VAIŽGANTAS

raštai

11

VAIŽGANTAS

raštai

11

VILNIUS · 1999

VAIŽGANTAS

PUBLICISTIKA

1920–1924

VILNIUS · 1999

UDK 888.2+3
Va-133

Parengė
Eglė Bielskytė
Eligijus Daugnora
Redagavo
Vytautas Rakauskas
Dailininkas
Saulius Chlebinskas
Vyr. redaktorius
Vytautas Vanagas

ISBN 9986-513-77-4 (11 tomas)
ISBN 9986-513-38-3 (bendras)

© Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999
© Dailininkas Saulius Chlebinskas, 1999

STRAIPSNIAI

STEIGIAMAJAME KAUNE 1920–21 M.

ĮŽANGA

DRAUGAS DRAUGUI

Kun. Drauge!

Meldžiu „Tautos" laikraščio[1] nebesiuntinėti man: nusibodo skaityti barnės; šiandien verčiau kreiptis „Lietuvos Ūkininkan"[2] – daugumos kunigų tokia nuomonė. Likusius pinigus meldžiu Kauno vargšams atiduoti. Su savo „Tauta" daug nuopelnų praradai. Visad gerbėme Tamstą, bet šiandien nebegalime.

Kun. *A. Kungis*[3]

Tauragnai, 1920 m. rugs. 13 d.

P.S. Draugo prenumerata kaip tik baigiasi šiuo mėnesiu. Taigi „Kauno vargšai" nekiek bepasinaudos. Nekiek tenustosime ir mes, Tamstai ir „daugumai" liovusis skaityti: ne dėl pelno mes pažymėtąjį darbą dirbame. Be to, iš antros pusės mes turime, oi, kiek daug pritarimo! Mes visai nesistebime, kad griežtai visiems neįtinkame, nes mūsų uždavinys kaip tik ne kad įtiktume.

O su manim asmeniškai kaip apsieisite, Draugai, man vis tiek: aš skaitaus su ta viena savo sąžine ir mano Tėvynės nauda, kuriai pavelysite, Draugai, taip tarnauti, kaip tik išmanau.

Redaktoris kun. *Tumas*

RINKIMŲ SŪKURYJE

PAR MOTUTĘ

Nuo žvaigždžių susibūrimo tokion ar kitokion eilėn prideraąs žmonių ar net viso pasaulio likimas. Nuo mūsų partijų susibūrimo lygiai gražiai turėjęs priderėti ir Lietuvos, jei ne viso pasaulio, likimas. Buvo rinkimai, rinkimus lėmė partijos.

Toli būdamas[1], aš sveikas nedalyvavau prirengiamajame į rinkimus partijų darbe. Neesu pirštų susitepęs, sustatinėdamas programas, instrukcijas, proklamacijas. Ir visą laiką neapsakomai graužiaus ir nerimau. Kaipgi: Lietuvoje gyvenimas verda kunkuliuoja, jos likimas ruošiamasi spręsti, o aš, jos patriotas, garbintojas ir mylėtojas, stoviu nuošalyje? Ak, ak, greičiau į tą bendrą sūkurį! Ir bent pabaigoje agitacijos murkt į sūkurį. Per vieną oktavą apibėgau penkis valsčius, pasakiau aštuonias kalbas, gyniaus, su kuo tik susitikdamas, kone tik su telefono stulpais. Vis už tą pačią „evangelium secundum Pažangam tautae"[2]. Pagaliau vėl esu išmestas ant sauso kriaušiaus ir ramiai dairaus į tai, kas man toj kelionėje „unt motutę", liežuvninko Vienuolio žodžiais tariant[3], atsitiko.

– Kaip gi viešėjai „par motutę"?

Klausia geraširdžiai sugrįžusį.

– Kaip šuva šulinyje, gerbiamieji, kaip šuva šulinyje.

Aš skelbiau savo politikos evangeliją, giliausiai įsitikinęs, jog

kaip tik tas, ne kitas mokslas yra... man pačiam tinkamiausias. Manyje, partijos žmoguje, jaučiau, veikė daugiausia mano paties sielos dėsnis. Tas pats psichologinis veiksnys, numaniau, subūrė ir daug kitų į vieną Tautos Pažangos grupę. Ir niekaip negalėjau prisiversti, kad manyčiau, jog šita, viena šita ypatingoji evangelija bus ir jums, piliečiai, griežtai visiems tinkamiausia. Vis man matės, jog tokių gerų „evangelijų" gali prasimanyti ir kitokios grupės piliečių, suprask, psichologiškai tinkamiausių toms grupėms. Aš nepagalėjau prisiversti, kad galų gale imčiau savo partiją per viena laikyti su visa Lietuvos valstybe ir skelbti: kas man ir mano partijai gera, tai ir valstybei ne tik gera, bet tiesiog vienat viena išganinga; aš, partija, esame nusitvėrę į savo rankas panaceumą, vaistą visoms valstybės ligoms pagydyti.

Man, Tautos Pažangos atstovui, tesirodė, jog mes esame užtikę tinkamąjį kelią į tėvynės labą, bet pakeliui galėsime susitikti su kitais, lygiai gerai į tą tėvynės labą keliaujančiais, ir bus mums drąsiau konsiliume statyti tėvynės negalių diagnozą ar ieškoti priemonių joms pašalinti.

Aiman, aš vienas tebuvau, kurs šaukė: Kuriamajame Seime[4] visokių visokiausių nuomonių žmonėms yra vietos; jis, Kuriamasai Seimas, laukia, kad ateitų visų luomų ir padėjimų atstovai, kurie trindamies nustatys tokias valstybines ir visuomenines formas, kuriomis pavirku bus gyventi visiems Lietuvos piliečiams.

Vadinas, aš, atstovaudamas partiją, prieš akis turėjau kuriamąją valstybę, kurioje mano partija gali ištirpti, kaip lašas dideliame vandenyje. Ir man tos partijos negailėjo: jei valstybės sritį padidino ir palabino, ji savo užduotį išpildė. Mano darbo objektas buvo nepriklausoma, savabaudė Lietuva, o ne mano partija.

Aš užsivyliau. Kitos partijos man atsakė žodžiais stačiai į akis ar raštais iš šalies: Tautos Pažangos partija ir tu pats esate – neaiškūs. Jūs esate liaudies vaikai, dedatės demokratais, o neišsižadate kai kurių buržuazinių privalumų. Piršote Lietuvai karalių[5], patys būdami respublikininkai. Norite, kad politika neturėtų bažnytinių žymių, o nenorite su ja sutraukyti ryšių. Pykstate ant dvarininkų, kad jie nevalstybinis gaivalas, ir tebesidairote, kada

bus didesnis žemės našumas: iš didesnių ar iš mažesnių parcelių. Nusistatyti reikia griežtai, vienodai ir anei bekrust į šalį dabar, visados ir per visus amžių amžius.

Man belikdavo visa širdimi, dideliu pamaldumu ir nuolankumu atsakyti kitoms partijoms: amen, taip yra, jūsų partijos kur kas tinkamesnės valstybei kurti neg Tautos Pažanga, nes jūs griežti, Uracho nesikvietėt, tvirtų ūkininkų niekados neužtarėt, su bažnyčia nieko bendra neturėjote ar taip sukibote, kad niekados jūsų nebeskirstelėsi. Taip, jūs nesulyginamai išmintingesni už mane patį ir griežtai už visus mano partijos draugus.

Aš, pažangininkas, ėmiau visiems pavydėti to politikos išmanymo. Aš nejučiomis siekiau į savo antį lapelio Nr. 1, kai partija kalbėjo už tąjį numerį; siekiau numerio antrojo, kai kiti kalbėjo už antrąjį. Ir taip iki pat numerio kelioliktojo. Tik vieno numerio, savojo, už kurį pats kalbėjau, nebesiekiau: jis buvo pasmerktas.

Pagaliau, susigriebęs, jog tegalima siekti paties vieno numerio, aš nebesižinojau, kas bedarą, ir nusispjovęs tariau: taigi nepaduosiu nė vieno... tesižinai, kad visi už kits kitą geresni! Bet tada ėmė krimsti sąžinės kirminas, kad dėl mano susilaikymo laimės ne tie keliolika mūsų partijų sąrašų, tik visai pašaliniai. Tada atlyžęs ėmiau šaukti: balsuokite, už ką tik išmanydami, bet tik balsuotumėte; balsuokite už vidurį, už dešinį sparną, už kairįjį, už kiekvieną iš jo išpeštą spaiglį, net už vos vos dygstančią jų padaigą!

Už tai gavau garbingą apšaukimą: tai idėjinis pamišėlis! Kaipgi galima susyk šaukti ar eiti vidurin, dešinėn ir kairėn? Kreivuliuosi arba niekur neisi.

Teisybė. Vis jų teisybė, kad tu prasmegtumei kur tuoj! Susigėdęs teisinaus: paukščiui, kad paplauktų, reikia visokių priemonių: ir plačios gūžies, ir pirštų lopetoms; gi kad jis paskristų, reikia net dviejų sparnų, būtinai dviejų; be to, dar gerai išsišakojusios uodegos – vairui. Aldijai, kad daug pakeltų, nesvyruotų ir nevirstų, reikia gilaus ir plataus lovio; be to, iš šalių dviejų, būtinai dviejų, plautų ir vairo paskuigalyje. Valstybė paukštis, valstybė aldija...

Sukiaus kaip išmanydamas; tik viskas buvo veltui: jūsų partija netinka Kuriamajam Seimui ar Kuriamasai Seimas netinka Tautos Pažangos partijai. Nors tu žmogus ėmęs ir dėkis į kairiuosius socialistus liaudininkus, virtusius revoliucininkais, kuriems jokių įkurtuvių nereikia, nes gana esą proletariato diktatūros ir Andriaus Bulotos[6] – prezidentu. Bolš... Ne, ne į bolševikus: šiems jų pačių diktatūra terūpinti, ne proletariato; taigi mūsų revoliucininkai liaudininkai – pataisytieji bolševikai.

Pataisytieji ne pataisytieji, vis dėlto neprisidėjau, nežinodamas, ką gi Čičerinas[7] atsakys į Lietuvos valdžios pasisiūlymą taikiai su jais gyventi...[8]

Ak, tu jejem!.. Tai kurgi man, pažangininkui, beieškoti išganymo? O jo būta visai arti. Visų kitų partijų žinota jis ir skelbta, tik aš kažin kaip tai negirdomis buvau praleidęs. Geriau prisiklausęs partijoms, pigiai supratau, jog visas blogumas Pažangai eina iš to, kad ji klaidingai turi išsirinkusi ne pati save objektu, tik visų visą valstybę ir jos, tik jos gerovę ir gyvybę.

Na, kur čia žmogus bebūsi „aiškus", prieš savo akis turėdamas tokią platybę, visus keturis vėjus; ne vieną, ne du, net nebe tris, tik keturis šonus, į kuriuos vis ypatingai reikia šaukti ar pūsti? Iš vieno šono raginti, iš kito raminti; vienur kalną pilti, kitur duobę kasti? Ir taip be galo.

Ne su valstybe reikiama per gyvenimą bristi, tik per valstybę su savo partija, tik su jos reikalais ir žmonėmis, nes tada tebūsi pilnai aiškus, tada ir pats nebesvyruosi. Ar tau maža visuomenėje medžiagos, kas pasiskirti? Brisk per valstybę su „darbininkais", brisk su „bežemiais ir mažažemiais", brisk su ta viena „krikščionybe", su ta viena „žeme" ar „tautybe". Ag turėsi neužginamos teisės, kad tau duotų tako. O kai įdrįsi, imk manyti, kad tu pats vienas teesi valstybėje ir kad tavo akiniai rodo tikrojoje šviesoje tą valstybę. Stumk tad šalin visus, kurie ne tavo akinius dėvi.

Pratęs lenktis kitoms partijoms, jau buvau benurimstąs ir besušunkąs: šalin nuo manęs, nuo valstybės (tai tas pat) visi – aš čia ponas, valstybė mano kromas! Tik kaip tik tuo laiku pasibaigė mano oktava ir aš, galvą nuleidęs, parbindzinau namo „iš motutės".

SUSIGRIOVIMAS AUTORITETŲ

Karas pasibaigė. Žinome, kas ką nugalėjo ir kokias taikos sąlygas padėjo. Vis dėlto mums tebėra neramu, lyg per tarpukarį; vis mes dar nepasitikime rimtimi, nes nelemtosios karo pasekmės mus tebevargina ir dar nežinome, kuo jos pasibaigs. Karas buvo didžiulė audra. Audra įsiūbavo pasaulį, sukeldama pernelyg aukštas bangas, kad jos galėtų ūmai atslūgti ir daugiau nieko nebeskandintų.

Pasibaigė ir rinkimai. Belaukiame žinių, kas bus laimėjęs ar pralaimėjęs ir kurioje rinkimų apygardoje daugiau. Apsukresnieji buvę jau štinka savo didžiumą; jau „skiriasi" prezidentą, nes jo rinkimai seime bebūsią – vienas bereikšmis formalumas. Jau skiriasi ir ministerius, nors juos teskiria seimo parinktasis prezidentas, nes pats prezidentas – tai volė: kas ją atkiša, tas laiku žino, kas iš jos patekės, alus ar gira. Vadinas, lyg jau numatoma, kas tvarkys karų nuniokotą kraštą ir taisys, kas buvo pagedę. Vis dėlto mes tebeesame neramūs, nelemiame sau ir toliau ramios ateities, nes ta nekruvinoji kova žada mums ne mažiau žalos, kaip kad esame prityrę iš kruvinojo karo. Gal dar daugiau: rinkimų agitacija bus suardžiusi ne mūsų ūkį, tik mūsų sielą. Rinkimai buvo taip pat didžiulis priepuolis; jei ne audra, tai kirmėlių apnikimas: jos palieka augmenis be lapų. Ir negreit tie lapeliai ataugs, o kol ataugs, daug daug augmenėlių gaus padžiūti.

Pirmiausia mūsų inteligentija savo rankomis susigriovė savo autoritetą liaudies akyse.

Ligi šiol mūsų tautą auklėjo mūsų gi inteligentija. Basanavičiai, Kudirkos buvo autoritetai visoms lygiai visuomenės srovėms, kurios tik tautų skirtumą pripažįsta, o kultūrą vertina už viską labiau. Dabar aukščiau už kultūrą atsistojo politika. Jai daryti kažin kodėl nebereikią jokių autoritetų, nei mokslo, nei tam tikro pasiruošimo, nei gyvenimo prityrimų. Bet berniokas, bet mokinėlis, kad ir ketvirtos klasės dar neišėjęs, jau drąsiai, nė nemirktelėdamas skelbia didžiausias sociales ir valstybines reformas; tokias, už kurias seniau sumanytojams paminklai statyta, vardai amžinai atmintini daryta.

Socialdemokratai agituodami taip ir reiškė: kas dirbo Lietuvai, kad ji tautiškai susiprastų, dirbo gerą darbą, tik tas darbas jau padirbtas – lietuviai jau nusimano esą lietuviai, ir senieji veikėjai lai sau ilsisi po pelnytųjų laurų šluota. Dabar atėjo gadynė, kad lietuviai socialiai susiprastų, ir tą darbą privalo atlikti jau kiti žmonės, socialistai demokratai. Vadinasi, socialistai demokratai visomis galėmis griauna tautininkų demokratų autoritetą, kad jie neužstotų kelio socialiesiems sielvartams.

Bet socialdemokratai patys sau tėra autoritetingi, kitiems gi visiems ne; vieniems, kad iš knygelės nesiima reformuoti visuomenės gyvenimo, kurs tesimaino evoliucijos keliu, kitiems, kad revoliucininkai nėsą ištikimi laisvo gyvenimo sudarytojai. Pasilips soc. demokratas kalbėtų, tuoj iš minios atsikiša storą, kaip ožkos speniai, smilių:

– Aa! žiūrėkite: kai bolševikai buvo, jis mus savo ranka su lazda per galvas daužė... Jis man drįso revolverį į krūtinę atremti... Jis į minią šaudė, kai ta dėl ko nors bolševikų nepaklausė... Dabar jis nebe bolševikas, tik socialdemokratas ir dedas tos pat minios gelbėtoju...

Vadinasi, socialdemokratų autoritetą visomis galėmis griauna demokratai. Bet kad tų demokratų yra visokių rūšių, socialistinių ir nesocialistinių, tai kiekviena rūšis rūpinas sugriauti kitos rūšies autoritetą, kad nepastotų jiems kelio. Bet dažnai atsitinka, kad daugelyje dalykų visos demokratinės srovės sutinka ar kita kitai nusileidžia; teperša atskirus vykinimo būdus. Čia nė autoriteto nereikia. Tada demokratijos, kita kitą šalindamos, griebiasi šmeižto, prasimanymų ar iš adatos mėgina priskaldyti vežimą. Labai mielai pasinaudojama ir demagogija. Tam tikslui kone visų partijų nusitveriama tos pat priemonės – ujimo turtingųjų, ypač dvarininkų. Nors žemės reformos klausime, kaip ir valstybės sudaryme monarchiniu ar respublikiniu būdu, jau visų sutarta: Lietuva turi būti liaudies respublika ir remtis smulkiaisiais žemdirbiais, vis dėlto uolumu, kurs būtų labai pagirtinas kitu atveju, per visą laiką partijos kaitino virino žmonių godumą. Dvarininkų žemė buvo rodoma ne kaipo valstybės fondas, tik kaip „niekieno"; jos galima pasiimti. Pasiturinčiųjų

gyvenimas pasidarė tiesiog nebepakenčiamas. Tiek jau to: per reformas vis kas nors turi kęsti; vyno monopolį įvedant[1], kentė žydai, žemės reformą darant[2], kenčia dvarininkai. Aršiau, kad ta pati liaudis tapo pagadinta ir tiesiog sukvailinta. Iš vienos pusės, visos partijos, išskyrus socialdemokratus, pripažįsta žemės nuosavybę, iš antros pusės, lyg leidžia suprasti, jog tas dėsnis nepaliečia dvarininkų: iš jų siundija atimti žemes, vieni daug, kiti da daugiau; vieni bent kiek atlyginti, kiti visai nė už dėkui. Taip svetimos nuosavybės nepagerbimas palietė ne tik bežemius ir mažažemius, bet ir pačius gerai pasiturinčius ūkininkus. Tam sykiui užmiršta, kad ir šimtamargis – dvarininkėlis, ir iš jo šimto ar kelių dešimtų margų gali kai ką atimti. Visų priešakyje tebuvo – dvarų sugriovimas, ir tas dėjos didesniu žmonių labintoju, kas dvarininkams kuo mažiausiai žemės bepaliko. Krikščionys demokratai 1919 m. skelbė: „Didesnieji ūkiai ligi 100 dešimtinių, 200 margų bus paliekami kaipo labiau atatinkami kultūrai kelti", (Liet. pol. partijos 20 p.[3]), vėliau nušliaužė iki 75, pagaliau net iki 60 ir didžiausiu nusimanymu savo teisingumo apšaukė „ponų tarnautojais" visus, kurie buvo pirma manę tam pačiam tikslui – kultūrai kelti tinkamesnius gabalus iš 300 ir nusileido iki 100 ar kaip kitaip.

Taip krikščionys demokratai ir padarė visas ne jų partijas – dvarų šalininkais. Tačiau šios neprisidavė ir atsimokėdamos pačius kr. dem. padarė padėjėjais dvarininkams valstiečiais arti.

Santara, Pažanga, Žemdirbiai[4], anot kr. demokratų, „pongalių ar dvarininkų sėbrai". Tai pakartota visų jų frakcijų proklamacijose visomis kalbomis. Ši demagogijos priemonė negalėjo būti niekam į sveikatą, kas tik ją būtų pavartojęs. Ji pirmiausia gėdino pačius pavartojusius, darydama juos supykusiais ir nemandagiais vaikiščiais, kai jie kits kitą ima pirštais badytis: tu kvailas, ir tu kvailas; tu žvairys, ir tu žvairys.

Pasitaiko ir dar blogiau. Lietuvos Darbo Federacijos[5] skelbime apie soc. dem. pasakyta: „Užtat šiems raudoniems žalčiams neturi būti vietos mūsų tarpe". Neesmi soc. dem. šalininkas, jų palaikytojas. Patys socialistai (liaudininkai) bene smarkiausiai juos skandina už nuosavybės nepripažinimą ir už dvilinką jų taktiką:

kai jie draugėje, esti žmonės kaip žmonės; viešoje vietoje skaito reikalinga pasirodyti banditiškai žiaurūs kitų nuomonių žmonėms ir vėl grįžę draugėn, privačiai aiškinasi, nedėję į savo sakinius tokios piktos prasmės. Vis dėlto žalčių keiksmai jiems netinka.

Kr. dem. dvilinkumas lygiai gražiai apsireiškė. Jų gi išleistoje paminėtoje jau knygelėje (24 p.) apie Tautos Pažangą jie sako: „Valstybiniame gyvenime T.P. turėjo daug įtakos... ji visuomet stovėjo už Lietuvos nepriklausomybę kovotojų eilėse... tikybai ir Bažnyčiai nėra priešinga. Ji priguli prie tikybinių mūsų partijų sparno. Gyvenimas parodo, kad ji to nusistatymo laikosi". Taip kr. dem. apie T. Pažangą mano. O ką gi skelbia? Jų lyderio[6] yra paleistas „sparnuotas" žodelis, kiek T. Pažangai tikyba ir Bažnyčia rūpi. Girdi, ir šuva į bažnyčią įbėga ir nuo lietaus bažnyčioje slapstos. (Tirkšliai, Svėdasai.)

Kaip soc. liaudininkai šmeižė kitas partijas, ypač kr. dem., nutylėdami tą vieną savo bendrą Santarą, duoda ištisam straipsniui medžiagos. Čia nebetelpa. Gana bus ir to, kad suprastume, kaip smarkiai ir atsidėję mūsų inteligentai griovė kits kito autoritetą liaudies akyse. Nepalikta nė nepartinių, nes tai „slapukų ar bolševikų, ar ponų draugai", kuriems terūpi vien jų šiltos vietos, jų pačių kišenius". (Kr. dem.)

Viso to darbo, atseit agitacijos prieš rinkimus, vaisiai tokie pat, kaip kai motina savo vaikų akyse peikia tėvą, o tėvas tiems pat vaikams peikia močią: abudu nustoja savo vaikų pagarbos ir paklusnybės. Mūsų liaudies nuomonė tuo laiku griežtai nukrypo nuo jos šviesuomenės, nukrypo užpernykščių bolševikų[7] link. Jau girdėjosi balsų: šalin visus inteligentus, terinkime į Kuriamąjį Seimą pačius valstiečius! Šiandien nė patys bolševikai taip nebegalvoja, nė beskelbia; jie atgal susikvietė savo generolus ir inžinierius. Mus gi rinkimai privertė – jų atsirūgimais gyventi.

Soc. dem. niekšai, soc. liaud. niekšai, buržuazinis vidurys niekšai, nepartiniai niekšai, kr. dem. niekšai. Visi niekšai, teverti šovinio, ištikus anarchijai. Tai mes, inteligentai, susidarėme tokią liaudies nuomonę, beieškodami tos pat liaudies paramos ir pritarimo. Tokia gyvenimo pynė. Ji supinti buvo nesunku: užteko demagogijos. Kažin ar taip jau lengva bus ji atpinti...

Taigi savo autoritetus, savo ištikimumą ir rimtumą liaudies akyse lietuvių inteligentija, beagituodama prieš rinkimus, susigriovė iš pamatų, susigriovė savo rankomis, darbščiai, sumaningai, kad nebeatgytų.

Drauge su tuo griovė ir tą vidurinę pusiausvyros pajėgą, kuri padeda rimtį ir tvarką palaikyti viduje valstybės, kuri yra stipriausis veiksnys ir parama tarptautinei rimčiai palaikyti – visuomeninių skirtumų pakentimą.

Luomų skirtumai įvaizdinti pasirodė ne taip jau sunku. Griaunamoji pajėga įsėtrinti esama kur kas lengviau, negu statomoji įjudinti į asmeninę iniciatyvą, kad šoktų ką nors pats pradėti. Trumpas siundijimo žodis čia kur kas daugiau svėrė neg rimtas, šaltas kad ir protingas galvojimas. Iš viso agitavimo metu veikta ne protu, tik jausmais.

Luomų kova – tai vyriausis socialdemokratų tikėjimo artikulas, kaip Bažnyčios laisvė – didysis krikščionių demokratų tikėjimo artikulas. Tikėjimu čia pavadinsime tą partijų apkvaitimą, kurs jas sufanatizuoja, padaro egoistines, pilnas tik pačių savęs meilės, pagarbos ir, svarbiausia, pilnas nusimanymo, jog amžinąją teisybę, kaip kokį paparčio žiedą, vieną Joninių naktį yra radusi ta, būtent ne kita partija. Visi tie privalumai reiškia ne politikos, ne ekonomijos, net ne visuomenės gaivalus, tik tikėjiminį sektantizmą, tikėjimo atskalą. Ag jų nemaža būdavo ir pirmiau pridaryta. Tikėjimas davė trapistų[1], kurie ištisai yra atsidėję darbui; davė adomitų[2], kurie ištisai darbą lauk meta, davė mormonų[3] ar kitaip vadinamų, kurie darbui tepripažįsta vartotiną gyvą žmogaus pajėgą, ne gyvulių ir ne mašinų. Ko tikėjimas nėra davęs! Asketų tikėjimą ir ištvirkėlių tikėjimą, kuo smarkiausio vaisymosi dėsnį (žydai) ir absoliučio nusiturėjimo (celibatas), ką vieniems įkvėpė garbinti, kitiems keikti, ir taip be galo. Visa tai vaisiai blaškymos į šalis, kai atsitraukia nuo vyriausiojo tikėjimo kamieno.

Gal ir teisingai pasakyta, socializmas esąs Europos „chlystovščina"[4], sekta. Na jau, bene teisinga bus pasakyti, jog ir mūsų

krikščioniškoji demokratija, kad ir nesutraukiusi ryšių su Rymu ir jo Bažnyčia, yra jau – sekta. Jei nuo to kratosi, tai dar nereiškia, jog taip nėra ar taip nebus. Krikščioniškoji demokratija, išvirtusi iš Związek Katolicki[5], šiandieną Lenkuose jau visai nebe Rymo Katalikiškoji Bažnyčia, tik tautinė lenkų katalikiškoji[6]. Ryšys su Rymu jai bereikalingas politikos tikslams, vidaus gi gaivinimui lenkai patys sau išsitenka. Šiandien tik naivieji žmonės nemano, jog Vilniaus ir k. lenkai kunigai ir jų ganomieji bėra rymiškai tikintieji arba net bet kaip tikintieji. Tikėjimą – vidaus turinį – šiandien jiems yra pakeitusios viršutinės formos; kalba, ne dvasia.

Ir bolševizmą Merežkovskis bei Filosofovas[7] apibūdina ne kaip socialiųjų reformų siekimą, tik kaip sektantinį „vierovanije"[8], stengiantįsi į savo pramanytąjį žemės rojų suvaryti visus žmones – Arakčejevo priemonėmis[9], taip pat kaip viduramžių fanatikai į dangaus rojų varė kankinimais. Bolševizmas ir susidaręs ne visuomenės dirvoje, tik idealų, pirmoje vietoje – tikybinių, nustojusiose sielose. Pasidarius tuštumai, visa kita ten įkrentą. (Obrazovalis pustoty, v kotoryja vsio provalivajetsia.) Taigi nuo bolševizmo nesą galima gintis nei šaunamaisiais ginklais, nei sienų uždarymu: jis iš vidaus dygsta.

Bolševistiškai demokratinė, socialistiškai demokratinė ar krikščioniškai demokratinė partinė taktika per rinkimus buvo lygiai vienoda luomų kovos darbe. Tiesą pasakius, pačios partijos nedirbo ir nekovojo, tik siundijo, kad kiti kovotų, pačios gi vis žadėjosi į tą garbingą darbą stoti, kai liaudis paduos joms į rankas galybės, pasiųs į Steigiamąjį Seimą.

Ko bus vertas luomų susikirtimas Seime, neapsiimame spręsti. Viena tegalime pasakyti: Seimo kova bus autoritetinga, turės teisėtumo žymių ir bus vaisinga. Ten bus dirbama ir darbo vaisiai bus vykinami, kai per agitaciją tėra kalbama ir kalbų vaisiai nepadeda luomams tarp savęs pyktis. Kai badynių leidžiamieji buliai, kits kitą matydami, pyksta, akys jiem krauju parausta, kai bliauna, kad net šiurpas krato, tai dar nereiškia, jog jau vienas ar kitas nugali ar stiprinasi nugalėti. Kaip tik tas gali būti nugalėtas, kurs balsiausiai bliovė.

Ir mums Seimo kovos visai nėra baisios. Ką Seimas nuspręs – nuspręs: bus įstatymas, kurs, kad ir šiurkštus ir kai kam nemalonus, vis viena lieka – įstatymas. Šiuo žvilgsniu pritariame „Darbo" Nr. 28[10], kai jis sako nesą teisės laiku mažinti Steigiamojo Seimo autoritetą, laukiant sau iš jo ne tiek daug gero, kiek buvo norėta.

Mums baisi yra luomų kova – liežuviais, kada luomas luomo nė per vieną žingsnį nepastūmėja iš jo pozicijos, tik pats savo širdyje tręša ir pūva savo paties neapykantos sultyse. Tai sudaro iš tuščiai apkartintų piliečių tokį blogą valstybiniam gyvenimui materiolą, jog iš jo nieko pastovaus ir harmoningo nesudarysi.

Kaip baisu, kai krikščionis demokratas, net kunigas, siundija valsčių prieš dvarininką ne dėl to, kad būtų jis valstybei tikrai kenksmingas, tik vien dėl to, kad jis – bajoras ir valstiečio dalies neturi. Bajoras R. savo ištesėjimu tedirba 15 dešimtinių žemės to dvaro, kurį jis administruoja, plėšia dirvonus. Jo vaikai – žinomi inteligentai, didžiausi Lietuvos patriotai, nusistatę už Lietuvos nepriklausomybę su Vilnium; ką dirba, tedirba Lietuvai, kad ir ne čia pat būdami. Visa tai gerai žinoma, ale kunigui užtenka to vieno: jis valdo dvarą, kad ir svetimą, tai jis, sulig kr. dem. programos, turi būti ujamas, idant nedvarininkai jį suimtų, pakankintų ir nebeleistų dirvonų plėšti, destis kultūros darbo dirbti valstybės naudai.

Nedvarininkų širdyse meilės apaštalas kuria šuniško pavydo jausmą: jei ne man, tai ir ne tau, lai esti niekieno. Ant tokio jausmo žmonių valstybės tvarkos, pilietinio solidarumo nepastatysi. Ar tai jau kova? Tai tik girdymas alkoholiu žmonių, siunčiamų į kovą; užnuodytieji patys pralaimės.

Socialdemokratais seka socialliaudininkai, nors nepritardami jiems panaikinime žemės nuosavybės. (Kodėl gi tik žemės, o ne bet kokios nuosavybės?) Jų kovos ypatingai neįdomavau, tai aiškiai nežinau, kiek jie demagogingai virino valstiečių širdyse dvarininkų neapykantą. Jei klausyčiau tų, kurie taip pat demagogingai kaišioja jiems Sleževičiaus, Bortkevičienės, Vileišio[11], kaip dvarininkų, vardus, tai gaučiau manyti, jog soc. liaudininkai nė kiek nekursto prieš dvarininkus.

Aš tepatyriau jų kurstymus prieš kunigų luomą, kurie vieni reprezentuoją kr. demokratiją. Čia soc. liaudininkų demagogija buvo peržengusi ne tik padorumo, bet tiesiog žmoniškumo slenkstį ir pasėjo tokių sėklų, iš kurių tegal išaugti vienos durnaropės.

Sunku bebūtų pasakyti, kas čia kaltesnis, kas pirmas davė progos visti neapykantai: kunigai ar socialistai; kunigai sakos pradėję kovą su socializmu, kai jo „mokslą" patyrę ir jo agresyvumo prityrę; socialistai sakos kunigų neužkabavoję ir ėmę pykti, tik patys užkabavojami. Tiek to dėl pradžios. Turime faktą. Šis faktas nereiškia, jog krikščionys tiek nekęstų socialistų, kiek socialistai nekenčia kunigų. Socialistams ir kunigams abejiems drauge nesą vietos pasaulyje: arba jie, arba mes. Gali būti. Lauksime kovos – teisių ir mokslo keliu. Bet nusigandę esame dėl tos pat tuščių žodžių „kovos", kur žmonės daugiau patys dega, ne kitus degina.

Pavyzdys. Vaižgantas – kunigas. Ale jis Lietuvos liaudžiai ištikimai tarnavo. Nenusidėjo net „kramolos"[12] apologija ar kitokiomis baisybėmis, kuriomis, stigdami ko rimtesnio, soc. liaudininkai siutina žmones. Vaižganto liberalizmą žino ta liaudis, asmeniškai jį pažįsta. Vis dėlto, kai jis atvirai, nenusivilkdamas savo sutanos, mėgino kalbėti visai ne luomų reikalais, buvo atsitikimų, jog ta pati liaudis šoko jam į veidą tokiom išpūstom akim, tokiais perpykusiais, taip bjauriai neapykanta iškrypusiais veidais, jog šiurpas jį ėmė, ne už save, kad sužeis ar net užmuš, tik už tuos pat perpykėlius, kurie su savimi nešiojasi kartėlio pragarus, patys tame pykčio pragare verda ir kankinasi.

Stengiamasi žemė, ligi šiol buvusi vargų ir ašarų pakalnė, padaryti rojum, o padaroma, jei ne pačiu pragaru, tai pragaro priemene (przedpiekle), kur jau pradeda rusiškosios juchtos raugais smirdėti, kaip vokiečių pašaipa aprašo pragaro baisybes.

Ar tai jau „luomų kova"? Jei ta kova turės pasibaigti susiėdimu kits kito, kanibalizmu, tai kam čia dar tų teisių, dar tų Steigiamojo ar nuolatinio Seimo darbų ir jo sugalvojamųjų įstatymų? Jei einame į sutvarkytą valstybę, tai eikime žinodami, jog neapykanta – ne kuriamasis, tik griaunamasis gaivalas, jog per

įsiutinimą vieno luomo prieš kitą einama tik prie anarchijos, o ne prie tvarkos.

Priešrenkamoji demagoginė agitacija paruošė gerą dirvą būsimajai anarchijai; už ją atsakys mūsų fanatikės partijos ir jų nariai – sektantai.

DVI GALYBI

Skaitoma balsai, spėjama rinkimų išdavai. Neilgai betrukus, mes visa tai įsakmiai žinosime. Tačiau ir paskučiausiojo galo nelaukiant, jau matome, jog milžiniška didžiuma balsų yra pasidaliję krikščionys ir socialistai. Žydai, lenkai stovi skyrium, katrie sau susispietę. Gi vidurio žmonių kaip ir nėra.

Dalyvavusiųjų balsavime pačioje Europoje neregėtas nuošimtis, kone visas šimtas ar bent daugiau ne 90.

Tokių išdavų vargu bau kas yra tikėjęs. Pirmiausia gauname pasidžiaugti tuo, ko iki paskutiniosios dienos buvome bijoję: rinkimuose dalyvavusiųjų balsuotojų daugybe. Jei kas bus nepasinaudojęs savo pilietine teise balsuoti ar, kitaip vertus, bus neišpildęs pilietinės pareigos balsuoti, tai nebent tas, kurs nebuvo įtrauktas į sąrašus ar dėl negalės nenukepėstavo į rinkimų vietą.

Visas priešrenkamasis darbas buvo atliekamas per skubotai, kad būtų buvę galima surašyti visų visus turinčius teisės balsuoti. Daugybė paliko neįtrauktų į sąrašą. Nepratę jie nepatikrino laiku, nepareikalavo pataisų. Iš pradžių rodės, jog rinkimai lietuviams – labai tai man, apsieis ir be manęs. Tačiau juo arčiau rinkimų, juo karščiau ėmė įdomauti jų. Agitatoriai įsiutino žmones raudonai. Buvo atsitikimų, jog ubagės, kurios, rodės, tiek bežinančios, kiek rožančių sukti ir išmaldų laukti, didžiausiu įnirtimu puolė rinkimų komitetą, dėl ko jų į sąrašą neįtraukė. (Krekenavoje.) Ramygaloje balsuota mokykloje. Bijodami, jog neprisimuš prie skrynios, žmonės lipę pro langus, išdaužę visų visus stiklus. Šaukėnuose rinkikai pavirtę tikrai laukiniais.

Per rinkimus visur esti netvarkos, net labai kultūringose šalyse. Tai pas mus – tik ačiū Dievui, kad be ko blogesnio apsiėjo:

be papirkimų, muštynių, gal ir gyvybės prikišimo. Vos iš vienur esame girdėję: Kauno žydai siūliję po 50 auksinų už balsą. Ir tai nežinia, ar teisybė.

Žydai, lenkai daugingai dalyvavo. Tai suprantama dėl ko: mažumos turi apginti tautines savo autonomijas. Ir teisingai juokėsi žmonės iš Tautos Pažangos, kuri tiek buvo idėjiška, jog savo kandidatų eilėn įsidėjo net žydą[1]. Girdi, ir tas pats jūsų kandidatas paduos balsą už žydų sąrašą, ne už savąjį. Taip ir buvo. Jei žydai kam, ne žydams, metė balsus, tai nebent tik socialdemokratams, kurių kardinalis instrukcijos punktas – žydų reikalų gynimas. Ir gina juos geriau, neg tai padarytų patys žydai. Seime žydai taip pat eis su socialdemokratais, tai jiems ar ne vis tiek, kam bus metę: sau ar savo advokatams?

Ar skilo ir kiek skilo lenkai, negavome patirti. Greičiau – ne, ar labai mažai. Priešingai, jie daugelyje vietų suskubo savo lapeliukus įbrukti patiems lietuviams. Viename tik Žiežmarių ar kur ten kr. dem. 300 lenkų lapelių lenkai pamainę savaisiais, pakišę tikrų tikriausiems lietuviams, kurie nebuvo nusimanę, kas čia darosi.

Šiaip jau visi stojo rinkti, pilnai sąmojingai. Bloga, bloga agitacija ir kai kurie jos išdavai. Tačiau lietuvių ir Lietuvos mylėtojui negali neplakti širdis, kai mato saviškius toli gražu neapkerpėjusius prisimerkėlius, sparčiai pasivijančius Europos gyvenimo priemones. Matėme moteris, dideliu atsidėjimu skaitančias ne tik atsišaukimo lapelius, bet ir partijų programas ir smarkiai pykstančias ar net verkiančias dėl kai kurių punktų. (Svėdasai.)

Ką besakyti apie vyrų nusimanymą: jie ūmai buvo patapę tikrais partiniais sektantais, ir nebebuvo galima beatitraukti nuo susidariusio nusistatymo.

Ar tai tikras jų reikalų numanymas, tikras praregėjimas, kurioja partija tinkamiau gins jų reikalus? To pasakyti negalima. Ir labai klysta tie, kurie mano balsuotojus pagavę pažadėjimais tokių reformų, kurios vargo pakalnę ūmai pavers rojaus daržu. Tokio nusimanymo nei patys partijų lyderiai, juoba nei jų agitatoriai neturėjo ir neturi. Prikišus tai soc. demokratams, jie ciniškai atsako: jei ne dabar, tai... už tūkstančio metų mūsų „tikėjimas" palaimins žmoniją.

Kovojo nė ne partijos, ne didžiažemiai su bežemiais ir mažažemiais, ne monarchininkai su respublikininkais, ne buržujai su proletarais. Kovojo, giliau įsižiūrėjus, dvi šios gadynės galybi, dvi šio laiko dvasi: krikščionybė su nekrikščionybe, arba socializmu.

Veltui kr. demokratai dėjosi tokiais pažangininkais, toli pralenkę pačius pirmeivius; veltui sakosi laimėję žemės žadiniais, atseit tokiuo ūkių sutvarkymu, kurs reikštų paskutinį šiuo žvilgsniu ekonomijos žodį. Kr. demokratus gaubė kaip tik giliausis konservatizmas, tas pastovumas, kurį tvirčiausiai laiko savo viduriuose dviejų tūkstančių amžiaus katalikybė. Veltui kr. dem. programos, atsišaukimai šaudė raketomis, kartais skaistesnėmis už pačių bolševikų (luomų kova); veltui brukės į pat pirmąsias pažangos vietas, – nei jų priešininkai visų vardų socialistai ir jų skeveldros, nei patys žmonės nenusimano, jog kr. demokratai aukščiau savęs spjovę (sami siebia perepliunuli).

Tikslu ar netikslu, naudinga ar nenaudinga valstybei ir visuomenei, sumaninga ar nesumaninga, vis tiek reikia sutikti su tuo, jog laiko dvasią reprezentuoja priešingosios kr. demokratams, tikriau, pačiai katalikybei srovės. Rusijos revoliucija, visi jos kreivuliavimai, Rusijos demokratizmo pavyzdžiai, rado sau pritarėjų tarpe lietuvių. Pritarėjų rado ir tarpe kr. dem. Kun. Krupavičius, kun. Šultė, kun. Lumbys[2] bene bus daug radikalingesni už soc. demokratus. Vis dėlto plačiąsias minias jie sujudino, o sujudino tikrai ir laimėjo visai ne savo radikalumu, tik ta pačia konservatyvia katalikybe.

Rusijos bolševizmo obalsiai palietė, tiesa, visus. Visi, jučiomis ar nejučiomis, atsiradome bolševizmo įtakoje, jo žvaigždyne, lemiančiame ateitį. Bet kai socialistinės minios tai susigėrė į vidų, krikščioniškosios minios tuo tik apsigaubė, darydamos pastangas neatsilikti nuo pažangininkų, kurie pažangos dėmėmis ėmė šiuo tarpu skaityti revoliucinius ar bolševistinius Rusijos ženklus.

Rinkimai aikštėn išvilko ne Lietuvos žmonių valią: pritarimo žodis ne visados reiškia tikrąją valią, tik revoliucijos dvasią galybę su kontrrevoliucijos dvasia galybe. Ir kai mes skaitome,

sakysime, Panevėžio rinkimų apygardos išdavus: kr. demokr. 85 tūkstančius, o soc. dem. 40 t., soc. liaud. 22, žydų 8, viso: 70 tūkst., – tai mums visai aišku, dėl ko Tautos Pažangos partija telaimėjo 6 tūkstančius, o nepartiniam sąrašui Galvanausko[3] vardas tedavė 500: visa, kas tarp dviejų galybių atsistoja, turi būti sumalta, kaip tarp dviejų girnapusių, jei netesi bent vienos girnapusės susproginti.

Ar tai yra Tautos Pažangos, Santaros ir kitų vidurio partijų pralaimėjimas? Visai ne. Toks pavadinimas netinka. Tikriau bus pasakius, jog šios partijos visai nebuvo ėjusios rungtynių. Užsirašyti į hipodromą, net sustoti į eilę dar nereiškia – eiti lenktynių. Dažnai lenktynių išėjęs, į vietą atjoja žingine, ne iš visų pajėgų, jei kelyje pasitaiko jam koks kliuvinys: žirgo ar džokėjo jeibė.

Vidurio partijos pabaigė savo rinkimų darbą – žingine. Nei to partinio užsidegimo, nei tos pačios agitacijos. Keletas žmonių, keliolikoje vietų pasirodę, dažnai nė nekalbėję, švenčių poilsio laiku – bene agitacija! Viduriui laiku buvo numanu, jog smerčui užėjus, tokiam viesului, kurs dangų susuka su žeme, tėra dvi galybi: griaunamoji ir pastovioji, ir klausimas tegali būti vienas, ar viena išgriaus, ar antra išlaikys. O kištis iš šalies – tuščias dalykas: nei išgirs, nei supras tavo rezonavimų apie to sūkurio kenksmingumą.

Revoliucijos galybei pradėjus mirties šokį šokti su katalikybės galybe, ar inteligentų partijoms bebuvo laiko ir vietos siūlytis su savo metais gautu prityrimu, su savo kvalifikuotąja, aukštojo mokslo inteligencija? Ji gera ir tinkama ramiuoju laiku. Griauti gi ar įsikibus laikytis, kad nepaverstų, pataikys bet kas. Čia ne tos rūšies galybės reikia. Vidurio partijos tiesiog netiko konkurso sąlygoms ir paliko šalyje be premijų. Nutils laiko sūkurys – tų dviejų galybių imtynės, tada bus paskelbtas konkursas visai kitomis sąlygomis, valstybinio darbo konkursas. Tada Tautos Pažanga, Santara ir k. t. jau tikrai stos rungtynių, ir rezultatai vadinsis: laimėjimas ar pralaimėjimas.

Vidurio žmonės, Tautos Pažanga, Santara, nepartiniai ir daug kitų frakcijų, sudarydamos gan greit 75% mūsų inteligentijos,

negi gali būti išbrauktos iš lietuvių gyvenimo ir kūrybos. Jų potencialusis ištesėjimas virs aktingumu, tik palaukime tam tikro laiko ir ruoškimės, rankų nenusileisdami, nenusimindami, ypač gi nenusispjaudami: nenori – nereikia. Nereiks mums nė antro konkurso laukti: mus ir prieš tai ims kviestis talkon tai šen, tai ten. Didžiausis vidurio žmonių pliusas bus, kad jie paliks neapgriauti ir nepailsę, taigi kaip tik bus tinkami pavaduoti pailsusius ar neištesėjusius valstybės darbe. Darbo ateitis, darbo gal smulkaus, bet būtinai reikiamojo, vidurio rankose.

PYKA IR PATAIKAVIMAS

Tautos Pažanga, Santara ir kitos vidurio partijos vos vos laimėjo po vieną savo atstovą Steigiamajame Seime arba ir visiškai nelaimėjo. Kiti tai vadina pralaimėjimu, mes tai pavadinome tik netinkamumu konkurso sąlygoms: šiuosyk buvo lemta varžytis kitoms galybėms. Pykti už tatai, kaip sako „Laisvė" Nr. 90[1], ar apmaudą giežti, kaip sako „Lietuva" Nr. 93[2], vidurio partijoms būtų per vėlu ir tiesiog vaikų darbas. Jų žodžiai, kad ir skaudūs, nebeužmuša nieko.

Ale kad ir tų partijų refleksijos reiškia visai ne pyką. Nejaugi minėtieji laikraščiai to nesuprato, skaitydami visą eilę mūsų straipsnių (4)? Nejaugi jiems taip sunku tai pajusti, jei ne suprasti, kaip sunku neūžaugai įsivaizdinti pieštųjų daiktų kontūrai. Rodai jam laivą, jis sako – karvė, rodai karvę, jis sako – laivas. Dailės dalyke pasirodžiau ir aš toks pat neūžauga. Rodo man vieną konkursinį alegorinį piešinį: žmogystę smarkiai užlaužtom viršuje galvos rankom, smarkiai atsilošusią. Aš nusprendžiau – tai giliausi desperacija. O čia būta – nusikvatojimo.

Taip atsitiko ir aniemdviem laikraščiam. Mums iš širdies plaukė skaudžiausi širdgėla dėl to, kad neišvengiamųjų galbūt agitacijų metu pasidarė liaudies sieloje „bjauriausis pūstijimas šventoje vietoje". Vadinasi, ta liaudis, ta jos siela mums taip

brangi, kaip ir šventa, nes ta liaudis – tai mes patys, jos skeveldra, tai mūsų šaknys, iš kur esame išaugę, tai statomosios valstybės pamatas, nuo kurio tvirtumo priderės statomųjų mūrų tvirtumas. O mums sako, mums ta liaudis nerūpinti, mes visados skyręsis nuo liaudies, visados baudžiavos būdu darę skirtumus tarp liaudies ir jos šviesuolių, o tai esą lygiai tiek pat, kiek pasakyti: liaudis ir ponai.

Taip Tautos Pažangą ir kitas vidurio partijas apibūdinti yra tiesiog nedora. Tokį išvadą iš mūsų būtent straipsnių padaryti yra tiesiog beraščių, nemokančių skaityti darbas. Ir „Laisvės" nemokama skaityti, bent nepasergstima „uodegėlės" galūnėje ir, to vairiuko netekus, netiesusis sakinys padaroma tiesiuoju, idant būtų galima padaryti mums – priekaištas. Lygiai ir suderinimas įvairių epitetų. Į tai neatsakoma: nėra rimto pamato gintis.

Tik dar kartą atmetame savo pyką dėl asmeninių nelaimėjimų, tą vaikišką mušimą žemės, kai vaikas užsigauna. Jei ir sakėme skaudžių žodžių, tai kad kaltieji kitam sykiui taisytųsi, o ne kad būtų nukauti. Istorijoje mes turime vieną švenčiausį Asmenį, kurs palinkusios žolelės nebepabaigė numinti. O vieną kartą stvėrės virvės ir ėmė pliekti piliečius iš šventos vietos, kam ten sumanė pirkliauti. „Laisvės" akim žiūrint, Jis – pyko. Ir galima Jį įtarti, dėl to pykęs, kad ne pats gavęs papirkliauti. Bet visi žinome, jog tos šventos pykos motyvai buvo visai neegoistiniai, ir mes Jį lengvai pateisiname, net pritariame: šventykloje mainykaujantiems reikėjo geros virvės.

Iš viso ežerėlio minčių, mūsų palietų pereituose numeriuose, būtų per maža teišgriebti vienat vienas paviršutinis gestas, pykos forma ir ji griauti, o ne iškakėti dugno ir pamatyti, ar nėra ten teisybės, to, kam buvo rašyta – gydymo elemento, ne sėtrinimo. Tokia polemika tai tik tuščias atsibarimas už užduotus smūgius, tai pempės taktika – šauksmu gyvi gyvi ir lakiojimu pažemiais nuvilioti priešininką nuo gūžtelės.

Taikykime stačiai į regę: kas yra ir bus artimesnis ir naudingesnis valstybės pamatui tvirtai, galingai liaudžiai – tas, kurs tą liaudį myli ir brangina visą, ar tas, kurs iš tos liaudies įsimyli tik vieną jos dalį, tegu sau ir nelaimingiausią, ir ima ją ypatingai

globoti? Tėvo ar motinos širdžiai tai labai dera, labai krikščioniška gamtos ar likimo nuskriaustam trūkumą atpildyti širdies jausmu, užjautimu, kaišiojimu jam gardesnių kąsnelių, užstojimu jo nuo sveikųjų sauvalininkų. Bet politika ir visuomenės darbas tai ne tėviška globa, tik sumetimai šeimininkės, po kiek pjauti lašinių, užkulo, po kiek duonos, kad visiems užtektų per ištisus metus. Bene motina būtų, kad ji visa supenėtų savo nevykėliams vaikams ir nieko nebepaliktų tvirtiesiems darbininkams, kurie visą darbo sunkumą ant savo pečių neša ir produkuoja – tiems patiems likimo antron eilėn nustumtiems! Bene politikas būtų, kurs valstybės gyvenimui tesiskirtų vieną luomą, juoba tik vieną to luomo dalį ir ne tik ją globotų, bet dar lieptų jam viešpatauti ant visų kitų, duotų jai diktatūros galybę! Kas taip daro, nutolsta nuo liaudies, o ne prisiartina.

Atmename carų sosto „malones". Pasigaus, būdavo, valdžios ir ima apdovanoti uždo neužsimokėjusius, kriminalistus, sosto priešininkus. O tiems, kurie ir uždą mokėjo, ir niekuo niekam nenusidėjo, teturėjo bizūną ir dar smarkesnius varžymus, ir liaudis amnestijomis nesidžiaugė.

Panašiai ir dabar liaudis ima kalbėti. Reikia tik pasiklausyti. Girdi, mūsų partijos dedasi darbininkų užtarytojomis, juos težada, sostan įžengusios, valdžios pasigavusios, globoti, jų būvį tegerinti. O kada gi pradės lengvinti gyvenimą iš viso ūkininkų, kurie ir kariuomenę statome lygiai su darbininkais, ir kelius taisome, ir uždą valdžiai pinigais mokame, ir rekvizicijomis mokame, – na, visą valstybės rūmo sunkumą ant savo pečių nešame? Sako, yra mūsų pralobusių. Yra. Tik jie tesudaro kelintą nuošimtį visų, kurie, nebetekę padėjėjų, vos vos bepelno sau ir iždui. O kai reikia į vienasėdžius eiti, tai nė troboms pasistatyti neturi ištekliaus.

Nenormaliajam įsikarščiavimui atslūgus, atsigręžkime atgal, dar sykį šaltai perkratykime tai, ką esame padarę, ypač ko esame tiesiog demagogiškai pažadėję liaudžiai ir neišpildysime, ir nebemanykime, kad tie yra arčiau liaudies, kurie temokėjo pataikauti ir tai ne visai liaudžiai. Ne tas vaikų geradaris, kuris mylėdamas juos apipeni ar tvirkina, tik tas geradaris ir jų artimas,

kas auklėja, kur reikia glosto, kur reikia sušeria. Neilgai tereikia laukti, kad tie patys vaikai paūgtelėję pasakys: gerai darė tie, kurie nepataikavo mums patiems, blogai darė tie, kurie nuo nieko mūsų nestabdė, tik vis pataikavo, tik vis siundė.

Tautos Pažanga yra giliai įsitikinusi, jog vidurio žmonėms tesiseka auklėti tauta, kad ji visa būtų sveika kūnu ir siela, o visi socialistų ir kr. demokratų šūkavimai ir pataikavimai yra nepedagoginės priemonės ir jos atsirūgs jiems patiems. Veltui jie sako mes, vidurio žmonės, esą išponėję, skirtumus liaudyje darą. Tie skirtumai, kurie savaime susidaro, kultūrai laipsniais kylant, nėra tokie skaudūs, kaip tie, kuriuos (skirtumus) sudaro tariamosios darbininkų partijos, kai liaudimi tevadina proletarus, bežemius ir mažažemius, o kiek tiek pasiturinčius – vadina pirmųjų priešais, buržujais. Tarp tų dviejų liaudies dalių turi būti tiltas, ir nesąmonė yra „Laisvės" priekaištas, kad Tautos Pažanga „specializuojasi tiltų statyme". Be tokių tiltų nė valstybė neatsistos.

O ką gi patys kr. demokratai daro, jei ne tiltą stato, kai tuos pačius pažangininkus kalbina ir toliau atsakomąjį valstybės darbą dirbti? Jei sako liaudis Pažangos žmonių nerinkusi, nepasitikėdama jais, neužjausdama pažangininkų šviesuolių, – tai kam gi kr. demokratai eina prieš (?) tą liaudies valią ir traukia pažangininkus – tai pačiai liaudžiai dirbti? Jei kr. demokratai sakos jų šviesuoliai teradę pritarimo liaudyje, tai tegu ir tarnauja jiems, galgi jai seksis daugiau valstybei padaryti, neg kad yra padarę pažangininkai ir kiti viduriniai. Nuolat uję pažangininkus kaipo valdžios elementą, dabar nori turėti juos vėl valdiškosiose pozicijose. Kam – ar kad vėl galėtų uiti, nuo sopamosios galvos atsakomybę versti ant sveikos ir pasakyti: mes vekselių prirašėme tau, liaudie, ir mes nekalti, kad mūsų kliedėjimų nestengia išpildyti mūsų bernai ministeriai iš vidurio žmonių. Labai pigus sumetimas. Pažanga vargu bau apsiims būti atleidžiamuoju ožiu.

O kuo virs kr. demokratų ir socialistų „laimėjimai", ar priartins juos prie liaudies, kai jie valdžios priešakyje atsistos, ar atitolins, tai pamatysime.

PIGUSIS ASIMILIAVIMOS

Jei reiktų man kam nors į albumą įrašyti vyriausias šių dienų gyvenimo paradoksas, tai aš įrašyčiau šį: per liaudį, su liaudimi ir liaudyje – *per ipsum et cum ipso et in ipso*[1]; gal pridėdamas dar keletą linksnių.

O, motinėliau! – galėtų sušukti Čiurlionienės Dolpelis[2], betarnaudamas ministerijoje: kas nugis ta liaudimi nesideda! Didžiumiečiai, mažumiečiai, liaudininkai raudonieji, liaudininkai baltieji, buržujais šaukiamieji, krikščionys taip sau ir krikščionys „damokretai", – visi, visi nė duonos kąsnelio nenuryja, nepasiklausę liaudies; o jei ir nuryja ar automobiliu pavažinėja, tai, gink Dieve, ne sau, tik vis tai vienatinei meilužei tarnaudami.

Vienas geras, kitas dar geresnis, trečias visų geriausias. Šitame aukščiausiame laipsnyje, žinoma, atsiranda tiktai tie, kurie apie save kalba. Aš, mes – visų geriausieji, kiti taip sau arba visiškai netikę, nesupranta ir neužjaučia tavęs, liaudie! Tačiau kurie nesupranta ir kurie „supranta", kurie neužjaučia ir kurie „užjaučia" liaudį, – geriau prisižiūrėjus, lygiai taip pat dangstosi liaudimi, įkalbinėdami jai savo sapnus ir kliedėjimus. Ant liaudies bet kokie politikos, ekonomijos, visuomenės, religijos eskulapai drąsiai, nė kiek tos liaudies nepasiklausdami, daro vivisekcijas, egzinteruoja[3], vėl susiuvinėja ir taip be galo. Ir vis jos, tos liaudies, kieno gi daugiau, naudai.

Vieni „poklonus muša"[4], net jiems pusiaujas braška, liaudžiai, kiti tos liaudies darbo žmonėms, kiti darbininkams be priedo, kiti proletarams, kiti matrosams, kiti kareiviams, kiti bežemiams ir mažažemiams. Visi tą vieną savo dievuką vilkte velka ant visuomenės altoriaus, stato, patys garbina ir kitiems liepia tą pat daryti, nes, jei nedarysi, tai... „v mordu"[5] – vis didesnei liaudies naudai ir garbei.

Tai liekana anų ne per seniai praėjusių, ale jau praėjusių laikų, kada Jonas Vileišis[6] aukščiausiu idealu laikė ir į tai šaukė – diferencijuokimės, ir patsai dalyvavo tuo pačiu laiku griežtai visose jo susmulkintų organizacijų valdybose, o Povilas Matulionis[7]

pavadino jį už tai tik pirkėju vis naujos kepurės, kuria vis kita dedasi, į kitą posėdį eidamas. Tam atminti net karikatūrą A. Varnas papiešė „Vaire"[8].

Laikai keičiasi, keičiamės ir mes. Vieton obalsio: skaidykimės, girdime: skęskime liaudyje.

Bent taip reikia suprasti naujas krikščionių demokratų obalsis: „asimiliuotis prie (?) liaudies idealų bei rūpesčių". Tautos Pažanga, suprask, ir kitos „buržuazinės" vidurio partijos, pirma ir dabar liaudies „nekentusi" (?) ir nuo jos šalinusis, gi reikią priešingai daryti.

Čia mums kaip tik nebeaišku. Kai kitą kartą viltininkus vadindavo ne politikais, tik kultūrininkais, mums buvo aišku. Tautininkai liaudį asimiliavo su savimi, norėjo ją „suburžuazinti", materiališkai ir dvasiškai pakelti liaudį sulig savimi; sulig liaudies inteligentais arba „ponais", „Laisvės" žodžiais tariant. Dabar tik supratome, tai būta negerai, nes liaudį „buržuazinti" – eu, negražu, ne mada; reikia patiems „liaudintis". Savo idealai nešti liaudžiai – nebegerai, reikią iš liaudies imtis idealų. Gal ir tada, kada dvokia chamizmu: nesantaika, pavydu visokiose formose, nepastovumu ir k.?

Kaipgi dabar tai padarius? Girdime vienas krikščionių demokratų vadas ėmęs dėvėti berniokišką kepurę, nebe europišką skrybėlę. Dorpate (Tartu) Rimšienė[9], žinomojo bolševiko žmona, į mitingus ateidavusi viena koja kaliošuota, antra visai basa. Suprask – proletarė, nors jų rankose buvęs visas Dorpato iždas. Vienas soc. demokratas, eidamas kalbėti miniai prieš kunigus, rišęsis ant kaklo šaliką juostą, o eidamas į kleboniją pietų valgytų, dėjęsis paprastąjį kaklaraištį! Laižuvoje buvęs žinomas vienas agitatorius, pavarde „Su klumpiais", nors šiaip jau buvo miestelėnas inteligentas.

Vienu žodžiu tariant, šitokių „asimiliacijų prie liaudies" mes turime begales. Bet jei aš būčiau – liaudis, aš visiems šitiems savęs asimiliatoriams paimčiau šluotą už tokius pasityčiojimus iš mūsų liaudies. Mūsų liaudis ne driskiai, ne ubagai; ji pati mielai rišasi krakmoline apykakle, dedasi skrybėlaite, aunasi kaliošais, nes, ak tu jejem – ji „buržuazėja".

Kiekvienam liaudies žmogui aišku, jog dėjimasis ne tuo, kas esi, apsimetimas sodiečiu, kai esi inteligentas, neesti geru tikslu: ta paviršutinė apgaulė reiškia bent kurią darbo apgaulę ir visai nežadina pasitikėjimo veidmainiu. Tai rusų liekana, kada „narodnikai" (liaudininkai) privalėjo vilkėti „kosovorotkomis"[10] – petyje prakirptais marškiniais, nekarpyti barzdos europiškai – tegu ji esti išdrikus ir nelygi, nesikirpti plaukų, kad rodytųsi mužikiškai kudlotas, juosėti šniūreliu, tiesa, šilkiniu, ale vis dėlto – šniūreliu. Ir taip be galo.

Tai vadinosi – eiti į liaudį. Ką ten veiks, tai jau antrinis dalykas – laikas parodys. O šildo reikėjo visur, dar nė neišėjus į liaudį. Ir pasisekimas buvo menkas. Dažytas lapes sodiečiai užuodė per kailį. Veltui darbas. Nepasisekė „asimiliuotis prie liaudies" net pačiam Leonui Tolstojui[11], nors jis tikresnis buvo savęs asimiliatorius neg kiti. Jis arė, krosnis krovė, batus siuvos, europiškų batų, apdarų vargu bau ir turėjo. Vis dėlto jis bau liko, tai liko – „barin"[12], „graf", ir tiek.

Dėkis kokiuo nori „liaudininku"; jei tu būsi paragavęs „buržuazinės" kultūros, mokslo, ištaigų, – tu savo paviršium, net savo papročiais nebepritapsi prie liaudies. Kaip jau mužikiškai gyveno inteligentai tolstojininkai, jie neasimiliavosi, nes nenusileido sulig nekultūra: dažnai plovės trobas, vakarais klausė fortepiano, nesitenkindami garmoška ir k. k.

Sakysite, tai paviršutiniška. Tas pats ir vidaus dalykuose. Kultūrinta siela nebesutaps su nekultūrinta, imdama šiąją „idealu", bet gali labai gražiai sutapti, kai sodietis padarys pastangų sukultūrėti ir iš tavęs ims idealų, o ne tau duos.

Berods tai laužimasis į atviras duris, nevertėjo nė kalbėti apie tai. Tačiau Pažangos atsidėjimas tautai neleidžia mums pro šalį praleisti to, kas tautą užgauna: pasityčiojimo iš liaudies, apgaulingo balamutijimo jos. Juk ir patys agitatoriai liaudyje, nors įkalbinėja jai: tai buvo mintys, tavo norai, iš tikrųjų liaudžiai neša savo mintis, savo išpuoselėtus idealus. Tam jie ir inteligentija, kad jų proto varstote darytųsi idėjos.

Šiuo žvilgsniu ir Tautos Pažangai ne mažiau idėjų, kurios reikšte reiškia, jog „Laisvė" šmeižia, kai skelbia liaudžiai, būk

Pažanga nekentusi ir nekenčianti ar neužjaučianti jos. Mylime ir užjaučiame, tik mūsų dievukas yra ne pati viena liaudis, juoba ne bent kuri jos dalis, tik tauta ir valstybė. Kaip iš vienų plytų nepamūrysi mūro, taip iš vienos dalies tautos ar visuomenės nepastatysi valstybės, kad ir kažin kaip ją šauktumei karaliautų.

Ir mylėti, ir atsidėti tautai reikia blaivai.

DĖL ŽEMĖS

KAM PIRMIAUSIA ŽEMĖS DUOTI

– Aš šitoje vietoje ūkininkauju 35 metus. Pats pasenau, vaikus išauginau. Gi iš viso mes toje vietoje gyvename jau 50 metų. Imdavome iš savininko kontraktus, vis dėlto šią vietelę pripratome skaityti jei ne savastimi, tai bent tokia, iš kurios mus nemes. Ir apsirikome: savininkas liepė mums šiemet išsidanginti. Ką gi, danginsimės kur kitur. Jaučiuos lyg išsineriąs iš savo kailio. Gaila ir skaudu. Rodos, kitos vietos jau nebemėgsime taip, kaip mėgome šią mūsų „gimtąją". Ir vėl, rodos, priprasime kitur, kita pasidarys mums savąja, kol vėl kas neišmes. Turiu trejetą paaugusių vaikų darbininkų. Mudu su močia dar nesenu. Turiu ariamųjų arklių, melžiamųjų karvių, ūkio padargų, sėklų. Ir – neturiu žemės. Esu klajūnas. Moku žemę gyventi įtemptinai. Ir nenoriu įsitempti, kad ne sava. Dėkite, kokį norite, mokestį žemei išpirkti, uždui mokėti. Aš valiosiu, bet tik jausčiaus, jog kas metai daugiau teisės turiu vadintis savininku. Dabar žmogus moki neregėtą nuomą, moki valdžiai uždu, moki rekvizicijomis ir – be niekur nieko, be rytojaus. Pili kaip į kiaurą maišą. Aš – bežemis: duokit man žemės, kurios aš pageidauju, iš kurios vienos temoku duonos užsidirbti!

– Iš nebeatmenamų laikų mūsų šeimyna gyvena šitame kalne. Mes dirbame 13 dešimtinių. Mūsų išaugo trys vaikai, kaip

ąžuolai. Valiotume išdirbti trissyk tiek. Padargų mums yra, sėklų yra, dvi karvi melžiame, arklys valytas žvilga. Esame, be to, amatninkai. Turime pinigų. Galėtume pirktis žemės. Tik nelaimingas tas prisirišimas prie aukštakalnio. Kaip pripratome pro langą žiūrėti į trijų mylių tolį, taip dabar net trošku, kur į pakalnę nusileidus ar lygumose esant. Leiskite mums šią, ne kitą vietą iš dvarininko išsipirkti ar iš valdžios gauti. Valdžiai ir valstybei iš mūsų tučtuojau bus naudos. Mes įsigyvenę, jokios pašalpos nelaukiame, bet tik nagus užkabintume už žemės, jau ir gyvi ir vaisingi.

– Mes nedidelių galų nuomininkai. Dvarininkas kreita mes esą tinginiai, nepaslenką žemės dirbti. Mūsų laukeliai dirvonuoja. Pakelti dirvonai – nebelengva. Ir noro nebėra. Prieš karą kaip ten buvo, taip buvo. Per karą užleidome žemę, nebebuvo inventoriaus. Dabar jau reikia tūkstančių įsigyti ariamiesiems. Ką gi mačys, kad ir įgijus, jei dirbus vargus, dirvonus štai išplėšus, kitą metą lieps mums iš čia iškilti, gal vėl į dirvonus, į užleistą per karą žemę. Laiduokite mums, kad mus nuo tos žemės nepašalins, kad kurio galo nuomininkas galų gale turės teisės nusipirkti tą, ne kitą gabalą iš dvarininko. Tada mums nebus dirvonų. Rasis ir pajėgos žemei apgalėti.

– Tamsta, tamsta... tss... kad ponas negirdėtų. Šiemet mums reikia kontraktai imti. Tik „kr. damokretas" kunigėlis sako: „Neimkite, dar dairykitės, bene pripažins jums tos žemės savastimi". Tai kaipgi manai? Esi iš Kauno. Kas gi ten girdisi: ar valdžia jau padirbo projektą ir mus, bežemius nuomininkus, žeme apdalyti? Dar ne? Ji teruošia žemę kareiviams? Tuščias dalykas! Ag didžiuma dabartinės mūsų kariuomenės tai dvarų ir ūkininkų bernai. Ko jie pabėgo savanoriais? Tėvynės gintų? Kaipgis! Pabėgo, kad jiems žemė knisti nusibodo.

Aptingo, o pinigų gera turint. 100 auksinų mėnesiui už nieko neveikimą. Galvą guldo, sakai? Galva ne pirktinė ir ne uždirbtoji: ji pigi... O kad duosite bernams žemės, tai jie spekuliuos ja, nes, be to, kad nenorės, dar nė negalės jos dirbti: įsigyti reikmenei, kad galėtumei valaką išgyventi, troboms ir kitiems galams, dabar reikia bent 50 tūkstančių auksinų. Ar mūsų valdžia tesės po

tiek kiekvienam kareiviui pridėti? Ar tie kareiviai bus tiek pelnę iš tėvynės? Mes nieko neprašome, tik padarykite, kad dvarininkas nebenuvarytų mus nuo nuomojamos žemės, kad būtų priverstas nuomojamą galą ir su priedu, kiek išgalėsime, parduoti mums, nuomininkams.

– Apie apdalijimą žeme nuomininkų nieko nesigirdi; niekas mumis nesirūpina, – tai mes patys padėsime sau. Nebeimsime kontraktų: tegu mus per nevalią mėto ir po teismus valkioja.

Taip ir toliau, be galo priūžė pilnas ausis, pasirodžius sodžiuje laiku ir prieš šv. Jurgį. Geruoju ir bloguoju nuomininkai šaukiasi žemės ir tokiu jos ištroškimu, kad net gaili klausant. Šiuo reikalu sugrįžę esame šen ten landžioję, teiravęsis, vis tas pat: reikia laiko, reikia geros dvarų inventorizacijos, trūksta matininkų, trūksta pinigų ūmai ir sparčiai žemės reformai daryti.

Taip, tai taip – pačiai reformai padaryti. Tik nejaugi negalima būtų pradėti ji kad ir nuo popierinės reformos: nuo surašymų tų teisių ir pareigų, kurios guls dvarų žemės skaldymo pamatan? Nuomininkai kantriau lauktų, kad laiku žinotų, koks yra jų nebetolimos ateities likimas.

Steigiamasis Seimas privalės pirmon galvon atminti nuomininkus.

ŽEMĖS VARSTOTAI

Šiuokart aš pamėginsiu parašyti – reakcinį straipsnį. Kažin ar labai nusidėsiu? Viena, kad tai ne taip jau baisus žodis, kaip jį padarė revoliucininkai. Reakcija – trukdytoja revoliucijos, buvo per nemaloni rusams, kovotojams su carizmu. Reakcininku būti tais laikais buvo negarbė. Tačiau gyvenime, kur tik yra akcija, darbas, veikimas, tuoj ten atsiranda ir reakcija, pasipriešinimas. Nūn politikos akciją į savo rankas pagauna krikščionys demokratai, o reakcija, jiems prieštarauti, teks socialistams. Nejaugi ir šieji reakcininkai bus lygiai tos pat šlovės kaip ir kontrrevoliucininkai?

Taigi yra reakcijų ir reakcijų. Proletariatas, buržuazija; pirmeiviai ir atgalainiai; demokratija, reakcija, – visa tai pradeda galų gale įgristi, nieko nauja nebeduoti nei protui, nei širdžiai. Viskas per ilga darosi arba išpūsta lig muilo burbulo, arba uždanga visai ne tam turiniui.

Baisiai nesinori pasekti mada, nes be galo piga išsipravardžiuoti sulig mada, ar kuo nors dėtis sulig mada. Tam nereikia nei proto, nei teisybės. Ne taip piga paėjėti prieš madą ir atvirai pasiklausti: tai kurgi galų gale einame, kur ir kitus vedame, patys pasiduodami tos dienos obalsiams ir pataikaudami minioms; minia vadinant ne tą vieną liaudį, tik paprastą didžiumą.

Vadinkite sau Tautos Pažangą kaip tik jums tinkama, sulig esamąja mada, nebe viduriu, tik dešiniaisiais, nebe pažangiais, tik atsilikėliais, – ji turi, ji privalo šaukti, kad ir jos balsas teskambėtų kurčioje girioje: vyrai, abudu kraštutinumu tegadina mūsų liaudies ir mūsų valstybės laimę; gadiname tautą iš abiejų pusių, kai mums nerūpi bendroji tautos sveikata, jos doros ir kūno nepagedimas!

Tautos Pažanga, apsiėmusi stovėti tautos brangenybių sargyboje, privalo išbūti savo pozicijoje, nors ji tam laikui dėl to išeitų iš mados. Mados pasikartoja, ir mūsų obalsiams, gal neilgai trukus, vėl atsiras vietos.

Mūsų gi obalsiai tesiekia pasiekiamųjų dalykų, niekam nežada priraškyti dangaus žvaigždžių. Imkime pirmai pradžiai kad ir luomų klausimą. Sutinkame, kad luomų nereikia, tegul visi pataptų piliečiais, ir tiek. Tik luomų kova pas mus – mada, kai kitur – reikalas. Mada sekdami, mes Lietuvoje prasimanome daugiau luomų, neg jų iš tikrųjų yra; mada sekdami, sudarome ir tų luomų tariamąsias reikalų priešingybes. Pas mus bežemiai ir mažažemiai – atskiras luomas; mažažemiais skaitome teturinčius mažiau kaip 10 dešimtinių. Pusvalakininkai, valakininkai pas mus jau vėl atskiras luomas, šimtamargiai vėl atskiras, dvarininkai vėl atskiras, kunigai vėl atskiras, inteligentai vėl atskiras, pramonininkai, kiek tiek praturtėję ar dar ketiną praturtėti, vėl, valstybės tarnautojai vėl.

Ar visa to ne per daug? Ar begalėsime visiems jiems pramanyti reikalų priešingybes? Ar nepavelytumėte, sakysime, bežemių, mažažemių ir valakininkų, net iki 30–50 dešimtinių turinčių, suvesti į vieną ūkininkų luomą, o visus kitus, kas daugiau kaip 50 deš. turi, į antrą, dvarininkų luomą?

Jei pavelytumėte, tai man būtų labai aiški viena priešingybė: abiejuose luomuose yra nenormalumų, nelygumų, kurie tegali išsilyginti vieni antrais, sulig norma. Norma prisieitų paimt ne tai, kas žmogui teleidžia badu nenumirti, tik tai, kas daro jį stipriu, ištesinčiu ne tik pilvą prisikimšti, bet ir vis kylančius kultūros reikalus patenkinti. Norma – 20 dešimtinių gerosios žemės, 30 vidutiniosios ir 50 blogesnės, neimant Vilniaus dykaviečių, kur valakas – 150 dešimtinių smiltynų.

Juk paskučiausias žemės reformos galas yra sudaryti tokius gyvenimo aparatus, kurie kuo daugiausia duotų pelno pačiam dirbėjui ir kuo daugiausia iš jo būtų pelno – valstybei laikyti ir per ją bendrajai kultūrai kelti.

Tautos Pažanga remiasi – stipriais ūkininkais, ir tai, anot kairiųjų ir dešiniųjų, esą griekas. O kas gi paskučiausiame jų pačių rūpesnių gale, jei ne tas pats – stipras ūkininkas, ištesintis panešti visokeriopą šeimyninių ir valstybinių pareigų naštą? Bene geradarių, kurie težada mietą prie kojos pririšti: tiek teduoti žemės, kad jis būtų jos vergas ir tiktai vergas, o nė kiek nepasigautų fantazijos! Su tokiais geradariais valstybės kultūros nepakelsi nė per vieną plauką aukštyn.

Dvarininkai vėl nenormaliai daug turi žemės, reikia ir tai sunormuoti. Čia nustatyti norma yra daug sunkiau. Kas tai yra tasai žemės varstotas, kuriuo galima kuo daugiausia padirbti? 60–100–300 dešimtinių ar margų? Greičiau 200–300, nes tai jau toks plotas, kuriame galima pavartoti griežtai visi naujausi ūkio srityje išradimai, visos priemonės, padedančios greit, pigiai ir daug padirbti duonos turto.

Be jokio abejojimo, negali būti ir kalbos: didžiadvariai – neproduktyvūs, nors bolševikai buvo kitokios nuomonės, taip pat ir Bielskis[1]. Vienam dvarininkui niekados nebuvo gana pajėgų, kad būtų galėjęs įtremptinai dirbti didelį plotą. Kančių,

Zubovų[2] – labai nedaug, gi didžponių nusibaigėlių – labai daug.

Tačiau griežtas visų žemių susmulkinimas, kada begalima bus varinėti vienanoragis plūgas, jei tai ir būtų galima, kaip nėra galima, tik pabrangintų mūsų duoną. Ir kaip tik tuo laiku, kai Amerika (Jung. Valstybės, Argentina, Brazilija), pastatydama elektros 6 ir 12 noragius plūgus, taip pigiai padaro kviečių, jog, pervežę per jūrias marias, užlieja jais Europos rinkas ir užkerta kelią mūsų produkcijai.

Jei jau nepripažinsime didesnių žemės varstotų, tai kokia logika leisime įsivyrauti didesniems dirbtuvių varstotams: juk ir ten dirbs samdiniai, „svetimos rankos". Nejaugi grįš rusų „kustarių"[3] laikai? Bet tada užsieniai ir čia pasinaudos: madų nevaikydami, pridirbs mums, ko reikia; mes jiems tik paruošime įvežimo rinką. Lenkų liaudies seimas yra sustojęs ant 300 margių maksimumo. Na, mes esame didesni „ekonomistai": mes sustojome – ant 60.

Dvarininkai valstybės statyti mums nepadeda; visa jos našta teko ir teks nešti vieniems mums. Dvarininkai griežtai atsisako ir nuo lietuvio vardo, ką taip labai yra branginę dar antroje pusėje XIX amžiaus. Dvarininkai tad yra griežtai nevalstybinis elementas. Tik kaip jis suvaldyt? Vieno pasižadėjimo dvarus panaikinti maža. Ūmai to nepadarysi. Apie tai pakalbėsime skyrium. Bet kad ir galėtume tuo pradėjimu panaikinti, tai atsieitų mums ir mūsų valstybei tiek pat brangiai, kaip ir ispanams maurų išgujimas[4]. Yra klausimų, kuriuos vadiname „prakeiktaisiais" dėl to, kad negalima jų vienu kirtimu išpainioti. Toks klausimas yra žydų, toks ir dvarininkų. Jis nesiduos ūmai išrišamas ir, kai mes jį išrišti ketiname šurumburum, tai elgiamės demagogiškai, apgaulingai.

Politinis teisingumas reikalauja, kad mes, niekam akių neapdumdami, pasakytume: einame į sunormalinimą Lietuvos žemvaldžių ir eisime nuosekliai, neatlyždami; vis dėlto sulig savo išsigalėjimu, o ne sulig paketinimais. Jei toks mūsų nusistatymas vadinasi – reakcija ar atsilikimas, tebūnie ir taip: tai reikalinga.

VISKĄ IŠ VALAKO, O VALAKUI NIEKO

Mes einame su „darbo žmonėmis", o jūs paliekate inteligentiškoje savo pozoje. Mes matome amžiais padarytas mūsų darbo žmonėms skriaudas ir privalome rūpintis tuoj jas pašalinti.

Tiek yra Kazio Petrukėlio išminties žodžių, užrašytų 99 „Laisvės" skyriuje[1].

Katalikybė ar krikščionybė buvo jau ten daug kartų primygtinai akcentuota; tikėjimo dalykuose kr. dem. kompromisų nedarysią, tame dalyke savęs skriausti nesiduosią, esą griežtai nusistatę. Šis pastarasis nusistatymas yra ne mažiau griežtas ir yra realingesnis už pirmąjį. Ne pačiu vienu tikėjimu visuomenė ir valstybė gyvena. Be to, pasikėsinimų ant tikėjimo jei ir buvo ar bus, tai, tiesą pasakius, greičiau iš tų pačių nesumaningai jį ginančių ir dažnai tiesiog tikėjimą kompromituojančių. Tai Tautos Pažangai ne mažiau širdį gelia neg tiems, kurie tikėjimą, ortodoksiją kažin kokiuo autoritetu monopolizavosi. Tai ir bambėti dėl tų dalykų mums senu papročiu teks dar ilgai.

Pabambėkime ir dėl antrojo griežto nusistatymo, kurs turįs nusistačiusius labai aukštai iškelti, o mus, negriežtininkus, pasmerkti iki pragaro dugno.

„Inteligentiškoji Tautos Pažangos poza" visai nekliudo, kad mes pritartume bet kokioms reformoms, reiškiančioms tikrą pažangą, realų, ne svajojamą gerėjimą. Ir griežtumai mūsų nebaidytų: kas yra darytina, darykime tuojau, netūpčiodami vienoje vietoje. Tik mes šaipomės, kartais ir baramės, kai bet kokie kunigėliai, socialistėliai ar šiaip jau studentėliai, kokių bus pilna dabartiniu būdu sudarytajame Seime, tą s a v o griežtumą spurda parodyti svetima kišene ar g r i e ž t u nesumetimu, ar valstybei bus iš ko.

Tam pareikšti štai vienas atsitikimas, jei norite, alegorija.

Aš atsimenu vieną labai greitą giminę. Jis buvo mane apsiėmęs pavėžėti į miestą; mane – reiškia: „poną"; poną – reiškia: piniguočių. O aš kaip tik buvau taikęs į „giminę", kad man pigiau atsieitų, nes kišenėje be spalių ir trupinių tebuvo kaip tik nulaižyta kelionei.

Privažiuojame užkeltas karkles (žemaitiškai – nesuveriamieji vartai). Atkeltų atbėga piemeniukas, toks tekinas, jog mano giminę net šišas pagavo. Kaipgi? Nebereiks pačiam lipti iš ratų. Tai visu balsu sukliko:

– O, tai geras berniukas! Nesigailėsi, tekinas bėgęs: apdovanosime tave, kad ilgai mus minėtumei... Išmesk jam kokią rublinę: tepasidžiaugie!

Išmečiau rublinę, nors buvau graibęsis tik ditkos.

Važiuojame toliau. Paravėje sėdi driskis ir šaukia:

– Gražūs poneliai, pasigailėkite...

Giminę vėl šišas pagavo; vėl jis sukliko:

– O, neklysti! Mes užjaučiame vargą ir dribtelėsime tau, kad ilgai mus atmintumei... Išmesk jam kokią rublinę!

Vėl išmečiau rublinę, nors buvau graibęsis tik ditkos.

Sustojame viešbutyje. Giminę už atvežimą ne tik pavalgydinau, dar ir pastačiau jam. Jis valgė, gėrė, dar ir pats steliavosi. Pagaliau striktelėjo važiuoti. Viešbučio tarnas pakišo jam botagą. Giminę vėl šišas pagavo:

– Dėkui, dėkui, mandagus vyreli! Minėk gi svečius geruoju!

Ir pagriebęs mano gi rublinę iš padėtųjų ant stalo sąskaitai užmokėti, įbruko į delną nustebusiam mandagiam tarnui, kurs iš manęs, jis tai gerai žinojo, tebūtų gavęs už visa gera du auksinu. (Tai buvo seniau, kada rublinė ir auksinas šimtą kartų daugiau svėrė.)

Taip man giminė, padaręs man g e r u m ą, d y k a i mane pavėžinęs, visur pasirodė „poniškai", liko labai patenkintas savimi ir savo gerumu man ir kitiems ir nenumanė, jog man iš to miesto išvažiuoti jau tenka ieškoti kredito.

Gm! Esama nesunku patapti „sarmatą turinčiu", atseit atsilyginančiu ir „Dievą mylinčiu" atseit gailestingu, net panaberija parodyti, atseit žinok, sviete, koks aš esu geras! Nesunku – imant iš svetimos kišenės.

Politikos ekonomijos srityje taip pat destis. Piga būtų imti ir imti iš valstybės iždo, kad jam koks aitvaras vis neštų, neštų, visai mums nežinant iš kur. Tokiomis sąlygomis piga būtų pabūti išmaningu valdytoju, geru politiku.

Mūsų nelaimė, kad tam pačiam politikui, kuriam pavesta iš valdžios kišenės semti, ančdedama pareiga pirma ta kišenė savo sumaningumu pripildyti ir tik tada pasisemti. Ir tas politikos ekonomininkas teesti sumaningu apšauktas, kurs įdeda daugiau, bent ne mažiau, kiek išsiima.

Žemės ūkyje taip pat. Daugiau įdėsi, daugiau gausi ar iš žemės, ar iš karvės, ar iš ko kita.

Pas mus daroma kitaip. Dar nežinoma, kas bus mūsų finansų ir kitų galų ministeriai. Dėl to ir šypsomės, kai jaunučiai, dar nuo mokyklos suolo neatlipę valstybės steigėjai jau laiku ir labai griežtai daro reformas savo vaizduotėje; laiku jau semia iš iždo, vėl, žinoma, tik savo vaizduotėje, „saujom – garsciom", kaip tose neturčio žydelio vestuvėse šutintų pupų, paskui tik ketindami pasidairyti tokio ministerio, kurs jiems visiems galams pritesėtų. Nepritesės – bus negeras, bus kriziai, o steigėjai vis geri, labdaringi, „darbo žmonių" gėrybės dabotojai.

Paskutinėmis dienomis teko mums išgirsti kiek kitokis sumetimas, ne mažiau griežtas. Supratę, jog Lietuvos valstybės iždas, jei ne visai tuščias, tai toli gražu ir ne kupinas auksinų, jauni mūsų steigėjai sumanę „darbo žmones" aprūpinti... naujomis rekvizicijomis iš tų pačių valakų, kuriems iki šiol dar ničnieko neduota, kurių šeimininkai betgi, kaipo „smulkūs buržujai", nėsą darbo žmonės.

Bežemiams ir mažažemiams reikia tuojau duoti žemės, nes nedavus, tie patys greitieji, kurie jums vartus į Seimą atkėlė, gali už krūtinių nusitverti visus, kurie yra padarę per plačių pažadų. Taigi, sako, sarmatą turį gailestingi, atsilyginti greiti – valakininke, išmesk tu dabar, ko esi per vienerius ramius metus prisiauginęs ir įtaisęs: karvelę, arklelį, avelę, kiaulelę, žąselę, vištelę, paršelį, plūgelį, šūdleteres, kinkymėlius, pašarėlio, sėklelių... na, dar šio to mažmožio ir didžmožio!

Labai, labai humanu galų gale, nė dienos nebeatidėliojant, vargšai padaryti nebe vargšais, idant jie nebekibtų steigėjams už krūtinių.

Tik kažin kaip bus, kai valakininkai ims kibti už krūtinių ir šaukti, kaip jau ir šaukia, tik to negirdi tie, kas privalėtų girdėti:

– Kada gi pagaliau bus galas? Vis iš valako, vis iš valako, o tam valakui ligi šiol absoliučiai jokio palengvinimo ir paspirties! Antai apskrities viršininkui prisireikė lineikos tarantaso. Kas čia tokią turi? Valakininkas J. Duok šen – rekvizuojame! Kam dar yra nuo vokiečių nuslėptų kaustytų ratų? Valakininkui B. Duok šen, rekvizuojame! Kas dar turi šorų, pakinktų, kumelį į lytį ponui apskrities viršininkui ar kam kitam? Valakininkas R. Duok šen! Ale kad jis turi iš aukštesnės valdžios raštą, jog drigantas veislinis... Vis tiek – rekvizuojame! Ale kad jis įvertintas 16 tūkstančių, o mes liepiame valsčiui, atseit kitiems valakininkams, teužmokėti 3 tūkstančius, ir tų valsčiai neužmoka... Vis tiek. Negi važinėti apskrities diduomenei vienu juodu, antru sartu eržilu! Skriausk „bagotą", kam jis, buržujapalaikis, įsiveisė net tokį veislinį! Ale kad tai visai apylinkei... O aš ne apylinkei? Arklių ėmimas ir be to bjaurus. Šimts žino, kur jie ir bededami! Sako, visa Bolševikija[2], visi prūsai ir latviai lietuvių arkliais apsirūpinę... Tai pikčiau okupacijos. Tai tvirkinimas ir skriauda. Mažieji valakininkai, sunaikinti ir nucibę, negali visa ko atlyginti tiems, kurie dar šiaip ne taip pasilaiko. O kas ir galėtų, nebenori: kam, kad ir jiems visokių pridarytų jeibių niekas neatlygina. Taigi ir pasiturintieji, vos ėmę gerėti, atgal cimba per mūsų valdžios rekvizicijas ir dar smarkiau cibs, kai „steigėjai" ims savo vekselius tų pačių valakininkų kišenėmis mokėti. Viską iš valako! O kai reikia tam valakui trobos statytis, tai miško nėra arba yra už 3–4 mylių; atsikąsk, kad geras! O čia pat panosėje mišką, į kurį trys kartos žiūrėjo, žydai kertas, į užsienius gabenas. Žydams yra, o mums nėra... T. ir t.

Tai tik maža dalelė tos litanijos, kurią buvome pradėję „Tautoj", pavadindami „Neteisingumais"[3]. Tai gyvi balsai, kurių mes esame prisiklausę bevažinėdami ir turime susirašę pavardėmis. Valakai staugte staugia ir nėra, kas juos užstoja, nes tą vieną Tautos Pažangą už tai pravardžiuoja – dvarininkais. Tikrasai ir vienatinis valstybės pagrindas, ūkininkas, nevalia užstoti; valia teužstoti dar kumurnesnis pilietis. Bet reikia gyventi ir gyventi ne labdarybės, tik kooperacijos būdu, bendradarbiavimu valstybės darbe ir jos naštos nešime. Valstybė ir ūkininkas – kooperatoriai, ne labdarys ir kaulikas.

Taigi vis dėlto T. Pažanga šaukė ir šauks: Valdžia, globok savo ūkininką, šerk karvę, kurią tu melžies, nes, kai sulys, nebeduos tau pieno! Berk į žemę trąšų, kad daugiau tau duotų grūdų. Ar tokia mūsų valstybinė nuovoka yra nesąmonė ir mes dėl to esame dvarininkai ar jų užtarytojai? Ar geresnė valstybinė nuovoka – pasiryžimas semti iš tuščio, nepadarius vaisingų, tesinčių sunkią valstybės naštą nešti ūkių?

Valstybei, Steigiamajam Seimui tedera obalsis: *do ut des*[4]. Reiškia: aš, valstybė, tau, ūkininke, duodu, idant tu tesėtumei man atiduoti dešimteriopai. O jei aš tau nieko neduosiu, tai kokiam kipšui aš tau būsiu reikalinga?

Valstybė ir jos valdžia – ne ūkininkų „soderžanka"[5], tik globėja ir sargė.

LAISVAS ŽEMIŲ SMULKINIMAS

Rusijoje dvarai išnyko. Juos išdraskė arba sudegino. Beliko 1–2%, ir ten – „sovietskija choziajstva"[1]. Rusija pavirto grynai valstiečių šalimi; tokia jau ir liks.

Lietuvos dvarų niekas nedegina ir nedrasko. Jie patys karo metu suiro ar juos visokiausi okupantai suardė, savo pajėgomis jie nebepasitaisys. Laikinoji gi mūsų valdžia nei galėjo, nei norėjo ištiesti pagalbos ranką Lietuvos stumbrams, destis nykstančiam gaivalui – dvarininkams; iš gailestingumo ar kitokiu žvilgsniu nepristatinėjo jiems pašaro, kad nepabaigtų nykti.

Laikinosios valdžios politika tame dalyke buvo kuo geriausia, nes labai natūrali: kas savaime skyla, teskylie, kas atgyvenęs savo amžių nukrinta, tekrintie į kitų rankas. Mūsų didžiadvariai savaime ir ramiuoju laiku buvo suskilę į folvarkus, nedidesnius kaip po 250 deš. Reiškia, pats dalykų padėjimas rodė, koks mūsų krašte gali būti normalusis pats didžiausis žemės varstotas, lengvai pavaldomas, įtemptinai įdirbamas, pats savyje ekonominės gyvybės turįs. Tai – „žyznju polzujsia žyvuščij"[2], būk naudingas. Pabaigti per nevalią ir tuos likučius smulkinti nėra išmintingas ekonominis sumetimas.

Tačiau, jei ir tos parcelės savaime smulkėja, tesmulkėjie! Jei dvarininkai gera valia išparduolioja nebepavaldomas žemes ir yra kas ištesi tai supirkioti, tai kam stabdyti natūralusis dalykų bėgis? Šitas procesas perėjimo stambesniųjų žemių į smulkesnes nėra spekuliacija, tik mažažemių ar visai bežemių žmonių apsirūpinimas pakankamu ir nugalimu žemės varstotu, idant sočiau būtų gyventi. Kad nė pagundos nebūtų žeme verstis, spekuliuoti, jos nedirbant „uždirbti", pigiau pirkus, brangiau pardavus, – Laikinajai valdžiai užteko to vieno įsakymo[3]: nevalia pirktis ar prisipirkti daugiau kaip 50 deš. į vienas rankas.

Ir pirkėjų atsirado begalės. Mūsų ūkio valdybos užverstos pareiškimais. Įsižiūrėjus į juos, aišku: tai mažažemių (6–8 dešimtininkų) veržimasis gautuosius karo metu pinigus, dabar be vertės, paversti didelės vertybės darbo varstotu. Natūraliai eina žemės reforma, evoliucionizuojas, išsiverčia iš senovinių valdymo formų.

Ir ne stabdyti, tik padėti belieka šiam sveikam procesui. Viena, kad tai pagreitina sumanytąjį dvarų susmulkinimą: kol valdžia įjudins sunkųjį savo aparatą, jau dabar, nieko nelaukiant, darbas eina ir greitina tai, kas turi būti. Antra, dirbtinai darant reformas, iždui tai atsieis milžiniškas sumas, tuo tarpu kad iš privatinių transakcijų valstybės iždas dar laimėja 10%. Trečia, šitokiuo būdu pasireiškia sveikieji žemdirbių krašto gaivalai: tas ieško žemės, kas ją myli, kas prisimano ją dirbti, kas tikrai ištesi ją dirbti; žemės gera valia pirkėjas sumeta, kiek jos ištesės išgyventi.

Priešingai, valstybės komisijos kai imsis šio pat darbo, tai, viena, sutrukdys dvarų skaldymosi procesą, antra, atsieidamos be galo brangiai, tik įbrangins parceles, nes ant jų kris ne tik savininko dedamoji kaina, bet ir administracijos išlaidžiai. Valdžia – ne geradarė, ji tik apverčia tai, ką iš pačių piliečių suima. Svarbiausia gi, kai „aprūpins" žeme bet ką, kurių bus ta viena aiški kvalifikacija, tinkamumas, gauti žemės – jos neturėjimas, – tai daugelyje atsitikimų įterps valstybės turtą, žemę, į tokias rankas, kur ji gulės negyva, nenugalėta, neišnaudota.

Valstybė, palikdama aprūpinamiesiems žeme per ilgus metus išmokėti jos kainą, nesutrauks dabar palaidųjų ūkininko

kapitalų. Kam gi man tuojau mokėti krūva pinigų, kad aš galiu po nedaug kaišioti ir taip nejučiomis atkaišioti? Toks bus ūkininko sumetimas ir jis rodysis gudrus; tuo gi tarpu tai nebus gudrus: surinktuosius pinigus žmogus išskleis mažmožiams, skola gi liks, ir skola sulig būsimųjų laikų, kada nuslūgs pinigų kainos, nebeištesima. Šiandien mokama vienai dešimtinei tiek, kiek normaliu laiku buvo mokama ir bus mokama visam valakui. Šiandien valakui duodama 20–40 000 auksinų; jei tai bus užrašyta į skolą, tai vienų nuošimčių reiks kasmet mokėti po 1–2 tūkstančiu be amortizacijos, o valakas senoviniu būdu teduos šimtus.

Užginti žemė palaidomis rankomis pardavinėti smulkiems pirkėjams bus lygiai tiek, kiek sustabdyti natūralųjį procesą: priversti dvarus noromis nenoromis laikyti savo žemes nedirbamas, nes nei pats dvarininkas, nei jo kumečiai nebepagali visos išdirbti. Tai aišku, kas yra nors iš tolo žiūrėjęs į dabartinį dvarų ūkį. Piniguotus gi mažus ūkininkus vėl privers likti, kaip ir buvus, ilgam laikui mažažemiais ar bežemiais.

Ar taip yra apkitęs uždavinys Lietuvos Steigiamojo Seimo ir jos socialistų liaudininkų demokratų, sumanytojų sustabdyti laisvą žemės pardavinėjimą, kad ir smulkiems ūkininkams? Steigiamojo Seimo ir jo statomosios valdžios kaip tik yra priešingas uždavinys – nieko sau nemonopolizuojant, remti visomis pajėgomis privatinę iniciatyvą; visa tai, kas savaime plačiai užsimoja produkuoti, kas sau ir valstybei sutaupo lėšų, kas sukelia individualiąją energiją ir tepasikliovimą pačiu savimi, o ne palieka vien elgetomis, žiūrėtojais į svetimas rankas.

Krikščionys demokratai, bent kun. Krupavičius, paskubėjo ir čia „perepliunut"[4] ne tik centrą, bet ir pačius kairiuosius: jis socialistų l. d. sumanymą sustabdyti laisvos žemės pardavinėjimą* paauksino priedu: sustabdyti ir ūkių inventoriaus pardavinėjimą, visą ūkių esimą ir plėtimąsi pavedant „sovietam rabočich deputatov"[6]. Jei, neilgai trukus, pridėsime: „i soldatskich"[7], tai kuo Lietuva nebebus bolševikija? Kuo ne „diktatūra proletariata"[8]?

---

* Sumanytojas Rimka[5] to reikalavo net tą vakarą per telefoną padaryti!

VARŽYMAI

Mūsų ultrademokratingam, ultrapirmeiviui Steigiamajam Seimui lyg ir nepritiktų šitas pavadinimas: „varžo". Jis gi rūpinas paleisti visus suvaržymus, net tų, kurie agituoja aiškiai prieš Lietuvos valstybę. Bolševikus amnestionavo, profesinių sąjungų bolševizmą gina, bent jam pataikauja. Tevaržyti yra sumanęs tą vieną žemės produkciją, tą vieną, kol kas, mūsų krašto gerovės šaltinį. Didžioji Seimo frakcija, krikščionys demokratai, bent jos dalis krupavičiai demokratai, taiso dvarų darbininkų komitetų įstatymą, kurį, neilgai betrukus, Seimas spręs.

Nuo kun. Krupavičiaus pareiškimo, jog dvarams reikia uždrausti ne tik žemė ir miškai parduolioti, bet ir inventorius ir visą to priežiūrą pavesti dvarų darbininkams, ilgai šitas sumanymas draikėsi it migla. Iš pradžių manyta, bet bernas samdinys jau tuo pačiu turįs bolševistinės kvalifikacijos „globoti" svetimą turtą, idant šitie nevidonai – pasiturį ūkininkai nesusikimštų visa ko į savo kišenes. Kur tik atsiras penketas samdinių, vyrų ar moterų, ne jaunesnių kaip 17 metų, ten turėjo būti ir „soviet rabočich deputatov" iš trijų. Kurgi bus mažiau kaip trys, iš ten vienas eis į „sovietą". Taigi ir tas vienas ūkininko bernas bene būt galėjęs pats save deleguoti į „sovietą" ir tokiuo būdu patapti ūkininko galva, sąžine, išmintimi, – tikru jo ūkio valdytoju.

Tačiau krikščionys demokratai patys pabūgę savo draugų krupavičių demokratų „Voronežskago tolka"[1] ir anąjį sumanymą pakeitę šituo štai.

Visuose dvaruose, kur dirba ne mažiau kaip 10 darbininkų, steigiami darbininkų komitetai.

Dvaro darbininkų reikalus sprendžia visuotinieji dvaro darbininkų susirinkimai.

Darbininkų komitetų pareigos: atstovauti ir ginti darbininkų reikalus santykiuos su darbdaviais ir prižiūrėti, kad dvarininkai neaikvotų įstatymų užginto dvarų turto bei inventoriaus; prižiūrinėti, kad darbo sąlygas normuojantieji įstatymai būtų vykinami; prižiūrinėti, kad darbdaviai be komiteto žinios nedarytų sutarčių su atskirais darbininkais.

Darbdaviai neturi teisės atstatyti savo darbininką, kol nesutiks komitetas.

Pusė pabaudos eina tos vietos komiteto žinion. T. ir t.

Tai, žinoma, tėra įstatymo sumanymas. Tačiau gana ir to, kad toks sumanymas galėjo kilti mūsų Steigiamajame Seime ir dar didžiojoje vedamojoje jo dalyje. Reiškia, jis turi pakankamai galimybės virsti tikru įstatymu, o tokioje formoje virsti jis neprivalėtų.

S. Seimui rūpi „apsaugoti" krašto turtas, kad mūsų dvarininkai jo neišaikvotų ne savo valstybės tikslams, o ne „suvaržyti" ūkininkavimą ir žemės našumą. Valstybė gali rasti priemonių, kad turtas nebūtų skleidžiamas nesuvaržant producento rankų ir kojų. O šisai įstatymo sumanymas kaip tik veikia į šitą pusę, yra vienašalis ir nesąmonė.

Pirmiausia du susidera, o sąlygas normuoja tik viena pusė, užinteresuotoji – darbininkai. Jiems į rankas duodama galimybė kiekvienoje valandoje sustreikuoti ir niekais paversti gal viso savo darbo vaisius. Jie, darbininkai, neleidžia producentui darbininkų samdytis nei paleisti, kad ir čia tau būtų rugiapjūtė, jei tam nepritars komitetas.

Žemės reforma dar nepadaryta, dvarai dar nesuskaldyti, o jau jie tiek suvaržyti, kad iš karto nebebūtų kraštui naudingi. Šis gi įstatymas pabaigs užmušti dvaro žemės produkciją ir jo ištesėjimą valstybės naštą nešti. Ji dabar visa suvirs ant tų vienų ūkininkų.

St. Seime soc. dem. ragina daryti „eksperimentus", bandymus; jie, girdi, niekam nepakenksią. Kaip koks. Šis bandymas eina aiškiai prieš valstybės gėrybę ir jis rodo, jog mūsų Seimui dar visai neaišku, kokią gi Lietuvos valstybę jis steigia. Rinkdamies St. Seimą, mes manėme pasivysią Europą; tuo gi tarpu mes sparčiai genamės... Aziją, būtent jos bolševikų užmačius ar tų demokratų, kurie rūpinasi duoti darbininkui ne tik teisių, bet per teises ir privilegijų. Pykome už slaptą bolševizmo propagandą, o įteikėme įrankį tai įstatymo keliu daryti ir Lietuvą galvotrūkčiais versti į suirimą.

– Dirbk kuo daugiausia, jei nori išbristi iš to skurdo, kurin mus karas įmurdė! – visiems lygiai piliečiams šaukia vokietis.

– Paleisk rankas bet kam, kas tik yra sumanus produkuoti! – šaukia anglas.

– Negriauk, kas jau yra, kad ir tai aiškiai netikę, kol nepasistatysi ko nauja, aiškiai gera. Tada netikęs savaime sugrius. Štai „eksperimentas", kurs negali pakenkti! – šaukia abudu – ir vokietis, ir anglas.

Ir vokiečių socialistinė valdžia taip reformuoja, tokiomis atodairomis, lyg ji, atsiprašant mūsiškių socialistų, būtų Tautos Pažangos pastatyta.

Mes gi, įsispyrę į stebuklinguosius klumpius, žengiame savo vaizduotėje po septynis kilometrus... supančiodami tuos, kurie mus galėtų dar labiau pralenkti. Ar St. Seimo dalykas stabdyti privatinę, kad ir dvarininko, kol jis nebus teisių keliu panaikintas, iniciatyvą ir energiją? Ar Seimas siekia tos didelės komunos, kokias mažas komunas jau yra sudariusios profesinės sąjungos, eidamos obalsiais: težlungie pakylanti valstybė, valio asmeninis profesinės sąjungos interesas.

Tenykstie dvarai nuosekliai, kad ir nykdami duotų kraštui naudos. O netvarkus jų ardymas – yra paties savęs ardymas.

KUNIGAS KUNIGAMS

Kun. Simanas Barjona Šultė padarė man nemaža garbės adresuodamas man rugs. 8 d. „Laisvės" Nr. 183 visą „atvirą laišką"[1]. Buvo girdėti, jog tai ne kun. Šultės ir ne „Laisvės", net ne krikščionių demokratų adresuotas man laiškas, bet visos Lietuvos katalikybės, nes Katalikų Centrui[2] pirma buvęs paduotas nuspręsti, ar ir kaip jis yra skelbtinas. Dokumentų neturiu prirodyti, jog taip ir buvo; tai ir atsispirti man tenka ne Lietuvos Katalikybei, tik vienam kun. Šultei bei jo partijai ir organui.

Pirmiausia turiu įspėti, jog „atvirųjų laiškų" forma polemikoje yra niekam netikusi. Laiškas per trumpas, kad galėtų duoti pamatuotą adresato pasmerkimą. Visa tenka padaryti sumariškai, gatavomis formulomis. Tai ir atsakas į tokius laiškus,

žinoma, tegali būti toks pat sumariškas atsikeikimas. Tik iš tokios polemikos niekam nėra naudos – nei susigynusiems, nei skaitytojams. O „Tauta" kaip tik pretenduoja daryti visuomenėje įtakos gi per visuomenę į didžiąją Steigiamojo Seimo frakciją, kad ji liautųsi ultrademokratinės savo politikos, kokią buvo pradėjusi vesti iš pat pradžių. Tautos Pažanga sudarė, tegu sau ir dirbtinai, opoziciją, dėl kurios, spėjame, daug dalykų Seime ėmė žymiai atkrypti ton pusėn, kur tarp kr. dem. skyrium ir Seimo iš viso bei Tautos Pažangos nebėra nesutikimų. Dar vienas antras žingsnis tuo pat susipratimo keliu, ir mūsų opozicija padės ginklus į šalį, nes tas kelias veda į Lietuvos sustiprėjimą, o ne įklampinimą į luomų kovą ir ekonominį skurdą.

Taigi tenka man pakalbėti ilgėliau apie mano rolę sukeltame ginče.

Pradėkime nuo jumoristikos. Rugsėjo 8 d. mano gimtoji diena. Tą dieną sukako man 51 metai amžiaus. Nepasakysiu, kad aš tuo faktu būčiau buvęs labai patenkintas... Reikėjo gi nelaimės, kad dar „Laisvė" mane pasveikino Šultės dovanomis, kurios man trumpai drūtai pareiškė, jog aš vienu metu nebtekęs „iš garbingos praeities krikščioniško, kunigiško ir draugiško jausmo; man bepalikusi pažangiečio partinė neapykanta".

Taip kažin kurios čia sukakties jaunieji lenkų literatoriai pasveikino Henriką Sienkiewiczių[3], prirodę jam, kad visas jo literatūros darbas niekais pavirtęs. Šito smūgio Sienkiewiczius nepergyveno ir, palaukęs gerą dešimtį metų, numirė. Ne kas geresnis ir manęs laukia. Tik aš šitą smūgį ketinu ilgėliau pergyventi, būtent 17 metų. Vis dėlto man, kad ir nebe „krikščioniui", jau dabar pridera pasirūpinti savo testamentu ir atminimais, kuriuos aš, kaipo vienatįjį turtą, gaunu palikti savo vaikams, kurių tačiau Dievas man nė duoti nedavė. Gal bausdamas, kad jais mažai tesirūpinau.

Atsiminimai – nesamiems vaikams. Tik ko gi verti tie mano atminimai? Kun. Šultė, dėkui, mėgino sudaryti man, dabarties niekšui, „stojusiam skriaudėjų ir dvarininkų pusėn", bent „garbingą praeitį". Aš „pirmasis kunigas buvęs pakėlęs balsą prieš dvarininkų išnaudojimą" (?) ir gavęs nukentėti iš jų rankos.

Gm, tema nieko sau, nors imk ją dramai parašyti. Gaila tik, kad ir tai pramanyta, bent perkreipta, ir man „garbės", su „skriaudėjais dvarininkais" kovojant, nėra tekę. Gal dėl to, kad aš nė vieno karto neesu pakėlęs savo kalavijo plunksnos tais obalsiais, kuriais dabar kun. Šultė ir K-o mėgina pribaigti „skriaudėjus dvarininkus". Iš mano raštų, apie dvarininkus arba ir prieš dvarininkus parašytų, susidarytų bent tomas, jei ne daugiau. Vis dėlto nerastumei ten nė vieno ekonominio motyvo. Mūsų, senosios kartos tautininkų, kova su Lietuvos dvarininkais visa ėjo tautybės ir kultūros plotmėje. Ne žemės varstotas buvo mūsų priešas, tik dvaro dvasia. Kai dvarininkas grįžo į savo bočius, darėsi Lietuvos sūnus, – mums jau buvo jis savas, nors turėjo daugiau žemės neg ištisas sodžius. Tai tik taip rodės patiems dvarininkams, būk mūsų kova dėl kultūros esanti klasių kova ir ekonominė neapykanta ar pavydas. Taip jie prirodinėjo, dėl to skundėsi ant „litvomanų". Bet jie patys gerai žinojo, jog tai tik stipresnis argumentas ginče, o ne tikrenybė. Lietuvos dvarininkai kovojo su mumis, tariamaisiais litvomanais, visai ne dėl mūsų socialių pažiūrų, tik dėl tautinių.

1902 m. mane teisė Žemaičių Konsistorija[4]. Tai buvo antras atsitikimas. Pirmąjį teisė kun. St. Stakelę[5]. Teisė betgi ne dėl dvarininkų, tik dėl kunigų skundo: Kuršėnų klebono A. Eidimto, Viekšnių Zaleskio, Žagarės – Račkauskio[6]. Tik liudytojų A. Eidimtas ieškojo tarp bajorų. Ir Lapkasių Al. Silvestravičius[7] liudijo, būk aš paniekinęs Rymą, kiti kitaip. Kuršėnų gi Jonas Gružauskis[8] visai neliudijo, nors Šiaulių policijai sakęs mane įtariąs, jog aš sukurstęs pirmąjį dvaro bernų streiką. Prisipažįstu, man nebuvo tekę nė pažinti Kuršėnų dvaro darbininkai. Taigi neteko nė užstoti jie. 1905 m. dalyvaudamas revoliucijoje, mėginau sureguliuoti santykius tarp dvarininkų, kumečių ir sodiečių. Bet tai buvo per bendrą suvažiavimą Vadaktų dvare[9]. Dėl to fakto nei aš nukentėjau, nei dvarininkai pyko, nors kumečiai laimėjo. Taigi ir „garbę" man už tai teikti netenka, o kitų artimesnių susidūrimų su darbininkų „išnaudotojais" nė būti nebuvo. Pagaliau nė dėl anų kunigų aš negavau nukentėti, nes Konsistorijos teismas manęs visai neapkaltino. Iškeltas gi buvau iš Micaičių į

Vadakčiukus[10] dar prieš teismą, o vertybė abiejų vietų lygi. Tuose užkampiuose mane laikė dvasiškiai, o ne kas kitas. Ir kai krikšč. dem. užsistoja už darbo žmones, ėmė ginti „darbo teises", tai tame darbe nėra nieko panašaus į mano akciją, ir tą „garbę" aš mielai atiduodu kr. demokratams ar tik vienam kun. Šultei ir keletui jam lygių, „teologijoje ir papų enciklikose" radusių pateisinimą naujųjų revoliucinių laikų cholerai.

Kadangi aš netikiu šiais naujųjų teologų radiniais, nors patvirtinamais „krūvomis diplomų", kol nepritars jiems Rymas, tai ir apie solidarumą su „kunigais broliais" vien dėl to, kad aš esmi taip pat kunigas, netenka kalbėti. Su naujųjų laikų svaigalo pagautais kunigais nesolidarizuoja pusė kunigijos. Tai aš galiu drąsiai tvirtinti. „Tauta" tik yra ekspozitūra šitos dalies kunigijos, ir sąžinė mums liepia vaidinti dabartinę mūsų rolę, idant mūsų visuomenė žinotų, jog ne visa kunigija neša atsakomybę už visus kr. demokratų žygius, dėl kurių kitaip būtų tekę atsakyti Bažnyčiai. Mūsų uždavinys smūgius, kurių nebeilgai betrukus galima laukti, nuo Bažnyčios nukreipti į dalį Bažnyčios atstovų. Prancūzų revoliucija dar daugiau yra davusi kunigų, net vyskupų revoliucininkų ir reformatorių. Nieko nepadarysi: laiko audros lygiai užgauna visus luomus. Tačiau niekas neišmetinėja Prancūzijos kunigijai, kam ji ne visa buvo solidari ir „draugiška" su revoliucininkais. Pavelykite tad ir man nepripažinti dėsnio: esi kunigas, tai *eo ipso*[11] turi, nori nenori, pritarti laiko apgarintų kitų kunigų galvoms.

Ir tai bus visai ne šmeižtai ir ne partinis kerštas: šitą akciją aš esmi pradėjęs Vilniuje, dar „Nepriklausomoje Lietuvoje"[12], kada visai nuošaliai stovėjau nuo partijų ir tos partijos nebuvo savo vidaus išvertusios, kaip tai atsitiko per rinkimus, nebuvo palikusios to vieno pasibjaurėjimo jausmo. Rinkimai tik patvirtino mano instinktyvų numanymą: jei politikos kova kovojama tokiomis nešvariomis priemonėmis, melagystėmis, šmeižimais, klausytojų suvedžiojimais, tai Bažnyčios tarnams ne vieta imtis vadovaujamos rolės panašiose kovose. Ir kai būsimasis istorikas surinks medžiagą apie kun. Šultės darbus Palėvenėlės dvare ar kieno kito, o ta medžiaga neveikiai žus, tai tada ir pažiūrėsime,

kokios ten „papų enciklikos" buvo taikinamos prie Pūslauskių, Peleckių. Tada ir aš parašysiu jau pliką „Atvirą laišką kun. S. Šultei", jau be privedžiojimų, kaip tik dėl tariamųjų krikščioniškųjų principų, kuriems įvykus, nebent budistais beliktų tapti, o ne krikščionimis.

Juk lygiai krikščionimis dėjosi ir tie Vilniaus vyskupijos kunigai, kuriuos šeškais pamušė bolševikai, ir jie negarbingai, uodegas paspaudę, pabėgo nuo savo avelių. O jų palikimas liaudyje toks, kad jei reiktų atsakomybė prisiimti Rymo Katalikų Bažnyčiai, tai aš iš tos dienos įsirašyčiau į betikybinį stovį. Ir ne aš vienas. Laimė, kad Bažnyčia už jų demagogijos ir demoralizacijos darbus nesiima atsakyti. Tai duoda vilties, kad kitos rūšies kunigai išlygins ir sutvarkys, kas buvo suknista ir sudraikyta. Ne Bažnyčios atstovų darbas – politikos orientacijos ir žemių užkariavimai; ne Bažnyčios, ne papų, juoba ne kunigų nė agrarinių reformų išvedimas: Bažnyčios ir papų darbo sritis visai kitokioje plotmėje, toli nuo ekonominių, tautinių ir kitokių neapykantų, kurių dabar kaip tik kunigai prisėja pas mus – dvaruose, kur sudemoralizavo jų darbininkus kumečius, iš kurių krašto ekonomijai veik nieko naudos nebeliko. Tai mus verčia laikytis rezervoje, nors dvasioje kažin kaip užjaustume vargšą bežemį darbininką. Bus laikas, kada Tautos Pažanga mokės ir galvą padėti už skriaudžiamųjų teises; ir tie laikai bus tada, kai skriaudžiamieji nebebus patys skriaudėjai, jei ne atskirų asmenų, tai tėvynės[13].

PAS J. E. SEINŲ VYSKUPĄ A. KAROSĄ[1]

Jo Mylista dabar gyvena Marijampolėje marijonų vienuolyne ir pats, kaip vienuolis, dalyvaudamas visame jo gyvenime.

Mane priėmė meiliai, gera nuotaika, kaip savo mokinį. J. E. labai įdomauja visų politikos dalykų ir viską labai gyvai jaučia. Jo tebesama visai nepasenusios dvasios.

Du dalyku matyti ypač jį neramina: tai nevykusi žemės reforma ir nepakaktinas pasišventimas Tėvynei valstybės veikėjų.

– Šiemet, sako, apvažiavau veik visą Užnemunės rajoną ir niekur neužtikau, kad bent kas būtų patenkintas Seimo padarytąja žemės reformą. Produkcija sumažėjusi iki trečios dalies. Tai lemia Lietuvai skurdą. Reikia remti produkciją. O kaipgi sekės ji kauniškiuose?

Atsakiau – taip pat davė kuo blogiausių išdavų. Ir abudu nuoširdžiai džiaugėmės mokytųjų agronomų, dalyko žinovų, išrodymais, ko stinga reforma.

J. E. nuliūdęs, kad politikos veikėjai vis tebegaudo partinius savo programų punktus. Matyti, smarkiai gelia jam širdį, kad daugelis gerų ir gabių žmonių nedalyvauja valdžioje, negalėdami vykinti savo programos. Bet dalykams šiuo tarpu pablogėjus, derėtų, kad visi idealistai veržtųsi į valdžią ir ten padarytų gerai, bent kas šiuo laiku galima: juk žūname, iškrikdami, egoistinių dalykų siekdami.

J. E. gerai tebeatmena visus kauniškius, iš kur ir pats yra tik kūnu nutolęs, ir laimina juos į darbą Tėvynei.

DĖL VIDAUS

SVEIKINAME STEIGIAMĄJĮ SEIMĄ!

Sveiki, suvažiavę į rytykštį pirmąjį Lietuvos Steigiamojo Seimo posėdį! Sveiki, drįsusieji ant savo pečių pasiimti sunkią tvarkomosios valstybės naštą! Duok Dieve jums ištesėti.

„Tauta" kritikavo prirengiamąjį darbą; kritikuos ir patį dirbamąjį darbą; kritikuos žmones, kurie vežimą veža nesutartinai ar ne į tikslą. Tačiau patsai Steigiamasis Seimas mums – tautos šventenybė, įvykęs demokratijos dūsavimas.

Mes išauklėti – ką čia slėpsies! – Rusijos demokratijos idealais. O jos idealų idealas ir buvo – „učreditelnoje sobranije"[1]. Koks tai buvo magiškas žodis, atmena bet kas, dalyvavęs slaptuose jaunimo susirinkimuose ar dirbęs pavojingąjį liaudies judinimo darbą. Tas vienas obalsis bet ką įtraukė į pasišventėlių eiles, bet ką, turintį širdį, vertė guldyti savo galvą. Ir guldė ją šimtai, nors tasai Steigiamasai Susirinkimas tebebuvo tolybės miražas.

Rusijos demokratija pirmyn bėgte bėgo, nebe žengte žengė. Ir įsibėgėjusi peršoko užsibrėžtąjį bruožą. Carizmą panaikinus, visa tauta turėjo apsispręsti ir savo valią pasakyti per savo sudraskytąjį Steigiamąjį Susirinkimą, per savo vykinamąjį idealą. O kaip reikia, teapsisprendė viena dalis demokratijos – komunistai, brutališkai visas kitas jos šakas nukapoję, nuraškę ir demokratizmo žiedą – „učreditelnoje sobranije".

Bolševikai daug nusidėjo žmonijai, mindžiodami visas demokratijos pasiektąsias laisves ir net piliečių gyvybę. Tačiau visų sunkiausia jų nuodėmė – tai savo rankomis išvaikytas Steigiamasis Seimas. Nebegyvėliams labai tai jiems. Milijonams gyvųjų sunkiau radosi gyventi – užmuštomis sielomis, atimtais idealais; tais, kurie kaip kokia nauja religija vedė rusus į pažangą.

Mes, lietuviai, esame laimingesni. Iš mūsų šis demokratijos idealas neišrautas: jau stovime angoje savojo, Dieve brangus, lietuviškojo (!!!) Steigiamojo Susirinkimo. Ar įtikėtina? Ar tai ne sapnas?

Kokiomis virpančiomis širdimis mes jo laukėme! Laukėme – netikėdami, kad galime tokios laimės susilaukti. Laukėme „pašnibždomis" – net nedrįsdami viešai to laukimo per balsiai reikšti. Vis matės, lyg kas iš šalies pajus tą mūsų džiaugsmą ir atims, lyg iš vaikų tinkamąją titę, lyg pirmieji nubėgs ir išsikas tą lobį, kurį mes buvome žemėse aptikę.

Juo virpėjo širdys baime belaukiant, juo dabar virpa džiaugsmu širdys susilaukus. Re, vyreli, mes jau nebe memorialus rašinėjame, kad apie mus patirtų, nebe šen, nebe ten puldinėjame, kad mus užjaustų ir užtartų, lyg baudžiauninkai, pasigailėk Viešpatie, kuriems nuolat graso priespaudos rykštės, o jie nori to išvengti. Re, vyreli, mes jau sau žmonės. Norėsime – plačiai žengsime, norėsime – susipančiosime. Kaip išmanysime, taip save ganysime, kaip nujėgsime, taip pažangos kelią išsirinksime. Ana, žinia, nepataikysime iš karto stačiai, stačiai kaip į Juodžiaus kelmą[2]. Vis dėlto ir suklydę ir nepritempę, galėsime taisytis, nes esame laisvi klysti, esame nekliudomi ir taisytis.

Už viena tai, kad pačių mūsų žmonių sudarytoji taryba, Seimas, reiškia tikrąją laisvę, nebe popierinį pažadą, Steigiamasis Seimas iškyla aukščiau visų kitų tautos veiksmų, kokių tik randame mūsų istorijoje.

Sveikiname Naujos Valstybės Steigiamąjį Seimą ir visomis širdimis velijame jam, kad jis ir praėjęs paliktų tautos atminimuose toks pat skaistus, koks skaistus rodės ir laukiamas!

STEIGIAMOJO SEIMO ŠVENTĖ

1920 metų gegužės 15 d. liks ir privalo likti mums atmintina; ne mažiau atmintina, kaip vasario 16 diena, kada buvo Lietuvos nepriklausomybė paskelbta.

MIESTO PAPUOŠIMAS

Kauniečių ūpas buvo toks, lyg kažin kas mistiška, slaptinga tą dieną darysis. Ir be to žalias Kaunas šiandien griežtai paskendo žalėsiuose, trispalvėse vėliavose, kurių gražumui, skaistumui jokia pasaulio vėliava neprilygsta.

Garbės vartus statė mūsų dailininkai. Tad ties miesto sodu, kur teatras, pirmųjų Seimo posėdžių vieta, aukščiausi stiebai. Tarp jų teka raudona raudona saulė; joje baltas Lietuvos Vytis. Aplink saulę iš jos trykšta sieksniniai geltoni spinduliai. Iš šalių parašai: „Valio Steigiamasis Seimas! Valio nepriklausomoji Lietuva! Valio jos Gynėjai!"

Tai puikus dailininko Žmuidzino[1] darbas.

Antrieji labiausiai imponuojantieji vartai tai iš Vilniaus į Malūnų gatvę. Aštuonetas baltų, nėkuo nepadabintų obeliskų tik mažomis vėliavėlėmis ir tinklu plonų vainikų viršuje; lyg lietuvaitės „sodelis" palubėje. Vartai tiesiog imponavo klasišku savo paprastumu.

Tai puikus dailininko Rimšos[2] darbas.

Pradžioje Laisvės alėjos iš Vilniaus gatvės dvi didžiausios arkos iš lentų, „Die gancė pastroikė"[3], su žydais tariant, Šimonies[4] darbo.

Vartai Laisvės alėjos nuo įgulos bažnyčios Galdiko[5] darbo; vartai nuo Viešosios aikštės į Vilniaus gatvę Galaunės[6] darbo ir k., kiek buvo galima greituoju padaryti, neturint pakankamai darbininkų, ypač vainikų pynėjų, buvo elegantiški.

Šventė prasidėjo pamaldomis katedroje, įgulos bažnyčioje ir kitose visų tikėjimų ir tautų bažnyčiose.

Katedroje mišias laikė, Žemaičių vyskupui sergant[7], jo padėjėjas vyskupas Juozapas Skvireckas[8] su tam tikra asistencija.

Bažnyčioje buvo Seimo atstovai, valdžios atstovai, Valstybės Taryba, visi užsienių atstovai. Mišioms pasibaigus, celebransas[9] pakvietė Seimo atstovus kreiptis į šv. Dvasią.

VYSKUPO SKVIRECKO KALBA

Lietuvių Tautos atstovai!

Dideliems darbams reikia daug išminties, didelių pajėgų, didžios ištvermės. Jūs galingi jūsų laukiančio kūrimo ir steigimo darbo pažinimu, galingi pasiryžimu darbuotis, galingi išrinkusios jus tautos pasitikėjimu. Bet dalykas darosi aiškesnis, kada ant jo metama daugiau šviesos; akis daugiau mato, kada ji tinkamu būdu sustiprinama. Kiekvienas darbas įgyja didesnės vertybės ir svarbos, darbininkas turi daugiau tikro pasisekimo, kada prisideda visų darbų Aukščiausiojo Vedėjo Viešpaties palaiminimas. Ne veltui juk pasakė didis savo tautos kūrėjas ir steigėjas Viešpaties įkvėptas Psalmininkas: Jei Viešpats nestatys namų, veltui darbuojasi tie, kurie juos stato. Jei Viešpats nesergės miesto, veltui budi jo sargas. Tuščia jums keltis prieš aušrą, keltis, ilgai sėdėjus – jums, kurie valgote skausmo duoną, tuo tarpu kad jis duoda miego savo mylimiesiems. Ps. 126, 1. 2. Atsiminimas apie tą Aukščiausįjį visų dalykų Vedėją, kurs išmeta iš sostų galiūnus ir paaukština žemai stovinčius, surinko jus pirm pradėsiant savo kilnų ir atsakomingą darbą į šią bažnyčią prie Viešpaties aukuro laipsnių. Taigi išreiškime aiškiai ir nuoširdžiai savo sielos troškimus, melskime sau Viešpaties pagalbos ir palaiminimo, kad jūsų šviesą sustiprintų jo šventosios Dvasios šviesa gražiais Bažnyčios giesmės žodžiais: „Ateik, šventoji Dvasia"!

KARIUOMENĖS PARADAS

Nuo pat ankstyvojo ryto, kiaurai per visą dieną lynojo ar net lijo. Tačiau į Viešąją aikštę sugužėjo minių minios. Aplink visą aikštę stovėjo pėstininkai, raiteliai ir artilerija.

Prezidentas su Vyriausiuoju vadu[10] ir štabu apėjo kariuomenę pasisveikindamas. Jam gaudė: „Sveikas Tamsta!" ir „Tegy-

vuoja Lietuva!". Prezidentas prabilo į kariuomenę ir sušuko: „Valio Nepriklausomoji Lietuva!" Vyriausiasis vadas: „Valio Lietuvos kariuomenė!" Šauksmai „Valio!" ir tautos himnas, dūduojamas dviem kapelijom, ilgai gaudė aikštėje. Paskui kariuomenės dalys, saliutuodamos Prezidentui ir Vyriausiajam vadui, gražiu maršu praėjo, kaip visados, pasižymėdami energinga ir sutartina eisena karo mokyklos junkeriai.

Pirmą kartą matantiems Lietuvos galybę Maironis patarė verkti, matyt, pats papraktikavęs. Betgi ir tikrai džiaugsmas.

ĄŽUOLŲ PASODINIMAS

Miškų galvos, žinomojo gamtos žinovo ir mėgėjo P. Matulionies sumanymu, 9 forte, gale Malūnų gatvės, ten už prezidento namų, kur pats gražusis Kauno reginys, kalnagalyje padaryta bulvariukas: išvedžiota takeliai, pridiegta liepelių. Ir Lietuvos savarankumui, jos Seimui paminėti sumanyta įdiegti penki ąžuolėliai, lazdos drūtumo. Visas bulvariukas skendo vainikuose, elegantiškai Jomanto[11] sudarytuose. Dalyvavusiems ceremonijoje ši valanda liks ir būtų juoba likusi, kad nebūtų buvę įkyraus, žvarbaus lietaus.

Visas sumanymas ir atlikimas turėjo grynai mistikinę reikšmę ir pobūdį. Dalyvavo ir svetimtaučiai, visai nebodami oro. Medelius įsodino Prezidentas Smetona ir Vyriausiasis vadas Galvydis. Kalbėjo tam tikroje dvasioje pats Prezidentas, M. Biržiška vilniečių vardu, Vydūnas, Ysakas[12] ir „Tautos" redaktorius Tumas.

Dalyvavo Laisvasis lietuvių universitas[13], skautai ir šauliai su savo orkestru. Kalboms jie atsakinėjo „Valio!" ir tautos himnu.

KUN. TUMO KALBA

Minių minios liūliuoja, galvų galvos marguoja nuo miesto lig aukštojo kalno. Gaudžia muzika griaudi, vėliavos plevėsuoja lyg burės, pavėjui paleistos.

Ko gi minios atėjo? Koksai balsas jas šaukė pasilipti ant aukšto kalnelio? Bene priešas iš tolo ėmė rodytis žiauriai? Ar draugus atlydėjo į kapą?

O, ne priešo mes bijom, nors jis trankos kaip tigras, grandine prie krotos prirakintas. Ir ne draugo mes gedim, ir ne gedulo maršą mums muziką trenkia ir gaudžia.

Ir ne ašarų lietų, širdims dangaus pasiektų mes įlipom į šitą kalnelį. Tik mes kilom savaime, savo jausmų galybe, nes žemai jau mums tapo slopinga.

Mums muzika taria, mūsų širdis virpina triumfo galingasai maršas, kad mes, Dovydai menki, nugalėjom Goliatus[14] ir laisvi patapom gyventi.

Ne pavėnioj dūlėti ir ne žemėje pūti mes dedam negyvėlį daiktą, tik mes atnešėm dvasią Lietuvos, kad gyventų ir reikštų mūsų laisvės paminklą.

Į žemę mes dedam ne pūvamą daiktą, vien tik tai, kas galingai įauga: mes dedam čia meilę savo žemės močiutės ir garbę tautos mus senyvės.

Tai pamatas tvirtas, jis yra kaip granitas, nors bokštą aukščiausį statykis. Nors minią vadinkis į pačią viršūnę iš aukšto žvalgytis, didžiuotis.

Ne, negrius toksai bokštas, kursai stovi ant meilės, o garbė – jo tvirčiausis paramstis! Jis apniukusį dangų ar kylančią audrą sklaidys lengvai, kaip menką rūkelį.

O aplinkui tą bokštą, mūsų laisvės reiškėją, mes ąžuolus penkis sodinam. Ir sakom: šaknėkit! Ir sakom: lapuokit per ištisus šimtus metelių,

idant priešas atėjęs, nebeapglėbt' jūsų liemens, o išrauti nė neb'mėgintų. Tenekliūn jam nė vienas tavo lapas trąšusis, nes juos' skirta saviesiems tvirtėti:

ką įmerksi, jisai nebeleis, kad suglebtų, arti jo ar jo rūgščių prigėręs. Taigi diekim aplink tvirtą ąžuolo medį – tereiškie Lietuvos negedimą!

Ir ne ąžuolų diekim penkių medžių krūmelį, tik mes diekim Lietuvos pilietybę. Pirma, norą giliausį, laisvais tapus, pabūti aru paukščiu ir erdvėj palakioti.

Antra, patvarą, trečia, drąsumą, o ketvirta, per dieną, per naktį darbštumą. Jei tai dygs, tai jau penktą patsai priešas duos vardą: Lietuva gali būt ilgaamžė!

Ilgiausių gi jai metų!
Valio jos darbštuoliai!
Jos patvarūs ąžuolėliai – Deputatai!

ST. SEIMO POSĖDIS

Patekti į pirmąjį Seimo posėdį buvo taip sunku, kaip tapti pašauktu į rojų. Miesto teatras pilnas. Ūpas – mistikinis. Laukiama didžių daiktų.

Seimą atidaro labai gražia ir kilnia kalba Lietuvos Prezidentas Antanas Smetona.

Man pirmam Lietuvos piliečiui, sakė, tenka tokia rinktinė garbė – pasveikinti tautos atstovus, susirinkus į Seimą. Tai prakilniausia diena, kada ligi šiol prislėgta lietuvių tautos valia ima kilti į aiškų vienetą. Lietuva buvo nustojusi sąmonės. Tačiau radosi kilnių vaikų, kurie gaivino tą sąmonę, žadino šalį žodžiu, raštu ir gyvu darbu, – skyrė jai ateitį. Tie „vargo pelės", pareigų liepiami, giliai tikėjo, jog jų žygiai nebus veltui mylimam kraštui. Ir tikrai jau 1905 m. pasisavino teisę kalbėti patiems apie savo reikalus ir likimą[15]. Tai jau buvo išbudinta sąmonė. Jų pasiaukojimo vaisius – tai šis Seimas, į kurį jie privedė nesuklupę. Kelis amžius vien svetimų klausę, dabar lietuviai stoja į europiečių eilę, stiprindami šiąją kartą. Tauta pritarė tiems, kurie pirmieji ėmės neaiškaus dar Lietuvos – valstybės darbo: davė jiems savanorių gynėjų, kurie guldė už Lietuvą savo galvas. Pagerbkime juos.

(Visas Seimas ir publika su pagarba atsistoja.)

Ši diena svarbi ne tik mums patiems, bet ir kitiems pasirodyti. Svetimoms valstybėms davėme ženklą, jog tauta nori savarankumo, kaip reta kur. Dabar ji turi jau autoritetingą nuolatinę valdžią, kuriai jau niekas nebeprikiš.

Laikinosios valdžios rolė pabaigta. Prezidentas, Kabinetas, Kontrolė, Valstybės Taryba, Vyriausiasis Kariuomenės vadas pasitraukia, visa atiduodami į Steigiamojo Seimo rankas. Jis dabar vienatijis krašto šeimininkas. Palieka jam visą sudarytąjį valstybinį aparatą, užmezgęs santykius su svetimomis valstybėmis, – nepriklausomos Lietuvos faktą.

Steigiamajam Seimui tenka toliau rašyti istoriją. Lietuvos dalių sujungimas dar neišvestas iki galui; dar mes neesame Vilniuje, kur buvo mūsų valstybės pradžia padaryta, bet nestengta savo rankose palaikyti šios dalies kraštas. Dar Klaipėda ne mūsų rankose.

Linkiu tad Valstybės St. Seimo nariams kloties, kad jie tesėtų, kad įsigalėtų visos pilietinės dorybės.

Skelbiu Steigiamąjį Seimą atidarytą. Vyriausįjį narį prašau paimti pirmininkaujančio vietą. Valio!

Išeina Gabrielė Petkevičaitė, 59 metų, žinomoji lietuvių literatūroje beletristė ir publicistė. (Iš Puziniškio, Smilgių p.) Ji parlamentų papratimu pasikviečia sekretoriu – jaunąjį narį. Išeina Muraškaitė-Račiukaitienė[16], 24 m. Po tiek metų turi trys Seimo nariai. Tai padaro sensaciją: bene pirmas tai atsitikimas, kad visą Seimo prezidiumą sudaro vienos moterys. Sufražistėms[17] širdys plaka džiaugsmu. Lietuvos Seime dalyvauja 5 moterys: 4 kr. dem. ir 1 soc. liaud. dem.[18]

Petkevičaitė kalba gražia lietuvių kalba, nors lenkišku akcentu, kurio niekas nebeatsikrato, kam teko jaunystėje paragauti lenkų kultūros.

Laiminga esu aš, kaip sena lietuvių tautos atstovė, jos darbininkė ir kaip moterė. Ilga buvo mūsų tautos kelionė į nepriklausomybę. Mažai tautai reikėjo daug moralinių jėgų kovoti su priešais. Dvikova tęsėsi ilgai ir sunkiai. Tautos sielos tai neužsmaugė. Tariu geros vilties žodį nuo mūsų atskirtiems (vilniečiams), Amerikoje gyvenantiems ir graban atgulusiems kare ar šiaip jau. Dabar mūsų likimas mūsų pačių rankose. Pasitikėkime savo jėgomis.

Daugiau skaito pasveikinimus. Pirmiausia anglų. Anglijai Seimas padaro ovaciją. (Prancūzai neparodo jokio pritarimo ženklo.) Paskui Vilniaus miesto ir apskrities lietuvių, Žemaičių vyskupo, kurs serga, Latvių atstovo (Latvijai Seimas padaro ovaciją), Gudų kariuomenės dalių ir šiaip jau atskirų asmenų ir apskričių.

Eina rinkimai Seimo Pirmininko, kurį paprastai išsirenka didžioji Seimo partija. Po pertraukos paduota kandidatai kortelė-

mis. Aleksandras Stulginskas[19], agronomas, kr. dem., gauna 62 korteles. Tiek pat ir balsų, paskui balsuojant. Balsavo 105 nariai (7 dar neatvažiavo). Socialistai liaudininkai (29) ir soc. demokratai (13) padavė 42 baltas korteles. Ir visi buvo nustebę, kad renkant Pirmininką, pirma sutarę, jau ima... susilaikyti. Užtai renkant Sekretorį iš kairiųjų, nors taip pat sutarta, 40 kr. dem. paduoda baltas korteles. Natkevičius[20] tegauna 65 balsus. (Sekretoris rinkta pabaigoje. Pirm. Stulginskui kalbant, sekretoriavo Muraškaitė.)

Stulginskas kalba. Pamini lietuvių tautos darbo aplinkybes ir Lietuvos plotus, rinktinius jos vyrus, Valstybės Tarybos sudarymą. Jai šalis pritarė, nes davė aukų (kareivių). Tomis pastangomis turime kariuomenę – ginkluotą pajėgą, kuri pabaigs mus liuosuoti nuo visų spaudėjų. (Kariuomenei Seimas daro ovaciją.) Garbė vadovavusiems vyriausybei! Nors jie neturėjo viso krašto įgaliojimo, tačiau dirbo reikiamąjį darbą.

Rinkimai į Steigiamąjį Seimą sugriovė daug prietarų. Sakė mes esą be politinės sąmonės, tautų mišinys, nežinia, ar būsią kam vadovauti. O pasirodė rinkimuose dalyvavusių daugiau ne 90%, ko nė kitur nėra; paaiškėjo viso krašto susiskirstymas partijomis. Tautybės žvilgsniu lietuvių pasirodė 91% išrinktų, žydų 5%, lenkų 2% ir vokiečių 0,9%. Ir ateis valanda, kada rinktinių Seime bus iš visos Lietuvos, visi sukurs tą vieną valstybę. Dabar darbą pradėsime bent nuo to krašto, kur jau esame šeimininkai. Susidarysime konstituciją perdėm demokratingą. Mūsų valstybės forma – demokratinė respublika. Svarbiausia mūsų valstybės pajėga – žemės ūkis. Tai žemės reforma neatidėliotina: tegu mūsų tėvynėje nebebus sūnų ir posūnių, tik visi sūnūs, visi gavę žemės, kas tik nori ją dirbti. Lietuvos ūkininkai teišlaikė mūsų kultūrą.

Neapsieisi ir be pramonės. Reikia jai padėti visomis priemonėmis. Tik stambioji pramonė neša dvasios skurdą. Darbininkas neprivalo būti pramonės vergas, tik dalyvautojas jos vaisiuose. Mokslas – kad visiems prieinamas būtų. Valdžios organai – kad savo valia nesivaduotų. Tai viduje. Užsieniuose, kad susidarytų tautų sąjunga, kuri leistų priverstinai visiems nusiginkluoti, o ginčus rišti teismo keliu, kad pasidarytų geresnių sąlygų gyventi.

Pirmučiausias Steigiamojo Seimo žingsnis turi būti Lietuvos nepriklausomybės paskelbimas pilnu autoritetu. Taigi Lietuvos Steigiamasai Seimas proklamuoja laisvą demokratinę Lietuvos respubliką, pertraukusią visus ryšius su bet kuria kita valstybe. (Seimas triukšmingai ploja ir sustoję gieda tautos himną.)

Pagaliau Prezidentą, Kabinetą, Kontrolę ir Vyriausįjį vadą Steig. Seimas įgalioja ir toliau eiti savo pareigas, kol neduos kitų nurodymų.

TESĖTI AR PASIKLIAUTI

Kas seniau tebuvo kai kuriems aišku, tai šiandieną visiems aiškėja, būtent kad svetimaisiais pasikliauti jokiu būdu negalima. Negalima dėl to, kad pasaulyje nėra tokių žmonių, ypač nėra tokių valstybių, kurie ar kurios šoktų pultų kraujo lietų už tolimą kraštą dėl vieno gražaus jo vardo. Kas buvo Graikijai padaryta Bairono ir anglų romantizmo laiku[1], tai jau nebepasikartos. Visi žiūri savo naudelės; labai gražiai svarsto žadamąsias simpatijas laukiamąja nauda. Pagaliau ir nebežinai, kuo beįvertins svetimieji savo palankumą, ir bijai, begu tik ištesėsi atsilyginti. Jei tos naudelės užtenka tam kartui, tai kas laiduoja, kad ir visados bus jos gana svetimųjų palankumui palaikyti. Ir atlyš jie, ir pabėgs ten, kur daugiau tesima. Mes neesame tokie, dėl kurių septynios valstybės varžytųsi. Jei tesivaržo dvi, tai visados gali laukti, kad viena nusileis, ir tu atiteksi antrai.

Prancūzija mums priešinga. Jai nevirptelės nė vienas dirgsnys, jei tik galės sumindžioti švenčiausius mūsų idealus, mūsų nepriklausomus jausmus. Laisvė šventas žodis tėra tiems, kurie jos tebeieško; gi kai randa ir įsigali, tuoj užmiršta, jog yra ir tokių, kurie tos laisvės tebeieško, jog jiems tame žygyje padėti – garbės ir žmoniškumo dalykas.

Su anglais ir vokiečiais mūsų santykiai geri ir tokius palaikyti mes privalome. Turbūt mums tai ir seksis, bet tik tada, jei mes nebūsime jų tolimi giminės neturčiai, kurie nuolat tiesia savo ranką ir elgetos balsu maldauja virkšnauja: pasigailėk, užtark,

padėk! Maža tada pelno, jei ką ne ką kyšteli atkalia ranka. Ir visai kas kita, kai bendran stalan sėdame visi savęs verti; vienas didesnis, kitas mažesnis, betgi visi pertekę ir pakaktinai apsisaugoję. Kaimyninės sąjungos esti kur kas tvirtesnės už protektoratus.

Taigi pasikliauti mums kitais, kad jie mus perneš per visas gyvenimo bangas, kaip milžinas Kristupas kūdikėlį[2], yra dykas galas. Reikia patiems tesėti, nes tiek žmogus ar valstybė tėra verti, kiek patys išsigali.

Tai kalbėdami, mes turime domėje naujai susidarančias mažas valstybėles: Lietuvą, Latviją ir Estiją. Jų visų trijų padėjimas beveik vienodas, visos nedaug tetesi ir visos netikros savo ateities, jei skyrium gyvens ir katra savo politiką varys. Veltui Estija pasikliautų trumpumu savo sienos ir Pleskavos ežeru[3]. Veltui Latvija pasikliautų savo sąjunga su imperialistine Lenkija. Veltui Lietuva pasikliautų tuo, kad ji – nuošaliai, ir Rusija jos negobėsis, pasigobėjusi Estijos ar Latvijos, ar abiejų susyk portų. Jei lapės prigimtis ėsti vištos, tai klius jai į nasrus ir kuoduotoji.

Bekraštė bailė tegalėjo Latviją mesti lenkams į glėbį ir padaryti tokių žingsnių, kurie iš pradžių lietuvius nustebino, o paskui ir įnirtino[4].

Šiandien daug kas jau pakitėjo ar dar žada žymiai pakitėti. Ir Latvijos santykiai su Lenkija pasilaidavo. Mejeravičiaus[5] politika vis mažiau randa pritarėjų, nes latvių visuomenei aiškėja tai, kas pirma slėpėsi – egoistiniai lenkų tikslai ir nesutaikomybė mažos valstybės reikalų su didžios ir dar avantiūringos.

Estija pernelyg gudri ir inteligentinga, kad nesuprastų, jog vieno milijono valstybė nenusvers Europos politikos, ir jos likimas – tik būti kitam priedu. Nebent vilkas paliautų mėsą ėdęs, o didžiosios valstybės mažąsias išnaudojusios ar tiesiog rijusios. Būkime idealistai, tikėkime, jog tokie laikai ateis, kada Juodasis Kalnas[6] svers tarptautiniuose santykiuose lygiai tiek pat, kiek Prancūzija ar Austrija. Bet kol kas, tesėkime patys ir ko netesime vieni, dairykimės, ar netesėtume bendrai. Tą bendrumą mums trims rodyte rodo geografinis mūsų padėjimas Baltijos pajūryje ir vakarų sienoje.

Tai sakydami, mes ne Ameriką atrandame, tik norime atgaivinti tai, ką Latvija savo netaktu buvo pražluginusi: lietuvio dr. J. Šliūpo skelbiamąjį susidėjimą Lietuvos su Latvija[7] ir anglų buvusįjį sumanymą Pabaltijos sąjungos[8]. Abudu projektu sugriuvo, bet tik laikinai. Ką pati prigimtis rodo, tai žlugti negali, tai privalo atgyti ir atgys, o mes visi privalome tam padėti.

Mejeravičiaus politika pridarė daug žalos Lietuvai ir pačiai Latvijai. Tik nejaugi politiką daro ir palaiko vieni politikos žmonės? Anaiptol! Šiandien politikai tai tik visuomenės įrankiai ir visuomenei pakrypus į kurią šalį, turi pakrypti ir politikai ar pasitraukti šalin. Mes turime pamato tvirtinti, kad dabar kaip tik geras laikas atgaivinti Pabaltijos kraštų susibloškimo idėją, ir tas darbas yra neatidėtinai pradėtinas. Šitai latviai kviečias lietuvius padaryti Rygoje dailės parodą. Ir Meno Kūrėjų Draugija[9] tai padarys. Rengiama ištisa eilė paskaitų parodos laiku apie lietuvių liaudies literatūrą, muziką ir meną. Graži pradžia. Bet tai tik vienas etapas. Tą pradžią turi sekti organizuotas darbas; jis turi nuolat plėsti susipažinimą ir susimylėjimą tarp tų trijų tautų: lietuvių, latvių ir estų.

Ir mes pasiūlome netrukus sudaryti tos idėjos šalininkų būrį, sušaukus steigiamąjį susirinkimą*.

Atsiliepkite!

PATYS TAPĘ, NE PADARYTIEJI

Ak, kad aš sugebėčiau nukalti tokį žodį, kurs man reikštų „parafianščinos"[1] savoką: aš tuo žodžiu praminčiau tuos, kurie buvo bepakabiną nosis, bepradedą gailiai šniurkštauti ir širdies gėlimu skųstis, kai gerbiamieji ir rūpestingieji mūsų kaimynai aplenkė mus, kitiems dalydami nepriklausomybės dovanėles – de jure[2].

---

* Tokios idėjos šalininkų būrelis šių metų pradžioje buvo susidaręs ir Liepojoje, į kurį susispietė vietos lietuviai inteligentai ir žymesnieji latvių darbuotojai, bet latviams pradėjus kraustyti lietuvius iš Latvijos, ir šis būrelis, nieko nepadaręs, turėjo suirti.

Matot, aš esu specialistas parapijos dalykuose, kur klebonas davinėja patentus rinktiniams kaimiečiams. Į vienus jis užvažiuoja, juos ir pats arbata girdo, dešimtininkais skiria. Kiti lieka taip sau. O visa to vaisiai dažnai esti tik tokie: favorizuojamieji kaimiečiai ima nusimanyti tikrai esą rinktiniai žmonės, išdinda ir visai nustoja kaimynų pagarbos.

Kaimiečių santykius reguliuoja ne malonė ir protekcija, tik kiekvieno kiemo susidarytoji pozicija ir tikrasis jo lyginamasis svoris. Niekas iš šalies nė vienu laipsniu nepaaukštins jo padėties kitų tarpe ir niekas nenuims jo naudingumo vainiko. Reikalas sudaro jam poziciją ir ją išlaiko; reikalas padaro geruosius, kuriems kiti prisimeilina, ir kalbamuosius, kuriuos kiti neigia.

Tokie „klebonai" man atrodo ir tie mūsų kaimynai, kurie vienus malonėjo pripažinti de jure nebepriklausomais, kitus – ne. Ar jie pakeitė pripažintųjų valstybių lyginamąjį svorį? Visai ne: vienus išdidino, duodami progos bent širdy pasidžiaugti pirmenybe kitų tarpe, kitiems nepadarė įspūdžio.

Pripažintoji Latvija, sakysim, džiaugės, kaip tą geležėlę radusi ar kepurėlę dovanota. O Estija tylomis padėkojo už tą malonę: ji pasidžiaugsianti vasario 26 d., būtent tą dieną, kai ji pati pasiskelbė nepriklausoma.

Tuo savo žingsniu estai pasirodė rimti esą žmonės. Pripažinimas ar nepripažinimas nei vidaus dalykų nepagerins, nei būsimųjų pavojų nepašalins. Niekas iš šalies neateis nei su duonos maišu alkstantiems, nei su šoviniais užpuolikams atremti. Jei tesite būti nepriklausomi, tai būkit. Pripažinimas de jure nieko daugiau nereiškia.

O nepripažinimas de jure ar toks jau smūgis, kad net rankos reiktų nuleisti? Anaiptol! Pripažinimas de facto yra kur kas realesnis. Teisėmis aprėžti tegalima tai, kas jau yra, ko gi nėra, to į saują nesuimsi. Vėl, kas yra, to negalima nepastebėti ir nepripažinti, nes jis pats lįs tau į akis savo buvimu ir reikšme. Veltui apsimestumei to nematąs: reikalas privers santykiuoti su visais, kas yra.

O mes, lietuviai, esam! Tikrai esam jau ištisi treji metai! Ir mus mato, destis pripažįsta, jog faktinai esam ir daug sveriam.

Tai kam čia mums tučtuojau ta juridinė formula – de jure? Tai popieriaus dalykas, ne gyvo gyvenimo, ir mes lygiai rimti esam žmonės, kaip ir estai, kai ūmai atsijokėjom, juk ne nuo kaimynų pareina tarptautinė mūsų padėtis, tik nuo mūsų pačių, ir dideliu, nujau, bene tik didesniu ūpu ryžomės savosios nepriklausomybės šventę švęsti, neg būtum šventę jau pripažinti.

Tai didelis ūpas; tas pasikliovimas savo pačių ištesėjimu argi ne žymė, kad mes tikrai esam ir būsim nepriklausomi? Tuo savo ūpu šiandien mes pareiškiam pasauliui, kad mes nepriklausomybės neelgetaujam, tik ją imam sau kaip daiktą mums priklausomą – mūsų daiktą. Šiuo ūpu reiškiam, kad ir kitų reikalams priedu ar kamščiu mes nesileisim padaryti – sau žmonės esam!

ŽYDŲ ATSTOVŲ KALBOS LIETUVOS STEIGIAMAJAME SEIME DĖL VALDŽIOS DEKLARACIJOS

Berods nė vienas mūsų laikraštis nedavė ištisų tekstų žydų frakcijos Steigiamajame Seime atstovų kalbų. Gi jos tiek yra reikšmingos mūsų valstybės gyvenimui, jog privalo rasti sau vietos tarpe gyvenimo dokumentų, ne tarpe paprastųjų Seimo ginčų.

Žydai – didelė inteligentinė mūsų krašto pajėga. Žydai mūsų krašte 12–14%. Visi jie jei ne inteligentai aukščiausioje to žodžio prasmėje, tai bent miestelėnai, miestiškai kultūrinti ir miklinti. Šitą pajėgą palikti šalyje reikštų lygiai tiek pat, kiek reiškia Rusijos turtų nepalietimas – valstybei tik gyvas nuostolis.

Neabejotina ir nestebėtina, kad įsigalėję intelektualinai, žydai pastatė savo reikalavimus – tautinės autonomijos kultūros dalykuose. Ir valstybė jiems pripažino tiek politinių, tautinių laisvių, kad pilnai šiam kartui patenkino. Žydai pasisakė, Lietuva pirmoji visame pasaulyje vykinanti tikruosius demokratybės dėsnius. Tai patvirtina net paties Lenino žodžiai apie būtinumą taikiai gyventi su Lietuva[1].

Tačiau kol pastatė savo reikalavimus, jie ne vieną kartą ir ne suktais žodžiais pareiškė savo lojalingumą Lietuvos valstybei ir pasiryžimą dėti iš savo pusės visas pastangas, bet tik iškovojus Lietuvos Respublikai nepriklausomybę. Ir šios štai kalbos reiškia tą patį: mes, žydai, visos mūsų gminos[2] esame siunčiami į valstybės darbą. Ta pati gmina laiduoja, kad mes nebūsime Respublikos pardavikai. Šitokiais laidais (garantavimais) ne žaidžiama; netesėję stato visos savo tautos likimą pavojun, bent nuostolin. Ir Lietuvos kabinetas deklaruoja nedarysiąs skirtumų tarp tautų ir tikybų, pasirinkdamas žmonių valstybės darbui dirbti.

Šalia žydų dabar savaime stoja antra dalis Lietuvos Respublikos piliečių – Lietuvos lenkai, ar tik sulenkėję lietuviai. Iš jų pusės mes ligi šiol tegirdėjome tuos vienus reikalavimus teisių ir garantijų, o dar beveik nė sykio nesame išgirdę griežtų deklaracijų – esame ir būsime atsidėję tai vienai Lietuvos valstybei, tą vieną teturime idealą – Lietuvos nepriklausomybę. Vieton tokių deklaracijų mes girdime net pabaidymus: mes, lenkai, skaičium ir kultūros pajėgomis tiek sveriame, kad jūs be mūsų neapsieisite.

Ir valstybė nežino, ko gi laikytis, kaip nusistatyti su ta dalimi piliečių. Paniekinti negi galima inteligentinių pajėgų – tai nuostolis; bet kad jau negalima būtų visiškai be jų apsieiti, tai vėl neteisybė. Neisite, lenkai, su mumis valstybės darbo dirbti, eis kitos dalys valstybės, eis žydai ir kiti tokie. Ir lenkų gaivalas neatsvers žydų nei intelektu, nei skaičium: lenkų gaivalo mūsų krašte tėra perpus mažiau, neg žydų 2–8%, kaip kur.

Štai dėl ko žydų deklaracijos yra taip mums svarbios. Žinoma, ateitis parodys visą žydų pasiryžimo pasekmę ir platybę. Mes neesame naivūs; atmename vilniečių veikėjų, tiesa, privatinį pareiškimą: mes jums padėsime, kaip jūs būsite galingi... Reiškia, kai jums nesiseks, mes jus apleisime. Bet kol neesame prityrę, jog žydai taip ir padarys, jų bendradarbiavimas valstybės darbe, ypač kai kuriems gaivalams tą darbą sabotuojant, yra labai svarbus.

LAISVĖS NEŠĖJAI

Pavelykite iš pradžių pasakyti pigų parapinį anekdotą.

Vienoje parapijoje rengę labai iškilmingas Velykų procesijas. Dalyvaudavusios visokios „Brostvos" su visokiais savo ženklais ir statulomis. Dalyvauti bet kurioje brolijoje buvo tokia garbė, jog niekai visa kita. Tai ženklams ir statuloms nešti buvę po keletą mėgėjų.

Ir susivaržę trys, kuriam nešti pati didžioji, pati sunkioji Atsikėlimo statula. Vienas paslapčiomis pakišęs klebonui penkinę, bet tik jam pavelytų, kitas dešimtinę, o trečias nepagailėjęs nė pustretinės. Klebonas pažadėjęs vienam, kitam ir trečiam susyk ir tik paskui susigriebęs, jog besivaržydami gali susimušti. Tai pripylęs tuščią statulos vidurį švino ir mėgėjams pranešęs visiems pakaksią, jei iš eilės ją nešią.

Dideliu pasididžiavimu ir patikimu pasiėmęs statulą į glėbį vienas. Nešęs nešęs ir ūmai gera valia atidavęs antrajam. Nešęs nešęs antrasis ir ūmai atidavęs trečiajam. Nešęs nešęs trečiasis ir ėmęs neramiai dairytis, kam čia statula atidavus. Tik daugiau mėgėjų nebebuvę. Panėšėjęs dar bent kiek pagaliau supykęs ir pastatęs ją žemėn. Girdi:

– Eik sau pati! Ar maža, kad aš tave čia nešiočiau...

Atsiprašau, kad esu tiek nesąmojingas ir nemoku nieko geresnio nusitverti, prireikus dabartinis valstybinis mūsų darbas atvaizduoti. Tik kuo aš kaltas, kad mūsų valstybės kūrimo procesas dažnai man pasirodo panašus į parapinę procesiją, ir mes patys, kūrėjai, nedaug teprašokę „brostvininkus". Stikliukai, skambaliukai, baltos komžos, įvairiaspalvės juostos per petį, varpai maršalkų rankoje ir – nėr kam nešti pačią sunkiąją Laisvės statulą, kurion kiekvienas kaimynas pripuldamas pila švino, kiek tik pagali.

Pasigviešė Lietuvos Laisvės statulą nešti Valstybės Taryba. Nešė nešė ir atidavė Tautos Pažangai.

– Kur tau vilkti tokia sunkybė! Potam da patrūksi. Geriau atiduokš mums! – tarė Krikščionys drauge su Socialistais ir, pusiau pasisvėrę ant bloko lazdos, ėmė ją tabaloti.

Tabaloja tabaloja Krikščionys su Socialistais. Sunku, kad tu sukeptumei; tik kam čia beatidavus, kad nei Pažanga, nei Socialdemokratai nebeima? Žemėn negi pastatysi: numanu, jog Laisvės statula, kad ir ne „maža", vis dėlto pati savom kojom neis, kaip siūlijo papykęs „brostvininkas". Taip ir tabaloja, svyrinėdami į šalis ir apsimesdami negirdį, kai iš jų tyčiojasi.

– Aga! Pamėgink, kaip gera brostvininkauti!

Čia vieni patys padėjo statulą, pajutę, kad per sunki; kitiems įkalbėta padėti ar tiesiog atimta. Na, ir didelio čia daikto: vieni ne, tesižinai kiti. Bet tik yra kam! Aršiausia bus, kai nebebus kam nešti, nebeliks mėgėjų, kai pavargę, apsidairę, nebematys pakeitėjų ir gaus statulą pastatyti žemėn: teriogsai sau, tesamanojie, kol vėl rasis tokių, kurie pajudins ją iš vietos į procesiją. Ne tada baisu, kai Laisvės nešėjai mainos, net kai tankiai mainos; tik kada niekas nebekimba pakeisti.

Mūsų visuomenė, biurokratija ir sodietija, kaip tik pradeda rodyti linkmę į šią pusę, virsta lyg užburta sapno karalija: juda kruta, o vis toje vietoje, dirba pluša, o vaisių kaip ir nėr. Ir visi visur džiaugiasi, kaip tik juos palieki inertingus, neveikmėje. Kokie veiksniai bus tai padarę, kitas klausimas. Gana, kad bolševikai sako galį pablūsti apsidairę, kaip jų biurokratija nenoromis sabotuojanti valstybę, neva dirbdama ir nieko nepadirbdama. Gana, kad ir pas mus yra tas pat ir dar blogiau: griežtas nerangumas vikriai veikti, sabotavimas – tinginiu.

Jau tai pasergėta ir iš šalies. Vienas svetimtaučių laikraštis viešai ir atvirai klausia mus, kaip mums Vilnius nukrisiąs, jei mes jo savo rankomis nerėškią nuo pat šakelės; suprask, jei neagituoją Vilnijoje, sodžiuje. Veltui teisintumės, jog Vilnijoje okupacijos metu sunku pajudėti: lenkai tiek suspaudę laiko kraštą, kiek nei vokiečiai nespaudė. Mums prikiša: o šiapus sienos, Kaunijoje, ar lenkams laisviau? Dėl to jie buvo sudarę savo pėovū[1] – savą karo organizaciją; dėl to visų lenkų palaiko vienodą antagonizmą, lyg turėdami savo rankose ištisą eilę tam tikrų įstaigų ir agitacinių laikraščių.

Čia mes patys pasiklauskime, kaipgi mums nukris Klaipėda, jei ir jos savo rankomis neraškysime? Jei paliksime nepaliestą

nuomonę, jog tai beveik vienų vokiečių kraštas. Tai gryna teisybė. Žiūrėk, kokio ten esama gyvo ir galingo patriotinio lietuviško gaivalo. Žiūrėk, kokiom degančiom Lietuvos meile širdim per dukart jie lankė mus, maldaudami, kad mes jų nepaliktume vienų, gaivintume toliau jų dvasią, lankydami juos. Jie ištesėjo sudaryti šimtinių būrių, o mums ir dešimtinių vis nėra laiko ir galimybės juos atlankyti. Gatavas, savaime suagituotas materialas prašyte prašos, kad jį įsidėtume į savo valstybės sienas, ir nėra, kas į jį savo rankas ištiestų. Tai ką bekalbėti apie tokią agitaciją, kokią sugeba varyti bolševikai ir lenkai. Esame tapę – ištižėliai.

Buvo į mus atvykę estai. Mes matėme, kokiomis mielomis širdimis jie atvyko ir kokiomis mielomis sakės lauksią mūsų. Mes gi iki šiol nenuvažiavome atsilankyti, leidėme jiems ataušti, ir nebe žinia, kas juos kitą kartą beįkaitins. Esame – ištižę.

Mūsų partijų „brostvininkai", pasitraukę ar pašalinti nuo valdžios vairo, regimai tuo džiaugias, nenusimena ir nė nemano griebtis priemonių sugrįžti, o tuo tarpu drąsiai tarti: mes nusimanom galį panešėti Laisvės statulą bent vieną varsną. Kur tars, kad ligi ausų šypsos, patenkinti, radę geros pateisinamos progos kalade apvirsti į inerciją ir egoistiškai tysoti savo pačių reikaluose.

Valstybei mes, laisvieji, nieko nebedirbame, kol mūsų neįtraukia į valdininkus, riebiai užmokėdami. Ir tada mes daugiau apsimetame dirbą, neg dirbame. Bolševikiškai, savaime, nenoromis sabotuojame savo valstybę. Ne iš idėjos, ne tam tikru laiku susidarytu sumetimu: tai būtų baudžiama, tik savo tingėjimu ir nerangumu. Biurų vedėjai juk mato, kiek ir kur jo žinyboje plyšių ir spragų; kad ir nematytų, tai parodoma bendradarbių ir iš šalies. Bet nėr energijos užtaisyti. Neįvedimas įstaigų buhalterijos, nedarymas balansų, statistikos, ar tai ne tinginio sabotažas? Mokyti, prisityrę specialistai nugrūsti į kertę, o viršūnėse padėti profanai. Ar tai ne sabotažas? Reikia tik pradaryti jiems durys, ir tuoj bus šviesiau. Dėl ko didžiumos mūsų dekasterijų[2] dalykai negerėja, o daugelyje vietų sodžiuje dar blogėja? Ar tik ne ištižimo priežastis, bolševikiškas dirbimas – be produkcijos?

Mes išpančiotomis rankomis patys sau palikti, laisvi piliečiai, pastatėme savo Laisvės statulą žemėn: lai pati vaikšto, kad nori. Pablūdusiom akim dairais žmogus aplinkui, veltui ieškodamas, kurgi dingo anoji pirmykštė mūsų energija, kuri buvo įdrąsinusi imtis su ištisa carų imperija, dantį sukandus kapernotis okupacijų tvane ir jaustis įveiksiąs, nenuskęsiąs? Bejėgiai tuomet buvome, niekuo neaprūpinti, be talkininkų; vis dėlto iš mūsų vidaus žėrėjo toks pasiryžimas, kokį tepareiškia milžinų pajėgos. Ir lenkės galvos prieš tą liliputų vidaus galybę. Ir didžiuliai 1917 m. Kijeve sakė mums, mažuliams: jūs laimėsite, jūs nepriklausomybės verti[3].

Tapti mes tapome laisvi, tik iš ko dabar bespręs didžiuliai, kad mes savo Laisvę išlaikysime. Ir aš pats imu abejoti. Tegu tik malda buvo andai mūsų šaukimas, kada paspringdami, užsirydami sakėme Laisvės statulai:

– Nusileisk ant mūsų rankų!

Begu tik ne isterija tai buvo, kuria buvo mus apkrėtę naujų laikų netikėtumai, ir Laisvės statula apsiriko, per lengva patikėjusi, per maža tesibranginusi, tuojau nusileidusi:

– Štai, esu – nešiokitės ir garbinkite...

Ta malda, kuri traukte šen atitraukia Laisvę, kuri kalnus pajudina, – tegema iš didelių kančių. Ne tų kančių, kurias kenti užsmaugtas, neatsidvėsdamas, apakintas, kaip maiše girdomas kačiukas, tik tų kančių, kad tau šakalių į panages kala, plaukus rauna, aštrumais bado, replėmis spaudžioja tai vieną, tai kitą narį, leisdami viską matyti ir suprasti. „Rešimost istiazujemago"[4] tepagimdo Laisvės maldą, teišmokina laisvės siekti ir pasiekus – ją vertinti, ją nešioti ir garbinti.

Ak, dar per maža esame sąmojingai kentę nelaisvėje, jei laisvėje – ištįžtame!

ŠVEICARAI PRIPAŽINO MUS DE JURE

Užsienių ministerija Lietuvos atstovo Šveicaruose pil. Vaclovo Sidzikausko[1] vardu gavo telegramą: „Atsakydamas į Tamstos notą iš gegužės 3 d., esu laimingas pranešti Tamstai, kad

Šveicarų Federalinė Taryba pripažįsta Lietuvą laisvą ir nepriklausomą valstybę de jure". Laiškas sekąs 19. VII. 1921. Politikos departamentas – Motta[2].

P. S. Federalinėje Taryboje (Šveicarų valdžioje) dalyvauja Prezidentas, vieniems metams renkamas, ir kiti šeši ministeriai – departamentų (pas juos – ministerijų) šefai. Prezidentas irgi turi teką.

Iki šiol buvo mus pripažinusios jau šešios valstybės: Vokiečių, Rusų, Meksikos, Argentinos, Latvių ir Estų[3]. Bet Vokiečiai tuo tarpu sumindžioti ir kuriam laikui išbraukti iš sprendėjų. Rusų ir Meksikos valdžių Europa dar nėra pačių pripažinusi, Argentina tai padarė gal susikivirčijusi su Tautų Sąjunga, Latviai ir Estai dar patys nedaug tesveria.

Taigi šveicarų pripažinimas Lietuvos Valstybės de jure nepriklausomos iš tikrųjų yra lyg ir pirmas didesnės reikšmės žingsnis, paskui kurį lengviau jau bus padaryti tą pat ir kitoms valstybėms, pirmiausia toms, kurios nėra suinteresuotos mūsų kivirče su lenkais: olandų, danų, norvegų, švedų, ispanų ir kitų. Ligi šiol jos vis dairėsi į prancūzus ir anglus, suinteresuotus, ir vengė padaryti netaktą.

Drąsus ir nepriklausomas šveicarų žingsnis yra didesnės reikšmės, neg toks pat žingsnis paminėtųjų valstybių. Tarptautinėje politikoje šveicarai laiko pasiėmę labai gerbiamą poziciją. Šveicarai politikoje labai atsargūs, jausmais nevaduojas, tik tvirtais sumetimais. Ir Latvius bei Estus jie pripažino de jure paskutinieji. Lietuvą pripažįsta jie pirmieji; pirmieji pralaužia politikos prietarų mūrą.

Vilkinta mūsų pripažinimas ne tik iš atžvilgio į prancūzus ir anglus, bet ir dėl nenustatytų pabaigtinai mūsų sienų. Bet Lenkus ir Čekoslovakus pripažino taip pat dar be sienų. O mūsų valstybės pastovumas, bent ekonominis, šveicarams, jų pačių tyrinėjimu, rodos daug didesnis neg Latvių ir Estų. Jei ne ekonomijos organizacija, tai bent jos šaltiniu.

Šveicarų pripažinimas Lietuvos nepriklausomybės de jure ypač svarbus, kad tuojau mus įveda į tarptautinę kooperaciją, nelaukiant kitų pripažinimo. Šveicaruose mazgai tarptautinių

pašto, telegrafo, kelių, Raudonojo Kryžiaus ir kitko sąjungų. Šveicarai įrejestruoja naujus narius ir notifikuoja kitoms valstybėms – nariams. Taigi nuo rūgpjūčio 19 d. mes būsime jau Europos valstybių šeimynoje bent keleriais dalykais.

Šveicarų pripažinimas stiprina mus visos Antantos akyse. Ką besakyti – mūsų ginče su lenkais, kurie vis dar nebuvo atsisakę nuo svajonių pavergti „kauniją", ne valstybę.

O padarė šveicarai tą mums svarbų žingsnį ne kad mes jį tik pasižymėtume, kaip tai padarysime su kitomis valstybėmis, bet kad ta širdies ir proto jungė, kuri iki šiol buvo nesudrumsta, paliktų ir toliau nesusilpnėjusi. Nuo 30 su viršum metų Šveicaruose mes sėmėmės mokslo, jie mus auklėjo, ir dabar darbščiai padeda mums valstybės vargą vargti. Visa eilė mūsų veikėjų, Šveicaruose brendusių, yra ir bus skleidėjai simpatijos, kurią yra pelnę šveicarai. Ir mes džiaugiamės, kad pirmuosius mūsų politinės meilės jausmus laimėjo ne kas kitas, tik atviraširdžiai, tiesiabūdžiai šveicarai.

Valio Šveicarija!

VIRKŠNOMS IR VIRPŠOMS ATMINTI

Kai saulė skaisčiai nušviečia pasaulį, ramu ir džiaugsmas bet kuriam gyviui. Ir pats žmogus tada šypsos. Apsiniaukia gi dangus, patamsėja pasaulis, ištinka žvarbos, – tai bet kuris gyvis lenda į plyšį. Niaukias ir paties žmogaus veidas. Ūpą sudaro – atmosfera.

Katras gi ūpas geresnis? Ar tas, kai žmogus tik džiaugias, ar tas, kai žmogui tenka ir sielotis?

Miela miela saulutė. Tik kai ji per apsčiai šviečia ir šildo, žmogų ištižina, padaro nevalą, tinginį ir nerūpestingą. Jis nevertina to, kas per pigiai jam tenka.

Kurgi rečiau tepašviečia, ten žmonės apsukresni gyvenime ir nė manyte nemano kartis, kai ta gyvybės davėja, saulė, kartais ilgokai užtrunka. Tai kas, kad užtruko? Bet tik mes įsitikinę būtume ją esant ir galų gale sugrįšiant, užtekėsiant ir atiduosiant

mums visa tai, kas yra mūsų gyvybei žadėta. Tai dangaus saulės sistemoje.

Yra ir daugiau saulių ir jų konsteliacijų. Jos mistikinės, tačiau tokiais pat privalumais, kaip ir gamtinė. Jos aušta, džiugina arba niaukias žmogaus dvasioje, jo politikoje. Ir žmogus vienodai reaguoja – džiaugias, liūsta ar rūpinasi, tačiau dėl atmainų galo sau nesidaro. Kam, kad nuvokia dalykų padėtį esant nepastovią: gerumus virstant blogumais ir antraip. Taigi kantriai laukia atamainų, laviruoja, svarstosi į abi pusi tarp šviesos ir tamsio, tarp vilties ir nusiminimo.

Ar kitaip mums bus, ištikus nebemaloniai mums konsteliacijai politikos sistemoje? Buvome gavę Vilnių, tą galą mūsų svajonių, mūsų diplomatijos siekimų. Džiaugėmės. Bet ar rimome? Ne. Kodėl? Gi visi nuvokėme jį per pigiai gavę. At, du susigynė, trečias laimėjo. Ar kitaip buvo ir yra su visu mūsų nepriklausomybės pavidalu? Ne kitaip. Visi mums sakė ir tebesako: per pigiai, per pigiai. Laisvė, nepriklausomybė tegaunama pačiomis brangiausiomis aukomis, kraujo aukomis. Valstybė susikuriama paskučiausiomis turtų pastangomis. Tai milžiniškas ūkis, milžiniško jam reikia inventoriaus ir daug dirbėjų, saviškių ir samdinių. Ir kai valstybė iš mūsų reikalavo vis naujų, vis didesnių turtų jai gerinti, mes sakėme: taip ir reikia. Mes spaudėmės, nuo savo burnos kąsnį traukėme ir davėme. Pasikasydami, bet neburbėdami. Kai laisvė ėmė reikalauti kraujo, mes ir to davėme. Mums nesisekė, mes pykome dėl mūsų klaidų ir nesumaningumo, vis dėlto kraujo aukų ne tik nesumažinome, dar dešimteriopai padauginome. Į kritusių vietą štai stoja griežtai visa šviesioji, susipratusioji vyrija, pradedant nuo penktos klasės berniukų. Moterys ryžosi paleisti vyrus iš raštinių į mirtinos kovos lauką. Mokslas ir viskas atidedama šalin. Valstiečiai savo danga, savo žirgais ir ginklais stoja į rikiuotę. Tautos ūpas neregėtai kyla. Tauta jau įsiskonėjusi laisvę ir savivaldybę. Ji žino, ko siekianti.

Ir šalia tautos, liaudies randasi dalis ištižėlių kabinetėlių išperų, kurie ima zyzti, aimanuoti, net ašaras lieti. Pralaimėjom, pralaimėjom: Vilnių mums avantiūrininkai atėmė! Ir lyg išeigos

nebemato. Tik ieško, ką čia saviškių dabar radus pakrimsti: tu kaltas, tu kaltas!

Ei, visi virkšnos ir virpšos! Vilnių mums dviveidžiai lenkai atėmė. Tik ar įsigalėjo? Ir ar įsigalės, kad ir jį trejus metus, ne tris mėnesius, pavaldytų? „Ne tik patriotų, visų juristų ir teologų Vilnius mums skirtas, nes Vilnius – tai Lietuva, mes – tai lietuviai, – ir lenkai čia – pašaliniai, nors kažin kaip prancūzai jiems padėtų!"[1] – sakė mums vienas. Ir sakė pranašingai. Kieno teisė, to ir paskučiausias laimėjimas. Vilnius bus mūsų. Tai ne istorijos šauksmas, tai vyriškas dantų sukandimas. Mūsų tauta to užsimetė, ir ji gaus: ir Vilnių, ir Valstybę, ir nepriklausomybę.

Virkšnos ir virpšos, apsidairykite aplink. Kitur dar blogiau. Kol Belgija tapo nepriklausoma, praėjo 28 metai karo ir diplomatijos varžytynių[2]. Jei būtų liovusis po dvejų trejų metų? Būtų veltui žuvusios jų aukos ar pastangos. Ištvėrė – ir atsiėmė padvigubintus savo indėlius. Tie patys lenkai šimtą metų siekia savo nepriklausomybės. Ir pasieks galų gale.

Ei, Lietuvos pilieti! Kas esi, vis tiek kaimynai tave pravardžiuoja kietasprandžiu užsispyrėliu. Tai ir būk pasiryžėlis. Brangus daiktas nepigus. Pirkis laisvę, nepriklausomybę metais ir visu savo širdies ir kišenės turtu! Gal bus dar sunkiau. Ir vis dėlto tai nereikš, jog nesulauksi palengvėjimo. Jei lauksi, sulauksi. Žinoma, ne sudėjęs rankas.

Taigi kovon už laisvą Lietuvos Respubliką, kas turtu, kas ginklu, kas dvasios gaivinimu, – mums šviesi ateitis, mes laimėsime, nes visi laimėja, kas stengiasi teisėtai. Teisė, tiesa ir teisybė viešpatauja, nors ją nuolat trukdo sauvalė, melas ir suktybės!

PASIKALBĖJIMAS SU PIL. M. YČU

Žymusis mūsų pramonininkas M. Yčas[1] sugrįžo iš Londono ir Paryžiaus, parveždamas įdomių žinių apie Lietuvių prekybos laivyną ir Lietuvos politiką.

Lietuvos garlaivių bendrovė[2] yra užsieniuose pasidirbdinusi šešis garlaivius. Š. m. vasario 4 d. buvo išbandytu ir priimtu du garlaiviu. Jiedu pavadintu: „Jūratė" ir „Kastytis".

Pirmą istorijoje Lietuvos prekybos vėliavą „Jūratėje" pakėlė pil. Hypatija Julija Martynienė Yčienė[3], dalyvaujant kompanijos direktoriam: kapitonui Stulpinui[4] ir Martynui Yčui. Kol Seimas patvirtins ypatingą Lietuvos prekybos vėliavą, tol plevėsuos bendroji tautos trispalvė. Abudu garlaiviu prirašytu prie Jurbarko uosto.

„Jūratė" jau išplaukė į Liepoją su prekėmis. „Kastytis" iš Anglų veža Lietuvai koksą per Klaipėdą.

Trečias garlaivis bus priimtas 1–III, ketvirtas 15–III, penktas ir šeštas balandžio mėnesyje. Jiems vardai dar nesugalvota. Aš patarčiau: „Aitivaras", „Laumė", „Dainava".

Dėl Lietuvos nepriklausomybės nepripažinimo de jure Lietuvos laikraštija ir visuomenė be reikalo nervinusis ir net būgštavusi. Juk vaiko neįrašymas į metrikų knygas nereiškia, jog jo nėra arba jog jis neauga. Mes augome, nepripažinti de fakto dvejus metus. Latvija ir Estija buvo juk de fakto pripažintos 1918 m., o Lietuva tik 1920 m. O ar buvo kas atsimainę? Ir dabar priderėjo Latvija ir Estija laikiau pripažinti, nes rusai ypač prieš tas dvi valstybes buvo nusistatę. Ir dabar Burcevas[5] tiesiog isteriškai šaukia Paryžiaus laikraščiuose „Obščeje Delo" ir „Poslednija Novosti"[6], kam Europa skaldanti Rusus, rusų nepasiklaususi. Kolioja Prancūziją, ypač gi Angliją.

Ramiau rašo Berlyno rusų „Rul"[7], nenustodamas vilties, jog tos valstybės vis tiek sueis į federaciją su Rusija.

Latvijos ir Estijos pripažinimas nepriklausomomis nuo Rusijos valstybėmis yra lygiai svarbus ir Lietuvai. Tas faktas reiškia, jog Europos politika pašlijo nuo „nedalomosios Rusijos". Europa pasakė A, tai tuo pat taku žengdama pasakys ir B; destis pripažins ir Lietuvą nepriklausomą nuo Rusijos. Ir jokie plebiscitai, jokis sienų neaiškumas tam nepakenks. Veikiausiai tai įvyks Londone š. mėn. 21 d. Lenkija juk tokiame pat padėjime, o dėlto nepriklausoma. Tariamosios penkios

lenkų divizijos, paruoštos Lietuvai okupuoti, ir Pilsudskio kelionė į Paryžių[8] neva išprašyti laisvų rankų – tai tik blūdas. Europa yra Lietuvai nepriešinga ir jos pripažinimą tik atidėjo, Tautų Sąjungai prašant, o ne atmetė.

Anot M. Yčo, nereikia per viena laikyti lenkų ir prancūzų politikos. Negalėdami paduoti gatavo lietuvių lenkų klausimo išrišimo, prancūzai, žinoma, ragina, kad tai padarytume patys; ragina lietuvius, bet dar smarkiau ragina ir lenkus. Mūsų politika negalinga ne dėl prancūzų trukdymo, tik dėl mūsų pačių Užsienio ministerijos neaktingumo, dėl menkos propagandos ir nepažindinimo su mūsų dalykais tų, kurie tai riša. Mūsų griežtai nė vienas laikraštis neužtariąs, o lenkus – daugybė; vis dėlto ir prancūzams terūpi viena: kad Lietuva nepataptų bolševikų ar vokiečių politikos dirva. Dėl to ir ragina mus dėtis su lenkais, bet anaiptol neverčia.

Dabar prancūzai gavo aiškų iš vieno mūsų diplomato atsaką, kodėl Lietuva negali dėtis su lenkais į karo ir ekonomijos konvencijas. Būtent susidėdami į karo konvenciją, mes palaikytume lenkų užsienių politiką, padėtume pasilikti sau rusų užgrobtąsias žemes ir Danską[9], kurio koridorius ir mums taip kliudo susisiekti su Vakarų Europa, gautume pyktis su Rusija, o tai negalį būti mūsų naudai. Ekonominę konvenciją su lenkais mes tada tegalėtume padaryti, jei būtume bent triskart didesni ir turtingesni už juos: tada pataisytume pražlugusią jų finansų padėtį. Bet mes maži ir savo resursais didžiulės Lenkijos neišgelbėsime, tik patys pražūsime. Menkas mūsų auksinų kursas vis dėlto 15 kartų aukštesnis už lenkų markę, kai susidėtume gi, penkiolika kartų nucibtume.

Šitie gangreit pirmą kartą mūsų išdėstytieji nusistatymai prancūzams pasirodę labai rimti ir įdomūs.

Taip pat gerai sekės mūsų Galvanauskui[10] įtikinti T. Sąjungą, kokie yra niekai plebiscitas Vilniuje[11], neturint lygių sąlygų. Lenkai per dvejus metus ten liaudžiai dumia akis, mes nė prieiti negalime. Be to, su kuo atremsime bolševikus, kurie nesutinka arti prisileisti svetimų kariuomenių. Su 1 800 žadamųjų kareivių? Tai būtų per didelis mums pavojus.

Ypač visa tai įsidėjęs širdin japonas ir ispanas. Su jais tariamasi skyrium. Taigi mūsų dalykai gali ūmai pagerėti, ir Pilsudskis Paryžiuje gali mūsų dalykuose nieko nelaimėti ar bent gaus nusileisti.

Pagaliau pripažinimas de jure mūsų vidaus padėties neatmainys nė per nago juodymą. Čia mes privalome stiprėti ir augti, kad jokie „nepripažinimai" nebebūtų pavojingi.

SU ŠAULIAIS

PULTI AR GINTIS

„Trimitas"[1], Lietuvos šaulių laikraštis, spėjama, būsiąs ragintojas, kad visa Lietuvos vyrija išmoktų rikiuotės ir ginklus pavartoti.

Iš tolo būdamas[2], aš pats nežinau „Trimito" redakcijos ir pačių šaulių ketinimų bei jų širdies lūkuriavimų. Rašau, ką girdėdamas, ir jaučiuos privaląs pareikšti savo nuomonę. Ypač kad aš, gal ir – mes, būdami visa širdžia priešai militarizmo, linkimo kariauti su kaimynais grobimo tikslais, juoba priešingi kovai ginklais už savo idėjas ir reikalus, visomis širdimis linkstame prie šaulių idėjos – nuolatinę kariuomenę pakeisti nuolatine tautos milicija.

Milicija ir militarizmas – abudu žodžiu kilusiu iš to paties lotynų „miles" – kareiva. Taigi lyg būtų sulig gudriu priežodžiu: ne lazda, tai vėzdu. Tai taip ir yra iš tikrųjų. Tik aš nenorėčiau, kad taip būtų. Ir taip gal nebūti, jei mums pasisektų pakeisti savo nuomones apie karo tikslus; tikriau, jei mes priimtume krikščioniškosios doros pradą karo, na, ir ginklo vietoje: 1) karas tėra leistinas atsiginti, bellum defensivum, ir visai neleistinas – užpulti, bellum offensivum; 2) kalavijas tėra pildomosios valdžios, potestatis executivae, ženklas ir jokiu būdu ne atskirų žmonių, privatinis, įrankis asmeniniams tikslams pasiekti.

Karas ir ginklas tebėra, kaip ir buvęs, per labai sumaterializuotas. Reikia tam reakcijos paveikti prieš ir suidealinti, sužmoninti, jei ginklui ir karui tiktų sąvoka – humanus. Auklėjant visuomenę humaniškai, destis artimo meilėje, visos žmonijos meilėje, nyks iš širdžių norai ir ketinimai pulti artimas, nužudyti jis ar daiktai iš jo per nevalią atimti. Visuomeninant gi žmones, destis mokinant tvarkiai gyventi, jausti visuomenines savo pareigas ir joms gera valia pritarti, įstatymai nebus reikalingi kalavijo pagalbos, kad būtų pildomi. Valdžios ženklą, kalaviją, pakeis teisingumo ženklas – pastovus stulpas.

Tai galimų, įvykintinųjų svajonių sritis; tačiau įvykinamųjų ne taip jau veikiai. Kolgi kas bus, kol žmonės, mes ir mūsų kaimynai, sužmonėsime, atsarga gėdos nedarys: nebus nuliekamas darbas visiems išmokti, kaip ginklas pavartojama tuo vienu tikslu – atsiginti nuo grobuonių puolikų. Šiuo žvilgsniu pilnai pateisinama visuotina tautos milicija, pakeičianti sunkią, beveiksmę ir tvirkstančią kariuomenę.

Obalsis „Gintis, ne pulti!" turėtų galų gale atsirasti mūsų doros (moralybės) pagrinde šalia krikščioniškojo prado: neskausk artimo, nedaryk jam nieko tokio, ko ir pats nenori, kad tau būtų padaryta, šalia grynai žmoniško sumetimo: ant palinkusio medžio bet ožka laipioja; nelįsk – gausi! aš tavęs neliečiu, tu manęs neliesk!

Šitokiais obalsiais eidami pilietines savo pareigas, mes ne karingumą garbinsime, ne ofensingumą, tik kelsime asmeninę tautos iš viso ir bet kurio jos nario skyrium savo valstybės nusimanymą, pasikliovimą vien tik pačiais savimi, darymąsi – karžygiais.

Kar–žygis, karo žygis, pirmiausia reiškia rusiškai: „vojenyj pochod". Daugiau tuo pat žodžiu ir, rodos, netaisyklingai, praminėme pačius karo žygiuotojus; tiesa, ne visus, kurie tik žygius daro karo metu ar karo tikslais, tik vien tuos, kurie bet kuo ypatingai pasižymi: savo drąsumu, galingumu, patvarumu, sumetimu, net ypatingu klastingumu ar net žiaurumu.

Dėl to visai teisingai karžygio pravardę perkeliame ir ant žygiuotojų paprastuoju, nebe karo, metu, tuo vardu pramindami bet kokį heros-bohater[3]. Teisingai, nes visas gyvenimas yra kas

gi daugiau, jei ne ištisa, nuolatinė kova su visokiomis priešingybėmis? Karas, karas, karas. Tik mes jo ypatingai neįsidėmime, kaip nedėmėjamės nė oru, kuriuo kvėpuojame, be kurio nė kelių minučių negalime pabūti.

Tai visiškai nenormalinga, ne taip, kaip reikėtų, esti, kai ginkluoto karo metu kiekvieno tavo žingsnio daboja kas nors vyresniųjų, bet ką prašmatnesnio tuojau žymi, tuojau plačiai skelbia savo dienotvarkėmis, idant draugai, visuomenė ir net pasaulis tai žinotų; o paprastojo gyvenimo karo žygių ir jų veikėjų žygiuotojų arba visai nepasergsti, arba labai retai tepažymi.

Valdžios yra pramaniusios ženklus „Virtuti Militari"[4] – karinei dorai pažymėti. Gi virtuti civili[5] težinome medalius už skęstančiųjų gelbėjimą, kada ne kada pavadinama garbės piliečiais ir tie žmonės, kurie biuruose kantriai prisisėdėjo hemoroidų ar net vertelgystėmis pasižymėjo; lyg tiek tebūtų heroiškumo dirvų, kur išsireiškia gausesnės žmogaus sielos pajėgos.

Virtuti civili pareikšti, pilietinei dorybei pagirti reiktų daug daugiau šėltis, nes tas pats kareiva, karininkas pirmiausia yra ir privalo būti pilietis, ne mušeika; jis ir kovoja ne dėl to, kad jam nežti ir knita muštis, tik dėl to, kad jis jaučiasi privaląs ginti savo pilietybę.

Pilietis, žmogus išauklėti ne taip jau piga. Reikia didelio sumanymo ir labai ilgų pastangų. Sakysime, argi tinkama piliečiai auklėti tokiais pavyzdžiais, kaip drąsusis liūtas, žiaurusis tigras, meška stipruolė? Mielai stiprindamies šiais žvėriškumo pavyzdžiais, mes anaiptol nepasirodome žmoniškai išgudrėję ir išdailėję, nors giriamės jau pasiekę išmonės viršūnes. Kas gera iš išmonės, kad išminties nėra. Daug dalykų reiškia mus dar nelabai nutolusius nuo laukinio ar girinio gyvenimo, jo būties.

Dėl ko liūtas, tigras, pantera mums patinka? Gi tik dėl to, kad jie drąsiai kitus puola, sudrasko ir suėda. Mes garbinte tebegarbiname žvėrišką pagalėjimą, vadiname tai – kiltais dalykais, imame neva kiltos mūsų pačių sielos reiškėju. Būkite tokie pat drąsūs, kaip liūtai, tokie pat negailestingi, kaip tigrai, tokie pat klastingi, kaip panteros, ir t.t. Plėšrumo mes vis dar negalime atsižadėti, lyg bijodami įžeisti savo prabočius – girinius.

Daug normalingiau žmonėms būtų, imant sau pavyzdžiais pelikaną, gandrą ar net žvirblį.

Antai kiekvienoje bažnyčioje šalia nekaltybės ir nežalingumo simbolio – avinėlio rasi papieštą ar išdrožtą pelikaną, kurs, netekęs vaikams maisto, pradreskia savo paties krūtinę ir savo krauju marina savo vaikų alkį. Vadinasi, gena nuo jų mirtį.

Antai gandras išsiperėjo vaikus trobos čiukure. Bet ištiko gaisras. Gandras mėgina iškelti paūgtelėjusius vaikus, tik nepagali. Tai apkloja juos savo sparnais ir pats pirmas žūva, gindamas nuo ugnelės.

Antai žvirblienei iškrito žemėn žvirbliukas, o čia ateina didžiausias San Bernardo šuva jo suėstų. Žvirblienei rodos jis lyg koks kalnas, slibinas, kuriam nė seilės nepadarys, menką paukštelį prarijus. Tačiau žvirblienė drąsiai atsistoja tarp iškritusio ir nepaskrendančio vaiko ir slibino; spurda, visa pasišiaušusi, sakyte sakydama: pirma mane suėsi neg mano vaikelį.

Šitos garbingo ir šlovingo gynimosi pasakos tačiau ne tiek veikia į mūsų sielas, kaip žvėriškai drąsūs ir nuožmūs puolimai. Ar gintis, kaip žvirblienei, mažiau reikia civilinės ir natūralios drąsos, neg pulti? Priešingai: mažiau drąsos reikia šuniui pulti silpnas. Pagaliau niekas nepapeiks šunio namų sargo bailiu, kad, išvydęs vilką, jo negenas ir nepapjauna. Bet visi pagirs namų sargą, kad jis kibs į nekviestą atėjusį vilką, nebeatmindamas to, kad jis galbūt ne tiek galingas, ir žus.

Normalingiau ir žmoniškiau auklėti tokiais pavyzdžiais. Tačiau kai mes juos nupasakojame, jei atsiminę kada nupasakojame, tai maži ar jauni klausytojai jaučia ir numano, jog mes į tai savo širdies nededame, jog mes tam širdžia nepritariame. Gražu, tai gražu. Vis dėlto taip mes nepadarytume, na, tai ir jums, klausytojai, nepatariame taip daryti – dėti savo galvas ginantis, ne puolant.

O, puolant tai kas kita! Garbė tam, kas daugiau nukaus. Paminklai tam, kas daugiau ramių žmonių suneramins, kas daugiau ramių kraštų sunaikins. Tegu tai visas pasaulis mato! Antsidėti pareigą ginti ir žūti arba negalius ginti ir žūti – tai tylos, dažniausiai slaptos, darbas.

Šauliai, kaip aš jums norėčiau įkalbėti ne liūto, tik žvirblienės drąsą! Lenkai, girdamies pasistatę pusantro milijono kareivių, nors iš tikrųjų jie tepajėgia, brisdami į skolą iki ausų, išlaikyti tiktai pusę milijono ar 800 tūkstančių, tyčiojasi iš kelių dešimčių tūkstančių mūsų armijos. Aš pilnai tikiu, jog kelios dešimtys tūkstančių pasišventėlių gali ne tik vieniems lenkams atsispirti, bet pusę pasaulio nuniokoti. Ale daug realingiau bus, jei Lietuva taip pat mokės pasakyti lenkui: jūs turite milijoną dykai duoną valgančių ir kazarmėse ištisais dešimtmečiais laukiančių, kada bus jie karui reikalingi. Mes gi turime taip pat milijoną kareivių, tik tokios rūšies piliečių, kurie lygiai gerai sugeba žemę arti, kaip ir ginklu mojuoti ar iš šautuvų šutinti, nes jie – ginsis, kad ir nuo paties slibino. Kariuomenė kariuomenę dabar technika nugali. Dabar nei karžygių nereikia kariuomenei, tik reikia mechanikų ir inžinierių. O tautos milicijos kariuomenės negali nugalėti, nes milicija, šauliai, partizanai, ne „patrankų mėsa", tik skyrium kiekvienas tvirtovė, fortas, kurs gali kariuomenei daugiau žalos pridaryti, neg visa kuopa atviram lauke, akis į akį sustojus.

Lietuviai, jei norime nepaliečiami būti, mes, maža tautelė, gyvendami ant tako, kuriuo iš visų keturių pasaulio šalių maklinėja, būkime visi šauliai, kad ir mūsų vaikai jau apsigimtų šauliais! Tegu visi žino, jog lietuvis, tylus ir lėtas, nepuls nieko; bet jį puolus, kiekvienas, nežiūrėdamas savo amžiaus, griebsis ginklų ir gins savo nepriklausomybę. Jei norime šiame pajūrio kampelyje, kurio visi godėjasi, išlikti, „šaulinkime" savo tautą! (Militarizuokime – bijau pasakyti.) Mums ne vieną kartą teks gintis. Tai patapkime lygūs su juodkalniečiais ar albaniečiais pamėgimu ginklo – priešui nuvaryti, ne žmogžudžiauti ar maištams kelti.

LIETUVOS JAUNIME – TĖVYNĖS GYNĖJAU!

Šis antrasis „Trimito" numeris eina kitokios lyties; tokios jis ir paliks: kas savaitė po 32 puslapiu. Tai jau nebemažas žurnalas. Skaitykite jį, galvokite ir širdžia pritarkite tiems dalykams, kurie

paliečia brangią, gražią ir sočią mūsų Tėvynę.

Mes, Lietuvos šauliai, pasiryžę ir galvą padėti, kad tik mūsų Lietuva išliktų laisva, niekam nebepriklausoma, ieškome sau bendradarbių, vienaminčių, drąsuolių, pasiryžėlių, kam Tėvynė Lietuva ne tušti žodžiai, bet lygiai brangūs, kaip močiutė, tėvelis ir gimtasis kiemas.

Kurgi mums daugiau ieškoti tokių talkininkų, jei ne tarpe jaunimo abiejų lyčių? Jaunime, tu stipras kūnu, daugiausia vargo pakeli, moki nesiskųsti ir neaimanoti. Jaunime, tu šviežiaširdi, ag pats jauti, kaip tu vienas temoki mylėti arba nekęsti. Kas su tavimi susilygins?

Jaunime, šis laikas kaip tik duoda mums progos pasirodyti visą mūsų sielos prakilnybę. Kada gi, jei ne šiuo laiku, kada mes iš nauja statomės savo valstybės namus, kada iš visų pusių tyko nevidonai tą mūsų darbą išardyti ir vėl mus palikti be savo namų, be laisvės, mums reikia pamiršti visos žemybės, visos kasdienio gyvenimo šiukšlės ir purveliai. Argi dabar laikas išdykauti, kortoti ar dar blogiau – girtauti ir tarp savęs vaidytis, kai aplink mus dega, kai bolševikas, lenkas, vokietis smailiai žiūri į mus, kada gi mes nueisime nuo savo sargybos, idant mus susikrautų į savo maišus, paverstų savo vergais ir vėl per amžius atiminėtų iš mūsų kąsnį duonos ir lašą riebalo?

Mus, lietuvius, svietas vadina rimtais žmonėmis, mokančiais gerai pagalvoti, kol ką atsakysime. Galvokime gi, ar laisvė ir laimė ateis mums dykai, iš netyčių ir tars: „Še tau, Jonai, kupinai, nors tu esi niekam nevertas velėna, tinginys ir ištvirkėlis!" Laisvės ir laimės niekas nedalija. Jų reikia patiems pasiimti. Ir niekas neatneša. Jų reikia patiems eiti ieškoti už kelerių girių, kelerių upių ir kalnų, kaip to pasakos auksinio paukščio.

Dabar mes jau tiek laimingi, kad tąjį paukštį – Laisvę yra jau radę ir namo parsinešę vyresnieji mūsų broliai tautiečiai. Mums belieka lengvesnis dalykas: to paukščio nebeišleisti nei beduoti, kad kas jį iš mūsų pavogtų; mums belieka apginti savo Laisvė.

Ruoškimės į tą darbą. Šalin tinginį, išdykavimą ir laiko gaišinimą! Imkimės šiam laikui pritinkamų žaidimų. Žaiskime gar-

bingais žaislais – ginklu, žaiskime kareiviais, rikiuote, muštru, šaudymu. Nejaugi tai neįdomu šventomis dienomis, puikiame atvirame ore, kur lankoje ar miško aikštėje stiprinti savo vieką, vikrumą, akių smailumą? Maršai su dainomis, šaudymai į regę, gimnastikos štukos, jaunas klyksmas, juokavimai, – visa tai nejučiomis padarys mus drąsiais, sutartingais, pasiryžėliais, kurie kad tars: nelįsk, neužliesk, tai jau visiems bus aišku, jog neverta paduoti jums savo kudašius.

Jaunieji tad vyrai, kuopon – rikiuotės ir drausmės mokytis! O širdžiai atgaivinti, protui ir susipratimui brendinti – štai jums „Trimito" numeriai. Auksinas knygelei. Už tą auksiną papirosą tenusipirksi ir jo nebeliks, kelis kartus į vėją papūtus. Gi „Trimito" numerį nusipirkęs, visai savaitei turėsi protui darbo. Kartais ir nusijuoksi.

Tad skaitykite ir platinkite „Trimitą" tarp jaunimo – tejungie jis mus ir tedarai Tėvynės Gynėjais.

ŠALIN ĮSIKIŠĖLIUS!

Lietuvos Pilietis[1] tikrai pilietiškai, kaip pridera geram valstybės sūnui, išdėstė, ar yra reikalo nuolat keikti mūsų valdžia, sekant senoviniu papratimu – peikti rusų carų valdžią. Ką peikus, girdi, geriau imkimės ją taisyti, nes daug netvarkos pridera nuo mūsų pačių. Teisingai pasakyta.

Bet yra dar ir kitokių mūsų valdžios peikikų, kurie nepiga sustabdyti; tai mūsų priešai bolševikai.

Yra didelis skirtumas tarp to, kai mes patys saviškius pabarame ir ant jų pakreitėjam, ir to, kai svetimieji koneveikia mūsų pačių dalykus. Vaikams dažnai esti savo tėvai nebegeri. Vaikai paauga, jau norėtų saviškai gyventi, mėgina savo sparnus išskėsti, kur nerami dvasia varo, paskridėti, o čia senieji, tebeturį visą valdžią, sako: stop. Ir vaikai dažnai svetimiems pasiskundžia, kad jau sunku darosi su seniais gyventi. Seniai tėvai dar dažniau kaimynams, kūmams ir svotams paaimanuoja, kad dabar jaunimas nebe tas, nebeklauso, savu baudu eina, perdeda,

ištvirkauja, nieko jiems nebėra šventa ir privalu. Klausytojai pasiskundžiančių paklauso, „taip, taip" pritaria, ir sugeltoms širdims lyg lengviau darosi.

Bet tegu tie patys mūsų kaimynai, kūmai ir svotai, kuriems guodėmės dėl saviškių, patys savo motu ateina ir ima tiems patiems vaikams sakyti: jūsų tėvai šioki, jūsų toki – jie vagys, sukčiai, melagiai, girtuokliai, skriaudikai. Arba tegu tėvams ima koneveikti jų pačių vaikus: nu, kokius vaikus jūs išauklėjote? Juk tai ištvirkėliai, paleistuviai, mušeikos ir kvailiai! Tegu taip atsitiktų. Ir mes labai abejojame, ar tėvas, sūnus neduotų įdavikui į kuprą ir pagriebęs už apykaklės, neišmestų pro duris. O ko gi čia tu įnikai maniškius kernoti? Ar tavo darbas? Mano tėvai, mano vaikai. Kokie yra, tai mano, ir kas tau darbo, tu gyvatliežuvi? Nori mus dar labiau supykinti? O kai susipyksime, ar beateisi taikinti?

Nesunku rasti, už ką reiktų ir derėtų pabarti lygiai tėvai, dėdės – mūsų valdžia, lygiai sūnūs ir posūniai – visos valstybės piliečiai. Visi mes pradedame naują gyvenimą. Pradedame niekur nesimokinę, menkomis išgalėmis. Nėra pakankamai žmonių, tai tenka vaduotis bet kuo; nėra pakankamai pinigų, o išlaidžių labai daug, tai tenka daug uždo reikalauti iš piliečių. Valstybės sūnus – piliečius iš visų pusių balamutija ir tvirkina. Jauni, dar nepastovūs žmonės blaškosi, nerimsta, kaip paprastai, niekuo nepatenkinti ir mano, kad čia atskiri žmonės kalti.

Taigi niekų dyvų, kad mes trusame plušame, knapsėdami, nekantraudami, bardamies savo tarpe. Taip esti visados per didžiąsias darbymetes, kada dangus niaukstos, lietus laščioja, o čia nesuvežto šieno ir javų pilni laukai tebėra. Baramės, riejamės, vis dėlto darbas eina sparčiai, turtus dorojame į pastoges ir jaučiame, jog karščiui praėjus, bus mums ramu ir sotu.

Taigi savo tarpe pasirieti lygu ratams važiuojant tarškėti. Tėvai palieka tėvai buvę, vaikai – vaikai: viena savybė. Kas kita svetimieji.

Argi palengvintų mums darbymetės darbą prašaleiviai, kurie, sustabdydami mus, vežėčiomis zovada į dirvą lekiant, imtų zaunyti apie mūsų tėvų ar vaikų netikumą, gaišintų mums brangų vasaros laiką; ne tik gaišintų, bet dar įkalbinėtų: ką čia tu

klausai savo senių – grįžk arklį namo, spjauk ant savo senių šeimininkų ir eik sau karčiamon ar ant šieno gultų! Tegu velniai renka visą tavo derlių ir užauglį!

Paklausytumei tu tokio? Eitumei nuo darbo karčiamon? Neatsigodotumei, kad gyvatliežuvis taiko į tavo turtą, idant jis, nesudorotas, jam atatektų? Ne! Tu lietumei botagu jam per kaklą ir pasileistumei dar greičiau į dirvą atadirbti sugaišintos valandos.

Šitie gyvatliežuviai – tai bolševikai. Kas juos prašė, kad ateitų į mus mūsų mokyti? Atėjo, prisisiurbė prie mūsų odos, čiulpia mūsų kraują ir begėdiškai dėbsėdami dar tyčiojasi iš mūsų vargo, mūsų klapatingo finansų padėjimo, iš netesėjimo viską, kaip pasakoje, greitai ir vykusiai nudirbti. Ar mums dėl to lengviau, kai vargstant alpstant, dar širdį užduoda, dar į kuprą mums niukteli: nevykėli! ar nematai, kad ne to darbo imies! kam tau savo valstybė, savo laisvė, savo nepriklausomybė, kad mes, bolševikai, visa tai jau senai turime gatava: ir Sovietų Respubliką, ir sovietų valdžią, ir beluomę, beturtę laisvę! Spjauk ant savo tėvų, dėdžių! Imkis mus – mes tau atstosime tavo tėvus ir dėdes ir patieksime tokį pat rojų žemėje, kokį mes jau patiekėme... Rusijoje.

Piliečiai! Nejaugi tai ne pasityčiojimas iš tavęs? Nejaugi mums klausyti šitų niekatauškių, kurie užlieja visą mūsų kraštą visokių visokiausiais savo šmeižalais? Šimtais tūkstančių pikčiausių raštpalaikių apdraiko mūsų tėvynę tuo vienu tikslu – padaryti tarp mūsų netvarką, sukiršinti mus su mūsų pačių išsirinktąja valdžia. Iš tų šmeižalų nė juoktis nebegalima; tenka tik čiaudėti, nes nuo tų šeško smirdalų tik galvą sopa.

Neskaitykite ir naikinkite bolševikų plūstamuosius lapelius – bus sveikiau nesugadintame ore!

VISUR REIKIA ŠAULIŲ!

Mūsų sodžius šiais laikais be galo iškrikęs, jei ne pasileidęs. Mūsų valdžia dar neįsigalėjusi, dar stinga atsidėjusių bendradarbių. Tai visokiems vėjo patauškoms, kaip tiems unguriams mauryne, tikras drumstas gyvenimas. Jie laidžioja liežuvius, visa

ką peikia, visa ką gerai pradėta ardo, visa ką įtaria, kad nešvariais, bent negražiais tikslais daroma. O kas ir kaip reiktų padaryti, tai nė patys nežino ir yra, tiesą pasakius, patys nelaimingi.

Kai žmogus tiki tuo savo sumanymu, kurį vykini, tai ir darbas nesunkus. Šoki, bėgi, nežiūrėdamas nakties, nei žvarbos, bet tik greičiau į pasiskirtąjį tikslą. O kai imies darbo abejodamas, tai viskas iš rankų tau krinta, niekas nebesiseka, viskas vargina, ir tu pats savo darbą vien nupeiki.

Aiškiai nusistatę žmonės todėl be galo brangūs visuomenėje ir bet kokiame darbe ar šiaip jau žmonių santykiuose. Ir tarpe tokių kaip tik stovi Lietuvos Šaulių sąjunga. Lietuvos šauliai dideli patriotai. Jie myli savo močiutę tėvynėlę, vis tiek ar ji balta, ar tuo tarpu juoda. Baltą, gražią bet kas pamylės; ale tu mylėk, kad ji – sava ir dėk vargo, kad ji išbaltų. O Lietuvos geroji, širdingoji jaunuomenė, spiesdamosi į šaulių būrius, kaip tik ir yra pasiryžusi visa prakaituota arti ir akėti būsimajai gimtosios šalelės naudai.

Šauliai sako: „Maža ką dabar ne viskas gerai! Mes tam ir esame, kad viskas pagerėtų, o pagerinti bet kas gyvas galima". Ir dirba nesvyruodami. Ir kas tik mato šiuos drąsius pasiryžėlius, šiuos vakar kreivus ir antinu krypuojančius jaunikius, o šiandieną stačius ir atvirais veidais ščyraširdžius, tas negali jais nepasigėrėti. Ir kas tik pabuvo šaulių draugėje, tas neišėjo nepaguostas, nenurimęs dvasia, negavęs lygsvaros. Žengia rikiuotėje, balsiai šaukia savo dainą – tik girdėk, sviete, kad mes čia esame, ir būk ramus už mūsų nugarų: tik jau neleisime nevidonams ateiti ir tave skriausti! Ir ramu, tikrai ramu, kai matai, jog be tolimosios pasienio kariuomenės dar turime artimą, taip sakant, namų kariuomenę – sargybą.

Visai kitoki jaunuomenė, kuri dar nėra pasiryžusi aukštus ir garbingus darbus dirbti. Ji viena nuobodžiuoja, laiką gaišina, ištvirkauja, geria, šokinėja, merginėja. Ir vyresniesiems tik gyvas susigraužimas. Kiti, susispietę į paslaptinius būrius, ieško nuošalių nuolat kuždėtis ir tartis vien tik savo tarpe. Jei ne bailindamies, tai bent įtarinėdami visa aplinkui, jie dairosi, it nusidėjėliai, ar jų kas nemato, ar jų kas negirdi, ar neįtaria, ar nerengiasi persekioti. Aiman, koks tai jauno būdo gadinimas!

Antai teko būti per vyskupo lankymąsi nemažuose miesteliuose. Būriai jaunimo, kaip moka, taip rikiuojasi. Vien tvarkdariai ir amžindien nereikia tau nei milicistų, nei policistų. Sukaitę, nuplukę, o linksmi ir pilnomis širdimis. Kiti improvizavo kavaleriją, pasidarė uniformas, ietis, išmiklino, reikia pasakyti, visai neblogus žirgelius; na, rikiuotė ir tiek. Ką jau besakyti apie tikrai susidariusius šaulius būriais.

Šalia tos gyvos jaunuomenės sodne už aukšto mūro penketas kepurėtų gražių jaunikaičių. Pašaipa sukrypusiais veidais, kartėlio pergraužtomis širdimis žiūri į jaunikių paradą. Ir matos, kad juos ima pavydas, matos, kad ir jie norėtų šiaip ar taip išreikšti jauną savo ūpą. Bet jie kritikai, visa ko peikėjai.

Užtinku juos ir tiesiog užpuolu:

– Vyrai, darykime šaulių būrį.

– Mėginome – nieko neišėjo...

– Kodėl?

– Taip...

– Mėginkime dar sykį.

Čia mane peštelėjo gimnazijos mokytoja.

– Liaukis, nieko nebus: tai bolševikuojančių būrelis... Jie temoka apkartinti bet kokį susirinkimą, o patys nieko nesumano, nei ko imasi. Viena rūgstanti tešla...

Lioviaus ir nusigrįžau susigraužęs. Ir vis negaliu atsikratyti nuo minties, jog ir juos, kreitas ir karčialiežuvius, šauliai įtrauktų į savo judrią veikmę ir – atjaunintų. Nes kur tik susidaro išmintingai auklėjamas šaulių būrys, ten tuoj jis sudaro viešąją opiniją ne tik tarpe jaunuomenės, bet net tarpe vyresniųjų.

Taigi naudinga visur steigti Lietuvos Šaulių sąjungos būriai. Ir steikime!

NAUJAS PAVOJUS – NAUJAS DARBAS

Šauliai – greitakojai, kai tenka jiems tėvynė ginti. Ag tai tiesioginis jų tikslas. Ligi tik kur pavojumas mūsų kraštui, jau jie ten sargyboje. Šaulių partizanų rolė, atakuojant bermontininkus

Radviliškyje[1] ir Šiauliuose, bus neužmirština, kai atsiras kas surašys jų žygius. Šaulių sargyba paneriais ne vieną lenkų valkatų būrį atgrasė nuo užpuldinėjimo ir nuo plėšimo mūsų sodžių šiapus upės. Budri šaulio akis mokėjo įspėti miškuose ir užkampiuose pasilikusius bermontininkus ar trockininkus[2]. Kitaip negali nė būti. Šaulys – nesamdytas, dėl to sąžiningesnis krašto tvarkdarys.

Veltui tie, kuriems šauliai ypač įkyrėjo, kurie buvo yč kalti, plūdo ant jų, prasivardžiuodami ir dirbtinai darydami jiems negarbę: prikaišiojo jiems policistų rolę, kuri, tam kartui jie įkalbinėjo, esanti negarbinga tėvynei tarnyba, nes sekanti, šnipinėjanti kitą žmogų.

Veltui, nes doras žmogus tik džiaugiasi, kai kiti esti įsižiūrėję į jį ir pasakoja jo darbus ir ketinimus. Tik patamsių padarai, tie visuomenės šliužai, kurie raitosi nežymiai, kurie gelia paslapčiai, nemėgsta, kad kas juos matytų ir kitiems parodytų.

Veltui. Kaip sveikas žmogus savo ome bijo antkričių ir jų saugos, taip ir visuomenė. Ir tie žmonės, kurie parodo kitiems: pasisaugokite, tai raupuotos sielos asmuo, kad tik jūsų neužkrėstų, vadinasi ne šnipas ir gaudešis, tik – sanitaras. Jam žymioje vietoje įsiuva ne katargos ženklą – raudoną keturkampį, tik raudoną kryžių.

Kaip yra kūno sveikatos dabotojų, taip yra ir sielos sveikatos rūpintojų. Tai moralistai. Lygiai yra ir valstybės gerovės ir naudos dabotojai. Tai politikai. Ag jie vienus giria, kitus baudžia, vieniems valdžią į rankas įteikia, kitus net iš gyvųjų tarpo pašalina – mirtimi baudžia už kenksmingumą. Tai ir kalbos negali būti, kad karo metu, visokiems to krašto nevidonams nekviestiems antplūstant, griebiamasi bet kokių priemonių jiems pašalinti iš to krašto. Kas tai padaro, gerai padaro ir pelnosi kitų piliečių padėkos. Kiek būtų turto sutaupę, nuo kiek nelaimių, nuostolių ir ašarų apsaugoję, jei būtų susidarę ginkluoti šauliai dar tais laikais, kai mūsų kraštas kibždėte kibždėjo iš vokiečių grįžtančių „bolševikų", destis razbaininkų, vagių, plėšikų, kankintojų, net galvažudžių. Jie turėjo ginklų, jie vaikščiojo būriais, o ramūs mūsų sodiečiai nei ginklų

turėjo, nei būriuotis galėjo. Visa to bijo vokiečiai, kad ir jiems nekliūtų, nes dažnai vokietis okupantas buvo bjauresnis už pabėgėlį „bolševiką".

Tie grįžtančiųjų „bolševikų", bermontininkų ir komunistų, laikai bene bus jau galutinai praėję. Beliko komunistų liekanos. Ir negalėjo nelikti. Kai kraujas užsikrečia, jis ilgai ilgai verčia iš savęs spuogus, dedirvines, plovas ir šunvotis. Blogiau, kad, šiems vilkams išnykus, atsirado kitų kitame krašte tėvynės.

Kalbame apie lenkus, kurie iš kito krašto ima mus draskyti, vėl mėgindami bent dalį mūsų krašto pavergti. Jie karu eina ant mūsų Suvalkų krašto, dėdamies, kad dar 1919 m. gruodžio 8 d. Europos santarvės valstybės leido lenkams susidaryti savo valdžią ir tvarką tam tikrose apibrėžtose vietose. Tuo laiku nustatytoji, žinoma, laikinai, siena vadinama Kerzono linija[3]. (Kerzonas – anglų politikas.) Ta linija buvo išvesta, patiems lenkams nurodant, na, tai jie savęs tuo nenuskriaudė, vesdami tą liniją vis anapus miestų, kad jie lenkams atitektų. Tokiu būdu linija eina pro pat Vyžainių, Punsko, Seinų, Beržininkų miestus, tikrai lietuviškus, nes lietuvių žemėje esamus ir lietuvių gyvenamus, vis dėlto juos palikdama lenkų pusėje. Mūsų žmonės ten staugte staugia nuo lenkų „tvarkos", ir mes, lietuviai, jokiu būdu negalime pavelyti, kad kas juos iš mūsų išskirtų.

Dar aršiau, kad lenkai nė tos Kerzono linijos nesilaiko. Jie skverbias dar giliau į mūsų kraštą, pasigrobdami dalį Nemuno ir visą Augustavo kanalą[4], – visą tų vandens kelių naudą. Ir dar vis taisos gilyn eiti, kol nepasieks tų sienų, kurios buvo Lenkijai dar 1772 m., prieš jos išdraskymą į dalis[5]. Taigi siekte siekia ir visos Lietuvos bei Gudijos. Jų karo pastangas atremia mūsų kariuomenė. Tik lenkų kariuomenei labai daug padeda jų pasiųstieji nauji „miškų broliai", kaip sakydavo latviai, ar „bolševikai", kaip sakydavome mes. Jie užeina mūsų kariuomenei iš užpakalio ir daro jai visokių nepatogumų: gadina kelius, telegrafus, telefonus, kliudo susisiekti, trukdo maisto gabenimą. Ar maža gali žalos pridaryti žalingieji žmonės?

Tie lenkų pasiuntiniai, be to, balamutija pačius anų vietų gyventojus, dirbtinai sukelia žmonių neapykantą, kad ir jie kenktų

lietuvių kariuomenei. Tatai ir yra anasai minėtasai naujas darbas, skiriamas šauliams. Šauliai senieji ir tik ką susidarantieji, padedami atsistatydinusiųjų kareivių, privalo eiti į Punsko – Seinų – Beržininkų – Vyžainių kraštą ir daryti ten po miškus „oblavas"[6], kaip jie tai pernai darydavo po Kauno žemės miškus. Oblavą negailestingą, nes ir tie žmonės – vilkai negailestingi ir, it laukiniai, pjauna ir kanda. Iš šaulių pasišventimo tiek būtų džiaugsmo tėvynei, kiek ūkiui, išnaikinus užklydusius vilkus, kurie pjovė gyvulių priauglius. Ką daug bekalbėjus apie patriotizmą ir tėvynės meilę, geriau tai parodykime darbu; bent tiek, kad atsvertume lenkų partizanus, dirbančius mūsų žemėje. Išvalykime tą žemę nuo svetimos kariuomenės ir jos talkininkų – lenkų partizanų!

Šauliai, laimėkite dar vieną garbės vainiką!

JAUNIMO TIPAI IR KUOPAVIMAISI

Kaziukui buvo jau arti 20 metų, o jo motina, taip pat dar jauna moteriškė, vis jį tebeganė kaip mažą.

– Ak, kaip aš norėčiau, kad mano vaikučiai augtų, neapsimėšluodami sodžiaus negerumais. Drebu drebu, seku seku kaip višta ančiukus, niekur neišleidžiu iš savo akių, žinau kiekvieną Kaziuko žingsnį, ir jis nesislepia: kur eidamas, vis pasisako, o aš įgrasau, kad paskirtu laiku sugrįžtų. Po dvylikei jis dar nė vieno karto nėra grįžęs. Ale ką tu žmogus bepadarysi? Jauna prigimtis kaip vilką traukia į mišką. Sugrįš šventadieniu iš bažnyčios, pavalgys, apsižygiuos. Kas gi daugiau beveikti? Su manim negi bepabus, nors savo motutę myli be galo. Išeis į kluoną, apsidairys; sugrįš į kiemą, tarpuvartėje sustojęs, pasidairys, lyg ausim gaudydamas sodžiaus garsus; sušvilps, nutęs ir jau štai štai pasileis laukais bėgti. Tik aš už lango, bar bar bar į stiklą. „Kaziuk, eik šen, dabok, ką aš tau pasakysiu". Pradedu kokį ūkiškąjį sumetimą, įtraukiu jį į tarybas, jis ir nurimsta, ir nebesiveržia ten, kur jaunimas dūksta, mergos klykauja, muzika čirpina ir jauną ilgesį kelia. Dievai gi bežino, ar ilgai aš jį

išganysiu, ar veikiai, brendęs vyras, pradės eiti savais keliais. Tada ūmai apvesdinsiu, tegu kita seka jo žingsnius ir maldo, prie namų riša...

Taip balsiai galvojo Kaziuko motina, šviesi, dora lietuvaitė.

Man teko Kaziukas pažinti ir 23 metų. Buvo jau gerokais ūsais, storiausiais garbanotais plaukais, ilgas kaip smilga, vis dar nevedęs, dėl to, kaip ir pirma, neregiama motinos jausmo grandine teberišamas prie namų.

Jaunystės džiaugsmo pilnas, juoktis greitas, linksmų pasakojimų ištroškęs, jis dėlto buvo rimtas kaip senis, dalyvavo visose valsčiaus sueigose, ėmė balsą drauge su seniais ir jau visų buvo skaitomas – ūkininku. Dažnas jau ėmė vadinti nebe Kaziuku, tik Kazimieru, kartais net ponu Kazimieru.

Ir man dyvai buvo, kad jis patapo rimtas ir sumanus vyras. Aš buvau įsitikinęs, kad jaunas vyriškis per rūpestingai motinos globojamas, turi galų gale patapti lepšiu, boba, žmogum be energijos, seilium, minkštadūšiu. „Sijono įsitvėręs, sijonu gaubiamas" buvo kuo nuodingiausi pašiepimai, taikinami į nesavarankį vyriškį. Dabar, pažinęs tą šeimyną, aš atmainiau savo nuomonę. Inteligentinga motinos globa neužmuša savarankumo, nors ir pripratina tartis.

Lietuvis iš viso pratęs yra tartis su vyresniaisiais, net su tais, kurių jis šiaip jau nemyli ir neklauso. Kiek tai kartų teko matyti jaunus, tačiau toli gražu nebe pienburnius ūkininkus, kurie, įeidami į gryčią, vis balsiai paplanuoja, girdint už pečiaus sėdinčiam karšinčiui. Ir jis atsiliepia, tvarko, įsako, pataria, nors labai tai jam, ar darbininkas šeimininkas taip, ne kitaip padarys.

Ir visi išminčiai pasako gerai esą su visais tartis, visų nuomonės paklausyti ir paskui – saviškai padaryti. Tas „saviškai" nebebus tuokart padūkėlio išmislas, tik rimčiaus sumetimas, ar tu būsi taręsis su svetimais, ar su labai artimais tau žmonėmis.

Jurgiukas buvo tos eilės su Kaziuku, bet jis savo tėvelių nebeklausė nuo 17 metų. Klausyti klausė, ale tik dirbdamas. Kaigi turėjo laisvas rankas, ėjo kur norėjo, ir buvo, kiek tik norėjo. Po šventadienio jo negalima buvo pritąsyti iš miego, nes ūžė per kiaurą naktį, šoko, došijosi, klykė, dainavo, labiau išsigaišindamas per

vieną šventadienį neg per šešias darbo dienas. Dažnokai nuklysdavo ir karčemon, nes ir ūžiančio jaunimo tarpe jam ėmė darytis nuobodu. Ir iš jaunimo išėjęs, jis, ilgesio pilnas, „ilgai švilpė", kaip Kaziukas tarpuvartėje, ir advento vilku ėjo laukais į kitus sodžius ūžti ar į karčemą siausti. Įgėręs gyrės, švaistės, skerėčiojos, visą pasaulį vadino mintynių, žadėdamas visus priveikti, nes esąs stipruolis.

Ag ir buvo stipras žaliūkas kaip bulis. Rodės, galėjo kalnus nuversti. O darbe buvo netikęs, nes tingus. Kaziukas buvo šiaip jau „netikęs", užtat darbe – pirmutinis: ar pjauti, ar vežti, nes labai apsukrus ir darbštus. Ir Jurgiukas buvo garsus savo valsčiuj, tik jo niekas nepavadino ponu Jurgiu. Jis buvo tuščio garso žmogus, kaip storasprandis bulis, laikomas badynių leisti.

Vieną kartą pusgirtis akiplėša Jurgiukas kibte prikibo prie kito pagarsėjusio stipruolio, kad eitų su juo mintynių. Ilgai atsikratydamas Jurgiuku, stipruolis pagaliau kibo į Jurgį ir taip trenkė jį į žemę, kad tas ranką iš peties išniro. Vos gydytojai beatitaisė. Taip ir pasibaigė Jurgio kavalieriškoji karjera.

Kaziukas ir Jurgiukas tai du aiškiausiu sodžiaus tipu. Vyriškoji jaunuomenė buvo tai arčiau Kaziuko, tai arčiau Jurgiuko. O visi laisvomis valandomis „švilpė tarp vartų", godžiai gaudė sodžiaus garsus ir bėgo į juos. O ko gavo, dievai težino.

Šių dienų jaunimas laimingesnis, neg mūsų gadynės buvo. Kam Dievas nedavė tokių įtakingų tėvų, kaip Kaziukui, tas ir taip gali surimtėti, įsitraukdamas į visuomeninį darbą, į draugijas. Aušrininkai, ateitininkai, pavasarininkai, vyčiai, blaivininkai, socialistai krikščionys, santarininkai, pažangininkai, kooperatoriai, ūkininkai... Kokių dabar nėra draugijų po parapijas ir vis dar naujų dygsta. Turėk tik laiko ir noro: kas šventą dieną tau prarys, įjungdami į vieną ar į kitą darbą, sugaišindami beposėdžiaujant.

Kam per nuobodus dalykas tie visi rimtumai, tiems atviras kelias į sportininkus, į šaulius. Čia ne tarybos, ne projektavimai, ne sielavartai. Čia linksmas darbas – žaislas, kur išmintingiau savo pajėgą parodai neg pusgirtis Jurgiukas karčemoje. Kas į ką linkęs, vis atras sau naują būdą, savo jaunam ūpui

išgaišinti, savo jaunam viekui numaldyti. Ir auga dabar rimtos jaunuomenės, vyresniesiems tik džiaugtis, sau pavaduotojų laukti.

Laimingi laikai! Jie vėl mums sugrąžins sodžiaus „mandragalvius", kokių per ilgus pereiginius metus mes nebebuvome matę. Miela buvo užtikti sodžiuje bent vieną senyvą, pilną žinių ir rimtos išminties. Jie ir linksmi, vis dėlto vertė juos gerbti, jų patarimų klausyti, jais stebėtis. Tai jauno ūpo, patvoriais neišgaišinto, liekanos. Ir nors veltui stabdysi jauną vieką, jauną ūpą, vis dėlto norėtųsi tai padaryti: per gražus ir per malonus stabdytųjų jaunystėje brendęs amžius. Bepiga, kad dabar nė stabdyti nebereikia: tai atlieka visuomeninės įstaigos – jaunųjų draugijos.

Tenebūnie tad nė vieno sodžiuje palaido jaunuolio! Visi kuopon šiokio ar tokio darbo dirbtų, bet tik nereiktų degtinėje savo viekas skandinti... Visi į bet kurias draugijas!

JAUNIMAS IR VYRESNIEJI

Aš kažin kur čia esu atpasakojęs vieną atsitikimą. Teko man pakeliui užvažiuoti į labai vaikingus grafus P. Vaikų buvo aštuonetas. Paskutinioji mergytė nebuvo nė dvejų metų sukakus, nors jau kalbėjo kaip paaugusi. Visi jie tuo laiku žaidė kieme, kas kaip prasimanydamas: kitas jodinėjo, kiti sviedinį mušė, kiti patys arkliais ėjo. Sulig savo amžium. Tai buvo atostogų metas. Mane išvydę, visi sustojo, berniukai kepurėles kilstelėjo, mergytės tūptelėjo. Vyresnysis įvedė vidun į tėvus.

Valandai praėjus, kai jau buvome, taip sakant, oficialę prisipažinimų dalį atlikę ir rimtai įsileidę į įdomią šneką apie einamuosius dalykus, vaikai paskui kits kitą ėmė rinktis pasisveikinti su svečiu. Duris vėrė palengva ir darė palengva. Nesiskubindami artinos į susėdusius į suolus viduryje didžiulio svečių kambario, nors išraudę veidai ir išpūstos nosys reiškė jų kraują tebeverdant. Be jokio garsaus šūktelėjimo ar beldimo batukais, kas galėjo surikdyti mūsų kalbą, ėjo stačiai prieš susisėdusius,

giliai man lenkės ir sulaukę, kada ištiesiu ranką, su pagarba, nesiskubindami bučiavo. Aš – kunigas; toks jau diduomenėje pasisveikinimo ceremonialas: rimtosioms moteriškoms (grandes dames) ir dvasiškiams jaunuomenė bučiuoja ranką. Ir stojo stati už tėvų suolo, ramiai įsiklausydami, bet neįsikišdami, nepertraukdami vyresniųjų kalbos. Mes nė juste nepajutome atsiradę draugėje dar aštuonių klausytojų, paskui pradėjusių į kėdes sėstis. Tik kai mes pradėjome į juos kreiptis, ėmė suvaldomais balsais dalyvauti bendroje šnekoje.

Įspūdį iš tų namų išsivežiau labai ramų. Man buvo aišku, kad čia jaunimas yra tėvų rūpestingai auklėjamas, kaip tai sako, disciplinuojamas, mokomas klausyti ir tvarkingai veikti. Šita didžiulė šeimyna vaizdavo lyg vieną visos tvarkingos visuomenės akelę. Iš tokių akelių – šeimynų susidėjusi valstybė darytų įspūdį ir tikrai būtų visa tvarkinga ir galinga. Taip žmones išmuštrinti labai lengvai leistųsi, kad kas juos sudarytų būrių būriais bet kokiam bendram darbui dirbti: kūno darbui, mokslo darbui, kooperatyvui, bet kuriai kitai draugijai, ypač gi kariuomenei, skiriamai tėvynei ginti. Kad jaunasis pataptų geras, disciplinuotas kareivis, kad disciplina, drausmė įsisunktų jam į pačią sielą ir imtų verste versti jį ir klausyti vyresniųjų ir išmintingai, bet tampriai įsakinėti jaunesniesiems, reikia, kad jaunimas mažų mažiausia trejus metus bendrai pagyventų kareivinėse, nuolat, kas dieną dirbdami iš vieno darbą sulig komanda.

Išmintingai ir žmoniškai auklėjant, šita „komanda" visai nedildo kiekvieno žmogaus sielos skirtumų. Jie palieka, tik pripratę paviršėmis susiglausti, kaip dailiai nušlifuotos uolos, iš kurių sudaroma ir tvirtas pamatas sienai, ir tvirta siena ar pastoliai tilto sijoms palaikyti.

Disciplinuotas jaunimo auklėjimas kaip tik prasideda namie, o progos tam duoda nuolatiniai santykiai su vyresniaisiais. Namie yra tėvai, yra dėdžių, tetulių ir vyresniųjų darbo padėjėjų. Visi jie santykiuose su jaunimu turi amžiaus privilegiją. Su jais pirmiausia elgiamasi mandagiai, visai ne taip, kaip savo jaunimo tarpe. Ir čia reikia mandagumo; bet čia leidžiamas ir familia-

riškumas. Jaunas su jaunu gali juokais pasistumdyti, sukibti ristynių, kits kitam pritaikinti kokį sąmojingą nekalto pajuokimo žodį. Tėvo gi, motutės ar dėdės, dėdienės nepastumdysi, nors valia tau jų meiliai kabinėtis. Nepastumdysi nė samdinio, tai jį užgaus, jei jis pats savaime nepradėjo su tavimi jaunu žaisti ir išdykauti. Žodžiai taip pat yra taikoma parinktieji, kiekvienam kitoki. Ir tam ypatingo mokslo visai nereikia, tai pasako tau pati žmoniška omė. Visa auklėjimo gudrybė – tai suvaldymas jauno karšto kraujo. Teisingai nesurimtėjusį jaunimą vyresnieji išpravardžiuoja karštaputriais ar karštapėdžiais. Destis jie srėbteli nepapūtę, reiškia nepagalvoję ir išdega gomurį; o vietoje nepastovi, lyg jiems padai degtų.

Geras išauklėjimas – tai laiku išmokymas suvaldyti jauną savo karštumą. Kaip malonu vyresniajam rimtam ir aukštam žmogui kalbėtis su jaunikliu, kurs nekaista raudonuoja, nesarmojas ir dėlto nemikčioja, lyg jam liežuvis kulnų kliūtų; tik stačiai žiūri į akis, sako tvarkingus žodžius, jų neprarydamas ir nenukąsdamas per pusę, nepasikartodamas ir dar labiau susipindamas. Gražu tokio nusiturinčio šiaip jau klausyti, gražu ypač jo mokslą kvosti: iš karto matos, kiek jis išsipainioja iš daromų jam klausimų.

Gerai paauklėtas jaunimas kitaip vadinasi – suvaldomas, negerai, nerūpestingai išauklėtas – nesuvaldomas. Iš to daug sielavarto esti tėveliams, daug jų skundų, o kaltybė vis dėlto jų pačių, tėvų, auklėtojų, ne vaikų, auklėjamų. Kam laiku netašinėjai, dabar nebesusiglaudžia.

Tik šiais naujaisiais laikais ėmė atsirasti tėvams pateisinimų. Kovoje su visokiomis vyresnybėmis, valdžiomis, kurios rodės keistinos, jaunimas sąmokslo žmonių buvo liepinamas, buvo įkalbinėjamas, kad neklausytų jokių vyresnybių, nes kas vyresnis, tai įsakytojas ir klausytojui nemalonus. Nuo neklausymo caro valdžios pereita į neklausymą Bažnyčios valdžios, Dievo Tėvo, kurį ji dedasi atstovaujanti, ir žmogaus tėvo, kurs jaunikliui rodos pasenęs, iš eilės išėjęs, pilnas likęs senovinių prietarų, bejėgio nuolankavimo ir nuobodžios jaunimui išminties. Caro valdžia tokiuo būdu tapo nugriauta. Drauge sugriautos ir

visokios kitokios ištikimybės net mokslo ir doros dalykuose. Nuodėmės sąvoka išėjo iš mados. Jos niekas nebebijo ir nebesisaugo. Viskas gerai, kas man patinka ir mano tikslams tarnauja; viskas negerai, kas man kliudo, nors tai būtų naudinga visuomenei ir net visai žmonijai.

Naujieji laikai tai pavadino susipratimu, pažanga, laisve ar dar kitais lygiai gražiais žodžiais. Bet tekus ilgėliau gyventi su šitokiais tarpusiu savaimingumu žmonėmis, pasergsti, jog nebegalima padirbti bendro darbo. Žmonės per didelį savaimingumą ėmė virsti tiesiog bjauriais egoistais, bendruomenės jausmo nebetekę. Jei ir stoja bendran darban, tai stato per didelius, dažnai nebetesimus patenkinti reikalavimus. Tu jam už jo darbą duok per daug algos, garbės, net ištaigų. O ne, tai jis eis šalin savais keliais, kur pats save mėgins patenkinti dvigubai, trigubai labiau, neg tai padarytų jam valstybė.

Šitokiame padėjime imame galvoti ir skelbti, jog jaunimo auklėjimui be galo sveika ir naudinga patarnauti kariuomenėje, kur yra vadinamoji gelžinė drausmė (disciplina). Iš tarnavusių kariuomenėje ketinama susidaryti susiklausančius valstybės valdininkus tarnautojus. O mes pridedame: daug daugiau gerų išdavų bus ir iš kareiviškojo auklėjimo, kai kareivinė gaus jau namie per ištisus dvidešimtį metų disciplinuotus jauniklius – namie, savo vyresniųjų. Nuo to visuomenės auklėjimas ir reiktų pradėti. Kareiviškosios priemonės tada bus ne taisymas iškrypėlių, tik galutinas dailinimas ir ugdymas. Tos priemonės tai lyg naujas kapitalas. Žiūrėkite, koks skirtumas, kai gavęs iš šalies pinigų, aš jais savo skolas atkišu; jų tada lyg nė būti nebuvę, ar kai jais padauginu savo inventorių ašvieniu ir padargais, tada aš imu žymiai kilti ir gėrėti.

Jaunime, jei mūsų tėveliai nėra tiek šviesūs, kad tai suprastų, ir tiek sumanūs, kad vykintų, tai mes, susipratėliai, savaime pasiduokime namų vyresniųjų drausmei; tai, kurią mums nurodo pati širdis. Tai patapsime patys savęs auklėtojais, patys sau pedagogais. Laimėsime patys sau, laimės ir mūsų visuomenė iš tokių klusniųjų juoba neg iš „susipratėlių" – neklaužadų.

ŠAULIŲ BŪRIO REIKŠMĖ VILNIUI

Taip noris brangią išvysti pilį,
Kur garsūs amžiai užmigę tyli,
Kad Vilnius buvo mums kaip akis,
Kad švietė jis Lietuvai, mūsų tėvynei.[1]

Maironis

– Kas čia gali būti? Tiek mes skriaudų ir pažeminimų esame Vilniuje prityrę, toks jis dabar tuščias ir apdriskęs, – ir vis dėlto ligi tik įvažiuoji, tuoj tau pasidaro gera ir jauku.

Taip kalba lietuviai, dabar nuvažiuodami Vilniun. Taip ir seniau jautė lietuviai, nors tas miestas, jie manė, pasidarė jiems nebesavas. Matyti, klaidingai buvo jų manyta: Vilniaus visados ir visomis aplinkybėmis būta ir tebesama mums – savo. Jei nebe savas būtų patapęs tik dėl to, kad ten priviso žydų kiek nebereikiant, kad jį, Vilnių, iš eilės vieni lenkino, kiti rusino, tai lygiai tiek pat nebe sava būtų mums buvusi ir visa Lietuva.

Pažiūrėk, kas ten darėsi per paskutinį šimtą metų, kada mes priderėjome į Rusiją, o lenkų agitacija buvo tiek sustiprėjus, kiek niekados nebuvo, net mums priderint į Rečpospolitą[2]. Kuo bepavirto mūsų pakraščiai rytuose! Jie per keliolika kilometrų tapo mums nebe savi, nes sugudėjo. Kuo bepavirto salos paupiais! Jos taip pat tapo nebe savos, nes sulenkėjo. Aplenkėjo net tokie Tytuvėnai ir Šiluva pačiame viduryje Žemaičių. Ir šiaip jau parapijose kone visur buvo giesmės giedama lenkiškai, nors tikintieji buvo tik vieni lietuviai ir lietuviškai tebekalbėjo. Iš Suvalkų užnemuniečių niekas nieko nebelaukė; niekas beveik nė nebežinojo, jog už Nemuno dar yra lietuvių.

O vienok štai kas pasidarė. Suvalkai, vadinamieji „zalemunčikai" (užnemuniečiai), pirmieji atgijo tautinei kultūrai ir dabar štai visą Lietuvos politiką veda. Tinka jie mums ar ne, vis dėlto veda. Kauno krašto parapijos, vien tik be dviejų trijų, visai nusikratė lenkiškąsias šiukšles. Lenkų kalbos užgulimą dabar bepasergėsi kalbos priemaišose ir tą jovalą prakuops

mokykla. Vilniaus krašto sulenkėję dzūkai daugiur tiesiog karžygiškai kovoja už savo kalbos teises bažnyčioje ir kitur. Jie davė mums puikių darbininkų, literatorių ir dailininkų. Jei vakarų zalemunčikai veda mūsų politiką, tai rytų dzūkai – veda mūsų dailę ir literatūrą. Kas dar nežino vardų: prof. A. Voldemaro, Z. Žemaičio, L. Giros, V. Krėvės, P. Galaunės, A. Žmuidzinavičiaus, Miko ir Kipro Petrauskų ir kitų, su kuriais kauniečiams vargu rugčiotis. Štai kokie mūsų „nebe savi" lenkų ir gudų pakraščiai!

Šitie ten pat, vilniečiuose, atgimę gaivalai gaiviališkai riečias aplink „nebe savąjį" Vilnių ir pamažu jį gaivina. Ir jis atgyja mūsų akyse. Kas gal bepažinti Vilniaus lietuvybę, nebuvęs ten bent 15 metų! Šiandien jau nebepasakytumei – Vilnius nebe mūsų. Vilnius kaip buvo, taip ir vėl virto – mūsų; dėl to bent kam jis po senovei mielas, tebešviečia ir toliau švies mums ir bus brangus bei saugotinas, kaip akis. Mes Vilniun veržiamės gaiviališkai, kaip veržiasi posūnis, patėvio iš tėviškės išstumtas, bet jau suaugęs, subrendęs, savo vieką pajutęs, savo teises supratęs. Ir nėra tos galybės, kuri mus vėl atstumtų, vėl padarytų posūniais. Dar vakar šalin pastumti, šiandien mes ten imame pirmą vietą ir Europos pasaulis numano, jog taip mums ir dera.

Jau mes Vilniuje įsitaisėme. Jau jis ima darytis centras viso mūsų valstybės ir dvasios gyvenimo. Ir štai mes girdime lenkus ateinant į Varėną, ją užimant ir planuojant tolimesnį žygį mūsų sostinės link. Kam jiems Vilnius šiame jų kare su bolševikais? Jie turi jau Gardiną, Lydą sau atsiremti. Priešininkas dabar jiems į žiemos rytus, o ne į šiaurę nuo tų vietų, kur yra Vilnius. Juoba ne į vasaros vakarus. Taigi, jei lenkai vis dėlto pasistumtų Vilniaus link, tai būtų mums aišku, ir kitaip jie negalėtų pasiteisinti, jog jie iš naujo okupuoja mūsų sostinę, ir mes turėtume tinkamai su jais elgtis.

Tiesa pasakius, lenkų planai mums aiškūs ir be to. Ag buvo gi Varšuvon nuvažiavusi Gardino ir Vilniaus lenkų deputacija reikalauti, kad tuodu miestu būtų prijungtu prie Lenkijos[3]. Ag buvo gi Pilsudskio Rygos derybose[4] dalyvautų paskirti žinomi Vilniaus endekai Bańkowskis ir Krzyżanowskis[5]. Kas jiems davė

tokias teises – atstovauti visą Vilniaus ir Gardino kraštą taikos derybose su ta valstybe, Tarybų Rusija, su kuria mes jau esame padarę taiką visai aiškiai apibrėžtomis sąlygomis? Bańkowskio ir Krzyżanowskio įsikišimas į šiuos dalykus yra nusidėjimas Lietuvos valstybei ir tęviršt bus jie tinkamai pabausti, nors ir delegavo juos – Varšuva.

Tačiau tokių Bańkowskių ir Krzyżanowskių yra daug daugiau Vilniaus slaptose. Ką jie daro viešai, tai šitie mažesnieji Vilniaus mauro gyvūnai daro paslapčiomis. Jie siundija ramius gyventojus nerimti, daryti visokių keblumų, idant nebūtų galima tvarkos palaikyti ir taip parodyti neva lietuvių valdžios nesugebėjimą. O kur čia sugebėsi, kai tau į ratus bet kas kaišioja lazdas! Šituos Vilniaus maurynus pirmiausia reikia išvalyti. Ir to nepadarys jokia valdžia su jokia milicija, tik patys piliečiai, kurie gyvena arti maurynų šliužų. Šaulių sąjungai kaip tik atsidaro nauja veiksmo dirva – sudaryti į būrius šituos ramiuosius miestelėnus, idant jie patys dabotų savo ramybės ir tvarkos.

Paprastam piliečiui kažin kodėl vadinasi tai – nepadoru, nors jis ir gina savo paties ramybę. Kaipgi „išduosi" savo kaimyną? Tai labai klaidingas nusimanymas. Argi išdavimas yra suėmimas vagies, kurs tyko tavo turto? Tai ne išdavimas bus ir suėmimas žmonių, kurie tyko tavo ramybės, ruošiasi daryti netvarką, paslapčiomis ieško ir laikosi ginklų, idant tinkamu laiku galėtų tave patį nudėti.

Jogei taip yra, mes tai nuolat girdime. Vilniaus bruzdikai nesislepia. Girdi, įkišo lietuviai galvą liūtui į žiotis, tai reikia, kad jos ir nebeištrauktų. Mes, Vilniaus lenkai, turime nebepaleisti nei vieno lietuvio, nei vieno jų sėbro žydo. Vadinasi, lenkai Vilniuje rengia žudynes ligi tik lenkų kariuomenė prisiartins prie Vilniaus. Šitai kariuomenei mes turime Vilniuje patiektą gynėjų kariuomenę. Ir ji Vilniaus nebeatiduos pigiai. Vis dėlto, jei mes savo kariuomenei neužtikrinsime ramybės, tai jai bus nepiga išpildyti uždavinys.

Ne, lenkų rengiamiems partizanams mes turime priešpastatyti laiku sudarytus iš lietuvių, žydų ir kitų lietuviškai nusistačiusių žmonių partizanus, kaip priešpastatome kariuomenę.

Klaidinga piliečio etika neleidžia jam kovoti dėl savo rimties. Tegu gi bus tam pačiam piliečiui leista tą patį darbą dirbti, kai jis užsiriša valstybinį trispalvį raištį ir taip sakyte pasisako: aš pildau valstybinę pareigą. Didelę rolę mūsų šauliai vaidina pafrontėje. Dar didesnę rolę turės pavaidinti Vilniuje, kur ta pati pafrontė gali pasidaryti. Vienas Lietuvos Šaulių sąjungos Vilniaus būrio viešas pasirodymas jau nuramintų bruzdikus, kurie paprastai nori pigiai veikti ir daug ko nudirbti. Tokie pasirodymai nuramina ir paprastuosius piliečius. Reikėjo tik ateiti į Vilnių karo mokyklos junkeriams ir su savo nepaprastai gražiomis dainomis pereiti per miestą, tuoj piliečiai ėmę sakyti: nu, dabar nebebus maišto! Taigi grasmė – didelis dalykas. Pagaliau ir pigas: pabaidysi, nereiks bausti. O bausmė visados skaudi ir neteisinga; bent niekados neesti lygi nusidėjimui.

Vilniečiai, organizuokitės į šaulių būrį!

LAISVIEJI LIETUVIAI!

Jau jau bešvintantis dangus vėl mums apniuko. Jau jau atvaduojamas Vilnius vėl išspruko iš mūsų rankų. Lenkai, visas savo pajėgas sustatę prieš bolševikus, juos atmušę, dabar grūdasi ant mūsų žemės. Nedauginga mūsų kariuomenė netesi išlaikyti visą ilgiausį frontą su lenkais nuo Prūsų sienos lig Dauguvos upės. Dviveidžiai lenkai griebės tokių priemonių, prieš kurias mes ir visa Europa dar nežinome, ką čia pastačius. Europos prispausti prie sienos, lenkai pasirašė su mumis sutartis, jų atstovai taikos ženklan spaudė mūsų atstovams rankas ir bučiavosi, o tuo tarpu daliai savo kariuomenės, kurią jau pernai buvo sudaręs generolas Ivaškevičius[1] ir pavadinęs: „Lietuvių gudų divizija", liepė išsibraukti iš lenkų kariuomenės ir veikti taip, lyg jokių sutarčių nebūtų buvę nei su lietuviais, nei su Europos valstybėmis. Ir ta divizija, šventvagiškai dėdamosi gražiu lietuvių vardu, pasiskelbė einanti „namo", suprask, Vilniun, kur imsianti pati šeimininkauti. Šitame neregėtame melagystės ir veidmainiavimo darbe dalyvauja ir rusai nebolševikai. Jie tiek pat bendra teturi

su Lietuvos gudais, kiek lenkai su lietuviais. Toks tokį pasitelkė. Lenkai aprūpino šitą diviziją kuo geriausiais ginklais, kuo geriausiais karininkais, kuo geriausiais kareiviais ir paskui pasakė: dabar patys žinokitės ir, nuėję į Lietuvos žemę, pasiskelbkite norį tą žemę Lenkijai atiduoti. Mes tada Varšuvos seime pasakysime nesipriešiną jūsų valiai ir Lietuvos žemę prijungsime prie Lenkijos. Taip ir bus padaryta. Vilniaus valdžios priešakyje atsistojo tokie Šopa, Abramovičius, Želigovskis[2], visai ne gudai ir ne lietuviai, tik pirma jau buvę žinomi lenkų vadai.

Be tų dirbtinųjų „lietuvių" ir „gudų", lenkai susiundė prieš mus latvius, ir jie puola mus iš šiaurės. Mūsų padėjimas dėl to labai keblus. Dažnas, iš šalies žiūrėdamas, gali pasakyti, nujau, begu tik iš visų tų painijų beišbrisime.

Kas taip kalbėtų, tas tikrai neišbristų ne tik iš visų tų sunkumų, bet ir iš mažesnių. Kas gi yra pasiryžęs išbristi, išbris ir iš dar sunkesnių. Šiandien nėra tokių, kuriems būtų lengva gyventi. Visur verda kunkuliuoja, visur įbanguota jūra dar nenurimus. Dar nė vienas kaimynas nėra tikras savo likimo. Visi dar tebesistengia, nenuleisdami rankų, kad kiti per juos neperjotų. Visi tebesistato ešeriais, kad kiti jų neprarytų. Status mūsų ligi šiol laikymasis jau įtikino lenkų talkininkus, kad mus prariję lenkai nesugromuluos. Prancūzai antai labai nori sudaryti rytuose stiprą valstybę, kuri būtų pavojinga vokiečiams, nes prancūzai vokiečius nugalėję talkoje su kitais, dabar bijo vokiečių keršto. Planavo tad ir Lietuvą įterpti lenkams. Tačiau dabar sakos nieko iš to nebūsią gera: lietuviai, varu įvaryti į lenkus, tik juos silpnintų. Taigi, sako, tegu sau bus nepriklausomi, jei atsigins nuo lenkų.

Šitaip ir lenkų talkininkai prancūzai sakyte sako: „Šiauškitės! Pasišiauškite, išliksite gyvi; jei ne, tai kodėl gi jūsų švelnių neprarijus?"

Kovokime tad už save! Kas tikrai yra pribrendęs laisvas būti, kovos ne vienus, ne dvejus metus, bet dešimtį ir šimtą metų, kol pagaliau neišsivaduos. Belgijos likimas svyravo per 30 metų, kol ją pripažino nepriklausoma[3]. Per visą tą laiką belgai kovėsi ginklais ir diplomatija, nemaž nenusimindami, nors šimtą kartų pralaimėdavo. Nejaugi mes, vieną kitą kartą pralaimėję, sudėsime

rankas? Būtų be galo kvaila ir nedora. Kas gi, kad avantiūrininkai pagrobė Vilnių? Tas jų įsigriovimas į mūsų sostinę nerimtas dalykas. Jis ne tiek mums, kiek patiems lenkams pridarys sarmatos. Ag visos Europos atstovai mato dabar, kokie jie veidmainiai. Jie dedasi lietuviais, bentgi Lietuvos Kunigaikštystės piliečiais, o pasirodo, kad visi kareiviai yra iš Galicijos, iš Poznanės, iš Lenkų gubernijų. Vilniaus gub. žmonių vos keletas, ir tie, atėję „namo", deda ginklus ir eina sau ūkininkauti. Tos vietos gyventojai tėra oficieriai, visi išimtinai vilniečiai dvarininkai. Jie tatai, dvarininkai, atsivedė tas gaujas valkatų, iš viso pasaulio surinktų į Lenkų kariuomenę. Atsivedė, bijodami Lietuvių valdžios, griežtai nusistačiusios prieš dvarininkus. Jiems savo kailis rūpi, ne Tėvynė. Jiems nėra tėvynės be didžiulių žemės plotų. Duok jiems dvarų nors Afrikoje, jie tuoj pamainys Lietuvą.

Klausiami, kaipgi jūs išliksite Vilniuje, kad esate apsupti iš vienos pusės bolševikų, iš antros lietuvių, neturite traukinių nė vieno, tai kaipgi gausite amunicijos ir provizijos? Iš kur tai? Į tai grobuonys neatsargiai išsidavė: „O, visa to mums pristatys!!" Kas pristatys? Aišku, tas, kas jo draugas – iš trečiojo šono stovįs – lenkas. Taigi visa ta avantiūra ne kieno kito, tiktai lenkų ir nėra ko čia akių dumti prasimanymais.

Šitaip dalyką nusistatę, mes žinokime, kad prieš save turime tą patį priešininką, su kuriuo ir kovoti tenka tomis pat priemonėmis.

Mums prikiša, kam mes esą nusistatę iš viso prieš dvarininką? Nebuvome nusistatę. Bet kai tie dvarininkai iš tikro vedasi ant mūsų žemės ištisas kariuomenes, tai kaipgi nenusistatysi?

Ar taip ar taip, karas, labai sunkus karas, kurs tačiau neduoda jums, Laisvieji Lietuviai, teisės nuleisti rankas. Karas, tai kariausime šimtą metų, betgi vergauti daugiau niekam nebeisime!

KAS PRIEŠAS?

Veltui kitataučiai, ypač lenkai laikraštininkai, lenkas profesorius A. Brückneris[1], ir kiti jiems lygūs skelbė lietuvius esant

pasyvius. Lietuvių esama ne pasyvių, tik labai lėtų. Ne tiek dėl to, kad jau tokia lietuvių padermė, kad jie tokie ir apsigema, kiek dėl to, kad jie žemdirbiai. Sunkūs žemės darbai visus padaro lėtus. Tai greičiau mechaninis dalykas. Juk ir ašvienis, skiriamas sunkenybėms vežioti, lėtas, turi storus kaulus ir negreitas. Ėgi važiuojamasis arklys – greitas, turi liaunus narelius. Lietuviai, kaip ir jų nedicki arkliai žemaitukai, karštakraujai, užsidegėliai, nors jiems padegti, įjudinti reikia nemažų ir ypatingų priemonių.

Tokia priemonė šiais laikais pasitaikė savaime. Tai pavojus lietuvių ir jų sudaromosios valstybės nepriklausomybei. Pakilo kaimynai lenkai prieš Lietuvą, kaip pirmiau buvo jie pakilę prieš Ukrainą[2]. Sumanė plačiai išsižergti: viena koja atsistoti Juodajame pajūryje, antra – Baltajame pajūryje. Prisireikė jiems ir rusų Adeso[3], ir rumunų Konstancos, ir latvių Dinabarko bei Liepojos, ir lietuvių Klaipėdos, ir vokiečių Torunio bei Dansko.

Toki dideli apetitai patenkinti nepiga. Reikia pavilgos: tą gamina paminėtosios kaimynės tautos; reikia ir virėjų – perdirbinėtojų: to imasi pati lenkų tauta; reikia ir lėšų visai tai politikos virtuvei ar kepyklai įtaisyti: tai pasidirbo iš popierėlių, atspausdindami jų nei mažiau, nei daugiau kaip 40 000 000 000, t.y. keturias dešimtis tūkstančių milijonų. Suprantate, kiek tai yra? Milijono labai daug. Šimto milijonų – bjauriai daug. Tūkstančio milijonų, arba milijardo, beveik niekas pasaulyje neturi, išskyrus turkų sultaną ir kinų Li-Chun-Čangą[4]. Amerikoje milijardieriais jau vadina tuos „biznierius" (pramoninkus), kurie yra susikrovę po trejetą ketvertą šimtų milijonų. Na, tai kiek gi bebus – keturios dešimtys milijardų? Tai skolai užmokėti reiktų iš kiekvieno gyvo žmogaus, didelio ir mažučio, paimti bent po aštuonis tūkstančius; arba iš kiekvienos turtingos ir neturtės šeimynos bent po keturias dešimtis tūkstančių. Tiek turto nėra ne tik pačioje Lenkijoje, bet nei pridėjus prie jos Lietuvą.

Nemint kodėl lenkų atstovas Tautų Sąjungoje Ignotas Poderys-Paderevskis[5], gailiai linguodamas galvą, išsitaręs: „Jesteśmy zrujnowani"[6]. Reiškia, esame pagaliau nucibę. Jei taip, tai mums, lietuviams, gudams, ukrainiečiams dėtis į tą bankrotų kompaniją tiesiog baisu ir nenaudinga; mes lygia dalimi nucibtume

„pagalam"[7], latviškai sakant, ir vis dėlto Lenkų padėties nepagerintume.

Vienas tas sumetimas, kurio lietuviai kad ir nežino, per gerai jį nuvokia, paragino visą tautą tiesiog baime pasišiausti. Sukilo tauta ir, kaip moka, taip ėmė šaukti, rankom ir kojom gintis, kaip tas, kuriam gyvam rengiasi kailį nuo kūno nudirti. Mes jaučiame ekonominę savo pražūtį lenkų draugėje. Tokios pražūties nesimato, jei reiktų susidėti su vokiečiais ar rusais. Tiesa, kad vokiečiai turi du šimtu tris dešimtis milijardų skolos, o rusai visus šešis šimtus. Vis dėlto tai labiau pakenčiama, kai vokiečiai ir prieš karą mokėdavo kas metai pripelnyti po 25 milijardus, o rusų žemės turtų sočiai gana būtų skolininkams. Tai Lietuva ir krypsta juoba šen ir ten, tik ne į lenkus, vien savo kailį gelbėdama.

Šiuo sykiu nutylėkime, kokį „kailį" nuo mūsų nudirtų lenkai, jei mes pakliūtume jų įtakon dvasios dalyke. Taip gražiai pradėjusiai tarpti mūsų kultūrai, mūsų laikraštijai, literatūrai, mokykloms ir mokslams būtų vėl „pagalam". Čia užviešpatautų lenkų valstybės kalba, kaip pirmiau viešpatavo rusų valstybės kalba.

Nutylėkime ir tai, jog mes, dar vakarykšti baudžiavos vergai, šiandien jau bepamirštą tai, vėl nebeturėtume progos ir priemonių gerėti, šlovintis, kaip kad turime, būdami laisvi, nepriklausomi sau žmonės. Kitaip veikia ant žmogaus sielos, kai jis pats įsako, kitaip, kai jam įsako.

Nutylėkime ir daug kitokių dalykų, kuriais vaduodamies, subrendę, išaugę žmonės anksčiau ar vėliau visi pradeda siekti nepriklausomybės nė nuo ko. Tų dalykų yra daug ir juos ome žmonės jaučia, kad ir liežuviu nemoka atpasakoti.

Pasišiaušė visa tauta prieš užpuolikus iš už sienos ir prieš jų talkininkus šiapus sienos. Į tą talką nesideda nei rusai, nei žydai Lietuvos piliečiai; tik vienat Lietuvos piliečiai dvarininkai, kurie yra lenkai ar lenkais patapo, bebendraudami su lenkais. Ir iš tų pačių lenkiškai kalbančių Lietuvos piliečių vieni susigriebę ima grįžti į tai, iš kur buvo nutolę, į lietuvius; jie gražiai ėmė lietuviškai kalbėti ir gimtąjį kraštą mylėti ne tik

dėl to, kad jis, tas kraštas, leido jiems dalį savęs jiems valdyti ir gražaus pelno imti, bet ir dėl to, kad į tai pati jų širdis linksta. Dar yra tokių, kurie šiaip jau gal ir pakryptų kitur, bet kad savo reikalais esti visokeriopai susirišę su Lietuvos kraštu, tai tam kraštui nori dirbti ir jam palaikyti nesigaili mokesčių, nei rekvizicijų mokėti.

Taip ir negalima sakyti apie visus Lietuvos lenkiškai kalbančius, kad jie kariautų su lietuviais ar padėtų kariaujantiems. Dažnas jų gailiomis ašaromis verkia. Sako, tie dvarininkai, kurie ginklais nori palaikyti save ir savo dvarus, persimetė į svetimą šalį, o mes ir mūsų vaikai štai kokiame pavojuje!

Taigi teisybės dalykai ir reikalauja, kad mes skirtume priešus nuo nepriešų, blogadarius nuo geradarių, nežiūrėdami, kaip jie vadinasi ir kokios yra genties. Tiktai vergas ir vergo širdimi tebesąs žmogus kauja savo „poną", vis tiek, ar jis buvo geras, ar negeras, bet tik būtų buvęs – ponas. Vergas ir bijo visa ko. Gana jam pakabintos kaliausės, kad jau bėgtų ar į ją įnirtęs šautų.

Šauliai dabar yra pašaukti tėvynės gintų. Šauliams yra patikima, kad jie dabos tvarkos ir teisybės. Šauliai ir neprivalo užvilti. Šauliams yra duodamas ne tik šautuvas, bet dar garbės ginklas. Šautuvu lengva nušauti, garbės ginklas pavartoti jau nebe taip piga. Padarysi neteisybę, nuskriausi nekaltą, kad ir dvarininką, grauš sąžinė, nelaimins Dievas, – reiks už tai atsakyti.

Ir šaulių padėjimas šiais laikais rizgiasi mezgasi, o atnarpliotojų kaip ir nėra. Mes jau girdime, kad ten, kur šaulių būrys yra susidaręs, ten jie ieškote ieško darbo ir dirba net ten, kur nereikia. Kitur gi išdavikų yra ir aiškių, o nėra kas tai sustabdytų, kas juos suimtų, nubaustų, kad ir labai smarkiai; už tai nekaltieji kad neprivalėtų drebėti.

Taigi mūsų tikras priešas yra bet kuris lenkas iš Lenkijos; ir anaiptol ne bet kuris lenkiškai kalbąs Lietuvos pilietis, kurs tuo ir pelnosi mūsų nepasitikėjimą. Taigi, šauliai, gelbėkime savo šlovę: būkime nepermaldaujami tėvynės gynėjai ir drauge krištolinės tyrybės teisingumo dalykuose. Būkime – riceriškos, ne galvažudiškos dvasios, nes valstybė tepastatoma teisybe ir tvarka, o ne sauvalia ir skriaudomis.

VAIKAI STOJA TĖVYNĖS GINTŲ

Į Kauno kapus nulydėjome Riaubą[1], kurs užsimušė, besimokydamas lakioti; nulydėjome lakūną Kumpį[2], kurį lenkai nukovė, jam žvalgybos pareigas einant; nulydėjome Vincą Dovydaitį[3], kuris krito fronte, šaulio pareigas beeidamas.

Krito daugybė kitų savanorių tėvynės gynėjų. Ir vis tai net nepražydę jaunyste vaikinėliai. Lydi juos šautuvais nešini kiti jaunikliai. Žiūri ir nusišiepi: juk tai dar jaunesni kritusiųjų draugai, vos 14–15 metų sukakę. Jiems tebe metas žaisti, o jie, štai, ugninio ginklo nusitvėrę; jiems tebe metas balsiai juoktis, niekus taukšti, o jų minelės rimtos, kaip senių. Ir nebeima juokai, veikiau ašaros gerklę užgniaužia: vaikai stojo Tėvynės gintų!

Komedija ar tragedija? Kitu laiku būtų komedija. Dabar – drama, kuri baigiasi tragedija. Pienburniai beūsiai minkštakūniai eina savo akimis žiūrėtų, kaip tokie pat jų draugai šiurkščiais, vėju pamuštais apsiaustais, badu sulysę, saule ir vėju nudegę kaip varis, kulipkomis prakiaurinti, gula į gilią duobę.

Reginys sunkiai pakenčiamas ir augusiems. Ką besakyti – vos išsiritusiems iš gūžtelės – vištyčiams! Duobė, nebūtybė šalia tik ką buvusio jaunystės žydėjimo. Ir verkia visa tūkstantinė minia. Ji nepakenčia tokių priešingybių. Jai abuoja matyti, kaip žiauriai laužiamas tik ką įsileidęs tarpti augmuo. Duobė miniai – grasmė nuo to, kas gyvybę kerta.

Miniai, jau išpindėjusiomis širdimis, save pačius peraugusiems pūzrams, tik ne tiems, kurie tebėra pilni gyvybės. Nusižudėliai daugiausia esą jaunikliai. Būtent tie, kuriems juoba gailėtų mirti. Jie nebrangina savo gyvybės, nes to turto per daug turi. Įvertina ją ir ima branginti tik tas, kurs pradeda jausti, jog jo gyvybė, kaip ta alyva lemputėje, pradeda išdegti. Taigi tamsiai prasižiojusi žemės duobė, mirties ir nykimo simbolas, rodos, neveikia į jaunučius.

Į juos daugiau veikia įsivaizduojamoji mirties sopė, ne pati mirtis; kūno kančia. Tačiau ir šitą kūno priešinimąsi kankinimams šios gadynės jaunimėlis nugali. Dvasia – didesnė pajėga negu kūnas; šis turi pasiduoti kad ir skaudžiausiai operacijai.

Gal tai omė, jog, kūną pralaimėjus, ne viskas pralaimėta, jog dvasia lieka neįžeidžiama, ne tik neišnaikinama. Gal dėl ko kita. Gana, kad mūsų jaunimas nevirptelėdamas deda save gyvus ant Tėvynės aukuro tam molochui sudeginti, kurs yra gyvųjų aukų reikalingas.

Baisus žmogus pasiryžęs mirti, – pasakęs garsus rusų generolas rašytojas Dragomirovas[4]. Pridėkime: dar baisesnė tauta, kurios vaikai pasiryžo mirti. Vaikai – ne poezijos prasme, tik tikrieji neūžaugos. Vienas viduramžių kryžiaus karas vadinasi vaikų ekspedicija Kristaus Grabo vaduotų[5]. Šimtas tūkstančių mažiukų iš Prancūzijos pėsti ėjo į Palestiną prieš nuožmius, ginkluotus turkus, patys tuo vienu ginklu nešini – raudonu kryželiu, įsiūtu jiems į krūtinę.

Jie visi, žinoma, žuvo kelionėje, nenuėję šimtų mylių. Tačiau, nujau, bene tik jie bus išvadavę Kristaus Grabą iš netikių rankų. Ta šeimyna, kuri buvo išvadavimo idėjai paaukavusi brangiausį savo turtą, nuo tėvų širdies dar neatplyšusį kūdikį, paaukavusi žiauriai mirti kankynėse, – ta šeimyna tai idėjai juoba nebegailėjo kitų mažesnių aukų: pinigų, produktų, paaugusios gyvybės. Ir Kristaus Grabas tapo laisvas tikintiems jį lankyti, juo džiaugtis, juo stiprintis.

Baisi tauta, kuri savo vaikus mirčiai aukauja už savo laisvę, savo nepriklausomybę. Tai tautai duobės, kurios bus priėmusios jų brangenybes, kūnelius tų, kuriais dar nesuskubta atsidžiaugti, virs ne baimės ir abuojumo vietomis, tik Sandoros Skryniomis[6], kaip senovės žydams Mozės skrynia su Dievo „Kontraktu"; tuo dokumentu, kurs žydams sakė: kol manęs klausysi, nežūsi, nes aš tavęs neapleisiu. Ir ėjo žydai kelionėn ir karan, apspitę tą skrynią. Ir gynės, gindami ją; ir, gindami ją, išliko; net kaimynų paimtąją, bet žydams žadėtąją žemę paveldėjo.

Į tą skrynią, į tą mūsų brangenybių rūsį Lietuvių Tauta šiomis pavojaus valandomis pila ne vienus savo kūdikius. Pila dar savo ašaras. Ar jūs numanote, kas gali išaugti iš to kaubriuko, kurį minia, ištisa minia, gausiai įdrėkino savo ašaromis? Ašaromis, kurios ištryško savaime, iš pat gražiosios ir garbingosios širdies kertelės, kur sukrauta – Tėvynės Meilė. Tai ne tos ašaros, kurios

iš pykčio trykšta; ir ne tos konvenansinės, kurios galima surinkti į tam tikrus dailius indelius, ašarines, ir pastatyti ant grabo į ženklą, jog nabašninko gailėta. Ašarinėse užkimštos ašaros tegali išdžiūti. Į kapą tiesiai suleistos turi žemę padaryti vaisingą. Jos turi išdaiginti mums dvasios milžinus, herojus, tuos, kurie neabejotinai apgins mūsų Tėvynę nuo visokių invazijų.

Ta tauta, kuri dūsauja: „Rasoki, dangau, iš aukštybių! Teprasiverie žemė ir gimdo mums Išganytoją" (Rorate)[7], – ji susilauks Mesijo. Ir ta tauta, kuri sėja dvasios milžinus, nors neužaugos pavidale; kuri pasėjus laisto meilės ašaromis, – o, ta tauta nenuveikiama! nors ir dešimtį, ne triskart, okupuojama.

Baisi tauta, kurios teisių gintų jau stoja jos – kūdikiai!..

NERIKIUOTĖS ŠAULIAI

Daugelis šaulio uždavinį per siaurai supranta ir dėl to nuo jo šalinasi. Daugelį jo vardas nubaido: šaulys – iš *šauti*; taigi šaudytojas, užmušėjas; mažiausiai – gaudytojas, suėmėjas, kitų sekėjas.

Tokie ir yra pirmykščiai jo uždaviniai. Nelaimei tikus kraštą, jis turi pavaduoti reguliarę kariuomenę, kai jos trūksta; kurgi ji veikia, apraminti jai užpakalį.

Šiaip ar taip, šaulys karui tarnauja, turi ką bendra su šautuvu ir turi tą šautuvą. Kiti ir pasako: kaipgi man būti šauliu, kad aš nepavaldau ginklo, nei šaudyti, nei tvarkyti netinku?

Ak, labai gerai žinom! Užtat gi ir turime dvejopų šaulių: rikiuotės ir nerikiuotės. Šieji pastarieji nieko bendra neturi su šautuvu ir labai nustebtų, jei kas jam pamėgintų jį sprausti į nagus ar lieptų laikyti namie – dėl visa ko. Jo veiksmo ne karo laukas, jo ginklas ne ugninis, nors taip pat gali būti smarkus.

Nerikiuotės šauliai taip pat krašto tvarkytojai, tik ne kareivio ir ne milicininko priemonėmis: jis tėra ginkluotas raštu ir gyvu žodžiu. Ale ir rikiuotės šaulys ne visados ginklą pasispraudęs eina. Šaulių institutas ne tam tik kartui, karui siaučiant. Jo uždavinys daug platesnis ir patvaresnis. Šaulys – tautos ir valstybės

gynėjas bet kokiuo laiku, kaip šveicarų milicininkas, destis pamokytas, ką veikti, geras, susipratęs savo tėvynės mylėtojas.

Yra gi kareiviai ir šalia jų karo valdininkai, kurie visai neragauja šaunamųjų kruopų dūmo. Be tvarkdarių, intendantų aprūpintojų, abazninkų kariuomenė nė žingsnio negalėtų žengti. Ir vėl tas pats kareivis ne visados ginklu nukariauja. Juk skaitėme, kaip vienas kareivis visą sulenkėjusių žmonių sodžių Lietuvai užkariavęs – vienu žmonišku savo apsiėjimu. Ir kokių graudžių scenų mums pripiešia matytojai, kaip karo metu ir baisiajame karo lauke kareiviai paskutiniu savo kąsniu duonos dalijasi su gyventojais, kurių mantą jie gi patys sunaikino, kaip gelbėja kūdikius ir bėgdami balne po kelias mylias nešasi juos iki nebepavojingos vietos. Lengva numanyti, kiek toks kareivis pelnė valstybei simpatijų, tai valstybei, kuriai tarnauja.

Štai Tautų Sąjungos Komisija rūpinasi pertraukti mūšius ir kraujo praliejimą. Štai ji tarptautinius klausimus nori atiduoti taikiam atsiklausimo rišimui. Prasidės visai kitokia kova; kova gaudymo sau šalininkų. Buvo milijonai pilama bet kuriam kraštui užkariauti ginklu. Dabar pasipils tiek pat milijonų tam pačiam kraštui užkariauti, ale nebe šautuvu, tik žodžiu ir raštu. Milijonai agitacijai, apšvietimui nesusipratėlių, iš kurių tačiau bus pareikalauta, kad pats savaime apsispręstų ir pasisakytų, kur jo širdis linksta.

Kadgi viena širdis, būtų bepiga. Sunkiau, kad reikia ir protas ir išmintis palenkti, idant suprastų savo naudą, ne tik mėgtų. Ar sunku buvo Vilniaus žemės tamsuoliai palenkti lenkams – mistiškumu, „poniškumu" kalbos, lenkiškumu tikėjimo; ir antraip, ar sunku buvo atsirašyti nuo lietuvių tariamuoju jų kalbos mužikiškumu ir jų tikėjimo pagoniškumu. Nesunku ir piga buvo įsėtrinti tamsuolius prieš regimą jų pačių naudą, įsėtrinti vaikiškomis tiesiog priemonėmis, iš kurių apsišvietęs žmogus juokias, ir tik nedorėliai agitatoriai džiaugias, jais pasinaudoję.

Agitatoriai dar naudojas bet kokia proga pažeminti ir išniekinti savo priešininkui. Paprastai pasinaudoja kokia netikra, visiškai jų pačių pramanyta žinia ar išpučia esamąją, tik menkutę iki didelės. Anot to, iš adatos vežimą priskaldo. Visa tai

budrus nuveikiamas priešininkas turi atitaisyti, prirodyti neteisybę ir net prieš tai pastatyti savo priešininko papeiktinuosius dalykus ir apsiėjimus.

Darbo yra begalės ir rašytojams ir žodžiais skelbikams. Darbo smulkaus; ne to, kurį iš karto mato ir girdi didelė miesto minia, bet kurį tam kartui tesupranta ir permano keletas sodiečių.

Ir tai visai nemenkas darbas. Tai akmuo, kurs, įmestas į vandenį, išmuša nedidelį kunkulą, nuo kurio tačiau, žiūrėk, kiek ratilų eina į visas puses ir kaip toli sujudina stovintį vandenį.

Tiems darbams dirbti lenkai, ligi tik įkėlė kojį į lietuvių žemę, tuoj sudarė keleriopus savo komitetus: Pakraščių sargybos, Pakraščių gynimo ir dar keletą kitokių. Visi jie išsijuosę dirbo, kad tik galutinai subalamutėtų nutautę mūsų broliai ir gudai. Visi gyrė lenkus ir peikė lietuvius, kiti šaukinėjo mitingus ir rašinėjo gatavas rezoliucijas, kurios turėjo reikšti neva žmonių valią. Kiti tas rezoliucijas platino po visus laikraščius čia pat, Lenkuose ir užsieniuose. Kiti steigė mokyklas, kur tam tikros mergos ir bernai kalė vaikams galvon, kad jie lenkai ir, gink Dieve, ne lietuviai, ne gudai. Kiti globojo vaikus ir juos lenkiškai auklėjo. Kiti dalijo Amerikos pašalpas ir melavo – tai esą „Motinos" Lenkijos. Kiti tiesiog baladojos po miestelius ir kaimus ir šnekėjos su bet kokiuo piemeniu ar žmogeliu.

Neminint kodėl Vilniaus žemės žmonės galų gale įkalbėti ir įbailinti sakos jau esą lenkai, nors tebekalba, bent jų tėvai, lietuviškai ar gudiškai. Visa tai reiškia, kad lenkai yra pasiryžę pagrobti mūsų žemę ir žmones, padidinti jais savo valstybę; ant jų užkrauti dalį milžiniškos šimto bilijonų skolos ir taip sau bent kiek palengvinti. Visa tai reiškia, kad kariuomenė kariuomene, Želigovskis Želigovskiu, Kościalkovskis Kościalkovskiu[1], Lietuvos ponai ponais: visi jie ginklu naikina mus ir mūsų žemę. O šalia jų yra kur kas didesnė armija, kuri mūsų tautybę ir šios žemės meilę naikina ir rauna su šaknimis. Ir ta jų kova ne mažesnė už tikrąjį karą.

Ką gi mes prieš tai statome? Kol kas labai maža ką. Nebent atskirus žmones. Seniau rytų sargyboje stovėjo viltininkai ir švietimo draugija „Rytas"[2]; dar Sąjunga Lietuvių kalbai ginti

Vilniaus vyskupijos bažnyčiose[3]. Dabar ir tos organizacijos išnyko; belieka senieji savanoriai, kurie laikraštėlius leidinėja stabčiodami, o sodžiuose ir miestuose nebėra nė tų Vakarinių kursų auklėtinių, kurie taip gerai dirbo, mokydami vaikelius sodžiuose. Jų vietą šiandieną paėmė visokios iš svetur atgabentos „siuvėjos", mokytojos, dalytojos ir šiaip jau neva valkatos po sodžius.

Mūsų lenkai iki šiol nieko neįsileisdavo į tuos kraštus, kur jie šeimininkauja. Tik jei iš tikrųjų įvyks atsiklausimas visų žmonių, tai gaus noromis nenoromis įsileisti. Ką tada darysime? Nejaugi mūsų pasiryžimą išgelbėti Vilniaus lietuvių žemę, be kurios nė nepriklausomos Lietuvos valstybės negali būti, tereikš atskiri žmonės? Nejaugi mes tą darbą tedirbsime tada, kada mūsų valdžia gausiai mums už tai mokės? O iš kur ji mokės, kad pati neturi šulinio pinigų? O kas mums kitkart mokėjo, kai buvome užsimetę atkariauti sau spaudą? Rašytojai ir raštų platintojai dar iš savęs dėjo lėšas, bet tik žmonės gautų skaityti ir susiprasti. Ir padarėme didelį, gal vienatinį tos rūšies darbą, be kurio nė apie nepriklausomybę mes nebūtume galėję galvoti.

Padarėme, nes tą dalyką, lietuvių kultūrą, buvome pamėgę, be jos gyventi jau buvo mums trošku. Dabar reikia mums antras žingsnis žengti: atkariauti pamatą mūsų nepriklausomybei – Vilnių – sostinę, jo gelžkelius ir jo žemę, be kurios, pakartojame, negalima nė svajoti apie nepriklausomybę vienos Kauno gubernijos su dalimi Suvalkų gub.

Visi tad žmonės, kurie yra palaidi, kuriems rūpi nepriklausomos Lietuvos ateitis, kurie šiaip ar taip gali susidurti su Vilniaus žemės gyventojais, kurie bent kiek išmano Lietuvių tautos ir Lietuvių valstybės dalykus, – visi, visi privalome patapti nerikiuotės šauliais, visų visą savo energiją dabar nukreipti į tą vieną darbą, kurio nepadirbę, Vilniaus žemę iš rankų paleidę, pasirašom sau mirties metriką.

Jei ne į šaulius, tai į Tėvynės gynimo komitetus[4] turime ik vieno prisidėti, pertaisę juos į stiprai jungiančias organizacijas, o ne palaidas, kaip dabar. Daviau aukas, parinkau aukų, ir galas.

KUR ČIA GAVUS GINKLŲ?

Šituo klausimu kvaršina sau galvas lygiai mūsų reguliarioji armija, lygiai šauliai ir partizanai. Santarvė[1] tiems teduoda ginklų, kurie kariauja daugiau už josios neg už savuosius reikalus. Tokiuo būdu Francija, davusi ginklų ir tebeduodanti lenkams, kad jie kovotų su didžiumiečiais, davusi ir latviams, o neduodama lietuviams, paleidžia tuodu kaimynu prieš beginklę Lietuvą.

Kadangi vyriausybė atsisako apginkluoti šaulius ir partizanus, taupydama ginklus armijai, kuri savo krūtinių mūru gina mūsų nepriklausomos valstybės sienas, – tai mes turime apie tai patys pagalvoti.

Yra du gauti ginklų privačiu būdu. Tai pasipirkti jų iš atskirų žmonių Prūsuose ir susiieškoti jų namie. Abudu geru, abudu įvykinamu tik privačiomis pastangomis.

Pradžioje paskutiniųjų karų, kol Lenkai dar nebuvo aprūpinti ginklais, jie vežimais ir vagonais gaudavo jų iš Poznanės kunigaikštijos ir iš Vakarų Prūsų. Ir prisipirko labai daug, kol Santarvė netesėjo uždėti savo letenos ant visų Vokiečių. O kiek lenkų, kurie šiandien eina prieš mus nuo Vilniaus, eina su ginklais, kurių prisipirko iš išeinančių iš Lietuvos vokiečių. Vokiečiai pardavinėjo; tik vokiečiams ir liko dar; jų valdžia ne pernelyg spaudė savuosius, kad paskubėtų pildyti Santarvės reikalavimą – sunešti į krūvą visus ginklus. Jų begalės tebėra Prūsuose atskirų žmonių rankose, dažnai toli gražu ne po vieną gabalą.

To darbo Lenkai nesiliauja ir šiandien, jau Rytų Prūsuose. Telegrama iš Tilžės 28-XI skelbė: „Lenkiškai ir prancūziškai kalbantieji pirkliai skubinai supirkinėja Vokiečių karo medžiagos liekanas, ypač amuniciją, ir siunčia visa tai Poznanės link. Į Poznanę kasdien ateina po keletą traukinių su šitais pirkiniais".

Girdite? Ir čia mus pralenkė mūsų priešai.

Taigi šauliai ir partizanai šiais sunkiais laikais turi pavirsti kontrabandininkais. Vieni ieškoti prekių tarp Prūsų, už Tilžės, kur prancūzai, užgulę Klaipėdos kraštą, jų nepasiektų. Kiti juos gabenti. Atėjo ta pati gadynė, kokia buvo prieš 1904 m., kada gabendavomės draudžiamųjų lietuviškų knygų. Kokia armija

buvo tų nešėjų per sieną! Nieko nepadarė jiems tanki Rusų sargyba mūsų pasienyje, nes tai buvo gyvas reikalas. Kokia dabar armija žydų, suimamų ir nesuimtų, kaip skelbė „Tauta", šmugeliuoja pigų ir gerą prūsinį spiritą[2]. Kokia trečia armija šmugliuoja iš mūsų krašto Prūsams ar Prancūzams linus ir javus! Tai sudarykime dar ketvirtąją „armiją", kuri mus aprūpintų ne tvirkinimo dalykais – spiritu, tik mūsų laisvės pabūklais – ginklais.

Visi susipratę žemaičiai gautų mums padėti, tą darbą dirbant. Dar daugiau suvalkiečiai, kurių neskiria nuo Prūsų krašto klaipėdiškiai prancūzai, lenkų talkininkai ir lenkų padedami. Užgink gi orui, kad jis nesiskverbtų į bet kurią tuščią vietą! Neužginsi. Neužginsi ir prekėms, kurių pasidarė reikalinga, kad neitų į reikalaujantį kraštą.

Ginklų gabenimas į Lietuvą dabar būtų toks pat garbingas ir atmintinas dalykas, koks buvo ir knygų gabenimas: vieni ir kiti tiesia mums kelią į nepriklausomybę, ne duodamą, tik imamą iš pat gerklės lenkams ir prancūzams. Ne šiandien, rytoj, mes turėsime suvesti su jais sąskaitas už visas jų mums pridarytas šunybes.

Kontrabanda – šių dienų Tėvynės Gynėjų obalsis!

Kai paaimanuoji tarp saviškių, jog trūksta ginklų, tai jie tik nusijuokia. Ir lietuviai, kaip lenkai, rinko jų iš vokiečių ir bolševikų. Rinko, prisirinko ir turi dažnai ne po vieną revolverį, po du ir šovinių dėžutę. Girdi, kad sudėtume į krūvą, galima būtų visa Lietuvos armija apginkluoti. Man teko girdėti apie 500 bolševikų šautuvų, pamerktų į ežerą. Kitur apie ištisas skrynias šovinių, kuriuos išmetė pavarytieji jų vežti, nes buvo per daug jiems dedama ir arkliai vargiai bepavežė. Valdžios įsakymai, kad ir smarkiausi, nieko neveiks. Iš mūsų žmonių šauliai ir partizanai tegaus ginklų, ir tai geruoju. Bus tokių, kurie prašomi paskolins jų, suprasdami reikalą ginti tėvynę. Tai šviesieji, patriotai. Kiti parduos jų už tiek, kiek patys yra mokėję, destis labai pigiai. Iš kitų ir pareikalauti galime. Bet kuri šaulių ir partizanų kuopa drąsiai gali pati savo krašte, savo užkampyje apsirūpinti ginklais, nes ko negali žinoti tolimieji valdžios agentai, tai gerai žino kaimynai, – kur, kas ir kokį turi ginklą.

Geruoju ir sielą gali laimėti, ne tik ginklą, kurs šiai valandai kad ir reikalingas yra užpuolikų plėšikų atsiginti, vis dėlto ne tiek reikalingas, kiek atsiginti ponų, kurie vedas ant mūsų prisisamdę Želigauskio razbainikų. Jei lietuviai patys dar nekelia tų ginklų, tegu duoda ir duos tiems, kurie juos jau yra pakėlę už Tėvynę.

Už mielą skatikėlį renkame kaulus, ryzus, gelžgalius. Už dar mielesnę laisvę nejaugi neparankiosime – ginklų? O turint jų, jau pigiau pasigauti ir šovinių: jie ne tokie kerėbliški.

Ar galvoja apie tai mūsų šaulių būriai?

DĖL VILNIAUS SU LENKAIS

NUĖJUS VILNIUN

Susitinku andai marijavitų[1] kunigą. Aimanuoja žmogus, kad Vilniuje pas lenkus reikę gyventi katakumbose, dėl to ir marijavitizmo niekaip negalėję išplėsti. Eikite, sakau, sau į tikruosius lenkus, ten jums lengva bus jiems sudaryti tautinė bažnyčia, į kurią taip yra palinkę. O jūs ir be to įsivedėte tautines pamaldas.

Marijavitas pašoko aukštyn. Girdi, mes nenorime nieko bendra turėti su lenkų „kościół narodowy"[2]: jis ten ir be mūsų, nebeilgai betrukus, susidarys.

Šitą pasikalbėjimą įsidėmėjau ir šiandien jį pakartoju viešai žiniai. Faktą, kad Lenkuose daroma tautinė, nebe Rymo, bažnyčia, visi per gerai jaučia ir mato. Tačiau jei nė marijavitai tokiai bažnyčiai nepritaria, tai mums, Rymo katalikams, nė to tiek nėra ko pritarti ir visas pastangas turime dėti, kad Lietuvoje lenkų tautinė bažnyčia nerastų sau vietos.

O į tą pusę smarkiai žengė lenkų kunigija lenkų okupacijos metu Vilniuje ir Vilniaus žemėje. Ypač pačiame Vilniuje. Čia nuo senai jau buvo grupuojami patys tie tautiniai kunigijos elementai. Rusų, vokiečių, bolševikų laikais jie čia smarkiai dirbo katalikybės destrukcijos darbą, ale vis smarkiai dėdamies ta pačia katalikybe. Gi kai atėjo lenkai, jau nebereikėjo jokios dangos; luoba nukrito, ir tie kunigai – tautininkai, neišskiriant nė vienuolių jėzavitų, ėmės to vieno tautiškumo.

Kas gavo tuo laiku pagyventi Vilniuje, tas gerai matė ir liūdo, kuo bevirsta Vilniaus bažnyčios. Šventės, sukaktys, vardinės, pulko šventės, manifestacijos, demonstracijos, mitingai, protestai prasidėdavo ir baigdavosi bažnyčiose. Politikinių partijų vėliavos mišku plevėsavo bažnyčiose ir procesijose, užstelbdamos bažnytinius ženklus. Patriotinės giesmės pabaigė išstumti bažnytines. Bažnyčiose buvo visiems dalijama proklamacijos, tautinių giesmių tekstai. Tarnaitės jų pilnas knygas parsinešdavo. Pamoksluose, vieno žinovo žodžiais tariant, tiek buvo belikę religiškumo, kiek persižegnodavo. Priežodin buvo įėję jėzavitų trys iš eilės pamokslai šv. Kazimiero bažnyčioje: „O strategicznem znaczeniu miasta Dynaburga"[3]. Kitur tiek pat bažnyčiose, rinkose, kapinėse kunigai pragarine siera kvėpavo prieš kitas tautas, siundė, siutino, kol kanibalais nepavertė visą „krikščioniškąją" Lygą Robotniczą[4].

Precz z litwinami, precz z białorusinami, precz z żydami – do Warszawy, do Warszawy![5]

Už Varšuvą paskutinį lašą kraujo, už Varšuvą ir visą savo sielą drauge su išganinguoju tikėjimu!

– Gana, gana man tų bažnyčių! Atkratė... Toje vienoje šv. Mikalojaus bažnytėlėje tas vienas kunigas Jazukevičius[6] nekalba apie politiką ir lenkybę. Kitur nė valandėlės neduoda ramiai su Dievu pasikalbėti: vis ojczyzna[7] ir ojczyzna...

Taip kalbėjo vieną kartą labai sulenkėjusi ir neapsakomo lenko, nors netikinčio žmogaus cukrininko Miskevičiaus šeimininkė. O ką gi bejautė nesulenkėję lietuviai ir gudai? Vilniaus bažnyčios, prieš karą pilnos rytą ir vakarą, ištuštėjo. Net per didžiuosius atlaidus tokioje, sakysime, didelėje parapijoje, kaip Bernardinų, nebegalima buvo bepririnkti vyriškių nė ženklams nešti. Reikėdavo talkon kviestis po 1–2 iš kitų bažnyčių, kad susidarytų... [8].

Vilniaus lenkai kunigai, begainiodami tautybę, pražlugino mieste katalikybę, paversdami ją lenkiškuoju tikėjimu, jei tai begalima vadinti – tikėjimu, o ne partijos platforma, ne narodowo-demokratyczną programą endekizmu[8].

Pražlugino savo ganytojų akivaizdoje, kurių vieni tam naujam lenkų kunigų judėjimui pritarė, kiti buvo ne dvasiškomis

pajėgomis supančioti ir tiek tesugebėjo padaryti, kad reformose išlaikė *status quo ante*[9], kaip pirma buvo.

Nebtekę tos nedvasiškosios remiamosios pajėgos, visoki Černiauskiai, Jasienskiai, Olšanskiai, Maciejevičiai, Songinai, Kulešos, Kretavičiai, Dijokauskiai, Žarnauskiai, Liubiancai nebeturėjo, ko čia betrukti[10]. Lygiai bolševikams, lygiai lietuviams atėjus į Vilnių, nebebūtų buvę su jais pakeliui. Bolševikai gal būtų juos skandališkai pašalinę, lietuviai gal būtų rūgę. Tai ir ačiū Dievui, kad tas opus klausimas – nuožmiausių Lietuvos nevidonų, aršiausių tautininkų – neapykantuolių, politikų bažnytiniuose rūbuose savaime išsirišo.

Šiokiai ar tokiai valdžiai, kuri dabar paims Vilnių į savo rankas, gana bus nebeįsileidžius šių destruktorių į valstybės ribas. Lai sau sveiki kuria kokią sau nori bažnyčią, bet tik ne mūsų žemėje. Visuotinosios bažnyčios kanonų teisės vargu bau begalės ginti dvasiškius, kurie patys gera valia, net prieš savo teisėtojo ganytojo valią atlyžo nuo kanonų.

Dar lengviau parodyti duris iš valstybės sienų tiems, kurie, kaip jėzavitai, iš svetimų mums neprietelingų valstybių yra atėję ne misijų tikslais, tik politiniais agentais. Jie vienuolio vardą Lietuvoje amžinai sudiskreditavo ir kokio bereiks vargo tikriesiems tos vietos žmonėms asketams, kol jie reabilituos tą vardą!

Ne tokio sąryšio tarp valstybės ir bažnyčios Rymas pageidauja ir ne tokio jų išskyrimo, kaip kad buvo pasidarę Lenkų valstybėje.

VYRAI, KAS TIK GALI, Į VILNIŲ!

Lenkams užėjus, kai mums vietos ten nebeteko, kai už duonos kąsnį reikalauta mūsų sąžinės, mes visi apleidome pavergtąją sostinę. Buvo didelis lietuvių „exodus"[1] iš Vilniaus. Lenkai sauvalingai švaistės po išdykintą miestą.

Šiandien Vilnius teisėtai mūsų[2]. Mes jo viešpačiai ir valdytojai. Bet mes tebesame išėję. Vilniuje nebėra kam paimti valdininkų, pramoninkų, visuomeninkų vietas. Kariuomenė to neatstos.

Grįžkime išėję. Ten sopamai reikia lietuvių inteligentijos, lietuvių minios.

Be mūsų atėjūnai bolševikai vieni patys valdosi. Jie renka minias ir išneša sau tinkamas rezoliucijas. Ir nėra kas „lietuvio" balsą tinkamai priešpastatytų. Dabar atėjo laikas – reversus – grįžimo ir savo, lietuvių, valios reiškimo. Lietuviai privalo suorganizuoti sostinę, ne svetimi atėjūnai.

Kas čia valdininkauja, tegu dvigubai dirba likę, o vieną draugą išleidžia.

Kas čia turi pramonę, lai meta: Vilniuje viskas tuščia, plačiausiai iniciatyvai ten vieta.

Ir už viską svarbiau: Vilnių turi užkariauti inteligentija, nes praleidus laiką, reiks mums atkovoti – ginklu ir krauju.

Į Vilnių, į Vilnių, inteligentai ir darbininkai!

VILNIUS MŪSŲ!

KUN. TUMO KALBA PAS PREZIDENTĄ

Pirmasis valstybės Pilieti!

Matai Tamsta, kokios minios susirinko ties Tamstos rūmais. Matai, kokiais džiaugsmu perimtais veidais.

Ko gi jos čia susirinko, ko gi džiaugias!

Vilnius – jau mūsų. Tai viską išaiškina. Tik supraskime, kas buvo ir yra mums – Vilnius.

Buvo Vilnius Gediminaičių – Algirdo, Kęstučio, Vytauto, Aukštosios Pilies Vilnius – Gelžinis Vilkas, kuriame staugė šimtas vilkų ir baidė nuo Lietuvos neprietelius. Tai mūsų garbės, galybės ir nepriklausomybės Vilnius. Visi mes už jo šliejomės ir jautėmės nebe pavojuje. Vilnius vilčių ir pasikliovimo.

Buvo Vilnius Jogailaičių – Zigmantų ir kitų bendrųjų Lietuvos ir Lenkijos karalių, Žemosios Pilies Vilnius – karališkųjų rūmų, karališkosios būstynės. Ne biurokratų, finansininkų ir kitų tokių nuobodžių, tik dvasios, širdies šventykla. Varšuvoje tarnauta, Vilniuje mylėtasi, gyvenimu džiaugtasi, Vilniuje ir mirta.

Vilnius ūpo, Vilnius džiaugsmo, Vilnius pilnybės gyvenimo pajėgų. Žiūrėk to Vilniaus pagraženes, baroko: ornamentai nebetelpa savo formose, verčias per viršų neregėta fantazija. Tai mūsų garbės, dailės, europeizmo Vilnius – die Kunststädte[1]. Ne tik mes, Europa, vokiečiai, italai, nešė čion savo genijų ir jo kūrybą. Čia Europos diplomatai derėjosi.

Grožio, harmonijos, poezijos, romantikos, ramaus poilsio Vilnius virto Sniadeckių, Mickevičiaus Vilnium, kilniausių mokslų, rafinuotosios meilės miestu. Vilnius universito, Vilnius romantizmo. Barokas architektūroje, romantizmas poezijoje. Jis mums davė Baužą[2], Stanevičių, Daukantą, Valančių, Adomą[3], Kraševskį, Chodźko, Narbutą ir aibes kitų, kurie švieson iškėlė Lietuvą – karžygę, Lietuvą – pasaką. Vilnius – pirmųjų Europos sostapilių sėbras. Štai senasai mūsų Vilnius, mūsų visa siela, mūsų svajonė per ilgiausius amžius, mūsų pasaka!

Bet jis buvo virtęs Muravjovų, Kachanovų, Orževskių[4] Vilnium. Juoda, nebeperregima danga uždengė Vilnių nuo mūsų akių. Nebeleido į Aukštaičių Kalvariją, nebeleido į Aušros Vartų Dievo Motinėlę. Piktas raganius užbūrė mūsų Vilnių ir pabaigė jį versti pasaka. Realusis Vilnius pasislėpė į Aukštosios Pilies, į Gediminkalnio rūsį ir – užmigo. Taip ir visa Lietuvos garbė ir galybė. Bet Vilnius tebebuvo – svajotasis, lietuvių vaizduotėje, pradžia ir pabaiga sielavartų. Joki Muravjovai netesėjo mums panaikinti Vilniaus.

Vilnius trumpam laikui buvo virtęs kito Mickevičiaus Vilnium, Vinco Kapsuko. Jo „raudonieji" sudraskė mūsų Valstybės Vytį, mūsų Tautos Vėliavą. Nuo mūsų akių lietuviškąjį Vilnių uždengė – raudona danga. Liepė mums užmiršti senąjį Vilnių; užtat žadėjo naują, kurs patapsiąs visos Europos centru, komunizmo Meka. Vincas Mickevičius – dirbo mums tą patį pasakos Vilnių; dengė jį, ne naikino.

Baisiau tapo, kai Vilnius buvo virtęs savosios gi žemės sūnaus Pilsūdiškio*, Kościałkowskio, Osmołowskio, Bańkowskio, Jana Obsta[5] Vilnium. Jie nedengė mums Vilniaus, tokio artimo

---

* Pilsūdis, kaip Auksūdis, iš: pilies soda, aukų soda.

Vilniaus nedarė mums tokiuo tolimu, kaip Orževskiai, tik griežtai, kaip kirviu nukirto. Dantės pasakymu: „Lasciate ogni speranza"[6] – nustok, lietuvi, paskučiausios vilties, kad nors „pusei valandos" Vilnius vėl taptų tavo, tavo sielos reiškėjas, tavo džiaugsmas, tavo mokslų ir dailės ugniakuras!

Kad Vilnius negalėtų vėl tapti lietuviškas, naikinta patys lietuviai, marinta jie ir tremta. Prieš augančią Lietuvos galybę atstatyta rinktinės lenkų pajėgos. Pačiame mieste sušukta: „Do broni"[7] ir su visais ginklais pasileista... „do ucieczki"[8]. Vilnius vėl tapo mūsų.

Ir grįšime mes į Vilnių, į tą Gedimino nepriklausomą Vilnių, į galybės Vilnių, kurs tačiau tebus gynėjas – Zigmantų[9] Vilniaus, Adomo[10] Vilniaus, nes Vilnius virs trečiojo Mickevičiaus – Vinco Krėvės Vilnium. Mes ten sukursime mokslo, dailės, literatūros židinius. Iš Vilniaus išeis tai, kas mus tikrai pastatys eilėje kultūringųjų nepriklausomų Europos valstybių.

Tamsta gi, Lietuvos Prezidente, pažadėk mums, kad mes, nieko nebetrukę, jau per kelias dienas Vilniuje išreikšime begalinį savo džiaugsmą!

Valio Vilnius! Valio Lietuva!

VILNIAUS NUOTAKOS KRAITIS

Antru kartu Lietuvon atėję bolševikai jau nebe tokie, kaip buvo pernai[1]. Pernai buvo galima pabendradarbiauti. Šiemet jie gelia, jie ankščiau susibūrę, planingiau dirba. Ir atsivedę Jono Baisiojo opričniną[2] – črezvičaiką[3], baidymo (teroro) įrankį. Nagi ir sekas jiems įbailinti! Vilnius tuščias, vieni raudonieji ir žydai. Trakuose nė žydų vyrų nebelikę. Guli kelies – bailė: štai, štai atitrūks galvas črezvičaikos veikėjai, suims, išsiveš, užmuš ir pats nežinosi, už ką. Ne dyvai, kad laukte laukiama, kada gi pagaliau išsinešins iš Lietuvos žemės bolševikai su visu savo aparatu.

Bolševikai – atėjūnai išsinešins. Evakuacijos darbas eina sparčiai. Tik jie skubinasi savo šaknis suleisti į mūsų visuomenę. Renkasi pritarėjų. Tirštai užminko juos savaisiais ir iš to greituoju

kepa revkomus ir kitokias savo kilpeles (jačejki), kurios ir armijai išėjus, dirbtų jų griovimo darbą: neleistų valdžiai valdyti, neleistų piliečiams ramiai nešti, tiesa, sunkią valstybės naštą. Na, kad neleistų susidaryti nepriklausomai Lietuvai. Ne dyvai, kad liektantieji nebolševikai, kai į juos žiūri črezvičaika, laiko galvas panarinę; gi kai nusigręžia, tokiomis žvairiomis dėbteli, kad net baisu.

Ir eina paskalos, kad, raudonajai armijai išėjus, su paliekamaisiais nekenčiamais tos vietos bolševikais patys įerzinti ir įpykinti piliečiai savotiškai apsieisią. Girdi, valdžios, ką valdžios; joms tik diplomatizuoti ir derėtis... Čia reikia jie iškuopti, ligi tik ateis Lietuvių kariuomenė ir nebeužtars netvarkos darytojų. Iškuopti ir žydus, kurių Bundas[4] ir kiti yra tiesioginiai bolševikų sėbrai ir bendradarbiai. Bumbsi ir apie atgijusią neva P. O. W.[5] organizaciją, kuri dabar imsianti veikti ne prieš Lietuvių kariuomenę ir valstybę, tik – prieš žydus ir jų užtarytojus sėbrus. Žydams nelabai pataikavę ir bolševikai, nors juos kvietės ar tik iš reikalo priėmė bendradarbiais. Dabar būsią tikrų pagromų.

Tokių žinių leidžiama iš Vilniaus ir jo apylinkių į Kauną. Kaunas jomis netiki. Viena, kad tai gali būti pačių bolševikų prasimanymai. Žiūrėkite, kokios netvarkos galima laukti, kad bus išvesta raudonoji armija. Taigi negalima jos iš Vilniaus išvesti. Antra, tai gali būti ir amžinųjų mūsų priešų lenkų sumanymas netiesiuoju būdu sukompromituoti Lietuvos valdžią ir jos pasiryžimą ramiai pasidarbuoti atgriebtame krašte. Ir jiems būtų malonu, kad pasaulis išvystų, jog ne vieni lenkai smaugioja žydus ir kitus nepakenčiamuosius, bet ir lietuviai, kurie iki šiol dar nėra susigėdinę rankos pakėlimu ant beginklių piliečių, kad ir žydų. Ag ir žydų didžiuma neatsako už mažumą.

Šituos sumetimus mes skubotai paskelbiame viešai žiniai. Pirmiausia, kad Europa žinotų ir būtų įsitikinusi, jog ne tokiais tikslais mes rengiamės pasiimti Vilnių; jog galimos atsitikti, žinoma, tik pirmoje pradžioje, netvarkos nereikia ir negalima bus prikišti Lietuvos valdžiai. Visi gerai žino, kokia ramybe ir taikumu lietuviai ruošiasi į Vilniaus žemę, kokiuo pakenčiamumu pasiryžę yra sugyventi su visomis tautomis. Daugiau, kad pati

Lietuvos valdžia tai nusimanytu laiku ir į Vilnių įžengtų tokia paruošta organizacija ir net šarvuota, idant jokiems bruzdikams nė ateiti neateitų noro pasauvaliauti tos valdžios galvon. Pražuvusi būtų valstybė, kur miesto drumzlės dryštų kartkarčiais iškilti aikštėn ir daryti tvankų orą.

Ne dėl ko kita Lietuvos valdžia nesiskuba pulti Vilniui į glėbį ar Vilnių savo glėbin priimti. Vilnius sostinė – graži ir garsi nuotaka; Lietuvos pilietis ją senai įsimylėjęs. Tik jis – pilno proto, gyvenimo matęs; tai šimtą kartų sumeta, kaip reiks savo gyvenimą suderinti su marčios. Svarsto ir jos kraitį: neturtą, skurdą, palaidumą, nelaimes, visokeriopus svyravimus, begu tik į to jaunikio pusę krypsta širdelė. Jausmu ar protu Vilnius pakrypo lietuvio pusėn. Tegu gi nuteka už jo – be minėtojo kraičio.

SURSUM CORDA!

Pakiliomis širdimis. Yra momentų, kada žmonės visu savo asmenimi atsimaino. Sunki liga, ilgas kalėjimas nelaisvėje, didelė nelaimė, pasiilgimas ir kiti tokie kūno ir dvasios supurtymai ar slėgimai padaro revoliucinę reformą visoje žmogaus esmėje.

Dabar mes baigiame persirgti *tyfus independentiae* – nepriklausomybės karščiu, drauge nelaisvės inercija, drauge laisvės pasiilgimu. Išvengę nelaimių, veržte veržiamės į tariamąją laimę, į atgautąją savo sostinę Vilnių.

Ir mes privalome įeiti į tą sostinę, tą valstybės širdį ir visų mūsų valstybinių pastangų centrą, atlikę visuotinę išpažintį iš buvusiųjų savo klaidų ir nuodėmių, nusipurtę visas kalėjimo dulkes, visą demoralizaciją, kuri pasiekia vergus ir betikslius.

Tėvynė, pasikliovusi mumis, neprivalo apsivilti. Jos garbę, jos likimą nešamės į Vilnių ant savo pečių. Jos devizai išrašyti mūsų kaktose. Mūsų Lietuvos valdžios prestižas turės naujųjų piliečių širdis pakreipti šen ar ten. Naujieji piliečiai, kurie mūsų bijojo ar mūsų nelaukė, bet kurio atskiro asmens darbus identifikuos su pačios valdžios nusistatymu; atskirų žmonių dorybė ir taktas bus rodomas kaipo Lietuvos pliusai ar minusai.

Žiūrėkite, kaip lengvai susidaro gera ir bloga viešoji nuomonė. Mums pasakoja atsitikimą iš Dinabarko fronto. Eina lietuvių kariuomenė pro didžiausį, šešių dešimtinių sodą, pilną vaisių. Kareiviai, žinoma, smalstūs vasaros gardėsių. Vis dėlto nepuola kaip laukiniai į sodą vaisių su šakomis draskyti, tik pasiunčia du draugu į savininką, kad jis pats pavaišintų kariuomenę. Savininkas, žinoma, mielai vaišina ir paskui į didįjį būgną muša, kokia lietuvių kariuomenė esanti kultūringa; tokia nebuvusi nei bolševikų, nei lenkų.

Lengva numanyti, jog, mūsų kareiviams kitaip pasielgus, į tą patį būgną būtų mušama apie mūsų nekultūringumą.

Mums rašo iš Vilniaus: „Gedimino kalne jau plevėsuoja trispalvė mūsų vėliava. Užšvietė saulelė į vargstančius Vilniuje. Džiaugiamės, visus vargus užmiršę, visus persekiojimus dovanoję, išdildę. Važiuokite bendrai džiaugtųsi".

Ir važiuosime patys džiaugtųsi ir kitiems džiaugsmo duotų. Ne pasibjaurėjimo mumis, ne išjuokimo, ne paniekinimo ir pirštais badymo, tik garbės ir meilės einame pelnytųsi. Ir to laimėję, būsime laimėję tvirčiausius, pastoviausius valstybinio sugyvenimo pamatus. Atskiro veikėjo dora ir elgimasis bus atskiros uolos į tą pamatą.

Juokiatės iš moralizavimo, iš „pamokslo". Bet tai nei juokai, nei davatkystė, tik pilietiškumas. Jei senovės bajorams buvo antdedama dviguba bausmė už tą patį nusidėjimą, tai ir dabartiniam statomosios valstybės veikėjui antdedama dviguba atsakomybė. Kaip kunigas savo asmeniu atsako už atstovaujamą bažnyčią (kakov pop, takov i prichod[1]), taip ir valdininkas atsako už valstybę (koks valdininkas, tokia ir valdžia).

Taigi sursum corda! Eikime į savo sostinę tokiomis iškeltomis galvomis, tokia spindinčia pilietiškumo aureole apgaubti, kad naujieji piliečiai palenktų savo galvas ne prieš galybę, tik prieš mūsų dorybę.

MANIFESTACIJŲ KALBOS[1]

Minia, eidama mūsų brangiųjų draugų – anglų pasveikinti, pakeliui užsuka Prancūzų misijos pasveikinti.

KALBA PRANCŪZAMS

„Garsiosios Francijos Atstovai!

Mes čia užsukome didžio džiaugsmo vedami, dar vieną žingsnį laisvės keliu pažengę[2]. Kam gi daugiau ir berodytis su savo laime, jei ne jums, francūzai, kurie daugiausia esate kovoję už savo „liberté" (laisvę), daugiau nei kas kitas už ją kraujo lieję. Nejaugi jūs dar nepritarsite mūsų žygiams už tą pačią „liberté"? Padėkite mums! Jūs matote, kokiuo pasiryžimu mes einame tai; matote, kad ir tesime eiti kultūros ir laisvės keliu. Padėkit mums baigti savo kelionę į nepriklausomybę, ir mes visados iš tikrosios širdies šauksime jums: Vive la France!"[3]

Prancūzai po kelissyk sušuko lietuviškai:

Valio Lietuva!

Iš čia iškilmingai jau pasiekia minia vieną svarbiųjų šios dienos kelionės tikslų – Anglų misijos rūmus. Orkestras griežia Anglų himną, žemai duryse pasirodo Anglų misijos nariai. Susyk kaip iš armotos, pasipila tūkstantinės ovacijos, ilgiausi šauksmai: „Valio Anglai!" Minios priešakyje pasigirsta kun. Tumo balsas.

KUN. TUMAS KALBA

„Didžiosios ir galingosios Britanijos Sūnūs!

Mums ypatingai miela jums, Britai, pasirodyti savo didžiu džiaugsmu, kurio pritiriame, gaudami galų gale svajojamąjį savo Vilnių. Jūs pirmieji ištiesėte mums prietelingą ranką[4] dar tada, kai mes buvome dar visai bejėgiai. Kiek kartų jūs sustabdėte begulančius ant mūsų priešus. Ir pakako jiems vieno jūsų mostelėjimo: nevalia! Kai visaip šmeižė mūsų laikinąją valdžią, jūs pirmieji ją palaikėte, pripažindami ją de facto. Ir dabar, girdime, valstybių pripažinimas mūsų nepriklausomybės de jure būsiąs

paskelbtas ne iš kur kitur, tik iš Londono. Tad valio Anglija! (Minia entuziastiškai daro ovacijas.)

Britanija davė mums tokius ištikimus mūsų draugus savo atstovus, kaip mister Tallents, mister Ward[5].

Valio mūsų draugai!

(Minia entuziastiškai daro ovacijas.)

Britai! Mes išbandėme jūsų ištikimybę mums mūsų nelaimėse, tad būsime jums ištikimi draugai laimėje, ar mus labai ankštai riš iš abiejų pusių reikalai, ar būsime labai palaidi.

Britai! Jūs neužsivylėte, ištiesdami mums prietelingą ranką. Senoji mūsų tauta – visai jauna dvasia. Ji težengia pirmuosius kultūros žingsnius. Užtat kaip sparčiai! Jūs matėte mūsų meno parodą[6]. Matote jaunos valstybės organizavimą. Japonai, išsiveržę laisvę, per 25 metus pavijo Europą[7]. Užtikrinu jus, jei mes tiek pat gausime laisvės, mes nė tiek nepraversime, besivydami kultūringąsias Europos valstybes ir tautas. Per jus mes tai kalbame visai Europai. Tegu žino, mums padeda įnešti savo dalį į bendrąjį žmonijos iždą.

Jūs, Britai, pirmieji mums padėjote, tai pirmieji aukso raidėmis ir užsirašėte ne vien mūsų istorijoje, bet tiesiog mūsų širdyse.

Valio Anglija – mūsų sąjungininkė"!

Minia daug kartų pertraukia kalbėtoją šauksmais: „Valio Anglija!", lietuvių ir anglų himnu.

Kęstutis Šliūpas[8] verčia Tumo kalbą angliškai. Atsako mister Ward angliškai, o K. Šliūpas atpasakoja lietuviškai. Ten, kur anglai dėkoja kun. Tumui už iškalbingą išpasakojimą Didžiosios Britanijos rolės, minia didele ovacija sveikina kun. Tumą.

KASĘ DUOBES KITIEMS

Ne iš vakarų kaip paprastai, tik iš šiaurės niaukiasi dangus. Politikos dangus. Bolševikai derasi. Tai jų sovietai[1]. Gi tų sovietų laikraščiai (žiūr. „Borba"[2] Nr. 1) tyčiojasi iš tų derybų ir šaukia toliau varyti pradėtąjį ardymo darbą, kelti socialiąją revoliuciją. Ir patys sovietai (tegu sau ir naujas „Želigovskis" – V. Kapsukas),

apsidirbę su visais „baltaisiais", vežą ir vežą kariuomenės vis į Smolensko–Polocko frontą. Lenkas jaučia, jog visa tai prieš juos, pavasarį, ir dreba. Naujas viesulas gali suniokoti visą Lenkiją, gali išnaikinti visa, ką tik prašmatnesnio yra ji iškėlusi. Latvis jaučia ir bijo, užkimšęs Rusijai langą į Europą per savo uostus. Estai jaučia ir bijo Pleskavos[3], kur taip pat koncentruojama bolševikų kariuomenė. Tik vienas lietuvis to nejaučia ir nebijo, pasikliaudamas savo padarytąja taika, savo nuošalumu, savo demokratingumu, aukščiau kurio nė bolševikai nebepažengsią. Jie ir nežengsią, matydami, jog ir be jų Lietuva pakankamai sudemokratėjo.

Tokių žinių, aiškių ir neaiškių, mums ateina iš užu lenkų ir bolševikų frontų ir stato mums klausimą, su kuo mums eiti? Ar laikytis padarytosios taikos su bolševikais, laikytis neutraliai, jei jau su jais neiti prieš lenkus, ar susidėti su lenkais ir savo pečiais pakelti visą bolševikų sunkenybę. Tokiuo momentu, kaip viskas mums dar taip neaišku, mūsų delegacija į Varšuvą yra per skubotai nusiųsta[4]. Mūsų visuomenė gali jos žygiams nepritarti. Ir vargu bau mūsų visuomenė čia būtų kalta.

Visą ugnį, kuri štai antri metai dega, didžiajam karui pasibaigus, sukūrė lenkai ar lenkų rankomis prancūzai, vaduodami iš Rusijos savo frankus ir pažadėdami už tai lenkams didžiulę, didžiulę valstybę, galingesnę už pačią Vokią. Lenkas, frankan įsižiūrėjęs, kaip tikras kapitalas ir jo bernas, savo galybę sumanė pagrįsti visų silpnesniųjų griuvėsiais. Pasikliovęs savimi ir prancūzais, nuniokojo ir suardė stiprai besikuriančią, galingą, iš 33 milijonų Ukrainos valstybę. Lenkams prisireikė Ukrainos, kurios reikė ir bolševikams. Ir susidūrė – su bolševikais. Ir pralaimėjo pusę Ukrainos[5]. Pralaimės ir antrąją pusę. Taip Dievo teisybė turi lemti.

Visai kas kita būtų buvę, jei lenkai būtų tenkinęsis etnografinėmis savo ribomis, kaip Č. Jankauskis[6] ir kiti politikos realistai buvo dar prieš karą nusistatę ir tam tikrą Lenkijos sienų žemėlapį padarę. Nebūdami pajėgos brutaliai, nebūtų pavydėję Ukrainai nepriklausomybės ir už jos pečių senai jau būtų ramiai sau dirbę taip reikiamą kultūros darbą ir nelindę į šimto bilijonų skolą.

Petliūra[7], aš jį turėjau garbės asmeniškai pažinti Kijeve, didelio maštabo statsmanas[8], organizatorius, laisvės mėgėjas ir patriotas. Didelis buvo jo autoritetas Ukrainoje, didesnis neg visų Vrangelių ir Denikinų[9]. Ir turto buvo. Ir kariuomenės buvo. Lenkai jį sudarkė. O priverstas eiti su jais išvien, pabaigė savo autoritetą gadinti. Dabar jis – niekis, Ukraina atiteko bolševikams, ir lenkai – virpa. Gal dabar supranta, jog ardydami Ukrainą, kaip tikri grobikai, gaus už tai Nemezies[10] bausmę. Gaus, ir niekas nepagailės.

Tos pat taktikos lenkai laikės su mumis. Ne tiek didžią žemėmis, ne tiek galingą turtu ir kariuomene, kiek stipra demokratine, laisva idėja buvome susidarę nepriklausomą Lietuvą. Ir sienas jau buvome su kaimynais nusistatę. Tik lenkams reikėjo ir tą savo kaimyną suskaldyti į šipulius ir jos skiedras į savo krosnį susikrauti. Lenkų galybė turėjo atsistoti ant visų kaimynų griuvėsių, barbariškai juos sutriuškinus, jų laisvės idealus ir pastangas sumindžiojus, juos savo vergais padarius. Kokia gi širdžia mūsų delegacija bučiuos savo ardytojams ranką – jų pačių sostinėje? Ir sugrįš „ułaskawieni"[11], užmiršę viską?

Kasė lenkas duobę Ukrainai, kasė Lietuvai, Gudijai; patylomis kasė Latvijai. Daug, daug duobių kasė aplink save. Taip daug, kad jau sunku jam nebeįkristi bent į vieną savo rankomis iškastąją. Mums su juo nepakeliui į tą duobę, net įsibailėjus bolševikų.

KUR ŠIRDIS LINKSTA

Prasidėjo didžiulė byla P. O. W. (Polskiej Organizacji Wojskowej)[1]. Aštuoniolika tomų dokumentų. Apkaltinamojo akto skaitymas truks visą dieną. Daugybė apkaltintųjų – mūsų dvarininkai, kurie rengėsi papjauti mūsų tėvynę Lenkijos naudai.

Ką nauja duos mums ta byla? Išaiškins mūsų dvarininko sielą? Parodys jo nelojalingumą naujai demokratinei Lietuvai? Aiman, mes ir be to žinome, jog tik fizine pajėga tegalima sulaikyti mūsų dvarininkus nuo atskilimo. Lietuvos nepriklausomybės

idėja ne jų sieloje dygo, ne jų širdyse augo, ne jų pastangomis tebėra gyva. Mūsų pastangoms jie nėra pritarę; nėra ir padėję bent kuo gera valia, neverčiami. Nėra pasidžiaugę mūsų laimėjimais, nėra papeikę mūsų užpuolikus.

Kaip ylos maiše, taip ir savo palankumo mūsų priešams jausmų nepaslėpsi. Dvarininkai jų ir neslepia. Reikėjo matyti jų nusiminimas, kai mūsų telegramos pranešė apie 500 užmuštų ir sužeistų lenkų ties Gedraičiais[2] ir tiesiog „przeklęstwą"[3] tiems, kurie tai yra padarę, lietuviams. Man teko susidurti net su tokiais, kurie mišrai gyvena lietuvių šeimynoje, lietuviškai namie kalba, lietuviškai vaikus auklėja ir vis dėlto reiškia tokią neapykantą savo vyrui ir jo giminėms, kam jie savanoriais eina prieš lenkus, jog net kailis šiursta. Motina žinomųjų lietuvių patriotų lenkė „ryczała"[4] viešai, rinkoje, kam lietuviai į Vilnių atėjo. Ak, Viešpatie, kokių nuodų sau ir Lietuvai pateikė tie mūsų minkšt..., kurie pasigviešė lenkių ir manė jas sulietuvinsią; bent pilietiškai! Ūkio reforma, tik paketinusi užgauti dvarininkų kišenes, pabaigė juos daryti giliausius „lietuvių" valstybės priešus širdyje, nors bailė, kad nebūtų dar blogiau, stabdo juos nuo priešingų darbų. Bent atvirai.

Prispausti prie sienos, ginas ir dedas kuo lojalingiausiais piliečiais. Girdi, tik pafrontės dvarininkai noromis nenoromis gauna užjausti lenkus ir jiems padėti. Aiman, mūsų redakcijos turi žinių, jog ne kitaip jaučia dvarininkai ir pačioje gilumoje Žemaičių. Manėme juos ten esant sužemaitėjusius ar visai nuo žemaičių neatlyžusius. O lenkų patriotų būta net ten, kur jų visai nenumanu buvo, kur nors apie Varnius, Tverus, Laukuvą ar kitur.

Į Telšius buvo atgabenta 150 nelaisvių lenkų kareivių ir keliolika karininkų. Lietuviai su tais mūsų Tėvynės puolėjais apsieidavo daug švelniau neg su savaisiais Tėvynės gynėjais. Karininkai gyveno ir vaikščiojo visai laisvi; kareivius tesekė koks vienas lietuvis kareivis. Būtų galėję visi išbėgioti, o jų tebuvo pabėgę du karininku ir keliolika kareivių. Ir tuos surado apylinkės dvaruose priglaustus. Kur tau jie bėgs, kad niekur kitur nebūtų radę geriau kaip tariamojoje žemaičių nelaisvėje.

Reikėjo matyti, kaip sujudo mūsų dvarininkai! Vežimų vežimais siuntė lenkams nelaisviams duonos, mėsos, tabokos, degtinės; ponios atiduodavo savo marškinius iš jų siūti vyrams skalbinius. Nieko čia lenkai nelaisviai netrūko.

Mūsų valdžia nelaisvius šelpti negynė ir negina; tai labai žmoniška, kad atsirado šelpėjų. Mes tepažymime tai, kas atvėrė mūsų dvarininkų širdis: lenkus šelpti ir užjausti šoko bėgo, gi lietuviams gera valia nieko nedarė.

Jau prieš keliolika metų vienas žemaitis dvarininkas, turėjęs drąsos vadintis lenku tautininku (N. D.)[5], šitaip man formulavo savo santykį su gyvenamuoju kraštu:

– Gera valia – nieko; ir visa kuo sąžiningiausiai – kiek bus reikalaujama lygiai, kaip ir iš kitų.

Taip, žinoma, darė ir kiti, kad ir ne partijos nariai. Nieko daugiau. Jei galėtų, tai dar mažiau.

– Aš esu gimęs, augęs Lietuvoje. Visi mano bočiai taip pat. Nė vienas jų nėra vedęs lenkės; vis iš to pat krašto. Vis dėlto mane vadina – lenku, nes aš namie kalbu ir meldžiuos lenkiškai. Esu pasiryžęs eiti visas pareigas, kurių tik reikalaus iš manęs Lietuvos valstybė. Imkite iš manęs visą turtą. Aš atitarnavau savanoriu lietuvių kariuomenėje. Esu ir noriu būti lojalus. Vieno tik iš manęs nenorėkite, kad aš – lenką muščiau. Jei mane mobilizuos, kaip Dievą myliu, aš pabėgsiu, nes negaliu užversti savo širdies.

– Klausyk, – sakau, – negi mes puolame lenkus, tik jie mus; mes tik ginamės. Neteisingai pasielgti gali ir lenkai, palikdami mums teisę juos už tai peikti. Amerikos anglai mušėsi su tikraisiais savo broliais britais[6]. Angliškai kalbančioji Irlandija nori atsiskirti nuo Anglijos ir būti nepriklausoma[7]. Tai kodėl gi tik Lietuvos lenkas neprivalo jai padėti, išsimušant į laisvę, ir lenkiškai kalbąs lietuvis neprivalo priešintarauti lenkui??

Neįtikinau. Mūsų dvarininką įtikins ir mūsų pusėn pakreips tik kietai nustatoma Lietuvių valstybės tvarka. Tautinis lietuviškas instinktas mūsų dvarininkuose yra žuvęs ar giliai lenkybe apraustas. Reikia laiko, kad jis atsigautų.

JIE MŪSŲ NEPAŽĮSTĄ!

Švenčiame nebe pirmą metų sukaktį, kaip esame pasiskelbę niekam nebepriklausomais. Mes patys pasiskelbę, ne kiti mus paskelbę; nuo nieko nebepriklausomais, ne nuo vienų lenkų, bolševikų ar vokiečių. Galėtume taip pat atšvęsti bent vieną sukaktį, kaip mūsų kaimynai „raštu" patvirtino žiną šitą mūsų aktą ir įsidėmėję esamąją mūsų valdžią, kuri ką gi daugiau valdo, jei ne valstybę. Šios valdžios darbus seka po kelias dešimtis tyčia atsiųstųjų agentų. Lenkai sako Lietuvoje esą didžiuma lenkų, kurių teesąs vienas geidimas – pulti Lenkijai į glėbį, vienas pasiryžimas – jai tarnauti. Važiuodavo į mus svečiai, delegacijos, korespondentai, nuolatiniai atstovai. Ir vis dėlto lenkai ir prancūzai sakos mūsų – nepažįstą!

Bene tai mano prasimanymas? Sugrįžo mūsų delegacija iš Varšuvos. Ką ten laimėjote? Ėgi, sako, mokėme bemokslius, kas tai yra Lietuva ir jos žmonės. Ir lenkai klausę, visai negudriai išsižiodami. Nejaugi Lietuvoje esą ir lietuvių, ne vienų lenkų ir žydų? Nejaugi Lietuvos žmonės esą susipratę ir nebemėgstą rimbo ar pono lazdos? Gm, sakyk! O mums vis sako Lietuva tetrokštanti šito bizūno ir vieni lenkai temokėsią juo papliaukšėti Lietuvos liaudžiai per nugaras ir per pakinklius. Na, na! Tai bene būtų pravartu dar sykį pasižiūrėjus, kas gi yra tie Lietuvos girininkai ir kultūrininkai.

Parvažiavo mūsų pilietis M. Yčas iš Prancūzų[1] ir tą pat sako apie juos. Nagi ir įdomybių jūs, lietuviai, mums čia pripasakojote! Nenorį ir negalį daryti su lenkais karo konvencijos, nes nepagirią Rusų žemių užgrobimo, ir „lenkų koridorius" į jūrą, pro Danską, atkertąs jus nuo Vakarų Europos. Reiks pasižiūrėti žemėlapio, ar tikrai už koridoriaus ta jūsų Lietuva...

Nenorį ir negalį daryti su lenkais ekonominės konvencijos, nes vis tiek neištesėsią lenkų finansų pataisyti, tik save pražluginsią: ligi tik susidėjus su lenkais, tuoj mūsų auksinas patapsiąs penkiolika kartų pigesnis. Nejaugi taip Lenkams bloga ir toks nieko nebevertas jų pinigas? Ot, įdomu! Kodėl gi jūs pirmiau to mums nepapasakojote?

Lenkų politikai, turėdami „didžiumą" saviškių Lietuvoje, neesą pakankamai painformuoti, kas sudaro Lietuvių valstybę; Prancūzų politikai, kuriems pavesta mūsų gyvybė ar mirtis, lygiai negauną vizitinių bilietėlių iš mūsų valdžios. Ir vieni, ir antri dar nepažinę mūsų!

Kaipgi tą fiziologinį ar psichologinį apsireiškimą išsiaiškinsime? Aš turėjau vokiečių kalbos mokytoją, baisų užuomaršą. Patyręs sauvaliojant, sušukdavo: „Vaišgantai!" ir tuojau užmiršęs: „kaip tamsta vadinies?" – Vaišgantai, kaip tamsta vadinies? – Buvo mėgiamasis mūsų pamėgdžiojimas. Bene šiuo anekdotu išaiškinsime ir lenkus bei prancūzus; jie vis dar mūsų „nepažįstą" – nebent per ūmų užmiršimą.

Tai pasisakykime jiems dar ir dar kartą.

– Ponai profesoriai, mes esame – lietuviai, laisvo krašto laisvi piliečiai. Susipratę. Taip mes apsisprendėm, savo pajėgomis dabar vargstame ir visai nebeesame pasiilgę nei lenkų kliučvaitų, nei rusų urėdininkų, nei vokiečių šutsmanų[2]. Vargas mums patiems, tačiau, kai niekas mums nekliudo, bent laisvai savo kultūrą plečiame ir sotūs mes esame; ir gerai numanome, jog to viso nustosime, kai su bet kuo susidėsime. Ugniai su vandeniu nepakeliui. Vandenų daug ir jie užlieja mažą ugnelę.

Šitaip, ponai, mus pažinkite!

LIETUVIŲ GOLGOTA VILNIUJE

VYSKUPAS – LIETUVIS

Juo daugiau lenkai šaukia, kad pas mus, jų vadinamoje „Kauno Lietuvoje", mažumų teisės nesančios laiduojamos, garantuojamos, juo mažiau laiduoja, kad tų teisių turėtų Vilniaus mažumos ir iš viso jų vadinamojoje „Vidurinėje Lietuvoje"[1]. Nurimus kovų sūkuriui, kai imsime skaityti Vilniaus lietuvių martyrologiją, gausime jiems nebe paminklus, tik koplyčias statyti.

Vilniaus padugnių dvasią mes jau žinome. Tas padugnes sudarė lenkų samdiniai kunigai, kuriems religija – politikos įmonė.

Dėdamiesi ultramontanais[2], perdėdami savo prisirišimą Rymo papai, padugnių veikėjai tik spekuliuoja religiniais savo jausmais ir įsitikinimais. O paskutiniais laikais tiesiog šantažuoja Rymą; baidydami jį blogai padarysią, išnaudoja jį politikos tikslams. Vilniaus padugnės tai tie ištvirkėliai vaikai, kurie sako tėvui:

– Duok pinigų pragerti, o neduosi, pasikarsiu...

Paskutinis Vilniaus padugnių „pasikorimas" šitaip įvyko. Jėzavitai surengė manifestaciją į lauką, kur rasta bolševikų sušaudytų žmonių. Anuo laiku jau norėta padaryti iš to kažkokia grandiozinė istorija. Kalbėta apie šimtus nužudytų, bet kasimai įtikino, kad ten palaidota... šimtą kartų mažiau ir tai, rodos, pačių bolševikų. „Procesija" prasidėjo nuo jėzavitų bažnyčios. Kai jau norėta eiti, išbėgo vaikiukas ir ėmė sakyti:

– Vyskupas[3] neleidžia daryti procesijos!

Padugnės pasiuto.

– A, neleidžia? Tai ir neleidžiami eisime!

Ir, giedodami pasiutusios rūstybės ir įnirtimo „šventas" giesmes, pasileido į Antakalnį, kur pasirodė jau belaukiąs vežėju pirma paskubėjęs jėzuitas. Na, čia „melstasi" už bolševikų vėles, destis mitinguota.

Taip sugangrenuota visa Vilniaus minia; taip ji senai jau „meldžiasi" net savo bažnyčiose, tokios askezos ją mokina depravotų[4] dvasių lenkai kunigai endekai.

Paskui Vyskupo kurija aiškino, kad vyskupo nėsą namie ir į pačią kuriją niekas nebuvęs atėjęs prašyti leisti procesiją; tai ji nei buvo leista, nei drausta. Buvo dar viena gerai sugalvota provokacija, ir Vilnius pašnibždomis kalba – tai buvę Vilniaus jėzuitų darbas.

Pereitą savaitę buvo sudaryta kita demonstracija, jau politinė, jau tiesiai prieš vyskupą lietuvį, dr. Jurgį Matulevičių. Minios slankiojo, šaukdamos: „Šalin lietuvį!"

Ir priėmusios pakištą joms rezoliuciją, kuri buvusi tuojau telegrafu pranešta Rymui:

– Jei neatsiimsi lietuvio vyskupo ir neduosi mums tautininko (narodowego), tai mes visi persimesime į tautinį tikėjimą...

(Kościół narodowy, niezależny[5], kaip yra Amerikoje.)

Vadinasi, neduosi lenko endeko vyskupo, atsiskirsime nuo Rymo; duosi endeką vyskupą, tai jis sudarys tautinę, ne katalikiškąją bažnyčią.

Pažiūrėsime, ką padarys Rymas. Sako, ir ši nedora manifestacija buvusi jėzuitų pakurstyta. Dr. Jurgis Matulevičius per gerai žinomas Rymui, kad jis leistų intrigomis jį išversti iš sosto ir vyskupiją palikti tikrai dvasiškai pražūčiai. Vilniaus supūdytoms širdims tik vyskupas vienuolis tegali būti vaistas.

VAIKAI LIETUVIAI

Išmėtę lietuvių vaikus iš didžiosios prieglaudos[6], iš bendrabučio, iš m. gimnazijos, meta iš paskutiniojo buto bendrąją gimnaziją. Švietimo vadai vis tai atidėliodavo, bet pereitą šeštadienį Lelevelio lenkų gimnazijos direktorius ryžosi pats savo pajėgomis „okupuoti" rūmus. Popiet, kada tikėjosi rūmus rasiąs tuščius, atėjo su būriu savo mokinių. Bet čia rado mokytoją Kairiūkštį[7] su kursininkais. Lenkui pareikalavus, kad lietuviai išeitų, p. Kairiūkštis atsisakė. Tada ėmė lenkininkai mušti savo draugus lietuviukus ir vilkti laukan. Lietuviai mokiniai susimetė į krūvą ir ėmė giedoti savo tautos himną:

„Lietuva, Tėvyne mūsų"...

Įspūdis buvo toks neregėtas, jog užpuolikai atšoko šalin. Dievaž, kaip katakumbose, ar pasikartojusi Šiaulių gimnazijos scena[8].

Leleveliečiai pasišaukė policiją ir mušdami vaikus išmėtė. Gatvėje lietuvių vaikus puolė Vilniaus padugnės, kunigų įsiutintos bobos, kurios, turbūt taip pat vardan Dievo, darė vaikams pagromą. Daug sumuštų. Kai kurie nuvežta į ligoninę.

Lietuvių gimnazijos direktorius Mykolas Biržiška užsibarikadavęs savo bute ir pasisakęs gyvas neišeisiąs iš savo gauto ir savo remontuoto rūmo į gatvę su vaikais.

Niech żyje Polska od morza do morza!

Niech żyje równość, wolność, braterstwo!

Niech żyje unia Litwy z Polską![9]

KOMITETO VILNIAUS KRAŠTO LIETUVIAMS REMTI ŠAUKIMAS

Visų kraštų lietuviai! Kam Jūsų negelia širdį, kad Vilnius, mūsų sostinė, tebėra svetimose rankose? Ar yra bent vienas lietuvis, kurs nerimo suimtas nesektų, kai mūsų diplomatija dėl Vilniaus tamposi su lenkų diplomatija? Nėra tokių!

Tačiau didžiai klysta, manydamas, jog ta viena diplomatija atvaduos mums Vilnių ir jo kraštą. Nei diplomatija, nei ginklas nepadarytų to krašto mūsų, jei patys to krašto lietuviai išnyktų arba būtų išnaikinti.

O naikina juos jau kelinti metai atsigrūdę čia nuo Varšuvos, Krokuvos ir Poznanės varšuviečiai, galicijonai ir poznančikai. Jie ardo ir persekioja mūsų mokyklas, draugijas ir kitas kultūrines įstaigas. Jie privertė pasitraukti arba ištrėmė iš Vilniaus krašto tūkstančius mūsų šviesuolių ir šiaip susipratusių lietuvių. Likusius jie visais būdais varžo ir persekioja.

Ištremtieji iš ten lietuviai pradeda bendrąją Lietuvos valstybę kurti. Jiems labiausiai sopa širdį, girdint jų Tėviškės vargus. Bet jie vieni nedaug ką tepadarys priešais galingesnį okupantą.

Ir Lietuvos valstybė jiems padeda, gindama juos politikoje, gindama jų krašto dalį ginklu.

O kas daroma, kad anapus demarkacijos linijos likusieji lietuviai stiprintųs dvasia ir nenuleistų galvos prieš krašto budelius?

Atsigrūdę okupantai, kaip vorai grobuonys, apipynė visą kraštą savo tinklu. Jų organizacijos: Straż kresowa, Związek bezpieczeństwa kraju, Polska organizacja wojskowa[1] ir nesuskaitoma daugybė kitų būrių juda, kruta, šnipinėja, veidmainingai „šviečia" žmones, į mitingus kviečia, jiems paruoštas rezoliucijas kaišioja, pagaliau baugina, muša, tremia, kad visame krašte beliktų „trisdešimts lietuvių" ir nebūtų reikalo jie kam iš šalies begloboti.

Lenkai nori visus Vilniaus krašto lietuvius padaryti tikrais lenkais, visus belarusus – bialopoliakais. Pilsudskis iš pat pradžios paskyrė tam dalykui keliolika milijonų rublių. Paskui tai

išaugo į šimtus milijonų lenkų markių. Vis dėlto kaip yra lietuvių Šventėnų[2], Vilniaus, Trakų ir Lydos apskrityse, taip yra. Jie tebelaukia iš laisvųjų savo brolių šelpiamos rankos.

Patys mes jų nepasieksime: juos seka ir gina varšaviokai ir „galileičikai"[3]. Tai bent padėkime pirmai pradžiai, kad jų vaikučiai neliktų be tautinio apšvietimo lietuvių gimnazijose Vilniuje ir Šventėnuose. Kam ir tai kliudys pasiekti, tegu tie žino, jog čia pat pasieniais yra Laisvojoje Lietuvoje jų vaikams vietos mokykloje ir duonos bendrabuty.

Ag patys lenkai jau senai iš mezliavų laikė Ciešine[4] savo gimnaziją, kad tenykščiai nevirstų čekais. Tai labai paprastas dalykas. Visuomenė savo pastangomis daugiau gali padaryti nei valdžia, jos diplomatija. Tad daugiau savimi pasitikėkime, nei pašalinėmis priemonėmis.

Komitetas Vilniaus krašto lietuviams remti kviečia tad visus susipratusius Lietuvos šviesuolius ir visus piliečius savo dosnia ranka ginti Vilniaus krašto lietuvius. Tegu kiekvienas, gaudamas algą ar kitą kurį uždarbį, atsimena apie vargstančius svetimoje okupacijoje mūsų brolius ir parodo jiems gerą širdį! Parodykime jiems, kad jų vargai ir mums skaudūs. Suteikime vilties, kad neapleisime jų niekados!

Tegu kiekvienoj įstaigoj, kiekviename didesniame Lietuvos centre susidaro organizacijėlės – komitetai Vilniaus krašto lietuviams remti ir surinktąsias aukas siunčia Centro Komitetui, kurs turi galimybės susisiekti su Vilnium.

KIETA RANKA IR MINKŠTA ŠIRDIS

PROLOGAS Į „KĘSTUČIO" VAIDINIMĄ KARIAMS BAL. 14 D.

Lenkų dainius Asnykas[1] parašė „Kęstučio" tragediją, lietuvių dainius V. Kudirka ją sulietuvino. Lietuvių dainius, įsakydamas, kad mes iš savo praeities semtumės stiprybės, davė mums – lenkų šaltinį. Begu tik jis ne drumstas?

Lenkas vaizduoja Žemaičių valdovą Kęstutį minkštaširdį, gudų gi valdovą Jogailą – kietaširdį. Tokie pat ir jų artimieji: Vytautas – savo tėvo Kęstučio sūnus, Marė – savo brolio Jogailos sesuo.

Kietaširdžiai ima viršų: klasta, melu sugauna tą, kurs jų, tėvynei nusidėjusių, pasigailėjo, kaltes jiems dovanojo, gyvus paliko: jie nepasigailėjo, jo gyvo nebepaliko.

Garsus visos Lietuvos, tai ir Jogailos Gudų, gynėjas nuo pavojingų kryžiuočių neleido šiems įsigriauti į valstybę, išlaikė ją visą, neišskaidytą, ir gavo iš jų vardą – kietarankio.

Jogaila ir jo sėbrai nieko nebuvo kalaviju nuveikę; užtai sugebėjo savo dėdę smaugte pasmaugti. Kęstutis žuvo ne ten, kur kasdien jam mirtis grėsė, tik ten, kur to visai nesitikėjo; žuvo ne nuo dar kietesnės rankos, tik nuo minkštarankio.

Minkšta kietaširdžio Jogailos ranka: tai baisu ir bjauru. Vis dėlto lenkas dainius parodė mums, jog Kęstutis neprivalėjęs nuožmiau su juo pasielgti: tam jis ir Kęstutis, pačių jo priešininkų pavadintas pirmosios eilės ricieriu europiečiu.

Tėvynės gynėjas valdovas tepalieka puikų, nesuteptą vardą ir jo vertą sūnų. Gi pati tėvynė lieka jos išgamų, drumzlių ir nutautėlių rankose. Išgama Gediminaitė, niekšas išdavikas Vaidila – savo reikalui žaidžia tėvyne, baudžiasi su jos priešais.

Ar lenkas dainius atspėjo, kas paskui bus, kas pasikartos, kas jo veikalui duos aktualumo? Jei lenkas dainius atspėjo, jog jo veikalo žiūrės ir klausys tiesioginiai Kęstučio ir Vytauto ainiai, jų idėjų paveldėtojai, tai ar nebuvo intuicinio noro suminkštint širdis tų, kurie nutautėliams ir priešams rodo kietą ranką. Minkštino gi lietuvius barbarus katalikybe; kodėl gi nepaminkštinus – poezija, idant jie užmirštų kietą savo ranką ir – žūtų nuo tų, kurie klastomis veikia, nuo kietaširdžių?

Ar lenkas dainius atspėjo, kad jo klausys su lenkais kovojanti Lietuvos kariuomenė, kovojanti Lietuvos administracija? Ko jos iš „Kęstučio" tragedijos išmoks: ar žūti, nenustojus minkštos savo širdies ir garbingumo, ar visa tai atidėjus, kieta ranka iškelt kalaviją ant priešų?

Jei lenkai broliai ir dabar tebestovėtų šaly nuo priešų, kurie ant Lietuvos kalaviju kėsinasi, tai reiktų tebesilaikyti Kęstučio

taktikos: vieniems širdį, kitiems kumštį. Bet kai lenkai šiandien abudu dalyku monopolizavo, tai abudu daiktu, širdį ir kumštį, jiems vieniems turime tiesti.

Kariai! Jūs fronte pastatyti ne tam, kad rodytumėt minkštą širdį, tik tam, kad pajustų kietą jūsų ranką. Naujosios gadynės kryžiuotis lenkas neprivalo peržengti mūsų sienos. Mirtis tam, kurs tai padarys! Čia nėra kompromiso. Pirmiausia tepajunta tavo galybę. Krauju teužmoka savo pasikėsinimą grobti, kas svetima.

Vis dėlto kitų kraujas tegul bus teliejamas apsigynimo reikalu. Nebėra reikalo gintis, nebėra prievolės ir kitų kraujas lieti: tai nei naudos, nei garbės nebedaro. Taip dalykams virtus, jau garbingiau yra juoba savo, ne kitų, kraujas pralieti, kad ir dėl niekšo, kad ir dėl to paties tėvynės nevidono. Jei Kęstutis, pagavęs tėvynės išdaviką Jogailą ir jo seserį Marę, būtų juos teisęs, mirtimi nubaudęs, būtų pats išlikęs gyvas; užtat nebūtų apie jį poezijų rašę, juo būsimosioms kartoms džiaugtis liepę net tie patys priešai.

Galingas privalo būti ir minkštaširdis. Tai tik negalįs virsta ištižėliu. Ir aš, toli gražu ne karininkas, šaukiu jus, Tėvynės ricieriai, Tėvynės tvarkytojai, rengtis, kad parodytumėt kietą savo ranką, ir drauge primenu, jog Europa mūsų pavyzdžiui Kęstučiui pirmojo ricierio vardą tiekė ne už tą vieną kietą ranką, tik ir už minkštą jo širdį, jo teisingumą ir gailestingumą.

Su ta viena kieta širdimi ricierių kariuomenė gali virsti banda plėšikų ir užmušėjų. Aišku, katras vardas Lietuvos kariuomenei privalomas.

Taigi užgrūdiję savo širdis rikiuotėje ir fronte, nesidrovėkite paminkštinti savo širdis – „Kęstučio" regėjimu.

ASPIRANTAMS KUNIGAIS

Vilnių atvadavus, visose gyvenimo šakose prasidės plakti lietuviškoji gysla. Tų gyslų kraujas – tai šviesuomenė, tai mokyklas išėjusi jaunuomenė. Jie turės ant savo pečių priimti visokeriopą valstybės ir visuomenės darbų ir rūpesnių naštą. Tai dar kartą

šaukiame: eikite į Vilnių ir jo žemę! Tegul didžioji didžiuma vietų bus savųjų žmonių užimta; žmonių, kuriais pirmajai pradžiai tegali pasitikėti valdžia. Reikia savųjų žmonių pirmajai tvarkai nustatyti.

Be valdininkų, be pasaulinio darbo dirbėjų, be politikų, dar mums reiks ten daug energingų ir taktingų vidaus kultūros kėlėjų; tų žmonių, kuriems yra pavedama visuomenės dorinimas, jos sielos sveikata. Reiks daugelio kunigų. Nepasveikus dvasia, neišsidirbus skrupaletingumo gyvenime, teisybės dalykuose, veltui būtų stačius valstybę: ji būtų be pamato ir ūmai sugriūtų. Nepripratinus visuomenės skaitytis su savo sąžine, „bijoti Dievo" – teisingojo, sekti Kristum – gailestinguoju, – veltui bus įstatymai leisti: jų niekas nepildys; veltui kontroliuoti: paprikininkai bus, kaip buvę, paperkami.

Vilniaus vyskupija visados stigo kunigų. Juoba stigo kunigų lietuvių. Seniau lietuvių klierikų Vilniaus seminarijoje būdavo arti pusės, kartais net daugiau ne pusė. Paskui ėmė mažėti, mažėti. O prel. Michalkevičiui[1] patapus vyskupijos valdytoju ir endekams viską valdyti paėmus į savo rankas, lietuvių klierikų buvo kaip ir nebelikę. Vilniaus seminarijai kandidatų tiekė tie patys endekai, nuošaliai laikomuosiuose „kunigynuose". Čia juos gerai priruošdavo moksliškai ir patriotiškai ir konkuruoti su jais pašaliniams buvo labai sunku.

Dabar virsta kitoki laikai. Lietuviams ir gudams bus atviros durys į kunigų seminariją, kas tik bus pakankamai prisiruošęs ir pajutęs tą šventą ugnelę, kurią vadiname – pašaukimu, patraukimu šitaip, ne kitaip savo visuomenei tarnauti.

Kaip tyčia paskutiniaisiais karo metais išmirė daugiausia labai gerų kunigų lietuvių: jaunų, darbščių, Bažnyčią ir Tėvynę mylinčių. Kas juos pavaduos? Tiktai lietuvių jaunimas, kurs šoks naudotis gera mokslo ir dorinimosi įstaiga – Vilniaus kunigų seminarija. Šiemet į Vilniaus kunigų seminariją bus lengviau priimami, daugiau reikalaujama kandidatų. Mokslas, reikia tikėtis, bus galima pradėti už dvejeto mėnesių. Kreiptis gi raštu ar asmeniškai jau ir dabar galima.

Taigi, Lietuvos jaunuoliai, neužmirškite, kas ir kur jūsų laukia.

LIETUVOS IR LATVIJOS SIENŲ SPRENDĖJAI

Ryga, 1920 m. gruodžio 28 d. Lietuvos–Latvijos sienų arbitražo nariai, piliečiai Antanas Smetona ir Martynas Yčas[1], drauge su dalykų žinovais (ekspertais), sienų komisijos viršininku Užsienių reikalų ministerijos Tikėjimų departamento direktorium kun. Bielskum[2], Tomsko universiteto profesorium K. Būga[3], inžinierium Peliksu Vizbaru[4], Vytauto bažnyčios rektorium kun. J. Tumu ir stenografiste p. Dušnickaite, iš Kauno išvažiavo š. m. gruodžio 26 d. 10 val. vakaro. Kartu važiavo ir superarbitras Edinburgo profesorius anglas Simpsonas[5] ir jo sekretorius Nolken. Įsiprašė draugėn, kad pavėžėtume, ir prancūzų misijos narys p. de Sartige.

Lietuvos gelžkelių valdyba pasiuntinybei davė patį gerąjį salonvagoną. Vagono vadovas paklojo švarų patalą. Šilta, minkšta, jau ką gi!

Tik... O, kad to „tik" nebūtų! Visur jis laiko savo poziciją. Naktį kad ėmė kąsti blakės, nėr kur nė pasidėti. Prasiblaškiau, kaip šunų riejamas, visą naktį. Išalkusių gi būta, lyg tik iš bolševikijos... Joms čia nederėtų: tokioje elegancijoje ir tokia proza! Lyg piene keptame ragaišyje prūsokai ar kas dar blogesnis.

Mūsų anglus suspaudė influenza, visą naktį abudu prakosėjo ir rytą buvo be ūpo, ketindami gulti į lovą. Žvarbu, atodrėkis,

bet mūsų ūpas geras. Sklaidome žemėlapius, bent kiek juokuojame iš naujųjų valstybių kultūros. Nuo Šiaulių gauname savo vagonui ir platformai su automobiliu atskirą garvežį ir jau greičiau riedame į Latviją.

Lygu, lygu, nuobodu. Daug griuvėsių. Latvija labiau karo sunaikinta neg Lietuva. Pusiau antros Rygoje. Sutiko Latvių užsienių reikalų atstovas, visiems prisistatęs, ir pasiėmė savo globon prof. Simpsoną ir jo draugą. Mus gi sutiko mūsų atstovybė: dr. Zaunius[6], karo atstovas kap. Murninkas ir kiti. Išvedžiojo palei butus, kurių ir Rygoje didelis trūkumas, nors gyventojų smarkiai praretėta. Čia, kaip ir Kaune, daug butų dar nesutvarkyta. Aš su prof. Būga apsigyvenova „Hotel de Rome", kiti netoliese.

Lietuvių atstovybė Jūro gatvės Nr. 3 gražiuose namuose, pačiame atstovybių skruzdėlyne. Dr. Zaunius, jau puikiai pramokęs latviškai ir angliškai, tarnauja ir aiškina, kaip tikras džentlmenas. Jis apsukrumu pasitiki.

Klebonijoje pas kanauninką J. Valavičių gyvena Plocko sufraganas J.E. Szelążek, tikybos dalykų ekspertas, darant taiką su bolševikais. Didis tai patriotas, kaip ir vysk. Bandurskis ar Fedoravičius[7], ir nusistatęs labai griežtai prieš lietuvius. Iš kur lenkų ir gaunama tokių bjaurių žinių apie lietuvius!

Vakare pasikvietė lietuvių mokykla Jaroslavlio g. Vedėjas p. Buivydas[8], daug mokytojų su p. Misiūnaite ir kiti. Tai eglelė, į kurią susirinko visa lietuviškoji Ryga. Inteligentijos ne per daug, o darbininkų nė to tiek. Didžiulė šv. Alberto bažnyčia betarnaujanti vos kelioms dešimtims maldininkų. Šiaip jau lietuvių dar gerokai esama. Latvių valdžia buvo ketinusi išginti visas mokytojas, kurios neturi Latvijos pilietybės teisių. Bet šv. Pranciškaus viceklebonui Juodavalkiui[9] pasirūpinus, ministeris padarė išimtį. Dabar lietuvių mokykla turi iš valdžios gerą didelį butą, mokytojai algą, nors nepakankamą Rygoje gyventi. P. vedėjas dėl to nerimsta.

Vaikų vakaras puikus, giedota choru: „Lietuva, tėvyne mūsų", ir „Dievs svētī Latviju"[10]; deklamuota lietuviškai, latviškai, vokiškai; rusiškai net vaidinta. Antras dalykėlis „Sapnas Kalėdų naktį" vaidintas lietuviškai. Šoko baletą: „Šaltyšius" ir

„Dziedukas", gimnastikavos, parodė pagaliau gyvąjį paveikslą „Po Kryžium".

Viskas atlikta artistiškai ir įdomiai net paaugusiems. Lietuvių mokytojų čia dirbama didelis ir sumanus darbas. Vaikai puikiai kalba lietuviškai, lygiai gražiai ir latviškai.

Ryga žymiai sulatvėjusi. Gatvėse veik nesigirdi kitos kalbos. Tik viešbučiuose girdi vokiečius, lenkus, anglus ir gelžkelyje, kaip ir pas mus, rusišką kalbą. Net gatvių vardai bepalikti latviški, o neseniai dar buvę trejopi: latviški, vokiški ir rusiški. Taigi latviai mažesni už kauniškius „demokratai". Latviai oficialinai įveda lietuviškąją rašybą, kaip va: Škūńų gatvė, su š ir ū, nebe – „uh", tik racionališkiau už mus minkštindami sambalsiais; skaityk: Škūnių.

Kaunas prieš Rygą – menkas miestas. Čia elektros tramvajai birbia ir ūkia nuo pat 6 v. ryto ir iki pat 11 val. vakaro. Lig 9 val. kursui 2 latvių rubliu, po 9 val. – 3 rub. Elektros duoda per kiaurą parą, dieną ir naktį. Vaikščiojimas nesuvaržytas per kiaurą naktį. Čia želigauskininkų nėsą ko bijoti.

Gyvenimas brangokas. Viešbutyje už kambarį 55–60 rub., befšteksas 70 rub., kavos porcija (du puodeliu) ir 2 bandelytės su sviestu 26 rub. Pridėk 10% tarnui. Latvių rublio kursas: 5 už 1 ostrublį arba $2^1/_2$ rub. už 1 markę.

Suskubau nubėgti į dailininko Rozentalio[11] paveikslų parodą. Ne per daug paveikslų. Didesnių vos keletas. Varsos pilkos, net tokių, kuriuos piešė à la Siemiradzki[12]. Nė vienas nepagavo širdies, nors įdomūs visi. Rozentalis – vienas geriausių Latvijos tapytojų. Yra parodoje bent kiek ir tautinės keramikos bei siuvinių. Jie man pasirodė neturtingesni už mūsų tautinę ornamentiką.

Šiandien arbitražo nariai vizituoja Latvijos valdžios atstovus. Popiet mūsų pačių posėdis. Latvijos piliečių ir kariuomenės nusistatymas kitoks neg valdžios, ypač ne Užsienių reikalų vedėjo Mejeravičiaus[13]. Jam visuomenė nepritarianti, tik nėsą kito, kurs sugebėtų vesti užsienių politiką, tai ir kenčia. Kariškiai teisingai saką, kad klausimas Latvijos sienų su Lietuva esąs aiškus ir jis esą galima išrišti per vieną dieną. Gi diplomatai jį

užvilkinsią. Vis dėlto, sako, ne be vilties, kad išrišimas patenkins abidvi pusi.

Ryga, gruodžio 29 d. Vakar priešpiet vizitos ir revizitos. Popiet iki pusiaunakčio sienų sprendimo delegacijos posėdis – savo tarpe. Dar kartą pereita visa turimoji medžiaga ir visos galimybės pasikeičiant teritorijoms ar kitaip kaip atsilyginant ir kiek yra verti etnografiniai bei ekonominiai šio ar to keitimo pagrindai. Šiandien visa to protokolus raštu rengia arbitražo sekretoriai dr. Bielskus ir J. Tumas. Šiandien pietūs pas Seimo pirmininką (De l'assemblée Constituante de Latvie)[14] ir popiet turbūt bendras posėdis tarimosi tvarkai nustatyti.

Vakar buvo iškilęs elektros ir vandens įvodų darbininkų streikas. Buvome nusigandę, manydami tai patversiant bent kelias dienas. Tačiau vakarą apie 6 val. vėl užsidegė elektra. Sako, pakeitę darbininkus kareiviais ar kaip ten. Streikas labai įtariamas – bene bolševikų tai darbas, nes viduje Latvijos jų daug; daug ir į Latgaliją[15] pasitraukę. Latvijos visuomenės dėl to ūpas neramus.

Negaliu pasakyti, ko norėta. Netikima, jog vienų ekonominių sąlygų pagerinimo. Sunku susivokti ir kairiųjų tendencijose, o kairysis sparnas Latvijoje stipras, soc. demokratija daug sveria ir turi stiprią spaudą. Gražieji abipus miesto kanalo bulvarai dabar pavadinti Rainio ir Aspazijos[16] bulvarais. Tai atsitiko tuoj, kaip tik tuodu revoliucininku parvyko iš ištrėmimo. Dabar, sako, nebebūtų taip jų pagerbę, nes jiedu... būtų pasirodę per dešini šiems laikams.

Pagaliau ir kairieji, kaip ir visa Latvijos visuomenė, į savo valdžią neturi įtakos. Daugiausia jos balsai pasiekia Seimą. Latvijos valdžia kieta ir patvari ir su jokiais „demokratizmais", destis žvalgymais, ką visuomenė pasakys, nesiskaito. Taigi ir stabdyti valdžia čia nėra jokios galimybės, nors jai būtų griežtai priešingai nusistačiusi visuomenė.

Atvyko dar vienas mūsų delegacijos ekspertas, inž. V. Bielskis[17].

Rozentalio paroda, apie kurią minėjau I laiške, virsta „Rozentalio salonu", kaip yra Varšuvoje „Krywulto"[18]. Taigi nuolatine Latvių dailės įstaiga, kur bus priimami bet kieno visokiosios

dailės dalykai ne tik parodyti publikai, bet ir pasiūlyti jai, kad pirktų. Dalyvauja ir vokiečiai dailininkai. Dabar rodoma kūriniai Urbono, Purvito, Cielminienės, Bielenšteino, Girgensono, Krauso[19] ir rusų Aivazauskio, Kleverio ir Kondratenkos[20].

Ryga, gr. 30 d. Vakar posėdžius 12 val. atidarė Ministeris Pirmininkas Ulmanis[21]. Arbitražo nariai sutarė kas dieną po dukart posėdžiauti; būtent nuo 10–1 val. ir nuo 3–6 vak. Superarbitras, matyti, labai skubinasi ir tarybas norėtų pavaryti sparčiau. Gal tai ir gerai. Turint neapibrėžto laiko, nėra noro konkrečiai svarstyti.

Lietuviams užprotestavus prieš tokius straipsnius, kaip „Brihva Zemės"[22], latviai nariai apsiėmė nebedavinėti niekam žinių, kaip ir buvo užprotokoluota dar pirmiau.

Menų mecenatas M. su savo sesers dukterimi teiraujasi, ar veik atvažiuosianti lietuvių dailės paroda ir ar neketinąs aplankyti Rygą mūsų pirmasis dainininkas Kipras Petrauskas. Pasirodo, ir Rygoje jo turima daugybė garbintojų. Panaitės ir čia atvežė Petrapilio populiarumą. Jos sako, Petrauskas ten buvęs pirmojo dydžio žvaigždė. Kažin gi pasirodžius Latvijos Nacionalėje Operoje?

Ši opera nebejauna. Ji buvo jau sudaryta dar prieš karą; turėjo tokių dainininkų kaip Kaktinš[23]. Dabar ji valdo didžiausį ir labai gražų vokiečių teatrą, kurio tesudegė vienas trumpas galas, absida[24], ir jis dar nepataisytas. Teatras taip didelis ir gražus, kokio, rodos, nė Petrapilis neturi.

Gr. 29 d. šitame teatre ėjo „Karmen", dalyvaujant ponioms M. Brechmann-Stengel, Lambert, Rogge, Laube ir ponams Tunce, Meller, Ruiga, Elkis, Needra, Šulc. Žmonių dalyvavo, žiūrėk, arti šimto. Puikūs nauji kostiumai, naujos dailininko P. Kundžio[25] dekoracijos 2 ir 4 dalies. Naujausios teatro technikos priemonės, puiki šviesa, geras orkestras, tobulas choras. Ir ko visai nelaukėm, neblogas baletas ir visai geri solistai šokėjai Voldemars Komisars[26], lyg Petrapilio Vladimirovas[27], ir Klara Gentel[28].

Bent ketvertas gražių ir pakaktinai išdirbtų balsų. Vaidinimas, kaip vien reikiant, be vieno kito. Na, opera tokia, kad jai visai nebetoli nuo gerųjų operų didžiuosiuose miestuose.

Bilietai parduoti tik vienam. Publika susirinko gerai prieš 7 val., nes lygių lygiai 7 durys užsidaro ir pavėlavę gauna laukti už durų. Tai kai kuriems mėgstantiems, kad jų palauktų, o ne jie, ir šiuokart atsitiko.

Miela žiūrėti ir džiaugtis, kaip sparčiai galima pasivyti Europą, kai esi laisvas ir pats savo žemėje šeimininkauji. Valio Latvija!

Ryga, gruodžio 30 dieną. Mūsų delegacija Latvijos sienoms spręsti dirba sunkų darbą. Reikia žingsniais apeiti visa buvusioji administracinė siena; tai lietuvių, tai latvių ji nebepatenkina ir verste verčia pataisyti. Ji tebuvo gera, kol abi kaimynės nelaikė savų ūkių, kai viskas ėjo pervien. Delegacijos ir viso arbitražo darbas sunkus ne savaime, tik tekus painiotis tarpe įvairių įvairiausių principų: istorinių, etnografinių, ekonominių, strateginių ir – būsimojo gero, taikaus, prietelingo sugyvenimo. Vienur tenka spręsti siena sulig to, kam ji per ilgus amžius priderėjo; kitur katros tautos didžiuma; kitur susyk dviem ar net trimis principais.

Visai kitoks bus sprendimas Palangos srities, kitoks visos senosios administracinės sienos, visai kitoks – Alūkštos srities.

Jei remtumės tuo vienu istoriniu pradu, tai Lietuvai priderėtų visas trikampis, kurio šonus sudaro jūra ir Bartavos upė nuo Skuodo iki pat jos įtekmės Liepojoje. Bartava kitados ėjo Žemaičių vaivadystės siena ir net Žemaičių kunigaikštystės. Tačiau šis kraštas tautiškai yra grynai latviškas ir būtų didžiausia skriauda jis atrėžus nuo Latvijos. Niekas ir nesikėsina tai padaryti.

Visai kas kita Palanga iki Šventosios upės. Šis penkių ar kiek ten kilometrų ilgio jūros kraštas nuo senų seniausios gadynės priderėjo Žemaičiams ir niekas jo neginčijo, kol neprasidėjo lenkų akcija prieš Rusiją[29]. Palangos dvarą gavęs grafas Tęžkus-Tiškevičius Mykolas apie 1817 m. susimerkė su Kuršo vokiečiais baronais ir įkalbėjo netol tematančiai Rusijai, būsią kur kas lengviau administruoti visas pajūris, turint jis vienose rankose[30]. Tęžkus sukabino Kuršo vokiečius su Prūsų vokiečiais ir visai atkirto Rusiją nuo jūros. Lietuvai buvo labai tai. Dabar jai pajūris

tapo reikalingas ir jis grįš jai, ypač kad ir etnologinis principas tam padeda: lietuvių ir latvių čia santykis daugiau kaip 4:1.

Palangos sektoriaus išsprendimą kiek keblesniu darys, kai lietuviai gaus pareikalauti iš latvių galo smiltynų, Nidden pelkių ir Pupių ežero. Etnografiškai tas kraštelis yra pusiau lietuviškas. Visi latviai čia lygiai laisvai kalba žemaitiškai, kaip ir latviškai, nes visi jų, kone išimtinai žvejų, reikalai nusvirę į Žemaičius: čia parduodama žuvis, iš čia gaunama duonos. Nuo Latvijos juos skiria miškai. Gyventojų pagaliau čia visai nedaug. Žemės plotas Latvijai visai nenaudingas, bevaisis, o Lietuva galės iš jo padaryti naują ūkio vertenybę – pasitaisyti žvejų ir pirklių uostą. Kaip tik čia jūra jau turi du metru gilumo, ko Palanga neturi, ir kanalui iš jūros prakasti į ežerą nereikia jokių Lesepsų[31]. Jei latviai atmins vyriausį sienų sprendimo principą – gerą sugyvenimą, jie nedarys daug keblumų lietuviams įsitaisyti uostą, reikalingą net ir tuo atveju, jei mes gausime Klaipėdos uostą. Naujas uostas teiks gyvybės visam kraštui ir labai gerų gyvenimo sąlygų jo žmonėms. (Rūkiava paliktų prie Latvijos.) Tai supratę, žmonės neabejotinai apsispręstų už priderėjimą Lietuvai, o Latvijai, turint 250 mylių jūros krašto, kas tie keliolika kilometrų, kurių vis tiek nepanaudos.

Sieną nuo Rūkiavos iki Aknystos latviai spręs tuo vienu etnografiniu principu; reikalaus patikrinimo viso pasienio per 7 kilometrus gilyn. Jiems matosi, jie tiek daug primaišę savo gaivalo, jog jau laikas yra ir visa žemė Latvijai priskirti. Tačiau tai nepastovus principas. Natūralė siena upėmis (Vadakstis, Nemunėlis ir k.) senai nusistovėjusi, nereiktų išdantyti. Ir būtų veltui; po keliolikos metų siena vėl neatitiktų tautinėms sėdyboms. Taigi šito sektoriaus „taisymas" yra labai problematiško reikalingumo. Jis nesustabdys difuzijos.

Išimtį tesudaro Brunaviškių sritis ir Aknystos. Čia latvių gaivalo yra daugiau ne lietuvių, jų kraštas dirbtinai įsikišęs į Lietuvą, nors čia gyventojai latviai autochtonai. Senovės papratimu barono Brunovo[32] žmonės drauge su juo liko neišvirtę liuteriais ir priskirti prie katalikiškosios Lietuvos. Aknystos iškyšulį padarė, kaip ir gr. M. Tiškevičius Palangą, gr. Tyzenhauzas[33], norėdamas,

kad tasai dvaras būtų drauge su Rokiškiu vienoje administracinėje dalyje. Tais dviem iškyšuliais galima būtų kompensuoti latviai už jų nusileidimus kituose sektoriuose.

Kur kas keblesnis išsprendimas gelžkelių, kurių vieni galai mūsų, kiti latvių. Ir dar keblesnis Alūkštos srities išsprendimas. Jos neišspręsi nei istoriniu, nei etnografiniu, nei ekonominiu principu, tik visu mišiniu. Nei latviai, nei lietuviai čia neturi didžiumos, tik Subačiaus, Gryvos ir Laukesos parapijos – lietuviškos. Užmestas, nutolęs, neturtingas kraštas, jis negali maitinti Dinabarko, neprileidus Lietuvos. Jį tyčia siauru rėžiu nutiesė baronai, kaip tinklą, į kurį įkliūtų einą į Dauguvą bet kokiais reikalais.

Teisingai, kad abidvi pusi patenkintų, šį klausimą sunku išspręsti. Jį išspręs tik labai geros valios žmonės, kurie mokės ekonomiškai plačiau pažiūrėti ir norės kaimyniškai gerai gyventi.

POLITIKOS POEZIJA

Kol Latvija nusitiesė sieną su Estija, išėjo daug laiko[1]. Pikti liežuviai sako, ji ir visai nebūtų sutvarkiusi tos sienos, jei nebūtų buvusi tuo laiku silpna, o Estija nebūtų pastačiusi pasienyje dviejų savo kariuomenės divizijų. Lietuva, kariaudama su lenkais, negali pasidaryti antrojo fronto su Latviais. Ji to nei nori, nei norėjo, teisingai manydama, jog savitarpis karas tarp beatgimstančių valstybėlių būtų vienų ir kitų pražūtis. Laimės būtų maža, o pralaimėta – viskas, visi naujieji idealai, visa nepriklausomybė, kurią tik tik pradeda jos įsiskonėti. Taigi, sako tie patys piktieji liežuviai, Lietuva visai nesutarsianti su kietaisiais savo kaimynais latviais, nes Lietuva, suprask: jos nepriklausomybės darytojai, esą ne politikai, ne ekonomistai, tik poezininkai, tik idealistai, kuriems gyvenimo rietenose nėsą vietos.

Nenorėtume tikėti, kad taip bus; kad Lietuva su savo poezijos ir idealų kalba nesusikalbėtų su Latvija jos materialybės kalba; kad tarp tų dviejų kaimynių, trumpiau sakant, visai nebūtų bendros kalbos; kad Latvijai visai nieko nereikštų poezijos, idealų argumentai.

Pavelykite būti ir čia poezininku. Politikos poezija visai nieko nebereiškia tik toms valstybėms, kurios tą savo plėtojimosi laikotarpį jau pergyveno ir užmiršo; kurios nuslinko į materialiuosius tos dienos sumetimus, kurie iš politikos jau ima darytis „biznį". O poezijos laikas buvo bet kuriai tautai, kuri tik susidarė atskirą valstybę. Ne ekonomistai aiškiomis ribomis atsibrėžė nuo prancūzų, vokiečių ir italų, tik Vilemas Telis[2], nustojusi kantrybės svetimųjų slogučio auka. Jokiais ekonominiais sumetimais neišaiškinsi ir valonų bei flamandų atkritimo nuo prancūzų ir germanų padermės ir tapimo tarp kūjo ir priekalo. Valonams su galingais broliais prancūzais, flamandams su kultūringaisiais broliais olandais buvo pakeliui[3]. Dėlto nėjo su jais per amžius. Airijai, atsiskyrus nuo Anglijos, bene bus aršiau, kaip kad buvo anais išnaudojimo laikais. Vis dėlto ji skiriasi, jos patriotai galvas tebeguldo: Anglija visą Airiją laiko karo stovyje. Nepriklausomybės kovotojai revoliucininkai yra net kunigai ir vyskupai (Manikso arkivyskupas ir k.). Nejaugi ir tie asketai (minėtasis asmuo – tikras asketas) būtų materialistai, ne poezininkai? Ir ta pati Latvija, mitusi ir turtėjusi Rusijos ir Lietuvos žaliąja medžiaga, jųjų darbininkų rankomis palaikiusi didžiulę savo pramonę, dabar nuo visų atsiskirdama, nuo visų užsitverdama sienomis, vargu bau daro gerą gešeftą. Tačiau nors sumaterializėjusi, vis dėlto nesiliauja stačiusi savo nepriklausomybės, savo laisvės. Vadinasi, ir jie – daugiau poezininkai iš viso ir tik materialistai – detaliuose.

Ir tos pačios galingosios valstybės dažnai pristinga materialių argumentų; dažnai jie net užvilia. Tada griebiasi poezijos – patriotizmo ir tas argumentas jų nebeužvilia. Tokios pat nuomonės yra dabar Lietuva. Ji kovoja už laimingą savo buitį tokiais ginklais, kurie užvilti negali; ir palaimėsianti tarias ne prisiplėšdama svetimų turtų ir žemių, tik smarkiai dirbdama bendrai su savo kaimynais. Lietuvos obalsis: kaimynai, pasidėkime kits kitam susidaryti kuo patogiausias gyvenimo sąlygas, kad nereiktų dviem negalingiem dar būti kits kito parazitais. Ar iš to, piktieji liežuviai, juokiatės? Ar tai jums rodos poezija? Ar, sulig jūsų, galimas daiktas prileisti prie spenio ir kad jo nečiulptų, nežįstų?

Jei tai ir negalimas daiktas, tačiau tai turi būti dorai ir išmintingai tvarkantis. Ag ir melžėjas, jei jis išmintingas, šeria savo melžiamąją, nes kuo geriau atšeria, tuo daugiau gauna. Ar pavadinsime išmintinga rusų politiką, kai jie tešėrė savo centrą, tečiulpdami savo pakraščius? Pakraščiui nedaug tedavė ir jie pagaliau visai užtrūko. Ar išmintingai darė vokiečiai tokį gražų Klaipėdos uostą laikydami neveiklų, kad juoba tvirtėtų Karaliaučius? Šiandien užleistasis Klaipėdos kraštas nė pats savęs nepramaitina, na, žinoma, ir prie išnaudotojų grįžti nebenori.

Latvija, pasekdama tais pat pėdais, per tris kilometrus neprileisdama Lietuvos prie jūros ir Dauguvos vandens kelių, žinoma, nualintų ją ir užtroškintų; tik kas jai iš to naudos? Nauda viena teregima: velyti, kad Lietuva pataptų kuo produktingiausias kraštas, nes Lietuva – Latvijos ir jos uostų Hinterlandas[4]. Kas jai iš to, kad Semigalijos[5] ir Zarasų gudai paliks, kaip ir buvę, parijai, kad Dauguva niekas neplaukys, nieko nevežios? O kai vežios, tai, žinoma, vežios į Rygą, ne kur kitur. Latvių ūkio ministerijai pravedus tokią sieną, kaip dabar kad yra jos pravesta, jei jos laikytųsi, rodytųsi ne sumetanti savo naudos, tik, kurstoma savo sėbrų lenkų, darytų Lietuvai „psikusą"[6], kirstų štybelį jai.

Štai kodėl mums matos, jog be siaurų šios dienos sumetimų būtinai reikia dar poezijos; tos pranašų dvasios, kuria jie būsimuosius dalykus perregi.

ESTAI

„Suomija" mano pradėtoji „Vilniaus Žiniose" rašyba prof. Būgai rodos būsianti neteisinga: reikią rašyti: Somija. Tai kaipgi rašysime?

Ėstas, Ėstija (su ilgąja „ė") mano pradėtoji „Nepriklausomojoj Lietuvoje" rašyba (žiūr. ir „Aplink Baltiją"[1]) vis dar ne visai teprigyja mūsų laikraščiuose. O turi prigyti, nes tai atatinka pačių estų nusistatymui: jie oficialinai esą savo atstovybėms įsakę vartoti savo tėvynės vardą: Eesti, ne Estonija, kaip senovėje juos buvo pravardžiavę iš lotyniškos kalbos.

Taigi Estijos, ne Estonijos ir ne Įgaunijos (apie tai žr. taip pat „Aplink Baltiją"), nes tai tik vieno pakraščio vardas, delegacija viešėjo Lietuvoje bal. 14–16 d.

Aš vienas teesu matęs tokias širdies išleistuves, kaip buvo estų sutiktuvės: tai anglo Wardo[2]. Kodėl? Ką bendra mes turime su estais; mes, pačių vasarių pabaltijos gyventojai, su pačios šiaurės? Mes, kurių žemės net nesiriboja, nes mus skiria – Latvija. Aš to nemoku išaiškinti. Nei mes turime su jais kokių bendrų ekonomijos reikalų, nei bendrai veikiame politikoje. Net religija ir tautos kiltis kitokios: estai liuterių tikėjimo ir finų (vengrų–altajiečių) rasės; taigi net ne arijai.

Azijatai, ne europiečiai, suomiai tačiau pralenkė didžiumą pavergtųjų mažesniųjų tautų, nes buvo laisvi nors dalimi, valdėsi autonomiškai[3]. Suomių kultūra senoka. Jie jau turi savų tradicijų, net politikoje. Jie jau nusistovėję, kaip anglai, savo parlamentarizme. Suomiai negreiti blaškytis iš vienos pusės kiton. Jie varo stačiai esamąją savo politiką, o su naujienomis, kaip ir anglai, visai nesibičiuoliuoja, nors tai ir atrodytų be galo idėjinga.

Taip reikia aiškinti tokį nebesuprantamą prajovą, kaip suomių santykis su estais. Estams sukilus prieš rusus ir siekus savo nepriklausomybės, suomiai galvatrūkčiais bėgo jiems padėtų ir kaip tik reikiamuoju, pačiu pavojinguoju momentu[4]. Rodės, dabar tai jau susimezgė su artimiausiais savo giminėmis, estais, ir jau nebesiskirs. Kiltis ir geografinis padėjimas abipus suomių atsiautos verste verčia estus ir suomius gyventi bendrai ir gintis bendrai. Tuo gi tarpu viskas pasibaigė – talka, ir šiandien dar nėra jokio bendro politikos plano būsimiesiems santykiams tarp estų ir suomių nustatyti. Estai stengiasi, suomiai tyli, gal abejodami, ar ne per sunki našta tektų nešti beginant ne tik savo senovinę laisvę, bet dar ir brolėnų estų – naująją laisvę. Suomiai visiškai ne imperialistai ir su estais jie jungsis tik tada, kai matys neišvengiamą būtinumą bendrai gintis nuo rusų: suomius su estais, nujau, bene tik suriš ta viena pabaltijos valstybių sąjungos idėja, ne tautiniai dalykai.

Su bolševikais estai ceremonijų nedarą. Buvę į Estiją pasiųsti žymūs kurstytojai su žymiais kapitalais. Estai juos išgaudę ir

visus ik vieno sušaudę. Bolševikų atstovui vieną užstojus ir pasiūlijus mainą, estų valdžia griežtai jam atšovė: „Nesikišk ne į savo dalyką!" Dabar bolševikų kurstytojai nebeiną agituoti tarp estų: esą per pavojinga, reikalaują iš savo valdžios neištesimo užmokėjimo ir dar aukšto jų gyvybės apdraudimo jų šeimynų naudai.

Su savaisiais bolševikais, kurie mokėjo per garsiai šaukti, jog jie atstovauja visą Estiją, destis žymią jos didžiumą, estų valdžia kitaip pasielgė: ji prileido bolševikus prie rinkimų, priėmė atskirą jų sąrašą, idant viešai pasirodytų tariamąja savo galybe. Na, ir pasirodė: iš 120 atstovų, į ordinarinį parlamentą, paleidus steigiamąjį seimą, bolševikų estų tepateko 5, tai ir jų įtaka ten jokia. Po rinkimų nė visuomenėje jie nebegali dangstytis svetimais rūbais ir beturėti įtakos. Taigi parlamentas susidarė iš ramiųjų gaivalų, daugiausia iš žemdirbių, kurie daugiausia uždo moka ir sunkiąją valstybės naštą neša. Tarp sodiečių bolševikai ir socialistai neturi žymios įtakos. Taigi Lietuvos sodžius, sulyginus su estų sodžium, esąs kur kas kairesnis.

Su latviais estams nesiseka sudaryti širdies santykių. Sienos nutiesimas paliko jiems per blogą įspūdį, kurs vis tebesėtrija, niekaip negalint pabaigti; vis tebetrukdą latviai, mažiausios progos gavę. Kaip ir su mumis.

Su lietuviais estų širdis sukrinta, sako, dėl didesnio vienodumo charakterių. Tai stebėtina ir studijuotina, iš kur tai galėjo rastis, nieko bendra neturint per amžių amžius. Vienodos politikos sąlygos? Temperamentai vienodi? Tiek to. Gana mums, kad mes su jais kaimynaujame. Latvija mūsų negali atskirti, nes turime bendrą jūrą ežerą, Baltiją, kuri padaro mus kaimynais, tiesioginai susisiekiančiais. Ir tas susisiekimas darysis vis dažnesnis, estams savo pramonę išvystant, lietuviams savo prekijų laivyną didinant.

Telaiminie tą darbą mūsų Jūratė deivė ir jos vaidila – pil. Martynas Yčas![5]

P. S. Lietuviai, atsigerindami estams, rengia savo delegaciją į Taliną.

SU BOLŠEVIKAIS

PAVOJUI GRESIANT

„Mes visi be galo susirūpinę, kas bus su Vilnium ir su visa mūsų nepriklausomybe. Jau ir pas mus, pakuršėje, susidaro komunistų partijos, ruošdamosios bolševikų pasitikti.

Teko man pasikalbėti su viena rusų generoliene; ji gerai pažįsta rusų nusistatymą. Ji griežtai sako, mes bolševizmo neišvengsią; jis į mus ateisiąs per Estiją ir Latviją. Toks esąs nusistatymas lygiai bolševikų, lygiai monarchistų – atstatyti „nedalijamą Rusiją". Monarchistai tepripažįstą vieną caro valią; tai tebūsią teisėta, ką jis, caras, „duosiąs", kokių „malonių" ir mažų palengvinimų teiksiąs mažosioms Rusijos tautoms".

Taip mums rašo vienas korespondentas. Tiesa ne tiesa, vis dėlto pagalvokime dėl to pavojaus.

Mes, lietuviai, patys vieni negalėsime atsitūrėti bolševikų gaujoms, ypač kad ir pačiame mūsų viduje jų yra. Taigi nepasikliaudami vienais pačiais savimi, dairykimės kaimynų sąjungos; nors bloga taika, vis ji geresnė už gerą kivirčą. Sunku susiderėti su latviais: žinai, kokie jie kieti žmonės ir nesugyvenami. Bet ką darysi? Taikykimės. Sunku derėtis ir su lenkais: žinai, kokie jie politikoje nelogingi ir nepastovūs. O ką darysi? Reikia jiems užmiršti visa, kas buvo, jei tik reikš, nors žodžiais, gerą savo valią. Sunku derėtis ir su bolševikais: žinai,

kaip negalima pasitikėti jų žodžiais, kaip tarp didžiumiečių ir nedidžiumiečių nėra bendros kalbos. O tačiau reikia tas bendrumas pramanyti.

Pasikliauti viena valstybių santarve (entente) negalima, ypač kad ji, lygiai kaip Jungtinės Valstybės, labai bijo Europos rytų „balkanizacijos"[1]. Destis kad pabaltijoje, pripažinus visą eilę nepriklausomų valstybių, neprasidėtų tokios pat rietenos, kaip tarp serbų – bulgarų – graikų dėl Makedonijos, Albanijos ir k. Europos vakarų valstybės privalo pamatyti, kad mes – ne Balkanai, kad mumyse nėra per daug imperialistinių, egoistinių siekimų, kad mes visi jau mokėsime demokratingai sugyventi, neskriausdami kits kito, pagerbdami kits kito brangiuosius dalykus: tikėjimą, kalbą, savastį.

Europos vakarai, ruošdamies pripažinti valstybes, ypač Lietuvą, de jure (teisiškai) nepriklausomomis, to vieno žiūrės, neišskiriant nė Anglijos, kad nepasidarius sau rūpesčio su naujais kaimynais, kad netektų jiems geruoju ir bloguoju nuolat tik taikinti, o ne gauti naudos iš ramių pirklybos ir maino santykių.

Taigi bent laukdami to pripažinimo de jure, mes privalome išlaikyti ramybę dvasios net su aršiausiais mūsų priešininkais. Ir tos pat tautinės neapykantos veikiau atšals, kai imsime aikštėn kelti Lietuvos valstybiškumą, kaipo bendrą visų sudedamųjų į vieną tautų gerovę ir laimę.

Vilniaus, sakysime, žemėje niekas liaudies nešvietė šiuo krypsniu, neaiškino, kur ir kodėl patogiau ir sočiau bus gyventi. Jai tekišo į akis viena: Varšuvą ir katalikybę, lyg visas žemiškasis gyvenimas būtų tik tais dviem dalykais pagrįstas. Mūsų uždavinys dabar rodyti tai liaudžiai ekonominius santykius, reformomis daryti tai, kas ypač vargingą vilniečių valstiečių būtį palengvina.

Jei ne „litvinais", tai bent jų sudaromąja valstybe tegu ima visokeriopa liaudis pasikliauti, nes geriausiai gina valstybę tie, kam toje valstybėje geriausia gyventi. Nurimę viduje, veikiau nurimsime ir kaimynuose, ir nebereiks Amerikos Štatams[2] ar kam kitam sakyti: kol buvo viena Rusija, buvo ramu. Taigi vėl

glauskitės prie Rusijos; jei ne, tai prie Vokietijos. Čia prancūzai priduria: jei nepatinka nei vieni, nei kiti, tai spieskitės aplink Lenkiją, su ja sudarydami vieną didžiulę Randstaatų[3] vainiką.

Su Lenkija, rodant jai per plačius imperialistinius apetitus, griebiant jai 1772 m. sienų[4], destis pavergiant sau Latviją, Lietuvą, Gudiją ir Ukrainą, tokios kombinacijos nebuvo galimos. Dabar gi, kai lenkų imperializmui jau nulaužti ragai, ir lenkai, bėdos tikti, rodos, tenkinasi vien etnografinėmis sienomis, bus galima pagalvoti ir apie pakraščio valstybių sąjungą, gerą tiek mums, tiek Europos ramybei. Suomija–Estija–Latvija–Lietuva–Lenkija–Rumunija, – visai nepaniekintina Europos vidurio galybė; su ja rimtai reiktų skaitytis kaip Rusijai, šiokiai ar tokiai, taip ir Vokietijai. O pavojus gresia visoms paminėtosioms valstybėms lygiai iš vienos, lygiai iš antros pusės. Taigi nors dėl to pavojaus riškimės prietelybės ryšiais viduje ir orie; darykime iš daugelio virbų, skyrium lengvai sulaužomų, vieną lanksčią, nebeperlaužiamą vantą.

NEBEAPSIGAUDINĖKIME!

Taikos sutartis su bolševikais padaryta[1]. Ir jie apsiima kuo švenčiausiai išpildyti visus sutarties punktus; neveidmainiškai esą pasiryžę iš Lietuvos savo kariuomenę išvesti. Tik jokiu gyvu būdu nesutinką... nebebūti bolševikais. Jų „tikėjimo" dogmatas – tarybų valdžia; tai tokios valdžios nesteigti, kur tik yra galima, nei patys atskiri žmonės, nei Maskva nesutinka ir niekados nesutiks.

Visi mūsų valdžios bandymai, visos pastangos pastatyti savąją civilinę valdžią šalia bolševikų karinės valdžios, reikalingos jiems karui su lenkais, galutinai pasibaigė niekais. Bolševikų karo valdžia Vilniuje ir užimtame krašte sudarysianti valdžią savo, bolševikiškais įstatymais, su visais savo revkomais (revoliuciniais komitetais) ir kitais tolygiais. Čia, Lietuvoje, daro jie sau bazę prieš lenkus, čia apsirūpinsią maistu ir kitokia reikmene už pinigus ir rekvizicijomis. Ir dabar bolševikai viską perka

savo pinigais ir siunčia į Maskvą. Skustuvui vienas užmokėjęs 2000 rublių ir nusijuokęs. Girdi, būčiau davęs ir 30 000, nes Maskvoje nei už tiek negauni.

Taigi, Lietuvos piliečiai, nebeapsigaudinėkime! Geruoju mes ničnieko nelaimėsime iš naujųjų okupantų, kaip nelaimėjome ir iš pirmųjų okupantų. Laikykimės Taikos sutarties. Bet šalia jos laikykimės ir tolygios bolševikams taktikos: savo agitacija atremkime bolševikų agitaciją. Ir nesnauskime, jei nenorime, kad jie mus pabaigtų savo pinklėmis apipinti.

Žiūrėkite, ką jie, tie naujieji mūsų santarvininkai, daro!

Lietuvos ir Baltarusijos Komunistų partijos Centro komiteto organe „Komunistas", Nr. 3, liepos 25 d. riebiai išspausta:

„Lietuvos kareiviai, rinkite savo komitetus, varykite nepakenčiamus aficierius! Lietuvos kareiviai, jūs, darbininkų ir mažažemių sūnūs, eikite išvien su visais revoliuciniais darbininkais ir mažažemiais".

Mes pakartojame šitą demagoginį, mūsų armiją ardantį atsišaukimą. Mūsų kareiviai jo neklauso ir neklausys, kaip bolševistinės agitacijos neklauso Vilnius, į jų mitingus neina, o gelžkeliečiai tiesiog iššvilpė kalbėtojus, iškoliojo „parchomis"[2] ir duonos atėmėjais. Mes tik rodome jums, Lietuvos piliečiai, kad su bolševikais du turgu.

Nelaimė Lietuvai, jei jų neatsiginsime! Vilnius jau tuščias. Sekmadienį gatvės be žmonių, nes pabėgę ar namie glūdi, krautuvės uždaros. Už dviejų savaičių Vilnius laukia bado. Laikraščiai sustabdyti; sustabdyta ir tik ką vėl pradėjusi eiti „Nepriklausomoji Lietuva"[3], kad kažką padėjo prieš bolševizmą. Beina viena pati „Echo Litwy" ir „Komunistas"[4]. Ruošiasi bankus nacionalizuoti. Mūsų kariuomenę skaito įterpta į bolševikų kariuomenę, nors to niekad nebuvo: Vilniuje teturime savo karo komendantūrą su komendantu Kurkausku[5] ir būreliu kareivių. Jis vienas iš Vilniaus neišeina, dirbdamas daug naudingo darbo.

Eina propaganda iš bolševikų, – pastatykime gi savo sieną prieš tą propagandą, jei nenorime pražūti su visa savo Valstybe, su jos nepriklausomybe; jei nenorime badu pražūti, nes bol-

ševikai atvirai sakosi: „Mes jus suvalgysime su visais kauleliais!"

O mainais mes jums, lietuviams, duosime Maskvos produktų: bado, choleros, tifo ir kitokių epidemijų.

Nebeapsigaudinėkime! Budėkime pasieniais!

Tai yra pačios tikrosios žinios.

BOLŠEVIKIJOJE

Mūsų delegacijai nuvažiavus į Maskvą taikos daryti su bolševikais, pravartu mesti keletas bruožų, kaip dabar laikosi valdžia ir žmonės Tarybų Rusijoje. Taigi pakartosime keletą dalykų iš paskaitų, kurias andai buvo padarę „Tautos" redakcijoje sugrįžėliai iš Rusijos, žymūs šviesuoliai.

Šiuo laiku, kada einame į santarvę su kaimynais, gal ir nevertėtų liesti tų dalykų. Jie nemalonūs, šviesių bruožų kol kas neturime parodyti. Tik kaimyniniai santykiai savo rėžtu, o tikrasai dalykų padėjimas – savo. Mus pateisins tai, jog nemaloniuosius dalykus, ypač užgaulinguosius, dedame ne tam kol kas nelaimingam kraštui pasmerkti, tik išreikšti vilčiai, kad jie kuo veikiausiai atgytų, kuo veikiausiai gautų tikrąjį, rusiškąjį savo veidą, kad ir didžiumiečių[1] sudarytąjį.

Į klausimą, kuo laikosi rusų revoliucija, davę atsaką patys rusai piliečiai: „Na jevreiskich mozgach, na latyšskich štykach, na ruskich durakach"[2]. Gana skaudus apibūdinimas, kad ne patys rusai stato savo gyvenimą, tik atėjūnai iš pakraščių – patys gi rusai bejėgiai. Žydai belikę žymiausieji inteligentai, nes rusų inteligentija esanti arba iššudyta, arba pasitraukusi į užsienius, arba šiaip jau į ūksmę.

Taigi visa ko sumanytojai esą žydai, gi tų sumanymų išpildytojai – latviai. Mums paklausus, ar tiesa, kad visų žiaurybių kaltininkai esą žydai, prelegentai atsakė: „Ne". Kiek buvę progos susidurti su Nepaprastosios komisijos, trumpai vadinamosios črezvičaika[3], žydai arba visai nesikišą, arba esą sukalbami. Tuo tarpu kad latviai esą tiesiog nepakenčiamai žiaurūs pildytojai, tokie, kaip pirma buvo madjarai (vengrai) ir kiniečiai. Apie

latvius bolševikus mūsų sugrįžėliai parsivežė per nemalonų atminimą. To negalėjo pasakyti apie rusus.

Dvarai Rusijoje išnykę; jie buvę išdraskyti ar sudeginti. Belikę bent 1–2%, kur kažin kaip išlikę jų savininkai ir esą vedami „sovietskija choziajstva"[4]. Rusija pavirtusi grynai valstiečių šalimi, tokia jau ir liksianti. Tiekai žmonių ten žuvus, pramonei žuvus, Rusiją užliesią svetimieji darbininkai ir jos turtus naudosią sau.

Bolševizmas vis labiau nustojęs kredito, pasitikėjimo; menševizmas vis labiau jo gaunąs. Niekas čia nebetikįs didžiumiečių viltimis sukelti socialiąją viso pasaulio revoliuciją ir linkstą prie tvarkymo savo pačių iširėlės tėvynės. Besitikį didžiumiečiai revoliucijų Lenkijoje ir Lietuvoje; daugiau niekur.

Proletariatas vis labiau nykstąs ir beveik jau išnykęs. Dirbtuvės sustojusios, darbininkai mobilizuoti. Kame dar einąs darbas, tai ir ten menkai, nes pilna esą viršininkų, o darbininkų nėsą. Ir visi ne tiek dirbą, kiek kalbą.

Mokyklų esą pristeigta visur ir visokių rūšių, pradedamųjų, vidurinių ir aukštųjų; sudaryta taip, kad iš žemesnės būtų galima palypėti į aukštesnę. Tik jos visos, griežtai visos, esančios tuščios, nes nėsą mokytojų, nė vadovėlių. Mokytojai negalį pragyventi iš savo algų ir beveliją kareiviauti, kur bent pašeria juos. Knygų spausdinimas visiškai sustojęs. Tai mokyklų belikę vieni vardai.

Kairiesiems eserams įsigalėti padedą ir tai, jog didžiumiečiai skylą į dvi dali. Leninas linkęs esąs į kompromisą su kapitalizmu, kiti gi tebeesą šalininkai permanentinės (nuolatinės) revoliucijos. Jei Rusija neparodo savo veido, tai tik dėl to, kad bolševikai teisybę sau monopolizavę ir nieko neprileidžią kritikuoti. Apie žodžio ir spaudos laisvę Rusijoje senai užmiršta. Beišeiną tiktai bolševikų laikraščiai, tikriau, teišeiną trys dideli laikraščiai: „Pravda", „Izvestija" ir „Ekonomičeskaja Žizn"[5]; ir tai tik du pastaruoju geru. Dar einą liaudžiai ir kareiviams skiriamieji: „Bednota" ir „Krasnoarmejec"[6].

Apie nuomonių laisvę negali būti nė kalbos. Mums paklausus, ar tiesa, jog bolševikai tesušaudę devynis tūkstančius žmonių ir tai daugiausia spekuliantų, mums atsakyta štai kas. Namie bolševikai prisipažįsta sušaudę penkias dešimtis tūkstančių. Tik

kai pasižiūri į tokią Maskvą, kur tik per vieną mėnesį buvę sušaudyti 500–700 žmonių, ir į Petrapilį, kur iš karto novyta po tiek pat, reikią spręsti, jog bolševistinė revoliucija paklojo dešimtį kartų daugiau, destis apie pusę milijono tariamųjų kontrrevoliucininkų.

Ypač baisūs laikai buvę, kai buvo teisiami be jokių tardymų, „po revoliucionnoj sovesti"[7]: tada visiems, kam tik buvo parašytas protokolas, buvo tas vienas likimas – mirtis. Dabar, Europai įsikišus, sudaryta teismai, kurie nors teismų pavidalą teturį, vis dėlto – teismai, bent neveikią ūmai, ir mirties bausmių sumažėję iki minimumo.

Visa Rusijos vyrija esanti mobilizuota. Bolševikai galį išstatyti 24 armijas, kiekvieną po 300 000 kareivių, apie 7 milijonus. Tik transportams sugedus, nėsą kaip ja pasinaudoti. Vis dėlto bolševikai labai pasikliaują karine savo pajėga.

Lietuvių dalyvavimas bolševikų valdžioje esąs labai žymus. Viename „Cike" (Centralnyj ispolnitelnyj komitet)[8] esą trys lietuviai iš 19 narių, taigi šeštadalis vyriausios valdžios: Vicentas Mickevičius-Kapsukas, Vaineikis[9] ir dar kažin kas.

Apie pinigų puolimą eina tiesiog pasakos. Degtukų dėžutei esą mokama po 100 rublių. Valstiečiai pinigų visai neimą. Ir iš valstiečių valdžia neimanti uždo pinigais, tik – „naturalnyj nalog"[10]. Valstiečiai, girdi, priešintųsi, tik yra pernelyg įbailinti ir suskurdę.

Matote, Rusijos padėjimas yra toli gražu nepavydėtinas ir jai labai metas pradėti normalų gyvenimą, santykiaujant su Europa per pabaltijos valstybes, tame skaičiuje ir per Lietuvą. Išalkusi Rusija tik laukianti progos pulti sočią Lietuvą. Tik ką tai pridės? Lietuvos gėrybių neilgam – būtume visi alkani. O normaliai ir taikiai gyvendami, būsime visi sotūs.

ŽVILGTERĖK, VALDŽIA, Į TROKŠTANČIUS GRĮŽTI!

Pereitą kartą aš melste meldžiau supuvėlius dvasia, kad jie malonėtų nebevažiuoti namo, Lietuvon[1]. Su supuvėliais kūnu tiek jau to: vieni per nelaimę, kiti per klaidą supuvo. Šiaip ar

taip yra nelaimingi, o mes tiek pasiturį, kad galėsime juos išmaitinti. Ką čia bepadavinėsi sąskaitą tiems, kurie nebepataisomi! Atsiimdami paliegėlius, vargšus, bedarbius, mes padarome susyk du labdaringu darbu: gerai padarome jiems patiems ir pačiai Tarybų Rusijai, kur ir be svetimųjų pakanka valgytojų, o nebepakanka valgio. Ką bešaudą visokius tikrus ir pasvajotus savo priešininkus, bolševikai bevelytų suimti svetimtaučius, kuriuos turi susirašę gubevakai – gubernijų evakuacijos komitetai, ir susodinę į vagonus, paberti juos už alkanos savo sienos. Išvežtiesiems būtų tiek širdgėlos, kiek klėtyje pagautam ir per tvorą permestam čigonui. Mano nuomone, reiktų iš bolševikų net pareikalauti, kad jie, rejestruodami evakuojamuosius, įvestų ypatingą jų skyrių – silpstančių kūnu ir tuos pirmon galvon evakuotų, gelbėdami nuo per ankstyvos mirties. Nejaugi bolševikai bus tiek beširdžiai tapę, kad nė mirtis nebeprivers jų... norsgi nematyti, kaip jų suvarginti žmonės baigias?

Be palydėjusių bolševikų rojuje 100% sveikatos, yra dar apie 80 000 vienų tik lietuvių, kurie tebeturi keletą % sveikatos ir tebedirba ten specialistais. Tebedirba, aiman, ir tie nebeilgam: kūno ir dvasios vargai ir nepakankami maitinimai nuvarys ir juos į kapus. O jiems nieko daugiau netrūksta, tik Tėvynės oro ir rimties. Jie tuojau čia sunormalėtų ir pasidarytų kuo geriausiais Tėvynės darbininkais. Mes sakome, valdžios aparatas esąs per pilnas. Teisybė. Tik ir tai teisybė, jog provincija per tuščia; nėra ten inteligentų arba, jei yra, tai tokie jauni, neprisityrę ir savo prestižą tepalaiką viena arogancija. Žmonės, kurių pati tikroji ranga – vyresnieji padėjėjai jaunesniųjų raštininkėlių, kartais stovi viršūnėje apskrities. O turint inteligentų ištekliaus, lengva būtų jie sugrąžinti į raštines, o iš raštinių pasiųsti į sodžių tokius, kurie tenai būtų tikrai gydomasis lopas.

Kiek čia buvo šurum burum dėl to, kad susisiekimo ministerija per pilna svetimų mums gaivalų. Viršūnėje stovį žmonės teisinosi vis tuo pačiu: džiaugiamės bet tik gavę specialistų, kur gerai mums darbą padirba, kad ir ne mūsiškai kalba. Taip. Tik Rusijoje ligi šiol tūno tokie gelžkelių specialistai, kaip Krasnojarsko inž. Aglinskas[2], Kazakevičius, Survila ir šimtai kitų, kurie ten vargsta

už dvylika mūsų skatikų mėnesiui, kruvinomis sielomis, pragariniu pasiilgimu ramaus gyvenimo Tėvynėje. Jie ne politikos veikėjai; jie – darbininkai. O Irkutsko, Tomsko ir kitų vietų lietuviai kunigai, tokie vyrai veikėjai, kaip Demikis, Julijonas Gronskis, Jakštys[3] ir kiti – jų moralių kančių nė Dantė neaprašytų[4].

Sutartyje su bolševikais yra punktas, jog galima iš jų pareikalauti specialistų. Ir reikalaujama tik vieno kito, o jų – šimtai. Kodėl gi visų nepareikalauti? Tačiau įspėjame: raštu reikalauti iš bolševikų vis tasia, kaip ir į dangų šaukti: neišgirs, nes nenori girdėti. Neišgirs, nes tokio biurokratizmo, kurį prasimanę yra bolševikai, pasaulis dar nėsąs regėjęs. Pradėjęs nuo žemosios instancijos, kol pasieki centrą, praeina ištisi metai. Be to, bolševikai tik verste verčiami išleidžia specialistus, nors yra apsiėmę tam tikra sutartimi. Jie, ypač Sibirijoje, yra įvedę vokiečių okupacijos sistemą, kreizų[5] ribas, kurių joks pilietis neturi teisės nei koja peržengti, nei raštu susisiekti, nei telegrafu duoti žinią. Važiuoti sumanęs, turi gauti leidimą, ir dažniausiai negauni; girdi, nematome, kad tau būtų tikro reikalo. Raštai sulaikomi, telegrafuoti visai neleidžiama. Esti atsitikimų, kad du žmonės, per šimtą kilometrų gyveną, per ištisus metus negauna progos susižinoti, nors abudu vien tuo rūpinasi. Esti atsitikimų, jog ir už kreipimąsi iš provincijos į Lietuvių atstovybę Maskvoje yra suimami (topografas Kubilius Jekaterinburge ir k.). Griežtai draudžiama daryti susirinkimus evakuacijos reikalais. Ką besakyti apie suvažiavimą! Svetimtaučiai, lietuviai, latviai, estai ir kiti, visai palaidai išsiblaškę po gubernijų plotus, visai nesugebą ir netesį ką nors padaryti savo naudai – grįžimui namo.

Labai prispirti bolševikai teisinasi neturį gana susisiekimo priemonių. Tai neteisybė. Kai nori ir kam nori, jie gauna tų priemonių. Sugebėjo gi demobilizuoti vieną didžiausią savo armiją. O savo komisarams duoda vienam žmogui – trylika caro traukinio vagonų. Svetimtaučiai tai mato, pyksta, šėlsta, tik ką gi padarys? Susitarę svetimtaučiai siūlijos prisikasią kuro, prisirinksią savo tarnų, bet tik duotų vagonų ir garvežimį. Neduoda.

Taigi reikiama, kad paspaustų gyvi žmonės, ne raštai, kurie atidedami tyli. Gyvi žmonės per tris mėnesius galį evakuoti

guberniją. Tam tikslui reikią Siberijai nors dviejų valstybės tam tyčia įgaliotų žmonių. Dar keleto į Rusiją. Mūsų atstovybėje esą net pasišventėlių, kurie, girdėdami vargus ir nebeapsiklausydami lietuvių skundomis, esą pasiryžę gelbėti tautiečius (p. Juozas Petrauskas) ir pažįstą, kurie reikiami Lietuvoje. Šitie įgaliotiniai iš sykio gaus iš gubevakų svetimtaučių sąrašus ir telks juos krūvon, tarpininkaus.

Tiesa, Maskvoje dirba 70 mūsų atstovybės narių. Tik šitiems 70 žmonių trūksta... bent dviejų tikrai veiklių sekretorių. Dabar jie tedirba biurų darbą, tą, kurs pats ateina ant stalo, o ne jie ieško paklydėlių. O jei kokia mergina ir pasipina tarpe evakuojamųjų, tai atsitinka šitokių kuriozų:

– Značit, vy litovskoj very?..[6]

Gana, gana su ta atstovybe...

Tai papasakotieji faktai. Paverkšlensime kitą sykį.

VADUOKITE BOLŠEVIKŲ SKAISTYKLOJE KENTANČIUS!

Anuokart aš drįsau šūktelėti mūsų Valdžiai, kad ji malonėtų išgirsti mūsų tremtinių ir savaime nuklydėlių į Rusiją balsą[1]. Negerai pasakiau; ne išgirsti: ji senai tai girdi, tik dėtis širdin tų tūkstančių likimą, kurie it iš skaistyklos nesiliauja tiesę rankas į Tėvynę, kad kas juos išvaduotų. Dar ir tai negerai pasakiau: mūsų Valdžia tautiečių likimą, be abejo, dedas širdin; jei ji kuo kalta tiems kentėtojams, tai nebent tuo, kad užgriozdota kitais rūpesčiais šiam reikalui teskiria dalį savo sielos, ne visą sielą, o nelaimingieji norėtų, kad juos mūsų Valdžia, kaip tikroji motina, užjaustų visa savo širdimi, visu savo protu, visomis savo ir valstybės pajėgomis. To pat iš savo valdžių laukia nesulaukia latviai ir estai.

Nejaugi negalima, visiems drauge susitarus, padaryti smarkesnės presijos į bolševikus? Patys jie nesusiprasią, traktatai į nieką jų neparaginsią. Liepos 12 d. sutartis bolševikams esanti tiek pat, kiek vokiečiams Belgijos neutralumas[2] – popieriaus

skiautelis. O Pabaltės valstybių nepriklausomybė ir jų atstatymas bei stiprinimas tiek pat terūpį bolševikams, kiek juodašimčiams[3] rusams nacionalistams, kiek veidmainiams kadetams[4]: visi lygiai esą nagus užrietę visas tas valstybes atgal atgriebti; ne karu, ne demokratingu su jomis susitarimu, tik vienu baudžiamuoju būriu (karatelnym otriadom). Tai aiškiai, nesislėpdami, pasakoją tiems patiems lietuviams.

Taigi bolševikai tik apsimetą, kad jie nebelaiką savo piliečiais tų lietuvių, kurie buvo rusų gi pastangomis, dievai žino kam, iš Tėvynės išgabenti ar iš kariuomenės pasilikę. Juoba nenori nebe savais piliečiais skaityti tų, kurie prieš karą buvo neva savaime apsigyvenę gilumoje Rusijos ar ten tarnavę. Iš optacijos[5] sumanymo nebūsią nieko, nes vieni nežino, kaip tai padaryti, kiti neprisišaukia iš Lietuvos dokumentų; o ir gavę dokumentus, maža telaimėja, nes bolševikai artistiškai moka bylas vilkinti, kaipo tikri paveldėtojai garsios „moskovskoj volokity"[6]. Pravilks jiems laiką, ir bus jau per vėlu teisėtai grįžti. Beliks bėgtinai bėgti; ir tas tebus laimingas, ko nenušaus pasiviję. Dabar dar yra laiko ir optacijai, prirodymui savo priklausymo į Lietuvos valstybę.

Ei, galingieji, atjauskite širdimis, ką kenčia tie, kurie veržte veržias namo, atgal į savo Tėvynę, septynerius ir daugiau metų svetur iškentėję! Kaip žmogaus vėlei esą skirta nukilti į Amžinąją Visuotinąją Dvasią ir ten su Ja susilieti, taip, matyt, ir bet kam yra lemta nors gale amžiaus grįžti ten, iš kur yra išėjęs, į savo Tėvynę: „Ir nenurims, kol atilsės"... t. ir t., sulig šv. Augustinu[7].

Jei žemės paveikslai gali atvaizduoti dangų, tai pirmon galvon reikia dėti nostalgiją. Tėvynės pasiilgimo ligą, kuri, kaip melancholija ir kitkas panašu, dieną naktį neduoda ramybės, neleidžia darbuotis, neleidžia niekuo džiaugtis, nes visų džiaugsmų ir energijos šaltinis – Tėvynė. Tėvynė – tremtiniams žemės rojus, trokštamas gauti norsgi į galą amžiaus.

To jausmo galybę tegali suprasti tie, kas yra jo patyrę.

Aš jį gerai suprantu. 1916 m. buvau užkliuvęs Skandinavijoje. Vokiečiai nedavė vizos įvažiuoti man į Lietuvą, studentams – į Šveicariją. Vadinasi, tik pervažiuoti per Vokią. Buvo aišku, jog tokia tvarka negalės būti amžinai, jog ji ne šiandien, tai rytoj

keisis, ir mes galėsime toliau keliauti; vis dėlto, kai buvai pakilęs paukšteliu nuskristi į tą Tėvynę, kuri vargsta ir varguose kala savo laimę, o čia ima ir pakerta tau kelyje vieną sparną, kai ėmė palengva slinkti vienas laukimo mėnuo, antras, trečias... ketvirtas, penktas... net šeštas, septintas, – nulėpo rankos, iš pradžių gerai dirbusios; apėmė tokia nusiminimo negalė, jog iš tos alteracijos[8] pats kūnas atsisakė funkcionuoti.

Pasirodo Skandinavijoje mūsų veikėjai, valdžios atstovai; jie laisvi atvažiuoti ir išvažiuoti, tu gi – ne. Ir jų pasirodymas tik didino skausmą. Jiems išplaukiant, jauteis lyg likdamas vienas pats tuščioje saloje, kurią, vienas Dievas bežino, kas ir kada beaplankys, važiuodamas pro šalį. Ir želdinkis plaukus, kol jie išaugs lig juostos ir galės būti tau gaire pamojuoti toli praplaukiančiam laivui, kad sustotų.

Laikas tapo guma, sunkiai ištempiama, su tendencija atgal susitraukti. Kone sustojo laiko bėgis ir dangaus veikimas. Kiekvienas bandymas pasiliuosuoti, vienas neišklausytas prašymas, ypač galingųjų nepavykusi protekcija buvo dar vienas laipsnis, per kurį nuslenka ant tavęs karsto vokas. Dar mėnuo, dar du daugiausia, ir jis visai užvoš tave su visu begaliniu tavo ilgesiu. Ilgesio intensyvumas buvo toks, jog, rodės, turėjo iš už trijų karalysčių pajudinti kietaširdžius. Jei telepatija faktas, tai mano jėgą, kada, atsistojęs jūros krante, leidžiau savo ilgesį meldimą iš šiaurės į vasarius, turėjo jausti mūsiškiai, nerimti ir noromis nenoromis eiti ir vaduoti.

Ag ir išvadavo. Ag ir parvykau į vokiečių okupuotą šalį. Įspūdžiai buvo lygiai tokie, kokių prityrė Garšino „Attalea princeps" palmė, visą laiką siekusi savo viršūne pramušti oranžerijos stogą[9]. Pralaužė jį ir... išlindo į Petrapilio žvarbą. Vis dėlto – buvau Tėvynėje ir saldu buvo drauge su ja vargti ir dejuoti.

Valdžia, nejaugi Tu dar paliksi šalta, tiek daug man priverkšlenus?

Valdžia, spausk bolševikus, kad išleistų Tau visus visus „specialistus", visus visus pasilpusius, o visuomenė už tą vieną suteiks Tau daugelio daugelio Tavo nuodėmių atleidimą...

RYTIEČIŲ APEIGŲ (RUSŲ) KATALIKAI

Gavome progos iš pirmųjų šaltinių patirti, kaip dabar sekasi Rymo katalikų misijai Rusuose.

Misijos viršininkas dabar yra kunigas Leonidas Fiodorovas[1]. Jis yra ėjęs pravoslavų akademiją Rusijoje, gi katalikų teologiją Italijoje, kur jis patapo Rymo katalikų kunigu rytiečių apeigų (vostočnavo obriada). Paskui svarbią rolę vaidino kongrese Vielhrade[2], kur buvo tartasi apie sujungimą Vakarų ir Rytų bažnyčių. Prieš karą Galicijos metropolitas grafas Andrius Šeptickis[3] padarė jį Rusijos egzarchu[4] rytų apeigų Rymo katalikams valdyti ir padavė jį Rymui, kad patvirtintų. Dabar eina gandai, jog Rymas jau oficialinai įsteigęs Rusijos egzarchatą ir kun. L. Fiodorovą patvirtinęs pirmuoju jos egzarchu. Tai jau esą paskelbta „Acta Sedis Apostolicae"[5].

Pravoslaunieji, arba graikų katalikai, rusai atvirtėliai į Rymo katalikus, kurie lotyniškąsias apeigas pripažino, tie taip ir nuskendo katalikų jūroje. Tokių buvo bent keletas tūkstančių viename Petrapilyje. Tie gi, kurie tapę Rymo katalikais pasiliko prie savųjų slaviškųjų apeigų (rytiečiai), būdami vakariečių arba lotyniškųjų apeigų katalikų globoje, labai ilgėjos savosios organizacijos, nes per viena eiti su lotynistais būtų lygiai tiek pat, kaip ir sugriauti savo misiją. Egzarchato įsteigimas kaip tik tiko jų geidavimams.

Kun. Leonidui Fiodorovui pasiskelbus Rusijos egzarchu, siekiančiu pravoslavų Cerkvę atgal sujungti su Rymo katalikų Bažnyčia, caro valdžia tuoj jį suėmė ir ištrėmė į Tobolsko guberniją. Reikia gi tokio sukritimo: į Tobolsko gub. patį carą Kerenskio[6] valdžia išsiunčia, tuo pat laiku egzarchas paliuosuojamas.

Sugrįžęs iš Sibirijos, tėvas Leonidas tuojau pasirūpino į vieną suspiesti visus rytiečius katalikus. Iš pradžių buvo jam tai pasisekę. Ir atvirtimų buvo apsčiai, ypač per mišras moterystes. Pamaldas egzarchas Fiodorovas laikydavo šv. Kotrynos oratorijoje[7], tėvas Jonas Deibneris Barmalejevkoje, o t. Glebas Verchovskis Maltos bažnyčioje[8]. Aktingųjų rytiečių katalikų buvo į 250, viso gi sąrašai rodė daugiau ne tūkstantį. Maskvoje pamaldas laikė t. Vladimiras Abrikosovas ir t. Susaliovas.

Laikinoji Kerenskio valdžia buvo ryt. katalikams palanki. Egzarchas Fiodorovas buvo gavęs oficialiną pripažinimą šalia vakariečių katalikų – rytiečių katalikų. Jų kunigams buvo paskirtos algos, valdžios sudarytieji etatai jų dvasiškijai. Buvo net pažadėti jiems pirmiau buvę jėzavitų namai Kotrynos kanalo ir Italijos gatvės kampe. Spalių 25 d. perversmas[9] viską sudarkė. Rusų katalikų kunigai nebegavo nei algos, nei namų. Egz. Fiodorovo įsteigtoji draugija „Bratstvo sv. Joanna Zlatousta" prasilaikė tik iki 1918 m. vasaros, paskui savaime ištirpo, nes visi ėmė bėgti iš Petrapilio. Badas, šaltis, nepakenčiamos gyvenimo sąlygos, nuolatiniai persekiojimai daugelį ryt. katalikų išmarino. Ypač skaudu buvo jiems, netekus visų branginamosios Natalijos Sergejevnos Ušakovienės, Stolypino[10] seserėčios, turtingos aristokratės ir ryt. katalikų geradarės. Mirė paties egzarcho motina, diakonas Mikalojus Tragė, padiakonis Dimitras Novskis. Mirė taip pat stebėtinai malonus jaunikaitis Borisas Pogoževas, žmogus tiesiog šventas ir nepaprastų gabumų.

Savo darbu užsiimti kunigai rusai negalėjo, nes reikėjo dirbti sunkieji darbai, badauti, šaltį kęsti, patamsyje būti, slapstytis nuo persekiojimų. Gyvybė visados kabėjo kaip ant plauko: arba sušaudys, arba į kalėjimą įdės. Daug laiko reikėjo gaišti, bekovojant su bolševikais, beginant cerkves nuo sekuliarizacijos. Tėvas Vladimiras Abrikosovas išsėdėjo kalėjime mėnesį, o tėvas Aleksejus Zerčaninovas kone du. Eustachas Susaliovas pasirodė išdavikas esąs, provokatorius ir niekšas; egzarchas jį atskyrė nuo rytiečių katalikų Bažnyčios. Užtai Charkovo gub. prisidėjo jeromonachas Potapijus su visa savo parapija (apie 7000 žmonių). Tėvas Glebas Verchovskis ir Diodoras Kolpinskis, taip pat ir t. Trofimas Semiackis* išvažiavo iš Petrapilio, kad nenumirtų badu ir nesėdėtų rankas sudėję maža belikus parapijiečių.

Dabar t. Glebas Kijeve, o t. Diodoras Ryme ar Berlyne, t. Trofimas nežinia kur.

Dabar rytiečių katalikų padėjimas kiek pagerėjo materiališkai. Nuo 1920 m. nebebuvo bado, o šiemet net pasisekė cerkvės

---

* Tarybos laikais buvo su gudais Kaune.

pakurti (1919 m. kartais kielikas prišaldavęs prie lūpų). Bolševikai egzarchą pagaliau paliko ramybėje, tik išpažintojų Petrapilyje beliko 50 iki 60 žmonių. Užtat šiemet vėl atvirto į katalikus keletas gerų inteligentų. Be kitų Maskvoje atvirto t. Sergejus Solovjovas[11] (Vladimiro Solovjovo[12] brolvaikis), labai gabus vyras, nors dar nenusistovėjęs.

Be Maskvos ir Petrapilio, dar yra būriai rytiečių katalikų Saratove, Tomske ir Kijeve. Geriausi jų bendrovė Maskvoje. Ji idealingai organizuota, tik labai atsiskyrusi nuo visuomenės – dėl to be platesnės įtakos į ją. Patrapilio bendrovė priešingai, organizuota ne taip ankštai, užtat daugiau turi įtakos į pravoslavų minias.

Per šiuos kelerius metus štai kas padaryta: 1) rytiečiai katalikai tapo žinomi visai Rusijai, nebėra keisti, nesuprantami, lyg kokios paleontologinės iškasenos; 2) susidraugavo su pravoslavų kunigais; 3) prie jų priprato lotyniškųjų apeigų žmonės, nebeniekina jų, vaikščioja į jų cerkves, atliekta ten išpažintį, priima iš jų komuniją abejais pavidalais; 4) santykiai su kunigais lotynų apeigos susidarė geri.

Tačiau vienų ir kitų nuomonės skirtingos apie misiją. Rytiečių katalikų tikslas ne prozelitizmas[13], ne grobimas atskirų žmonių, tiktai plėtimas idėjos Bažnyčių susivienijimo, paruošimas pamatų ankštesniam susidėjimui. Pirmon galvon rytiečiai katalikai deda darbą su pravoslavų kunigais, nes per juos tegalima atversti minios. Nors Pravoslavų cerkvė labai suirusi, nebeturi organizacijos, bendro plano veikti, nors vienuoliai ir pasauliniai kunigai pykstasi, kerėja modernizmas ir savabaudiški sumanymai, – vis dėlto pravoslavų kunigų autoritetas minių akyse yra toli gražu nekritęs, ir su jais tenka rimtai skaitytis. Neprotinga būtų manyti, jog būtų galima atversti parapijas be jų ganytojų. Taigi palaikoma su pravoslavų kunigais geri santykiai, prie jų artinamasi ramiai ir švelniai, nebaidant jų propaganda.

Labai gaila, kad lotyniškųjų apeigų kunigai kitaip tai supranta. Ypač lenkai rusų misiją supranta išimtinai kaip prozelitizmą į lotynų apeigas ir savo pasielgimu pereitų metų rūgpjūčio mėnesyje lenkai visai pagadino egzarcho santykius su pravoslavų

kunigais. Visa kaltybė suvirto ant egzarcho. Egzarchą ėmė pravardžiuoti „rojaus žalčiu" ir „vilku avies kailyje"; ėmė sakyti būk jis tik migdąs pravoslavų budrumą žodžiais apie Bažnyčių suvienijimą, o už jo nugaros dirbą lotynų katalikų kunigai lenkai (ksendzy). Lotyniškieji kunigai labai patenkinti, kad daug pravoslavų virsta tiesiog į lotynų apeigas, ypač inteligentai. Jiems tai rodos prirodymas, jog lotynų apeigos geresnės už slavų, kurios, kaip sunkiaisiais Bresto unijos[14] laikais, tebėra laikomos kaip ir mužikiškomis. Nors Maskvos bendrovė susidaro perdėm iš inteligentų ir net aukštesniuoju mokslu, nors ir Petrapilyje yra tokių, tačiau lotyniškųjų kunigų tai neįtikina, nes į tai juoba tikime, ko patys norime, quod volumus, libenter credimus. Todėl katalikų kunigai stinga kantrybės; jie norėtų, kad Bažnyčių sujungimas įvyktų tuojau ir visai nesupranta rusų psichologijos. Jie nemoka galvoti rusų galva, juoba nemoka jausti jų širdimi.

Artimiausi rytiečiams katalikams yra gudų (belarusų) šventikai. Kai kurie jau pradeda padėti jiems. Pirmykščio tautinio šovinizmo lenkų kunigai Rusijoje lyg ir nebeturi; užtat jie paliko savo apeigų šovinistai, giliai įsitikinę, būk rytiečių apeigos negyvos, niekam nevertos ir nebegali bepatenkinti ruso žmogaus. Jie reikalauja, kad ir Rusijos egzarchas padarytų tokias atmainas, kaip ir Galicijoje, ko, žinoma, jis negali padaryti, nes pravoslaunieji, sekdami kiekvieną jo žingsnį, pradėtų šaukti dėl latinizavimo. Egzarchas jau buvo sudaręs grupę šventikų, kurie, laiminant Maskvos patriarchui ir Petrapilio metropolitui, buvo jau pasiryžę drauge su rytiečiais kunigais pradėti nagrinėti ginčijamus klausimus; tik viskas suiro, kai lenkų kunigai ėmė aktingai propaguoti. Daug čia buvo kaltas ir vienas rytietis kunigas, kurs netaktingais išsišokimais supykino pravoslavus. Egzarcho pusėje, tiesa, paliko keletas pravoslavų dvasiškių, tik ir jie nepradrįsta ko stačiai imtis. Tai ir laukiama, kol nutils įsisiūbavusi jūra.

Būtinai reikia taip padaryti, kad į rusų misiją Rymas kitaip žiūrėtų neg į hotentotų[15] misiją.

Taigi darbas eina gana sunkiai. Egzarcho padėjėjas Maskvoje dabar tėvas Abrikosovas; Petrapilyje tėvas Aleksejus Zerčaninovas, tik jis jau persenęs. Gi tėvas Jonas Deibneris rengiasi

pereiti į lotynų apeigas; ten jam juoba tiks. Jo žmona Marija Osipovna saugo cerkvę, valo ją, tvarko, giedoti padeda. Ji Šveicarijos prancūzė.

Neturtingas rytiečių katalikų laikraštukas „Slovo Istiny", išsilaikęs lig pusei 1918 m., užgeso drauge su visa kolonija. Tai dabar ryt. katalikai ničnieko nebeturi spausdinto, o spausdinti yra prirengta daug ko, ypač katekizmų, didžiųjų ir mažųjų.

Skaudžiausias misijos klausimas – tai lėšų. Lotyniškieji kunigai ją remia ir palaiko; vis dėlto tai rytiečius kunigus varžo, daro juos priklausomus, ne savarankius. Ypač misijos viršininkas egzarchas turėtų būti nepriklausomas. Apie tai turėtų atminti katalikų visuomenė.

RUSIJOS TIKYBOS DALYKAI

Mes esame jau davę žinių apie „Rytiečių apeigų katalikus"[1]; tuos rusus, kurie, likdami prie visų savo Bažnyčios apeigų, tačiau yra patapę katalikais. Dabar iš tų pat pirmųjų, taigi pačių tikrųjų šaltinių galime duoti žinių, kaip tikybiniai dalykai stovi Rusijoje, ne tik rytiečių katalikų, bet ir pačių rytiečių (pravoslavų).

Tikėjimas nežmoniškoje bolševikų priespaudoje, kaip ir galima buvo laukti, sparčiai atgyja. Pravoslavija, nusikračiusi demoralizuojančia valdžios globa, savomis pajėgomis pražydės daug vešlesniu žiedu neg pirma, šliedamosi prie svietiškosios valdžios. Su šita nauja rusų dvasios forma teks rimtai skaitytis bolševikams ir kas paskui juos ateis.

BADAS

Mus aplankė baisus neįtikėtinas badas, tikra Dievo rykštė, baudžianti neištikimus žmones. Ir be to Rusija buvo suskurdus kaip elgeta ir sugriuvus; dabar šisai nepaprastasis badas, pridėjus jį prie paprastojo, mūsų gyvenimą daro lyg „malebolge"[2] iš Dantės pragaro. Ne mažiau kaip 25 milijonams lemta numirti

badu. Per visą Saratovo, Samaros, Astrachanės, Orenburgo guberniją ir per dalį Permės, Viatkos Staurapolio, Jekaterinoslavo – ištisa dykuma. Žmonės, kaip tieji laukiniai Amerikos prerijų žvėrys per gaisrą, bėga į visas puses, gelbėdamies nuo nebeišvengiamos mirties. Minios žmonių pakeliui naikina viską, kad net tenka statyti užstojamuosius būrius vilniai sutūrėti. Ištekliaus nėra jokio, nes viską jau išplėšė valdžia; nėra nei padargų, nei vagonų, nei garlaivių, – iš visa ko beliko šakaliai ir skeveldros. Garvežimiai, garlaiviai ir vagonai tegalės aprūpinti 5% gyventojų – tiek jų (garvežių) beliko maža. Patriarchas rašė Šventajam Tėvui, prašydamas pagalbos. Jūs gerai žinote, jog mes, Rusijos piliečiai, sėdime viename milžiniškame kalėjime, kurs vadinasi R. S. F. S. R. Bet koks susižinojimas, ypač su užsieniu, griežtai uždraustas. Tame kalėjime gyvenome, mokėdami Petrapily svarui duonos 5000 rublių, dėžutei degtukų 1200, bulvių svarui 1500, naujiems batams 250 000, kelionei iš Petrapilio į Maskvą 128 000 rublių. Taip gyvenome, ir tai nesivadino „badas". Dabar sakoma badas, galite suprasti, ką turi reikšti. Bet eikime toliau.

VISOS RUSIJOS ADMINISTRATORIUS

Šventasis Tėvas malonėjo patvirtinti Rusų katalikų Bažnyčios egzarchatą su visomis teisėmis ir privilegijomis, kurios buvo kitąkart paslapčiomis duotos metropolitui Andrejui Šeptickiui papos Pijaus X[3]. Be kitų privilegijų, buvo ten ir ta, kad metr. Andrejus gauna teises visos Rusų Bažnyčios administratoriaus, kaip katalikų, taip ir aktualiai pravoslavų, su maronitų[4] patriarcho teisėmis. Šita privilegija buvo jam duota Ryme 1908 m. vasario 22 d. ir dabar laimėjo Šventojo Tėvo „Placet"[5].

Turėdamas tokią galią ir jurisdikciją, jis gavo ir teisę prie Rusijos pritaikinti Leono XIII encikliką „Orientalium dignitas"[6]. Buvo paduota šiokia peticija: „Beatissime Pater, Andreas Szeptycki Metropolitanus Halicensis, Metropoliae Kijoviensis ac totius Russiae Administrator nec non Archiepiscopalium Sedium Vladimiriensis, Polocensis, Smolenscensis, Episcopalium vero

Luceoriensis, Ostrogiensis, Vitebscensis, Mscislaviensis, Orsanensis, Mohiloviensis, Severiensis, Chelmensis, Pinscensis, Turoviensis, Brescensis, idem Episcopus Camenecensis Podoliae ad pedes Sanctitatis Vestrae provolutus humillime rogat: Dignetur Sanctitas Vestra benigniter declarare – omnia decreta et statuta, omnes dispositiones, declarationes et ordinationes encyclicarum litterarum p. m. Praedecessoris sui Leonis PP. XIII „Orientalium dignitas Ecclesiarum in territoriis dictarum dioceseon omnem vim legis habere atque vigorem".

Sanctissimus Dominus Noster Papa Pius X dignatus est signare verbis: „Confirmatur et observantia imponitur"[7] (1908 m. vas. 17 d.).

Rusijos egzarchas protopresbiteris Leonidas Fiodorovas papos pakeltas Apaštališkuoju protonotaru.

PRAVOSLAVIJA

Rusų pravoslavų kunigų autoritetas auga, jie daro vis daugiau įtakos. Rusų žmonių akyse popai dabar – „nabagėliai", „pastumdėliai", „kentėtojai". Visa, kas buvo, dabar jiems užmiršta ir dovanota, jų žodžiai dabar svarbūs ir daug reiškia. Nors Bažnyčia formaliai atskirta nuo valstybės ir tikėjimas paskelbtas „privatiniu dalyku", vis dėlto Bažnyčia tebėra smarkiai persekiojama ir jos tarnautojai; žinoma, nebeatvirai, tik pasalomis.

Laikraščiai ir matytojai skelbia baisų Rusijos žmonių suirimą bažnytiniame ir doriniame gyvenime. Visa tai teisybė. Paleistuvystė, vagystė, spekuliacija, žiaurumas, chamystė ir negailestingiausias egoizmas aikštėn išsiveržė visu savo begėdišku nuogumu. Dvasiškiai rodos nebežiną, kas bedaryti, neišmintingi, be jokios drausmės, patys prasimaną negalimas pamaldų apeigas. Mišias laiko su spanguolių ir mėlynių girele, dažnai teikia dirmavonės sakramentą[8] visiems žmonėms per didžiąsias šventes, įvedė visuotiną išpažintį, dažnai darinėja Caro vartus[9], dažnai, parapijai nutarus, vartoja rusų kalbą vieton slavų[10], t. ir t. Pasiryžę daryti bet kokius kompromisus su Tarybų valdžia. Jerarchija vos vos begali balansuoti tarp visokių srovių ir lenkias

svietiškiams, kurie vis labiau pagrobia valdžią į savo rankas. Ganytojauti bėgali atskiri didieji jerarchai ir kunigai, turėdami asmeninės įtakos. Klaidatikyboms ir sektoms labai sekas. Suomių Bažnyčia pasiskelbė autokefalinė (nepriklausoma); taip pat veikiai padarysianti ir Ukrainos Bažnyčia, gal ir Sibirijos. Pridėk prie viso to Tarybų valdžios spaudimą, nuolatinius suėmimus ir net sušaudymus (kaip tai buvo 1918–19 m.) vyskupų ir kunigų, – ir gausi paveikslą, kurs labai artimas visiškam pravoslavijos suirimui.

Tačiau manyti, jog pravoslavų Bažnyčia žūva, būtų giliausi klaida, dar kartą parodanti, kaip nepažįstama rusų sielos ir jų religijos istorijos. Jog rusų Bažnyčia nepagydomai serga, jog ji žūva ir galų gale pražus, negali būt abejojimo. Tačiau tai įvyks dar labai labai negreit. Nū dienų momento negalima laikyti agonija, tai tik viena ligos fazė, kurią perleidus, organizmas vėl atgimsta ir kurį laiką vėl gyvena atnaujintą gyvenimą. Pro mus eina vaizdai, kone ištisai paimti iš „smutnoje vremia"[11]. Atminkite Avraamiją Palyciną[12], kaip jis kalbėjo anuo laiku: rusų nedorybė pasiekė aukščiausiojo laipsnio, žmonės savo „zlodejanijami"[13] pelnės Dangaus rūstybę. „Visuose luomuose buvo įsivyravusi, – sako Ber (Bussov)[14], – nesantaika ir kivirčai: niekas nebetikėjo savo artimu, pirkinių kainos neapsakomai padidėjo, turtuoliai ėmė nuošimčius, didesnius už žydų, musulmonų", t. ir t. Vienu žodžiu sakant, žinomas rusams vaizdas. Vakarų žmonėms tai puolimas, Rytų – tai tik kvailas maištas išdūkusių žmonių. Kai garai nugaruos ir viskas sugrįš į normą, malonieji mūsų „peizanai" (sodiečiai) tik minės, kaip jie andai gražiai „pasvavalijo"[15]. Tiesa, labai vylingas yra obalsis: „Grobk, kas yra pagrobta"; pilietinės moterystės, kvietimas į socialį kerštą ir nesusivaldomą agitaciją prieš „popus" ir Bažnyčią taip apsuko galvas, jog 1918–19 metais kai kam ėmė rodytis, jog viskas žuvo. Tačiau veikiai ėmė blaivėti. Dabar bažnyčios vėl ima būti pilnos žmonių. Žinoma, yra gubernijų, kur to negalima padaryti dėl bolševikų teroro, ne visur vienodai reiškiamo. Kai kurie talentingieji pamokslininkai surenka minias žmonių. Persekiojamieji žmonės religiškai atgimsta, pradeda suprasti gyvą bažnytinį bendradar-

biavimą; parapijonai supranta, jog jie gyvi Bažnyčios nariai, jog parapija – jų pačių padaras. Žinoma, parapijų sudarymas dažnai eina protestantų keliais, vis dėlto parapijų jau yra, ko visai nebuvo caro laikais; tada tebuvo „jarlykai"[16] be turinio. Religinio misticizmo vilnis aiškiai auga. Tiesa, sektos ir klaidatikybės renka gausias aukas, vis dėlto jos dar per labai silpnos, kad galėtų pagriauti pravoslaviją. Kunigų autoritetas didėja kas metai. Nors iš jų buvo atimta visa, nors kai kuriems teko dirbti, kitiems taryboms tarnauti, kitiems pagaliau elgetauti ir badauti, vis dėlto apostazijos labai retos. Priešingai, daug yra mirusių kentėtojais. Mažų mažiausia 18 vyskupų ir 600–800 kunigų buvo sušaudyta ir išmušta, daugelis sėdėjo ir tebesėdi kalėjime, tačiau atkritėlių, sakau, labai maža: jų tesuskaitoma dešimtimis, nors vylių be galo daug. Bolševikai reikalingi inteligentų; tai ne vieną sykį jie siūlė „iš Aigipto mėsos ir katilų"[17], ypač kunigams aukštesniuoju mokslu, vis veltui. Iš pasigviešusių ypač garsus Galkinas, Spaso klebonas Kotlovskoje Petrapilyje. Nors visi bažnyčių magazinai išplėšti ir sandėliai, nors neįtikėtinos kainos statomosios medžiagos ir darbininkų, vienoje tik Petrapilio vyskupijoje pastatyta per trejus metus vienuolika bažnyčių. Žmonės jaučia Dievo rūstybę ir bausmės laukia. Tarybų valdžia visaip mėgina suskaldyti pravoslavų bažnyčią, tik veltui. Dėl to patriarchas jau dveji metai kaip sėdi namie areštuotas, o Penzos vyskupas Vladimiras Putiata, dar 1919 m. už ištvirkavimą išvilktas iš rūbų, turi kuo didžiausios valdžios malonės. Tiesa, jis turi Penzoje dvi tris bažnyčias ir kokią dešimtį kunigų, bet toliau jo atskala neina. Pasityčiojimas iš relikvijų, iš ko bolševikai laukė milžiniškų vaisių, pasirodė tik žybtelėjimas padrėkusios raketos. Nors trys ketvirčiai „netlennych"[18] relikvijų pasirodė sudūlėję kaulai, vis dėlto papiktintų labai maža. *Vulgus vult decipi*[19], o rusų „populus"[20] juoba. Visa tai didžiumoje žmonių sukėlė tik nebenugalimą bolševikų neapykantą. Be visa to, žmonėms pasidarė aišku, jog ne visi kunigai yra tikri caro tarnai, ne visi plėšikai, karjerininkai ir bliūdlaižiai; tik esama daugelio, kurie tarnauja Jėzui, ne pilvui. Dabar jau vaikščioja sparnuotas sakinys: „Mūsų laikais gera kunigauti, bet pavojinga". Rusų kunigų dvasia dar

neišdvokė; pasirodo stebėtinai dievobaimingų ir uolių ganytojų, kaip va: Zamostjės Borisovas (Naugardo g.).

Visa tai sakyte sako, jog pravoslavų Bažnyčia toli gražu dar nepuola, jog Viešpats gaili savo žmonių nelaimingųjų, tai ir nenori jų galutinai skandinti.

Katalikų kunigai stebisi, kokie rusai pasyvūs, kad krūvelei ištvirkėlių leidžia bjauroti didžiausias savo šventyklas, ir iš to sprendžia, būk rusai nebtekę tikėjimo. Žinoma, tai loginga, tačiau praktikoje ne taip. Rusai kaip tik baisūs savo begaliniu pasyvumu. Jis kentės be galo, o širdies gilumoje vis dėlto paliks pats savimi. Jis darys visokius kompromisus su savo sąžine, nes ištvirkę nebelaiko tai atkritimu nuo tikėjimo. Svetimtautis katalikas tiesiog to negali suprasti.

Atminkite dar vieną stambų bręstantį faktorį. Nors visos Rusijos Soboras[21] Maskvoje tiek apkarpė patriarcho valdžią, jog jis patriarchauja, bet nevaldo, vis dėlto darosi centrinė figūra, aplink kurią buriasi idėjiniai rusų laukimai, nes patriarchas tai, taip sakant, dabar vienatinis beliko nesubjauriotas, neapspjaudytas rusų tautos sąmonės punktas; ta mažutė ugnelė, kuri beblyksi tirštoje tamsoje pagedimo, negarbės ir visuotinos chamystės. Rusų patriarchas virs tuo, kuo seniau buvo Konstantinopolio patriarchas, kai turkai buvo Cargradą paėmę[22]: jis bus ne tik Bažnyčios galva, bet ir laikytojas rusų valstybės ir kultūros idėjos.

Rusijoje pravoslavai su katalikais gražiai yra susitarę bendruosiuose krikščionybės reikaluose prieš augantį netikėjimą ir kovojantį komunizmą. Jau 1918–19 m. pravoslavų ir katalikų kunigai rinkdavos draugėn kovoti su bolševikais, kada, bepersekiodami bažnyčias ir kunigus, šie peržengdavo ribas: bylinėdavos drauge, bendrai pasirašydavo protestus. Pravoslavai, nustoję caro globos, jautėsi kaip mažvaikiai gatvėje, pasimetę su savo tėvais ir neberasdami policistų, nebežino jau, kaip besiginti nuo gulančių sektantų. Tai juos neapsakomai sugraudino, kai tie patys katalikai, kuriuos jie buvo papratę laikyti aršiausiais savo priešais, tokiuo sunkiu jiems laiku dabar jiems padeda ir drauge kovoja. Ypač juos sugraudino kardinolo Gasparrio[23] telegrama papos vardu į Čičeriną[24]. Patriarchas parašė pilną gilios padėkos atsaką.

„ŠTUKŲ" DARYTOJAS

Yra viena „štuka", kurią juokdariai rodo neišmanėliams.

– Duok, sako, savo nosinę: aš ją sudeginsiu ant žvakės ir sugrąžinsiu vėl tokią pat.

– Nejaugi? – stebisi neišmanėlis.

– Tikrai.

– Ir žvakė bus tikra? Ir ugnis tikra?

– Pati tikriausia.

– Sakykite!

Juokdarys, gavęs svetimą nosinę, prikiša ją prie žvakės. Nosinė užsidega. Juokdarys iškečia nosinę – viduryje dideliausia skylė, kraštai apdegę.

– Žiūrėsim, žiūrėsim, – murma prasčiokas, degdamas nekantrybe, kaip čia tamsta padarysi nosinę vėl sveiką.

– Tuojau, tuojau... Žiūrėkite: ein, zwei, drei[1]... Gm, gm.

– Na, ką?

– Kad aš užmiršau antrą pusę „štukos". Pirmą pusę, kaip reikia nosinė sudeginti, aš puikiai atmenu, o kaip padaryti ją vėl sveika, visai užmiršau.

Čia ima visi tyčiotis iš lengvatikio, atsiėmusio savo nosinę su dideliausia skyle viduryje.

Atsirado žmogus ir tarė:

– Aš jums parodysiu štuką, kaip su nosine. Duokite man dideliausį kraštą, aš jį suvyniosiu kaip raguolį, prikišiu prie žvakės ir pradeginsiu kiaurai, kad viena skylė beliks. O paskui taip padarysiu, kad kraštas vėl bus sveikas, net dar geresnis.

– Ką tamsta kalbi? – nustebo milijonas kvailių. – Nejaugi, pradeginęs kiaurai, padarysi vėl taip, kaip buvę?

– Žinoma. Stebėtina štuka.

– Na, gerai. Įdomu bus pažiūrėti.

Susisėdo į ringį milijonas kvailių, išsižiojo kaip krosnies garlaidė ir laukia, nė nekvepteli.

– Kaip, girdi, žmogus iš valstybės padarys vieną skylę su apdegusiais kraštais, paskui gi – ein, zwei, drei – ir vėl valstybė sveika.

– Žiūrėkite, tavorišč̃iai[2]! Tik pasisaugokite, kad jūs patys nenudegtumėt.

Blykstelėjo liepsna ir ėmė eiti iš vieno galo kitan, nuo jūrių lig jūrių.

– Oho!

– Bravo, tavorišč̃iau! Pirmoji pusė štukos padaryta stebėtinai. Dar mes neesame matę tokios didelės skylės vietoje sveiko kraš̃to. Na, dabar drožkite antrą pusę štukos, kad vėl viskas būtų sveika.

– Tuojau, tuojau... Gm...

– Na, ko gi tamsta sustojai?

– Kad, mat... antrą pusę štukos užmiršau.

Skylė, apdegę kraštai Rusijos vietoje. Visuotina panika. Susičiaupė nusigandę nasrai. Kažin kas iš šalies kvatojas.

O juokdarys, lyg niekur nieko, stovi viduryje ir pakaušį kasos.

– Ką gi tu, bra? – sako jam: – Nusidėjai? Sudeginti tai sudeginai, o atitaisyti nebemoki?

– Na, tu dabar... Užmiršau antrą pusę štukos. Pačią svarbiąją.

Kas begalės išmatuoti visą galybę ir gilybę mūsų pykčio, pasiutimo, neapykantos...

Tik pagalvokite.

Atėjo niekam nežinomas žmogus, priešgamtinis mišinys Chlestakovo su Maliuta Skuratovu[3]... įsilaužė jis su Markso „Kapitalu"[4] vieton vitrakčio; užsimojo šituo komunistų vitrakčiu, šūktelėjo skardžiai ir be spekuliacijų:

– Laisvoji pirklyba žalinga. Paimkite ją globon. Valstybė tegali pirkliauti.

– Fabrikas ir namus nacionalizuokite.

– Inteligentiją išnaikinkite.

– Socialistinėje valstybėje pinigų nereikia. Panaikinkite pinigus.

– Išnaikinkite rusų kapitalistus.

– Žemę atiduokite valstiečiams, už tai jie gaus, kas lieka derliaus, dykai atiduoti komunai.

Ėmė suktis mašina, užsidegė, užsiliepsnojo nosinė juokdario rankose – viena skylė rankoje, deguliai pakraščiais.

Ir praėjus pusketvirtų metų, kasos pakaušį, bumbėdamas sau į panosę:

– Regi, ėmė ir nepavyko. Skylę padariau, o antrą pusę štukos užmiršau. Tačiau, pamėginkime.

Ir pasipylė nauji dekretai.

– Palaukite... aš buvau užgynęs laisvąją pirklybą. Tai aš apsirikęs padariau. Laisvosios pirklybos reikia.

– Aš nacionalizavau fabrikas. Įdomu, kas iš to bus.

– Gaila, kad išnaikinome inteligentus. Ak, kaip jie dabar būtų naudingi!

– O pinigus panaikinti mes visai be reikalo ketinome. Pamėginkime dabar mušti metalinius.

– Pagaliau ir rusų kapitalistus mes neprotingai išsmaugėme. Nebent svetimiesiems dabar reiks atiduoti koncesijos.

– Vėlgi su mužikais reikėta pasielgti visai priešingai. Pradėjome atiminėti iš jų duoną; „prokliatoje mužičjo"[5] paliovė sėję ir tokio bado privaisė, jog veikiai visas žiurkes ir šunis suėsime...

Kaip rusų visuomenė žadanti atsiteisti Leninui, štukų darytojui, praleidžiame.

Mums įdomiau, kad ir pas mus daroma tokių pat štukų: daroma skylių ir... kažin ar bemokės užlopyti – sveika padaryti.

YPATINGASIS SKYRIUS TAIKOS SUTARČIAI SU RUSIJA VYKINTI

Jo nariai: Kalnietis, inž. Sabaliauskas, Goldbergas, Galaunė[1], senai jau dirba Rusijoje, Maskvoje. Jie, kaip ir kitokių komisijų nariai, atsieina iždui labai daug, o darbo padirbama sulyginti ne taip daug.

Čia mes turime ir labai paprastą ir drauge labai painų dalyką: mūsų komisijos su Sovietų žmonėmis ginasi dėl tokių dalykų, kurie tereikia techniškai išskirti. Daugelyje dalykų tai ir padaroma. Reikėjo pripažinti atsiskyrusias nuo Rusijos valstybes, ji pripažino ir sienas nustatė. Reikėjo pasidalyti buvusiosios bendros valstybės aukso fondu, pasidalyta. Riedamąja gelžkelių

medžiaga (vagonais, trauktuvais...) pasidalyta, miškais pasidalyta... Na, Lietuvos visuomenė gavo įspūdžio, jog Sovietų Rusija yra tikrai palanki naujai Lietuvos valstybei ir su ja, kaip su gera, prietelinga kaimyne, rimtai skaitysis. Mūsų dalykams su lenkais pablogėjus ir vis labiau blogėjant, šitie ramūs, be jokių kivirčų santykiai su antra kaimyne, Rusija, buvo mums ir jai didelis šviečius. Tai labai gerai numanė lenkai ir užsienis. Jie iš to mūsų sutartingo sugyvenimo su rusais net darės išvadų, kad ir ateityje lietuviai juoba gali krypti Rusijos pusėn.

Sovietai politikuoja gana gudriai ir išmintingai. Betgi Sovietams kai kada patamsėja tokie dalykai, kuriems, dievaž, neverta daug laiko ir rūpesčio skirti, o jie tačiau yra didelis vanduo ant taikos malūno rato. Toks dalykas yra pasidalijimas istorinėmis paminklinėmis vertenybėmis: archyvais, knygynais, muziejais ir k. p. Mums rodės, kad nekilus nesusipratimų dėl tųjų dalykų, kurie daug sveria valstybės gyvybei, dėl ekonominių ir politinių dalykų, juoba nebekils dėl kultūrinių, idėjinių. Juoba kad pirmieji galima ginčyti; bent proporcija, kuria atskiros provincijos dalyvauja bendrame valstybės turte. Tuo gi tarpu istorijos ir kultūros dalis, kurios Lietuva pretenduoja, tai nėra koks dalijimasis, tik grąžinimas to, kas yra iš Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos išsivežta neramiaisiais laikais. Teisingai kalbant, visi kultūros rinkiniai, Ermitažas[2] ir k., kurie yra padidėję po 1795 metų[3], yra bendras visų turtas, bendrais visų pinigais įgytas. Tačiau Lietuva nė minti neužsimena apie tuos turtų padaugėjimus. Ji tesako viena: atiduokite mums bent tai, ką dokumentai parodo mūsų buvus, mūsų ir esant. Jokia valstybė negali praturtinti savo rinkinių grebežiais.

Štai dėl tų dalykų, kurie jais turtingai Rusijai yra menkniekis, o mums pamatas mokslų ir kultūros, Sovietai užsispyrė labai negražiai; tiek užsispyrė, kad visi mūsų gerai susidėstę santykiai gali, kaip tas vežimas ant mažo akmenaičio, išvirsti. Ne apie karą kalbama, tik apie didesnį dalyką – pilietinę santaiką.

Mūsų taikos su Rusija darytojai yra pražiopsoję vieną mažmožį. Būtent Taikos sutarties §12, kur, kalbant apie grąžinimą istorijos ir kultūros vertenybių, rusų yra įsprausti žodžiai: „kiek

jie negadina rinkinio čielybės". Tai būta šunadvokačių kabliuko, kurio tačiau dabar rusų rimtenybės, įstaigos ir profesoriai, laikos įsikibę. Tas kabliukas pateisina juos, kai jie nenori tiesiog nieko mums grąžinti. Ag bet kuris daiktas, buvęs rinkinyje per kelias dešimtis metų, dabar paimtas, jau suardo „čielybę": rinkinys bus be to daikto.

Dar keisčiau ir tiesiog bjauriau, kad Sovietai nerodo savo kultūros rinkinių ištirti, o tuos, kur iš Lietuvos išvežti ir didelėmis dalimis buvo laikomi, dabar greituoju suskirsto mažesnėmis dalimis ir inkorporuoja į kitus rinkinius. Taip prisidirbdami sau gintis argumentų, Sovietai nesutinka mums grąžinti nei Lietuviškosios Metrikos[4] archyvo, nei Vilniaus universito knygyno, nei muziejaus, kuriam tiek triūso ir lėšų dėjo mūsų didikai, gr. Eustachas Tiškevičius[5] ir kt.

Atrodo taip, jog Sovietai, kaip karo metu, naudojasi sunkiomis priešininko aplinkybėmis sau laimėti. Jie mato, kokia aržybe mes giname svarbiausį mums, pamatinį dalyką – nepriklausomybę nuo lenkų; mato, kiek mes turime nerimo dėl mūsų vidaus dalykų. Mato, junta, jog į visas puses lygiai aistriai mes nepajėgiam reaguoti, tai ir stengias „pod šumok"[6] skvernais pridengti, kas visiems yra aišku – svetima. Mes ir nenorėtume aistrinti mūsų visuomenės, kaip esame įaistrinę kitais sopamais dalykais. Bet jei Sovietų valdžia bus ir toliau tokia kieta ir nenuolaidi, mes gausime kitaip pažiūrėti į mūsų lig šiol prietelingus santykius. Tai pajus visuomenė, ir iš to nebus gera nei Rusijai, nei mums.

Nuo šiol imsime sekti mūsų Ypatingojo skyriaus darbus ir jų išdavas ir skelbsime tai visuomenės žiniai, idant reikalu mokėtų ji savo žodį pasisakyti.

SU ROMA

KVIRINALAS[1] IR VATIKANAS

„Lietuva" 279 Nr.[2] dideliu entuziazmu priėmė telegrafo žinią, kaip viena didžiųjų Europos valstybių, Italija, nebežiūrėdama kitų savo sėbrų, savaimingai balsavo, kad Lietuva būtų priimta į Tautų Sąjungą[3].

Ar taip mums svarbu įstoti į Tautų Sąjungą? Svarbumas yra labai problematingas; apie tai dvejaip rašo mūsų laikraščiai. Tik šiuo kartu ne apie tai kalba. Gana to, jei Lietuva pastatė savo kandidatūrą, tai ji nori ir laimėti. Paderevskis[4] balsuoja prieš jos priėmimą, didžiosios valstybės tebesvyruoja. Tai reiškia, kad lenkams negeistina, kad mes ten sėdėtume šalia jų; santarvės gi atsargumas leidžia mums spėti, kad ji tik paskučiausiame reikale sutiks pripažinti Lietuvą lygiateise valstybe. Štai kodėl taip griežtai tam dugne paryškėjo Italija, taip pagavo mūsų širdis; štai kodėl mes jai sušukom „Valio!"

Bet yra vienas fonas, nuo kurio Kvirinalo taktika įgyja ypatingos varsos: tai Vatikano taktas su mumis.

Kai seki mūsų žingsnius į Romą, vis ją identifikuoji su katalikybės Galva. Nežinau, ar Romos papa[5] tebesako: Roma – tai aš, kaip seniau kad buvo. Dabar taip nebėra, bet mūsų, tolimųjų tautų, sąvokoj Roma – tai tikrai Vatikanas. Buvo toks metas, kad mes, neturėdami politinės laisvės, su Roma tesantykiavom tikėji-

mo reikalais. Kad ir ne betarpiai, vis dėlto, sūkį apsukę, mes gaudavom į Vatikaną kreiptis. Ir taip tat mums natūralu pasidarė, kad nūn ir politikos reikaluose mes nematom kito Romoj tikslo, kaip tik tą patį Vatikaną.

Ir gaunam gerokai nusivilti. Kiek mums naudinga susisiekti su Vatikanu sielos dalykais, tiek dabar pasirodo netikra, kai teko ten pat kreiptis ir politikos dalykais. Papai, kaip dvasiškam mūsų tėvui, mes nieko negalim prikišti. Jis mums meilus, jam mes esam lygūs vaikai, lygiais ir mus atmena. Tik kas Vatikano dalyvauja pasaulinėj politikoj, yra, reikia gi tiesiai pasakyti, toli gražu ne tai, kas papa. Čia intrigos, čia diplomatų melai, čia grynai žemiški sumetimai, – čia – ta pati antanta... čia mums netariama, bent ligi šiol nebuvo tarta, griežtas žodis: taip – taip, ar ne – ne, nes kas virš to yra, melas yra, kaip kalba Šventraštis[6].

Vatikano statssekretoriato[7] panašumas į antantą daros vis didesnis, juo dažniau mes ten lankomės. Antanta, gaudama iš mūsų bet kokį paklausimą, tuoj ima dairytis į Rusus, ar padaugėja viltis – atgriebti iš jų savo milijardus. Klausiamas Vatikano statssekretoriatas lygiai ima dairytis į Lenkus, ar jau labai jie yra įsigalėję, ar jau baigia praryti aplinkines tautas. Lenkai ir prieš karą vis įrodinėjo Romai, kad vieni jie teišliksią, gi lietuviai vis tiek ištirpsią svetimoje jūroje: tai jau, sako, tegu ištirpsta – lenkų katalikiškoj jūroj. Dabar tą patį kalba apie mūsų politiką, kad ji esanti bejėgė ir negalinti veikti be lenkų hegemonijos. Ir Vatikanas tiki. Tiki ir mums įkalbinėja – nieko iš mūsų nebūsią, jei mes neisią su lenkais išvien.

Pagaliau tai ima darytis užgaulinga, ir mums tenka keisti taktika. Tokiai įstaigai kaip Vatikanas, bent taip mums iš tolo rodos, visi dalykai turi matytis sub specie aeternitatis[8], ne sub specie politikos intereso. Ir įkainoti jis turi viską be jokių reliatyvumų. Laisvė, kaip ir teisybė, dvejopa būti negali. Išėjimas Vatikanui tegali būti šioks: arba aš visai nesikišu į politiką, arba jei kišuos, tai ta politika turi būti bent kiek kitokesnė, nes nudažyta krikščionybe ir aukščiausiu jos teisingumu, o ne antantos pirkliškumu. Čia nė aukščiausiojo autoriteto nereikia tarti, ar žmonių pastangos gražios, doros ir laimintinos, ar ne.

Kai taip svyruoja aukščiausieji doros autoritetai, pasaulinis Kvirinalas, nė nedirstelėjęs į šalis, sako garbės vertą žodį. Nauja liaudis veržias politiniai gyventi, tai tegu sau ir gyvena, kiek ji pati ištesės. Ko čia jai pavydėti? Ar mes už ją atsakom? Nebus sąlygų jos gyvybei palaikyti, tai ir be mūsų išnyks iš politikos horizonto; na, o jei tų sąlygų yra, tai kokia teise kaimynai, artimieji ir tolimieji, vogs iš jų tas sąlygas ir savo malonę kitiems rodydami, labdariaus iš svetimo kišeniaus? Lietuva nori į Tautų Sąjungą – prašom. Lietuva nori nepriklausoma būti – prašom. Lietuva nusistato santykius su kaimynais – nekliudykim, dar padėkim. Argi žmonijai ne mieliau, kai bent vienas kampelis patenkintas?

Ir švystelėjo skaistus laisvės, teisybės ir žmoniškumo spindulys – iš Kvirinalo. Ir pagavo mūsų širdis. Ir parodė mums kelią į Romą, kur kreiptis politikos reikalais, kur natūraliau svirti mums, kur mus atvira širdžia pasitinka.

VATIKANAS NEIGIA LIETUVOS VALDŽIĄ

Kauno Benediktinių vienuolynas, ilgai buvęs pakrikęs, ilgai valdęsis nekanoniškai, pagaliau susilaukė kanoninės revizijos ir sutvarkymo. Ir – pagailo jam netvarkos; tad puolė, prašydamas užtarimo, į papos nuncijų Rattį[1], į Galicijos antvyskupį Teodoravičių[2] ir visas Lenkų galybes. Ratti – žinomas lenkų pataikūnas; Teodoravičius – žinomas lenkas karštuolis agitatorius. Tai Kauno vienuolyną padarė išimtą (exemtus) iš Žemaičių vyskupo valdžios ir paties Rymo – Ratti valdomą. Kadangi Ratti, kaip viršiau minėta, yra papos nuncijus Lenkijai, tai Kauno benediktinės atsirado, tikrai sakant, Lenkų valstybės globoje, lenkų oaza, lenkų nepaliečiama ekspozitūra neturint tuo tarpu diplomatinės čia atstovybės.

Iki paskutiniųjų laikų į vienuolyną nebuvo priimamos lietuvaitės; Lietuvos valstybei susidarius, to, žinoma, nebegalėjo bebūti, ir vienuolyne atsirado trys lietuvaitės, kurios paskui buvo

ir įvestos. Vadinasi, iškilmingai buvo padariusios vienuolių apžadus. Metams nuo kan. revizijos praslinkus, paskirta viršininkės rinkimai. Lenkės atsisakė rinkti. Likusios išsirinko seserį Teresę Bersen'aitę.

Po rinkimų prancūzų karininkas tiesiu keliu iš Varšuvos, iš Ratti'o, vienuolynui atveža raštą, jog jam valdyt esąs paskirtas žinomas Kaune lenkininkas, kad ir žemaitis, prelatas Pacevičius[3], kurį pradžioje karo jau buvo lenkai pakišę Rymui į Žemaičių vyskupijos valdytojus, vyskupui susirgus ir išvažiavus į Kaukazą. Pr. Pacevičius tuoj paskelbė lietuvaites iš vienuolyno išmetąs, Žemaičių vyskupo jų konsekraciją panaikinąs, viršininkės rinkimus skelbiąs naujus. Kuri tuo esanti nepatenkinta, vienuolyno durys tai esą atviros išeiti.

Rymo atstovas Ratti tokiuo būdu pavirto lenkų atstovu ir nepriklausomoj Lietuvoj sudarė, Rymo autoritetu pridengdamas, lenkų placówką[4].

Rymas ir Lenkai nepripažino visos Europos faktinai pripažintos Lietuvos valdžios, kuri, be visa ko, dar vienuolynui moka sulig nustatytais etatais.

Vatikanas per toli nužengė lietuvių valdžios paniekinime.

Mes turim Vatikane savo atstovybę – kan. Narjauską[5]; Vatikanas rūpinas jo nematyt. Mes turime juk Ministerių Kabinetą; jame Užsienių ministeriją su tikybų departamentu. Rymas, Ratti, ir to nemato. Rymui jau vokiečių okupacijos metu buvo prirodyta, jog jis, skubėdamas Žemaičiams savavališkai primesti lenkininką valdytoją, tą patį Pr. Pacevičių, elgiasi neteisėtai, ne sulig esamuoju rusų padarytuoju konkordatu[6]: sulig juo aukštieji dvasiškiai yra skiriami pasaulinei valdžiai ir Vatikanui susitarus dėl kandidatų. Ir Pacevičiaus paskyrimą tuomet vokiečiai panaikino. Vatikano ta pamoka nieko neišmokė, ir jis vėl savavališkai pasiduoda politinei lenkų intrigai, kurios stotis – Kauno benediktinių vienuolynas ir prelato namai, kur jis telkia visus Kauno lenkininkus kunigus (jų esą – 13) ir dvasininkus, iš kur senai jau eina visa lenkiškoji neramybė. Ir jei ji buvo neliečiama, kaip buvo paliesta P. O. W.[7] organizacija, tai tik dėl to, kad gerbta dvasiškių padėtis.

Tik ir tai pagarbai yra juk liepto galas. Jei lenkai dvasiškiai demonstratingai neigia teisėtą valstybės valdžią, tai ko ji galų gale gali susilaukti? Tikrai ne parėmimo ir ne pagarbos; ir paskui, žinoma, šauks, kaip yra papratę, apie lietuvių netoleranciją. Lietuvos valdžios pakenčiamumas buvo, rodės, neišsemiamas. Tik ir jis turi savo garbę. Ir jei neturėtų jos asmeninės, tauta primintų jai, jog ji neturi teisės tiek apsileisti, kad bet kuris kaimynas, lenkas ar net pats Vatikanas, jotų ja raitas ir tik smiaukšėtų – religijos botagėliu. Ar Vatikanas mano tuo savo pasielgimu greičiau suprovokuosiąs Lietuvos valdžią, kad ji veikiau atsiskirtų nuo Bažnyčios? Kieno tai bus tada naudai? Ar Vatikanas mėgina lietuvių tautos pasyvumą? Ar tai mėginamieji balonai?

Jei taip, tai lietuvių tauta gali šaukti Lietuvos Steigiamąjį Seimą, kad išklausytų interpeliacijos, ar Lietuvos valdžia jaučia, kokią intrigą suka Lenkija, pavartodama Rymą Lietuvoje; ar Lietuvos valdžia pajuto visą aštrumą jos neigimo, kurį Vatikanas – Ratti jai parodė, nė nepasirūpinęs susižinoti su ja dėlei kandidatų egzempto[8] iš vyskupo valdžios vienuolyno viršininkais? Jei pajuto, tai kaip ji ketina į visa tai reaguoti?

Lietuvių tauta gali reikalauti, kad tai būtų pasvarstyta aukščiausioje jos įstaigoje – atstovybėje, ir pati pasiruoš tinkamai parodyti Vatikanui, kad ji, nors tokia ištikima Šventajam Tėvui religijos dalykuose, politikos dalykuose nepavelys pas save intriguoti.

ATGALAINIO SUMETIMAI

NIEKO NEDIRBU – „GERAI" UŽDIRBU

Kadaise, toli prieš karą, vienas anglas pervažiavęs Danus, Vokiečius ir Lietuvius su Lenkais; pervažiavęs traukiniu ir ką matęs pro langą, pasisakė laikraštyje. Be ko kita, jis sakė, daugiausia turį laiko Rusijos žmonės, anapus Virbalio (lietuviai, lenkai) ir esą simpatingiausi pažiūrėti. Danai, kad juos devynios, nė nematą, jog pro juos švilpia greitasis ir tarptautiniame vagone važiuoja – anglas. Pasilenkę prie žemės, dirbą tik dirbą savo darbą. Vokiečiai taip pat nepakelią savo galvos nuo dirvos; vis dėlto norsgi per ančiakius dėbtelėją akim ir paįdomaują, ar tai prekių ar „tuščias", reiškia, su žmonėmis traukinys. Gi pervažiavus Rusijos sieną, girdi, net miela darosi! Visi laukų darbininkai, arti ar toli nuo gelžkelio, dar iš tolo pamatę traukinį atadundant atapukšint, ik vieno sustoją, laukią su saujomis rankose, kol traukinys ateis, lydžią jį pro šalį, šypsodamies „važiuoliams" tokiomis meiliomis minomis, kad nors ėmęs pabučiuok; ir dar ilgai, ilgai lydį traukinį akimis, kol neišnykstąs iš akiračio.

Ką jis dabar, tasai anglas, bepasakytų, jei tektų jam arti pamatyti, kaip dabar lietuviai darbininkai darbą dirba mieste ar sodžiuje, važiuoja kas pro šalį ar nevažiuoja, vis tasia, kalbant apie samdinius visiems metams ar tik tai dienai. Laimė, žinoma, anglui, ne mums, kad jis to nemato arba ir pamatęs tyli: negi

rašysi vis apie tą patį. Kitaip jis, anglas, visai atsisakytų bevažinėti pro tuos meiliaveidžius lietuvius arba važiuotų užsileidęs storas langadangtes, gelbėdamas savo nervus.

Pas mane dirbo nuo dienos mokami dailidės; visados du, dažnai ir trys. Jei kas stebisi, kaip aš esu smarkiai pražilęs, tai tegu atmena, jog taip pasidarė bežiūrint į lietuvių meistrų darbą. Žilo plaukai, gėlė dantis, rakinėjo žandus, seilės nuodais virto; visos druskos nebenorėjo beiti laukan iš organizmo. Pusę didžiųjų durų staktų, tiesa, viršuje gotiškai pariestų, trys darbininkai dirbo... šešias dienas; vieną storą planką, dedamą ant krotelių, du darbininku obliavo tris dienas ir skyles stulpeliams įleisti kalė dvi dieni. Kitų dalykų nebenorėjo bežiūrėti mano akelės. Tai už 45 markes dienai ir 6–7 valandas darbo, nors pasižada dirbti „teisingai" – visas 8 valandas.

Turėjau du kasiku, kurių nervingumu aš tiesiog stebėjaus. Aš grįžt šalin, jie stabt, ant kasiklių pasirėmę; aš grįžt į juos, jie bast kasiklį į žemę. Jei beda kasiklį, tai tokiuo atsargumu, lyg bijodami, kad tai rausiamai žemelei neskaudėtų arba pačiam nepakenktų, kaip tai gal atsitikti nėščiai bobai. Jei eina nešdami, tai vos pakruta. Ir vis skundžiasi, kam sutikę padieniais dirbti, ne „apgulniai", nes tą darbą, kad ir atsileidę, padirbo už 400 markių, o „apgulniai" reikalavo 1500 ir būtų padirbę per dvi, ne per penkias dienas.

40 markių dienai – jiems nuolat gėlė dantis. Mažiausia po dukart per dieną buvo aimanų, kad maža. Miške, girdi, uždirbę po 100 dienai, nes moka „apgulniai" arba nuo kiekvieno nuleidžiamo medžio; mūrininkams ir „štinkuotojams" moką po 60 rublių dienai (120 markių). Ir nė vieno karto neesu išgirdęs, o kiekgi padirbsi už tuos pinigus, kiek bus naudos samdytojui, mokant tokias krūvas pinigų. Mūsų darbininkai yra tapę vienašaliai: bematą savo naudą ir nebematą savo pareigų.

Ana mato ir „pareigą", ale tik tada, kai darbą paima „apgulniai". Tada dirba trigubai sparčiau, tada nebeatmenama „teisingumo" – aštuonių valandų, tada darbas padirbama penkissyk greičiau, bet ir lupama penkissyk daugiau, neg verta. Ir paskui džiaugiamasi ir giriamasi, jog pasisekė „gerai uždirbti". Už pa-

taisymą stogo pareikalauta 10 000 auks., o jisai atsiėjo tik 1500 auks., kaip buvo dirbta ne „apgulniai".

Kasdienė praktika duoda mums begales tokių pavyzdžių, kad darbininku šiais laikais nebegalima pasikliauti. Tai neapsakomai vargina kultūringą žmogų. Nuolat dūsauji tos gadynės, kada tarp darbo davėjo ir darbininko susidarys tikrai teisingi santykiai. Kai darbo davėjas mokėjo darbininkui skatiką, buvo neteisinga, nes darbininkas iš savo darbo negalėjo patenkinti savo reikalų. Kai dabar darbininkas ima šimtą ir darbo vaisių neduoda, vėl neteisinga, nes neverta dirbti. Dūsauji tad, kodėl aš negaliu pasikliauti dirbėjo sąžiningumu? Sakysime, darbo korporacija nutaria, kad juodadarbis šiomis sąlygomis privalo uždirbti dienai 50–60 auksinų, kad būtų sotus ir apsitaisęs. Darbo davėjas sutinka ir sako evangeliškai: stok į darbą, dirbk ir pasiimk, kiek tau teisingai pridera. Vienas moka, kitas ima ir abudu patenkintu.

Dabar bet koks darbas – spekuliacija; juo bjauresnė ten, kur mažiau valstybinės tvarkos. Šiandien gyvenimo sąlygos, kainos ir pinigai, vienodi Vokietijoje ir Lietuvoje. Tuo gi tarpu Vokietijoje spaustuvių darbininkai tereikalauja savaitei po 200 markių, kai Lietuvoje tie patys darbininkai reikalauja 600 markių ir nebegalima leisti nei knygų, nei laikraščių. Nebeilgai betrukus, visą šitą darbą paglemš vokiečiai.

Sodžiuje tas pat. Su darbininku nebegalima bepadirbti; be darbininko, vienas pats nieko neišprodukuosi, ko galėtumei skirti eksportui ir sutraukti pinigus iš svetur. Bernui moki tūkstančiu du tris, dengi, šeri sulig reikalavimu, o jis – nedirba arba taip dirba, kad iš to nieko nėra. Jam ir 8 valandas atmink ir šventes „pilnas" duok; reiškia, visai jį iš namų atleisk, o pats gyvulius šerk ir ganyk. Ir ūkininkai, kurie šiaip jau turėtų normalį ūkį, 20–30 dešimtinių, ką jau besakyti apie turinčius 40–100 ir daugiau, mielai dabar kaišioja: pirk, susimildamas – nebeišsiverčiam! Vidutinis ūkis tad griūva savaime, stambesnis tyčia sugriautas, valstybės išlaidžiai didėja, ne mažėja. Ar tokiomis sąlygomis gali valstybė gyventi ir valdytis?

Iš katro galo pradėti sanaciją, gydymą? O gydyti darbo spekuliaciją ir jo etiką reikia veikiau neg mažažemių ar bežemių

aprūpinimas žeme, kurios negalima išnaudoti savo ir valstybės naudai.

Reikia gi galų gale pradėti suprasti skirtumą tarp darbo ir spekuliacijos, tarp uždarbio ir plėšimo darbu prisidengus. Vieno darbininko teisių težiūrint, gali jis privesti prie dorinio bankroto ir tada nieko nebepagelbės nė materialis aprūpinimas – tam kartui.

ATVIRKŠTIEJI SUSIPRATIMAI

Galas juos žino, kad ir tuos susipratimus! Tai ne susipratimai, tik kažin koks pragarinis kontrdansas, kadrylis. Kontrdansas, žmoniškai pasakius, bus spardymasis, priešpriešais sustojus, nuolat pasikeičiant vietomis: tai mes į jų vietas, tai jie į mūsų vietas, kol galva nesusisuks ir tu nebežinosi, kur tavo vieta, kur ne tavo; kur susipratimo būta, kur nebūta jo. Pragyvenęs kelias dešimtis metų ir bent kelissyk susipratęs ir tą susipratimą skelbęs pagaliau atsirandi padėtyje Vienuolio kaimiečio[1], kurs klebonui neparvežė iš Vilniaus Tarybos „strukcijų" ir lipa sau ant krosnies, pamojęs ranka. Gana, girdi, man! Tevežiojie mano vaikai strukcijas!..

Tegu šuo susipranta, ne aš!

Šaukė tautiškai susiprasti Basanavičius, Kudirka, Višinskis, Dambrauskas. Paklausėm, susipratom ir atsidūrėm Lietuvos Rytuose ginti vilniečių nesusipratėlių nuo lenkų dvarininkų susipratėlių. Ujome ponus dvarininkus, kam jie atvirkščiai susipratę, reiškia, ne taip, kaip mes, tikrai susipratę.

Ūmai mūsų pirmeiviai, kažin kodėl tuo laiku, kone vieni mūsų bajorėliai, šūktelėjo mums iš „Lietuvos Ūkininko"[2], kur buvo susispietę, jog mes ne tik nesusipratę, bet nė ne žmonės, tik zoa, gyvuliai, taigi ir mūsų susipratimas – zoologinis, patriotizmas – šovinistinis. Viltininkams F. Bortkevičienė, J. Okuličienė, K. Okuličius[3] ir dar kiti parašė laišką, jog karingoji „Viltis" nepakenčiama, nes ji – bajorėdra. G. Petkevičaitė parašė ilgą straipsnį[4] prieš vėjo kėlėjus – viltininkus, kad jie patys kalti, kai tas vėjas

pačius juos nuverčia (Tumą iš Vilniaus išgena)[5]. Tikras susipratimas esąs humanizme, mūvėjime baltų zomšinių pirštinėlių, kalbantis su bajorais. Ir kai Vaižgantas vieną kartą įpykęs prasitarė, niekados lietuvybės priešų nenugalėsią, jei kovos neperkelsią į ekonomijos dirvą, tai „Lietuvos Žinios" replikavo: matykite – „patriotas" anarchiją siūlo!

Paklausė viltininkai ar šiaip jau tai atsitiko, gana kad, pažangininkais tapę, tikrai susiprato ir užsimovė pirštinaites, santykiaudami su Lietuvos bajorija. Tumas prieš visų opiniją drįsta, nors lietuviškai, vis dėlto dalyvauti lenkiškojo Vilniaus universito atidaryme[6]; Smetona prezidentas tampa bajorams prieinamas; Voldemaras ministeris skiria grafą Lietuvai atstovauti[7]. Ar patenkino mūsų pirmeivius? Kur ne! Jie, iš demokratų tapę socialistais liaudininkais, šūktelėjo – pažangininkai padedą dvarininkams žmonėmis arti, o susipratėliams reikią šakės jiems imti, stoti į gynimo komitetus ar per St. Seimą eksterminuoti[8] bajorus: atimti iš jų miškus, pelkes ir žemę. Reiškia, perkelti kovą į ekonomijos sritį.

Pasakyta padaryta. Susiprasta. Pradėta. Netikėtai sugriaudžia jiems iš ten, iš kur visai nesitikėta. Soc. liaud. J. Masiulis[9], girininkas, pasako pažangininkų stiliaus pamokslą, miškų nusavinimą pavadina ekonominiu absurdu ir visai išstoja iš to Seimo, kurs absurdus daro. A. Rimka[10], ekonomistas teoretikas, susidūręs su praktika, pasako visai ne socialistinį pamokslą, jo Seimo agrarinė reforma esanti absurdas ir visai ne ekonominė priemonė, tik zoologinė, gimusi ne iš naudos sumetimų, tik iš politinio įpykimo ant bajorų. Ta pati G. Petkevičaitė moja ranka ant St. Seimo darbo ir pasakius – tai tik laiko gaišinimas, bevelija mokytojauti.

Znočijas[11], socialistai liaudininkai J. Masiulis, A. Rimka, G. Petkevičaitė susiprato, jog pirmiau buvę nesusipratę.

Šaukė revoliucionizuotis. Paklausėm. Vaižganto „Pragiedruliai" kas gi, jei ne „gilinimas revoliucijos"? Ir mūsų paklausė. Liaudis susiprato; kėlė kėlė revoliuciją, kol... neužsigeidė caro. Tai ne juokai, tik tikra tiesa.

Šaukė socializuotis. Paklausėme. Krikščionys demokratai kas gi, jei ne socialistai. Ir mūsų paklausė. Suvalstybinome miškus,

pelkes ir žemę. Rojus, jau ką gi! Bet valstiečiai ir kumečiai vėl susiprato – atvirkščiai. Valstiečiui miškai tapo nebepasiekiami. Nei malkų, nei sienojų nebegauna. Žiūrėk, sako, su ponais geriau būta verstis... Ir renka juos savo atstovais bendrame valsčiuje, bendrame apskrityje. Kumečiai, žemę dovanoti, susiprato, jog dabar reikia rekvizicijos mokėti ir nebėra „kontorų", iš kur gaudavo miško, kunigo, gydytojo. Kiti, žemę dovanoti, gera valia užleidžia ją storasprandžiams ūkininkams, patys gi eina vėl kumečiauti. Susiprato ir kareivis; žemę duodamas, nebeima.

– Esu tarnavęs rusams per visą karą. Patekęs į nelaisvę. Triskart bėgęs ir triskart lazdų gavęs. Buvau baisiausiame „St. Antonius Kloster"[12] Olandijos pasienyje. Dalyvavau visuose lietuvių mūšiuose ir buvau sužeistas. Prašiau pensijos – pasiūlijo žemės valaką. Atsisakiau. Ką aš su ja veiksiu vienas pats? Tegu duotų šešetą margų ir trobelę, tai dirbčiaus duonos... Šuo tegu žemę ėda! Beveliju eiti padieniais.

Tautiškai susiprantame atvirkščiai, luomiškai atvirkščiai, ekonomiškai atvirkščiai, valstybiškai atvirkščiai, politiškai atvirkščiai, religiškai... rodos, taip pat imame atvirkščiai susiprasti, neg buvo mokoma susiprasti.

Šuo tegu dabar susipranta, ne aš, ne mano vaikai. Lipsiu geriau ant krosnies ir nieko nebeveiksiu. Ką pridės, vis tiek išeis atvirkščiai...

SU KUO GRĮŽTAMA?

Per daug daug dešimtų metų Tėvynė temokėjo savo vaikus lydėti. Per daug daug metų Ji teruošė savo vaikams tremtiniams paviržį. „Aš jus, vaikeliai, gimdžiau, aš išauginau, bet džiaugtis jumis neturiu teisės. Kol jus ant kojų pastačiau, išpyliau tūkstančius; tų tūkstančių ir pačiai maža; vis dėlto aš neturiu teisės laukti, kad jūs man atidirbtumėte"...

Ir slinko metų metai, palengva ar smarkiai nutekinant geriausį savo kraują, silpninant savo pajėgas, gera valia vintant dėl stokos gaivinamųjų sulčių – jaunųjų darbininkų. Kam tik gamta

buvo davusi kietesnių raumenų, kas tik tesėjo ąžuolus rauti ir kalnus vartyti, tas tų gamtos stebuklų daryti ėjo į Ameriką. Ką gi Lietuva išsiauklėdavo dvasios galiūnų, kam praplėsdavo akiratį, kam įkvėpdavo neramybės dvasios ir ta jo dvasia rengėsi skraidžioti virš debesų, visus tuos reikėjo atiduoti aukomis Rusų caro molochui. Molochas[1] įsidėdavo juos į savo žemietijų ar teismų maišą ir kietai visam amžiui užsirišdavo, kad nebeišlįstų ir nebesugrįžtų. Ir nebegrįžo. Ir gerai darė. Kas ne nauda Tėvynei iš gyvakarų ir paliegėlių, kuriuos dar karšinti reikia!

Ūmai dalykai kitaip virto: Lietuva – vergė, Lietuva – lenko ar ruso čiulpikas, patapo laisva ir džiaugsmingai, didžiu balsu sušuko: „Ei, vaikeliai, viso pasaulio klajūnėliai! Grįžkite namo į močiutę. Gal kitur jums pabaigė raumenis ištampyti – čia jūs atsileidę galėsite padirbėti ir tiek pat turėti. Gal kitur jūsų dvasią vožė – čia jums jokio voko nebebus; galėsite skraidžioti aukštybėmis ir kurti stebuklingąjį jūsų pasaulį, kur žemę vers dvasių būstyne".

Ir išgirdo tą balsą Lietuvos vaikai ir plačiomis upėmis paplūdo jie atgal. Ir atsinešė didelius kraičius, vieni galvoje, kiti kišenėje. Vieni ėmė pramonę kelti, įstaigų pribarstė, namų prisipirko. Kiti ėmė Nepriklausomą Tėvynę statyti. Žmonės esame, ima visi kalbėti. Energijos turime, ima kai kas net stebėtis.

Aiman, ne visi toki vaikai grįžta, kokius močiutė vaizdavosi. Šiaurės ir vasarių vėjai daug jų apgadino. Ir močiutė laužo rankas, išvydusi sugrįžėlį:

– Vaikeli, nejaugi tai tu?!

– Aš, padla, aš, buožių gimdytoja! Aš atėjau, manai, tavęs maitinti ir karšinti? Per ilga būtų laukti, kol savaime nukeipsi, geriau aš tave tuojau pasmaugsiu!..

Ir smaugia. Tai paskutinieji sugrįžėliai iš bolševikijos. Kas darbo dirbti skubėjo, tas senai namie atsidūrė ir dirba. Paliekūnai dabar velkasi, tinginiai, nebe dirbtų, tik mistų ir savo močiutės smaugtų.

Ak, kaip širdis veržės pirmiau šokti bėgti į vagzolą sutiktų! Bėgai. Nenubėgai, buvo pretenzijų. Kaipgi neatėjote didžiu būriu, su kapelija: jukgi tai mes grįžtame?! Nejaugi nelaukėte,

nejaugi nejautėte, kaip mūsų širdys Tėvynės meile plakė ir į jus veržėsi?!

Dabar nebe taip. Nebebėgi ešelonų sutiktų, nebejauti, kad ten širdys plaktų meile, kuri ir per šimtus kilometrų uždega meilę. Paskutinieji ešelonai verčia mums krūvomis visokių svetimų mums gaivalų, rusų, žydų, kurie niekados nėra buvę Lietuvoje, bet Lietuvos piliečiais tapę, kai užuodė čia duonos. Ir svetimųjų jūroje kur ne kur plūduruoja saviškis, ir tas... – tegu mano akelės nebūtų mačiusios, – drabužiais ir siela apdriskęs.

Ak, tie drabužiai, tie sarafanai, tos čortovy kožy[2]; tos kreivos apykaklės ir kreivos rankovės! Nuplėštumei juos nuo lietuviškojo kūno ir įmestumei stačiai į ugnį. Bjauru, vis dėlto pateisini; plikumui pridengti geri ir lapai, ir plūšos. Aršiausia, kad tie ryzai dengia sielą, kuri nebelietuviškai žiūri iš akių.

Ak, tos akys – bolševikiškos! Pripratai žiūrėti į nedrąsias, gėdingas, nuolaidžias, net bailingas, o visados nedrįstančias.

Prašo ir nedrįsta, duoda ir tai nedrįsta. Bolševikiškos nei prašo, nei duoda, tik reikalauja ir keikia. Šaltas, begėdiškas žvilgsnis; reikalavimai be pareigų, užmarintais visais garbės ir švelnumo jausmais. Bet tik išplėšus – tam kartui.

Bjaurūs prašikai – ubagai. Jų vis daugiau. Įkyrūs buvo ir mūsiškiai elgetos. Dūsavai, kada jų nebebus. Atkalia ranka brukdamas auksiną, kalbėjai jiems moralus: reik dirbti. Ir paskui pats save plakei už tai. Bolševikų ubagui moralų nebekalbi ir vis dėlto širdis ilgai purtos nuo vaizdo. Ak, tos akys, įpratusios plėšti iš kur tik pakliuvo, amžino alkio depravuotos... Šalin, šmėkla!

Bjaurūs subolševikėję pareiviai, kai ir pavalgyti gauna. Raugas rūgsta ir atsirūgsta – maištu, sėjimu pavydo, neapykantos, kerštо. Atrofija teisingumo ir gailestingumo. Išpjauti dvarininkus, kunigus ir buržujus! Mes tai tik iš tolo girdėjome; aidas tai mums iš už devynių kalnų nešė, susilpnėjęs. Kai išgirsti savo ausimis, tai baisu pasidaro. Ne baisu, kad tave iš tikrųjų papjaus, bet baisu, kad atsiranda šaltaširdžių pjovikų. Šmeižtai sėjama abiem rankom, ir tai bolševikų kalba vadinasi – kova su galingaisiais. Drebiama melagystėmis tyčia, ne iš nežinojimo. Smetona Amerikoje biednų žmonių milijonus vagia... Kaipgi vagia,

kad jis Kaune laikraštį redaguoja?[3] Tai jo brolis. Prezidentas – Amerikoje... Dekanas Mironas[4] biednųjų čeverykomis avi. Malinauskaitė[5] komiteto aukas į rinką nešioja.

Tai kas šventą dieną plūsta „Dilgėlės"[6] Daugų bažnyčios pamūryje, Alovėje ir kitur, girdint milicijai ir nieko nedarant, į atsakomybę šmeižikų netraukiant. Kas tik ką veikia, veikia sau, ne šelpimui; kas tik būriuojasi, bendrai tariasi, visi tie – plėšikai, sukčiai, vagys. Geri beliko tik tie, kurie tyko ko gauti.

Uuf, trošku su sugrįžėliais, kurie tokį bagažą parsivežė! Ak, gana, gana patriotinės brolių meilės: meldžiamieji, baikite pūti ten, kur pradėjote – nebegrįžkite! Gana.

Rusijos bolševikams sekunduoja Amerikos komunistukai, patys pasipūtę, su fanaberija, kad jų kišenės pasipūtusios. Jie sudaro kitą tipą. Apie jį kada nors.

VIKARŲ POLITIKA

> „Pažangiečiai ir 2-ame Seime paliks namie, kaip dabar, nes provincijos kunigų *(ypač vikarų)* suagituotas sodžius vienu balsu prieš „Pažangą". – „Laisvės" Nr. 191[1].

Mums labai malonu girdėti iš paties krikščionių demokratų laikraščio, kad Pažanga jau palaidota ir ne kieno kito rūpesčiu, kaip kunigų (ypač vikarų). Mums dar maloniau patirti, jog pažangininkus palikus namie, mūsų Tėvynė tapo laiminga ir visiškos laimės laipsnio pasieks, kai pažangininkus ir vėl pasiseks palikti namie. Ir dar maloniau, kad krikščioniškosios teisybės dabotojai taip griežtai, žinoma, ir teisingai mokėjo atiduoti Pažangai sulig jos nuopelnais – suum cuique[2].

Tebūnie gi taip, kaip krikščioniškosios teisybės ir valstybinės išminties lemta! Tenesikelie Pažanga už savo namų slenksčio. Iš pačių gerųjų šaltinių mes galime pranešti, jog ji, kaipo tokia, nė nemano kunigų (ypač vikarų) suagituotąją minią atagituoti savo naudai. Taigi nei „Lietuvos Balsas" tos intencijos neturi, nei

atskiri, srovės greičiau, ne partijos žmonės, kurie kišasi į Lietuvos politiką. Ne tam ir šis straipsnis rašomas.

Jis rašomas prieš tą politiką, kurią sudaro socialistų pusberniai ar krikščionių demokratų „vikarai". Man, ne kam kitam, pridera pakelti prieš tai balsas, kaipo žmogui, senai jau atsistojusiam šaly nuo jaunuomenės šėlimo.

Jaunuomenė daug padaro, daug daugiau už subrendėlius. Ji greita; šaroti ją verčia temperamentas, grynai fiziologinės pajėgos. Jaunuomene visi naudojas darbui, pradedant nuo fabrikos ir baigiant tikėjimu ir politika. Per ilgi ir nakties darbai fabrikose neleidžia per jaunam darbininkui išauginti kaip reikiant raumenų, kurie taip ir lieka minkšti; per griežtai panaudodamas jauniklius dvasinės agitacijos tikslams, tiek pat neleidi jiems savaimingai brėsti siela.

Jaunuomenė greit užsideganti, greit sprogstanti medžiaga. Ji gera tinkamoje vietoje, retai pavartojama; šiaip jau kaip piroksilinas[3] laikoma padrėkinama, kad savaime nesprogtų... Ką besakyti apie kaišiojimą prie jos ugnies!

Šiuo žvilgsniu, kaip darbo inspekcija reguliuoja fizinį darbą, taip mokslo ir auklėjimo, jei ne specialė, tai visuomeninė pedagogija turi reguliuoti psichinį. Žmoniškos visuomenės tai ir daro. Antai vokiečiai, regi, kaip rūpestingai šalino savo jaunuomenę nuo politikos. Bevelijo, kad ji „buršuotų"[4]: laktų alų, vaidytųsi savo tarpe ir duėliuotųsi rapyromis, darytų šimtus kartais labai juokingų, kartais labai įkyrių vyresniesiems vaikiškumų, – bet tik nesikištų į senato darbą. Ir ar vokiečiai nesumatūs žmonės? Kaip tik jie yra pagarsėję ir darbštumu, ir sumetimu. Buršai, atėjus jų laikui, mokėjo rimtai dirbti ir galvoti, kaip pasiutimo laiku – dūkti.

Anglijoje mes taip pat nežinome konspirantinių jaunimo draugijų, bet žinome šimtus, tūkstančius sportinių. Prancūzų jaunuomenė pasitenkindavo demonstracijomis prieš atskirus atsitikimus. Sprogdavo ir vėl gyvendavo normaliai.

Tik nesveikieji laikai liepė naudotis jaunuomene politikos darbe, nes tiems laikams reikia, tikrai sakant, ne darbo, tik šurmuliavimo ir rūgimo. Principai – ne garai; jų nepadraikysi, ran-

kom mostaguodamas. Tai ir niekam dar nėra parėję galvon jaunuomenei pavesti, kad principus nustatytų ar būtų sprendėjais senatorių darbo. Ir kai penktos klasės vaikėzas sprendžia, ar yra Dievas, ar nėra, o vikaras – ar yra nuosavybės principas, ar nėra jo, – man lygiai juokai. Tiek pat tėra vertas ir vikarų sprendimas apie Pažangos – Žemdirbių politiką[5].

Tai nieko, kad vikarai – jau dvasiškieji tėveliai: 23–8 metų darbininkui dar labai pravartu užsiimti gyvenimo abėcėle ir politinės ekonomijos siliabizavimu, o ne balamutijimu tamsių minių iš šalies nugirstais obalsiais.

Visi tie politiniai jaunuomenės laimėjimai valstybėje tai karčios ašaros. Liežuviu papliaukšti lengva; tik kuo atsilygins „vikarai", kai dėl to pliauškimo krašto ūkis griūva, luomai demoralizuojasi, savitarpio karai kyla, tėvynė provincijas pralaimėja, o Dangus – vėles? Nei klebonai, nei to tiek jų slaugytojai „vikarai" nepasiųsti agrarinių reformų daryti, tik moralizuoti, kultūros darbo dirbti.

Dėl „vikarų politikos" yra begalės skundų ant tokių ekscesų, kuriais tiesiog sunku įtikėti. Jais ir netikima. Vis dėlto tų skundų atsiradimas visur ir vis ant to pat sluoksnio yra neužginamas faktas, jog tas sluoksnis yra netvarkoje ir reikalingas disciplinos. Ypač kad ir klebonai skundžiasi, nebe jie esą parapijų šeimininkai, tik vikarai, kurie drąsiai veda savąją, iš šalies agitatorių pakišamą politiką, visai priešingą parapijos šeimininko prityrimui ir jo atsakomybei. Kaip gali klebonas atsakyti už jam pavedamos parapijos dvasią, jei jam duodama ne padėjėjai, tik jo darbo ardytojai? Regnum in se divisum[6] turi sugriūti. Ir apie tai privalo pagalvoti toli gražu – nebe vikarai. Vikarų savabaudis veiksmas, dažnai arogancija ir nesiskaitymas su savo viršininkais klebonais turi būti redukuotas Katalikų Bažnyčios drausme, kuri tiek buvo iki šiol giriama. Vikarai turi būti sugrąžinti pirmų pirmiausia prie pildymo tiesioginių jų pareigų – mokymo bažnyčioje ir mokykloje, slaugymo ligonių, kėlimo neutralės kultūros; prie to, dėl ko klebonai vis dažniau dabar skundžias.

Tai bus geriausia „vikarų politika".

FETIŠIAI

Fetišis – bene portugalų kalba reiškia užžavėtą balvoniuką, garbinamą nekultūringųjų Azijos tautų. Mes gi, neva kultūringosios tautos Europoje ir kitur, ar neturime savo garbinamųjų balvoniukų, savo fetišių? Mes sakomės neturį, nes tai kvaila. Gal ir kvaila... Tikrai kvaila! Mes sakome, tai neišmanėlių padarai tie fetišiai. Gal ir neišmanėlių... Tikrai neišmanėlių! Ir gera mums taip nusiraminus, kad mes nekvaili ir – išmanėliai.

Aiman, tai neteisybė: mums taip pat yra užkerėtų balvoniukų, jei skaičiumi ne daugiau, tai jų esme daug žalingesnių už tibetiečių ir kitų tautų balvoniukus, nes mes, kultūringieji, ne rankomis jų pasidirbame, tik kaip tik savo neišmintimi.

O, kiek patogesni, kiek labiau pakenčiami sartų[1], tibetiečių fetišiai! Pasiėmei jį, pagarbinai, pagarbinai, vėl pastatei kur krikštasuolėje ar spintoje su užraktu, ir jis stovi sau ten, ramiai laukdamas, kada tu „susgodosi" jį išsiimti ir vėl pagarbinti. Mūsų balvoniukai, kai juos užkerėji ir per kurį laiką pagarbini, jau patys ima nerimti ir neraminti, kad juos vėl ir vėl pagarbintumei, kad nuolat garbintumei, kad juos vienus begarbintumei; pagaliau kad tu pavirstumei visišku jų vergu ir nebematytumei jokių kitų reikalų, kaip tik tų vienų fetišių.

Kultūringesniųjų tautų fetišiai buvo monarchai, monarchų fetišiai – aristokratai, t. ir t.

Garbino garbino tautos savo monarchus, kol juos išaukštino virš žmonių, kol padarė juos Dievo atstovais čia žemėje, Jo valios vykintojais, Jo „pateptiniais" (Rusuose), Jo net vaikais (Kinuose). Priėjo ligi to, jog net per mišias imta monarchas keturiolika kartų garbinti ir kiekvienam jo šeimynos nariui šaukti ilgiausių metų (mnogaja leta), ar kniūpsčiu pulti prieš jį, kaipo Dieviškojo Majestoto atspindį (Kinuose). Prieita ligi absurdo. Monarchui į rankas įteikta ne tik valdžios, bet ir tiranijos galia, kol tapo tiesiog nebepakenčiama, kol sužvėrėjo jausmai ir garbintojai draskyte sudraskė, daužyte sudaužė savo garbinamuosius.

Garbino garbino monarchai savo ponus, kol jie neišdidėjo lig feodalų, samurajų, mandarinų, naudotojų „liberum veto"[2], nešiotojų „russkoj spesi"[3].

Bajorams turtai, valdžia ir garbė; šiaip jau piliečiams tik pasturlakos. Dvarininkai „rycerstwo"[4], „oplot trona i gosudarstva"[5], jie galva ir sąžinė; šiaip jau piliečiams tik paklusnybė ir jų sprendimų vykinimas, nors tai būtų jaučiamai savo nenaudai. Nesustota nė prieš absurdus, kol vienur dėl to valstybės subyrėjo, kitur sužvėrėję piliečiai revoliucijomis draskyte sudraskė visus prošepanus[6], samurajus ir kitus tokius.

Tai gal jau gana šitų praktikų? Gal jau atsibodo visoki užkerėtieji balvoniukai? Gal jau aišku, jog fetišiui juo duodi, juo jis reikalauja? Kur čia tau! Abyssus abyssum invocat. Kraštutinumas kraštutinumo šaukias. Pažemiai aukštybes daužo, idant galėtų patys jų vietoj atsirasti, nieko per tas kautynes neišmokti ir paskui tokius pat absurdus daryti, kaip pirma kiti darė. Be skirtumo, ar tai vadinsis hegemonija ar diktatūra; visi užsirepečkinę nesitenkina teisėmis, bet siekia ir privilegijų, kol nepavirsta ne tik valdžia, bet ir tiranija.

Ar visa tai padaro dideli kolektyvai, pusė, trečdalis tautos ar valstybės? Toli gražu ne. Gana iš pradžių vieno šamano burtininko, kad privaisytų keliolika; keliolika dešimtų, kelis šimtus, kelis tūkstančius šamanų ir jų gana esti šimto milijonų visuomenei ūpu užkrėsti. Pastatys šamanai bet kurį fetišį aukštybėse, kurį laiką garbina jį, šventina ir minią sugestijuoja, kad garbintų. Ir hipnotizuojama minia pasiduoda; nebeatsispirdama hipnotizuotojų valiai, vykina ją, kol nepereina „transas". užhipnotizavimo laikas, ir minia neatsipeikėja. Tada drasko fetišius, juo didesniu įnirtimu, juo įkyriau buvo miniai jie primetami.

Paskutinieji fetišiai – proletariatas, darbininkai, bežemiai, mažažemiai; na, visi tie, kuriuos vadina darbo žmonėmis, priešpastatydami ūkininkams ir inteligentijai, kurie nėsą darbo žmonės. Juos ant garbinimo altoriaus iškėlė Marksas, užkerėjo bolševikai ir dabar minias hipnotizuoja krikščionys demokratai, kad laikytų juos savo fetišiais. Minios kaip minios. Bet anieji šamanai visomis galėmis stengiasi tą fetišizmą palaikyti ir pačius fetišius

privesti iki absurdo, kurs turi baigtis lygiai, kaip ir kiti pirma buvusieji fetišizmai.

Nereikė ilgai laukti, kad ir naujieji fetišiai išprustų. Dabar jau nebekalbama sentimentaliai apie „darbo žmonių" teises; dabar jie ir jiems reikalauja privilegijų, diktatūros, kad jie viską valdytų, teatsižvelgdami į tą vieną savo luomą. Ir visas šamanų veiksmo objektas – asmeninė darbininko naudelė, be jokio sutaikinimo su privalomuoju bet kam darbo ir gyvenimo objektu – valstybe.

Mes lenkiame galvas prieš kovojančius už teises, bet reikalaujame, kad būtų lenkiama galvos ir prieš griovėjus privilegijų. Suum cuique[7]. Kovoje tu įgysi savo teises – dera ne vieniems darbininkams, bet ir tiems, kurių teises ir reikalus, savaime ar nesavaime, įžeidžia darbininkai. O kad įžeidžia, tai jau aišku ir dar bus aiškinama, nes mūsų visuomenė jau pradeda atsipeikėti iš „transo", įmigdymo, kurį yra hipnotiškai padarę bolševikai ir jiems lygūs.

ŽMONIŲ „MAKŠTYS"

INTELIGENTIJOS VALSTYBINIMAS

Daug daug blogumų buvo carų imperijoje, o visų blogiausia buvo tai, kad visa šviesuomenė buvo verčiama patapti ne žmonėmis, tik žmonių įmautėmis, makštimis; futliarais rusai vadindavo savo valstybės valdininkus.

Valdininkija (činovničestvo) buvo negyviausias Rusų luomas. Ji buvo rūpestingai rengiama gerose, kartais net labai gerose mokyklose; iškeliama labai aukštai virš minių ir ten valstybės tarnyboje užšaldoma negyvai. Universite pakilusios neramybės, geismų dvasios gaudavo nutilti srityje, kur daug bergždžio, tiktai formalaus, raštinių darbo, o maža gyvenimo aprūpinimų. Rusų valdininkas buvo bėdžius, vos vos galus su galais tesurišąs ir per visą savo amžių telaukiąs algos mokėjimo dienos (dvadcatago čisla[1]). Tą dieną gaunamieji skatikai maldė šviesuomenę ne ilgam; tuojau grįžo smulkūs rūpesčiai, kaip čia vėl galas su galu surišus.

Negyvas darbas ir skurdas ėste išėsdavo iš šviesuomenės protą ir širdį ir jų vieton dėdavo – nihil, tuštybę, nieką. Nihilizmas suėdė pagaliau valstybę; taip ją susargino, jog iki šiol štai karščiuoja ir merdėja. Reakcija naikinte išnaikino šviesuomenę, kaip nenaudingą ir net žalingą naujai tvarkai, žadančiai daugiau gyvybės. Žmonės futliarai išmesta į gyvenimo skiedryną ir sukūrenta.

Kuriamės savąją, Lietuvių valstybę, ne per daug teturėdami savosios šviesuomenės. Tai visą ją panaudojame valstybės aparatui aptarnauti. Veik visą savo inteligentiją padarėme valdininkais, apkrovėme ją formaliu darbu, netesime jos gerai užmokėti ir sparčiais žingsniais žengiame į mūsų mokytojos Rusijos valdininkų luomą, žmonių – makščių – įmaučių. Yr į ką įmaunama, nėra ko įmauti; yra kūnų, nėra sielų.

Didysis karas teatmerkė mums patiems akis, kiek mūsų turima šviesuomenės. Tiesa, ne per stiprios, vis dėlto šviestosios. Tie keliolika tūkstančių pamokytų lietuvių, kad jiems būtų lemta įsisunkti į minią, būtų padarę ją gangreit teisėtą vadintis kultūringa. Būtų buvę liaudyje žinių ir norų. Aiman, valstybės aparatas išsikošė mūsų visuomenės tirštimas sau; vėl nuplikino mūsų liaudį, kaip jau buvo atsitikę mūsų istorijoje. Seniau visus visuomenės gerumus išviliodavo iš vietų tolimieji karai; paskui Lenkų valstybės aparatas. Dabar mes patys pakartojame aną žalingąjį, mus alinantį procesą.

Štai viskas per karą sugriuvo, ir iš griuvėsių kyla naujos formacijos. Sopamai darosi naujos gyvenimo formos. Šimtai ir tūkstančiai pozicijų laukia, kad kas pridėtų darbščią ir rūpestingą ranką. Ne samdytojo ir užmokamo darbininko ranką, tik saviškio, kuris taip dirbtų, kaip gydydamosi savo žaizdas, kaip gindamas savo gyvybę, kaip tiekdamos sau pastovų, jaukų ir ištaigingą gyvenimą. Ir nėr kas tai darytų. Yra šviesuomenės, nėra jos norų ir darbų. Šviesuomenė tapo tam kartui numaldyta, nors menkai, sulig dabartiniu brangymečiu, vis dėlto aprūpinta. Pilvui nurimus, lengviau ir dvasiai nurimti.

Ir turime apgaulią padėtį. Tie keliolika tūkstančių šviesuomenės, kurie visgi geriau pasituri neg visuma, lyg manyte mano tą savo padėtį jau esant pastovią, nebeatsimainysiančią, visados juos prisotinsiančią. Lyg nenori suprasti, jog šisai padėjimas tėra laikinas, privaląs didelių pastangų, kad bent toje aukštybėje paliktų nekritęs. Mūsų šviesuomenė darosi neveikli, diržėja luominiame pasitenkinime, kažin kuo pasikliaudama; ne savimi, tik tuo, kas iš oro turi ateiti ar jau yra atėjęs jos saugotų, aprūpintų ir net progresuot stumtų. Ar tokių orutinių

veiksnių yra? Nėra. Jų tegalima prisitrėkšti iš savo vidaus. O netrėškiama.

Štai kodėl mus ima nerimas dėl ateities, dėl mūsų laisvės, nepriklausomybės, dėl mūsų pažangos ir garbės. Jei nėra užgeidimų, nebus ir siekimų. Štai kodėl ir laikraštininkas, nors kažin kaip džiaugtųsi, susilaukęs į krūvą tiekos šviesuolių, nors kažin kaip gerbtų jų asmenybę, – vis dėlto privalo žadinti, net brutališkai kumšėti į pašones, kad judėtų, kad norėtų, kad nerimtų, pasikliaudami rimties valandėle.

Tame būryje būdamas, ir aš štai sumaniau nors kartą užgauti, tyčia užgauti susidarančią mūsų buržuaziją, kuri pakankamai yra buržuaziška, kad galima būtų ji pakoneveikti, ir nepakankamai buržuaziška, kad darytų Lietuvai tai, ką kitų kraštų ir valstybių miestelėnai yra darę ir padarę savo tautoms. Kitur jie visuomenę vedė, kultūros vertenybių darė, periodinę spaudą kūrė ir rėmė, dailės buvo ir yra mecenatai. Mūsų buržujai, gal dėl to, kad jie dar nėra išėję iš biurokratų, gal buržua vadinasi tik dėl to, kad daugiau miestuose gyvena, visuomeniniame darbe silpnai tedalyvauja, laikraščiams beveik nereaguoja, jų beveik neskaito ir dailės vertenybių beveik nepripažįsta. Mūsų biurokratija tik mechaniškai užėmė buržuazijos vietą ir obalsių provincijai nepaduoda. Jie ūmai patapo tik žmonių įmautėmis, ne žmonėmis.

Ak, kaip man būtų miela, kad visi in gremio[2] mūsų valdininkai sukiltų už tai prieš mane, kuo smarkiausiai išsipravardžiuotų spaudoje, net susitikę fiziškai mane užgautų, parodydami, jog aš klystu, šmeižiu, o jie nekaltai kenčia! Būtų tai lyg vizikatorija, atitraukianti skausmą iš gilumos viršun ir daranti jį pakenčiamesnį.

Aggi pyktelėjo vikarai už prikišimą jiems politikos[3], ir aš jiems neprieštaravau, nors buvo dėl ko: testa kaip išmano, bet tik netyli ir nesako – labai tai man. Gaili, kad per mažai.

ORGANIZAVIMASIS DRAUGIJOMIS

Mūsų valdininkams užgauti yra ne viena priežastis.

Aš pažįstu vieną buržujų[1], ne valdininką, kurs buvo Vilniuje likęs su nedidele krūvele kitų šviesuolių tuo laiku, kada veik visas mūsų visuomenės riebumas susispietė Kaunan. Ir kai Vilniaus būrelis, tvirtai stovėdamas savo sargyboje, laukė karžygio ir visokių herojiškumų iš Kauno, Kaunas šaukės tą buržujų iš Vilniaus Kaunan, nes čia... nėsą kam darbo dirbti. Tai ką gi beveikia tie keliolika tūkstančių šviesuolių? Nejaugi jie nedirba darbo? Dirba, kur nedirbę; tik visuomenė to, matyti, nelaikė tikru darbu, bet vien tvarkymu, pridabojimu ar kaip kitaip.

Liūdo vilniečiai, vis dėlto išleido vieną savo narį, ir jis „sugrįžo" Kaunan[2]. Jis pabėgo iš sargybos, o jį vadino sugrįžėliu tuo laiku, kada visa valdžia rengės grįžti į savo sostinę. Valdžios viršūnės, matyt, dar nebuvo sukėlusios apačių apetito.

Na, sugrįžo. Ir dar pėdos neataušo, kaip jam ėmė krauti griežtai visas pareigas. Laikraščiai kvietės bendradarbiauti, nes nėsą kam dirbti. Bent keli net siūlė juos vesti ir N. prisiėmė iš karto du vesti[3]. Liepė jam vieną istorijos paminklą trobesį restauruoti[4], kunigauti, paskaitas laikyti, kalbos mokyti, tėvynės meilę skiepyti (pamokomis), dalyvauti klubuose, būti meno kūrėju, terminologu, blaivininku, šauliu, teisėju, sifiliokliastu[5], – organizuok, steik, atskaitomybes vesk ar bent būk, jei ne pirmininkas, tai valdybos narys griežtai visų jau esamų ir dar būsimų draugijų. Baisu pasidarė gyventi: kur tik pasirodys, tuoj jį „renka", garbe velka, idant... dirbtų. Tik pykčiu ir energingu kemėravimu visomis keturiomis galūnėmis jam pasisekdavo nuo kai ko atsikratyti. Ir užgulė jį kaip šieno vežimas, kad nei pajudėti, nei viauktelėti: gelbėkite!

Ir išmovė iš jo likučius sielos, ir padarė žmogaus įmautę. Vadinas, įmautės darėsi sau lygias įmautes, tik iš antro galo. Nedarbas juk lygus netesimam darbui. Ag tas, kas susismulkina sielą į daugelį dalių, išskaido savo širdį ir protą – savo linkimus ir išmintį, kas gi iš tikrųjų paliekta, jei ne tuščia makštis, tiesiog – be sielos? Ir kam iš to gera? Tave ištuština, o patys neprisipildo.

Tokiomis aplinkybėmis visuomenės veikėjo vardas ima reikšti ne rimtą ir garbingą vyrą, kurs visuomenei vertenybių rūpina, kiek kokį perėjūną Chlestakovą[6], kurio fantazijoje stovi keturios dešimtys kurjerių visokiais reikalais.

Kitur, sako, priešingai esą. Pirmosios revoliucijos metu[7], tik blykstelėjus galimybei dirbti visuomeninį darbą, visi lenkų miestelėnai patapę partijų ir draugijų nariai. Varšuvoje kas dešimtas žmogus tapęs „pan prezes"[8], o visi piliečiai 7–15 draugijų nariai, net valdybų nariai ir daugiau nieko nebedirbą, tik bėgioją į posėdžius: po septynis kartus per vieną popietuvę.

Tai, žinoma, negerai. Tik ką čia padarysi, kad toks buvo laiko nenormalumas; kad ūmai reikėjo atstatyti, kas buvo rusų sugaišinta ir sutrukdyta. Bloga, kai kitos sargybos tampa apleistos, bet tiesiog verksmas ima, kai sargybos esti visai neužimamos.

Apsidairykime aplink, ką mes dabar Kaune matome per šaukiamus susirinkimus. Vieni mitingai teesti pilni, nes, jausdami peilį prie savo kaklo, bijome. Šiaip jau tematome vis tuos pačius gerai pažįstamus žmones, kurie nors vėluodamies atbindžina į šaukiamąjį visuomeninės svarbos susirinkimą. Jų tėra keletas dešimtų. Ir statant kandidatais į valdybą, mes girdime kone vis tuos pačius keliolika žmonių. Ir pasiryžėlių dirbti tikrai tėra keliolika, dažnai tik keletas; ir iš to keleto, jei viso rūpesčio sunkenybės neprisiima vienas, nesti darbo.

Dažnai kviečiamieji susirinkimai esti tiesiog tušti; tai net tų kelių kandidatų nėra iš kur gauti. Vis dažniau skaitai susirinkimų atidėliojimą kitam laikui, kai bus jau galima nebežiūrėti atėjusių skaičiaus.

Ir turime daug draugijų. Jų beveik ir užtektų, kad jos nebūtų tokios anemiškos, kad darbas virte virtų, kad visi būtume jomis suinteresuoti. Manęs neįtikina tai, kad mūsų biuralistai buržujai esą pernelyg nuvarginti einant tarnybos pareigas. Žinoma, vargas pradirbti tuo pradėjimu 6–7 valandas. Vis dėlto, kai širdis kur patraukia, tesime nubėgti: ar į mitingą, ar į operą, ar į Aukštuosius kursus[9]. Tai galėtume nubėgti ir į susirinkimą. Ir jiems nereiktų laukti ir gaišti.

Tiek dėl susirinkimų. Jei nepasitaisysime, jei ir toliau liksime ištižėliai, netapsime suorganizuoti veikėjai visuomenės ir valstybės darbui, žųs mūsų valstybė, žūsime ir mes patys. Nejaugi mūsų širdis tesugraudina savasis pelnelis, savoji naudelė, kurią kaišioja mums į panosę profesinių sąjungų organizatoriai? Jiems sekas, jie tampriai sumezga vienodo amato žmones; taip tampriai, jog, anot „Laisvės“[10], ima nebe valstybei ar visuomenei tarnauti, tik tą valstybę, tą visuomenę priverčia, kad profesininkams tarnautų. Tai dar blogiau. Ir jei toki taptume, savo pačių rankomis sugriautume tokiuo vargu, tokiomis pastangomis statomąjį naujos valstybės rūmą. Jis apvirstų ant mūsų pačių galvos, ir mes vėl eitume – svetimiesiems bernauti.

ŠKICAI – ALKOHOLIU

Pasakius neitrališkai, aš noriu, aš priverstas esu duoti keletą vaizdų, brėžtelėjęs vienu kitu bruožu. Sienkiewiczius dirbo vaizdus angliu[1], Kajetonas Šklėrius[2] dirba akvarelėmis, tai kodėl gi negalima būtų brėkštelėti alkoholiu iš valstybės pilstytuvės ar iš savo virdulio? Destis kas ko yra specialistas.

Ar aš, alkoholio „uživotojas"[3] tik atsitiktinai, esu jo specialistas? Gal dėl to tik ne, kad mes jau kone visi esame tapę toki, kad kitokių šios dienos mūsų visuomenėje vis sunkiau besurasti; jie darosi retenybė. Visi mes geriame ir nusitūrėtojų visiškai nebežymu.

Keleri metai griežtos prohibicijos (draudimo dirbti ir šinkuoti alkoholį) buvo labai mus pasveikinę. Atsilsėjo mūsų inkstai, nebekošdami smarkybių; atsilsėjo ir ausys, nebegirdėdamos girtų burnojimų. Aiman, draudimas mechaninėmis priemonėmis pasirodė nepastovus, nes, jam sustojus, šūstelėjo grįžtanti alkoholizmo vilnis, daug aukštesnė, daug pavojingesnė, neg buvo pirma; ta srovė ima daugiau užlieti ir daugiau skandinti.

Alkoholis ėmė teršti visus Lietuvos luomus, griežtai visus skaisčiausius ir kilniausius jų gyvenimo momentus. Tai negali neiššaukti reakcijos. Norime ar nenorime, mes, „uživotojai", gauname pamatyti, kur einame, koks bus visa to galas? Man štai darosi visai nebelinksma ragaujant stiprių gėrimų. Ne tiek

kūnas, kiek siela ima purtintis ir griebtis prohibicijos, kuri, nujau, kad tik nebūtų stipresnė už mechaninę.

Pamėginsiu paškicuoti, kodėl man, o gal ir kitiems, vis abuojau dąrosi ragauti. Tuos, kurie bus šiuos žodžius išgirdę, paprašysiu susirinkti į Liaudies namus š. mėn. 21 d. 7 val. vakarą (šeštadienį) pasitartų, kas gi daryti, ko gi griebtis, besigelbėjant iš alkoholizmo tvano ir visų jo blogenybių.

GEGUŽINĖS SUPRASTĖJO

Gegužinės, ėjimas ar važiavimas į žaliumus, susitikimas viename dideliame būryje dažnai labai tolimų kaimynų, darymas naujų pažinčių ir prietelysčių prieš karą, atmenate, kokia buvo šventė, kiek nekalto džiaugsmo laiku siūlė ir kaip ilgai paskui mes tuo atsirūgdavome. Šventė tautinė, ne religinė, vis dėlto labai šventa.

Linksmą lietuvių būriavimąsi pavasario metu dengė pakilūs jausmai, labai graži ir jauki draugingumo dvasia, dažnai skaisti, kilni patriotinė idėja.

Pavasario sukeltieji gaivaliniai jausmai, gyvumas, džiaugsmas, reiškėsi daina. Ir ta daina nebuvo vienas garsas, harmonija, pavasario scherzo, bet drauge malda, troškimas, viltis, pasiryžimas ir protestas. Daina visus mus jungė į vieną, į būsimąjį kilnų sutartinį darbą.

Gegužinių būriai buvo kalnaverčių tautiečių sutartis atvirai veikti ir konspiracija – paslapčiomis. Per gegužines piliečiai susiskirstė į partijas, bet tos pat gegužinės ir apibrendino mūsų politikos nusistatymą. Jei lietuvių tauta, atėjus tinkamam momentui, mokėjo pasakyti bendrą žodį, jei kaimynai svetimtaučiai jį išgirdo ir paniekinti jo nebegalėjo, jei tad jis nusvėrė politinį mūsų likimą, – tai tikrai galime pasisakyti: tai bus padariusios gegužinės.

Dainos, dainos, dainos – patriotinės, revoliucinės. Šnekos, šnekos, šnekos – apie tą pat. Kalbų vieno į visus, nervinančių ir dūkinančių mitingų kaip ir nebuvo. Nelabai to ir reikėjo. Patrio-

tinė dvasia užduodavo minią, kaip mielėmis užduodi tešlą, ir ji savaime rūgo kilo visose savo dalyse.

Buvo ir pramogų: tai svaras saldainių, apelsinas, bačka šalto alaus atsigauti. Dievaž, tai labiau patenkindavo bet kieno gomurį, daugiau darydavo džiaugsmo neg riestainis vaikui. Pagaliau jie tebuvo priedai, ne vyriausias išvažiavimo tikslas: į gegužines važiuota ne valgytų ir ne gertų, tik gamta ir savimi džiaugtųs.

Ir būdavo gi linksma, ak, kad tave devynios! Ir būdavo gi naudinga, ak, kad tu nebepasineštumei! Ir būdavo... be skandalų.

Lietuvių jaunimo buvusios gegužinės jau pateko į istorijos lapus. Jau joms paskirta tinkama rolė ir garbė pagarba.

Pateks ir šiandienės gegužinės į istoriją, tik pirma į medicinos ir kriminalistikos dienynus.

Gegužinių dabar daug dažniau darome ir daug didesnių, išplaukia po kelis garlaivius. Griežia brangiai pasamdyta kapelija. Šviečia buržujiški demokratų apdarai: nebe perkaliukai ir marginės. Tik, aiman, jos sudaromos žemu, pirkliškų, asmeniniu uždarbio tikslu, nors ir draugija tai darytų. Tik, aiman, jos pavirto amerikiečių pikniku, kurio rezultatai ir vertumas paskelbiama pinigais.

Laukiamas iš gegužinių materialis pelnas nusitvėrė orgijų; girta, paleistuvinga ir kriminalinė orgija. Dabartinių gegužinių tikslas – prasčiokiškai padūkti ir prisisprogti. Tam nė iškilių vietų nereikia, iš kur toli matos, kas įsvajodina žmogų, kas jo sielą aukštyn ar tolyn nuo paprastumo nutraukia. Orgijoms užtenka paprastų krūmų ir... smiltyno dulkių „sviežiu" oru pakvėpuoti. Nuvažiuos – ir šoka, šoka, spardo dulkina smiltyną, kol išvirsta.

Jokios dainos, jokių bendrų žaidimų. Kur čia bežaisi pulku, kad kiekviena kompanijėlė laikosi skyrium, kiekviena savo „žaidžia", užlindusi už krūmo ir išsitraukusi iš krepšio butelį. Buteliai krepšiuose, buteliai kiekvieno kišenėse. Sodiečiai prisilaką jau mieste „gatavai". Prasta, smirdanti, karti, dažnai pačių darbo degtinė tai senių, jaunių, net mergelių pramoga. Sivuchos[1] nuodas teikia girto ūpo – dar smarkiau trepsėti, dar energingiau spardytis ir dulkinti, dar dažniau... apvirsti[2].

Suprantate, kas gali darytis širdyje švento Juozapo darbininkų draugijos[3] garbės nario, mano širdyje? Aš taip branginau šitą titulą, senai, senai man suteiktą...

Kas beprivers dabar važiuoti į bet kokią gegužinę, kuri laiku nepasižadės įkišti į maišą ir ant šakos pakabinti visam gegužinės laikui kiekvieną, kurs drįs į kišenę įsikišti alkoholio? Jau ir dabar sakoma: lietuvių gegužinėse per prasta publika... Suprask, per neblaiva ir per nepadori, kad galima būtų su ja važiuoti.

Ir tokios gegužinės pagadino mūsų demokratingumą; atsirado ypatinga „ponų" rūšis, kuri su minia nebenori dėtis. Seniau poniškesnis, inteligentiškesnis tautietis garbę ir didžiausį patenkinimą jautė, gavęs pabendrauti savo liaudyje, su ja pasilinksminti, širdį atsigauti. Prasčiokas jam nebuvo per prastas. Alkoholis jį suprastino ir jo džiaugsmą „spahanili"[4].

Argi ne gaila?

INTELIGENTIJA SUBURŽUAZĖJO

Anokios ne gegužinės, tos mūsų darbatinės andai aprašytosios „narodnyja gulianija"[1]: jos suprastėjo! Kuriems parūpo šisai dalykas, tie ėmė nagrinėti priežastis ir nusprendė, jog tai pasekmė mūsų inteligentijos, kultūringųjų mūsų gaivalų, nutolimo nuo liaudies.

Aiman, tai labai panašu į teisybę. Mes, inteligentai, vis smarkiau šaukdami apie nepaprastą tiesiog savo demokratingumą, iš tikrųjų vis toliau randamės nuo tojo teorijoje deivinamojo demoso, tos mūsų liaudies, juodadarbių. Minioje šiandien nebesimato nė socialistų, tų pačių judriųjų mūsų inteligentų, be kurių kitkart neapsieidavo joks būriavimasis, kaip aplotai, mugės neapsieina be žydelių. Socialistai taip pat suponėjo, kaip ir komunistų mandarinai[2] komisarai.

Mes, inteligentai, pristigome idėjų, dėl to ir minia jų nebteko. Mes gavon kone pilną asmeninę ir surinktinę savavaldybėse laisvę gyventi, tik ji, aiman, vis didėdama, nedidino mūsų gamybos, mūsų darbo tose srityse, į kurias taip veržėmės, kol

buvome ne laisvi – bendravime su liaudimi ir jos kultūrinime. Galimybė susidaryti savo valdžią susyk nubraukė nuo mūsų kone visą privatinę iniciatyvą, kone visą energiją, norą dirbti visuomenei. Lyg draugijoje, išsirinkus valdybą, ant savo valdžios mes sukorėme visus Lietuvos vargus, visus rūpesčius ir darbus. Tedirbie, tesisielojie mūsų išrinktieji, o mes patys pasirūpinsime asmeniniais savo reikalėliais. Labai žemai atsiprašome tą liaudį, kuriai žadėjomės dirbsią: tokia gadynė... „Times is money" – laikas tai pinigas: gaišti būtų nusidėjimas sau, savo šeimai, savo...

Pirmieji tą tiesą – laikas tai pinigas – supratome mes, tautos dainiai, rašytojai, ėmę gaminti už honorarą. Gaminama vis daugiau, o idėjiškumo – vis mažiau. Ei, dailė dailei... Ką čia bebersi miniai obalsius, kad galima juos raketomis laidyti į padebesius.

Juristai griebės praktikos. Gina teisų, gina neteisų. Ar ne vis tiek gaišti laikas, už kurį mokama? Tiesa, teisė ir teisybė – money, nieko daugiau... Praleisti aukštų honorarų gadynę dėl liaudies – bene per didelis reikalavimas? Ot, trupučiuką tai galima paskirti idėjai: ir miniai naudinga, ir pačiam nepragaištinga...

Amatninkai jungiasi į profesines sąjungas, kad juoba galėtų savo teises ginti, jie – darbo žmonės. Ir teisybė nebetesi rungtis su teise. Juo tenkini teises, juo auga apetitai, tempias teisės, kaip guma, kol užkloja teisybę. Kas man liaudis, kas man visuomenė, bet tik aš, profesionalas, laimėčiau daugiau už patį ministerį! Valio dabartis, o ateitį suk bala pakračius! Profesija – money: proga prisiplėšti iš liaudies, to didžiojo suvartotojo; sąjunga – „naživa"[3], nebe teisių gynimas.

Bet kas – spekuliantas, pramoninkas, šmugleris. Ir šiais vargingiausiais laikais, šiais aršiausios kovos su kapitalizmu, kapitalas auga taip sparčiai, kaip niekados. Kas žydas – tai kapitalistas. Susilygink su jais kresnumu, buržujiška išvaizda, tais pertekliaus ženklais, kad geras! Ir ne žydą vargiai berasi nepasidėjusį keleto tūkstančių. Nebent kariškius, kuriems nėra laiko spekuliuoti, o algos – kaip tik pragyventi.

Labai gražiai spekuliuoja ir neretas kunigėlis: „kelia pramonę", „plečia pirklybą", padeda valstybei padaryti agrarinę

reformą, smulkindami latifundijas. Ad majorem Dei gloriam patriaeque utilitatem[4]... Pelnelis, uždarbėlis skyrium, kooperacijomis ir partijomis, asmenų praturtėjimas, sakysite, nepatriotinis darbas? Pilietis – valstybės dalelė; jo perteklius tad yra pačios valstybės turtas. O kultūra vėl kas gi yra, jei ne pramonės ir pertekliaus koeficientas? Tai pramoninkas yra kultūrtrėgeris[5], garbingasis valstybės asmuo ir be jokių demokratizmų, be jokių nusileidimų į minią, į liaudį. Pagaliau aukščiausį mūsų idealą – Nepriklausomybę – gina diplomatai ir armija, bet patepa pramoninkai. Sauso niekas neklauso. Bepiga diplomatizuoti, kai užpakalyje yra kas vylinga svetimų kraštų spekuliantams parodyti. Trumpai tariant, valio buržuazumas, o su idėjomis tai kaip Dievas davė: atidėtos nesurūgs.

Kam lįsti į liaudį su idėjų mielėmis: lai pati liaudis dedasi prie mūsų „kultūros"! Ir ji dedasi: dar geriau supranta spekuliacijos ir pelno vertybę, šmugliuoja, suka, papirkinėja, atsipirkinėja, pagaliau baido. Ar tai ne – kultūra?

Taip dalykams stovint, nujau, bene tik geriau, kad mes, sumaterializėję inteligentai, nebesiskverbiame į liaudį. Bereiktų paliauti deklamavus: per liaudį ir su liaudimi ir liaudyje (per ipsum et cum ipso et in ipso[6]). Mūsų inteligentija, nors gente plebs, tačiau natione[7] – jau buržujai. Mes nebeturime protininkų, stovinčių tarp liaudies, tarp darbo žmonių ir kapitalo, nei nuo vienų, nei nuo kitų nepriklausomų, tad bešališkų tarpininkų; nebeturime, ūmai netekę, inteligentinio proletariato, nebėra artistinės bohemos, – visa to, kas neturėjo pinigų, bet turėjo daug laisvo laiko ir buvo greiti šurmuliuoti. Visi valdininkaujame, visi uždarbiaujame iš valstybės, nebesiteikdami visuomenei, nebeapdirbinėdami jos šiaip ar taip.

Materializmas baigia mumyse užmušti idėjingumą. Inteligentas, sakyk – biurokratas, bus tas pat, pats netekęs, ko gi beduos liaudžiai? O kad mes netekome idealizmo, tai aiškiausiai reiškia mūsų iškilmės, girtos ir dažnai beprasmės. Jos pabaigia idėjiškumą plėšti nuo kilniausių mūsų dalykų.

Ar seniau reikėjo patriotizmas stiprinti alkoholiu, ar džiaugsmui išreikšti reikėjo pasigerti? Patriotizmo buvome ir be to ku-

pini, ir džiaugsmas reiškėsi savaime, ne dirbtinai. Dabar tokios kilnybės ir svarbos valstybinę nepriklausomybės šventę šventėme tokia pat orgija, kaip ir pavasario šventę – gegužinę. Jūra alkoholio – valstybės lėšomis ir valstybės sankcija. Alkoholio, neregėtai brangaus, vis dėlto dešimteriopai paįvairinto varsomis ir skoniu.

Rautas miesto valdybos būste, rotušėje. Kone vieni vyrai, moterų maža. Muzika griežia tuščioje salėje, nes visa sukviestoji visuomenės grietinė sausakimšai bufeto salėse. Ne tiek kanda, kiek geria ir tokiuo įnirtimu, pasiieškodami stiprumų, kad net skruostai ir akys krauju pasruvę. Pagaliau visus pagauna girtas džiaugsmas; ko gi, jei ne... Lietuvos nepriklausomybės. O, ironija! Darosi gurguolės visai svetimų kits kitam, to vieno alkoholio sutapytų žmonių, svetimų tauta, įsitikinimais ir supratimais. Viską tam tik, žinoma, kartui niveliavo, sulygino alkoholis; tikriau viską panaikino, palikdamas tuščią vietą, pilną neutralumą. Ir darosi ne kilnu, tik kvaila.

Štai centre vienos gurguolės geras mano pažįstamas Vaižgantas; ir jis įkaušęs – iš patriotizmo. Iš vienos pusės jį bučiuoja krikščionis demokratas, drauge įkalbinėdamas, jog Pažanga visai be reikalo siuntanti, nes ir pati ne geriau veikusi. Vaižgantas sutinka. Iš kitos pusės jį bučiuoja lenkų frakcijos narys ir drauge „smutnie až do śmierci"[8] skundžiasi, jog laisvai atgimusioje Lietuvoje lenkai esą vergai ir beteisiai parijai. Vaižgantas sutinka. Trečion pusėn jį suka visai nepažįstamas vokietis ekonomistas ir liežuviu, kuriam jau kliūva jo paties kulniai, daro interview: pranašauja Lietuvai Olandijos, Liberijos ar ko panašaus ateitį. Vaižgantas nieko nesupranta, vis dėlto sutinka. Iš tolimojo ketvirtojo šono, užsimiršęs, jog jis ne eskadronu čia komanduoja, iš visų plaučių, lyg laivo kapitonas smarkios audros metu, šaukia jam „Geležinis Vilkas"[9], lietuviu apsimetęs rusas; per pusę salės šaukia Vaižgantui, jog jis privaląs... dar išgerti. Vaižgantas meiliai sutinka ir kiloja stiklelį į vos regimą tolį. Vienybė, jau ką gi! Jo akiniai besibučiuojant sulankstyti, per juos nebesimato, nors nuolat juos taiso. Jis – komiškas.

Komiškas ir rimtas šiaip jau bankininkas, dabar su buteliu pasileidęs kankanuoti. Komiški ir visi, kurie urmu atakuoja valstybės

viršininką, kad jis pavelytų gavėnioje šokti, destis mažiau nusidėti neg pasigeriant. Rauto šeimininkas – blaivininkas. Jis, matyti, moraliai kenčia toje ypatingoje „nepriklausomybės" šventėje. Bet ką bedarys, nusileidęs miniai, pataikavęs žemam jos instinktui, laiku nepaplaukęs prieš alkoholio srovę.

Štai pokylis „visa ko naujintojų – Kristuje"[10]. Už susirinktus pinigus – brangi muzika, brangi vakarienė ir... tie patys brangūs gėrimai, įvarą į žymų deficitą. Laukta daug ko gera – dvasiškai, o gauta daug ko bloga: neišlaikyta idėjiškumo.

Jo gi paties rekomenduojamo „Jaunajam veikėjui"[11] stiliaus neišlaiko pats Vaižgantas per kanauninkų instaliaciją[12] ir savo perdėtu vaišingumu užgauna svečius blaivininkus.

Priimame užsienių svečius – tvanas alkoholio. Sutinkame svetimus artistus, lydime savuosius – tvanas alkoholio. Mūsų menininkai N. Metus sutinka visai ne dailiškai, ne sąmoningai, tik girtai.

Taip visur, visados, kol prilipome liepto galą, kol ėmė kilti toje pat girtoje srityje reakcija. Aš pats, noriai dalyvaudamas visose iškilmėse, drįstu viešai prisiimti dalį sunkios atsakomybės už tai; tai mane įdrasina ir kitiems viešai pasakyti: imkitės dalį atsakomybės už sistematingą alkoholizavimą jaunos mūsų visuomenės!

Aiman, niekas iš manęs ir iš kitų to atsakymo dar nėra pareikalavęs... Visi kits kitam pataikaujame, kits kitą pakenčiame ir visi drauge – skęstame! Skęstame tyliai; niekas nešūkteria: gelbėkimės!

Pirmon galvon būtų tai mūsų garbingos Blaivininkų draugijos[13] pareiga. Negana teoretizuoti alkoholio žalingumas; reikia kiekviename atskirame atsitikime tarti moraliai autoritetingas savo protesto žodis. Reikia civilės drąsos bet kam, net aukščiausiam, tarti:

– Jūs kalbate apie taupymą visuomenės lėšų, mes pridedame reikalavimą, kad „geroji", comme il fautinė[14] draugija taupytų ir visuomenės dvasią, darytų ją kultūriškai elegantišką, o ne ordinariškai nuodėmingą. Orgiją peikiame lygiai elegantiškame klube, kaip ir gegužinių krūmuose; dar labiau. Bent sveikata tegu atsveria jūsų suburžuazėjimą!

KAUNO SODOMA[1]

Pasigėrė sodietis – tai kiaulė nevalyvasis; pasigėrė inteligentas – tai linksmas ponelis!

Taip sakydavo seniau. Dabar virsta antraip. Sodietis paslapčiomis prasivaro naminės, nevalytos, su sivuchiniu aliejum[2] tebesančios, prisideda mėlynojo akmenėlio[3] ir paslapčiomis prisisprogęs arba čia pat dvesia, arba virsta kur į šiaudus „išsisirgti". Mūsų inteligentui kiti pravaro ir sivuchinį aliejų atskiria, ir savoji valstybinė, taip sakant, pilietinė pilstytuvė supilsto. Be to, užsieniai inteligentui patiekia visokių erzac[4] likerių, konjakų, ponšų ir kitokių nuodingiausių nuodų. Visa tai jis geria atvirų atviriausiose vietose, puikiose cukrainėnėse, įvairiuose restoranuose, klubuose, geria dieną, geria naktį. Visiems yra karo stovis ir liepiama iki pusiau vienuoliktos uždarinėti įstaigas, o iki pusiau dvyliktos visiems pareiti namo. Visiems, visiems, tik ne girtuokliams inteligentams. Jie srebia iki pirmos ir antros. Srebia dalyvaujant tvarkos dabotojams, čia pat, nuotokos nustoję, virsta į sutrų latakus (rinštokus): tai buvo pasergima netoliese buv. karininkų kazino, kol jį, kaip paleistuvystės ir galutino ištvirkimo vietą, uždarė... Taip pat š. mėn. 21 d. visa publika per dieną matė Kauno vakzalo[5] bufete tris vyresniuosius generalinio štabo viršininkus visai jau be nuotokos esant dėl nežmoniško apsigėrimo.

Publika stebisi, pečiais glamžo. Tai tokiu laiku, kada mūsų likimas Vilniuje svarstosi, vos vos paremiamas; kada ten siunta, nesulaukdami instrukcijų. Kuriam Lietuvos piliečiui tai matant negels širdį dėl Lietuvos likimo, nesišiauš plaukai matant, kokiose rankose yra mūsų krašto gynimas. Viešosios nuomonės atstovai neturi teisės tylėti; tad visuomenės vardu protestuojame ir šaukiame: išgirskite, kam yra pavesta karo dalykai! Juk tai nesutaikinami dalykai, kai vienus šaukia kraujo lieti, o kiti degtinės upelius lieja, patys juose skęsta ir mūsų tėvynę skandina!

Lietuvos visuomenė negali neprotestuoti, kai jos likimas yra atiduotas – girtuokliams.

Kauno komendantas Juozas Mikuckis[6], rytą š. mėn. 22 d., grįždamas iš „Metropolio"[7], vietoje nušovė tabokos fabrikantą Antaną Dirsę[8]. Puikus komendantas tarnautojas M. senai buvo žinomas kaip nesuvaldomas „russkavo pošiba deržimorda"[9]. Nuolat skandalai, nuolat girtas, muštynės, mojavimai revolveriu, ištvirkusių moterų gaujos aplink jį. „Metropolyje", tame, atleisk Viešpatie, „inteligentų klube", jis sulaiko kompaniją iki 1 val. nakties. Jis – komendantas, dabotojas tvarkos, pats savo, komendanto, ištikimumu laužo savo gi duotą paliepimą, per ilgai geria ir visa baigia žmogžudyste. Šimtai ir tūkstančiai byra iš kišenės valdininko su nedidele alga, visi tai senai mato ir tyli, nes Mikuckis tikrai puikus tvarkdarys, deja, tik kitiems, ir lygiai toks pat netvarkus sau ir savo paties namuose.

Vyrai, aukštas valdininkas užmuša jauną, pilną iniciatyvos Lietuvos pramoninką; užmuša, pats sulaikęs jį neteisėtu būdu – klube.

Klube? Ar „Metropolio" viešbutis – „klubas" ir dar „inteligentų"? Kas tą vardą iškraipė? Tik ne viešbučio šeimininkas; jis, rodos, stovi šaly bufeto. Bufetninkas dėl savo kišenės? Tai, visuomene, protestuok prieš jį nors tada, kaip protestuoji dėl kiauro tilto, kai tavo arklys koją išlūžta. „Inteligentų klube" – žmonės negyvai užsimuša; tegu sau ir iš jo išėję...

Šalin tas paleistuvystės vietas tais pačiais skrodžiais, kaip ir karininkų kaziną! Jei jos turi bet kokį sąryšį su gertuvėmis, jos negali patarnauti doram pasilinksminimui.

Visuomene, reaguok: tavo inteligentai tave pragers ir iššaudys, girti būdami!

Šalin, piliečiai, degtinę ir Sodomą! Nejaugi nejaučiate, kad šokama mirties šokis ant dinamito boso? Latravojame, kai bolševikas jau jau siekia mus už pakarpos nutverti... demokratinių reformų laiku! O, ironija!

A. A. ANTANO DIRSĖS UŽMUŠIMAS

Šeštadienio vakarą „Metropolio" bufete, kurį išnuomoja kažin kam inteligentų klubas, Kauno komendantas Juozas Mi-

kuckis kėlė vakarienę. Stalan sodino bet ką pažįstamą. Apie vidunaktį jis pakilo nuo stalo, paprašė A. Dirsę, kad užmokėtų sąskaitą, jo „soderžanką"[10] Balandienę palydėtų jo naman, pats išėjo neva reikalais ir pasirodė Kareivių klube[11]. Čia pavelijęs žaisti ilgiau, neg įstatymai leidžia, padaręs skandalą – viešai pareikalavęs jam palikti dailiąją panelę, gerai po 12 išėjo. Apie pirmą ties savo namais šūviu į pakaušį nudėjo A. Dirsę. Aiškiai planuotas darbas.

J. Mikuckis nesuimtas savo bute, viršininko[12] apstatytas kareiviais, kad jo negalėtų suimti ir, kaip įstatymai reikalauja, pasodinti į kalėjimą. Tardymo vis nėra. Pasitenkinta užmušėjo pareiškimu. Karo teismas nusprendęs, kad komendantas, nors karininkas, pavartojęs įduotąjį jam ginklą žmogžudystei ne kaip komendantas, tik kaip privatinis asmuo, ir esąs teistinas kriminalinio teismo, iš kurio tegalįs gauti porą savaičių arešto.

Kauno visuomenė tiek pajudinta šita žmogžudyste, jog žadasi nenusileisti, kol nebus patenkintas jos teisybės jausmas. Visuomenė žmogžudžiui karo padėties žvilgsniu reikalauja lauko teismo, lygiai kaip ir savavališkai apleidusiems generalinio štabo pareigas girtuokliams generolams[13]. Ypač kad jie kelyje į frontą savavališkai sustoję kelioms dienoms mirtinai gerti. Paskalos apie tų generolų paskyrimą vadais į frontą baime perima visą visuomenę.

Protekcija, ypač komendanto, sakoma, nepavyksianti, kaip pavyko proteguoti kitus užmušėjus, dėl ko kartkarčiais Seime skundės socdemokratai.

Ne, nepavyks: visuomenei duosite satisfakciją!

A. a. Dirsės išlydėjimas iš miesto ligoninės į Soborą ir iš ten į kapus bus rytoj.

Gauname atitaisyti žinią, paduotą Nr. 41. J. Mikuckis – užmušėjas išbuvo dvi paras tiktai namų arešte su pristatytu karininku, kad nepasišalintų, o ne kad kaltininko nepaimtų į kalėjimą. Jokių kareivių brigados viršininkas Merkys nebuvo pastatęs. Kaltininkas nebuvo laiku suimtas ne dėl kokių atžvilgių, tik kad buvo kilęs juridinis abejojimas dėl tardymo priklausomybės ir

kur karininkas prasikaltėlis yra pasodintinas – į kalėjimą ar į daboklę. Pagaliau Mikuckis pasodintas į kalėjimą, ne į daboklę, ir tardo jį civilis tardytojas. Tardymui pasibaigus, byla bus atiduota kariškių teismui sulig ministerio nusprendimu[14]: armijos ar lauko teismui[15].

LIETUVIŲ INTELIGENTŲ KLUBO PIRMININKUI ZUBRICKUI[16]

Faktinį pataisymą dedame. Įdėsime ir daugiau klubo klausimu, kaip iš klubo narių, taip ir savo – dėl principo, ar tinka prie „inteligentų klubo" jo išnuomojamas kitiems, o ne pačių valdomas, pačių atsakomybėje esamas restoranas. L. Int. restoranas Mikuckio – Dirsės istorijoje tikrai buvo ne toks žymus, kaip rodės iš pradžių. Vis dėlto savo „pasibjaurėjimą" mano raštais malonėkite, Pone Pirmininke, išreikšti ne „Tautoje", tik kame nors kitur.

Kun. Tumą daug kas skatina atsakinėti į puolikus jo straipsnio Nr. 41[17]. Tačiau jis bevelijąs pirma prisižiūrėti, kaip mūsų visuomenė reaguoja į panašius jos gydymo būdus. Jam ne asmens rūpėję (kai kurių jis nė matyte neesąs matęs), tik tie pavojingieji tėvynei momentai, kuriais ši ar ta dalis visuomenės nusideda ir sudaro tėvynei pavojumus. Prieš jį, straipsnio autorių, lygiai ir prieš pačią visuomenę, stoja viena iš dveja: arba asmens ir jų autoritetingumas, arba tėvynės labas. Autoriui šis pastarasis buvęs – didžioji pajėga, nugalėjusi kitus atžvilgius. Taigi jis tepadarysiąs pabaigoje bendrą konkliuziją. Atskiriems gi žmonėms esąs pasiryžęs duoti prideramą satisfakciją sulig paduodamosiomis pataisomis.

GENEROLUI LEITENANTUI M. K.[18]

Tamstos „Atvirąjį laišką p. „Tautos" redaktoriui" mes būtume padėję į laikraštį sulig priimtąja laikraščio etika – duoti žodį paliestajam. Bet kai šis laiškas yra reklamuojamas visuose

laikraščiuose[19], nuo mūsų atkrinta ši pareiga. Be to, būtų reikėję vienas antras išsireiškimas, neleistinas „pataisymuose" (sulig rusų spaudos įstatymais)[20], apleisti.

LAKŠTINGALOS GARSUI

Mes mokame teisybę pagiedoti ir atviroje scenoje. Taigi velytume, kad ir Tamsta, bent prieš mus, malonėtumei nusiimti slapyvardės kaukę.

TĖVUI JERONIMUI PEČKAIČIUI[21]

Jei mokyti vyrai, pasinaudodami savo draugo mokyto vyro jubiliejum, duoda jo gerbei didžiulį surinktinį veikalą, jie visai visuomenei patarnauja. Ir tokian darban eina viso pasaulio vyrai. Bet jei visų vyskupijų kunigai, dėdamies vienos vyskupijos jubiliejum, duoda krikščionims pigiai ar net veltui Šventąjį Raštą[22], tai „truputį nenuoseklu"? Ne, tai labai nuoseklu.

Sukakties paminėjimą, žinoma, galima jungti su bet kuriuo kitu paminėjimu. Tik laikas ne tam tikęs: valdžia per nerami dėl visokių politikos painių, kad galėtų ramiai kuo pasidžiaugti. Teks vieniems švęsti. Ir tai, jei tikrai tapsime laisvi nuo visų okupantų.

Žemaičių vyskupija – branduolis visos Lietuvos. Tai jos jubiliejus – bendras džiaugsmas, ir mes matome visų be išimties kraštų kunigus prisidedant prie knygų knygos populiarizavimo. Niekas kunigų nepaabejojo, kaip Tamsta.

Tamstai „bent kiek keistoka", kad aukos kvituojamos „Tautoje"; toje „Tautoje", kurią Tamsta, sekdamas „Laisve", niekini, kad ji opozicinis organas – „Seimą užpuldinėja". Vis dėlto Tamsta „pakeltu ūpu" paskaitei invokaciją[23] populiarizuoti Šv. Raštą. Tai ir pateisina „Tautą", šitą jubiliejaus šventimo būdą sumaniusią, parašiusią ir aukas dabar tam tikslui renkančią.

Mums rodos, Dievas palaimins šitą darbą, nors jį dirba – Tamstos paniekos vertoji „Tauta".

KUNIGUI LUMBIUI[24], RAMYGALOS KLEBONUI

Redakcija visai ne „privalo" atitaisymų dėti „ištisai", kiek tik būtų prirašyta ir kaip prirašyta. Už patarimą nepolitikuoti ačiū: pasižymėsime ir paklausysime tada, kada išpasakosime visa, ką manome apie jūsų darbus, kiek jie kenkia visuomenei ir valstybei.

KRONIKA

PALIEGĖLIAI

Kelintą kartą matau šitokį vaizdą. Silpnai apsivilkusi moteriškė. Sijoniukas kabo, kaip ant šakos, nažutkėlė kone perkelinė. Plona skara rūpestingai gaubia galvą ir pečius ir taiko įsirangyti į nevarstomų durų angą Aleksoto gatvėje b. jėzavitų namų[1] be stogo. Radusi iš trijų pusių užuvėją, susiriečia kamuolėlin ir kiūti, veidą užsidengusi. Kiūti bent pusę dienos per rudens žvarbą.

Iš kelinto karto nebeiškenčiau ir, pakrutinęs už peties, klausiu, ką čia ji daro? Jei elgetauja, tai kodėl nežiūri praeivių? Ilgokai neatsakė. Gal nesuprato, gal buvo sustingusi. Ėmęs primygtinai klausti ir vartyti piniginę, gavau atsaką; iš pradžių lyg lenkišką, paskui grynai lietuvišką:

– Esu paliegusi... Namiškiai išvaro... tai čia pabūnu... o kai peršalu, tai įeinu kur pasišildyti...

Priėmė kelias markes ir nė nepadėkojusi vėl užsisupė veidą, vėl susirietė, kaip katė kamuolėlin.

Dar pastovėjau susigėdęs, nusigandęs ir ... nuėjau sau, kaip praeina ir kiti. Vaizdo tačiau negaliu užmiršti. Graužia visuomeninė sąžinė. Mums yra socialioji apsauga. Kodėl gi ji taip nepopuliari, kad paliegę, užsidirbti nebegalį ir tikrų globėjų neturį nesikreipia į soc. apsaugos prieglaudą, tik lenda į gatvės

durų angą, net ne į koridorių, ir ten stimpa, bet tik nebuvus mieloje šeimynėlėje.

Dabar to gyvakaro nebematau. Gal peršalo ir varoma nebeišeina. O gal pabaigė susitraukti į duobę. Vis dėlto man įdomu: ar ir kur yra mūsų socialiosios globos prieglaudų vargšams paliegėliams?

HOLBEKAI

Gruodžio 1 d. „Metropolio" viešbutyje „Lietuvos" redakcija vakariene lydėjo danų laikraštininkus pp. Holbekus, siunčiamus į Londoną. Laikraštininkai svečiai ir p. J. Šaulys[1] pripasakojo išvažiuojančiam iš Lietuvos savo draugui daug gražių žodžių. Jis ir jo žmona buvo ne tik korespondentai, dar ir ryšiai tarp Danijos ir Lietuvos. Kai kiti atsiųstieji korespondentai dažnai težiūri to, kas negerai darosi, idant galėtų tą negerumą šiaip ar taip išnaudoti, pp. Holbekai daugiau žiūrėjo, kas yra Lietuvoje gera. Jo korespondencijos į danų laikraščius, dažnai pakartojamos anglų, buvo tiek palankios, kad lenkai sumanė jį apšmeižti. Girdi, dėl to rašą taip palankiai lietuviams, kad jų esą paperkami. P. Holbekas turėjo dėl tos neteisybės daug nemalonumo. Lenkai sveria saviškai. Kaip jie milijonus pila, kad už juos rėktų, taip mano ir kiti darą. Kaip gera kartais nebeturėt milijonų: bent garbė tau lieka nesuteršta.

Pp. Holbekai pradėjo suprasti lietuvių kalbą.

Laimingos kelionės, teisingi žmonės! Tikimės dar susidursią gyvenimo vieškelyje.

ELEKTRA

Sodžius pavydi miestui šviesos, dar elektrinės. Kauno gi senmiestis pavydi sodžiui jų balanų (skalų). Tiesa, už elektrą moka penkis ir dešimtį kartų daugiau, negu pridera, skaitytuvų nėra, mokama už lemputes. Lempučių reikia kiekviename kambaryje

bent po vieną. Tik degini dvi, daugiausia tris, kai moki už penkias. Ir moki per ištisus metus, kai per vasarą vos vieną valandą bedegini.

Tiek jau būtų to, kad norsgi brangiosios degtų ir šviestų! Senmiestyje elektra kaip reikiant tešviečia rytais nuo 6 val., kai tau jos nereikia. Gi vakarais, kai pats darbas, ūmai kažkas energiją nugeria ir tau belieka tiek, kiek teleidžia pamatyti, kur yra stalas. Ant stalo gi nei paskaitysi, nei parašysi, jei prie to kauniškio žaibo nepasistatysi lajinės žvakutės. Baigia man išvarvėti akys. O kiek gursto! Žinovai sako iš 110 voltų ties elektros stotimi balieką 80 galumiesčiuose. Abejoju. Man rodos, į Rotušės aikštę beateina 8 voltų pajėga.

Taigi, sodiečiai, ar negalėtumėte man paštu atsiųsti bent kūlelį balanų?

Dviejų laikraščių Redaktorius[1]

TRAMVAJAI

Kauno vienatinio tramvajaus vagonai taip susinešiojo, jog jie daugiau tapo panašūs į Jonavos žydelių „karetkas", ne miesto dabitas. Na, tiek to: senatvė ne jeibė. Jeibių vagonams mes patys pridarome, idant karčiau būtų mums gyventi.

Žiemos šaltyje ar rudens žvarboje važinėtis uždaroje būdoje ne blogiausia. Bent auksino tikrai verta. Tik Kauno tramvajuje penkios ar dešimts minučių pabūti tiek pat gera, kaip prirūkytoje smuklėje.

Jau stotyje būdas pilnų pilniausias prirūko patys tramvajaus tarnautojai; vadinasi, tramvajaus tvarkos dabotojai. Prirūko tokio tabako, kad dūmai ėste tau ėda gerklę. Pradėjus važiuoti, kiekvienas vyriškis laiko fanaberijos dalyku ligi tik atsisėdo stiklinėje būdoje, tuoj įsikąsti smirdantį papirosą ir pūsti kuo daugiausia dūmų.

Visa tai daroma apačioje didžiulio keturiomis kalbomis užrašo: **Prašoma nerūkyti.** Vadinas, mūsų tvarkdarių įstatymai leidžiama ir įsakymai duodama, kad nė jie patys jų nesilaikytų, ne tik kitų neverstų laikytis...

Pone vokieti, ar neateitumei pas mus su savo flegma bent pasakyti: fünf Mark[1] pabaudos?

„TRANVAJAI"

Kauno miesto valdyba žymiai demokratėja: viešųjų vietų užrašuose ėmė vartoti – Volksgrammatik[1]. Nesenai atsirado labai reikiamų užrašų ir jie padėta gražiu šriftu: „Arklių Tranvajų stojamoji vieta". Tokių vietų nuo Rotušės aikštės lig gelžkelio stoties yra arti dvidešimties, tai negalima nepasergėti miesto valdybos „gramatikos", kuri anglų žodį „tramway" (tramvei) sulietuvino į – tranvajus. Kadangi taip „lietuvina" bet kuris kiemsargis, kuriam ir „to maslo"[2] yra – ta masla, ir artilerija – antilerija, tai miesto valdybai iš to maža garbės, ir nieko netrukus, reikia pataisyti, kad nors svetimieji nežinotų, koki miesto tėvai – beraščiai.

MOTERS VALDININKĖS

Kad moters tapo prileistos prie visų beveik valdiškųjų užsiėmimų, tai labai teisinga. Inteligentė privalo darbo, kurį sakos galinti padirbti ne blogiau už vyrišką. Buvo gi „moterininkų" ar, kaip juos pavadinsi, feministus, – tuos, kurie net sakė moters dar geriau už vyrus padirbančios smulkius darbus, kurie reikalauja ypatingo atsidėjimo ir akylumo.

Gal būti, gal ne. Tirdami tą dalyką, mes štai ką esame patyrę.

Bankai pasiskundžia, jog moterų darbo produkcija esanti kur kas mažesnė neg vyrų, nes jų spartumas ir akylumas esą daug silpnesnis.

Lyg tai patvirtina pašto darbininkės. Ten publika dažnai pamurma dėl nespartumo.

Ateisi kokių niekų atsiimti ar įduoti, lauki, lauki, prakaitas išmuša, ir galo nėra. Kad bentgi „uodega" krutėtų, nors po truputėlį eitų pirmyn. Vis dėlto nebūtų taip nuobodu. Dabar,

žiūrėk, kiek laiko reikia, kol vienas nueina nuo langelio. O laiko nėra.

Bent tai, kuri išduoda pinigus, reiktų duoti padėjėja, kad ji suieškotų perlaidų kortas, nukarpytų kuponus. Tai ir pasičiupnojus būtų sparčiau.

MOTERS IR VYRAI VALDININKAI

Mūsų pastaba Nr. 7[1], 1)jog moters mažiau produktingos darbe už vyrus, 2) jog pinigų išdavėjai būtų pravartu padėjėja, kuri vien ieškotų perlaidų ir kuponus karpytų, sukėlė moteryse didelį neramumą. Lietuvaitė mums rašo: „Nesiginčijant būtų galima gerb. V. atsakyti, jei spartumo trūksta moterims, tai gal ne mažiau ir vyrams. Be to, juk visas valstybines įstaigas valdo vyrų galvos... Pats gyvenimas užtektinai mums duoda faktų, kad moters ne kartą esti akylesnės, doresnės, sąžiningesnės, labiau tvarką mylinčios. Tik pačios moters dar nėra paskelbusios tų gerų savo ypatybių, nes jos gerai žino, kad vyro kūno ir proto jėgos kai kada esti tampresnės. O kad yra ir mūsų valstybės įstaigose skystų ir tvarką griaunančių moterų (gal daugiausia nelietuvaičių), tai aišku, kaip diena. Gerb. V. teneužmiršta priežodžio: mes klystame visi, tik kiekvienas kitaip".

Apie moterų nuopelną, kad partijos dar neišvijo šv. Kryžiaus iš Seimo, apleidžiame, nes... tasai Kryžius nė nebuvo į Seimą įneštas tikroje ir alegorinėje prasmėje. Valdininkė rašo: „kodėl gerb. V. apleido čia vyrus valdininkus, ką reikia kaltinti ne mažiau. Kad jau kirsti, tai visiems. P. V. sako moters silpniau darbą dirbančios. Bene sulig priežodžiu: ant palinkusio karklo visos ožkos lipa. Vis tu nelaiminga moteris kaltininkė. Jei vyrai taip jau darbštūs ir pavyzdingi, tai kodėl gi jie nepadaro stebuklų darbuose? Ne kartą ir į jų darbus bežiūrint, turi žmogus rukšlę kaktoje padaryti. Imkime tą patį paštą. Kur čia jau taip vyrai kruta? Reikia kas nors išduoti ar priimti, lauki, lauki; pagaliau paklausęs girdi: tuoj tuoj bus, dar neprirengta. Dėl to „tuoj tuoj" gali ir rytojui palikti. Ypač provincijos paštuose tai dažnai atsitinka:

Tamsta rytoj ateisi! O čia jis sau sėdi, papirosą čiulpia ir per ūsus pučia ar su kokia savo simpatija susisėdę flirtuoja. Tai tau ir vyro darbštumas! Kad dirba, kad kruta, tai net prakaitas jį muša! Nestebėtina, kad ir rytojui tenka atidėti. Jei taip, tai visus tinginius be skirtumo tinkamai nubausti arba iš vietų pašalinti, kad toki nedarytų kitiems sarmatos, kad už vieną nevykėlį šimtas nekentėtų. Tik už vieną nevertėtų šimtas kaltinti. Valdininkių tarpe randasi gana sumaningų, darbščių, sąžiningų savo pareigų ėjėjų. Todėl aš randu reikalinga už tokį moterų garbės įžeidimą valdininkių ir šiaip moterų vardu pareikšti griežtą protestą".

Niekas negali būti savo paties teisėjas. Tegu tą griežtą protestą pareiškia įstaigų galvos; tegu jie juoba ima moteris, ne vyrus darbo dirbti, tai ir be protestų bus aišku, jog V. apsirikta.

KARO ISTORIJOS KOLEGIJA

Karo istorijos kolegija[1], įsteigta Krašto apsaugos ministerio[2] įsakymu sausio 22 d. Nr. 17, susideda iš generolų Katchės, Kraucevičiaus, Ramanausko, dr. Nagevičiaus, pulkininkų Litvino, Gedgaudo, Jansono, dr. Sližio, majoro Šilingo, kapitonų Papečkio, Steponaičio, Laurynaičio, Užupio, Dirmanto, vyr. leitenantų Bobelio, Urbšio, vet. gyd. Trumpio, karo vald. Grigaičio ir iš Šaulių sąjungos Putvinskio[3]. Pirmininkas Nagevičius, kaipo Valstybės archeologijos komisijos[4] narys.

Be pulkų istorijos ir archyvo, Kolegija steigia Karo muziejų, Duonelaičio g. manieže ties arklių rinka[5], paminklą, kaip Lietuva numetė vergijos pančius, kaip gimė Lietuvos kariuomenė, augo ir laimėjo. Įžanginis skyrius pavedamas Galerijai kovotojų už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę; piliečių, kovojusių praeityje ne kalaviju ir kalaviju. Nuspręsti, kas dėti į šį skyrių buvo sušaukti visų krypsnių visuomenės atstovai. Sausio 24 d. į Kr. ap. ministerį atvyko kan. Šaulys, Gira, Tumas, Noreika, Leonas, Šilingas, Grinius, Janulaitis, Avižonis, Kalpokas, Žmuidzinavičius[6]. Nusprendė: kadangi mūsų laisvę ir nepriklausomybę sudarė praeityje pakeltoji kultūra, tai į Galeriją dėti visus kultūri-

ninkus mirusiuosius; iš gyvųjų gi tuos, kuriuos laikas pakiš kaipo jubiliatus ar duos kitokios progos. Į to skyriaus organizacinę komisiją išrinkti kun. J. Tumas ir dail. A. Žmuidzinavičius.

Bendrame posėdyje sausio 25 d. nuspręsta: šiam skyriui pavesti cerkvikę gale maniežo, kur dabar Vytauto bažnyčios atelje – dirbamas didelis paveikslas.

Komisija kreipias į gerb. Piliečius, kad teikųsi visa, ką tik turi praeities paminklų: portretus, fotografijas, dokumentus, raštus, originaluose ar kopijose, siųsti tuo tarpu J. Tumo adresu: Aleksoto g. Nr. 6 Kaune, paskui į patį Muziejų. Atidarymo dienai gi visa to prašo bent paskolinti. Nusikopijavę sugrąžinsime.

MUZIKOS MOKYKLOS AKTAS

Birželio 10 d. įvyko Švietimo ministerijos Muzikos mokyklos aktas, kur vedėjas J. Naujalis[1]. Pasirodė, ką moką, p.p. Kirchnerienės, Grigaitienės, Čiurlienės, Kačanauskio ir Bieliūno klasės[2]. Visi pasirodė didelį žingsnį pažengę giedojime ir muzikoje. Keletas net skaisčią ateitį sau pranašauja: Strazdaitė, Motjukas (12 m. smuikininkas), Grišonas jaunutis basas ir Jakubėnas – pianistas[3]. Jakubėnas jau lyg nebe mokinys: taip jis pavaldo techniką ir tokią turi atmintį skambinti be gaidų. Dainavime ypač pasižymėjo Lipčiuvienė ir Vencevičaitė[4].

Taigi vedėjams ir mokiniams bravo ir dar didesnio pasisekimo.

WARDO IŠLEISTUVĖS

Anglų atstovo pulkininko R. B. Wardo[1] išleistuvės „Metropolio" viešbutyje XI – 8, dalyvaujant jo įpėdiniui Mr. Wilton ir Italų atstovui Sala[2]. Kelios dešimtys dalyvautojų, ūpas pakilus. Mr. Ward, rodos, lygiai prisirišęs prie Lietuvos ir žadąs grįžti. Visi ploja[3]. Duota brangių dovanų: Rimšos „Artojas" iš bronzo lietas, vienatijis egzempliorius, jo gi skulptūra – žmogus su pelėda[4]. Meno kūrėjai[5] – rinktinių audimų, L. Dailės dr. – puikiai serveto

apdarytą ir dviem šilkinėm juostom apjuostą Kryžių albumą[6] parašu (Vaižganto redaguotu): „Vienatijam tiesakalbiui politikui, neveidmainingam diplomatui, sunkiomis valandomis Lietuvos užtarytojui. – Padėtojui Lietuviams tiestis kelią į savitą kultūrą".

Mr. Wardo rolė Lietuvoje dar neįvertinta. Kadaise jau pačioje pradžioje jį labai norėjo išgraužti lenkai. Gana jau to vieno nuopelno.

KŪDIKIŲ „LOPŠELIS"![1]

Per pereitą mėnesį buvo gandų, kuriuos daugiausia moters pašnibždomis kartojo, būk valstybės laikomame „Lopšelyje" – kūdikiams iki vienų metų prieglaudoje – per rugsėjo mėnesį išmirę jų visas 100%. Žmoniškai sakant, tiek, kiek tik jų tuo laiku buvo, apie 30.

Gandas šiurpulingas. Kas tai: „angelų dirbtuvė" mūsų valstybės lėšomis? Kai visuomenė patiria panašų dalyką privačiose spekuliantų rankose, pavadina tai kriminaliniu dalyku ir verčia atsakyti tiesai. Kai tai atsitiko Socialės apsaugos departamentui, tai nei jo direktoriaus, nei jo pastatytųjų žmonių mes nedrįstam paklausti, kaip tai ir dėl ko tai galėjo atsitikti.

Ačiū betgi Dievui, mūsų visuomenės sąžinės dar nesama pagalam sustingusios. Pasirodė, esama vieno kito asmens, kurie tikrai nerimo dėl to dalyko ir neramino kitus. Jų tarpe ir mane.

Jie verste privertė mane, laikraščių korespondentą, paįdomauti tos valstybinės įstaigos, „Lopšelio", ir viešai pakartoti tai, kas jau ar ne du tris kartus, nors trumpai buvo pasakyta, kad ir toje pačioje „Laisvėje", dar šį pavasarį.

Nemitęs nuėjau į Ožeškienės gatvę, ir štai pluoštelis žinių.

Mūsų biednuomenės pasitikima valstybine įstaiga: kas mėnuo jai atnešama po 10–17 žindamų kūdikių. Atneša tos motinos, kurios netesi savo kūdikių išlaikyti; atneša ir tos, kurios, kad nebūtų šios kultūrinės priemonės prieglaudos, savo kūdikį barbariškai išmestų į gatvę. Vienos motinos, nusikračiusios savo vaiko, jau nebeįdomauja ir jam mirus gal net apsidžiaugia. Bet

yra ir tokių, kurios nerimo akimis iš tolo seka, ar auga jų mylimasis, ir dreba, kad nenumirtų. Ag ir į valstybės laikomą „Lopšelį" jos atidavė, kai juo labiau pasitikėjo neg savo neturtu. Tos motinos, pasirodo, yra apviliamos: valstybės prieglaudoje jų vaikai tikriau žūna neg namie paliekant.

„Lopšelį" valstybė laiko jau treti metai, ir per tą laiką neišliko nė vienas gyvas kūdikis, kurs buvo priglaustas žindomas, iki vienerių metų. Tai faktas patikrintas ir baisus, nes kitų valstybių panašiose įstaigose to nėra. Norvegijoje temiršta 7%. O kai Vokietijoje vienu metu išmirė 17%, tai visuomenė sukėlė tikrą skandalą. Pas mus miršta 100%, vis dėlto mes tylime.

Kodėl taip yra? Į tai piga atsakyti, nuėjus į valstybės prieglaudą: pati prieglauda didesniems vaikams būtų visai pakenčiama, kad ne jos skyrius – „Lopšelis", kurs yra tiesiog „nedodelan"[2], neišnešiotas vaisius. Mūsų valstybė – Europos valstybė: ji negalėjo leisti, kad kūdikius į gatvę mėtytų kaip Kinuose. Ėmė radvilas ir gera valia atnešamus, kad nebūtų radvilų, glausti į bendrąją prieglaudą, ilgai nieko neduodama ypatinga šiam skyriui. Ir sudarė – „angelų dirbtuvę". Valdžia kalta, nes arba nereikėjo imtis, arba pasiėmus padirbti darbas kaip reikiant, kaip kitur dirbama.

1. Pirmiausia žindomų neišskyrė nuo didžiųjų. Lopšeliuose esą negali užsikrėsti ligomis: jiems tai užneša didieji vaikai.

2. Ištikus tymų (anuo nelaiminguoju rugsėjo mėnesiu) arba dizenterijos (dabar štai) epidemijai, nėra ligonims izoliuoto kambario. Net nėra vaikams tam tikros išeinamos vietos: jie daro čia pat.

3. Sumanytasis remontas buvo daromas kaip tik ligos metu ir sušaldė kilojamus ligonius.

4. Ir remontą padarius, dabartiniame lokalyje[3], be koridorinės sistemos, nebus pilnai pasiektas tikslas.

5. Daugybė vaikų buvo laikoma viename kambaryje. (Dabar dviejuose, ir iškėlus didžiuosius į Čiobiškio[4] dvarą, žadama duoti dar daugiau kambarių.)

6. Valdžia per dvejus metus neskyrė lėšų skyrium nuo bendrosios prieglaudos „Lopšeliui", nei ypatingo personalo: „Lopšelį" globojo ne prityrusi ir pamokyta auklė, tik siuvėja ir vyriausybės „giminė". Tai vienatinė buvo jos kvalifikacija vaikams auklėti.

7. Todėl žindamieji neturėjo ne tik atskiro kambario, bet nė lovelių. Tik dr. Šliūpaitė[5] subruzdo loveles įtaisyti.

8. Ir dabar dar nėra jokios priemonės dezinfekcijai: vaikai tebeguldoma į nabašninkų guolius.

9. Nėra pakankamai priegalvių. Nėra ančvilkalų. Skalbiant priegalviai paliekama neužvilkti. Nėra paklodėlių, kad būtų visiems. Vystyklų vos po dvejus kiekvienam, o reikią po 20. Ir tie sudriskę nuo nuolatinio skalbimo. Nėra nei kur skalbti, nei kur džiovinti.

10. Nėra šalto podėlio pienui laikyti, kad nesugižtų, jis laikomas tarp langų.

11. Nėra gydytojo specialisto, kurs žiūrėtų kiekvieną kūdikį skyrium ir jam nustatinėtų maisto daviniį. Dr. Viršila[6] teateina kviečiamas atskiram ekstra atsitikimui ir į bendrąją tvarką nesikiša.

12. Nebuvo pamokytų ir pasišventusių auklių: žindamus kūdikius tegali auklėti moters–žmonės, ne moters–samdinės, valdininkės. Ir jų maža: viena auklė tegali rūpinti šešetą kūdikių.

13. Buvo kurį laiką samdoma gailestingoji sesuo. Bet ji tesugebėjo sarginti, o ne auklėti. Tuo tarpu kad vokiečiai prie žindomų vaikų teprileidžia moteris, dvejų metų kursą išėjusias.

14. Visiems galams patenkinti nebuvo asignuojama lėšų kiek reikiant, ir tik dabar, nuo š. mėn. 15 d., žadama jų duoti.

Žadama visi namai, kur dabar buvo bendra prieglauda, pavesti išimtinai „Lopšeliui". Tai būtinas reikalas, nors šis namas ne jam skirtas.

Pakviesta sesuo Pacunskaitė, augusi ir kiek to darbo prityrusi Rygoje. Jos daug daroma ir labai daug jau padaryta. Dviejuose „Lopšelio" kambariuose, kur viename mažiukai guli, antrame didesnieji su mokytoja žaidžia, labai švaru, oras geras, perkama ciratos pakloti, drobės baltiniams. Na, matos, kad būtų galima „Lopšelis" pakenčiamai sutvarkyti – tvarkant... Bet ir dabar dar du kūdikiu serga dizenterija, o jų izoliuoti nėra kur.

Taigi ar dirbkime darbą iki galui, duodami lėšų, arba jo visai nedirbkime, tai bent nieko neapvilsime ir neįgysime „angelų dirbėjų" titulo.

Faktai patikrinti vietoje. Už viską atsakau.

M. K. ČIURLIONIES GALERIJOS KLAUSIMU

Įsikarščiavę, nusiminę, suneraminti dėl svyruojančio mūsų politikos padėjimo, mes užmirštame daugybę kitų labiau svarbių tautos reikalų. Sakysime, kad ir M. K. Čiurlionies paveikslų galeriją[1]. Ją tiesiog fatalizmas persekioja. Čiurlionies paveikslus žino ir pažįsta Europa. Keletas paveikslų buvo išstatyta Paryžiuje ir Londone 1912 metais. 1909, 10 ir 11 metais – Petrapilyje, 1912–16 metais Maskvoje. Užkariavo rimčiausią rusų dailės kritiką, apie Čiurlionies kūrybą yra išleista ištisų knygų. Prieš pat karą buvo gauta pakvietimas parodyti juos Münchene vienoje rimčiausioje dailės draugijoje. Bolševikai buvo Čiurlionies paveikslus nacionalizavę, Vilniuje įsteigdami jo vardo muziejų grafo Tiškevičiaus rūmuose[2], artisto gi giminei – motinai, dukteriai ir našlei – paskyrę pensiją iki gyvos galvos. Išeidami iš Vilniaus, buvo išsigabenę į Maskvą, o padarę su Lietuva taiką juos sugrąžino.

Kame gi dabar tie šedevrai, kurie lietuvių vardą taip aukštai iškėlė Europos dailės pasaulyje? Šitie mūsų kultūros, atgimstančios tautinės dvasios dokumentai, kilniausi pavyzdžiai dulksta, stovi nematomi, mums patiems nežinomi, žemėje sustatyti už kits kito. Nors ta didžiausia brangenybių krūva sukrauta Meno kūrėjų draugijoje[3], vis dėlto tai ne Čiurlioniui laikyti. Jie reikia aptaisyti, sienose sukabinėti, kad būtų lengvai prieinami bet kam. Be to gyvas tautai nuostolis ir bendrajam pasauliniam menui.

Taip dalykams esant, imi žmogus abejoti, ar nesuklydo našlė Čiurlionienė[4], nepriimdama labai naudingų materiališkai pasiūlijimų iš užsienių ar iš tos pat Maskvos; ar ne daugiau būtų buvę Lietuvai garbės, kad tie mūsų kilimo parodymai senai būtų bešviečią bet kuriame Europos kultūros centre. Kultūros ginklas būtų dažnai atstojęs politikos ginklą.

Visa tai sumetę, mes kreipėmės į M. K. Čiurlionies šedevrų paveldėtoją, našlę p. Sofiją Čiurlionienę, pasiteiraudami, kaip tie dalykai dabar stovi.

– Kiek iš viso M. K. Čiurlionies paveikslų Lietuvoje? – pirmiausia paklausėme.

– Beveik visi. Tai retas atsitikimas, kad garsaus dailininko kūriniai būtų atsiradę kone komplekte vienose rankose. Vos keletas dalykų yra šalyje, bet ir tai Lietuvoje. Viso apie 200.

– Su mažmožiais bene 240?

– Gali būti. Jie net nesukataloguoti kaip reikiant.

– Kiek už juos dabar norima gauti?

– Bent dvidešimtoji dalelė to, ko galima būtų gauti užsieniuose.

– Ir tamsta turėjai kantrybės...

– Turėjau ir turėsiu, nes tai mano gyvenimo idėja, kad tautos turtas paliktų namie, saviesiems tarnautų, ne svetimiems.

– Kas gi dabar daroma, kad, nepavykus Vilniuje atidaryti M. K. Čiurlionies galerija, ji būtų kuo veikiausiai atidaryta kitur Lietuvoje?

– Tuo dalyku užsiėmė Švietimo ministerija. Bet jis ėjo per tiek instancijų, jog vos gegužės mėnesyje pateko į St. Seimą, kur vėl eina ar visai neina per komisijų komisijas. Ir visa to galas, rodos, dar už kalnų...

Mes tuo nepatikėjome. Negalimas daiktas, kad tarp 112 tautos atstovų[5] neatsirastų nė vieno dailės mecenato, kurs paimtų Čiurlionies galeriją širdin ir pagreitintų jos išsprendimą. Mums rodos, rasis ne vienas, ir mes tos galerijos galų gale susilauksime į galą šių metų.

EKONOMINIS PASPAUDIMAS

Apie dabartinį Lietuvos valdžios miškų ūkį yra rašę soc. liaudininkai ir bent kiek kr. demokratai. Vieni ir kiti pasirodė mažiau ar daugiau priešingi valdžios politikai, tik nežinia dėl ko – ar iš aklo nežinojimo tos politikos, ar iš aklo pasiryžimo visados būti opozicijoje valdžiai, ar iš demagogijos per rinkimus. Juk taip lengva buvo šūktelėti: žiūrėkite, ką valdžia daro, miškų kainas kelia! Tiems dalykams išaiškinti mes esame apklausę vieną kitą dalykų žinovą ir Mažosios Lietuvos atstovą Lietuvos Valstybės Taryboje gerb. M. Jankų[1]. Štai kokioje šviesoje pasirodo mūsų miškų ūkis ir kaip jis panaudojama bendrajai finansų politikai daryti.

Reikia išskirti du klausimu: visuotinąjį Lietuvos miškų naudojimą ir šių metų kirtimo naudojimą. Mūsų miškų ūkis, kaip ir kits kas, buvo nesumaningas. Lietuva testatė pačią medžiagą; tegaudavo mažiau kaip trečią dalį tos vertybės, kurią gaunama ją maždaug apdirbus. Taigi dabartinioji Lietuvos valdžia, pradėjusi lygtis su anglais, jau penktas mėnuo lygstas ir su kitais – prancūzais ir danais, mėgindama kuo daugiausia pelnyti.

Gi pelnas būtų toks. Lietuva su savo miškų kapitalu susideda su užsieniškiais piniguočiais. Lietuva tepavelijo pramoninkams racionaliai naudoti miškus ir verčia juos pat vietoje perdirbti, idant mūsų kraštui ir mūsų valdžiai būtų pelningiau. Pramoninkai tad stoja savo iniciatyva, valdžia su savo kontrole. Tokiuo būdu ir miškai nebūtų naikinami pagalam, ir pelno būtų valdžios išlaidoms padengti, dar ir leistiniems popieriniams pinigams auksu garantuoti. Jei dar nesulygsta, tai dėl dalies pelno, prigulimos Lietuvos valdžiai.

Prieš tokį valdžios ūkį stoja privatiniai pramoninkai, kurie randasi pašalinami ir nebetekę laukiamojo pelno; pirmiausia tad žydai ir vokiečiai, kuriems žydai tarpininkauja; na, ir kai kurių krypsnių, kaip sakėme, lietuviai – germanofilai, kaip liaudininkai, kurie kelintą kartą stoja už vokiečius prieš valdžią. Atminkime 100 mil. vokiečių paskolą ir dabar štai girias. Racionaliai miškus išnaudojant, jų kaina, žinoma, pakiltų, užtat šiaip jau

kraštas ir jo valdžia laimėtų. Tai tas, kas yra prieš valdžios miškų ūkį, yra nenusimanėlis.

Šių metų kirtimas įkainotas maždaug 100 milijonų. Jo kaina vokiečiuose, kur apdirba, triguba. 75% visų Lietuvos miškų eina Nemunu per Klaipėdą, kur lentpjūvės ir celiuliozos fabrikai, ir 25% į Rytų Prūsus, į Karaliaučių. Vokiečiai be galo reikalingi medžių ir malkų. Šią žiemą jiems buvo striukai; tegu tik negautų dar trejetą mėnesių – ir krizis. Taigi Lietuvos valdžia naudojasi savo ekonomine galybe ir spaudžia, kad mainais už miškus vokiečiai duotų lietuviams anglių, arklių, galvijų, gelžies.

Ypač sunkus būtų Lietuvos paspaudimas Klaipėdoje, kur 12 000 darbininkų liktų be uždarbio; dabar jie už medžiagos apdirbimą gauna trečdalį; ir patys pramoninkai subankrutuotų, netekę laiku atlyginamo kredito ir laukiamojo trečdalio sau pelno (apie 100–150 milijonų).

Argi reikia ir ar galima paspausti kaip Vokią, taip ir kitas Europos valstybes? Galima ir reikia. Iki šiol celiuliozą, medžių medžiagą Europai ir net Japonijai testatė vokiečių miestas Mannheim iš savo miškų, Karaliaučius, Tilžė, Ragainė, Klaipėda iš Lietuvos miškų, pagaliau Pernava iš Estijos miškų. Latviai visai jos nestatė, nes jų miškus turėjo apglėbę baronai ir taupė. Taigi visi naudojosi gangreit vienos Lietuvos celiulioza. Iš jos dirbama popierius. Popieriaus Vokioje šiandien maža, o kitur beveik ir visiškai nebėra. Pradedame stigti ir mes patys, statydami jo medžiagą visai Europai.

Dabar vokiečiai, žydai prigrūda tos medžiagos pilną Klaipėdos sritį. Dėl tos celiuliozos, ne dėl ko kita, valstybės palaikė savo rankose Klaipėdą[2], sudarydamos savo direktoriumą su vienat vienu lietuviu Simonaičiu[3], kurį kiti keturi (vokiečiai) visados nubalsuoja ir nė manyti nemano lietuviams atiduoti Klaipėdą. Kurgi duos direktoriumu prisidengę prancūzai, kad jiems rūpi kuo daugiausia čia pavaldyti ir viską aliai vienam daiktui iš čia išsivežti pigiomis kainomis. Jų frankas Vokioje pernelyg brangus. Prancūzai tęs Klaipėdos atidavimą, kol tik galės; ir atiduos Klaipėdos apygardą tik tada, kai iš jos nebeturės naudos. Vis teisinsis neturį įgaliavimų atiduoti.

Iš to aišku, kad Lietuvos valdžios uždavinys – neduoti prancūzams pelno, neduoti vokiečiams ir žydams, kad jie lobintų prancūzus Lietuvos turtu, – suturėti šių metų kirtimo išvežimą, kol Klaipėdos mums neatiduos; suturėti ir į Vokią vežimą, kol ji mums kitų prekių neduos.

Už tokią mūsų valdžios politiką tik ačiū pasakytų ir patys klaipėdiškiai, lygiai lietuviai, lygiai vokiečiai. Vokiečiai promoninkai labai mielai ekonomiškai rišasi su Lietuva; lietuviai žvejai vėl mielai būdytą savo žuvį siųstų vidun į kraštą, ne į prancūzų ančius: pūdą žuvų už pūdą miltų. Bet kol tebėra pirmykščios vokiečių muitinės neperkeltos už Klaipėdos srities, santykių su Lietuva nėra, ir Lietuvos valdžia negali suvesti balanso savo išvežimui ir įvežimui. Taigi ir galima ir reikia paspausti, kad Klaipėdos sritis kuo veikiausiai atitektų Lietuvai; paspausti suturint šių metų kirtimo mišką. Tai jau nebe grynos pirklybos, tik ir politikos dalykas.

Žydai, vokiečiai ir jų įtakoje esą liaudininkai sujudo prieš tą mūsų valdžios politiką ir ne lazda, tai vėzdu nori šių metų kirtimą sukrauti prancūzams per žydų, vokiečių rankas į kišenę. Pasamdė advokatą Finkelšteiną[4] (žydą), kuriam Lietuvos politika vis tasia, pasinaudojo savo mokamu advokatu Leonu[5], kuriam Lietuvos politika ne vis tasia, ir teismo keliu nori Lietuvos valdžią atversti, kad ji ekonomiškai nebespaustų Vokios ir prancūzų.

Kas stoja Lietuvos valdžiai tame politikos žygyje priešais, tas, rodos, lyg išsižadąs Lietuvai laukiamų ir galimų pelnų, net pačios nepriklausomybės. Kam Europai rūpintis atiduoti Klaipėdą, pripažinti Lietuvos nepriklausomybę de jure ir kitką, jei ir be jokio rūpesčio ji gauna tai, ko reikia, be ko apsieiti negali – Lietuvos celiuliozos? Jei kai kurie lietuviai padeda jiems tame darbe, tikimės, per neišmanymą, o ne bloga valia politikos dalyką paversdami privačiu žydų reikalu.

MŪSŲ GELŽKELIAI

Finansų ministeris[1] yra mus apraminęs. Girdi, gelžkelių nepritekliaus nėra ko žiūrėti. Gelžkelių ir kariuomenės gešeftininkų

kompanijos nelaikytų. Valstybės gi laiko, nes nors jie duoda deficito, tačiau leidžia iš kitur gauti pelno. Valstybės ūkyje tai ir išsilygina.

Plačioji publika nelabai tai numano, nepritekliaus kaltybę suversdama ant susisiekimo administracijos. Bevažinėjant teko mums ir daugiau priekaištų, mūsų gelžkeliams daromų, išgirsti. Visiems tiems dalykams išaiškinti mes pasisėmėm žinių iš paties šaltinio. Štai kaip mums nupiešta dabartinis susisiekimas Lietuvos gelžkeliais.

Lietuvos finansams pagerėjus, iš užsienių 30 labai gerų garvežimių gavus, pagerėjo ir gelžkelių padėtis. Patys gelžkeliai prisitaisė kuro, kurio užteks iki Naujų metų; taisoma ir ilgesniam laikui. Kad galų gale pasisektų iš vokiečių gauti anglių, tuoj būtų padauginta traukinių, nes garvežimių ir vagonų yra. Tik derybos eina sunkiai, nes ir patys vokiečiai nebe kiek anglių prisikasa.

Visi gelžkelių ruožai (linijos) yra naudojami, be Alytaus – Šeštakavo[2] 50 kil. galo, nes jis per trumpas, o kitą visą galą turi paėmę lenkai. Su latviais sulygta, kad prekių traukiniai vaikščiotų mūsų per jų gelžkelių dalį iki Liepojos, jų – per mūsų (per Mažeikius). Atsilyginimas palikta būsimajai konvencijai. Deramasi, kad ir pasažiriniai Lietuvos traukiniai galėtų nueiti iki Liepojos.

Tarnautojams algos laiku užmokamos. Gelžkelių suėmimai sparčiai auga. Sausio mėnesiu gauta apie 800 tūkstančių, vasario mėn. jau pusantro milijono, gi kovo mėn. apie tris milijonus. Taip kad per visus metus tikimasi 50 milijonų pelno, ir biudžetas pasiseks suvesti su 10 milijonų nepritekliaus, ne daugiau, neskaitant naujų darbų ir pirkimo inventoriaus. Nepriteklius padaro remontai, nes visa iš vokiečių priimta sulaužyta ir sudeginta. Bet kai bus galima paleisti daugiau traukinių, tai nė to nepritekliaus nebebus.

Tarnautojų trūksta. Iš pradžių, kai reikėjo per 4 dienas iš vokiečių priimti visi gelžkeliai, kai reikėjo pastatyti visas aparatas, tai imta bet kas. Negi galima buvo pasirodyti neištesinčiu. Neklausta, kokia kalba kalba. Daugeliui gelžkelininkų sugrįžus iš Rusijos, prisitaikinus prie reikalavimų jau tarnavusiems, buvo

išleistas įsakymas daugiau nebepriimti nemokančių lietuviškai. Pagaliau yra pašalinami iš Lietuvos gelžkelių tarnybos visi, kurie lietuviškai nemoka. (Latviai pašalino visus nelatvius, kad ir mokančius latviškai, nes svetimtaučiai – menkas valstybinis gaivalas).

Nedaugeliui porų traukinių vaikščiojant, stočių tarnų sumažinta ir ant jų pačių sukrauta pareigos, kurios šiaip jau nebūtų jiems privalomos: pašto-telegrafo priiminėjimas. Veikiai bus atidarytos pašto operacijos visose stotyse.

Gegužės mėn. prasidės derybos su vokiečiais dėl gelžkelių sutarties, mainytis vagonais, t. ir t. Klaipėdos link dabar mūsų traukiniai tevaikščioja iki pirmųjų stočių[3]: iš Skuodo iki Bajorų ir iš Šiaulių iki Lauksargių. Reikalauta, kad galėtų nuvažiuoti lig pat Klaipėdos, tik Versalės sutartis, kurios Amerika nepatvirtino, pildant, vokiečiai dar negali šių šakų atiduoti Santarvei. Taigi ji pataria lygtis tuo tarpu su vokiečiais. Paduota memorandumas, kad pagreitintų Klaipėdos stoties išrišimą.

Gelžkelio bilietai spausdinami, kad nebūtų nusidėjimų. Tik dar ne visoms stotims nupirkta komposterių – spaudų dienai žymėti. Stočių svarstykles visų visas buvo vokiečiai išsivežę ir nebegrąžino. Jų labai trūksta. Dėl to ir kroviniai buvo tepriimami vagonais. Dabar vokiečiuose pirkta svarstyklių kroviniams ir vagonams sverti.

Siaurųjų gelžkelių yra 11 ruožų, tik vokiečiai išsivežė visus garvežimius. Paliko tik laužą, ir tie pritaikinti anglimis kurenti, ne malkomis – su maža pakura. 2 ruožuose – iš Vilkaviškio į Marijampolę ir į Naumiestį – vežiojama arkliais. Pabaigoje šio mėnesio ims vaikščioti traukinėlis iš Kauno į Aukštąją Panemunę, 5–6 kil. Vokiečiuose pirkta keturi garvežimiai svarbiesiems ruožams, kad reguliariai vaikščiotų tarp Šiaulių–Pasvalio, Jonavos–Ukmergės, Įlaukės–Zarasų.

Projektuojama, ligi tik pagerės finansai, tiesti šie nauji gelžkeliai. Pirmiausia iš Vilkaviškio į Šeštakavą – Alytų; iš Kauno palei Nemuną į Pagėgius, tiesiai į Klaipėdą, nes Nemunas tetarnauja vasarą; iš Šiaulių tiesiai į Klaipėdą per Telšius, kad tiesu būtų iš Rygos ir Petrapilio; linija iš Šilėnų (Šiaulių) į Pažerūnus

(Tauragę) yra laikina, ji yra perdėtina į kitą pylimą, kurį vokiečiai yra paruošę ir tiltus sustatę.

Taigi gelžkelių srityje darbas dirbama gana geromis pasekmėmis ir visi trūkumai sulig ištesėjimu šalinama.

VIENAŠALIS MOKSLAS

Mums dažnokai prikiša, kam mes taip parašą, kad kiti tuo pasinaudoją mums gi patiems įgelti. Žinoma, diplomatija – aukšta dorybė, ką ir besakysi: ja visos lapės esančios užsikrėtusios; net ir man, kuo netikiausiam diplomatui, pil. Rimka kitą kartą yra dovanojęs ištisą labai koneveikiantį feljetoną[1] – už lapės dorą. Tačiau norint ir ieškant bet kurioje kalboje, bet kuriame rašte gali rasti dalykų, kuriais mokėsi kalbėtojui ar rašytojui akis pabadyti ar jo paties nenaudai išversti.

Antai „Laisvė" Nr. 183[2] padėjo šitokią žinią: „Vokiečių pasiuntinybė Kaune perpildyta studentais (700 stud.) su prašymais į vokiečių universitus". Pats sakinys baisiai nelietuviškas, užtat jo turinys – net pernelyg lietuviškas, ir iš jo kas tik norės, tas pasidarys nemaža labai įkyrių mums, teisingų ir neteisingų, išvadų.

Septyni šimtai mokslavyrių – skaitlinė būtų imponuojanti net didžiulei valstybei, kuri savo jaunuomenę siuntinėja Europos mokslo gertų, jos pažangos viršūnių gaudytų. Kuriai valstybei pasisektų tiek kaimynų išauklėti, ta, be abejo, įgytų sau daugybę palankių žmonių. Po kelerių mokslo metų mokslavyriai sugrįžtų ne tik mokslo bagažu vežini, bet ir sueuropėizuoti ant auklėtojų pokosto. Taigi šitos skaitlinės, jei ji yra tikra, ne laikraščio prasimanyta stipresniam pasakymui, negalima nepasvarstyti.

Kodėl tiek lietuvių jaunuomenės lyg susitarę prašosi į tą vieną valstybę mokslo gautų? Mums tai sau patiems nė aiškintis netenka: Vokiečiai – artimiausi mūsų kaimynai; nuvažiuoti ten keletą valandų tepraverti; ir jų pinigai lygūs mūsiesiems, o gyvenimas ten kartais net pigesnis neg mūsų pačių miestuose. Tam

visam paaukojama visi kiti sumetimai. O jų kaip tik negalima esama aukoti – vienam patogumui.

Pirmiausia grynai mokslinė klausimo pusė. Visų būsimųjų valstybinių žmonių jokiu būdu negalima auklėti toje vienoje svetimoje valstybėje. Net toje vienoje savoje jie neauklėjami. Taip nedaro jokia valstybė: nei Japonai, nei Kinai, nei Bulgarai, nei Serbai. Nedaro net nė tada, kai savo žmones siunčioja tos vienos specialybės įsigytų, sakysime, karo mokslų, idant vieni parsivežtų vienos valstybės gautuosius rezultatus, kiti kitos, treti trečios. Nemint kodėl japonai taip darydami ne daugiau kaip per ketvirtį vieno amžiaus pasivijo Europą, destis susekė visą jos pažangą. Jokia tauta susyk neišplečia visų mokslų. Jei vokiečiams sekas filosofija ir istorija, tai prancūzams juoba sekas matematika, italams dailėmoksliai, anglams ekonomijos, t. ir t.

Ne mažiau svarbu ir dvasia bei mokslo sistema. Bet kuri valstybė atsiduoda savo kvapu. Ir universitai, jei ne kiekvienas, tai bent kiekvieno krašto, turi savo sistemas. Sakysime, salinė Anglų universitų sistema toli gražu ne ta pati, kuri yra kontinentinė Europos sistema. Bet ir ten išimtį daro Edinburgas, prisitaikinęs prie kontinento.

Vokiečių valstybės šiais laikais yra tokis ūpas, jog pravartu yra pagalvoti, begu tik jis neatsiliepia ir universitų mokslo darbe. Žinovai ir patys moksleiviai pasako taip: šimteriopų nelaimių prislėgta, dešimteriopų kaimynų apiplėšiama iš visų pusių (Ruhr, Silezija, Schleswig-Holstein, Klaipėda...[3]), Vokia esanti visa karščio ligoje. Kerštas, neapykanta vyraująs. Tai ligonis, kuriam pakarčiui amputuoja po narį be chloroformo, ir jis tegali per dantis inkšti. Juo laikosi, nešaukdamas visu balsu, juo raudonos ir blizga jam akys. Paliepk tokiam ligoniui mokytojauti – gražaus gausi mokslo ir ramios dvasios!

Tokia atmosfera sudarė patogią dirvą bet kuriam socializmo darbui. Pirmiau, žinome, į socializmą linkusi jaunuomenė instinktyviai slinko į Šveicarų Berną. Dabar ji, veik be išimčių, spiečiasi Berlyne. Ir mūsų prancūzinamieji jaunikaičiai Šveicaruose, Prancūzuose, Belguose dažnai labai galva linguoja, žiūrėdami, kas

darosi iš vokietinamųjų lietuviukų. Jie augą dažnai Lietuvai ir jos valdžiai ne padėjėjais.

Jei mūsų vyriausybė, skirdama jaunuomenei stipendijas, ne išsklaido jos po visą Europą, jei pavelija spiestis ten, kur patogiau, o ne kur racionalingiau, ji atlieka ne visai valstybinį darbą. Būsimiesiems profesoriams, politikams, aukštiems valdininkams išauklėti mūsų vyriausybė privalo rasti pakankamai lėšų mokytis kraštuose su aukštąja valiuta: Angluose, Šveicaruose, Belguose. Apie Prancūziją tenka gerokai paabejoti: ji – taip pat nesveika, nors ir nugalėtoja. Negi normalus dalykas nuolat virpėti, kad jos padėtasis negyvėlis – Vokia – ims ir netikėtai pabels jam į langą.

Mūsų Švietimo ministerijai ši refleksija skiriama, kad atmintų, jog jaunuomenės svetur auklėjimas yra didelės politikos prasmės, ne vieno mokslo; jog į tai, kas ruošia mums būsimuosius veikėjus, o kitiems bendradarbius, žiūri tie „kiti" labai įtardami, gali tą faktą visaip pasvarstyti ir mūsų nenaudai apversti.

UŽJAUSKIME SAVO KAREIVĄ!

Rusų viešpatavimo laikai mums paliko vieną liūdną paminklą. Mes krikščionys, mes patriotai, mes labai žmoniški žmonės, esame nustoję tos gyvos jausmo srovelės, kuri, plaukdama iš meilės, pasiekia net tolimuosius. Nelyginant bevielio telegrafo srovė. Mylimam žmogui gera širdyje, nors jis labai atsitolinęs nuo mylinčiųjų. Jis ramus, jis patenkintas šypsos, labai gerai numanydamas, kad jį ten, namie, glosto motutė, dailiai jam šypsosi mergelė, prietelingai mini draugas, visa parapija mini jo vardą.

Taip turi būti ir esti, kai mus į tai įjudina patys mūsų brolio veiksmai; tiek prašmatnūs, kad jų nebegalima nežinoti ir neatminti.

Aš atmenu laikus kovos dėl kultūros, kovos dėl lietuviškųjų raštų. Įkliūsi, būdavo, betaisydamas Lietuvai literatūros, ims tave rusai pešioti, tardyti, suėmę laikyti. Ir nieko; dar geriau:

žinai, kad visa tavo parapija su tavimi, tave širdyje užtaria, už tave skyrium meldžiasi, už tave bažnyčioje ar per sodžiaus bendras maldas poterius užduoda. Ir tau gera, kad kenti už visuomenę, kad esi dalis jos.

Tačiau ne visi darbai esti tiek ryškūs. Kur kas daugiau esti tylių karžygių. Sakysime, tie, kurie stovi tavo sargyboje, idant tu būtumei ramus, ramiai galėtumei savo darbą dirbti. Tai visoki tarnautojai, pasienių sargai muitininkai, ypač kareiviai; tai žmonių rinktieji atstovai savivaldybose ir seimuose. Jie dirba sunkiai, visuomenės naudai, o mums rusai paliko nuomonę, kad jie dirba išimtinai dėl savo, ne dėl visuomenės naudos. Štai minėtasai jų paminklas. Paliko, tiesa, ir žmones pagadintus, panaikinę jų pilietinį jausmą ir pasiryžimą didesniu pasišventimu, neg uždarbiavimu darbuotis. Jiems „moka", pamojame ranka ir prie algos, kuri leidžia žmogui pavalgius būti, nebepridedama to „užkulo", kurį pavadinau meile, užjautimu ir dėkingumu.

Tiek jau to su bet kuriais tarnautojais už algą, iš kurių neišskirti Seimo narių, kad ir užmokamų, būtų didžiausias chamizmas. Mes didžiausiai prasikalstame, kai užmariname savyje meilės ir užjautimo jausmą, kurs privalo gaubti tuos, kurių iš mūsų valstybė pareikalavo ir mes savo rankomis nunešėme tą gyvą deginamą auką – mūsų sūnus. Kareivius, jų kraują, jų gyvybę gera valia atidavėme Tėvynei, kaip brangiausią, kokios tik begalima iš žmogaus pareikalauti, jai atnašą. Mes, duodami kareivą, elgiamės, kaip Abraomas, pasiryžęs Dievui paaukoti vienatinį savo džiaugsmą ir senatvės paguodą, savo sūnų Izaoką[1].

Pareikalauta, atiduota ir – tesižinai? Ne, tai ne lietuvio širdis; tai rusų vergijos ir vergiškųjų jausmų palaikai. Taip neprivalo būti! Valstybė, tėvynė yra reikalinga gynėjų. Bet ji, tik tik pradedanti gyvuoti valstybė, pati skurdi ir biedna, netesi visa gera atiduoti savo gynėjams. Mūsų kareiva dažnai nutrukęs, dažnai po mėnesį neskalbtais ploviniais, dažnai ir susirgęs kietai guli, o žiemą apkasuose ar šiaip jau stovyklose plonais apsiaustais, be kailinių, be vilnonių žekių, be pirštinių, be galvos gaubtūrų, be gūnių nuo žvarbos ištisomis valandomis stovint sargyboje. Visu tuo valstybė netesi pakankamai aprūpinti mylimųjų savo sargelių.

Bet kad ir tesėtų, dar būtų negana. Jos ranka šalta, „kazionnaja"[2], o reikia šiltesnės, naminės, taip sakant, moteriškai meilios rankos. Tada ir šaltesnis darbužėlis – šiltesnis ir paprastas kąsnelis – saldesnis. Čia nereikia daug ko duoti, tik reikia mielos širdies ženklo: jis sočiai atstos trūkumus.

Ta nuovoka einant, yra susidariusi Kareivių prietelių draugija[3], pavaduosianti užjautimo dalykuose visuomenę. Ji iš visuomenės parenka aukų pinigais ir daiktais ir siunčioja į frontą mažų dovanėlių ar šviečia ir linksmina vietoje esamus.

Ir šio štai rugsėjo mėnesio 5 ir 12 dienomis Kareivių prietelių draugija paprašys, kad visa Lietuva pasinaudotų jos tarpininkavimu ir įteiktų jai aukų, kurios kam gi daugiau teks, jei ne patiems tos pat visuomenės sūnums ir draugams.

Taigi užjauskime savo kareivas, mylėkime juos, apdovanokime bet kokiais mažmožiais – tejautie, kad už tą gerą visuomenę verta galvos guldyti.

GELBĖKIS!

Lietuvi, ar tu jau visa žinai, ką tau karas yra pagadinęs? Ar jau visa stengies atitaisyti? Karas suėdė tau gyvulius – tu jų vėl vaisais. Karas sugriovė tau trobas – tu jų vėl statais. Ir tu, neilgai betrukus, užmirši tas karo jeibes, kurios nebepasikartos.

Tačiau yra viena karo liekana, kurios tu dar nenaikini, o ji savaime ne tik nenyksta, vis didėja; tai paleistuvysčių ligos trejopais vardais. Jų baisiausia – sifilis, brantai ar francai. Svetimosios ir savoji kariuomenė davė Lietuvos sodžiams, ko prieš tai jie beveik visai nežinojo – tūkstančius ligonių, vyrų ir moterų, kurių vieni aiškiai pūna, kiti kol kas paslapčiomis.

Venerinėmis ligomis užsikrėtę ir neapsigydę, užkrečioja visus, su kuo tik jie santykiauja lytimis, su kuo bučiuojasi, su kuo išvien valgo ar išvien prausias ir šluostos. Baisiausia gi, kad liguisti tėvai gimdo ir vaikus supuvusius, žaizdotus, išvarvėtakius, kvailius, paraližuojamus arba ir visai lieka bergždi.

Taigi, mergele, ar tu žinais, ką pasirenkanti savo amžiaus

draugu? Tu lauki džiaugsmo ir šeimynos laimės, o tau gali duoti vyrą – supuvėlį, vaikų supuvėlių ir tave pačią paversti puvėkliu!

Visi lietuviai! Su ta žmonijos rykšte – paleistuvysčių ligomis ir jų liekanomis nejuokuokite. Gelbėkitės, kol ne per vėlu! Steikite ir dėkitės į draugijas kovai su venerinėmis ligomis. Negailėkite tai kovai lėšų, nes jūsų sveikata juk brangesnė už gyvulius ir trobas, kuriems nesigailite lėšų.

Kas ir kaip reikia daryti, pasakys jums Draugijos kovai su venerinėmis ligomis Centro komitetas Kaune[1], kur ir kreipkitės visais šiais reikalais.

KAS LIKS...

(Kauno m. valdybą renkant)

–Visiems tu, Petreli, trūbiji; patrūbyk ir man, kai numirsiu...

Tai paskutinieji bet kurio žemaičio ar žemaitės pageidavimai – kad būtų jam atiduota paskutinioji iškilminga pagarba.

Labai natūralus pageidavimas, privalomas net ir kitiems. Mūsų valdžia, bet kurioji buvusių, ir mūsų Seimas mielai maloniai „patrūbija" griežtai visoms tautoms. Jų teisių sergsti, perdėdami teisybės ir mandagumo. To mužikiško mūsų perdėto mandagumo, prie kurio mes esame pripratę namų buityje.

Man tai atmena kaimo vaišes. Kaimietis mėgsta vaišinti kaimynus, ypač poniškesnius. Krauna jiems ir stato, pats visą laiką tarnauja, trypia, tūpčioja aplink svečius, maloningai atvykusius į jo butą, pats visą laiką nevalgęs, nė savo šeimynėlės nepavalgydinęs.

– Kai liks, kai liks... Palaukite!

Ir laukia šeimynėlė pilvus susiveržusi, kada gi pasituštins stalas, kada gi „liks" ir ar beliks kai ko.

Valdžia, Seimas lyg būtų šio Lietuvos krašto šeimininkai. Lietuviai katalikai lyg jo šeimynėlė. Žydai, lenkai, kitataučiai – kaimynai. Kas gi dabar jie yra mums, artimesni ar tolimesni? Jie su mumis kaimynauja po keletą šimtų metų. Tai jie mums nebe tolimi, nebe svetimi. Jie Lietuvoje taip pat namie. Aš pasakyčiau,

jie – mūsų šeimyna, su kuria, kaip su namiegais, nebedaroma ceremonijų. Jei ko laukti, tai visiems, jei ko valgyti, tai vėl visiems. Kam čia to „kas liks"?

Tuo gi tarpu mūsų kitataučiai ir kitatikiai tyčia ir demonstratyviai skiriasi iš bendrojo tarpo; tyčia nori būti svečiai ir sau, kaip svečiams, reikalauja pagarbos ir vaišių. Ir visa to imasi, kaipo pelnytą dalyką, nė ačiū nesakydami.

– Albož to nie honor bogatemu chłopowi[1] – vaišinti poną ar svetimą praėjūną?

Ir tam atklydėliui niekados negana. Kiek nei valgydinsi, kiek nei rydysi, vis liks nepatenkinti. Ant svetimo gero eidami, jie jaučiasi patys savimi, „drąsūs, kaip bajorai", valgyti, akiplėšiškai drąsūs savo kalba svetimoje troboje kalbėti.

Ir turtingas chlopas ne tik rydo svetį, bet ir visokeriopai jam pataikauja. Miršta savo paties buitį, savo įgimtuosius dalykus, papročius, kalbą, laužo savo liežuvį. Pats kankinasi, bet laužo, kad tik svečias išeidamas nepapeiktų, kad svetur negeros šlovės nepaleistų.

Ta bailė, „ką svietas pasakys", paraližuoja visus mūsų veiksmus. Mes išsižadam savo katalikystės, bet tik kitiems būtų, ne mums, gera, mes išsižadame ir savo tautystės, bet tik svetimtaučiams būtų pas mus gera. Mes darome ceremonijas, laukdami, kad ir kita pusė taip pat darys ceremonijas. Ir kai to nesulaukiam, kai su mumis nepadaro jokių ceremonijų, mes tik nusikeikiame:

– Kiaulės!

Ir tai tik patylomis. Palaukę kitos progos, mes vėl vaišiname, vėl žiūrime, kad bent tik svečiai būtų sotūs, o mes, namiškiai, palauksime, kai liks...

Ar ilgam toks „užvedimas"? Ar mes niekados neišeisime iš turtingo chlopo padėjimo, netapsime bajoriškai drąsūs būti ir visur rodytis – sau žmonėmis, ne likučiais gyvenančiais?

Kad ir štai Kauno mieste. Mes aprūpinome visus visokiomis tautinėmis ir tikybinėmis autonomijomis. Mes gana pridarėme ceremonijų. Metas jau būtų pasijusti ir savo žmoniškąją ir valstybinę vertybę. Jei mes čia šeimininkai, tai tegu su tuo skaitosi

visi. Tebūnie mūsų namas – lietuviškas namas, mūsų laikinoji sostinė – Lietuvos sostinė, ne Lenkijos, ne Rusijos.

Ar tų vienų iškabų sutvarkymo gana? Iškabos sau, o Kauno magistratas sau. Ten nė padujų lietuvybės. Ten Lenkijos ar Rusijos etapai. Ateina rinkimai į miesto valdybą. Lenkai, žydai jau visa yra padarę ir toliau palaikyti tą patį nelietuvišką sostinės stovį. Jie jau susidarę po tą vieną sąrašą. O mes tebesidairome bailingai, kad tik svietas nepapeiktų mūsų už tai, kad mes pagaliau drįstame lietuviais pasirodyti. Mums gana, kas liks, ilgai už krosnies palaukus.

O jei ir nieko neliks, tai ir be to apsieisime. Juk papratę. Gana, kad „ponai" bus patenkinti.

Ne, ponia Valdžia ir Seime! Duokite mums galimybės Kaune būti kaip namie ir rodytis – lietuviškai. Duokite sąlygų, kad naujai renkamasai magistratas būtų lietuviškas, iš lietuvių ar tokių nelietuvių, kurie galėtų ir norėtų miesto valdyboje, kaip ir Steigiamajame Seime, pradėti lietuvių kalbą vartoti.

PALANGA – SVIETO PABANGA

– Reiks ir tau važiuoti Palangos atsiimtų[1].

– Ir man važiuoti? O aš kam ten reikalingas? Tevažiuojie valdžios atstovai. Aš ir namie turiu darbo...

– Taip reikia.

– Jei „taip reikia", važiuosiu, viską pametęs, pamokas ir raštus.

Ir kovo 30 d. vakarą nuriedėjau greituoju Kauno arklių gelžkeliu į specialį traukinį.

Vienas, du, trys... penkios, šešios dešimtys... šimtas... aukštųjų valdininkų, aukštųjų karininkų, laikraštininkų, kinematografininkų... Visai paskendau toje „specialėje" važiuolių jūroje ir pabaigiau nustoti nuovokos, kam iš tikro aš čia bebūsiu reikalingas, kiek aš čia bereikšiu – minioje vienetas ar šulinyje lašas. Dar karo mokyklos kuopa – dviejų šimtų šalmuotų jaunikaičių. Dar kita tiek traukinys išvežęs raitelių ir artilerijos.

Na, na! Jei taip einame atsiimtų vieno „Palangos miestelio“[2], tai kaip mes eisime atsiimtų „Vilniaus miesto žalių bromų“?[3] Jei dabar mane pavergė „taip reikia“, tai kiek bevergs tada?

Griebiaus tad asmeninių savo jausmų ir paskendau juose vietoj grimzdus minioje.

O minia jau išvažiuodama ūžia, grūdas, nuo ausies lig ausies džiaugsmu išsišiepusi. Ir dar kokia minia: vienų lietuvių – ponų! Tfu, kad tu paspringtumei tuo žodžiu: taip mano krikščioniškai širdžiai tai aitru... Vis dėlto – ponų ir dar tikrų lietuvių. Jie vieni teatstovauja Lietuvai, Lietuvos valdžiai, Lietuvos visuomenei, jie – lietuviškai kalbantieji lietuviai, nes lenkiškai kalbančiųjų lietuvių nė vieno, o žydiškai kalbančiųjų lietuvių tas vienas – Žydų ministerijos[4] atstovas.

Kaip sena yra Lietuva, tai pirmas atsitikimas, kad lietuviai važiuotų geruoju savo žemės atsiimti, kad lietuviai būtų pripažinti teisėti pretendentai į žemę, kuri per šimtą metų buvo... Sakytume, svetimose rankose. Tik svetimose, rusų, rankose buvo ne tiktai Palangos žemė, ir visa Lietuvos žemė. Tarp Kuršo žemės, kur Palanga, ir Kauno žemės, kur mes, faktinai negi buvo sienos. Šios ir tos gyventojai bendravo nekliudomi ir darė tą vieną tautinę šeimyną. Kita administracija dar nesudaro vergovės, iš kurios džiaugsmas būtų pasprukti ar vaduoti. Kretingos žemaitis lygiai taip kaimynavo su Palangos žemaičiu, kaip ukmergiškis aukštaitis kaimynauja su zarasiškiu aukštaičiu.

Taigi vergovės nebuvo tai vienai Lietuvos daliai; likimas buvo visų vienodas; bet žadėjo būti, rusus pakeitus latviams, ir jiems išvedus savąją valstybinę sieną; ji dažnai esti stipresnė už mūrą. Ir galėjo panaikinti tos pat tautinės šeimynos narių kamynavimą; padaryti taip, kad vieni liktų kitų užpakalyje, vieni kitus imtų naudoti, kada tieji „kiti“ eina į tokias reikiamas vietas, kaip, sakysime, į bažnyčią dvasios atsigautų ar į jūrą vandenėlio pasisemtų.

Ir ėmė man vaizduotis tos dvi reikiamosios vietos: šventykla ir jūra Palangoje.

Šventyklą čia, būtent ne kur kitur, išstatė geografinė jos padėtis – „svieto pabangoje“ (svieto – Žemaičių, toliau eina nebe

svietas – vanduo); ir gamta čia būtent supylusi aukščiausį visoje apylinkėje kalną[5]. Palanga – vartai į Žemaičius iš jūros; tai reikėjo prie tų vartų žemės sargybos nuo jūros užpuolikų; reikėjo ir derėjo iš čia davinėti pavojaus ženklai ugnies liepsnų pavidalu.

Palangos pilies kalnas budėjo, kad Žemaičių žemė būtų laisva, nepaliečiama ir nepriklausoma ir sakyte sakė tokia būsianti, tik užgrūdžius savo vaikų sielas. Vidaus stiprybė tededa plieno kardą į ranką ir liepia gintis, o ištižėlis bėga. Taip ir virto valstybės sargyba tautos šventykla. Čia stojo sargai kunigai, vaidilos ir vaidilutės; čia iš aukšto pagalbos šaukės deivės Praurimės ir Prakūrimės, čia iš tolo gintų kvietė kietarankius kunigaikščius. Nuo materialinio pasaulio, jo vylių ir pamėgimų atsiskyrusios, kad juoba galėtų dvasią kurti, vaidilutės rėmė čia materialę žemės valdovų galybę ir pagaliau davė jų sintezę: laisva bajoraitė Vidimantaitė vaidilutė Birutė su laisvu Lietuvos kunigaikščiu Kęstučiu davė Lietuvai dvasia ir kūnu galingiausįjį valdovą – Vytautą.

Iš Ariogalos kilo Lietuvos kunigaikščių dinastija, iš Naujapilio (Naupillen–Naugardukas) jų imperializmas[6]. Vertenybės, dėl kurių galima ginčytis. O iš Palangos mums kilo nė kiek nebeginčijama vertenybė; tai, ką mes dabar tęsiame – lietuvių nepriklausomybės dvasia ir tai, ką rusiškai vadina – samobytnost'[7], tas pasikliovimas savimi, kurį žemaičiai išreiškė patarle: „Kas bus, tas bus – vis žemaitis nežus".

Prakūrimės aukurą pakeitė dar mistiškesnio asmens, Marijos, aukuras[8], ir piliakalnio šventyklos tradicija liko ta pat: praeitis surišta su dabartimi, idant Lietuvos sūnūs iš tos praeities nesiliaudami semtųsi stiprybės. Ir sėmės, kol tiek įsigalėjo, kad „svieto pabangą" ryžosi visai panaikinti, nes ir vanduo jiems ėmė virsti – svietu; kol išdrįso sėstis į riešuto kevalą ir jūrai liepti, kad juos dabar neštų į „barzdotų vyrų" šalis, iš kur kitkart vieni pavojumai tegrėsė.

Palanga mus civilizavo, kaip apskritai jūra civilizuoja pajūriečius, tapdama jų tarnaite patogiausiai paregėti plačiuosius pasaulius.

Jei lenkai brangina ir laiko Vavelio urvą[9], kur buvęs slibinas, jei gerbiama ir paliūdžioje laikoma net gamtos, ne tik istorijos, paminklai, dažnai atminčiai to, ko visai nėra buvę, – tai kaipgi turime gerbti ir laikyti tai, kas mums tikrų vertenybių yra davę, – Palangą su jos garsiu piliakalniu? Jis buvo ir privalo likti – tikra tautos ir valstybės brangenybė.

Taip galvojau sau vienas vagone, lyg nedalyvaudamas džiaugsmingame minios trukšme. Ir jau man buvo parūpę aplankyti Birutės kalnas. Vis dėlto galutinai įsitikinau, jog ir man reikėjo būti toje tautos iškilmėje, kai ėmiau rytą pritirti įspūdžių, kokių negali duoti jokia kita regykla kovo 31 d.

Kaune sėdėdami, tame valdžios centre, mes buvome atpratę džiaugtis tuo, kas jau mes esame, kuo gana ūmu laiku pavirtę. Gera tad, kai mums kas iš šalies primena, jog dar nepraėjo saldieji mūsų savarankumo mėnesiai. Gražus, patogus traukinys – savas, gelžkelis – savas, Kretingos stotis – sava, išėjusi mūsų sutikti minia – saviškiai. Ir dar brangiau, kad dovanų mums išnešė to, kas gali ir privalo būti visų brangiausia – tautos vėliavas ir varsas. Mokyklų jaunuomenė tik marguliuoja tautiniais papuošalais ir stebisi, kas čia dabar darosi: ta visa diduomenė – jų, savoji, tie visi valstybės turtai jų – savi. Eina kuopa šalmuotų karo studentų – jų, savų, spurda husarų vėliavėlės – jų, savų, žemė dreba nuo sunkių armotų, nuo storų kaip drambliai arklių – jų, savų. Automobiliai, svečiai, ginklai, ženklai, kareiviai, grazna ir galybė – viskas sava! Bet kuris daiktas griebte griebia už širdies, virpina ją, virpina lūpas lygiai sutinkančių, lygiai atvažiavusių. Reiktų triukšmingai džiaugtis, tik lietuviškasis neefektingas būdas verčia su tuo slėptis ir nusigrįžti, kad nepamatytų betrykštančių ašarų. Vyrui tai nepritinką, tesidžiaugie ašarodamos moters. Kodėl? Ak, kvailybe! Leisk savo jausmus į valią! Verk, jei dar moki, graudinkis, kol širdis pentimi nepavirto: nuo to rūdys nuo šios nubyra. Ko gėdies švelnaus dalyko, neišmanėli!

Dabar tik tapo aišku, jog ne tik man, bet ir bet kuriam reikėjo būti ten, kur širdys valos, kur tėvynės meilė kyla. Dėl visa to gera pritirta nesinori man nė knaisiotis po visus negerumus ir netvarką važiuojant ir nuvažiavus. Nebent kitą kartą.

Palangoje tiek pat. Defiliada automobilių, svečių, raitelių, pėstininkų, artilerijos. Sutiktuvės su duona, druska, su tortais. „Te Deum laudamus"[10] gražioje gotikos bažnyčioje. „Tavo apgynimo" – Birutės kalno koplyčioje, kur laukė trys Birutės su gyvų rožių bukietais įteikti vyriausiems Lietuvos vyrams: Seimo pirmininkui, Vyriausiajam karo vadui ir Derybų su latviais komisijos pirmininkui[11]. Visas iškilmingas piliakalnis nusagstytas lyg gėlėmis margais žmonėmis, margomis vėliavėlėmis rankose, džiaugsmingais veidais.

Aukštiesiems valdininkams prabilus, jog nuo šiol šis pajūris jau priderės į Lietuvos valstybę, aukščiausioje piliakalnio pušyje spurstelėjo graži didelė trispalvė tautos vėliava. Ją pasveikino griausmingais šūviais ore sprogstančių minų nuo šešių pūdų. Sudrebėjo visas piliakalnis. Ūžia šniokščia audros sukeltos jūros vilnys, siekdamos paties piliakalnio. Vaivorykštės vėliava, rodės, išsitiesė viršum viso miško, laimindama žemę ir jūrą. Ir įvyko stebuklas; tai, kam pranašinga lietuvių dvasia lėmė būti. Iš aukšto piliakalnio išvydai apačioje susirikiavusią Lietuvos kariuomenę: viduramžių šalmais užsidėjusius pėsčius ir raitus kareivius.

Įvyko tai, ką lietuvių pasakos kartų kartoms skelbė: jums tik taip rodos, jog Lietuvos galybė ir jos nepriklausomybė dingo amžinai. Ji ne dingo, tik pasislėpė į piliakalnius ir ten piktojo burtininko sužavėta miega. Miega ricieriai šalia savo ginklų; miega ir patys ginklai, sukrauti į sandėlius; miega visuomenės Sauliai[12], visa galva kitus prašokę. Miega, ne numirę ir tik laukia, kada trenks toks trenksmas, kurs suvirpins pačius kalnus; suskeldės tada piliakalniai, prasižios durys ir išsivers iš jų būriai jaunų džiaugsmingų vyrų, paplis jie po visą kraštą ir šūktelės:

– Šian jį, kurs buvo mus užmarinęs, kas buvo užmigdęs!

Ir pagavę piktąjį burtininką, įmes jį į pat jūros gilumą.

Šalmuotieji jauni vyriukai, vėliavotieji raiteliai, sunkiais arkliais pakinkytoji artilerija dabar rodės tik ką paleisti iš Birutės piliakalnio: švieži, jauni, stiprūs ir vikrūs, – patys tie Tėvynei ginti.

O vėliava plakas aukštai aukštai viršum miško. O armotos virpina orą kiaurai per jūrą. Tai Lietuva vaidinasi tolimiesiems

Europos vakarams ir skelbiasi, kad lauktų naujų jūros svečių – lietuvių.

– Jūs kitkart ėjote į rytus mūsų žemių pasiplėštų, mes dabar einame į vakarus jūsų kultūros prisigertų, nes suspaustai mūsų dvasiai pagaliau padaryta garlaidė pro Palangos piliakalnį.

Ir mirkėme savo vėliavėles Baltijos jūroje, tautindami šį patogiausį kelią – į Europą.

TEISĖ IR TESĖJIMAS

Iš paskaitos L. K. moterų dr.[1] susirinkime
1921 m. birželio 5 d.

Atsiprašau už kinematografinį paskaitos praminimą: jis per turiningas, ir aš, ne teisininkas specialistas, netesėsiu duoti teisei mokslinės precizijos. Bet kad tai ne teisių kodifikacijai skiriama, tik lengvam pašnekesiui, mano, feljetoninko, kompetencijos tam dalykui užteks.

Teisė – kilniausias pačių pirmutiniųjų amžių žmonijos obalsis. Jis tiesiog magiškos galybės. Daug kraujo, dar daugiau rašalo dėl jo pralieta. Kova dėl jo labai sunki. Vis dėlto maloni, nes nors tolimame jos gale šviečia laimėjimas.

Teisė, kaip filosofinė sąvoka, lyg pati save apibrėžia; rodos, ji visa pati savyje telpa, nieko jai nepridėsi, neatimsi. Tačiau praktikoje bet kuri teisė yra žymiai siaurinama. Teismo praktikoje, sakysime, yra net priežodis: summum jus – summa injuria; aukščiausioji teisė (bene bus tikriau, griežčiausioji) yra didžiausia neteisybė, skriauda. Taigi tų pačių piliečių naudai, kuriuos teisė gina, į ją, kaip į saulę pačiame zenite, tenka žiūrėti pro konservuotus akinius, kad neapraibtumei. Beveikdama tavo naudai, gali tave patį nuveikti.

Teisė kaip ir vaistas. Pats savyje jis geras, naudingas; vis dėlto jo reikia davinėti dozėmis, nelygu organizmas: vieniems mažiau, kitiems daugiau. Kas brendusį kūną stiprina, tai minkštakūnį ardo. Iš to ultrapažangininkai juokias: girdi, tik liguistas vaizduojasi, kad jam per daug esą sveiko oro, nes nuo to jam galva

kvaistanti. Tačiau kai jie patys ima teise naudotis ir kitiems teikti, ima ją taip pat seikėti, dozes mažinti. Atminkime komunistus.

Jei teisė neapibrėžtai tarnautų piliečiui, ji tik jam pataikautų ir tvirkintų. Tik, mūsų laimei, teisė visados eina susitvėrusi su pareiga, kaip dvynės seselės. Teisė tik „neblesse oblige", garbės pareiga: ji žmogų aprūpina, neuzurpuodama kitų teisės. Laisvės teisė, sakysime, nėra tik teisė, išėjus į aikštę, skerėčiotis; juoba neskerėčiotis, kur tiršta žmonių: ji teteikia galimybės sunaudoti visus savo gabumus savo, drauge ir visuomenės naudai. Laisvė yra tad teisė ir pareiga būti sau ir visiems naudingu. Juo daugiau turi, juo daugiau duok; kitaip tau laisvė visai nebus reikalinga.

Dėl teisės visaip kovojame. Blogiausia tam dalykui priemonė – tai materialinis ginklas. Jis tam dalykui yra per nedelikatnas: laiku nesustoja ten, kur tikrosios ar tik pasapnuotosios teisės riba. Ją pasiekęs braunas gilyn, jau į svetimos teisės sritį. Materialinis ginklas tik dvasinės teisės dalyko profanacija. Teisė kitaip teisinama, ilgu laiku ir didžia išmintimi; teisinama ne vienų teisininkų specialistų, juristų, tik visų visuomenės narių. Teisių išlyginimas yra tad kooperacija visos valstybės.

Teisės duoti yra toks pat absurdas, kaip ir teisė išveržti. Nei tu teisės duosi tam, kas nesugeba jos panaudoti, nei tam ką pridės, kad ir jis pats pabandytų ją pasisavinti. Teisė – visiems privalomas dalykas; nei „duoti", nei „išveržti" netinka terminas: teisė pati savaime dygsta ir bręsta, bereikia jos pasiimti. Ir kai atsiranda kas teisės tikrai reikalingas, tam jos neduoti niekas netesės. Greičiau visa pasaulio tvarka sugrius, negu privalomąją teisę sulaikysi.

Visas keblumas nustatyme, kada gi net revoliuciniu būdu privalomųjų teisių imama, kada gi tos tiesės uzurpuojamos. Tam dalykui imkime terminą: teisingas – teisių pilnas, kaip yra: turtingas – turtų pilnas; jis reikš tiek, kiek ir „naudingas", atseit žmogus, sugebąs pasinaudoti laisve didesnei savo ir žmonijos naudai[2].

Einant tuo dėsniu kovoje už teisę toli gražu nesinaudojame ir dėl to, laimėdami pasvajotąją teisę, pralaimime daug kitokio dvasinio ir materialinio turto, net kitokių teisių.

Kai žmonėse subrendo religingumas, imta kovoti už tikėjimų laisvę. Kovota fanatiškai ir laimėta. Visoms tikyboms rasta pasaulyje vietos. Ar jau liautasi? Ne. Prasidėjo toks pat fanatingas rungimasis tarp savęs dėl tų pat teisių gausybės. Juo viena tikyba laimėjo ir kilo, juo kita turėjo smukti.

Toki dalykai negali nesukildinti reakcijos. Reakcija ėmė trinti tikėjimų aštriąsias briaunas; nudildė jas, atšaldydama vienų ir kitų tikėjimų karštumus iki indiferentizmo. Dar toliau kovodama, reakcija sumetė: jei tikėjimai sukelia tiek daug nerimo ir neapykantų, tai jie yra neigiamosios prasmės ir jie reikia visai prašalinti. Išdygo ateizmas, tikras fanatizmo vaisius. Kraštutinumas davė kraštutinumą.

Kai žmonėse subrendo tautiškumas, imta kovoti už tautų lygybę, net jų laisvę ir nepriklausomybę. Kovota šovinistiškai ir taip pat laimėta. Iš pradžių idėjoje prasidėjęs tautų rungčiavimas tarp savęs davė nacionalizmą, kurs dėl jo egoizmo buvo pramintas gyvuliniu (zoologiniu). Dėl vienos tautos nacionalizmo kitos tautos, nors pripažintos, praktikoje gavo kone užtrokšti.

Kilusi reakcija, atšaldydama tautinius įsikarščiavimus, pagaliau ir čia pasakė: jei tautybės kelia tiek daug nerimo ir neapykantų, šalin tautas, šalin jų mėgiamąsias tėvynes, nes ir jie – neigiamieji veiksniai! Būkite lygūs dangaus paukščiams, kuriems visiems gyventi – ta pati niekieno erdvė.

Tebūnie tikėjimo ir tautybės vietoje tuštuma. O jei tuštumos negali būti, teesie prikimšta juoba visokių nesąmonės šiukšlių neg „prietarų".

Liaudis, darbo žmonės laisvos pilietybės teisių neprivalė, nebuvo gabūs jų pasisavinti. Tai visos liaudininkų (narodniki) pastangos ėjo niekais. Bet kai liaudis pribrendo, pasiėmė visas tikrąsias teises. Kovojo dideliu godumu ir laimėdami nebesusilaikė riboje, peršoko visų kitų luomų teises ir paskelbė savo diktatūrą. Sauvalė, sunkiausis neteisėtumas – tos kovos įvykiai, kurie, kaip tą palaidą kumelį besidošijant, užvarys ant tvorgalio, ir bus jeibių.

Proletariatas ar kitaip vadinamas žemasis luomas nebepakelia savo teisių, „prav naroda"[3]. Jam rodos, kad luomai buvę

kalti ir būsią kalti, kad liaudis buvo nebrendusi ir nesparčiai bręsta. Tai šalin luomus, šalin visa, kas aukščiau už liaudį, šalin net šviesuomenę ir mokslininkus! Viską atstos – kareivis, matrosas ir fabriko darbininkas, bežemis.

„Abyssus abyssum invocat", bedugnė bedugnės šaukias.

Ar kitoki keliai moterų kovos dėl teisių? Kol buvo kovota dėl moterų teisių, tai tiek tebuvo išdavų, kiek ir narodnikų kovoj dėl liaudies teisių: daug pastangų, maža naudos. Ką gi pačios darė, visados laimėjo, turi ir vis daugiau imasi ištesimųjų dalykų.

Moterys neprileidžiamos prie altoriaus; siekiama tad tapti ir kunigais, bet vargu tai laimės. Užtat jos daugiau pasiekė: jos atsistojo ant altoriaus; savo pajėgomis, savo sugebėjimu pasiekė aukščiausią dvasios tobulybės laipsnį – šventumą. Moterys davė Dievo Motiną Mariją. Krikščionija ją padarė lygiateisiu Šv. Trejybės nariu, nors ji ne Dievas.

Pati Dievybė nepajėgia Marijai priešintis dėl jos moralinės vertybės. Moteriškumas, ordiniariškai sakant, pavergė net krikščionių Olimpą. Su Marijos teisėmis nesusilygino nė vienas vyriškasis asmuo, nė pats serafiniškasis Pranciškus[4]. Ir ta privilegija nėra vyriškųjų moteriškai duota: ji – laimėta, pelnyta moteriškų ištesėjimu. Vyriškasis tiek netesėjo.

Kaip Marija – Dangaus Karalienė, taip kiekviena lietuvė – šeimos karalienė. Ką čia bekalbėti apie šeimos galvą vyrą, apie paklusnumą jam: lietuvių šeimos moralinis vadas yra moteris. Nuo pat atitekėjimo į svetimą šeimą marti suima į savo rankas visą namų tvarką, dažnai net jų buhalteriją.

Vyrui belieka patino ir juodnugario rolė. Ar tai vyrų duotoji moterims privilegija? Anaiptol – tai aukščiausis lietuvių kultūros laipsnis, į kurį pasilipo pati lietuvė, gimdydama, augindama tautos kūną ir auklėdama jos dvasią. Lietuvių religingumas, tautingumas, kultūringumas – lietuvių moterų padaras. Jos gi dailė. Žiūrėk „Pragiedruliuose" kultūros vaizdą – juostą. Ir nebenustumsi jos nuo to sosto, nes nėra kuo moteries lietuvės pakeisti. Jei rusė moteris taip pažeminta, dalimi ji pati kalta; ne kalta, tik dar neišsirpinusi savo karalienės teisės. Ir tų teisių rusė paragaus ne mitingais, ne streikais ar piroksilinu[5], tik faktinai

parodydama savo ištesėjimą: teisės lygiai su ištesėjimu, teisės iš nuopelnų.

Veltui iš šalies globotumei motinystę, kaipo atskirą nuo visos moteriškosios dalyką. Žurnalistas pirmeivis pripažins madamės vardą lygiai ištekėjusiai, lygiai netekėjusiai motinai, bet to toli gražu per maža, kad ir laisvosios meilės sekėja visuomenės opinijoje taptų lygi legalizuotajai motinai. Jei kada moteriškė ir to pasieks, tai bus tikra jos teisė, ne vyrų maloningai suteikta.

Veltui, beglobodamas pavainikį, skelbti, jog viską atstojo gimdymo faktas, kurio autentiškumo neužginsi. Nors vaiko tėvas esąs neįrodomas, vis dėlto paveldėjimo ir kitokios teisės nebus išdygusios iš vieno gimdymo, kol moteriškė savo pačios ištesėjimu paims visišką diktatūrą visuomenėje ir viena pati atstos šeimą.

Ir tikra chimera yra buvęs bandymas prostitutes suorganizuoti į profesinę sąjungą ir duoti joms visas piliečių ir amatininkių teises: pačios moterys nedrįs, nors laikinai, naudotis tuo, kas nėra jų nuopelnas, bet tik joms pataikavimas. Kas pats pasiniekina, to neišaukštinsi. Lygiai kaip šeimos karalienės, už plaukų parmetęs žemėn, nenukelsi nuo jos sosto: ji ir parmesta pakilsta ta pati – karalienė.

Prieš kultūringąją, „teisingąją" aukščiau išdėstyta prasme moteriškąją lenkias kiečiausias vyriškas sprandas ir visai kitaip jai bučiuoja rankelę neg prisimeilindamas patelei. Tai padaro tikroji moterų teisė – natūralinė, ne kieno suteiktoji, jos galybė. Ne „missiukė" Pankhurst[6], daužytoja Londono magazinų langų ir ministerių galvų, sulygino moterų teises su vyrų teisėmis, tik Bitcher Stowienė[7], autorė „Dėdės Tomo trobelės": išvaduojant juodukus iš vergovės, jos, širdingos humanistės, nuopelnų buvę daugiau neg karininkų vyrų.

Lygias teises turime lygiais nuopelnais. Bet nuopelnai daroma ne būtinai tomis pat priemonėmis. Moterų ištesėjimą reiškia visai kas kita, ne maustymasis vyriškomis kelinėmis, ne formavimas iš moterų ugniagesių komandų, ne organizavimas „udarnych batalionov"[8] kariuomenei. Jos gesina kitokius gaisrus, jos savo galvas tūkstančiais guldo kitokiame lauke.

Ar verta moterims nuliūsti, kad jos kol kas ne visuose parlamentuose gauna rinkimų teises? Jei anglai, prancūzai, belgai tų teisių nepripažįsta moterims[9], turėdami pašalinių sumetimų, tai ir tesižinai. Ateis laikas, kada jie patys pakvies moteris joms tinkamo darbo dirbti, kaip suomiai pasikvietė jas į savo parlamentą socialinėse komisijose darbuotis. Jei teisių nustatymas yra visų piliečių kooperacija, ir didžiuma šiuo tarpu išranda valstybei naudinga, kad moterys nedalyvautų politikoje, tai, man rodos, tik moterų garbę gelbsti: ag ir gavusios tų teisių Suomiuose deputatės nesikiša į politiką, nes to netesi. Moterys, kurios rodo savo ištesėjimą šiose ar tose visuomeninio darbo srityse, yra didžiausios propaguotojos moterų teisių lygybės.

ALLELUJA!

Alleluja[1] – džiaugsmo šūktelėjimas. Tasai – valio! kurs vienas tetesi išreikšti širdies pilnybę.

Alleluja – nugalėjimo šūktelėjimas. Tasai – urra! kurio vienu tepasakysi: jau nebėra jokių priešų.

Alleluja – tešaukiame per sukaktį Dievo Sūnaus iš numirėlių kilimo, kad jis mirdamas nugalėjo tai, kas rodės nenugalima: pačią mirtį.

Alleluja per amžius stiprinosi žmonija savo sielas, semdamosi iš to pat šaltinio visokeriopos gyvybės.

Ar vis tiek pat tebereiškia mums Alleluja? Ar per šių metų didžiąją krikščionybės sukaktį[2] tiek pat bus mums šaukti? Tiek pat, dar ir labiau.

Girdime, dabar žmonija ėmusi miršti Nazareto Mokytoją. Sako, žmonija ėmusi ir be Jo apsieiti. Sako, tiek jau išgudrėjusi, jog sugebėsianti geriau susitvarkyti, kaip kad buvo tvarkomasi krikščioniškojo teisingumo ir gailestingumo dėsniais. Sako, pažanga verčianti žmoniją perkainoti visas kainas ir vertenybes, nebepaliekant nė tų, kurios rodės amžinai patenkančios. Amžinai patenkančių pradų nebegalį būti net giežtuose matematikos moksluose. Daug ko, sako, ir mėgina siekti. Tik ar pasiekė?

Suneramintos sielos šoko sakalu ir... ir... tūpiasi vabalu. Norėjo pačios saulės aukštybių pasiekti, suplasnojo rankom, ištempė kaklus ir – nepakilo, nes rankos – ne sparnai. Norėjo viską perkainoti ir išvydo už verdingį davusi – tris skatikus.

Paskučiausieji žmonijos pastangų rezultatai – tie patys paniekintieji patenkantys krikščionybės pradai: teisingumas ir gailestingumas, tik kitaip pavadinti, būtent demokratizmu. Tai idėjoje.

Praktikoje tas pat verdingio padarymas trimis skatikais. Pirmiau aristokratai, plutokratai, biurokratai skriaudė demokratus; dabar atvirto antraip: šūktelėta teisių, kad demokratai galėtų skriausti visus kitus „kratus".

Pirma buvo hegemonijų ir diktatūrų, ir dabar ieškoma hegemonijų ir diktatūrų. Sakoma: taip būsią teisingiau ir žmoniškiau. O skirtumo tiek tesirado, kad teisingumo ir galestingumo šaltiniai pasikeitė: tyras tyras krikščioniškosios etikos šaltinis pasikeitė drumstu egoizmo šaltiniu.

Teisingumo ir galestingumo principai nepilnai įvyko, ne kad jų Kristus nebūtų davęs ir demokratijai būtų tekę jie pramanyti, tik kad nebuvo kaip reikiant vykinami.

Jei tad sumanyta rasti nauji akstinai tiems pradams vykinti, tai nereiškia, jog privalu mums paniekinti ar bent užmiršti tie, kurie daug daug anksčiau yra liepę tą pat daryti, dėl kurių šaukta: Alleluja!

Pažanga – ne perkainavimas krikščionybės vertenybių; ne gerinimas tų vertenybių, – tik nuolatinis savo sielų plėtimas, idant tos vertenybės mumyse sutilptų, qui potest capere, capiat[3].

Ne priedai prie krikščionybės: demokratingoji etc., pataiso krikščionybę ir daro ją naudingesnę, tik krikščionybės taikinimas prie sielos šiąją pastarąją daro sugebančią capere (sutalpinti, vmestit): gerėti, gerėti be galo.

Šaukta teisių patiems savo likimą spręsti ir gauta. Tik gavus taip suskysta, jog nebėra žinios, kieno gi sprendimo beklausyti. Vienodesnieji egoizmai susimetė į krūveles ir tapo – didesni egoizmai. Tai – partijos.

Užsimesta ne patiems partijomis gėrėtis, tik valdyti, ir ima

kuo plačiausiai alkūnes atkišus bruktis priekin. Galvose noriu būti, ne kad geriau valdyčiau, tik kad aš, partija, valdyčiau.

Einant priekin visomis pastangomis dirbama, kad pasilikę užpakalyje visi paliktų opozicijoje tai vienai valdančiai partijai, lyg tyčia, kad opozicijai lengviau būtų kuo veikiausiai šalin atstumti valdančioji, o priekin išgrūsti kita, kuri taip pat lengva būtų kuo veikiausiai išgraužti. Ir taip be galo.

Nervinga, šmeižtinga, sauvalinga, apgaulinga ir toli gražu – ne demokratinga. Ne tie, kurie imasi omnia restaurare in Christo, per Christum[4], savo sofistika – juoba restaurant ipsum Christum[5].

Dvakinėjame. Padvakinėti reikia, kad tvirčiau laikytumės to kelio, kurį pagaliau atatiksime, kad savo prityrimu įsitikintume, jog kitų tiesių kelių nėra, nes ieškojome ir neradome.

Ir grįžta žmonės į krikščionybę, ir susipranta veltui iš jos išklydę; jie išklydę, ne pati krikščionybė klaidinga. Žmonija iš savo pačios klaidų gema atjaunėjusi, kaip feniksas, ugnyje sudegęs.

Ir vis aiškiau mato, jog Kristus ir jo padaras ne mirties, tik gyvybės šaltiniai; tik nereikia jų užrausti ir paskui šaukti: „Netinka!"

Kėlės iš numirėlių Atpirktojas, keliamės iš nuomaro mes patys, keliame iš letargo savo Tėvynę, ir krikščionybė, tiesiogine savo prasme, mums tame darbe tegali padėti, ne kliudyti.

Taigi trigubai Alleluja, sulaukus šventų Velykų, belaukiant didžiųjų kuriamųjų žingsnių – Steigiamojo Seimo darbų!

Nazareto Mokytojas, Jėzus, savo mirtimi pačią mirtį nugalėjęs, kėlės savo paties galybe. Kristus į savo Tėvą sugrįžo nebe Logos[6], iš jo kilęs, tik jau Dievažmogis, su žeme sumišęs. Pirmą kartą dieviškojon sritin įsileista žemiškosios srities gaivalas – žmogysta. Dangus nulenktas lig pat žemės, idant žemė pakylėtų lig pat dangaus. Dievysta pasiilgo žmogystos, pati atėjo jos išvaduotų iš tūleriopos vergovės ir padarytų dalininke absoliučios laisvės.

Pirmą kartą žmogysta reagavo dievystai. Du galu gavo padaryti vidurį. Žemės Titanai[7] pagaliau užkariavo Dangų, priveikė

Dievą ir padarė sąjungą su Juo. Ko Titanai nepasiekė, nuo aukščiausiųjų kalnų viršūnės svaidydami uolas, ko neprilipo iš Babelio bokšto[8], – tai pasiekė atsistoję savo dvasios aukštybėse, o palaipino juos tas pats Dievas Sąjungininkas.

Jei vandenilis, rišdamasis su deguoniu, sprogsta, kol padaro vandenį, trupina indą, kur tai darosi, – tai kokį kataklizmą turėjo padaryti dievystos žmogystos reakcija? Dievas žemėje vaikščiojęs žmogaus asmenyje – tebuvo laikinasis mišinys. Tikrasis, amžinasis Dievažmogio vienetas tetapo abiem elementam virstant trečiuoju.

Nei buvo, nei bebus tokios reakcijos; nei buvo nei bebus antros tokios dramos. Tai pajuto dangus ir žemė, dvasia ir medžiaga. Temo saulė, skeldėjo uolos, materializavos vėlės, žmogystos medžiagai virstant dieviškąja substancija. Regimai pasireiškė tiesa:

– Jūs esate – dievai!

Jūs esate – Titanai. Jums dangus pasiduoda. Tik stokitės ne ant materialybės kalnų – ant dvasios aukštybių. Žmonės, leiskite savo dvasią į laisvę, atvožkite savo medžiagos voką, ir jums nebus nieko negalima. Kas tai yra kalnai kiloti prieš suderinimą žmogystos!!

Jėzaus kėlimosi iškilmingumą jaučia savo ome bet kuri gryna širdis. Po rezurekcijai[9] eiti karčemon, kaip paprastai kas šventadienis buvo daroma, lietuviui lygu iš šilimos šokti į ekertę – pats kūnas purtos ir protestuoja. Bet tai... „neinteligentai".

O mes gi – inteligentai, monopolizavę intelektą ir paniekę kitas sielos dalis, kaip pajusime valandos kilnumą? Mes – eisime karčemon: ji bus kiekvienos šeimynos bute, prie šventinių. Ir sudiev, dvasia; sudiev, reagavime dievystai; sudiev, pasiilgime, jei ne absoliučios, tai bent dalinės laisvės: mes liksime, kaip ir buvę, medžiagos vergai...

Ir mums nebus ilgu. Tik nelaimė tam, kurs neilgėjas dvasių pasaulio: jis užtrokš. Džiaugsmo Alleluja teskamba laisvadvasiams – tiems, kurie suprato, kokį žingsnį nužengė žmogysta Žmogaus Sūnaus asmenyje.

TOMAS FERDINANDAS ŽILINSKIS

Švenčiame retą sukaktį: aštuonių dešimtų metų amžiaus piliečio Tomo Žilinskio[1].

Kodėl gi jo? Ilgai pagyvenusių yra ir daugiau. Jų, žiūrėk, nepasergėsime. Kas gi jis? Prezidentas? Mokslininkas? Įkvėptasis rašytojas? Tautos pranašas ar kentėtojas?

Nieko panašaus. Į visuotinąją enciklopediją jo vardas nepateks. Nei muziejuose, nei knygynuose jo žymių nerasime.

Vis dėlto jis yra mums brangus, nes jis – mūsų pačių dvasios simbolas.

Sprendžiu iš savęs.

Pil. Tomą aš labai vėlai tepažinau; gal jam įpusėjus septintąją dešimtį. O girdėti buvau kur kas anksčiau girdėjęs. Ir pažinus ne kiek daugiau man teprisidėjo įspūdžių, ne kiek beatsimainė mano jausmai.

Pilietis Tomas Žilinskis, pil. Juozas Kairiūkštis, pil. Petras Kriaučiūnas[2] ir kiti tokie man nebuvo konkretūs žmonės; tikriau, galėjo ir nebūti konkretūs. Aš ir lietuvių visuomenė gerbėm ir mylėjom juos už tai, kad jie buvo atgyjančios mūsų tautos simbolai.

Dėl to jie neveikiai išnyks iš tautos ir numirę, destis vėl iš akių pasitraukę. Štai aiškiau.

Lietuviai pil. Tomą Žilinskį ir k. tokius gerbė ir mylėjo. Jų garbės atšvaitoje vaikščioja gyvena ir jų šeimynėlės.

Per vieną didžiųjų susirinkimų, kai aš pil. Tomo dar nebuvau pažinęs, išgirdau prašnekant vyresnįjį jo sūnų[3]. Jo taip pat nebuvau pažinęs. Kiti klausytojai taip pat, nes jis valdininkavo toli Rusijoje. Vis dėlto per publiką perėjo šnibždesio vilnelė:

– Pono Tomo sūnus... Žilinskio sūnus...

Ir matės, publika jį (nežinau, kuo vardu) myli dėl to, kad jis – pono Tomo sūnus; kad moka viešai lietuviškai prabilti, nors visą laiką gyvena svetur, kad iš tolimo krašto paskubėjo į lietuvių būrį, atėjus jiems svarbiai valandai.

Jis tuokart nieko nepasakė tiek prašmatnaus ar sparnuoto, kad būtų tai į atmintį įstrigę; tai nė neatmenu, kurią ir kuriuo klausimu jis reiškė atskirą savo nuomonę. Vis dėlto jaučiau, jog tasai iš tol atkeliavęs tyčia į šį susirinkimą yra viena grandelė ištisos vis stipriau susinarstančios Lietuvos grandinės. Reiškėsi mūsų jam simpatijos, o meilė – pil. Tomui, kad jis yra padaręs tokį tautos narį.

Pil. Žilinskis ir keletas (vos tik keletas!) kitų jam lygių lietuvių mokė Veiverių mokytojų seminarijoje, Marijampolės ar Latvių krašto gimnazijose. Gražiai visus juos mūsų šviesuomenė žinojo nepažindama. Mokiniai juos pakritikuodavo. Tai jie per maža akcentuoją savo lietuviškumą, tai per daug flirtuoją su rusų valdžios ir netikusios jos politikos atstovais, tai nepakankamai meiliai elgiąsi su mokiniais lietuviais, kurie privalą gi patirti didesnio „lietuvių" mokytojų palankumo. Kai kas kai ką prikišo ir jų vartojamajai metodikai. Vis dėlto nebuvo griežtai nė vieno, kurs būtų vaipęsis dėl jų etikos ar būtų sakęs: labai tai man, kas mokys to dalyko – lietuvis, ar nelietuvis.

Nors tie mokytojai maža tedarė ar net nieko, akimis žiūrint, gera savo mokiniams – lietuviams; vis dėlto lygiai mokiniai, lygiai nemokiniai jautė visą lietuvių moksleivių tvirtą paramą esant tuos mokytojus, kurie mūsų visuomenei ir rusų valdžiai buvo žinomi kaip susipratę, apsisprendę ir pasiskelbę lietuviai.

Status, nenuolankus, drąsus ir neperkalbamas tų šviesuolių pasirodymas pats savaime gerai veikė mokinių ir net visos lietuvių visuomenės psichiką; savaime sielose kūrė tai, ko joks žandaras netesi nutverti, jokia viršininko akis negali išvysti.

Pridėk nešunuodegavimą prieš rusų galybes, netiesiant rankų į viršininkavimą, kurio jie savo mokslu, prityrimu, ilgu tarnavimu ir gabumais buvo visai verti. Nė vienas jų nepašoko aukščiau paprastojo mokytojo. Pridėk tatai jų nepirkliavimą savo tautos šventenybėmis, nesiūlymą tautinių savo nusistatymų už titulus, ordinus, mamoną, ir gausi tai, kas darė juos lietuviams daug didesnės reikšmės žmonėmis, neg kad būtų tapę inspektoriais ir direktoriais, destis tiesiaisiais vykdytojais ir vedėjais priešingos mums mūsų nevidonų politikos.

Išstūmimas iš priešakio žmonių, kuriems kaip tik derėjo priešakyje stovėti, gaubė juos daug skaistesne aureole, neg kad būtų priešakyje buvę: aureole kentėtojų už savo principų statumą. Nesidarbuodami aktingai, jie buvo tapę darbuotojais. Vis tiek jie atsistojo jei ne tiesiojo savo darbo priešakyje, tai atgyjančių lietuvių priešakyje. Vis tiek jie buvo gavę vienybės, jei ne iš vykdomosios valdžios, tai iš tautos idėjos. Vis tiek jie darbavosi principo ginklu.

Šios tvirtos dvasios ginklo pasirodė galingesnio būta už medžiaginį ginklą net tai pačiai vyriausybei įveikti. Nebūtinai reikiama nugalėjimui aktingo pasipriešinimo; tam tikslui dar geresnio esama pasingojo statumo, kai tavęs nėr už ką nukauti, bet nėra kaip ir iš vietos tave išstumti.

Dabar mes stebimės, jog dar ne visi taip daro, kas tik yra lietuvis gimęs ir mokslo gavęs. Dabar mes jau peikiame saviškius už tai, kad jie savo dalykais nesirūpina, nors taip daro vien dėl to, kad ištižę, bet ne blogąja valia. Anais laikais reikėjo girti, kad daro. Jei ne girti į akis, tai bent pritarti jiems moralingai ir taip su jais elgtis, kad jie jaustų aplink save susidarančią šiltą atmosferą, kurią veikia, kur nežūsta jų pastangų spinduliai.

Tokią atmosferą pil. Tomui Žilinskiui sudarė – Kaunas, tiesa, jam pačiam čia atvykus[4], ligi tik išsitarnavo pensiją. Kviečiamas dar toliau dirbti rusų įstaigoje, bevelijo grįžt į saviškius ir pradėt aktingai dirbti savajai kultūrai. Tik Kaune jam pradėta skirti žymiausi vieta pirmutinėje dirbėjų eilėje. Joks sumanymas, net joks ketinimas Kaune neįvyko pil. Tomo nepasivadinus, jo nepaklausius, jam atsakomos pareigos nepaskyrus. Jis, septintąjį kryželį

darydamas, nuo nieko neatsisakė: vėl kantriai mokė, inspektoriavo, mokyklas padėjo organizuoti, draugijose dirbo; visa kuo bent domėjosi, viską žinojo, bent kas kitų daroma, jei pats kur nebetesėjo prisidėt ir pabendradarbiaut.

Dirbo atsidėjęs. Vis dėlto ir čia į pil. Tomą Žilinską ne visai konkrečiai žiūrėjo: jis ir toliau paliko tuo pat tautos simbolu, tuo pat atstovu kartos, kuriai teko atsirasti tarpe senovinės ir naujovinės, kuri sąmojingai senovę sumezgė su šiaja gadyne. Šaknimis būdamas senovėje, galvą ir širdį atidavė naujiesiems laikams.

Pirmą kartą mane „vedė" į pil. Tomą. Girdi,

– Jo dabar nerasime. Vis dėlto būti reikia. Nesigriausi.

Ir nesigriaudžiu.

Ėjome kažin kur tol stoties link, į medinį namelį, kažin kur aplinkui. Viduje lubutės žemos. Nieko poniška. Bet atmosfera! Tuščiame bute žygiuojasi viena pati jo moteris. Mažutė, birutė (smulkutė), nebejauna, sodietiškai, neklasiškai graži ir neapsakomai maloni mozūrė. Ji tokia pat kauni (kukli), kaip ir visa namų būtis. Be to, lygi, rami, vienoda, meiliu, nepapykusiu nenervingu veideliu. Sveikinasi, apsiprašinėja, kad vyrų nėsą namie: Tomas pamokose, sūnus valdininkauja, antras tebesimoko[5]. Atsiprašinėja, kad negalinti lietuviškai priimti.

– Aš, girdi, mozūrė. Tomas manęs neišmokė lietuviškai, nes aš tokia jau nekalbininkė. Užtat vaikai – gabesni už mane: jie visi tėvu pasekę ir dirba saviesiems. Tedirba, bet tik geran...

Laimina senutė savo vyrus lietuviams dirbti. Laimina, nesusiraukdama, be jokios neapykantos. Ag ir lenkių turima širdies, kai jų šovinizmas nepagadina.

Mano meilė ir pagarba nepažįstamam pil. Žilinskiui dvigubai padidėjo. Išvydau jį faktinai tokį, kokį buvau įsivaizdavęs. Jo būta naujos linkmės ne „navynos", ne pasiafišuoti, ne dėl mados. Ne! Rodomais principais jo gyvenama. Šitai žmonos kitatautės jis nevaržo, pagerbia jos kiltį, leidžia jai per visą amžių neatsimainius būti tuo, kas ji buvo – lenkė. Tačiau tuo pat žygiu kvepia į savo šeimyną lygiagrečia savo, lietuvio, dvasią; neleidžia, kad ir jo kiltis būtų paminta ir paniekinta. Jo butelyje geroje santarmėje sutelpa abidvi abiejų tėvelių kalbos. Ir vaikai

prisigeria tos dvasios, lygiai pasisavina abidvi kalbas; o dirba ten ir tųjų naudai, kieno žemelėje gyvena – lietuvių. Jei būtų jiems tekę lenkų žemėje gyventi, neabejojame, lygiai atsidėję būtų dirbę – lenkų naudai.

Matydami senąsias Staniškių, Kadarų[6] ir tiekos kitų mūsų inteligentų mišras šeimas, svetimos kultūros galvas, kaip jie patys dingo ir savo šeimas tautai pražudė, mes sakome: Žilinskiai tai originalai. Mūsų laimei, pil. Tomas buvo nebe originalas, tik visai susikrovęs, gražus, pilnas tipas. Jis atstovavo jau ištisai, nors dar ne taip gausingai, mūsų šviesuolių sričiai, kur tirštai maišosi Kairiūkščių, Balvočių, Stašių, Styrų[7] ir daug kitų, anksčiau ar vėliau išgirdusių savo kilties balsą ir nebeužtroškinusių jo savo susvetimėjusia inteligencija, nebeleidžiusių savo šeimoms susvetimėti, kad ir nelietuvaites buvo vedę, ar svetimoje srityje buvę.

Taigi ne tas yra Žilinskių, Kairiūkščių ir k. t. nuopelnas, kad jie – mokytojavo ir, mokytojaudami bent per 50 metų, išauklėjo daugybę naujos dvasios jaunuomenės; nes tai darė ir Staniškiai ir K-o. Bet kad sąmoningai stvėrėsi naujojo laiko, neįsimylėję to vieno senojo, ir patapo visos tautos atgijimo simbolais.

To lietuvių visuomenei sočiai gana šūktelėti, baigiantis jų darbščiam amželiui:

– Šlovinkime garbės vertus vyrus, idant juos atmintume, vis laimindami, ir jų vardas patektų per amžius.

SENIŲ SUSIRINKIMAS

Sausio 16 d. 5 val. vakaro Jono Jablonskio būste buvo įdomus „senių susirinkimas", Povilo Matulionies ir to pat J. Jablonskio sumanymu padarytas. Atėjo: Čepinskas, Al. Dambrauskas, K. Grinius, J. Jablonskis, A. Kriščiukaitis, P. Leonas, J. Mačiulis, Pr. Mašiotas, P. Matulionis, J. Tumas ir E. Volteris[1]. Viso 11. Visi jie peržengę 50 metų, kiti net 60. Susirinko, verčiami pareigos raštu palikti būsimosioms kartoms savo darytuosius žygius. Tuo pačiu duoti praeities vaizdų; būtent kurios ir kokios visuomeninės bei politinės

sąlygos buvo tų žygių pradžia, idant būtų matyti, kaip dabar viskas apskrito. Trumpiau sakant, pasiraginti surašyti savo memuarus, autobiografiniais apmatais, ir išleisti jų vieną ar du tomu.

Besvarstant sumanymas vis plėtės. Darbo objektas paimta Lietuvos praeitis, taip sakant, tebegyvoji, kurios atšvaita – seniai ir neseniai; dar pridėta ir nebegyvoji praeitis, kurią galėtų nušviesti žymesniųjų vyrų likusioji korespondencija ir visoki įdomūs bei reti dokumentai, biografijos, net ištisos monografijos. Visa tai, kas rasdavo vietos tokiuose leidimuose, kaip rusų: „Russkaja Starina", „Živaja Starina", „Vitebskaja Starina", „Smolenskaja Starina" ir t.t.[2]

Tai ir pasidarė aišku, jog yra reikalingas tam tikras specialis organas, leidžiamas ne periodiškai, serijomis, sulig to, kiek susirinks medžiagos. Tai būtų medžiaga Lietuvos istorijai ir, kaip tokia, ypatingoje globoje Švietimo ministerijoj.

Susirinkusieji „seniai", paėmę iniciatyvą, pasižadėję ir toliau tai remti, išrinko komisiją iš Al. Dambrausko, Pr. Mašioto, P. Matulionies ir J. Tumo, pirmininkaujant J. Jablonskiui. Ta komisija per šią savaitę turės galutinai nustatyti leidimo programą, sugalvoti vardą ir sudaryti sąmatą – antrajam senių posėdžiui ateinantį sekmadienį, per kurį bus renkama jau redakcinė komisija. Į posėdį ten pat ir tuo pat laiku laukiama ir nesenių, pritariančių šiam sumanymui ir sugebančių jį raštais remti.

„MŪSŲ SENOVĖ"

Senių ir nesenių susirinkimas sausio 23 d., kuriame, be kitų, dalyvavo dar J. Bulota, Būga, Čiurlionienė, P. Klimas, kap. Laurinaitis, V. Palukaitis ir Vireliūnas[1], nusprendė: 1) leisti specialį organą Lietuvos istorijos medžiagai rinkti vardu „Mūsų Senovė"; 2) leisti neperiodiškai 3–4 kartus per metus po 8–10 spaudos lankų sulig to, kaip susirinks raštų; 3) redaktorium išrinko kun. Juozą Tumą, į Redakcijos komisiją prof. K. Būgą, A. Janulaitį[2] ir P. Klimą; 4) kreiptis į Švietimo ministeriją, kad ji šį leidinį finansuotų. Pareiškimas ministerijai įteiktas š. mėn. 24 d.[3]

NUNCIJUS LENKIJAI IR LIETUVOS VALDŽIA

„Corriere della Sera"[1] žiniomis, nuncijus Ratti[2] esąs paskirtas Milano arkivyskupu ir neilgai betrukęs išvažiuosiąs iš Varšuvos. Taigi kaip tik dabar laikas pasirūpinti, kad Lietuva nebebūtų žinioje nuncijaus lenkams. Kaip mums buvo sunku su Mr. Ratti, mes ilgai neužmiršime.

DARBO IR MENŲ ŠVENTEI GEGUŽĖS 1 DIENĄ

Aš nėmaž neabejoju, jog lietuvių daidalams[1] profesinė savo šventė išsirinkti gegužės pirmą dieną palenkė sveikas, demokratinis jų instinktas; tą būtent dieną, kurią jau pirma buvo pasisavinę darbo žmonės: dailė (menas) ir darbas du neišskiriamu veiksniu. Imkime paprasčiausius darbo dailinimo pavyzdžius.

Kala kalvis vinį ir daro ją kantuotą, nors mechanika to nereikalauja; ir „kepurėlę" jai uždeda išmislingą, nors mechanika tereikalauja, kad ji būtų riestagalė.

Artojas aria žemę ir stengiasi savo darbo išvaizdą palikti geometriškai taisyklingą; anaiptol ne dėl to, kad nuo to priderėtų didesnis sėjos vaisius.

Fabrikų mašinynėje, kur pragariškas trenksmas ir galvotrūkčių darbas, mašinos ir sienos tyčia dažomos skaisčiomis ir švelniomis varsomis: tai sutaupą darbininkų energiją, tai neleidžią nupulti jų ūpui.

Net ir moterystėje mylėtis reikią – dailiškai, nes bet koks nepapuoštas realizmas yra tiesiog bjaurus. Taip kitkart skelbė „Bračnaja Gazeta"[2].

Menas darbą dvasina, jam poezijos teikia, jį nemirštamą daro.

Man neapsakomai gražu ir reikšminga, kai raumeningas kalnavertis, prieš pradėdamas sunkųjį darbą, ima ir persižegnoja: tai sveikas jo instinktas materialybės reiškinį kelia į dvasių pasaulį.

Tas pats žmogaus instinktas verčia jį, kad pirma pastebėtų ir įsidėmėtų darbo majestotingumą ir grandiotybę, o ne suskaitytų jo naudingumą.

Menų kūrybą aš drąsiai pavadinčiau Kūrėjų Kūrėjo garbinimu. Bet kuris gamtos padaras liaupsina savo pirmapradį padarytoją, tai tiesa. Vis dėlto garvežimis ir yra didesnis Išminčių Išminties reiškinys neg uola: jis sąmoningai padarytas tos Išminties atšvaitos – proto, uola – nesąmoningas amžinosios būtenybės padaras.

Dar aukščiau siekia amžinybės tai, kas yra visos sielos, ne vieno tik proto išdavas, kas ne tik protu sukombinuojama, bet ir visais jausmais sušildoma, – menų darbo išdavai. Menų darbai labiau komplikuoti neg machaniniai, tai ir pajėgų daugiau praryja; net fizinių pajėgų, be kurių neįtempsi – dvasinių. Dėl to ir tiems darbams yra lemta didesnis patvarumas. Toks jų ir veiksmas.

Mechaninio veiksmo įspūdžiai baigias su juo pačiu. Smailas duria ir sopina, nebeduria – ir smailo nebeatmename. Paveikslas ar skulptūra, paveikę per akis ir pasitraukę, palieka įspūdį. To įspūdžio ieško ir kiti; visi nori, kad jie veiktų kuo ilgiausiai.

Taigi menų darbai dvasina pasaulį, liepia jį kad kiltų jis aukštyn nuo materialybės. Menas – tai darbo malda, dar prakilnesnė už lūpų ar nerealizuotų minčių maldą: šios tave vieną teverčia santykiauti su Aukštybėmis, ir per tą vieną valandą, menai – ištisas kartų kartas.

Mechaninis darbas – galingas, meninis gi – tiesiog stebuklingas: abejiem sveika susidėjus. Dera ir meninkams dėtis su darbininkais, bendrą šventę švenčiant.

ŽEMAIČIŲ VYSKUPIJOS 500 METŲ SUKAKTIES ŠVENTIMAS

Kanauninkas K. Prapuolenis[1] jau išvažiavo iš Romos, vežtdamas jubiliejines Žemaičių vyskupijai „breves" (popiežiaus laiškus), atsakus į Žemaičių vyskupo prašymus.

Ž. V. štai ko buvo Šventąjį Tėvą prašęs.

1. Žemaičių vyskupiją yra įkūręs Konstancijos Tėvų Susirinkimas per Lvovo vyskupą Joną[2] ir Vilniaus vyskupą Petrą[3] 1417 metų spalių 24 d. Tai patvirtinęs yra popiežius Martynas V[4] bulla „Miserabilis Deus"[5] 1421 m. III Idus Septembris = rugsėjo 11 d. Tai šiemet sukanka 5 amžiai, kaip ji Šventojo Sosto malone esti.

Per pereitus amžius Žemaičių vyskupija, būdama tarp nekatalikiškų šalių, Prūsijos ir Latvijos, nuolat buvo pavojuje tai iš graikų rusų schizmos, tai iš protestantizmo. Nes gale 18 amžiaus, sudraskius Lenkų-Lietuvių Respubliką, didžioji dalis Lietuvos su visa Žemaičių vyskupija buvo patekusi Rusijos imperijai. Katalikų padėjimas čia buvo kuo liūdniausias. Valdžia visaip stengėsi, kad katalikų sumažėtų, kad visi gyventojai išvirstų graikų–rusų tikėjiman. Tam tikslui buvo leidžiami caro ukazai[6], įstatymai ir prievartos priemonės. Tačiau gilus žmonių religingumas, Dievui padedant ir Apaštalų Sostui globojant, nugalėjo visus persekiojimus ir pavojumus iš šalies ir išlaikė neliečiamą katalikų tikybą.

Atsimainius šioms aplinkybėms, sutrūkus ryšiams, kuriais per ištisus amžius buvo suvaržyta svetimoje valstybėje katalikų tikyba, jau galima tikėtis, jog atgijusioje Lietuvos valstybėje, kur didžiuma katalikų, Bažnyčios laisvė bus aprūpinta įstatymais; juoba kad vyskupijos žmonės pasižymi tikėjimo gerbimu ir prisirišimu prie Apaštalų Sosto.

Kad šitos pasaulinės iškilmės nebūtų vyskupijai vien linksmos, bet drauge ir išganingos, prašyta, kad popiežius tėviškai suteiktų visuotinus atlaidus, tiek kartų gaunamus, kiek kartų per tris mėnesius, t. y. nuo mišparų rugsėjo mėn. 10 d. lig pabaigai gruodžio mėn. vienuoliktos dienos, prideramai išpažinę, eucharistine komunija pasitvirtinę, bet kurią bažnyčią toje vyskupijoje, vyskupui nurodžius, aplankys ir ten už Bažnyčią sulig popiežiaus intencijos pasimels.

2. Žemaičių Katedros bažnyčia, šš. Apaštalams Petrui ir Povilui pagerbti pastatyta Kaune, Lietuvoje, savo senove, didumu, dailės paminklais ir visų žmonių lankymu pasižyminti, tikrai yra laikoma tarp svarbiųjų Lietuvos bažnyčių. Pradžioje XV amžiaus

Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto gotiko stilium pamaldžiai išstatyta, milžinišku savo didumu (90 metrų ilgio ir 37 pločio) viršija visas kitas šio krašto bažnyčias. Paskui dovanota tėvams augustijonams[7], per ilgus amžius Lietuvos vyskupų, tikinčiųjų, turtuolių, kunigaikščių nuolat aprūpinama ir ypatingomis privilegijomis buvo puošiama. Stebėtina, kad ji, nors perkentusi sunkiausias priešingybes, 1655 m. švedų, 1733 m. ugnies naikinta, tačiau niekados nebuvo galutinai nugriauta ir, neilgai trukus, Dievui padedant, vėl būdavo atstatoma kaip ir buvus. Paveikslais ir kitais dailės kūriniais papuošta, brangiais rūbais aprūpinta, daugeliu šv. Relikvijų pagerbta. Čia gi yra grabai naujesniųjų Žemaičių vyskupų: Motiejaus III Valančiaus, daug religinių ir literatinių nuopelnų padariusio, populiariausio ganytojo ir rašytojo; Mečislovo Paliulionies[8], drąsaus Bažnyčios ir tikėjimo laisvės gynėjo nuo schizmatinės Rusų valdžios užpuolimų, puikaus vyskupijos administratoriaus; pamaldaus vyskupo Gasparo Cirtauto[9], kurio rūpesniu, padarius rinkliavą iš visų piliečių, Katedros bažnyčia puikiai buvo restauruota ir išpuošta.

Rugsėjo mėnesyje laukiama iškilmingo šventimo penkių šimtų metų sukakties, kaip Apaštalų Sosto malone yra įsteigta Žemaičių vyskupija. Be to, taip atsitiko, jog Kauno miestas dabar tapo vyriausias ir galva visos pakylančios Lietuvos, kur aukščiausios Respublikos įstaigos laikinai esti. Todėl Katedros bažnyčioje net svarbiausieji civiliniai atsitikimai religiškai ir iškilmingai yra švenčiami.

Visa tai išdėjus, idant paliktų per amžius atminimas švenčių penkių šimtų metų sukakties, kaip yra įsteigta vyskupija, didesnei Dievo garbei, krikščionių pamaldumui pakelti, visos vyskupijos ir valstybės gražnai padidinti, Kapitulos kanauninkų ir visų dvasiškių vardu prašyta, kad pagarbos vertajai Žemaičių Katedrai būtų suteiktas Mažosios Bazilikos titulas ir privilegijos.

Šventasis Tėvas tų dviejų prašymų yra išklausęs, jubiliejinius atlaidus Žemaičių vyskupijai yra suteikęs ir Bazilikos vardą jų katedrai pripažinęs. Oficialiai tai bus paskelbta per sukakties šventę rugsėjo 11 d.

NAFTALIS FRIDMANAS

Rugpjūčio 24 d. širdies liga mirė Panevėžio advokatas, 3 ir 4 Rusijos Dūmos ir Lietuvos Steigiamojo Seimo bei Žydų Tautos Tarybos narys, 59 m. amžiaus, gimęs apie Kražius, juridinį fakultetą išėjęs Petrapilio universitete, žydų autonomijos kūrėjas – N. Fridmanas[1].

Šitų vienų faktų būtų sočiai gana, kad paskaitytume nabaštiką pirmoje eilėje didžiųjų visuomenės veikėjų. Bet to maža. N. Fridmano atminčiai yra ypatinga atgimstančios Lietuvos širdyje vieta. Ir aš velioniui skiriu laikraštininko žodžius, kurie plaukia iš širdies.

1916 metų galas ir pradžia 1917 m. Rusija aižėja, anarchija kasdien didėja, valdžios nebesimato, Kerenskio[2] pastangos dar menkesnės, neg buvo Lvovo[3]. Ir tos tautos, kurios taip trukšmingai skelbės jungsiąsis į viena Rusijai ginti, nebematydamos jungėjų, ima kiekviena savo būtimi rūpintis.

Lietuvių Centro komitete (Draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti) Baskovo skresgatvėje Nr. 29 taip pat eina tarybos nuo popietuvės lig pat vidunakčių. Kas dieną kalbama po 5–6 valandas; dažnai po 8. Veikėjai, pradirbę nuo 10–3 val., vos vos papietavę, rodos išvargę, vis dėlto veidai jiems dega nerimu, akys blizga nekantrybe ir sielvartu, kad bent nepraleidus momento, kad bent visas, kasdien atsimainančias padėtis sunaudojus Lietuvos nepriklausomybei.

Keturi žydų advokatai čia pat. Ar jiems rūpi Lietuvos nepriklausomybė? Gal ne. Tas dalykas ir daugeliui lietuvių neaiškus. Bet neabejotinai jiems rūpi Lietuvos piliečiai. Jie drauge suka galvas, formuluoja, kombinuoja ir leidžia dėti draugėn savo vardą.

N. Fridmanas kalba labai mažai ir vis dėlto jis centrinė figūra visų keturių žydų. Į jį kreipiasi mūsų akys, jis organizatorius nepartinių žydų, kurie dedas su lietuviais. Fridmanas veikė į mus moraliai; ir mums buvo be galo smagu ir drąsu, jaučiant, jog nebe vieni patys esame.

Kaip daug reiškė ta moralė Fridmano parama, tegalima suprasti, sulyginant su visais kitais kaimynais, kurie buvo kviesti

lietuviams į talką. Gudai nesutiko: jie Vilniaus pareikalavo sau, ir gavome išsiskirti, nors jie buvo atsivedę Romaną Skirmuntą[4], kaipo gudą. Nesutiko ir lenkai su Jaloveckiu, M. Babianskiu ir kun. Maciejevičium[5], jie pareikalavo ketveriopumo Lietuvos valstybėje, kad ji jokiu būdu nebūtų tautinė.

Tačiau niekas taip skaisčiai neužakcentavo Fridmano simpatingumo, kaip Vl. Požela[6] ir jo draugai žydai bundistai[7]. Vl. Požela „rabolepstvoval"[8] prieš Bundą daugiau, neg to reikalavo jo partijos katekizmas. Ištikus reikalui padaryti vieną drąsų ir statų žingsnį į Rusų vyriausybę, kada kiekviena diena buvo brangi, Požela užsispyrė nedaryti to be Bundo. Mes, lietuviai, ničnieko neturėjome prieš bendravimą su s. dem. ir bundistais. Vl. Požela mokėjo žavėti savo asmeniu, buvo gerbiamas. Bet kaip žydai bundistai pasielgė su juo ir su visa Lietuvių Taryba, to užmiršti negalima. Jie per ištisus tris mėnesius atidėliojo savo atsilankymą. Pagaliau kai Požela turbūt verkte išverkė, kad ateitų, bundistai atsisėdo ir smūksojo kaip mumijos. Girdi, atėję pasiinformuoti, o ką nors tarti neesą įgalioti.

Užvilti ir suvilioti Vl. Poželos, pralaimėję tiek brangaus laiko, kokiuo skausmu žiūrėjome į tą Bundo nebylį posėdį. Ir aš mačiau, jog tą padėtį tikrai tejaučia – Fridmanas. Dirstelėjome į kits kitą ir susipratome be žodžių.

– Visokių ir pas mus yra...

Atsakė ramiai kaip paprastai, bet buvo jaučiama, jog ir jis kenčia. Ir tapo Fridmanas man aiškus ir brangus. Ir šypterėjau aš jam kaip draugui; tiktai jam, nors ir kiti buvo draugai.

Fridmanas buvo žydas, bet ne vien žydas; jo širdis nebuvo susiaurinta nei tautybe nei partingumu. Jis buvo Lietuvos visuomenės žmogus, nors ir kūrė žydams autonomiją.

Štai kodėl velioniui mūsų S. Seimo nariui pridera ne konvencionalis žodis.

GERBIAMIESIEMS LIETUVOS BAŽNYČIŲ REKTORIAMS

Kražių Vidurinės Mokyklos laikymo Draugijos PRAŠYMAS

Maloningieji Tėvai Ganytojai! Kam mūsų nerūpi šv. Katalikų tikėjimas, kas mūsų nesisieloja dėl doro tikybinio jaunuomenės auklėjimo! Eilėje priemonių tam tikslui kilniausia yra mokykla, o eilėje seniausių ir garsiausių Lietuvos mokyklų stovi Kražių gimnazija, gyvavusi ir veikusi 1616–1840 m.[1] Čia, Kražiuose, susikūrė Varnių kunigų seminarija[2], čia išsirutuliojo ir pasėkmingai su Kėdainių kalvinų mokykla varžėsi katalikiška gimnazija. Ji buvo prisiviliojusi geriausius visos Respublikos profesorius, pradedant nuo dainiaus odininko Sarbievijaus, pralenkusio patį Horacijų[3], nuo pirmojo Lietuvos istorininko Alberto Vijūko-Kojelavičiaus (1609–1677), autoriaus „Historia Lituaniae" ir 2 tomų „Herbarz W. Ks. Litewskiego"[4] ir baigiant Vilniaus vyskupu Klongevičium[5] bei Žemaičių vyskupu Valančium[6].

Kražių įdiegtos katalikybės žymės neišnyko nei pusei šimto metų praslinkus: kražiečiai drąsiai stojo už Katalikų bažnyčias prieš pasikėsinimą Rusų valdžios. Kražiai tad kultūrino Lietuvą katalikiškai ir išgarsino ją, kaipo pastoviai katalikišką, 1893 metų istorija[7]. Šitie istorijos daviniai yra visos Lietuvos pliusai, ir mes, garsiosios Kražių gimnazijos atgaivintojai, teisėtai kreipiamės į visą Lietuvą, pašaukdami ją mums į talką.

Kražių mokykla vėl virsta gimnazija, tik ji stinga erdvų rūmų sau ir bendrabučiui. Tėveliai, malonėkite kurį šventadienį išdėti mūsų reikalą susirinkusiems geriems katalikams ir parinkite iš jų aukų, kad Kražių mokykla vėl atgautų pirmykščią savo šlovę ir galią veikti. Turime sumobilizavę rinktinius mokytojus katalikus ir toliau budriai jų rinksimės.

Kražiuose, 1922 m. sausio 6 d.

ALMA MATER[1]

Lietuviškai vargu bau išversi lotinišką būdvardį – *almus*: garbės vertas, mielas, malonus. Alma Redemptoris Mater[2] – taip šaukiame Dievo Motiną; tuo garbės titulu vadiname universitą, akademiją; tuos mokslo ir auklėjimo iždynus, kurie mūsų jaunuomenę, mūsų laukimą „žmonėmis padaro".

Vakar aš praėjau pro rūmus Duonelaičio gatvėje, ir man net silpna pasidarė, pirmą kartą išvydus ant didžiųjų jų durų gražų parašą: *Universitas*. Gavau valandėlę pastovėti prieš jį, pilnas kažin ko rimta ir džiaugsminga. Habemus Almam Matrem![3] Turime pagaliau motiną, kuri visame pasaulyje yra įgijusi vardą – alma.

Aš turėjau ir paprastą motiną, kurią aš tevadinau – cara, brangi; ji man buvo ir tebėra brangi, nors senai senai jos nebėra gyvos. Ji buvo žmona, kaip ir kitos. Turbūt, kaip ir kiti, su žmoniškomis silpnybėmis ir paklydimais. Tačiau man nėkados nebuvo parėjęs noras panagrinėti jos „istoriją"; ne giminę, tik jos asmeninius, pirmuosius žingsnius. Galbūt ten buvo vienos skaistybės; bet jei būčiau ten radęs bent vieną lapelį, kurius paprastai norime iš savo istorijos išplėšti, aš būčiau buvęs labai nelaimingas. Tai ir neieškojau, tai ir tenkinaus, kad ji – mano motina ir, kaipo tokia, carissima, amantissima[4], tiesiog – alma, nors buvo mužikė ir mane mužiką paleido į pasaulį vargo vargti ir kitiems vargti padėti.

Esu paskui ėjęs atsakomingas pareigas, laimėjęs garbės titulą. Ir man dabar būtų keista iš ko nors išgirsti: „Ei, tu, chame, kur įsirioglinai! Juk tai tik kiltingiesiems skirta!" Lygiai keista būtų buvę tą pat išgirsti ir pačioje pradžioje gyvenimo karjeros: „Ei, kur sieki su tokiomis mažomis kvalifikacijomis: juk tai milžinų uždaviniai!" Būtų keista girdėti ir neloginga sakyti, nes tai, kas esti padaryta, įvertinama išdavais, ne kiltimi ar kitu kuo.

Taigi kas savęs vertas, tas turi būti riceris savo tradicijų, gynėjas savo ir savo motutės, matris carissimae, garbės, bent griaudaus jos atminimo. Tai labai natūralu. Užtai nė girti netenka, į ką pats instinktas varo. Antai sukakus lygiai 20 metų, kaip

aš išėjau iš savo realinės mokyklos Dinabarke[5], kuri mums, lietuviams, anais laikais buvo toli gražu ne motina, tik rusintoja, aš pajutau didelio noro nuvažiuoti ir pamatyti jos mūrus. Galbūt dėl to, kad ten susikrovė žmoniškosios mano savybės. Nuvažiavau, apėjau, nebelabai bepažinau – perdirbta, ir vis dėlto likau kupinas mielo jausmo.

Ir nežinau, kaip beplaktų man širdis, kad aš būčiau išėjęs patį aukštąjį mokslą universite, kur man būtų buvę duota daug daugiau šviesos: filosofijos, miklumo, kalbų, – visa to, kas plačiau atidaro duris į Europą, į jos šeimyną, kurios tarpe mes dabar ieškom sau vietos, ir aš, jau mokslu pagarsėjęs, diplomatijoje laimėjęs, po kelių dešimtų metų būčiau atėjęs nulenkti jam savo žilą galvą – Almae Matri. Jaunuomene, jei tu nori susilaukti tokio momento, kurs tau dosniai atlygins už visą tavo vargą, tu per abu žandu ryk universito gudrybes ir dorybes ir gerbk gerbk tą šaltinį, iš kurio visa tai tau plaukia! Tegu tau jis lieka tyras, iš nesuteršamų gilumų trykštąs, nors aplink apteršta. Tu nesidairyk, mužikas ar grafas yra jį atvėręs: tau tai vis tasia, tu imi – gatava.

Šituos žodžius, prastus ir negudrius kaip vaiko, kaip sūnaus, aš pajutau reikalinga pasakyti, palengvindamas tą didelę širdgėlą, kurios aš patyriau, paskaitęs savame gi organe A. Voldemaro, profesoriaus ir redaktoriaus, straipsnį „Tėvynės Balso" Nr. 20 iš vas. 23 d.[6], kone tuojau po atidarymo Universito.

Dalyvavau jo atidaryme. Nepasakysiu, kad tai man būtų davę entuziazmo. Nenormaliais laikais atidaromas, mažomis pajėgomis steigiamas mūsų Universitas teikė tą valandą ne garbės ir pasididžiavimo, tik dėjo sunkią ant visų pareigą pradėti dirbti atsidėjus, kad galų gale virstų garbe mums ir pelnytų mūsų pasididžiavimą: štai ką unitis viribus[7] mes tesėjome padaryti! Kad iš šalies mums pasakytų: taip, esate didvyriai; ne ištesėjimu, bet pasiryžimu ir pastangomis, kurie atstoja daugybę kitų kvalifikacijų. Ir pirmasis, skiriamasis, kitaip ir būti negali, universito rektorius aiškiai tai juto, kai sakęs bijąs, ar tik tesėsiąs per dideliam uždaviniui, per dideliam Tėvynės laukimui. Mes, susirinkę, laiminome jį į sunkų darbą – tesėti kiek tik galima, ir laiku jau buvome dėkingi už būsimąsias jo pastangas.

Rektorius Šimkus[8] stojos mūsų vaizduotėje ne dabarties Šimkus, tik laukiamosios ateities. Jis ir kiti profesoriai tuo tarpu eina į universitą pelnyti jam garbės titulo – Almae Matris, o sau mokslo titulų – doktoratų. Rektorius Šimkus tam kartui buvo mums tai motinai teikiamas vyras, „pan małżonek"[9], gerbiamas bent už tai viena, kad jis mūsų Motinos vyras, kaip Anglų karalienės Viktorijos Albertas[10], kuriam tauta išstatė kuo puikiausį paminklą daugiau už tai, kad jis buvo jos karalienės vyras.

Kas to neišmanė, kad tai toli gražu dar ne rektoriaus idealas, tik siekiąs idealo? Ir tokiuo štai momentu vienas artimųjų rektoriaus padėjėjų, vieno fakulto dekanas, viešai išverčia publikai visas to vyro tariamąsias neigiamąsias puses ir dėl jų, tik dėl jų, atsisako dalyvauti sunkiame pradedamame darbe, kurs, kaip kiekvienas pradedamasis, natūraliai pilnas paklaidų ir riklumų! Šis darbas šiuo momentu buvo man lygus tam, kaip kad kas būtų netikėtai atėjęs į mane ir arti į veidą riktelėjęs: tavo tėvas štai koks yra, tavo motina štai kokia bus! Lyg į brangią vargingai skaptuojamą figūrą būtų kas iš visų pajėgų sudavęs kūju, kad ji sutrupėtų.

Aš rektorių Šimkų mažai tepažįstu, ar jis mužikas ar grafas, daktaras ar ne, profesorius ar ne; neturėjau su juo jokių artimesnių santykių. Tai man nėra už ką jis nei girti, nei peikti. O jei ir buvo už ką kita papeikti, tai tasai „kas kita" praėjo, ir jis atsistoja visai kitoje rolėje – mano Matris vyro, kurio „Cham cum vidisset verenda patris sui esse nudata, nuntiavit fratribus suis"* (Genesis[11], 9) ir mus, lyg tuos Semą ir Japhethą, privertė štai „pallium imponere humeris suis et operire verenda patris sui faciesque eorum aversae erant et non viderunt" ** (*Ib.*).

---

* „Pamatęs savo tėvo gėdą, Chamas pasakė broliams savo". *Red.*

** „Pasiėmę apsiaustą ant pečių savo ir nunešę, uždengė gėdą tėvo savo; jie buvo atsigręžę ir nematė". *Red.*

NUO DEGTINĖS TVAIKO LIETUVA APAKO

(Mūsų šviesuomenei sutinkant direktorių Tarptautinio Biuro kovai su alkoholiu dr. Hercodą bal. 5 d.)

Pamažu pamažu ima pildytis rasiniai lietuvių svyrimai į Europos šeimą. Politikos atsitikimų prislėgti, kokiu pasiilgimu mes tiesėme rankas ten, kur tarptautiniame katile virė kepė žmoniškiausios idėjos. Ir politiškai jau beveik tapome laisvi ir lygūs kitiems Europos šeimos nariams. Nebe mes, tik ji pati štai jau tiesia mums savo rankas, šaukdama į bendrą darbą. Gelžkeliai, paštai, telegrafai, Raudonasis Kryžius ir k.t. jau įpynė į Europos tinklą mechaniškai. Šiandien štai jos atstovas pats atvyko į mus padaryti su mumis dvasių sąjungos kovai su baisiausiu žmonijos priešu, su alkoholiu.

Ką mes dabar darysime – ar priimsime šitą į mus ištiestą ranką, ar ją paniekinę atstumsime? Šiandien, tuojau, ne kada kitados, mes turime aiškiai patys sau pasisakyti: su alkoholiu sąjungoje eisime prieš viso pasaulio blaivintojus, ar su šiais pastaraisiais sąjungoje sudarysime barjerą šiam baisiam atėjūnui, kaip sudarome barjerą prieš cholerą, džumą, gyvulių marą ir baisiąsias epidemijas. Jei mes iš tikrųjų esame šviesuoliai, mes *privalome* daugiau nebesvyruodami priimti Tarptautinio biuro ranką ir jau bendrai žengti prieš priešą. To iš mūsų reikalauja Tėvynė: kas yra šiuo tarpu lankęs mūsų provinciją, tie vienan balsan sako – tepamirkstie alkoholyje vaikai, kaip dabar mirksta jų tėvai, ir būsimoji karta bus tikri išsigimėliai.

Lietuviai, šviesuoliai, patriotai! Ar jūs girdite: Lietuva išsigema! Ar mes tam dėjome visas pastangas, kad, išsivadavę iš politikos nelaisvės, numarmėtume į kitą dar baisesnę nelaisvę? Iš politikos vergijos pasiliuosuodami, mes šaukiamės talkininkų; pasikliaujame anglais, italais, rusais. Bet iš vergijos, kurią mes patys sau susidarome, pasisavindami blogą įprotį, gera valia susidarkydami kūną ir sielą, išsivaduoti nėra talkininkų, nebėra padėjėjų. Įsipratinęs narkotizuotis alkoholiu turi žūti; tai jau

nebeišvengiama. Talkininkų štai randasi tikresniam dalykui. Medikai sakos dar neturį vaistų cholerai pagydyti, dėl to nenusimena, nes, girdi, jie turį dar geresnių priemonių: visai nesusirgti cholera. Jei tad žinome alkoholizmą esant veik nebepagydomą, bevelykime netapti alkoholikais ir neprileiskime, kad kiti alkoholizuotųsi.

Pasaulis senai kovoja su alkoholizmu. Ilgu prityrimu jis terado vieną vienatinę radikalę priemonę alkoholizmui sustabdyti – absoliutų nusiturėjimą nuo alkoholio bet kuriuo pavidalu: nuo gryno spirito, nuo dažyto spirito, nuo saldyto spirito, nuo vyno ir alaus, kurie turi daugiau kaip $1^1/_2$–2% alkoholio. Griežtas uždraudimas, prohibicija, „sausinimas" valstybių, prasidėjęs Amerikoje, sparčiai žengia per Skandinaviją, Angliją, Šveicariją, Vokietiją[1] ir štai pasiekia Pabaltės mažutes valstybes. Prohibicijos klausimą svarsto parlamentai. Visuomenės stoja į kovą ne su kapitalizmu ar nuo panašių, tik primon galvon su brovarais ir tais, kurie nuodų gaminimu verčias. Gerai pasakė dr. Hercodas: kovoja čia ne idėjos, tik spekuliantai visuomenės sveikata ir sąžine.

Mes, atgimę politiškai, pasjuntame štai reikalingi dar kartą atgimti dvasiškai. Ir jei to nepadarysime ir ūmai – galas mums: pasiektuosius rezultatus savo rankomis sunaikinsime, nepasigavę tvirtybės valios, netarę stačiai: jokių daugiau kompromisų su savo silpnybe, su alkoholiu, su tuo „a bissel Bier, a bissel Wein"[2]; bet tik palikus *in statu, quo ante*[3], mes greiti padaryti kompromisą su pačiu Mefistu[4].

Reikia atgimti. Tai mums ir dainius sako, Maironis, kurs daugelį kartų yra pasireiškęs Vates, wieszcz[5] esąs.

(Vilniaus) skundais neatsiimsi,
Tik darbo prakaitu karčiu,
Tik kova ir keliu stačiu,
Tiktai kad pats dvasia atgimsi.[6]

Tai pranašystė, jog ne tik Vilniaus, bet ir daugelio kitų mūsų gyvenimo problemų mes ginklu neišrišime, bet jas išrišime tik patys tapę visiems pageidaujama vertenybe. Antai taip pat maža mums prietelinga Šveicarija žengia priešakyje pasaulinės pa-

žangos, ir prie jos glaudžiasi net didžiuliai; tokia jau vidaus pajėgos galybė.

Ir pirmiau dar tą pačią tiesą yra mums pasakęs didis Lietuvos patriotas ir darbininkas Žemaičių vyskupas Motiejus III[7], kada savo politiką pradėjo nuo dorinimo. Ginklas ginklą nugali, sakė jis; revoliucija galima nuslopinti, bet vidaus tvirtybei sulaužyti nėra priemonių. Ir ėmė prispaustinai plėsti absoliutų nusiturėjimą nuo alkoholio.

Lietuvos šviesuomene, į jus žiūri visas kraštas, tavimi seka, iš tavęs laukia išganymo. Ar tu užvilsi liaudį? Jei ketini užvilti pakylėjusi, dar giliau nugramzdinti, geriau būtų buvę tau visai neatsiradus Lietuvoje. Bet aš esu tikras, kad tu namie, klubuose, parlamente, kai teks tau principialinai spręsti, tu išspręsi už griežtą nevartojimą alkoholio, už griežtą jo draudimą, kaip nubalsuotų ir dori mūsų kaimų gėrėjai, jei alkoholio klausimas būtų palikta savivaldybių apsisprendimui.

Tam kartui bent šių Velykų šventės nusuprofanuokime – nestatykime stalan butelių!

STATYKIME GIRTUOKLIAMS PAMINKLUS!

Apie Baisogalos nelaimę, kuri atsitiko Lietuvos valstybei š. mėn. 19 d., mes iki šiol neturime tikrų žinių, nors tardymas eina. Atsitiktinai gaunamos žinios ir Eltos paskelbtoji žinia viena kitai prieštarauja. Kitur senai būtų bent keli laikraščiai pasiuntę savo korespondentų, mes to nepadarėme nė vienas.

O atsitikimas labai rimtas savo pasekmėmis ir priežastimis. Sudaužyta du traukiniu, vieno garvežimis apvirtęs, platformos sunaikintos, kito klasiniai vagonai paversti šipuliais, keletas žmonių negyvai užmuštų, keliolika sunkiai sužeistų, dar daugiau lengvai sužeistų ir šiaip jau išgąsdintų. Vienas mašinistas, paleidęs savo traukinį kitam į šoną, pats iššokęs, pabėgęs ir jo nerandą; antrą pasažirai norėję linčiuoti ir mušę. Viena buvę aišku, kad vidudienį jokiu būdu ar bent kad mašinistai, vienas ar abudu nebūtų tebebuvę girti iš švenčių.

Susisiekimo ministerija nėra griežtai uždraudusi savo tarnautojams, bent savo tarnybą einant, girtuokliauti ir neblaiviems žmonėms paveda milijoninius valstybės turtus bei šimtų piliečių gyvybę. Ministerija sekdami, tarnautojų nekontroliuoja stočių viršininkai ir kiti vyresnieji. Taip kits kitam pataikaudami, visi blogai tarnauja valstybei ir visuomenei.

Žmonės visa tai mato ir tyli. Bet kai atsitinka didelės nelaimės dėl to, nebeprivalome tylėti, kaip nebetylime dėl kiaurų tiltų, kai arkliai ima kojas sau išlūžti. Mes buvome pernai sušukę, kai girtas vieną žmogų nušovė[1]. Tai juoba turime dabar sušukti, kai girti (jei girti, o ne priešų pasamdytieji) ištisą eilę žmonių nužudo ir valstybei pridaro nebepataisomų milijoninių nuostolių.

Mums niekas dar nepaskelbė pavardžių tų jaunos mūsų valstybės karžygių, kurie sutrupino traukinius patys gyvi likdami. O Apveizda ne veltui bus juos gyvus palikusi. Nors aš ant jokio kalno negavau apreiškimo, tačiau lengvai susiprantu, kad dėkinga Lietuva privalo jiems, tiems gelžkelių girtuokliams, pastatyti paminklus.

Neabejojame, „Blaivybės" draugija[2] paskelbs ir konkursą tiems paminklams sugalvoti, kaip kitą kartą buvo paskelbusi konkursą priešalkoholiniam dramos veikalui parašyti. Bet kad ji yra gerokai nerangi, tai be konkurso pasiūlykime štai šitą projektą. Bet kad būtų aiškus mūsų projektas, motyvuokime jį.

Pirmiausia sumeskime tų karžygių nuopelnus. Lokomotyvas Lietuvai tai viena gyvybės arterija. Mūsų valstybė tol gyva, kol mes pritesėsime jai „kraujo" turto susisiekimu. Juo daugiau lokomotyvų ir vagonų, juo mums stipriau. O visa to yra labai labai nedaug. Vargais negalais gauname kokių kaužų, kurių nėra nei kur, nei kuo pataisyti. Tas vienas traukinys Nr. 8 buvo žmoniškas, su klasiniais vagonais, ir tą vieną girtuokliai sudaužė. Kas matė Baisogaloje apvirtusį garvežimį, šakalius puikių klasinių vagonų, tas sakės verkti norėjęs. Dabar lokomotyvų ir po kelioliką milijonų mokėdamas nebegauni, o kiekvienas vagonas bene po du milijonu atsieina (po 4–8000 rublių auksu seniau mokėta). Taigi gelžkelių girtuokliai pasveikino Lietuvos Nepriklausomą valstybę Velykų švenčių tokiuo raudonu kiaušiniu, kurs jai atsieina

į tris dešimtis milijonų auksinų. Kada visi mūsų gelžkeliai tą nuostolį išlygins, jei jie neturi iš ko net stotims būdelių pastatyti?

Didis tų girtuoklių nuopelnas... mūsų neprieteliams; jų padaryta žaizda mūsų valstybei tokia, kokią tegali padaryti ilgai galvota ir sugalvota lenkų ar bolševikų sabotažninkų sąjunga, nes piniginiai nuostoliai šiandien Lietuvai visų skaudžiausi, ir ne bet koks Lietuvos nevidonas teprisiplaks taip arti prie jos iždyno.

Daugiau, tuodu girtuokliu ir jų kompanija išvedė iš eilės į dvidešimtį valstybės darbininkų. Pinigais imant, tai antra tiek nuostolio. Šeimynų dramos aš tuo tarpu į tą ypatingą buhalteriją nededu: jų ašaros tegu girtuokliams prideda į jų nuodus daugiau pikantiškumo.

Trys dešimtys milijonų, keturios gyvybės, keliolika ligoninėje mirštančių. Tai suma valstybės sabotažninkų nuopelnų, už kurius jiems tegali būti tas vienas paminklas – du kartuvių stiebu toje pat vietoje, kur jie daužė Lietuvos valstybę. Šitas ypatingas „semaforas" tegu ilgesnį laiką pabūtų rodyklė gelžkelininkams, kuriems pavedama valstybės turtas ir piliečių gyvybė.

Susisiekimo ministerija labiau kaip kita kuri buvo turtinga visokiais lenkininkais, bolševikais, kurie Lietuvos gelžkeliais tarnavo saviesiems. Taigi visuomenė nekantriai laukia iš šio atsitikimo tardymo rezultatų, laukia viešo teismo ir satisfakcijos; laukia pasirodymo, kad ji kuopia savo Augijo staines[3] iš sabotažninkų, kurie visi yra girtuokliai ir jiems lygūs. Laikraščiai, be to, laukia pavardžių ir biografijų tiems karžygiams pagerbti. Girtoje Lietuvoje jiems turi būti paskirta gražiosios knygos.

Lietuvos girtuokliai, šaudykite žmones, traiškinkite žmones kelionėje! Visi gi jiems pataikaukite ir gerkite, gerkite didesnei savo ir Lietuvos naudai!

VILNIAUS KOMEDIJAI PASIBAIGUS

(Kalba protesto mitinge 23 IV)[1]

Pirmas aktas lenkų komedijos pasibaigė: buvęs Žemaičių dvarininkas, o dabar lenkų valstybės viršininkas[2], baltu arkliu

IV – 18 įjojęs Vilniun, vilniečiai gi jam išnešė raktus, kad prirakintų jų miestą prie Varšuvos.

Pirmasis kalbėtojas[3] jau išdėstė jums, jog tai tik komedija: Vilniaus – galvos – negalima atskirti nuo Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės gyvojo kūno; nebepenima, ji turi nudžiūti. Ligi šiol Vilnius mito tik Lietuva ir tranzitu; atseit tuo, kas nukrinta, pervežant per jį prekes iš Rusijos į Vokią. Vilnių lenkams pagrobus, Lietuva duoną suturėjo, ir tranzitas pasibaigė, nes Lietuvos rankose vienas gelžkelio galas: Vievis–Kaišiadorys–Kaunas–Virbalis, o antras jo galas latvių rankose – Kalkūnai–Dinabarkas. Lenkai gavo Vilnių ne tik ginti, bet ir maitinti.

Kiek jie tam dalykui paklojo pigių savo markių! Jei vieniems tik rinkimams į Seimą papirkti buvę asignuota keturios dešimtys, ne milijonų, tik milijardų, tai kiekgi beatsiėjo laikymas per dvejus – trejus metus didžiulės armijos, valdininkų ir parsidavėlių? Šimtai milijardų. Tai tiek daug, jog į Kauno Rotušės aikštę nesutilptų, ir toms šiukšlėms išvežti Lietuva neturėtų gana traukinių.

Lenkai pinigų patys neturi. Jie dirbasi markes iš popierėlių, ir tie popierėliai – pinigai Vilnijoje buvo lygūs klozetiniams popierėliams: kas jų prisitiko, tas gavo nešvankiai susitepti. Lenkų komedija ir buvo Vilnijoje, kad jie tik apsimesdavo „vaduoją" Vilnių; iš tikrųjų gi jie pirmon galvon tais pinigais demoralizavo žmones. Jei išskleistumei tuos milijardus po visą Vilnijos žemę, ji būtų perdėm nugrįsta; tų popierėlių neprilipo tik išimtinai tvirtam žmogui. Kam gi prilipo, tą padarė Jakštu ar „Andrzejem z Kapuściszek"[4], išgamomis, išvedamais, kaip šunes į medžioklę, loti prieš Lietuvą ir lietuvius. Lenkai *pinigais* užkariavo Vilniją, depravodami jos žmones, raute išraudami iš pavergtųjų žmonelių tikrąją Lietuvos Tėvynės meilę, sugadindami jų sielas. Pinigais pridirbo niekšų, parsidavėlių, prozaiškų lenkų jovalo ėdikų, kuriems vis viena, bet tik pilvas prikimšus. Kitus ginklu pabaigė gadinti, pridarydami bailių užsigynėlių, kuriems vis tasia, bet tik nemuštų. Okupuotoji Vilnija patapo vergų kraštas.

Ištisa eilė nežmoniškų priemonių, neteisėtų, dirbtinių nutarimų ir nelaisvų rinkimų, privedusių prie išsprendimo Vilniaus

klausimo vienų lenkų, ir tų dažytų, balsais. Vilniaus miestas, etnografinės Lietuvos pakraščiai ir Gudija pagaliau pateko lenkams į nasrus. Tik ar tai palaimins lenkus ir Vilniją? Ji lenkams kuo mažiausios vertybės. Vilniaus miestas pačiame pakraštyje, kaip kokio didžiulio tinklo kulyje. Pats neturėdamas, miestas lenkų valstybės nepralobins. Tie kelios dešimtys tūkstančių nelenkintų lietuvių tai tik lašas trijų dešimtų milijonų valstybės gyventojų jūroje. Žemė aplink Vilnių – lekiojanti smėlynai. Už paklotuosius šimtus milijardų lenkai būtų galėję naują miestą pasistatyti ir tiek pat žemės nusipirkti.

Ką gi Lenkija beduos Vilniui ir jo apylinkėms? Savo markių nebeduos, nes komedijos aktas pasibaigė. Duos giriamosios savo „kultūros", už kurią vilniečiams reiks prakaitu ir krauju mokėti. Taigi nei lenkams Vilnius, nei Vilniui lenkai nėra tokios vertenybės, kad tie ir kiti tokiuo įnirtimu siektų kits kitam už rankų. Tai tik apsimetimas. Siekiama visai ko kita, būtent Lietuvos ir jos jūros. Vilnius tai tik „placówka", forpostas, didelė ir stipra tvirtovė, tik vienas etapas lenkų pasidavimo Lietuvos link. Lietuva ir jos žemė tai tikrasai turtas, kuriuo Lenkai nori pasitaisyti reikalus, kaip dabar taisosi Gudų Beloviežos miškais[5].

Šitame žygy į Lietuvą lenkai nesustos, ar lietuviai paliaus siekę savo sostinės, ar nepaliaus. Paliovę tik sutvirtintų lenkų padėtį Vilniuje ir kvieste pasikviestų, kad, viena koja atsistoję Lietuvai ant galvos, ir antra atsistotų jai ant krūtinės. Taigi

Iš miego keldamas varguos,
O, Vilniaus neužmiršk, lietuvi!

Taip liepia mūsų dainius pranašas, nes iš čia keliais

Prabočiai ėjo ginti Prūsų;
Nuo čia lig Dono, lig Maskvos
Skelbei tu vardą Lietuvos!..
Buvai ir būsi mūsų, mūsų!
(Mair.)[6]

Neprieteliai sakos jau nukirtę mūsų valstybei galvą, atimdami jai sostinę. Čia yra du dalyku. Jei galvos mums nenukirto,

tik užčiaupė jai burną, kad nebegalėtų maitintis. Bet kai taip atsitinka, kad gerklė užauga, gydytojas pila stiprų maistą per nosį ir palaiko gyvybę. Nebeįsileidžia mūsų į mūsų sostinę. Tai raskime kelių oru ir pažemiais palaikyti santykius su likusiais ten, nors smaugiamais, vis dėlto patvariais lietuviais ir gaivinkime jų dvasią ir kūną. Nuliekamą skatiką neškime į Komitetą Vilniaus krašto lietuviams remti. Ar mes neturčiai? Ak, toli gražu ne! Kad mes sutaupytume visa tai, ką be reikalo išleidžiame nereikalingoms pramogoms, girtavimui, ištvirkavimui, mes visą šimtą savo įstaigų pasistatytume, šimtą būtinųjų savo reikalų aprūpintume ir nėmaž nereiktų mums siekti net Amerika. Piliečiai! Taupykite skatiką ne tik savo vargiajai dienai, bet ir Tėvynės priepuoliui, kai neprietelius ims vykinti antrą dalį savo sumanymo, sieks ją ir jus drauge pavergti. Tada bus jums vargas, kai neapsiginsite. Šiandien lėbaujate, tada jus ubagais paleis. Atminkite tad, ką turime pašonėje ir kokių aukų pareikalaus Tėvynės priepuolis. Ne, vienos galvos lenkas nepasisavins, visą kūno stuomenį palikdamas.

Bet jei ir nusikirstų galvą, tai palieka mums dar kito dainiaus pranašo testamentas kas daryti.

Lietuva mano! priešui ant tavęs įnirtus,
Privalai hidra tapti ta, kuriai nukirtus
Galvą, tuoj kelios galvos vieton jos išdygsta[7].

Seniau mus vadindavo teisingais, sulyginti su rusais, blaivais ir produktyvais, sulyginti su lenkais, šviesiais ir patvariais. Neduok, Dieve, jei laisvėje būtume patižę ir menkesniais virtę! Pasižadėkime dabar sau ir Europai akivaizdoje įsigalėjusių mūsų sostinėje lenkų, kad ir toliau statysimės valstybę ne ginklu ir jo įvykintais faktais, tik dorine savo pajėga, kuri padaro mus valstybingus.

Šalin ištvirkavimai, tinginys – sabotažas, lėbavimai! Būkime rimti, laukdami atsitikimų, kurie nusvers mūsų ir mūsų tautos gyvybę. Rimtų tenenugali priešingybės!

VYDŪNO PASKAITA

Rotušės salėje 26 d. Vydūnas kalbėjo apie vieną dalyką, nuo kurio tautos žūna, ir apie vieną dalyką, nuo kurio tautos kyla ar atgyja. Būtent apie tautos pajėgą gaminti ir įsigalėjantį pageidavimą. Tautos gyvybę laiduoja jos naudingumas. Tauta savaime atgyja ir visokių nepriklausomybių gauna, kai ji tampa kitiems reikšminga, kai ji esti reikalinga. Kai jos nebereikia, ji savaime turi nunykti. Taip buvo Spartai ir Atėnams nutikę[1], kai jie iš žemdirbių ėmė virsti svetnaudomis pirkliais. Žydų ypatingas padėjimas: jie ir negamindami gyvi, užtat destrukciją kitiems neša. Tikrai vydūnišku karštumu ir širdingumu paskaitininkas įkalbinėjo nežiūrėti egoistinių dalykų, kilti, turtėti, semti iš tautos, tik tenkintis ta didžiausia laime, kurios teduoda vienas gaminimas net alkyje ir skurde. Tikrai vydūnišku delikatnumu nebuvo prikišamai parodyta, kas lietuviuose žudo tautą; jis nė nežinąs, neturėdamas lėšų laikraščiams. Tačiau jauste jaučiąs, jog Lietuvoj sparčiai įsivyrauja asmeniniai geiduliai, kurius nusimaną žmonės privalą malšinti. Vydūnas viską kalbėjo tautos žvilgsniu; tą patį galėtų pasakyti ir tikras asketa asmeninės tobulybės žvilgsniu – kiek sveria susivaldąs, mažu kuo pasitenkinąs žmogus, tesvajojąs apie gerai darymą. Paskaita, nežiūrint pasikartojimų ir nereikalingų suktumų, buvo labai naudinga ir pilna salė klausytojų išėjo dėkingomis širdimis.

LATVIŲ–LIETUVIŲ VIENYBĖ

Šeštadienį šio birželio 3 d. Kauno lietuviai Vytauto kalne sutiko Rygos Lietuvių–Latvių Vienybės žmones. Jų buvo 40 su viršum, pusiau lietuvių, pusiau latvių, vyrų ir moterų. Vedė juos p. Ozolinis, dalyvavo Draugijos pirmininkas p. Riteris, Latvių Blaivininkų Dr. pirmininkas teisininkas p. Kempelis, „Latvio" bendraredaktoris p. Perkuns; iš lietuvių p. Vronevskis su žmona, mokytoja p. Maželytė ir kiti[1].

Per pusryčius Seimo narys kun. Krupavičius[2] pasveikino svečius, pasidžiaugdamas dviejų kaimynių santarve. Kan. Tumas, Kaunu apsimetęs sakė:

„Brangūs Sveteliai! Visas politikos nesantarves užmiršęs, sveikina jus Kaunas, seniausias visoje Pabaltėje miestas. Nevaizdus jis viduje; jis dar neturi pasitiekęs tiek kultūros brangenybių, kiek Ryga – tos, naujosios, kultūros. Vis dėlto jums parodys keletą bažnyčių, kurios pareikš jums mūsų artimumą Europai. Svarbiau gi, kad pasirodys jums savo piliakalnius, savo upes, savo apylinkių kalnus. Ir pasakys: šitie du yra padarę dabartinius lietuvius su visu jų būdu, su jų dainomis, su gražia jų mitologine Palemonų ir tikrąja kunigaikščių istorija, su dabartine nepriklausomybe! Jūsų pačių dalykas bus nuspręsti, ko čia yra daugiau ir dėl ko. Surištomis rankomis mes nepajėgėm daug ko prigyventi. Bet palaidomis rankomis ūmai prigyvenome naują, vaizdų dalyką – Karo muziejų, kur jūs pagaliau atsidursite. Jis pareikš jums, jog mes mokame dirbti kaip ir jūs, ir mudviem ne sarmata bus stovėti gretimai".

Svečiai džiaugės, jau suradę pirmąją jungę – meilingas širdis. Blaivininkų pirmininkas čia pat išdėstė ir pirmąjį konkretų susidėjimą – Pabaltės blaivininkų sąjungą, nes ir estų blaivininkas prof. Ernicas[3] žadąs mus aplankyti.

Tą dieną svečiai apžiūrėjo miestą, jo senovės jo muziejų, apylinkes. Sekmadienį lietuviai savo klube iškėlė jiems pietus su draugingomis kalbomis.

Tuo tarpu atvyko klaipėdiškiai svečiai su p. p. Braku, Lebartu[4] ir k. Tad jau visus drauge sutiko Karo muziejaus steigėjas dr. gen. Nagevičius[5]. Aprodęs savo veikalą, kuriuo visi dideliu įdomumu gėrėjosi, paprašė paklausyti muzikos ir dainų.

Pianinu ir rojaliu paskambino Veberio koncertą dvi ponios. Tautos dainas dainavo p. Olšauskaitė, p. Kudirka ir p. Sodeika[6]. Ploti privačioje salėje draudžiama; publika vargiai laikėsi, nepakėlusi džiaugsmingo triukšmo.

Jau apie 9 val. pasibaigė Muziejaus pramoga pagerbimu kritusių už laisvę, Laisvės varpu skambinimu ir iškilmingu Valsty-

bės Vėliavos nuleidimu. Jau gi mokama gen. Nagevičiaus užimponuoti. Svečiai lyg sapnuodami skirstės.

Vakare jiems buvo rodoma komedija teatre ir operetė bei šokiai Karių klube.

Pirmadienį visi svečiai iki Veliuonos palydėjo klaipėdiškius, grįžtančius namo. Su ašaromis akyse skyrėsi trijų kraštų tautos broliai: lietuviai, latviai, prūsai. Gedimino kalnas buvo liudytojas, kad atsiliepia tautybė, nors ji būtų amžių darkyta.

Vakarais mūsų lakūnai vežiojo klaipėdiškius ir rygiškius savo aeroplanais, džiugindami svečius. Jie grįžo patenkinti. Anot vieno latvio: mes čia atvažiavome tik iš šalies apsidairytų, o čia radome tokių vaišių, kokių nėmaž nesitikėjome.

Antradienį vakarą latviai svečiai Liaudies namuose iškėlė lietuviams atsisveikinimo arbatą. Salę papuošė abiejų tautų spalvomis. Vienoje sienoje buvo latvių varsomis, o antroje lietuvių varsomis dideli kriptonimai: L. L. V. (Lietuvių Latvių, Latvių Lietuvių Vienybė).

Skanios vaišės, meilios kalbos. Draugijos pirmininkas p. Riteris šiam kartui savo pirmininkavimo teises atidavė kun. Krupavičiui. Imta tartis čia pat prie stalo.

Pirma kalbėta, ar reikalinga yra ir Kaune įsteigti Lietuvių–Latvių Vienybės draugiją, kuri jau visus metus veikia Rygoje, ir mokytoja, Draugijos garbės narys p. Maželytė, ten latvius mokina lietuviškai. Mokinąsi net seni žmonės. Visa latvių tauta pritarianti lietuviams. Laikraščiai taipo pat.

Visi sutartinai sprendė, tokios Draugijos reikią ir Kaune. Kan. Tumas sakė:

„Tokio klausimo, ar reikia Draugijos, kuri supažindintų kaimynus su kaimynais, nereiktų nė svarstyti. Mes pretenduojame kultūringos tautos vardo. Kultūros gi nesamybė verčia ištirti net Afrikos dykumas, net tuščius žemės ašigalius, tai ką jau besakyti apie savo kiemą, pakluonę, parapiją ir gretimą valstybę.

Mūsų politikams dažnai nepasiseka sąjungos tik dėl to, kad jos remiamos vienais ekonominiais sumetimais, o neatsižvelgiama į psichologinius davinius. Jei sielose bus rasta kas bendra, kas į kits kitą svyra, tai susidarys ir politinės santarvės. Tai

nepolitinė Vienybės draugija bus pamatas ir politinei vienybei sudaryti. Žiūrėkite, kaip mes kits kito nepažįstame. Lietuviai latvius laiko grynais materialistais, kuriems niekas daugiau nerūpi. Latviai mano apie lietuvius, būk jie visiškai pasyvūs esą, pasyvūs ligi mulkystės. Taip tačiau nėra, ir patys latviai jau nujėgia, jog mums yra ko iš kits kito skolintis: lietuviams iš latvių praktiškumo, latviams iš lietuvių ideališkumo. Tai jau prieš 12 metų yra man rygiečiai sakęsis".

Į klausimą, kas gi daryti, buvo atsakyta: sekti kits kito literatūras, verstis veikalus, moderuoti, malšinti spaudos karštį, versti, kad mandagiai kalbėtų apie kits kitą, ieškotų pas kits kitą tikrų informacijų, o ne meluotų bet ko pasigavę, įsisteigti spaudos informacijų biurą.

Dr. Eretas[7] čia atpasakojo, kuo pasibaigė jau buvusios šiame dalyke pastangos: latviai nesidėjo, pinigų nemokėjo. Jam atsakyta – neminėkime, kas bloga buvo, stenkimės, kad taip nebebūtų.

Pagaliau latviai į organizacinę draugijos komisiją pasiūlijo p. Prūsienę, prof. Volterį ir stud. Jakobą[8], lietuviai nuo savęs – kun. Krupavičių, kan. Tumą ir dr. Buzelį[9]. Susirinkimas tai priėmė.

Turininga ir įdomi arbata pasibaigė abiejų tautų himnais. Trečiadienį vakarą svečius išlydėjo namo.

Latvių atsilankymas Kaune neprivalo palikti be pasekmių.

BIRŠTONO GYDOMOJI VIETA

I

Nemunas iš viso daro labai vingiuotą sieną tarp buvusiųjų Suvalkų ir Vilniaus žemių, tekėdamas tiesiai iš šiaurės į pietus. Bet tekėdamas pro Punią, Balbieriškį, Prienus ir Birštoną, padaro tokias dvi kilpas, lyg šelmeny „arkliukų" galvas. 50 kilometrų upės lengvai galima būtų atmesti, perkasus abiejų kilpų sąsmauką nuo Nemaniūnų į Birštoną 6 kilometrus arba vienos kilpos ties Birštonu – 1 kilometrą.

Šitos Nemuno kilpos senai jau įdomina pasaulio hidrotechnikus. Jų nuomone, čia būtų galima gauti toks vandens kritimas, kurio būtų sočiai gana aprūpinti griežtai visiems visos Lietuvos technikos reikalams – „baltuoju anglimi", destis gauti bent šimtą tūkstančių pajėgų elektros.

Ir kasimas čia būtų pigas, nes vingius upė daro ne dėl uolų kalnų, tik per minkštoje smėlio žemėje rausdamos. Tariamieji kalnai čia tik aukšti giliai įsiraususios upės krantai.

Ir gražumėlis gi tų Nemuno krantų! Birštono kilpos kilpelėje suvalkiečių pusėje pušynas griežtai toks pat, kaip Vilijos kilpoje užvingis (Zakret)[1] ties Vilnium. Puikiausias pasaulyje parkas kurortui. Dabar ten tegavęs vietos savo namams vienas pats daktaras Brundza, kurio rajone saulė nesėda. Sako, jis daktaraująs plote, lygiame pusei Prancijos, be jokios konkurencijos, turėdamas sostinę Prienuose, Birštoną – Carskoje Selo[2].

Be daktaro namo tame šile galima būtų išstatyti ištisi kvartalai su dešimtimis otelių ir atskirų vilų. O pačiame aukštame Nemuno krante tokių pilių, su kuriomis nesusilygintų pareinės pilys.

Kaip visur, taip ir čia, Nemuno slėnys turi apie kilometrą pločio ir už jo antrą aukštą krantą, kurs savo gražumu drąsiai rungiasi su kitu krantu. Šilai ir lapuotieji miškai reto vešlumo. Ką įdiegsi, tas prigijo. Galėtumei aklimatizuoti daugybę vasarių krašto retenybių. Liepos, akacijos, kaštanai šalia pušų, maumedžių, beržų. Krantai išvagoti grioviais nuo 100–150 pėdų gilumo ir tarp jų pačiame Birštone visų Lietuvos piliakalnių piliakalnis – Vytauto, nejau, bene iškilmingesnis už patį Gedimino piliakalnį Veliuonoje. Iškilmingesnis ir paslaptingesnis, nes didumo ir aukštumo toks pat, o rankų darbas čia visai aiškus, kai Veliuonoje tai gamtos padaras. „Ir sveiką žmogų patroškins, kas sumanys įlipti", sako apylinkės žmonės. Juoba turėjo troškinti priešus.

Vytauto pilis, arba piliakalnis, čia istoriška vieta, ne šių dienų patriotų prasimanymas. Esą dar žmonių, kurie buvę matę šone to piliakalnio skliautų mūrus ir angą, kai Nemunas ilgais metais savo ledų lytimis pradraskęs jam šoną.

Vytauto pakalnėje, jau lygioje žemumoje su Nemunu, muša kunkuliuoja bent dešimts verdenių sūraus vandens, vadinamo

Vytauto ašarėlėmis, kurią kitkart Kvinta[3] buvo praminęs savo dukters vardu – Viktorija. Dabar grįžtama prie Vytauto (kalno) ašarėlių.

Parudimėje ties bažnyčia mažame liūne vėl verda verdenės, jau tikrieji „birštonai", dar stipresnio sūrumo vandens neg Vytauto (kalno) ašarėlės. Ir stebėtina: šalia jų visų čionykštė Krakula[4] kuo skaniausio gero vandens gerti. Ją vadino Müllerienės[5] vardu – Lydija.

Sūrieji Vytauto ašarėlių vandens tai puikiausi reguliatoriai pilvui. Prie jų tiek greit papranti, jog visą dieną ilgėjies jų ir po dešimtį kartų bėgioji atsigertų, nors gydytojas ir reguliuoja. Bet kad Birštono kurorte gydytojo, to vieno Brundzos, tetenka po 0,001 dalį, tai visi manosi, kaip kas išmano, ir visiems geram eina.

Šiltosios vonios čia tokio veiksmo ramatikams, artritikams, neurastenikams, jog duok Europos patogumų, Birštoną padarysi daug garsesnį už visų vokiečių ir čekų „Badus"[6]. Nelaimė tik, kad visi patogumai, kurių čia buvo Kvintai ir Mülleriai pridarę, per karą tapo sunaikinti. Po karo Müllerienė otelius išpardavinėjo po 2000 rublių valstiečiams, o dabar jiems būtų buvę po pusę milijono. Ir kas liko – sugriuvę. Menkais valdžios pinigais keliolika vonių pataisyta didžiausiai žmonių naudai. Dėl to niekas čia neaimanoja, kad nėra kur nei pagulėti, nei pavalgyti. Kurhauze už 50 auksinų duoda sriubos ir pačiulpti autskario, kurį čia vadina – „mėsa". Galima būtų premija duoti tam, kas įveiktų ilgus nuo 10 centimetrų raumenų pluoštus, kurių kai vienas galas jau kruta didžiajame pilve, tai antras tebežaidžia burnoje, sauvalingai tebekutendamas gomurį. Rytą ir vakarą arbata su užkandžiais po 40 a.

Žydų valgykloje esą geriau, bet pietūs po 85 a. Kiaušiniai po 5–6 auks. Sūriai (varškės) po 40 auks., duona po 12 auks. svarui, ir tos nėra.

Stebėtinai negyvas punktas tas Birštonas. Niekas nieko čia nesigriebia, ir visi skundžiasi, kad niekas svetimas čia neatvažiuoja uždarbiauti: baro įtaisyti, duonos iškepti, pieno parūginti. Mieliausis uždarbis – nuplėšti neverčiai už butą, nes tai nereikalauja rūpesčio. Kambariai 1500–2000 auks. mėnesiui.

Taip, kaip dabar yra, Birštonas nekils. Bet davus koncesijas pramonininkams, įdėjus koks šimtas milijonų, jis ūmai pakiltų tiek, kad jau savaime būtų įdėta visas milijardas ir gerai procentuotų.

Ubago pinigais ir vieno žmogaus pastangomis ką gi gali didžio padaryti?

Tam kartui visi ligoniai staugte staugia dar vieno gydytojo, nes dr. Brundzą „pagauti" yra tiek pat šansų, kiek laimėti Raudonojo Kryžiaus lošime: 1:2.

II

Birštono kurortas, buvęs su pretenzijomis (parkas, pensionai, muzika, specialistai), prieš karą buvo lankomas labai tolimų svečių: iš Petrapilio ir kitur. Jo vandenų stiprumą žinojo visi Rusijos gydytojai ir dėjo juos antron vieton po Kaukazo purvų, aukščiau už Odesos limaną[7] ir lygiai su Visbadeno vandenimis. Gydomąja jėga Birštonas (ne: Birštonai) toli yra prašokęs savo kaimyną panemunietį Druskininkus, kurie buvo dirbtinai reklamuojami ... už radioaktyvumą, kuriuo pasižymi bet kurs vanduo. Pikti liežuviai ir dabar tebekalba, jos Druskininkus reklamuoją šimtas gydytojų, ale... akcininkų. Birštonas tokių įtarimų yra išvengęs.

Per aštuonerius karo metus visos jo pretenzijos sugriuvo. Trobų stogai prakiuro, jų langus, duris kareiviai ir sodiečiai išnešiojo, tilteliai supuvo, takai užžėlė, parko medžiai tiek išsišakojo, tiek atžalų davė, jog parkas virto laukiniu. Medžiai savo ūksme drėkina pensionų butus ir žemę, kuri ir be to drėgna. Vakarais, saulei sėdus, čia nebevaikščiojama, nes kyla rūkai, ir naujikai, sako, turį persirgti tam tikrą morbus birštonensis[8]. Ūmai pakylanti žmogui temperatūra iki 39° su viršum ir savaime po trijų dienų praeinanti. Aš nesirgau ir sergančių nemačiau. Pasakos gi reiškia lyg „bolotnaja goriačka"[9]. Jei tai būtų teisybė, o teisybę turėtų patys gydytojai sąžiningai ištirti, pareikšti ir pasirūpinti, kad nebebūtų, tai pirmon galvon reiktų visas kurorto plotas, jis nedidelis, drenuoti, takai storai smėliu ir žvyru

išpilti (tai piga: visa to čia pat yra) ir laukinį parką kultūrinti, destis gerokai nuo apačios medžius pagenėti ar ir praretinti, kad saulė lengviau veiktų į žemę.

Daugiau reikia nužvyruoti įvažiuojamasis į parką kelias: dabar automobiliai vos bepaeina minkštu ir duobėtu keliu.

Drenais nuleidžiant paskūrio vandenis, visa ta pelkelė pašventoryje galima būtų kultūrinti, pačius „birštonus" paliekant tekėti tam tikrais latakais.

Tais birštonais, destis šaltiniais, esama pasriuvusios visos pakalnės dešiniajame Nemuno krante. Šaltiniai muša net aukštai iš kalno; tai geriamojo, labai tyro, tvirto ir skanaus vandens; muša pusėje pakalnės, muša net pačiame Nemuno vandenyje ir aiškiai pasirodo upės vandeniui nusekus. Jie visi sūrūs, geltonai nudažo marškones. Ir ne tik Birštono apylinkėse, bet Balbieriškio, Stakliškių, Merkinės. Stakliškėse net jau buvęs kurortas. Merkinės „sūruosius vandenis" išpoetizavo V. Krėvė (žiūr. „Dainavos padavimus")[10].

Kad Birštonas šiemet atgijo, nuopelnas ir garbė Jo sveikatos gerbiamojo ir mylimojo mūsų Vidaus dalykų ministerio Olekos[11]. Matydamas, kad privatinė iniciatyva, net Medikų draugija[12] nieko čia nepaveikia, nors ketino, ūmai išreikalavo nedidelio kredito, pusantro milijono, nusavinimo vietos, ir per pusantro mėnesio Atstatymo komisariatas[13] tiek padarė, kad štai jau pusantro šimto šeimynų, 800–900 žmonių, mielai čia praleidžia vasaros atostogas arba gydosi. Ir pelno valdžiai duosią – auksiną už įdėtąjį auksiną. Pavydėtina apyvarta. Pridėk, sako, dar 6–7 milijonus, ir Birštonas ims traukti į save svečius iš visos Lietuvos.

Birštoną lengvai išlaikytų pati viena mūsų neva sostinė Kaunas. Demokratinėje mūsų Respublikoje tiek daug priviso buržujų, tiek spekuliantų, tiek valdžios dignatorių, jog ligų daugiau, neg ištesi suskaityti, tikrų ir tariamų. Žinai, kaip išponėję mėgsta sirgti. Tai jau žinojo net pasakininko Krylovo Podagra[14]. Mėgsta pasirgti ir šiaip jau valdininkėliai, kurie, oi, kaip sunkiai pelnos valstybinį kąsnį duonelės! O visi miestelėnai mėgsta nors dvi tris savaites laisvai pabėgioti po kalnus, girias ir laukus. Sostinei, pilnai milijonininkų, pilnai judrių gyventojų, turėti kurortą už

ne pilnų penkių mylelių taigi pavydėtina laimė. Ir kurortui laimė: jis duoda, bet ir ima. Ir, sako, galįs imti per ištisus metus, pataisius šiltus gyvenimus ir sutvarkius susisiekimą.

Dabar tas susisiekimas tikrai viduramžių. Nemunas seklus. Vis dėlto trys garlaiviukai plaukioja į Alytų pro pat Birštoną. Tik plaukia, kada jiems patinka, ir valia jiems sustoti Birštone arba nesustoti. Padėjimas robinzoniškas. Išmesti į „kraštą pasaulio" Birštono svečiai per dienų dienas sėdi Nemuno krante melancholingai įbedę savo vyzius į pietų kilpą: laukia, beg neišk iš nosies garlaivis iš už vingio. Ateina! Koks tai magiškas žodis! Mes išgelbėti! Garlaivis nušliaužė į Alytų, pasižadėdamas grįžti... kada jam patiks. Vėl publika per dieną ir naktį sėdi krante, įbedusi vyzius dabar į Prienų pusę. Nėra. Nėra. Nėra. Suskaityta visi kilometrai kelio, mašinos pajėgos, tarnų girtavimas. Nemuno priešinga ir atgal pataikūnė srovė, vingiai, seklumai. Dar pridėta bent 2000%, ir vis dėlto garlaivio nėra nei šiandie, nei rytoj. Ateina! Sujuda skruzdėlynas. Mažiausia trys (trys, ne vienas, tai pats mačiau) būriuoja gražioje naujoje prieplaukos ližėje ar kauše. Širdys plaka džiaugsmu ir laukimu. Bet laivas eina pro šalį. Ant jo paviršės nesimato jokio gyvo padaro. Kaip Haufo pasakoje[15] trys pasažirai žydai, du jaunu ir vienas senas, jų būryje viena mergina, ima šokti „choleros" šokį, nes savo trypimą, kaip ant spirgintuvės kepant, lydi gausiai beriamais mėgiamais choleros laiminimais. Jei nuo tų gražių velijimų garlaivio tarnyba nesuserga, tai nėra telepatijos, ir Jakštas veltui apie ją „Draugijoje"[16] rašo. Mojuoja nosinėmis, dideliu raiščiu; mergina švaistos pasileidusiais bizais. Aš patariau nusisegti viršutinį andaroką. Paklausė. Liko su apatiniu raudonu. Gefahr! Gefahr![17] Nieko negirdi, nieko neklauso. Pasažirai lieka nusiminę, galvas ir rankas nuleidę, išeikvoję visą savo energiją, pasiryžę keliauti Amerikos lietuvių bendrovės[18] autobusais, kurie maždaug žinomu laiku ateina ir išeina (be šeštadienių, kada žydai nevažinėja; reiškia, Lietuvos piliečiai nevažinėja, ne kitokių nesimato).

Paprastu automobiliu 34 kilometrai nuvažiuojama per pusantros valandos. Amerikos autobusu per pustrečios valandos: dvi

valandi važiuotės ir pusė sugaiščio ties alinėmis dviejose vietose. Vadinas, autobusai turi dvi stoti: dvare ir Prienuose, stočių ilgumas labai ilgų dešimts kilometrų. Kaipgi juos nuvažiuosi nesiilsėjęs? Ir reikiama kas mylia ilsėtis, kad akys iš kaktos neišspruktų. Plentas idealiai pataisytas, tai dideliais akmenimis grįstas, tai skaldytais, kuriais užpiltos plento duobės, taip, kad visas kelias šašuotas arba per ištisą kilometrą šukėmis nubertas. Matos ir volas pakinkytas, tik jis važinėjos pašaliais, kur šukių nėra, o patį vidurį turi pritrombuoti autobusai.

Nagi, ir įdomu važiuoti būdoje būryje 16 žmonių. Kokia rezignacija! Kokia tvirtybė valios! Mašina verda burbuliuoja, kaukia, pakeleivius ir arklius baido, būda barbia leketuoja, trinksti, blaškos. O pasažirai it Babilonijos[19] bareljefų ornamentai suakmenėję, pasidavę likimui. Jis negailestingas, per pusę pėdos mėto aukštyn ar smulkiai sijoja kaip arpas žirnius. Visi atrodo kaip ant lopetos, kuriai, per vidurį pakišus, per antrą galą mušama iš viso vieko ar tik taip sau. Pamišėlių minos. Šaltas prakaitas varva nuo nosies. Tai ligonys važiuoja gydytis.

Prienai! Penki kilometrai beliko! Ale stovime dešimtį, dvidešimtį, tris dešimtis, keturios dešimtys penkios minutės. Pasažirai seniai ataušo, akys vėl susmuko į savo vietas. Nori pabaigti kelionę. Bet stovime. Ko? „Načalstvo"[20] – konduktoris ir šoferis – teikias čia būtent, ne Birštone pietauti ir papietavę litrinius Goldbergo alaus butelius gerti. Geria sau, šnekučiuoja, o ligonys pašalėmis su vištomis dantis kaitina ir choleras Amerikos bendrovei siunčia. Kai nuo laukimo pradeda dantis gelti, ima kelti maištą. Ima akmenų iš iširusio grendinio ir eina žydo traktieininko langų daužytų. Pamatę, jog čia nebe juokai, autobusai šoka iš vietų kaip sudegę, dar pareikalauja vieno litro, bet jau išgeria greituoju, ir kaip žaibas per 27 minutes pabaigiame 5 kilometrus. Mes Birštone per pusketvirtos valandos, tesugaišę pusantros valandos poilsiams.

Tai faktai. Galiu prisiekti amerikiečiams paties Wilsono[21] vardu ar saloonų[22] garbe.

Birštono alfa ir omega yra laikomas dr. Brundza: tai vienatijis kurorto gydytojas ir administratorius. Visa gera ir bloga tad yra kraunama į jo kukšterą, ar teisinga, ar ne.

O tų geresnių ir blogesnių esama labai daug. Jei visai nebūtų kitų gerumų, tai viena vienatijė visoje Lietuvoje taisoma gydymosi vieta. Čia mineralinės tynės paduodamos šiltos ir karštos, sulig reikalo. Taigi žydų baidymas: kitais metais nebevažiuosime ir kitus atkalbėsime, kad nevažiuotų, yra tuščias. Žydai, net biednuomenė, gydytis mėgsta; tai kur jie dings, neturėdami pasirinktinai gydomųjų vietų? Važiuosiu ir aš pakartoti kuracijos, nes kitų šalių priemonės prieš artritizmą ne mano kišenei.

Neteisingas tad man priekaištas, kam rašinėju karčią teisybę ir neva nurodinėju pacientus į geresnius, užtat svetimus kurortus. Bent tylėtumei, girdi, neturėdamas ko gera paskelbti. Ką čia nubaidysi! O kalbėti norisi kuo daugiausia, kad kitais metais nebereiktų ničnieko bloga bepasakyti.

O medžiagos rašyti yra labai daug. Štai Atstatymo komisaras pasigyrė „Lietuvoje"[23], ką esąs Birštone padaręs už 1200 tūkstančių. Tai teisybė. Padaryta. Tik į restauruotąjį viešbutį lietus lyjąs, o valgyklos priemenė po lietaus tvinte patvinsta. Grindys lentelėmis lopytos, tilčiukai sudurstytų grindų. Šia atkragę, ten išsišiepę. Dirbta ir nepabaigta dirbti. Tai matytojai ir sako: vis tiek reiks perdirbinėti. Aš už visa tai nepykstu. Man tik širdį sopa, kad vienatijame Lietuvos kurorte taip biedna, kaip ir visoje valstybėje. Biedna ten, kur paprastai rūpinamasi kitiems akis nušviesti tyčia rodomąja gerove (pakaznaja storona)[24]. Tiek to su pasirodymu. Mes nepliuškiai. Mums pravarčiau, kad ir nevaizdu.

Štai žydai jau pakyla grįžti. Nebaigsite sezono? Ką mačys? Vonios šaltos, tvarkos nėra! Kiti apspitę mane šaukia: tamsta važinėji į Kauną, tamsta rašytojas, tai kodėl gi nesakai, kodėl nerašai? O kam aš Kaune sakysiu, kad visas Kaunas pats lanko Birštoną savo reikalu ir revizijomis? Esti Valstybės kontrolieris, esti Atstatymo komisaras, esti Sanitarijos viršininkas, esti Vidaus ministeris[25]. Tai kuriam dar didesniam bepasakysi? Turbūt kitaip

ir negalima tuo tarpu, jei nedaroma. O maža terašau, bijodamas neteisingai įvertinti faktus. Daugiau parašysiu, kai pats apsišviesiu.

Štai ištiko dviejų savaičių lietūs. Nemunas viduvasaryje taip pakilo, kaip nėkados pirmiau nepakildavo. Birštoniečiai net legendą sudarė. Nuo lietaus, girdi, niekas nėra matęs tokios daugybės vandens. Čia kur nors bus prūdas pratrūkęs ar koks kanalas iš ežero ir baigia tekinti jo vandenis. Ir veltui sakytumei, jog Nemuno baseine nėra tokių didelių ežerų, kurių vandens pakaktų per visą mėnesį tekinti tokia plačia Nemuno vaga. Jie savo ir savo: kanalas pratrūko. Matyt, yra girdėję apie Oginskio kanalą[26].

Liūtys pridarė jeibių, ne tik galvoms duodamos galvosūkį. Nemunas pakilęs užliejo pačią simpatingąją, labiausiai lankomą ir vartojamą Vytauto kalno Ašarėlių šaltinį, kurio malonus sūrumas taip gerai taiso vidurius. Nemunas nunešė patį gražųjį Atstatymo komisariato darbelį – garlaivių prieplauką, ir ji tebestovi pagauta už dviejų kilometrų Verknės įtekmėje ties Slankium (kalnu). Liūtys išbliurino parko alėjas, kad be kaliošų nebegalima buvo nubristi nei į vonias, nei pasivaikščioti, nei autobusu beįvažiuoti į kurortą. Autobusų alėjoje kiaura žemė atsivėrė, ir jie ėmė važinėti lauku, šunkeliais per miestelį. Bet gatvę iš miestelio į parką pačioje bromoje taip lietus išrausė, jog nė šiaip jau važiuotas nebepravažiuosi. Ir stovi Birštono slėnelis iš abiejų prieinamųjų pusių uždaras.

Kurortas aptarnaujamas labai silpnai. Be tų, kurie tynes taiso ir kurs bilietus pardavinėja, gangreit nėra kas tvarkos žiūrėtų. Alėjos sykį tenuravėtos, nešluojamos, popierėlių ir šapų maišosi. O gražūs betoniniai platūs laiptai ties kurzalu nė sykio dar nenušluoti nuo pat karo pradžios. Tais laiptais einama į patį kurorto vyriausįjį – Daktarą. Pradžioje ėmiau ieškoti parko sargo. Jo visai nesama. Sodą sodininkas už pinigus nuomojąs, parko žolė nepjauta lig šiol, tebelaukia varžytinių. O, žinovų nuomone, už parko žolę ir sodo turtus galima būtų turėti pirmos rūšies parkininkas, kurs ir ravėtų, ir žiedus diegtų, ir medelius karpytų, ir klombus taisytų. Pati valstybė netesinti asignuoti algos sargui.

Ėmiau reikalauti šluotos, pasiryžęs pats gražius laiptus nušluoti. Neturima nė šluotos...

Dėl visų tų negerumų, tiesą pasakius, reiktų kai kas linčiuoti. Tik kas?! Beieškodamas kaltininkų, susidūriau su dr. Brundza.

PASIKALBĖJIMAS SU DR. BRUNDZA

Birštono gydomosios vietos diktatorius atvirai prisipažino: čia reikia ieškoti ne kaltininkų, o netesėjimo. Ūmai ekspromtu, menkais iždo asignavimais dabartinėmis aplinkybėmis nebuvę galima nieko geresnio padaryti.

Jokios medžiagos nebuvę galima gauti vietoje. Viską reikėję gabenti iš Alytaus, iš Prienų, iš Kauno, iš Karaliaučiaus. Tai buvę vargas ir gaištas. Medžiaga netinkama. Žmonių nėsą. Vežimų nėsą. Už pinigus čia nieko nepasamdysi. Kas padirbta, padirbta stuikomis, varu, priverstinai.

Vonioms šildyti pastatyta pataisytas per mažas, vos keturių atmosferų spaudimo katilas. Kol dirbo jis keturiolikai vonių, buvo gana. Kaip reikia dvidešimt keturioms – pailsta, ir reikia laukti, kol jis vėl sušildys. Birštono vonioms reikia katilo mažų mažiausia dvylikos, jei ne visos dvidešimties atmosferų.

Daugiau, kiekvienoje vonioje reikia cirata apmušto suolelio, išėjus iš vonios apvirsti, kol apsitaisai. Šiaip jau ilsėtis ir ataušti dabar turime du kambarėliu, nes per Nemuną plaukti tuojau, kaip tik iš vonių išėjus, nepatogu ir pavojinga.

Valdžia, davusi lėšų kurortui įtaisyti, nedavusi miško jam šildyti. Iš pradžių gaudėme, girdi, kurą kur tik nutverdami, žalią, supuvusią, bet tik malką. Suprantama, kaip galima buvo laiku įkūrinti katilas ir duoti vienodai karšto vandens, kad ėmėjai nebūtų užvilti ir nesiskųstų. Vargais negalais pasisekė palenkti mūsų vyriausybė, kad asignuotų malkų, kai pamatė, jog Birštono gydomoji vieta ir tokiomis sąlygomis duoda kasdien po penkius tūkstančius auks. gryno pelno. Kol malkos asignuota, išėjo pusantro mėnesio pasišnekėjimams ir gaišinantiems važinėjimams. Kai asignavo, ėmė lyti, patvino Nemunas, plukdyti nebuvo galima, vis tiek sieliai būtų iširę ir nuplaukę į Kauną pro Birštoną.

Dabar turime malkų, kai baigias sezonas. Kitiems metams valdžia turės žiemos metu prigaminti kuro Birštonui visam sezonui. Kitaip nebent reiks pats kurortas nelaiku uždaryti ir nustoti žymaus pelno.

Birštono kurortas aptarnaujamas tikrai silpnai dėl stokos asignavimo. Žmonių maža, ir tie kuo blogiausiai užmokami. Dabar aš ne pašalinti gaunu netinkamą asmenį, tik žemai kloniotis, kad patys nepasišalintų ir nesiliautų dirbę už tokį menką užmokesnį. Už privačius, ne valstybės, darbus juk kur daugiau gaunama...

Visa to išklausius, man atkrito noras bet ką linčiuoti. Paliko tik prievolė paskatinti valdžią, kad ji nepagadintų tokio gero biznio ir tiek reikiamo kurorto, pernelyg šykštaudama įdėti kapitalo, kurs gražiai pelningai grįžta.

KAS DAR LIEKA PADARYTI?

Be mano ir dr. Brundzos čia parodytųjų reikalų, kurie visiems yra aiškūs, dar reiktų čia specialisto vandens tyrėjo ir kronikininko. Juk Birštonas lig šiol neturi savo sanitarinės kronikos bei statistikos, nemoka statistika prirodyti, kaip ir kam veikia Birštono mirkomieji ir geriamieji vandens taikinti. Man rodos, kiekvienas atvykęs maudytis turėtų gauti savo ligos lapą, jos kaitaliavimą ir pagaliau, tai svarbiausia, rezultatą. Kuo remdamies dabar gydytojai perša Birštono maudykles? Viena chemiška analizimi jo, o ne prityrimu.

Specialisto gi dalykas būtų sekti ir gydymosi eigą, keisti tynių temperatūrą, sūrumą, mokyti gydymosi higienos. Juk esame barbarai. Pasakys mums – maudykis, mes maudomos ligi širdžiai nualpstant. Pasakys – gerkite, mes pliaupiame šaltą vandenį tiesiai iš šaltinio ištisais litrais, visokiu laiku, čia pat prieš valgant, ir ant jo krauname uogas bei daržoves. Pasakys – vaikščiokite, mes bėgiojame. Ir tai be galo. Specialistas turėtų mus globoti kaip mažus vaikus ir neskųsti savo patarimų, lankyti čia pat voniose ir dažnai. Tegu ligonys jaustų globą ir būtų įsitikinę, jog jie taisyklingai gydosi, o ne gvaltavoja tik save. Žmogaus organizmas, kaip

ir visa gamta, šuolių nedaro; evoliucija eina labai pamažu. Reikia tad labai sumaningo stabdytojo su fiziologo intuicija.

Daugiau vieton šokių šventavakariais, kurie taisomi daugiau Prienų ir paprieniokų girtam jaunimui įtikti, o ne pacientams, geriau būtų paskyrus erdva salia lyg klubui su skaitykla ir šeimyniniams vakarams, kur būtų paskaitų visokiomis kalbomis, koncertėlis iš tos pat publikos, deklamacijų ir kitko panašaus. Dabar pilama tūkstančiai karių kapelijai, kuri sode tegroja dvi valandi, nuo 6–8 v., o nuostolių po ketvertą tūkstančių turima dėl nelemtų šokių su šinkuojančiu lig pusiaunakčių bufetu.

Ligonių nuomone, lengvai galima būtų sezoninis mokestis padidinti iki 10 auks. dienai. Tada susidarytų po keletą tūkstančių dienai, kuriais galima būtų visas Birštonas apversti aukštyn kojom, nėmaž nekaulijant iš valdžios išmaldų. Išmaldomis čia kultūros stebuklų nepadarysi.

Ir piliečių apsauga čia silpnoka – du milicijantu. Antai jie patyrė įtariamus žmones tame pat valdžios viešbutyje. Padarė naktų oblavą ir tik prierzino nieko nekaltuosius. Kaltieji gi šeši paspruko sau pro langus. Visi žinojo jų čia gūžtelę esant ir mitingėlius, tik ne milicija.

Pagaliau viskas reikia piginti, o ne branginti, nes sirgti turi blogą papratimą daugiausia mažaturčiai, ne buržujai. Taigi reikia higieniškų, pigių, geriausia be mėsos ar tik su maža mėsos, valgyklų. Viešasis bufetas turėtų būti atiduotas kuriam europiečiui, kurs daugiau žino, ne kaip tik mėsgalis žlebterėt ant lėkštės. Švarus aptiesimas stalo, servetėlės, gražiai sudėstyti užkandžiai daug paskanina valgį, neg kai gyvuliškai abiem rankom nusitvėręs draskai mėsą ir laistai sriubą. Dabartinis bufetas, nors lenkų laikomas, ne aukštesnės už dzūkų kultūros, ir skandinavas ar anglas vargu bau išdrįstų čia už stalo sėstis – jau čia prasta, neelegantiška, neestetiška.

O gal... o gal... kokios pastovios kainos pasisektų nustatyti, kad už butą vienas neimtų mėnesiui dviejų tūkstančių už kambarį, kai kitas už tris kambarius su virtuve teima šešis šimtus. Tai faktas. Produktus žmonės čia taip pat grobte grobia, ne perka; eina į laukus gaudyti atnešėjų, vos saulei tekant...

IŠSPROGINAMAS KAUNAS

Mūsų valstybė stengiasi monopolizuoti bent degtinės pardavinėjimą, jei ne dirbimą. Ką mes, piliečiai, iš to laimėsime ir kiek valstybės iždas laimės, pamatysime. Gal kiek susitvarkys bent tie patys blogieji dalykai, ir tvirkintojų rolė atiteks tai vienai finansų ministerijai. Tuo gi tarpu tas roles mūsų valdžia abiem rankom dalija visiems, kas tik to nori. Kalbu apie baltosios degtinės ir spalvotųjų degtinių „pilstytuves".

Beveik visos jos patenka į žydų rankas. Tik vienur kitur yra atsitiktinai įsimaišiusių ne žydų dalininkų. Pilstytuvininkas ir žydas – tai tas pat, kaip seniau tas pat buvo karčemninkas ir žydas.

Kodėl taip atsitinka? Dėl to, kad žydai greičiau užuodžia pelningesnį verslą, o su pilstytuvėmis pelningumu negalėtų susilyginti jokis kitas gešeftas. Pavyzdžiui, trys žydai sudeda apyvartos kapitalą, 150 tūkstančių auksinų; pasikviečia vieną aukštą valdininką lietuvį visai be kapitalo, įsteigia spalvotųjų degtinių pilstytuvę ir iš karto pradeda gauti po 200 tūkstančių gryno pelno kas mėnuo. Vadinas, kiekvienas iš keturių dalininkų gauna po 50 tūkstančių auks. kas mėnuo ir gyvena jokių brangymečių nebijodamas, jokio valstybės kuriamojo darbo nesiimdamas. Pavyzdys pavydėjimo vertas. Ir štai viename Kaune pilstytuvių atsiranda 17, provincijoje 22, dabar gal ir daugiau. Trys dešimtys devynios pilstytuvės... žmonių pinigų į verteivių kolytas. Trys dešimtys devynios įstaigos, kur žmonių dora, sveikata, šeimyninė laimė ir pilietinė garbė sparčiai naikinama, idant valstybė gautų procentėlius, o verteivos tūkstančius procentų. Žinoma, visa to negi ilgam; kai Lietuvos piliečiai nusigers ir nebesugebės nieko duoti, galima bus pasiieškoti kito lygiai garbingo pelno; atsiras kitokių patriotinių firmų ar šiaip jau „Šikų"[1].

Jei ne kuo kitu, tai bent pilstytuvėmis mūsų sostinė Kaunas gali pasididžiuoti. Jų iškabos tirštai puošia mūsų gatves. Bažnyčios gatvėje turime tris: „Neris", „Aušra" (turbūt Basanavičiaus) ir „Nektaras". Did. Vilniaus gavėje taip pat tris: „Paežeriai" Nr. 17, Fišo ir Milio Nr. 21, Ivenskio Nr. 4. Be tų, „Mono-

pol" Valančiaus g. 23, „Fortūna" Ukmergės g. 1–58, „Kaunas" Nemuno kr. 23 ir Šato Suvalkų g. 22. Vis tai baltosios degtinės pilstytuvės. Jos prisiveža dideles daugybes grynojo spirito, atskiedžia jį vandeniu sulig laipsnių ir supilsto sulig saiko. Daugiau nieko.

Spalvotųjų degtinių mėgėjų žiniai, turime: „Aušra" Bažnyčios g. 1, „Bachus" D. Vilniaus g. 17, „Žemaitija" Pranciškonų g. 2, „Kaunas" Nemuno kr. 23, Lešo L. alėja šalia miesto sodo, Petereitis – N. Vilniaus g. 11 ir Alfonsas Šikas – Šančiuose N. Dvaro g. Čia jos saldinama ir nudažoma.

Labai malonu visu tuo džiaugtis. Tik mums vienas sprogstamosios medžiagos žinovas štai ką yra nurodęs. Spiritas, girdi, toks pat neramus kaip benzinas ar parakas, ir jo ardomoji galybė yra tolygi. Neatsargiai pavartojus žiburį, jei sprogtų nors vienas bosas, tai čia pat susprogintų ir visus kitus kelias dešimtis bosų. To pakaktų iš pamatų suardyti ištisiems miesto kvartalams. Bet kai parako sandėliai yra daromi toli laukuose ir visokeriopai apsaugomi nuo ugnies ir perkūnų, kai net naftos hermetiškai uždaromieji kubilai teleidžiama statyti tuščiose vietose, o benzino laikyti tepavelijama svarais, – Lietuvos sostinėje gryno spirito leidžiama laikyti šimtais bosų pačiame miesto tirštyje. Bažnyčios g. pilstytuvės tėra prideramame atstume nuo gyvenamųjų vietų. O visas Kauno senamiestis stovi kaip ant minų, ant dešimties (!!) didžiausių sprogstamosios medžiagos sandėlių! Neduok, Dieve, nelaimės. Bet tai labai dažnai atsitinka. Ir negali neatsitikti, kur dirba po 700–800 žmonių su žiburiais. Per savo amžių aš esu matęs net du sykiu, kaip spirito sandėliai išsprogo į padanges. Ir aš esu tikras, kad neišeis nė dešimties metų, kaip bent kuri iš dešimties senamiesčio pilstytuvių netikėtai pasijus debesyse, pridarydama nesuskaitomos žalos miesto valdybai, o nelaimių miesto gyventojams. Aš čia žmogus naujas ir tik pečiais glamžau stebėdamos, kur Kauno miesto valdybos nuovoka, kad ji taip nežiūri, kur didesni spirito ištekliai suvežami, o valdžia kad leidžia pilstytuves kone pareiškimo būdu, be jokių kliūčių. Pelnas pelnu, bet ir savo gyvybės reikia daboti...

Ta pastaba Kaunui. Bet ji lygiai gerai pritinka ir kitiems mūsų miestams, kur suvežama daugiau spirito, idant ir jie, pavelydami

pilstytuves, skirtų joms kokius nuošalius, toliau nuo gyvenimų. Panevėžys, Dievui dėkui, turi jau 4 pilstytuves, Šiauliai 3, Raseiniai 4, Alytus 3, Marijampolė 2 (fe, kaip taip galima apsileisti!), Telšiai, Jurbarkas, Utena, Prienai, Kėdainiai, Kybartai po vieną. Yra kuo išsproginti visi Lietuvos miestai...

AMERIKAI PAGERBTI

Liepos 28 d. apie vidudienį sujudo visas Kaunas: telefonas visoms šalims skelbė linksmą žinią: Jungtinių Šiaurės Amerikos Valstybių valdžia be jokių sąlygų pripažino galų gale Pabaltės valstybių nepriklausomybę: Lietuvos, Latvijos ir Estijos. Ilgai svyravusi Amerika, kai įsitikino, jog bolševikų Rusija vargu bau bepagydoma, jog atkritusios nuo jos valstybės daug laimingesnės tapo, daugiau parodė noro ir ištesėjimo savimi gyventi, jau stačiai prisipažino būsianti jų draugė kaimynė, nors ir tolima.

Į penktą valandą jau bent 20 000 lietuvių (žydų, lenkų nesimatė) litiliavo ties Karo muziejum. Tuo tarpu Lietuvos kariuomenė defiliavo pro Amerikos konsulatą.

6 val. Karo muziejaus kieme į aukštą stiebą buvo iškelta laisvos Amerikos Respublikos vėliava, ja buvo atiduota valstybinė garbė, pagrotas jos himnas ir paskambinta amerikiečių dovana – Laisvės varpu[1]. Iš sakyklos ėmė kalbėti kan. J. Tumas.

Tuo tarpu atskrido gervės kabliu dešimts aeroplanų. Dukart apsukę aplink Muziejų, iškriko ir mišrai ėmė siūti į visas puses, mėtydami laikraščius su linksma žinia. Vienas gi ėmė daryti tokias kilpas, tokiu „malūnu" suktis per savo sparną, jog visai publikai užgniaužė kvapą. Kur čia beklausys kalbėtojo, kad ir pats kalbėtojas miršo savo mintis ir nutilęs sekė mirties žaislą, kai drąsus ir sumanus lakūnas šimto pūdų mašiną mėto ir vartalioja ore, lyg žaislą rankose. Sako, tai Dabkevičiukas[2] imąs rekordus.

Laisvieji Piliečiai! Šeimoje nelygūs nariai: vieni vaikai jau paaugę, kiti tebeauga, kiti ir visai maži tebėra. Tačiau visi jie lygūs teisėmis savo tėvų namuose. Seniai jauniklius augina, dažnai iš jų laukdami genijų ar bet kurių prašmatnumų, ko net patys netesėjo duoti. Dar nebuvo girdėti, kad seniai jauniklius tyčia vystytų, kad jie neaugtų.

Europos šeimoje šiuo tarpu atsitiko priešingai. Senosios valstybės, seniai, patį jaunąjį savo narį – Lietuvos valstybę vis tebevysto: tai jai rankas suriša, tai kojas; tai Vilniaus neduoda, tai Klaipėdos, visaip pataikaudamos Lenkijai, kuri vis labiau nagus riečia Lietuvą pavergti.

Nuo to mes ginamės ir mokėsime gintis, tai palaidom rankom mostaguodami, tai palaidom kojom pasispardydami. Ir visomis širdimis protestuodami prieš visą santarvininkų[3] nelemtą sutartį mus pavergti! (Minia trukšmingai protestuoja.)

Nevilioja mūsų nė nepriklausomybės titė – pripažinimas de jure, kai Santarvė, rodydama tai viena ranka, antrą ranką tiesia papriko: padėk ant delno frankų ar sterlingų! Neutralizuok Nemuną Lenkijos, Anglijos ir kitų naudai.

Ne, piliečiai! Pirma tegul mums atiduoda tai, kas yra mūsų, Vilnių ir Klaipėdą, tada mes internacionalizuosime savąjį Nemunėlį. O kai iš jo ir iš mūsų pačių Santarvė daro smulkios pirklybos dalyką, tai mes sakome: nereikia mums jūsų titės, kuri gali mums akis išdeginti. (Minia šaukia: „Nereikia, nereikia tokio pripažinimo!")

Ir kai Santarvės valstybės taip elgiasi, ateina skardus balsas iš Amerikos, tos Laisvės Šalies tartas kaip tik tuo momentu, kada mes visų labiausiai esame įkamuoti Antantos reikalavimais.

Šis balsas mums pasakė: Santarvės balsas – ne paskutinis balsas. Didelio čia daikto, kad laisvės – neduoda! Laisvės niekas niekam neduoda; jos pats pasiima tas, kas tesi. Jūs pasirodėte tesį, ir mes nebegalime to nepripažinti.

Jungtinių Valsčių Respublikos balsas buvo dėl to toks mums malonus, kiek Santarvės nemalonus; dėl to taip ūmai suspietė

šią didžiulę manifestaciją: mūsų ūpas savaime pasireiškė, be jokių agitacijų. Taigi valio Laisvoji Amerika, valio ir Laisva Lietuva!

Pagiedojus tautos himną, milžiniška minia nukako su muzika į Amerikos konsulatą Gedimino gatvėje. Ją sutiko su savo žmona ir visu savo štatu gana dar jaunas, bet visiškai žilas džentelmenas, pil. Edwards. Lygiai toks pat žilius kan. Tumas įteikė jo žmonai labai didelį ir labai gražų gyvų kvietkų bukietą, o pačiam Konsului mergaitė antrą, su tam tikrom kalbom angliškai.

Iš minios pasipylė ištisas debesis gyvų žolynų, kuriais tapo apiberti abudu Amerikos valdžios atstovu. Trukšmingas valio Amerika, džiaugsmo akys, linksmas ūpas sudaro kuo gražiausį momentą. Tai buvo pavyzdys, kaip gera, kam nors gera padarius!

KALBA SEIMO NARYS AMBRAZAITIS[4]

Sklandžioje ir turiningoje kalboje pil. Ambrazaitis vysto toliau pirmojo kalbėtojo mintį, kaip Amerika paliko ištikima pirmųjų savo steigėjų, Vašingtono, Linkolno[5], principams. Ką šis per karą dėl laisvės namie sakė: nelaisvė – namų vaidas, tą dabartinis prezidentas Hardingas[6] Europai sako: jūsų namų vaidas – nelaisvė, tad ją naikinkite. Ir pripažįsta mus laisvais.

Amerika laikoma antrąja mūsų motina. Ji priglaudė visą trečdalį mūsų tautos anais sunkiaisiais mums laikais caro junge, leido ten išbujoti laisvai dvasiai ir įsigalėti turtais. Maža to, Amerika pirmoji aprūpino mus amunicija, mūsų armiją danga tada, kada mes neturėjome nė vieno mundurėlio.

Ir šiandien štai stiprina mūsų dvasią. Tai ir tegul ji valioja santarvėje su mumis.

Minia siuste siunta. Muzika groja Amerikos himną. Debesys žolynų krenta ant konsulų galvų. Stiprus momentas, ką ir besakyti...

KONSULAS ATSAKĖ

Gailįs nemokėdamas prašnekti mūsiškai. Gailįs nesupratęs originalo kalbos. Tačiau jis jaučiąs atėjusios minios pulsą ir jam esą miela padarius tą gerumą jai. Ir iš viso jis nesijautęs taip

smagiai, kaip kad šiandien, nešdamas Lietuvos valdžiai šią pageidaujamą žinią. Ir dabar jam esą miela, matant tautą, kuri supranta jo tautos dvasią. Tai padės ir toliau joms draugiškai sugyventi.

Pil. K. Šliūpui[7] tai atpasakojus lietuviškai, linksma minia pagauna Amerikos konsulą ant rankų ir ilgai kilnoja aukštyn šaukdama: ura! Juokai, džiaugsmas, linksmi veidai, pats garbinamasai patenkintas juokias. Didesnės neoficialės, bet familiarės bičiuolystės nė parodyti nebėra kaip. Atmintinos valandos.

Iš čia minia nueina į Ministerių Pirmininką, kur susirinko ir kitų ministerių. Čia kalba Seimo narys Ruseckas[8]. Atsako Galvanauskas[9]. Dar kalba Ambrazaitis, sveikindamas valdžią ir tikėdamas, kad ji ir toliau ves Lietuvą į laisvę. Min. Pirm. Galvanauską kalbėtojas padarė vyriausiu veikėju už nepriklausomybę. Minia pritarė, sveikino, valiavo ir ilgai dar negalėjo išsiskirstyti visais pašaliais – tiek jos čia būta.

Po minifestacijos laikinai Vilnių atgavus[10], tai pirmoji tokia širdinga ir drauginga manifestacija. Pirma minia visus savo jausmus atidavė Anglijai ir manė, ji Lietuvos neužvilsianti. Apsiriko. Dabar tuos jausmus atidavė – Amerikai.

AMERIKIEČIŲ MEDALIS L. NEPRIKLAUSOMYBĖS PASKELBIMUI

Rugpjūčio 28 d. Lietuvių klube Amerikos lietuviai kėlė vakarienę pirmajam Lietuvos Respublikos Prezidentui Gerb. Antanui Smetonai. Dalyvavo Romanas, Kaupas, Balutis, Stulpinas, Landžius, Zujus, kun. Šeštokas, kun. Pakalnis, kun. Petkus, kun. Matulaitis[1], visi šiuo metu viešį Lietuvoje. Iš pakviestųjų kauniečių atvyko Zubrickas, Žukauskas, Merkys, Šilingas, kun. Staugaitis, kan. Tumas, Voldemaras, Noreika[2].

Trijų kunigaikščių salėje ūpas pakilus. Vakarienė gausi. Prezidentas Romanas pradeda eilią kalbų. Jis pareiškė Amerikos lietuvių džiaugsmą, kad Lietuvai pasisekė atsistatydinti savoji vėl nebepriklausoma valstybė. Am. lietuviai pagerbia pirmutinį

vyrą, kuriam teko stovėti priešakyje naujos valstybės, ir jo draugus, kurie pirmieji padėjo jam valstybės vairą laikyti, laisvę nuo priešų ginti, kol valstybė atsistos ant kojų. Amerikos lietuviai, girdi, nežiūrį partijų: bet tik kas dirbtų Tėvynės labui, tai ir gerai. Ir mes, amerikiečiai, ne ką kita norime Lietuvai, kaip tik gera daryti. Ir mums be galo malonu dirbti su tokiais vyrais, kaip Gerb. Pirmasis Respublikos Prezidentas ir jo draugai. Buvo jums sunku, reikėjo drąsos, – jūs ištesėjote ir miela mums buvo jums padėti. Padėsime ir toliau dirbantiems Lietuvos naudai. Į to laidą Liet. numizmatikos ir istorijos d-ja[3] įteikia paminklinį medalioną.

Atvažiavęs Draugijos archyvaras Stulpinas skaito iš pergamento diplomą, papuoštą vinjete ir Vyčia „Lai gyvuoja laisva ir nepriklausoma Lietuva. Sveikiname Lietuvos Piliečių garbingiausį Pilietį Jo Ekscelenciją Lietuvos Prezidentą Antaną Smetoną. Jūsų Mylista Prezidente:

Aukščiausiojo valia leido Lietuvos piliečiams pareikšti savo tautos nepriklausomybę. Jūsų Ekscelencijai tenka eiti Lietuvos Prezidento pareigas. Laimingi, jogiai tų dėjų esame liudytojai. Užžymėti tiems svarbiausiems Lietuvos Istorijoje nuotykiams Lietuvių numizmatikos ir istorijos draugija Amerikoje nukaldino medalį. To medalio auksinį unikatą teiksis Jūsų Ekscelencija priimti iš mūsų kaipo tikros pagarbos ženklą. Turime garbės vardu mūsų Draugijos kviesti Jūsų Ekscelenciją būti Lietuvių numizmatikos draugijos honorariu pirmsėdžiu. Tris tūkstančius bronzinių to medalio kopijų nutarta padalinti muziejams, lietuvių darbuotojams ir numizmatiškosios dailės mylėtojų kabinetams. Tebūnie šie medaliai atminčiai mūsų ainiams ir ainių ainiams. Tesidžiaugie Lietuvos gentkartės savo bočių darbų vaisiais. Lai gyvuoja laisva ir nepriklausoma Lietuvos valstybė. Ilgiausių metų Lietuvos Prezidentui. Liet. numizmatikos ir istorijos d-jos valdyba. Juozas J. Ambrozaitis[4] – pirmsėdis, Al. M. Račkus[5] – raštininkas ir kuratorius, S. M. Stulpinas – archyvaras.

Rašyta Chicagoje, Suv. Valst. Amerikoje lapkričio 10 d. metuose Viešpaties 1919".

Medalį yra kalęs belgas dailininkas Albertas L. van den Berghen, gimęs 1850 m., Art Instituto Chicagoje profesorius, nukalęs

Laisvės stovylą Baltimore, Lincolno[6] stovylą Bruxellyje, kaipo Amerikos dovaną Belgijai, ir daugybę kitų aukštos vertės dailės dalykų. Mūsų medalis buvo prezentuotas ir labai pagirtas medalių dailės parodoje.

Vienoje medalio pusėje aplink Antano Smetonos biustą bareljefą rūtų ir ąžuolų lapų vainikas, nokstančios gilės, nubirusios gilės ir erškėčiai, – visa simboliška reikšme. Antroje pusėje vaidilutė, išėjusi iš vergijos, triuškina žalčiui galvą, pamina po kojų kaukuolę ir aukoja ant tautos aukuro visa, ką turi. Ant vaidilutės rankų sutraukyti pančiai. Ant skydo lotyniškas parašas: „Benigno numine die XVI mens. febr. a. D. MCMXIX Litvania statuit se esse liberam coadunatam nemini subditam". Lietuviškai bus: „Aukščiausiojo malone 16 d. vasario metų Viešpaties 1919 Lietuva pareiškė (pasauliui) savo pasiryžimą būti laisva, suvienyta ir niekam nepriklausoma".

Tolumoje matos vandenėlis. Už Nemunėlio teka saulė. Viskas simboliška.

Medalio dydis 50 mm diametre, storis 5 mm. Gavusiems medalį patariama, kad globotų jį, kaipo retenybę. Tai pirmutinis politikos medalis su lietuvių kalbos tekstu.

Sceneriją nugrupavo ir vinjetę piešė J. B. Kudirka[7] ir Al. M. Račkus.

Aštuoniuolikos karatų (18 k.) vienatinį auksinį medalį nutarta nusiųsti Jo Eks. Pirmajam Lietuvos Valstybės Prezidentui Antanui Smetonai. Medalio svoris = 100 aukso dollarų.

Pasipylė kalbos. Tad brigados vadas majoras Merkys; dr. Landžius, gimęs Amerikoje, prisipažino kaip jame lietuvių kraujas atsiliepė ir pastūmėjo eiti tėvynainio pareigas ir net jų ieškoti. Kan. Staugaitis atgailavo, kam kitkart smerkęs einančius į rusų kariuomenę ir į Ameriką. Kan. Matulaitis priminė, kaip jam už lietuviškų knygų kontrabandą teko atsidurti Amerikoje. Balutis. Kan. Tumas nesistebi, kad tie pirmieji nelaisvės stogo laužėjai, kaip toji Garšino palmė attalea princeps[8], iškišę galvą į šaltą tikrenybės orą, gauna žūti ar bent daug nukentėti. Tai nieko, užtat kiti jau laisvame ore aklimatizuojasi. Kun. Šeštokas, kun. Petkus, prof. Voldemaras, Šilingas. Visi jie šiaip ar taip džiaugės

laimėjimais, minėjo gera ir bloga, sąryšyje su A. Smetonos, jo draugų asmenimis. Ypač širdingai minėjo A. Smetoną, tikrąjį Lietuvos kariuomenės vadą, buvusis faktinasis jos vadas gen. Žukauskas. Visiems gale atsakė A. Smetona iškeldamas visų lietuvių sutartim kolektyvųjį darbą pradžioje kovos dėl nepriklausomybės ir širdingai, skausmingai atsiliepdamas, kad aplinkybės privertusios jį stoti į opoziciją tiems, kurie iš tikrųjų esą tam visų artimiausi – krikščionims demokratams. Savo padėjimą palygino pakartotajai graikų tragedijai, kur liepiama nelaidoti brolio, o broliška širdis verčia laidoti, nors dėl to reiktų žūti[9].

Nors susirinkimas buvo įvairių žmonių, tačiau buvo jaučiama gili ramybė, pakilumas, santarvė ir bendras valstybinis džiaugsmas. Daugiausia tai nuopelnas pirmininkavusio p. Romano.

AR AŠ BE POLITIKAS?

Likimo ironija ar kurie ten paibeliai nesiliauja mane persekioję su savo politika. Kun. Krupavičius[1] dar anais metais sakė man, aš esąs labai menkas politikas. Nesigyniau, nes ta politika man, kunigui, tiesą sakant, visados buvo viena kankynė, ne pašaukimas, juoba ne patenkinimas. Šiurkštus aš žmogus ir akiplėša. Vis dėlto sunku kitam įsivaizduoti, kaip man dar anais laikais buvo įkyru keikti rusai, keikti mūsų tautiečiai – išvirtėliai bajorai. Keikiau, nes pernelyg širdį skaudėjo, nes reikėjo – „kovoti", o kova, bet kokia kova, dar labiau žiaurina; kartais tiesiog žvėrina. Pasibaręs pakoneveikęs, juo meilesnę ranką tiesiau atskiram rusui, atskiram bajorui ir iš jų aš turėjau, nujau, bene daugiau palankių sau žmonių neg tarpe tų pačių bendrakeikikų. Norėjau idėją skirti nuo žmogaus, kaip skiriame nuodėmę nuo nusidėjėlio. Tik man nevyko tas darbas: kovų aržybė sėtrino širdį, nuodijo protą, ir ten krutėjo pasibaisėtini luomų, tautų, politikų kovos vaisiai – neapykanta...

Nei pašaukimas, nei auklėjimas, nei kunigo profesija neteikė man teisės ką nors neapkęsti. Kristus išteisino latrą, paleistuvę, muitininką (šiandien bene sakytume – spekuliantą), savo kry-

žiuotojus, netikius; pagonims liepė skelbti evangeliją; už visus mirė pats ir savo mokinius pastūmėjo taip pat mirti, o ne marinti. Ir pasirodė pasišventimo vaisiai daug geresni už neapykantą. Aš tai jaučiau, kiek kartais dėjaus Kristaus mokiniu, juoba Jo vietininku; tai buvo bene vienatinis mano gyvenimo žiaurus kirminas, kurs mane ėste ėdė.

Iki šiol aš negaliu dovanoti sau, kaip vieną kartą 1905 metais pakviestas į revoliucinį slaptą susirinkimą, aš daviau pinigų – ginklams pirkti; šaunamiems, tad ir užmušamiems ginklams. Pinigų man tada nebuvo; vis dėlto būčiau galėjęs duoti rubliais, o aš tedaviau auksinais, ir tai buvo bjauriausia. Tai man parodė, koks aš moralis niekšas. Pats aš per visą savo amžių neesu į nieką šovęs; teesu užmušęs nabagę kielelę ir genelį; jokiu būdu nebūčiau šovęs nė į savo užpuoliką. Visa savo esme buvau priešingas kruvinai kovai, bet kokiam terorui; vis dėlto nedrįsau neduoti ginklų kovai, kai visi kiti davė; nepadorėjaus ir įmečiau į kepurę menknieki, už kurį gal tebuvo galima nupirkti keletas šovinių. Koks žemas kompromisas! Arba kovok kovą ir spausk į ranką visą revolverį, arba atvirai mušk iš rankos tą revolverį. Dabar kovai skatikais nepadėjau ir vis dėlto nesu tikras, begu tik ne mano skatiku nupirktas šovinys bus pataikęs į širdį žmogui, kurio pasmerkti man nedavė jokių teisių mano Mokytojas.

Kas gali būti bjauresnio jausti principą ir vagiškai jį po plaukelį apipešinėti. Pešinėti tol, kol principas nepavirs škarmalu, išmetamu į šiukšlyną... Ak, tie mažieji kompromisai – kokie jie smulkintojai žmogaus sielos!

Baisi man dar viena scena, kai per Petrapilio Seimą[2] kairieji mano draugai, labai mylimi ir gerbiami žmonės, sumindžiojo mano nepriklausomybės idealą, suardydami puikiausį kovos už laisvę darbą – vienybėje[3]. Kai išvydau tokį tautos šulą P. Leoną[4] atkakliai brendant per minią laukan iš salės, p. Vienožinskaitę[5] arogantiškai ir visų balsiausiai spiegiant „Atsisakom nuo senojo svieto", St. Šilingą[6] visų uodegoje galvą nuleidusį einant lyg į ešafotą, – o, tie mieli žmonės man ištrieškė tokią karčią ašarą, kokios kitos aš neesu paragavęs nėkados. Lengviau būtų buvę man tada numirti. Ir aš ne per labai sąmoningais žodžiais, užtat labai tikra širdžia

viešai užsikeikiau: „Aš nebe politikas!" Kodėl? Tada aš instinktu tai tejaučiau, dabar ir pamatuoti galiu: ne mano, *kunigo*, ta politikos, kovų dirva; ne taip yra grūdijami į politikos kovą kaip aš, ne tokios priemonės kunigui duodamos į rankas. O likimo bialis[7], nevykėlis, bet begėdis velnias kvatojos man į veidą: „O betgi tu „varysi" politiką! Tu būsi politikos pastumdėlis", – kaip B. Sruoga dar nesenai „Skaitymų" XVII knygose mane charakterizavo[8].

Bėgau aš nuo politikos per visą savo amžių, o ji ciniškai, pasiraičiusi sijoną, vijos ir tyčiojos: „O betgi tu neišbėgsi! Geriau pasiduok". Aš nei pasiduodu, nei nepasiduodu, kaip apkvailęs, kurs tuo pačiu žygiu sako: taip ir ne. Barė mane kairieji už „Tėvynės sargą"[9], kam aš, bareš bareš carą, ėmiau ir pabučiavau jį vieną sykį, destis geruoju, ne bloguoju kažko derėjaus. Barė Vilniaus vyskupas Jurgis[10] ir kiti kunigai, kam aš jiems, net ir Bažnyčiai, tarsteliu karčios pašaipos žodį; destis nejučiomis pareiškiu nepasitenkinimą jųjų nenuoseklumu taktikoje. Barė dailininkai, kam nesitenkinu Mūzų drauge ir parsisamdau pavaduotoju marsininkams[11]. Per tris dešimtis trejus metus barė trys dešimtys treji gaivalai. Medį būtų įtikinę, jog yra girtas ir jog todėl pridera eiti gulti. O aš vis tebebuvau nendrė vandens pašalėlyje tebesiūbuojanti, tebesikišau į smulkiąją kovą. Už ką? Buvo už ką, bet retai už idealą; dažniausiai gi – už kurį programos punktą, kurį tau beginant tavo gi šalininkai ims ir patys gera valia numes šalin. Ir taip tęsės, kol socialistas J. Vienažinskis[12], duok Dieve, jam sveikatos ir ilgo amžiaus, per anuos rinkimus neregėtu brutalumu pasiuntė mane nuo bačkos tiesiai – gulti, o ne politikos laimėjimų siekti. Aš ir tada, menkadūšis, nedrįsau sutikti. Sakiaus dar galįs padirbėti ir gulti dar per anksti. Bet kai minia įniršusi dėl mano sutanos ėmė kaukti: tau bažnyčioje vieta, ne rinkoje, tai aš vos bemečiau paskutinį atsikeikimą mergai, kuri labiausiai siuntė mane iš rinkos: o tau puodai mazgoti, ne politikauti. Širdyje tačiau išsivežiau iš ano lizdo tą agitacijų ir politikos darbų neapvežėjimą, kurs Aiškūno lūpomis ilgokai liejos per „Tautą"[13]. Patikrink tai trečiame mano raštų tome „Rinkimų sūkuryje". Aš tebepolitikavau, bet tokiu įnirtimu, kokiu rydome savo slibiną. Še, sprok, imk, bet tik greičiau galas!..

Ir vis rečiau beėmiau balsą politikos dalykuose, kur gryniausia tavo intencija, skaisčiausi sumetimai tyčia juo brutaliau yra mindžiojama, juo daugiau tu turi įtikinamų argumentų. Senai aš nebesu partijos viršugalvyje, leidėjuose, agitatoriuose. Manyje darėsi baisi persilaužymo tuštuma. Tikiuos tačiau tai pasibaigsiant ir tuštumą prisipildysiant kuo kitu. Dabar tik alpstu alpstu mėgumu, kad manęs niekas nuo bačkos su botagais neplaka, kaip girdžiu pasielgę su vienu kitu agitatorium kunigu, kad manęs bet kuris bloznas pienburnis nekvailina ir brangiausių mano įsitikinimų nemindžioja perrūgusiu savo čebatu. Ir kai aš dabar turiu savo auditoriją, o auditoriją Dievas man davė didesnę neg rinkoje per kermošių, auditoriją tinkamą, tai po kiekvienos prakalbos džiaugsmo šešėlis ilgai neišnyksta man nuo veido. Ir nėra man didesnio komplimento, kaip kad draugas pasako: bepiga tave matyti visad patenkintą, linksmą, pradžiugusį. Kaipgi nesidžiaugsi, kai pats sau nebemeluoji ir jokių šlykščių kompromisijėlių nebedarai? Kaip dabar drąsu iš bažnyčios sakyklos sviesti tiesos žodis bet kam, bet kuriai partijai, bet kuriam luomui, kai tave gaubia species aeternitatis[14] ir virš visa ko esąs idealas; ir kaip nebebaisus pabaidymas – aš galiu tave į tribunolą patraukti! Traukite, o tiesos žodžio vis tiek neužrauksite: laisvas yra pranašas, kai Dievo vardu dedas! Pasiteisinti lengva, net mediniu pjūklu pjaunamam mėgia.

Skaitėme žinią, Lenkų episkopatas paleidęs kunigams įsakymą paliuosuoti bažnyčias nuo politikos agitacijų ir intrigų. Lenkų kunigija neklausanti. Ji, matyti, laukia antro įsakymo: paliuosuoti nuo politikos ir intrigų visą kunigų luomą, nes „Nie tędy droga, szanowni Ojcowie"[15], visuomenės, ne politikos yra kunigų darbas! Aš nebepakartosiu, ką esu jau senai pasakęs to vardo brošiūroje[16].

Štai mano pasiteisinimai tai daliai mielosios visuomenės, kuri malonėjusi mane matyti rinkimų sąraše ir neradusi[17]. Giliausiu mano įsitikinimu aš, kunigas, ne rinkoje ir ne parlamente palaikysiu savo, kunigo, autoritetą, nes man tebeskamba ausyse vieno Lenkų seimo atstovo žodžiai: Varšuvos seime teturime tą vieną padorų kunigą – deputatą, tai episkopato oficialusis atstovas[18].

Visi kiti gi „wprost wstrętem przejmują"...[19]. Tai toli gražu ne „ciciliko" žodžiai.

Neduok Dieve, kad aš kada nors Bažnyčiai, kunigijai pelnyčia tokį epitetą!

„BALTOJI GULBĖ"

(Kauno Rotušė)

Kauno miesto pradžios nesuvoksi. Jis tiek senas, kiek sena apsigyvenusių paupiais žmonių istorija. Jei tikėsime prof. K. Būga (žiūr. jo „Kalba ir senovė", V pusl.)[1], lietuviai iš Nemuno aukštupio nusileido į Nemuno žemupį VI–VII amžiuje Kr. gimus; tuo laiku tad ir Kauną įsikūrė, paprastai, nesuktai prasimindami Nemunu ir Kaunu savo pamėgtąsias vietas. Tam faktui įrodyti berods nereikia nė dokumentų, kurių vis tiek mums nėra.

Pastovesnės medžiagos trobesiai pradėta Kaune statytis tik tada, kai prasidėjo valstybės kūrimas, būtent XIII amžiuje. Ir vienas pirmųjų yra dabartinės miesto rotušės korpusas, keturkampis, stačiastogis didžiulis namas, kurs ir anais laikais, galima spėti, buvo tam pačiam tikslui statytas. Reikėjo gi kur pirkliams pasidėti ir tartis. Už šį namą tėra senesnis Kauno senapilis, atsigynimo vieta, kurią paskutinį kartą buvo atsistatydinęs Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas Aleksandras ir čia gyvenęs. Iš tų pat laikų esanti ir dalis seminarijos tvoros už bažnyčios.

XVII amžiuje prie šios be jokių pagražinimų daržinės dviem aukštais pristatyta renesansinis 60 metrų kartu su smailagaliu kuoras. Architekto pavardė nėra žinoma. Aišku tik, jog jo būta ne tik sumaningo techniko statytojo, bet ir didžios skonies dailininko. Jo kuoras lipte prilipo prie stilingai papuoštojo pirmiau prasto korpuso ir sudarė patį gražųjį visoje Lietuvoje dailės paminklą, kurį bene rašytojas Šlaitas[2] ar kuris ten yra labai tinkamai praminęs – Baltąja Gulbe.

Rotušės kuoras toks žymus visame senajame mieste, jog nori nenori visų ateinančių į Viešąją aikštę akys kreipias į jį. Gal jo

žmogus nė nemato; vis dėlto jo pasąmonyje susidaro kažin kas ramu ir jaunu. Tokį įspūdį tepadaro tikros kūrybos dailės dalykas. Dieviškąja proporcija pavadino ji Jakštas savo „Draugijoje"[3]. Mačiau, kokiu įnirtimu sesers iš „Vaikelio Jėzaus"[4] gynė Viešąją aikštę, kad jos neapželdintų dideliais medžiais, kaip apžėlęs dabar vienas tik šonas. „Juk šitas šonas uždengė nuo mūsų Baltąją Gulbę!" – sakė nusiminusios. O per ilga, girdi, ją uždengs iš visų pusių. Ir kas beliks iš Kauno?

Nakties metu kai atsirandi Viešojoje aikštėje, kuoras gyvente gyvena. Jis plasta erdvėje, jis žaidžia su debesėliais, jis mėnesienos undinė – Nemuninė. Jei būčiau stabmeldis, aš jį dievinčiau. Rusai jo neprižiūrėjo. Paskutinį kartą remontuotas jis tebuvo 1774 metais. Per karą jis ir visai buvo apdriskęs, nutrupėjęs, švietė raudonomis žaizdomis. Ir vis dėlto imponavo savo baltumu, savo statumu, dieviška savo harmonija. Dabartinieji miesto tėvai, saviškiai žmonės, rimtai kuoru susirūpino, paskyrė 700 000 auksinų remontui. Markei kritus, ši suma daug padidės, tačiau negaili: lauki nesulauki, kada bus nuimti paskutinieji pastoliai ir Kauno Gulbė – dievaitė pašvies visu savo nebeįžeistu baltumu.

Harmonijos dėlei, žinovams dailininkams paprotestavus, bokščiukas perdirbta, smailagalyje bepalikta viena burbuolė apačioje vėluko su Vytimi viduryje, o auksinė karališka karūna nuo viršaus nuimta. Ji savo didumu gadino visą smailagalio įspūdį. Dabar nieko nebetrūksta. Nuo perkūno spardymo į tą pačią didžiąją Kauno aukštumą padarytas perkūnsargis.

Senajame XVIII amžiaus vėluke, labai menko darbo, buvo viduryje Kauno miesto herbas – Tauras, o ant vėluko – Raitelis. Dabar tad bebus vienas pats Raitelis viduryje, be Tauro. Senosios bokšto dalys padėtos į miesto muziejų.

Kaktomis į Baltąją Gulbę stovi du dviem aukštais namu iš šalių erdvo kiemo. Tai karaliaus oficinos, namai tarnams, kiemas arkliams, karaliams lankant Kauną. Dabar vienoje oficinoje Dvas. Konsistorija su visomis jos dalimis, antrame miesto muziejus. Toliau staldai arkliams. Už visa to Maironies rūmai ir kunigų Seminarijos kiemas – sodas.

Baltajai Gulbei pašvietus Viešajai aikštei, šaukte šaukias, kad ir kaimynai baltai pašviestų, ypač b. jėzavitų bažnyčia su visu jos kvartalu, Maironies rūmai, šv. Trejybės tvora, šv. Kazimiero rūmai, „Birutės" viešbutis ir jų tarpai. Rodos, būtų dar stilingiau, nors šie namai ir neišlaiko stiliaus.

Aptvarkius Viešąją aikštę, pristačius čia suolų, čia visados pilna sėdinčių. Ir vargu berasi ramesnę vietą kaip šioje aikštėje.

O kad taip ėmus ir pakeitus Viešąją aikštę – ordinarinį vardą poetinguoju – Baltosios Gulbės aikšte?..

O gal tai per didelė svajonė? Tik turint tokį burmistrą, kaip p. Jonas Vileišis[5], svajonės gali įvykti. Kiek tai jau jis padabino tą mūsų sostinę!

KUNIGAI KANDIDATAI IR 139 KANONAS

Sukaupti piliečius į partijas esama daug lengviau, kaip juos partijoje sulaikyti. Gali patikti jos programos punktai, bet gali jie ir ne visai patikti; tada tą spragą teks užtaisyti vadams asmeniniais savo privalumais. Gudrūs ir švarūs lyderiai čia kone daugiausia lemia. Jei jie nusimano, kur einą, jei pakankamai atkaklūs ir patvarūs, – tai su jais juoba eisiu, ne su svyruojančiais ar ištižėliais. Taip pasako daugelis tų, kurie niekaip nepajėgia prisitaisyti prie bet kurios partijos: vienoje jiems šis nepatinką, kitoje tas; ir taip lieka jie „nepartiniais" su krypsniu betgi į kurią partiją, būtent į tą, kurios vadai bus laimėję jo simpatijas. Partijoje sulaikys narius tie patys vadai tuo pat savo sielos privalumu. Išklibinti bet kuris partijos punktas labai lengva, bet niekais paversti daug ko vertas vadas veikėjas labai nelengva, jo darbai stos už jį.

Jei taip yra iš viso, tai kokių beyra reikalavimų iš kunigo, kurs drįsta siekti politikos vadovavimo? Jei šiaip jau gyvenime iš jo reikalaujama daug daugiau neg iš pasauliečio, tai visuomeniniame, politiniame, destis nebe asmeniniame gyvenime kunigas patenkins reikalavimą nebent būdamas genijus protu ir angelas širdimi. Kitaip kunigas daug greičiau kompromituosis savo vei-

kime neg pasaulietis, nes prieš jį labai lengva rasti pagalys, kad jis – kunigas. Mes gerai atmename, kiek Rymas yra pralaimėjęs, kai po genialaus ir švento statssekretoriaus buvo pasiskyręs gabų, bet apkalbamą statssekretorių M. d. V.[1] Pralaimėjęs ne tiek diplomatijoje, ne tiek konkordatų punktais, kiek moraliai visa savo esme, savo prestižu, doriniu savo autoritetu.

Lyg į tą mintį „Ganytojas" Nr. 7, p. 209 yra padėjęs Pont. Commissio ad Cod. Canones authentice interpretandos. Dubia circa Can. 139:

2. An Ordinarii locorum in concedenda licentia sacerdotibus, qui se candidatos ad deputatorum comitia sistere cupiunt, potius difficiles, quam faciles se praebere debeant?

Resp. Ad. 2. Affirmative ad primam partem, negative ad secundam.

Romae, 25 aprilis 1922. P. Card. Gasparri.[2]

Vadinas, vyskupijų valdytojai sunkiai privalo leisti kunigus, kad dalyvautų kandidatais rinkimuose.

Mūsų kunigai kandidatai stato save į partijų ar grupių sąrašuose arba leidžia juos statyti, kiek numanu, visai neatsiklausę Vyskupijos Generalinio Vikaro, nes jei klaustųsi, tai būtų girdėtis, jog šio ar to Ordinariatas neleido, pareiškė jam savo nepasitikėjimą. Toks neleidimas dar nereikštų, jog Ordinariatas atmestąjį kandidatą paniekino. Atmestasis nuo politikos gali būti labai naudingas visuomenės ar Bažnyčios veikėjas, kur iš jo viena tereikalaujama. Tuo užsigauti negalima. Ko gi aš kaltas, sakysime, kad, būdamas gudrus ir doras, nebūsiu pakankamai taktingas ir gerbtinai rimtas?

Jei iš viso „sancta sancte tractate"[3], tai parlamente, kur sprendžiama ne tik atskiri dalykai, bet ir bendrieji, Sancta Mater Ecclesia[4] privalo būti kuo švenčiausiai globojama; gal ne tiek gudriai, suktai, iškalbingai, fiziškai galingai, turint suburtą didžiumą, kiek švariai ir garbingai. Pralaimėti balsavime ne tiek kenksminga, kiek pralaimėti priešų nuomonėje. Jei nubalsuotieji žmonės bus pagarbos verti ir jų intencijos šventos, ir jų priemonės evangeliškos, tie patys viešai nubalsavę privačiai spaus jiems rankas ir nuo jų nenutols.

Kunigas toks pat pilietis, kaip ir kitų profesijų žmonės. Jam pareina lygiai su kitais rūpintis savo tėvyne valstybe, lygiai ją atstovauti. Tai teisybė. Vis dėlto į kunigą deputatą žiūrima pirmon galvon kaip į Bažnyčios, ne visuomenės atstovą. Ir veltui jis dedasi partijomis, ničnieko bendra neturinčiomis su Bažnyčia, veltui būtų provokatorius ir demagogas pasauliškiais sumetimais: jis yra ir bus neatskiriamas Bažnyčios narys, visur ir visados velkąs ant savęs Bažnyčios autoritetą, kaip sraigis savo kiautą. Lenkų endekija su savo kunigais priešakyje šiandien valdo Lenkiją, stumdo patį „naczelnika państwa"[5]. Jie „laimėję". Bet, Dievuliau tu mano, kiek jie yra pralaimėję Bažnyčios autoriteto, kiek Bažnyčios dalykus suprofanavę! Jų politikos vienaminčiai tyli, apsimeta to negirdį; bet tai apgaulinga tyla: virs kitaip ir viskas atsirūgs. Lenkų kunigija pralaimėjo lenkų naivų pamaldumą, vaikišką prisirišimą prie Bažnyčios, aklą pasitikėjimą jos atstovais dvasios srityje. Lenkų kunigai – nebedvasininkai. Jie įrankiai politikos intrigų, vykintojai medžiaginių siekimų. Jie – žemės, ne dangaus sūnūs.

Dar prieš rinkimus į Steigiamąjį Seimą 1919 m. man teko smarkiai nuogąstauti dėl kunigų politikos ir būti griežtai prieš jų dalyvavimą politikoje. „Nepriklausomojoje Lietuvoje" ir tyčia paleistoje tada brošiūroje „Politikos ar visuomenės kunigų darbas"[6] aš šaukiau laiku peržiūrėti šį klausimą. Ypač kad: „Gerai apsidairę aplinkui, mes gryna širdžia, jokios nuodėmės nebijodami, galėtume pasakyti: politikos sritin metas toli gražu ne patys gerieji dvasininkai" (2 p.). Tą mūsų bailę gyvenimas aiškiau, neg reikia, patvirtino; davė tiesiog drastiškų pavyzdžių, kuo bepavirsta dvasiškis, atsidėjęs politikai; net pernelyg atsidėjęs visuomenės darbui. Jiems prilygtų mūsų žmonių pasakymas: artoją pagadinau, o kunigo nepadariau, pakeitus šitaip: tėvynės neišgelbėjau, o kunigą pralaimėjau. Ar buvo kada girdėta tiek kunigystės užsigynėlių, tiek savabaudžių gyvenime, tiek nesiskaitančių su profesine drausme, tiek persimetusių į pasaulinį darbą, net tiek vedančių žmonas, kiek dabar kad yra? Bet kuri revoliucija aptvirkina luomus. Po Didžiosios Revoliucijos[7] nebuvę geriau kunigų luome, kada ir vyskupai kibo politikon. Pas

mus nebuvo tokių didelių sukratų; vis dėlto kunigų luomas pas mus kone per pus laicizavosi[8]; vieni suvis aiškiai išsibrėždami iš dvasininkų luomo; kiti, didesnei jo pražūčiai, tebebūdami, bet jau beveik nieko dvasiško nebeturėdami. Nujau, ir tie bene laikinai teeina dvasininkų pareigas... Nešysta, mados, kortos, nikociana, alkoholis, medžioklės, sėbravimai su ganomaisiais pasauliečiais, aiman, dažnai klebonija verčia toli gražu ne dvasios ir moralybės būstyne. Bet ne aukštuoju viso to pavyzdžiu.

Jei rietenos dėl medžiaginių reikalų, jei agitacijos dėl vietų laimėjimo nežino skrupulų, tai ar dera ta darbo sritis tos profesijos žmonėms, kurie kaip tik yra skrupulams žadinti liaksistų, atsileidėlių sąžinėse? Antai „Lietuva" aprašė „kandidato" Vilimo pastangas[9] įsiskverbti per fas et nefas[10], šiokiu ar tokiu būdu parlamentan, panaudojant net žmonių temsybės prietarus. Nežinau, ar pati Redakcija ar korespondencijos rašytojas drovėjos padėti priedą – kunigas. Ir ačiū jiems. Nekokia laimė būti korporacijoje, kur yra demagogų ir žmonių be skrupulo. Dar mažesnė bus laimė, kai tau nuolat trins akis iš Parlamento tribūnos žmonės, kuriuos pirštais badys ar pajuoks.

Geras dalykas gudrybė. Bet jei ji yra viena pati, be religinės doros įsėtrinto skrupulo, tai Bažnyčiai gresia greita pražūtis, jei ji nesulaikys tokių kandidatų. Ne taip yra nupiešęs kunigų pareigas Seminarijos vicerektorius kan. K. Paltarokas[11] knygose, kurių įtakos tačiau nelabai jaučiame. Ar nebus čia kalti Lietuvos vyskupijų ordinariatai, kad neparemia tokių tendencijų kaip minėtojo autoriaus? Bent labai būtų ramu, jei gautume tikrų žinių, kaipgi tie ordinariatai apsiėjo su paskelbtuoju paaiškinimu 139 kanono.

PRADŽIA VILNIAUS – SOSTINĖS JUBILIEJAUS

Pirmieji Gedimino laiškai, pasiųsti iš Vilniaus į Europą, pažymėti 1323 metais sausio mėnesiu. Tai tikrai liudija, jog mažų mažiausia 1322 m. Lietuvos sostinė buvo jau iš Trakų perkelta į

Vilnių. Kadangi miestai, gynimo pilys statoma ne ūmai, aišku, jog pradžia Vilniaus miesto yra dar senesnė. Reikėjo gi laiko, kad jis tiek išaugtų, jog taptų vertas sostinės vardo. Ne vienais metais ir Vilniaus pilys atsirado: piliakalnyje vadinamoji Aukštutinoji pilis – gintis, jo apačioje Žemutinoji pilis – kunigaikščiams gyventi. Vilniaus sostinės istoriją tad pradedame nuo pirmųjų tikrųjų diplomatinių jos santykių su Europa, nuo 1323 m., nuo kurių jau prabėgo ištisi šeši šimtmečiai.

Vilnius šiandien lenkų rankose. Klasta jį užgriebė, pirma Suvalkuose susitarę su lietuviais dėl valstybių ribos. Europa, Tautų Sąjunga, nepripažino teisėtomis lenkų pretenzijų į Vilnių, nepatvirtino jokių jų žingsnių, jokių rinkimų. Vilnius tebėra ginčijamas tarp lietuvių ir lenkų miestas, Europos valstybių tebekontroliuojamas. Mes, lietuviai, Vilniaus išsižadėti neturime jokių teisių, kol nepraradome savo nepriklausomybės; nė negalime jo išsižadėti, nes tai lygu būtų ir nepriklausomybės išsižadėjimui. Taigi Lietuvos visuomenė turi kuo karščiausiai pritarti mūsų valdžios pastangoms, mūsų diplomatijai apginant Vilnių. Vilnius – mūsų! Tas obalsis privalo rastis bet kurio Lietuvos piliečio širdyje. 600-tų metų jubiliejus, švenčiamas per ištisus sekančius metus, turės tikslą visuose Lietuvos užkampiuose gaivinti Vilniaus išvadavimo iš lenkų rankų pastangas ir norą.

Jubiliejaus metai prasidėjo Šv. Mykolo Arkangelo dieną[1] Kaune, Karo muziejuje. Šv. Mykolas, dangiškosios kariuomenės vadas, visus velnius iš dangaus išblaškęs, natūraliai tampa šio jubiliejaus patronas. Ir Lietuvos kariuomenės vadas gen. Stanaitis[2] saviškai teisingai sākė, kai liepė savo kariuomenei daugiau pasitikėti duotuoju jai kardu. Šalia to šaukė lietuves motinas auklėti būsimąją kartą toje nuomonėje, jog Lietuva neprivalo ūmai tapti be sostinės Vilniaus, kurią turėjo per ištisus 600 metų. Bet kuris daiktas šaukias savininko, tai ir lenkų pavogtas iš mūsų Vilnius visomis teisėmis turi grįžti mums.

Lyg tą mintį atspėdamas, kan. Tumas, kariuomenės dalims susirinkus, prezidentą[3] priėmus, Laisvės varpui paskambėjus ir artilerijos orkestrui maldą pagrojus (jos visi išklausė, pamaldžiai kepures nusiėmę), Jubiliejaus komiteto vardu prašneko į dau-

gingą minią apie istorinę Lietuvos valstybės tradiciją ir tos tradicijos galybę.

KAN. J. TUMO KALBA

Komitetas, susidaręs per ištisus sekančius metus minėti šešių amžių sukakčiai, kaip Vilniaus miestas yra Lietuvos sostinė, dirbs savo darbą visuose Lietuvos kraštuose. Jis gaivelės lietuvių viltį, kels pastangas, kad Vilnius būtų iš lenkų išvaduotas. Ir jis bus galų gale išvaduotas! Jei ne ginklu, ne diplomatijos keliu, tai ta tradicija, kuri yra grynai lietuviška, kurioje ir Vilnius, gal dabar pats to nenusimanydamas, gyvena, dirbtinai varžomas svetimųjų gaivalų.

Lietuviškąsias Vilniaus tradicijas mes matome nuo pat pradžios jo istorijos. Prasideda jos pasakomis, dainomis ir tęsiasi istorijoje. Be pasakos apie geležinį vilką, reiškusios pilies galybę, aš turiu dar vieną pasaką, autentiškai iš pavilnio lietuvių užrašytą taikos teisėjo Vaitkevičiaus[4].

Kai visa medžiaga jau buvo pateikta gynimo pilies aukštame Vileikos kalne pamatams tiesti, Didysis Lietuvos kunigaikštis Gediminas pasiklausė tautos tradicijų žinovų, vaidilų, kokiomis ceremonijomis reikią padėti kertinis didžiausias akmuo, kad pilis būtų nesugriaunama.

Vaidilos atsakė, tam tikslui reikią didžiausios patriotinės aukos. Būtent jei Lietuvoje rasis tokia pasišventėlė motina, kuri vienatinį savo sūnų gyvą savo rankom paguldys po kertiniu akmeniu, tai pilis Lietuvai ginti tikrai išlaikys visus priešų puolimus.

Tokia patriotė nesunku buvo rasti Lietuvoje, kuri tokiuo fanatizmu gynės nuo svetimųjų įtakos į jos tikybą. Lietuvaitė atvedė vienatinį savo sūnų, vienatinį savo džiaugsmą ir maitintoją aštuoniolikos metų bernaitį ir pati jį sausom akim pastatė kasiny, kur turėjo nuvirsti didžiausia uola.

Lietuviuko būta išmінčiaus. Jis nesipriešino motinos valiai ir Lietuvos dievų valiai; tik norėjo kritingai patikrinti, nujau, begu tai tikrai lietuvių dievų valia, begu tik nebus jo pasiaukojimas

veltui? Lietuviška savo ome jis jautė, jog čia gali būti svetimybė, totorių užnešta į rusus, o rusų į mus[5]. Prašo tad kunigaikštį, kad jam pavelytų trissyk paklausti vaidilas; jei jie atsakys tinkamai, bus aišku, jog ir Lietuvos dievų valią žino; jei netinkamai, tai kad geriau pasiteirautų, kokia tikroji Lietuvos dievų valia.

Gediminui sutikus, jis paklausė vaidilas, kas yra pasaulyje visų lengviausia, kas visų saldžiausia ir kas visų kiečiausia? Vaidilos tuojau atsakė: žinoma, kad visų lengviausia – pūkelis, visų saldžiausia – korelis, visų kiečiausia plienas, kurs kerta.

– O aš jums pasakysiu dar lengvesnių, saldesnių ir kietesnių daiktų. Būtent visų lengviausia – tai motinai jos kūdikis ant rankų, o visų saldžiausia – tai jos pienas kūdikiui, gi visų kiečiausia – tai štai mano motinos širdis, kad be ašarų siunčia taip baisiai mirti.

Triukšmingas valio pareiškė, jog Gedimino ir jo diduomenės sąžinės pritarė jaunikaičiui išminčiui. Ne, ne tokia Lietuvos dievų valia! Ir liepia vaidiloms geriau pasiteirauti tos valios. Vaidilos kiek atlyžę tarė: kad naujai statomas trobesis būtų nesugriaunamas, reikia pamatan pakasti gyva visų gražiausia visų nekalčiausia mergelė.

Gerai. Tokių mergelių Lietuvoje rasti nesunku. Ji buvo graži kaip Lietuvos gamta, akys mėlynos kaip Galvės ežero vanduo; pilniausias neišmanymas pikta švietė iš tų akelių. Ji net neišmanė, jog jai tenka dėl Lietuvos gerovės mirti, ir drąsiai atsistojo, kur jai buvo parodyta. Rankoje ji laikė prisiskynusi glėbelį Lietuvos laukų gėlių.

Nusigando Gedimino ir jo diduomenės širdys. Na, ale tokia dievų valia! Nieko nepadarysi. Nė nebežiūrėdami tad apačion į iškastą pamatą, ūmai paritino uolą ant gyvos aukos. Uola krito žemyn ant mergelės. Darbininkai šoko užkasti. Žiūri, gi mergelė gyva bestovinti, ašarotas akis įsmeigusi į nedorą uolą, kuri jai gėles iš rankų pasiėmė ir ant jų atgulė.

– Va-a, kokios būta Lietuvos dievų valios! Jiems gana esama gėlių iš gražiausios ir nekalčiausios lietuvaitės!

Jaunikaitis išminčius paskui vedė tą mergaitę ir buvo Didžiojo Kunigaikščio Tarybos narys.

Lietuviai piliečiai! Tai pasaka. Bet ją sumanė jūsų broliai lietuviai. Ir kokia ji graži, poetinga ir reikšminga! Lietuvos dievai nežiaurūs; jie nenori kruvinos aukos. Ir tęsiasi tautinė Lietuvos valstybės tradicija – rami, taiki, pakenčianti. Ir ta rimties, žmoniškumo tradicija sudaro tikrą jos galybę. Savaime, gera valia gudų žemės viena paskui kitą glaudžias į Lietuvą. Rusų kunigaikščiai ieško čia nebepavojingos vietos nuo savo žvėrių valdovų. Totorių chanai nepamušti eina į Lietuvą ir nori būti jos vainikuojami, į sostus keliami. Rusai senatikiai čia randa vietos, kur nekliudomi išpažįsta savo tikėjimą iki šiai dienai.

Kokios kitokios dvasios šiandien į Vilnių užnešė lenkai! Ten dabar tautinis jų egoizmas viešpatauja. Ten nelenkui trošku gyventi. Iš ten nelenkus tremia šimtais į gilumą Lenkijos ar visai lauk už sienos, kaip štai mūsiškius 33 veikėjus[6]. Ten nei mokytis, nei verstis kitiems neleidžia. Nejaugi tai miela lietuviškai Vilniaus širdžiai? Ne! šimtą kartų ne! Vilnius dėl to kenčia. Ir ateis laikas, kada jis pats pasipurtins, nusikratys svetimybės ir sugrįš prie senųjų pakenčiamybės tradicijų, ir mes, vienodi, vėl su juo susijungsime.

Tai veikime per šiuos metus, stiprinkimės senovinėje žmoniškumo dvasioje. Tegu mūsų neišnykusi istorinė pakenčiamumo, tolerancijos dvasia pasiekia Vilnių ir iššaukia tokią pat jų dvasią. Negalimas daiktas, kad senovinis Vilnius būtų jau mums miręs! Vilnius buvo ir bus mūsų!

Ar klausytojai suskubo suprasti, kur oratorius siekė? Bent kariuomenės vadas paskui sušuko – neklausykite jo: ne poezija, tik kardu mes Vilnių atsivaduosime! Duok Dieve ir tai! Tik ir išvadavus kardu, kardu laisvų žmonių nepavaldysi, jei jie nepasiduos; čia kardui pagelbės lietuvių lyringumas – švelnybė, pakenčiamybė.

Kan. Tumui pašaukus pagerbti atmintį žuvusių už Lietuvos, tad ir Vilniaus, laisvę nuo pat seniausių gadynių ir lig pat kar. Juozapavičiaus[7] paskutinių aukų, orkestras pagrojo Bethoveno gedulo maršą, tokį gražų, jog turbūt kito tokio nė nėra buvę.

Paskui profesorius Jonas Yčas[8] pakalbėjo dar apie pradžios Vilniaus tradicijas, reiškiančias jo galybę.

Naujas gen. Nagevičiaus[9] įtaisytas varpų muzikos automatas drauge su komendantūros orkestru pagrojo tautos himną.

Trenkė patrankos Vilniui pagerbti, švirkštė iš bokšto varsotos raketos. Ėmė tvaistytis prožektorius. Artilerijos orkestrui grojant maršą, nusileido tai dienai valstybės ir tautos vėliavos. Patrūbijo ragai senovės Lietuvos motyvą. Automatas paskambino „Švint aušrelė", kurią jis nuo šios dienos kasdien skambins kasdieną rytais 8 val. ir „Marija, gražiausi Panele", karią jis skambins vakarais 8 val. P. Kačanauskas[10] varpų klaviatūra dar skambino tautines dainas. Komendantūros orkestras grojo publikai. Tryško neregėta gausybė fejerverkų iš Vytauto kalno Gediminui atminti. Miesto vėliavos plevėsavo pritardamos.

Kiek sutilpo į vidų muziejaus (apie 1000 vietų), čia išklausė karo orkestro ir operos orkestro neapsakomai gražaus koncerto.

Prof. Yčas paskaitė savo referatą apie pačias pirmąsias istorines žinias apie Vilnių ir tų žinių šaltinius. Prof. J. Basanavičius, kuriam klausytojai pirma padarė triukšmingą ovaciją ir pagerbė atsistojimu, išskaitė didelę daugybę lietuvių tautinių dainų, kur Vilnius visokiais reikalais nuolat minimas: čia ginamasi, iš čia perkamasi, čia džiaugiamasi, su Vilnium viskas lyginama. Vilnius gyvuoja lietuvių tradicijoje, tebėra tautinis jų centras, nors ten dabar daug jau nebe lietuvių.

Jubiliejaus pradžia buvo iškilminga, jau ką gi! Belieka, kad provincija smarkiai į tai atsilieptų ir taip pat švęstų minėdama.

KULTŪRA IR PORNOGRAFIJA

Rinkimai naujo Seimo prarijo mums gerą pusę metų, jei ne daugiau. Dar pirmiau rijo mūsų laiką visoki pavojingi pasiūlijimai, Hymanso ne Hymanso[1]. Gyvenome politikos žvaigždyne. Visa kita buvo numirę ar tik apmirę. Taip bent teisinomės.

Bet rinkimų drugys liovėsi visuomenę krėtęs, kitoki pavojumai tiek yra maskuoti, kad nervų mums dar negadina. Tai bene atėjo laikas kryptelėti nuo politikos kultūros pusėn?

Ir labai didelis laikas. Antai Maironies jubiliejų yra sumanę kaip tik tie žmonės, kurie lig pat kaklo buvo pasinėrę į politiką. Jie sakė: gerai, kad pasitaiko gera proga; jei šios nebūtų, reiktų

tyčia prasimanyti kitokia, kad nors per vieną antrą vakarą gautume kuo lengvu, gražiu, moloniu atsikvėpti. Kaip tyčia šį rudenį suskato tuo pradėjimu visos salės taisytis. Nei operos, nei dramos. O visi jų pasiilgę.

Pasiilgę – kultūros. Be kultūros, be meno nė karo ilgėliau nepakariausi. Žiūrėk, ko vokiečių neturėta savo blindažuose! Net pianinų turėta. Ir kai tie karai, tie rinkimai, tie politikos skauduliai nyksta palikdami daugiau ar mažiau smardvės, kultūros, meno darbai palieka ilgam patys ir pasėję gardaus kvapo. Tai kuriamoji pajėga, pastovi, visam kam tinka pamatan dėti.

Dirba štai Lietuvos universitetas. Nuo gruodžio pradžios pradės veikti Liaudies universitetas. Šaulių sąjungai galva pramušta susidaryti nuolatinių paskaitų iš Lietuvos istorijos, tautos atgijimo, valstybinių dalykų ir k., įsisteigti savo sceną. Rašytojų ir žurnalistų sąjunga, L. Meno Kūrėjų draugija ir kt. vis labiau neberimsta dėl savo sustingimo ir norėtų griebtis darbo kiekviena savo srityje.

Ir ne tik pas mus. Štai ateina žinia iš Amerikos. Vienas žymiausis politikos veikėjas, socialistas B. deklaruoja: „Gana jau, gana tos politikos! Įgriso iki šitiek! Sulūžusio skatiko nebeduosiu nė vienam politikanui. Imkitės kultūros darbui; šitam dalykui mūsų, amerikiečių, kišenės labiau atsidarys neg politikai. Užsimokite plačiau, nesivaržykite sąmatomis. Kad ir suplanuotumėte visą akropolį pastatyti Birutės kalne, padėsime ir tesėsime". Ir pats vienas skiria stipendiją menininkui.

Sveikas tai ūpas reiškiasi. Ta psichologija visai suprantama, kaipo reakcija prieš visus drumstuosius, nesveikuosius politikos darbus. Džiaukimės ir dėkimės. Nėra pramogos salių – eikime į L. Rašytojų sąjungą, ketvirtadieniais į Eltos butą 6 val., kas narys. Eikime į L. Meno Kūrėjų kviečiamus susirinkimus Maironies g. 3; į Šaulių sąjungos klubą Vasario 16 d. g. 2. Ir atsigaukime kultūra!

Dar lieka laisvų vakarų. Tai darykimės namie kultūros, meno, mokslo lizdelius. Kame du trys susirinko, ten privalu atsirasti ne kortoms ir stikleliui, tik muzikai, dainai, literatūrai. Skaitykime balsiai, kas jau išspausdinta ar kas dar parengta spausdinti.

Visa tai pašlapinti pigia arbata ištesimas dalykas. Nejaugi valstybę, naują valstybę, tesukurs kariuomenė ir biurokratija? Jei kultūra, mokslai, menai, dailė nepagaus piliečius ir neišauklės jų savotiškai, mes nebūsime valstybinis gaivalas.

Savoji kultūra teželie svetimųjų kultūrų atakaitoje. Skolinkimės dailės ir žinių iš kur tik galime! Bet tik tai būtų tikros vertenybės. Turime mokyklų, knygynų, jaunimo. Duokime jiems Europos mokslo paskutinį žodį ir dailės šedevrus. Mes dar neturime ištisai pasisavinę nė vieno klasiko. Kibkime juos verstis! Leidėjų yra. Ko gi daugiau? Juk tai tiesiog valstybinis darbas ir jau gerokai užmokamas.

Aiman, mūsų vertimai lig šiol buvo ne palaima, tik tikra tautos nelaimė, nes arba jų visai nebuvo (tai pusė nelaimės, nes gali būti), arba buvo tokių šiukšlių, kurios krosnyje deginamos sproginėja. Vertimai buvo palikti bemoksliams. Kas geriau moka kalbų, kas geriau pavaldo lietuvišką plunksną, tai vertimų bodėjosi. Ir klydo. Kitur geras vertėjas tokioje pat garbėje, tiek pat reikalingas, kaip ir kūrėjas. Antai garsusis poetas Jurgis Baltrušaitis[2] auksu buvo rusų apipilamas už vertimus, kuriems nėra lygių. Bemokslis vertėjas ne tik neduoda įmanomo, sklandaus, taisyklinga kalba skaitymo, neduoda nė gero turinio. Bemokslis verčia tą, kas pirma pakliuvo į rankas, kas jį bent sujudino, kas jam patiko. O pakliūva dažniausiai šlamštai, pigiosios šiukšlės iš pigiųjų rinkų. Antai kažin koks idiotas Zarasuose[3] kadai jau prakaituojąs, beversdamas senai jau visų furmanų ir kambarinių užmirštą „Monte Kristo"[4]. Kitur ne idiotas, tik doros supuvėlis J. Šs, nedrįsęs nė pavardės pasirašyti „Lietuvos" Nr. 253 pradžiugino mus žinia, jog baigiąs versti – Arcibaševo „Saniną"[5].

Gal pridės prie to Visockienės „Laimės raktus"[6] ir kitokios pornografijos, kuri pačioje tėvynėje skaitoma tautos nelaime ir kultūros pagurbiais (zadvorki). Mokslo autoritetai pasmerkė, pedagogai pasmerkė, kritikai pasmerkė* rusų pornografiją ir tuos rašytojus, kurie dėl pigaus populiarumo ir didesnio pelno kimšo visuomenei puvėsius. O ponai J. Šs ir kiti jam lygūs ima

---

* Sk. nors Merežkovskį[7]

ieškoti jiems rinkos nebrendusioje Lietuvoje. Mes turime kekšynų gana ir be ponų J. Šs. O jų patiekiami pornografijos veikalai bus begėdiškesni, nes atviresni. Kas skaitys tuos rusų drumzlių kūrinius? Mūsų jaunuomenė. Vieton klasinių dalykų – Tolstojaus, Aksakovo[8] ir kt. mūsų berniukai ir mergytės nesveika ugnimi degančiomis akimis, iš po pagalvių naktimis išsitraukę ir nuo vyresniųjų slėpdamies, skaitys ponų J. Šs onanizavimus.

Mūsų įstatymai teleidžia laikinai paimti į savo globą kenksmingą leidinį, ir tai tik iki teismui. O griežto pornografijos draudimo spaudoje, kaip tai yra Š. Amerikoje, ar kinematografuose, kaip tai yra Skandinavijoje, mūsų valdžia dar nesiima, dar tebedaro ceremonijas su importeriais užsieninių mėšlų tautiečių sieloms pūdyti.

Valdžia tai valdžia; ji pati suvaržyta savo pačios autoritetu ir „teisingumu". Bet lieka visuomenė, tėvai, kuriems yra vaikų. Jų neatginsi nuo gresiamo daikto; bevelyk padaryti, kad tos pagundos visai nebūtų.

Sudarykime tad viešą opiniją, kad jos atmosferoje užtrokštų p. p. Šs vertėjai. Sekime prie nešlovės stulpo jei ne juos pačius, tai jų vardus ir laikykime juos tautos žudytojais, ne piliečiais. Manyk, jog vienas jiems padavimas rankos tepa tau delną abuojomis gleivėmis. O svarbiausia, imkimės kuo daugiausia gaminti pasaulinės literatūros gražumynų, kad galėtume bent jų skaičium užmušti bjaurybės leidinius.

Ačiū Dievui, esama pykstančių ir už „Kreicerio sonatą". Girdi, galima buvo apsieiti be to paties silpniausio Tolstojaus veikalo; o be jo „Detstvo", „Otročestvo"[9] negalime apsieiti.

Spjaudykimės nuo to; kas yra eu, bene atsispjaudysime.

KUN. J. TUMO SVEIKINIMAS LIETUVIŲ–ŠVEDŲ KOMITETO POSĖDYJE STOKHOLME 1917 M. X–26

Gerbiamosios Ponios! Gerbiamieji Ponai!

Draugą Igną Jurkūną-Šeinių[1] paprašysiu švediškai išversti Jums tai, ką būsiu pasakęs lietuviškai.

Man neapsakomai keista, atsiradus šioje mišrioje draugėje. Prieš karą, griežtai galiu pasakyti, niekam nė į galvą nebuvo parėję, kad taip veikiai ir ankštai teks susidurti pačių vasarių Pabaltės tautai, lietuviams, su pačių žiemių Pabaltės tauta, švedais: taip jos, rodės, tolimos kita kitai, taip plati rodės tarp jų gulinti jūra.

O vienok švedai lietuviams nesvetimi; jų ir seniau ne kartą susidurta.

Senovinės mūsų dainos nemielai mini „barzdotus vyrus iš už jūrių". Tai Jūsų, skandinavų, buvo nenuoramos vikingai grobuonys.

Prieš trejetą šimtų metų švedai buvo keletą kartą užplūdę Lietuvą[2], tik šiuo kartu jau ne kaip jūros padaužos dėl grobio su paplėšomis, tik organizuota kariuomenės pajėga, plečianti pražydusią, įsigalėjusią savo valstybę.

Ir nusiklojo Lietuvos laukai švedų lavonais. Jų rankomis visi mūsų senovės pilkalniai tvirtovės tapo atnaujinti ir gyvoje kalboje jie „švedkalniais" pavirto. Naujoji švedų strategija stebėtinai atitiko nebeatmenamųjų amžių lietuvių strategijai, nuo Liudviko Krzywickio[3] betariant.

Šiais kartais švedai lietuviams nebebuvo tokie nemalonūs, kaip vikingai ir varengai[4]. Mūsų kunigaikštis Jonušas Radvila bevelijo Lietuvą su Švedija sujungti[5], ne su Lenkija: lietuviai telkės švedus savo laisvei atgriebti. Jau tuomet jų numanyta, kame ateityje stiprėjimas, lobimas, tautos laisvė ir jos patvarumas, kame ištižimas, skurdas ir tautos pavergimas. Ir kažin kokių bendrų rezultatų būtume su Jumis susilaukę, kad nebūtų Jums tuokart kare koja paslydusi.

Dabar palikote mums tik gražų atminimą.

Ligi tik aš ėmiau nusimanyti, jau man rodydavo toli baltuojantį vienuolyną, kaip ten kitkart paliktoji ir užmirštoji karo sargyba, švedų garnizonas, visas ik vieno išmirė nostalgija, savo tėvynės pasiilgimu. Taigi žinojau, kaip švedai myli savo tėvynę.

Laisvi ir laimingi buvę, pralobinę ją ir padabinę, dabar štai reiškiatės moką tos meilės ir kitus pamokinti. Jūs vyresnieji kultūroje. Ir mes, lietuviai, vėl bandydami savo laisvę atgriebti,

vėl Jus telkiamės padėtų, vėl mes reiškiame noro savo ateitį jungti su Jūsų ateitimi. Mūsų širdys nujėgia, jog dabar mums tai pasiseks, kas nepasisekė Radvilai.

Jūs, davę vardų mūsų bajorijai (pav.: Gaddon-Sönfeld-Gadunavas)[6] ir geografinėms vietoms pavadinti, svetimi mums nebebūsite. Tad valio broliškoji Pabaltės tautų sąjunga!

ANT POLITIKOS LAKTŲ

Taip patsai artistas piešėjas Adomas Varnas yra pavadinęs savo leidžiamąjį pasauliui pirmąjį šaržų rinkinį, 33 mūsų politikos veikėjų atvaizdus.

Talentingajam dailininkui dar prieš karą buvo įstrigusi laiminga mintis šiaip ar taip pagauti tos dienos politikos veikėjus pačiu karščiuoju, pačiu originaliuoju jų pasirodymo momentu. Paprastasis portretas tam dalykui nebūtų tikęs, nebūtų buvęs toks gyvas, ypač surinktinėse scenose. Tad reikėjo į visa tai įdėti juoko. Artistas neapsiriko: jo taip padarytosios anųjų laikų iliustracijos tokios gyvos ir įdomios, jog jas gali dešimtimis kartų žiūrinėti ir vis tau nenusibos. Rodos, jau žinai visas piešinių smulkmenas, vis dėlto vėl užtinki vieną antrą smulkmeną, vėl netikėtai prapliumpi juoku.

Tik tas juokas neužgaulingas. Tai ne karikatūra, skiriama kam nors pažeminti ir iškoneveikti: gerbiamiausieji, paties dailininko mylimiausieji asmens (Šilingas[1] ir k.) gauna iš jo paištuko tokios išvaizdos, dėl kurios pretenzinė panaitė būtų mirte numirusi susigriaužimu, tuo tarpu kad patys paliečiamieji žmonės kuo širdingiausiai juokias, žinoma, negi iš savęs: jie visai ne juokingi, tik iš artisto dailininko sąmojingumo, iš jo pastabumo, kaip jis moka pagauti charakteringiausias pozas ir jomis pasinaudoti šaržui.

Leidinys tačiau skiriamas toli gražu ne vien pasidžiaugti juokais ir dailės kūriniais. Tai yra didžiulis indėlis į mūsų dailės turtą; indėlis, kurį gaus pastebėti ir Europa, nes tokių originalių albumų reta rasti. Mes težinome tos rūšies tą vieną: pradžios

XIX amžiaus piešėjo Orlovskio[2] Vilniaus romantikų. Dar daugiau. Artistas nesitenkina asmenimis, jo noru fiksuojamieji asmens velka su savimi epochą, sudaro jos istoriją, pažymi tuos nuotykius, kurie daugiau svėrė mūsų gyvenime.

Tačiau ir čia nereikia ieškoti kažin kokio pabaigto ir suverto cikliaus, lyg kokio istorijos vadovėlio. Nieko panašu. Artistui scenos atsitiktinai pasitaikė matyti. Tą vieną Rusijos Lietuvių Seimą[3] jis atsidėjęs, sistemingai iliustravo. Visa kita tik epizodai, iš kurių jau pačiam tenka susiausti laiko istorija. Piešiniai teduoda apmatus.

Ir iš viso paištuku nelenga atpasakoti mūsų istoriją, kada prasidėjo protų rūgimai, karas, socialė revoliucija. Gyvenimas virė, kankuliavo, liejosi srovėmis ir partijomis, sproginėjo netikėtais epizodais; kankinosi žmonių sielos, sunkiai dirbo protai ir dvasios, galiojosi priešingybės; inteligentai klaidžiojo kryžkelėse, nenujėgdami, kuriuo keliu būtų arčiau į tikslą. Netikrumas padėties, nenuvokimas ateities galimybių vertė nepasitikėti nei savim, nei kitais. Pats netikrais žingsniais žengdamas, matei netikrumą kitų žingsniuose, dareis iš jų sau ir Tėvynei neva priešus, nors sveika omė tau sakė taip nesant. Pagaliau tapdavai pats sau juokingas netikruose savo užsispyrimuose.

Tai kaip visą tą originalų, taip charakteringą laiką būtum galėjęs suimti į vienus rėmus, galutinai nuspręsti asmenų ir jų darbų vertybę ar kenksmingumą, vieną pagirti, kitą papeikti, vieną išaukštinti, kitą pažeminti? Ir artistas visus, „geruosius" ir „bloguosius" (tokių sąmoningų nė būti nebuvo), vienodai velka tuo pat šaržo rūbu, visus tupdo ant tų pat aukštų laktų, kur, oi, kaip netvirta laikytis bet kam, o ką besakyti apie tuos, kuriems nėra tam tikrų užriečiamų nagų laktai apkabinti. Gaidys patupės laktoje, antinas gi pasvyravęs, pasvyravęs kris žemėn.

Kas aukštai laipioti padarytas, kas paprastoms pelkelėms braidžioti ir giliais vandenimis plaukioti, gerai tenumanė, kas tuo laiku gyveno, visus veikėjų žingsnius sekė ir jų vaisius čia pat rinko. Tiems piga dar kartą atgyventi nesenai praslinkę laikai, kai turi jiems piešinių apmatus. Tiems geriau būtų visai neaiškinus piešinių: jie patys objektingiau mokės viską apspręsti,

tiesą ir klaidą išvysti. Bet tiems, kurie nuo visa to toli buvo, kurie gal nė matyti nėra matę, kaip iš tikrųjų atrodo ir kaip veikė čia pašaržuotieji žmonės, tiems pravartu bus priminus faktus, kurie paskatino artistą pagauti veikėją *in flagranti*[4].

Atmindamas tuos faktus, aš visai jų neketinu vertinti ir neturiu pretenzijos į objektingumą. Kad viskas būtų kaip reikiant išdėstyta, reikia parašyti gerokas tomas – tiek ir tokios tam yra medžiagos – o ne dvejetą puslapių. Atleiskite tad, meldžiamieji, kam tą atminiau, ne kitką!

Duodamieji veikėjai vaizduoja mums keletą laikotarpių: 1) prieš Didįjį karą (1–3); 2) pradžioje Didžiojo karo Vilniuje (4–8); 3) per Didįjį karą Petrapilyje (9–13); 4) Rusijos Lietuvių Seimą (14–29); 5) į galą Didžiojo karo Rusijoje (30–33).

I PRIEŠ KARĄ

Mažoji 1905 revoliucija palieka užraugusi protus. Inteligentija ima sparčiai susiskirstyti partijomis. Partijos ima uoliai dirbti savo programomis. Daug kam tas darbas nepatinka ir atrodo asmeninis, egoistinis ar bent dalinis, neturįs to vieno Tėvynės objekto.

1. IŠGANYTOJAS, ARBA OBJEKTYVĖ TIESA

Pavyzdin, A. Smetona ir kun. Tumas įsteigia Vilniuje „Vilties" laikraštį sintetiniam svietiškių ir dvasiškių darbui Lietuvos Rytams ginti.

Darbas sekas, bendradarbių ir dalininkų daugybė. Laikraštis įgyja įtakos, jis ima daug sverti. Vilniaus vyskupijos endekai siunta. Bendraredaktorį kun. Tumą išvaro iš Vilniaus[5], bet jo vieton stoja kun. F. Kemėšis[6], paskui kun. J. Dabužis[7]. Darbas vis eina sutartinai grynai tautiniu krypsniu. Bet grįžta mokslus išėjęs naujas filosofijos daktaras kun. Maliauskis[8], uolus katalikų veikėjas, pilnas noro pavartoti gautąjį mokslą ir gudrybės bagažą. Palenkia savo pusėn senąjį ir patį žymųjį lietuvybės ir katalikybės veikėją, buvusį Kunigų Akademijos profesorių, šv. Kazimiero draugijos geroms knygoms leisti direktorių kun. Aleksandrą

Jakštą-Dambrauską (Druskių)[9], „Vilties" bendradarbį publicistą ir poetą dainių Liudą Girą, padaro savotišką *coup d'etat*[10] ir į redakciją įveda Maskvos studentą, ateitininkų tėvą Praną Dovydaitį[11]. Jis turėjo katalikiškiau redaguoti „Vilį". Senoji redakcija atsistatydina.

Objektyvės tiesos apologijoje mėgėją Dovydaitį neša dr. Maliauskis ir prof. Dambrauskis. Gira šoka džiaugdamos.

2. PARTIJŲ IŠŠLUOJĖJA, ARBA VILNIEČIŲ DIRIGENTĖ

Partijos vis labiau įsivyrauja. Jos riejas tarp savęs, draskosi dėl programų ir takto, o darbas nesparčiai dirbamas. Darbo objektas rodos nebe Tėvynė, tik asmeniai dalykai. Kyla prieš tai reakcija.

Ponia Emilija Jasmantaitė-Vileišienė (gydytojo Antano Vileišio žmona)[12], žinoma stačiokė, arži Vilniaus lietuvių teisių gynėja, patriotė, nežinanti jokių kompromisų nei tiesos apvyniojimo, kai reikia ji moka pasakyti stačiai į akis lietuviams, lenkams, rusams, bet kam pasaulyje, eiliniams veikėjams ir galiūnams, – per susirinkimus verkdama keikia partininkus, šaukia į realųjį darbą. Jos statumas bailina visas Vilniaus tautas. Lietuviai jos bijo ir gerbia už veiklumą. Lenkai dažnai ją užgauna, net fiziškai. Ji vis nesiliauja veikusi.

Tai ji raita lėtu savo vyru, taip pat dideliu veikėju, iš Vilniaus gatvių verkdama šluoja sroves ir partijas.

3. IDĖJYJOS GAIDYS, ARBA NAUJOSIOS GADYNĖS DAINIUS

O ten tolimojoje Maskvoje studentas, nepaprastas gražiakalbis, karštas entuziastas, vilnietis baronas Stasys Šilingas, sudarytojas visokių „idėjyjų" (jo pramanytas terminas). Aušrininkų tėvas, lietuvių tautybės idėjos pagautas baigiant Vilniaus gimnaziją ir atvirtėlis, pranašinga širdžia skelbia naują gadynę virsiant.

Tai jis čia šanteklėru[13] padarytas, kaip toje dramoje gaidys, kurs aušrą pagieda. Jo klauso. Jam sekas jaunuomenė burti į viena.

Rusai įsibrauna į vokiečių neginamąją Prūsiją, vesdamies čia pat ūmai sumobilizuotus lietuvius, prūsų kaimynus. Katastrofa. Rusų armija bėga it akis išdegusi atgal, įbailindama ramiuosius gyventojus. Pakyla ir jie iš Lietuvos žemės ir bėga nosies tiesumu, bet tik toliau nuo ugnies, nuo tikros mirties, kaip jiems rodės.

Kitus rusų policija, pati pirmoji pakilusi bėgti, drauge varu išsivarė: pirmon galvon žydus, neva vokiečių šalininkus. Naikino javus, degino trobas, 1812 metų būdu norėdami priešininkui bepalikti dykynę[14]: 200 000 vienų lietuvių pakelta iš vietų. Patvino Lietuvos ir Latvijos pasienis: Ryga, Dauguvapilis, Vilnius. Be pastogės, be šilto viralo, dažnai be kąsnio duonos.

Rygoje tuojau susidaro Komitetas (J. Linartas, kun. Tumas, kun. Bikinas ir k.)[15] ir sutartinai dirba tą vieną dėl karo nukentėjusių šelpimo darbą.

4. POLITIKOS PAMOKA

Jūs visi nieko neišmanote politikos, tai aš Jus pamokysiu.

Vilniuje tuo pat metu iškilo kiti reikalai, dėl kurių tautininkai ir kairieji dar labiau susigynė. Visiems buvo aišku viena, jog šis karas, ar šie ar tie jį laimės, duos kažin ko nauja, daug nusvers tautų gyvenime, jog tuo reikia pasinaudoti. Bet kaip – partijos nebuvo nusistačiusios.

Kas gi daugiau, jei ne St. Šilingas drauge su pirmosios Rusų Dūmos atstovu a. a. Juozu Kubilium[16] paima inciatyvą sudaryti nepartinę organizaciją, iš vienų vilniečių sudaro vykdomąjį komitetą ir ima į karo faktus reaguoti, deklaracijas rašyti ir k. k.

Teisininkas Andrius Bulota[17], dviejų Rusų Dūmų atstovas, ima priešintis, girdi, Rusijos organai netikę mūsų buičiai gerinti, ne lenktis jiems ir gerintis, tik kovoti su jais reikia. Be to, neturį teisės ką nors daryti tautos vardu: tai būtų teisių uzurpacija. Reikia kreiptis į liaudį, kad ji ... visuotinu, lygiu, slaptu, t. ir t. demokratingu balsavimu pareikštų savo valią.

Anomis aplinkybėmis tai buvo tuščia frazė. Bet buvo viena organizacija, esamųjų ir buvusiųjų žmonių atstovų Dūmoje, kuri

būsianti kompetingesnė. Gerai. Bet ji pasisavino tik veto teisę. Darbas nėjo, organizacija nyko, užleisdama vietą gyvesnei organizacijai – Komitetui dėl karo nukentėjusiems šelpti.

Čia Bulota ir mokina iš pradžių politikos: dr. Joną Basanavičių, adv. Petrą Leoną, adv. Augustiną Janulaitį, Kunigų Seminarijos profesorių kun. Petrą Kraujelį, advokatą Martyną Yčą, advokatą Stasį Šilingą, dailininką Adomą Varną[18].

5. NESUGRIAUNAMIEJI ARGUMENTAI

Jūs pirma sugriaukite mano argumentus.

Kairiesiems suardžius Vilniaus tautininkų vykdomąjį komitetą, Antanas Smetona ir kiti ėmės organizuoti nukentėjusių dėl karo šelpti komitetą. Kilo naujas pavojus, kad tie, kurie pagaus į savo rankas tokį jaučiamą dalyką, kaip gelbėjimas nuo bado ir mirties, gali pernelyg įsigalėti. Prasidėjo opozicijos trukdymai ar veržimasis įsibrauti į naują valdybą. Draugijoje atsirado apie 30 kairiųjų. Bet prieš antrąjį susirinkimą ūmai įsirašė daugybė naujų narių. Pasirodė tai kun. dr. Maliauskio paagituotų davatkų būta. Ir tautininkai tuo „demokratiniu" būdu: lygiu, slaptu ir t.t. balsavimu laimėjo.

Kun. dr. Maliauskis, mėgęs dėtis mokąs pavartoti stiprių argumentų, kurie nepiga sugriauti, čia neva rodo savo rinkėjų būrį. Dailininkas pasinaudojo mėgiamuoju jo posakiu.

6. LIETUVIŲ DEMOSTENAS[19]

Ir sapnavau sapną.

Partijų ginčai eina aržyn. Jie pradeda neraminti sveikaširdžius. Prieš partijų vaidus kyla nebe tik p. Vileišienė.

Štai inžinierius Jonas Mašiotas[20], Technikos mokyklos direktorius, visas drebėdamas, paspringdamas iš didžiausio susijaudinimo, sako susirinkimui puikų neva sapną apie nelaimingą Lietuvos likimą. Bet netesi pabaigti ir tinkamų išvadų padaryti: graži tema, širdies tikrieji jausmai palieka nepadarę įspūdžio.

Dailininkas oratorių padarė tik ką iš lovos kilusiu garsiu savo iškalba, bet pirmiau neiškalbingu buvusiu filosofu Demostenu.

Iš to daug juokų, bet tai brangus buvęs momentas ir pagarbos vertas patriotas.

7. POLITINĖ PUSIAUSVYRA, „ARBA IR ŠEN, IR TEN"

Lietuvių atstovas Rusų Dūmoje teisininkas Martynas Yčas[21] iš pradžių buvo neaiškus. Gal jam pačiam nebuvo aiški žymi paskui jo rolė. Jis sviro šen, sviro ten, neva pusiausvyrą palaikydamas, realiai nieko nenusverdamas.

Čia jis ir laiko žemės rutulio pusiausvyrą.

8. Į VIENUOLYNĄ

Jau žvaigždė vilties žibėt nustojo. Man vis tiek pat[22].

Eina rinkimai į komisijas. Kai pirmiau Bulotos kandidatūra buvo pastatyta, tai jis dideliu paniekinimu ją pats atsiėmė. Kai paskui vieną ir antrą kartą pastatė, tai iš kelių dešimtų balsuotojų tesurinko po 7 balsus už ir nei vieną, nei antrą kartą į Valdybą nebepateko. O Komitetas, be pataikaujamos rusų valdžiai deklaracijos, paleido antrą, jau aukštesnio laipsnio deklaraciją amerikiečiams lietuviams. Čia jau jaučiama nepriklausomybės galimybė. Bulotos nuolatinis *veto* atstumia nuo jo ir tą nedaugelį draugų, „autoritetingoji" jo atstovų organizacija subyra. Jis palieka vienas pats, izoliuotas.

Tai ir eina štai sau į nuošalį, dėdamasis būk jam vis tiek pat esą, kad žvaigždė vilties žibėt nustojo. Tačiau nebūta vis tiek pat, nes jis net per Ameriką mėgino paveikti į Vilniaus Centro komitetą n. dėl karo šelpti, kompromituoti jį. (Jis ir buvo ne be jeibių.) Bet ir tai buvo veltui: amerikiečiai Lietuvą šelpė. Komitetas pasekmingai organizavo tą darbą, iš kurio išdygo nepriklausomybė.

III PER KARĄ PETRAPILYJE

Vilniaus Centro komitetas pasidalijo pareigomis. Viena pusė liko Vilniuje vietos nelaimingųjų globoti, su okupantais vargti, antra pusė: M. Yčas, J. Kubilius, St. Šilingas išvažiavo į Petrapilį

Rusijoje atsidūrusiems lietuviams pašalpos ieškoti. Suorganizuoja daugiau šimto skyrių visoje platybėje, net Sibirijoje, veda tremtinių ir bėglių statistiką, gauna iš iždo sumų, steigia mokyklas, gimnazijas, institutą, kursus, turi savo tipografiją, spausdina vadovėlius, skubiai dirba terminologiją; turi Kryme sanatoriją. O visa ko dvasia ir šaltinis – M. Yčas. Valdžioje jis įtakingas. Šilingas finansų komisijoje, kuri skirsto tremtiniams pašalpas. Iš Rygos Komiteto pasikviesta kun. Tumas. Lietuviai Rusijoje sudaro savo valstybę rusų valstybėje ir gyvena intensyviu savo kultūros gyvenimu, kokio dar niekados pirmiau nebuvo patyrę.

9. Į VIENYBĘ!

Cibuk, cibuk, eikš į bandą.

Imta galvoti ir apie politikos dalykus. Imta daryti suvažiavimai, rezoliucijos; sudarinėti Tautos Taryba. Judinamoji to darbo dvasia tas pats St. Šilingas, kaip judinamoji šelpimo ir kultūros dvasia buvo M. Yčas. Visi ima spiestis į viena, kunigai ir svietiškiai. Vieni socialistai nepasiduoda, vis skersomis. Jie bevelija eiti su Internacionalu per Rusijos demokratiją, kurią skaldyti ir silpninti, anot jų, buvo pilietinė nuodėmė. Tai buvo revoliucijos ruošimo metas.

Čia kunigai socialistus traukia į vieną už ragų, laikydami tačiau jiems lazdą už savo nugaros, Šilingas gi iš visų pajėgų, vienmarškinis, lūpą patempęs, traukia atkaklų ožį už uodegos, kol pavyko nors atžagarius pritraukti bent kuriam ne kuriam laikui ir darbui.

10. KONTRAPROTESTAI

Mes mokame taip pat protestuoti... prieš protestuojančius.

Petras Leonas yra viršininkas paties didžiojo Maskvos komiteto. Jis gerbiamas, darbą dirba atsidėjęs. Karaliūnaičios Tatjanos komitetas[23] gauna iš ypatingųjų caro turtų pašalpos okupuotosioms tautoms; lietuviams šimtą tūkstančių. Šias sumas senatorius Neidgardas[24], Tatjanos kom. pirmininkas, per savo pasiuntinius turi įteikti slapčia atkviestiemsiems į Stokholmą iš

vokiečių okupuotųjų dalių, dalyvaujant šelpiamųjų atstovams.

Lietuviai į Stokholmą siunčia Leoną. Pinigai, jam matant, įduota lenkui pasiuntiniui grafui Z., nes lietuvių pasiuntinys neatvyko. Grafas turėjo pinigus įduoti Vilniaus lietuviams. Paskui gauta žinių, kad jis tuos pinigus įdavęs Vilniaus lenkams, ir lietuviai tegavę vos dešimtą dalį.

Socialistinė „Jaunoji Lietuva" su Baliu priešakyje[25], paleido šlykštų įtarimą, būk P. Leonas to buvęs kaltas. Lietuvių visuomenė tuo labai pasibjaurėjo ir ištisa eile protestų pareiškė Leonui savo nesumažėjusią pagarbą. Redaktorius Balys atkakliai laikėsi savo ir ėmė rinkti protestus prieš protestuojančius.

Tai jis čia Leonui atnešė rietimą savo protestų.

11. LAKIOSIOS IDĖJOS

Viešuoju keleliu
su savo kromeliu.

Martynas Yčas išauga emigracijoje į labai žymią figūrą. Jis Dūmos atstovas, Švietimo ministerijos vicekomisaras, Tatjanos komiteto Centro narys, Lietuvių Centro komiteto pirmininkas, keliautojas į Ameriką, gimnazijų ir bendrabučių steigėjas. Pilnas naujų sumanymų, kurie palaimino emigrantus, davė neužmirštamų jiems naudų. Netapo nuskriaustas ir pats veikėjas.

Tai M. Yčas, o jo pūslės–idėjos, sumanymai.

12. ŽEMAIČIŲ KLUMPĖMIS

Lakstau po visus, taip sakant, priemiesčius, po visus, taip sakant, priemiesčių pašalius ir visur mano pasirodymas daro, taip sakant, malonų įspūdį į taip vadinamuosius darbininkus.

Advokatas Gabrielius Liutkevičius[26], širdyje lietuvis patriotas, pasigauna internacionalių idėjų, tampa socialdemokratu, laksto po darbininkus, agituoja už tarptautinį idealą, bet visi junta, kad vis dėlto jis lietuviams gerai daro, jų Mažaturčių draugiją veda, mokyklas steigia, paskaitas laiko, na, kultūros darbą dirba, ir čia jo žemaitiškos „klumpės" daugiau matos neg internacionalizmas.

Jis labai neiškalbus, kas antras trečias žodis kartoja savo pertarmę „taip sakant", labai savimi pasklioves ir savimi patenkintas. Paskui bolševiku tapo ir, sako, iš galvos išėjęs.

13. MAGNUS DUX MOHILOVENSIS[27]

Aš visados aktyviausiai priešinausi Tautos Tarybos darbams. Bet dabar – Pax vobis[28].

Šilinginei bendrajai visos tautos Tarybai atsirado nemaža pavojumų: plačioje Rusijoje ėmė dygti nepriklausomos tarybos, kurios nenorėjo petrapiliškei pripažinti kokių didesnių teisių atstovauti visą lietuvių tautą ir kalbėti jos vardu. Viena smarkiausių buvo kun. prof. P. Kraujelio, kun. Grajausko[29] ir k. sudarytoji Mogiliave. Rados reikalo, kad lietuvių emigracija pasidarytų kurią vieną teisėtą savo valios reiškėją, kokios vokiečių okupacijoje Bulota veltui pageidavo. Reikalas buvo visų jaučiamas, ir visos emigracijos seimą sušaukti susyk sumanė petrapiliečiai su Šilingu ir mogiliaviečiai su Kraujeliu.

Mogiliaviečiai bijojo, kad Petrapilyje Lietuvių seimas bus įtakoje svietiškių ir liberalų ir bevelijo jį turėti savo, kunigų, krikščionių, įtakoje.

Petrapiliečiai nusigando ir nusiminė, kad emigracija nesuskiltų. Pasiuntė kun. Tumą į Mogiliavą taikintis. Vargų negalais jam pavyko nenuolankų prof. Kraujelį palenkti į Petrapilį. Jis, nors nenoromis, palinko, pats Seime dalyvavo ir, neabejojame, nesigriaudė: pageidaujama rezoliucija buvo sudaryta, nors vykdomieji organai, seimui suskilus, radosi dujen.

Čia kun. Kraujelis gal per diktas papieštas, kad būtų kunigaikštiškai rimtas.

IV RUSIJOS LIETUVIŲ SEIMAS

Padaryta rinkimai kuo demokratingiausiai. Visi rinko ir buvo renkami. Visos partijos turėjo savo atstovų. Kairiųjų buvo ko ne tiek pat, kaip ir tautininkų. Tikėtasi kuo gražiausių rezultatų. Bet kaip reikia, tris dienas kairieji plūdo „klerikalus",

kol prieita prie darbo, prie išsitarimo, ko šiuo metu lietuvių tauta pageidauja ar net reikalauja. Kurie laikėsi Rusijos demokratijos skverno, tie sakės gana būsią Lietuvai autonomijos federacijoje su Rusija, gana būsią pareikalavus laisvo apsisprendimo. Tai kairieji: maksimalistai, socialdemokratai, socialliaudininkai (nors ne visi), socialrevoliucionieriai ir kairysis Santaros sparnas. Tie gi, kuriems Rusijos demokratija neimponavo ir norėjo savais takais eiti, sakės reikia griežtai pasisakyti už pilną Lietuvos valstybės Nepriklausomybę. Tai centras: Tautos Pažangos partija, nepartiniai, dalis karininkų, kr. demokratai, katalikai ir dešinysis Santaros sparnas. Ir prasidėjo kelių dienų imtynės.

14. PREZIDIUMAS TO NEGIRDĖJĘS

Prašau neužgaulioti svečių.

Be rinktinių atstovų su sprendžiamuoju balsu į Seimą įėjo dabartinieji Dūmos ir Centro komiteto nariai. Kairiųjų norėta ar paties Bulotos rūpintasi, kad ir jis pateiktų į Seimą. Tad pasiūlyta pataisa: ir buvusieji Dūmos nariai. Dauguma tačiau žinojo Bulotos Vilniaus istoriją ir nenorėjo jo Seiman. Tad pataisą atmetė. A. Varnas tai buvo iliustravęs Bulotą ant automobilio cilinderio raitą užpakaliu Seiman bevažiuojantį (zadnim chodom)[30]. Ir užmiršo jį.

Kilus klausimui, kaip balsuoti, vienas kalbėtojas pasiūlijo, kad tikrieji Seimo nariai keltų rankas su raudonaisiais savo bilietėliais, idant netikrieji, svečiai, nepasinaudotų proga pakelti.

Į tai pasigirdo iš galo didžiulės salės, kur posėdžiavo keli šimtai žmonių (300 su viršum narių), griausmingas šiurkštus (tokį jis turi) Bulotos balsas: „Prašom neužgaulioti svečių". Visi krūptelėjo. Prezidiumas (Šilingas), nebežinodamas, kaip mandagiau likviduoti šį incidentą, pareiškė: jis to negirdėjęs. Buvo juoko.

Čia nuo Bulotos riksmo publika alpsta, griūna, vienas pirmininkas – tenegirdėjęs.

Prasidėjo kalbos be galo, be krašto. Dažnai dalykais, kurie tik iš tolo palietė programą. Štai visa eilė oratorių.

15. JUNTAMIEJI ARGUMENTAI

Nuo pat senųjų laikų ant to mieryta, kad Mažoji Lietuva nuo Didžiosios Lietuvos, kurią buvo polonizmas naikinęs, būtų atskirta... Nelaisvėj esantį valnyk, alkaną pamaitink, nuogą pridenk, o tai juo labiau savo brolį iš Mažosios Lietuvos, ir galima tikėtis... bus svarbus žingsnis prie vienybės.

Prūsų Lietuvių tremtiniai taip pat atsiuntė savo atstovus, kurie prie Didžiosios Lietuvos laimių ir nelaimių jungė ir Mažąją Lietuvą.

Čia žinomas lietuvis susipratėlis, ūkininkas nuo Rambyno kalno, aušrininkas Martynas Jankus[31], draugas ir bendradarbis dr. Basanavičiaus ir dr. Šliūpo. Pirmininkauja J. Smolskis[32].

16. SAVOJI NUOMONĖ

Jeigu apsižvelgsime atgal į savo praeitį, tai nerasime to pamato, kurs būtų pasakęs, kokia ateitis turi būti.

Kad Rusijos Lietuvių Seimas anksčiau nesuskilo, kad vis dėlto šiaip ar taip prieita prie rezoliucijų balsavimo, tai nuopelnas teisininko Mykolo Šleževičiaus[33]. Tai bene vienatinis socialistas, kurs nesilaikė Rusijos demokratijos skverno, bet nujėgė savus kelius. Už nepriklausomybės rezoliuciją jis nebalsavo tik dėl partinės disciplinos. Tuogi tarpu į tą pusę ištisomis valandomis dirbo už kulisų, stabdydamas savo liaudininkus, riedamasis su soc.-dem. Petraškevičium[34].

Dėl jo kairysis soc. liaud. sparnas atitrūko ir su Bielskiu[35] prisidėjo prie soc. dem.

Čia jis pagautas sakant nevykusią frazę.

Pirmininkauja Bielskis.

17. TEPALAS

Tautos kančių aukure – Roma providens[36].

Paprastų katalikų vardu, kuriems nepavyko bent seimo laikui sumegzti partiją, kalbėjo nepartinis Kunigų Akademijos pro-

fesorius dr. Blažiejus Čėsnys[37], elegantiškas kunigėlis; pasakė labai gražią, nors kairiuosius neįtikinančią kalbą.

Pirmininkauja Šilingas.

18. VEKSELIAI DIPLOMATIJOJE

Europos valstybių pažadas jau padarytas, vekselis jau pasirašytas, belieka mums pareikalauti pažado išpildymo ir pasakyti – mes norime nepriklausomybės.

Visų Nepriklausomininkų lyderis Universiteto profesorius Augustinas Voldemaras[38] savo ilgomis, net perilgomis kalbomis (viena tęsėsi 1 v. 40 m., kita 40 m.) gavo atremti kairiųjų puolimus. Jis skelbė apsisprendimo nebėsą ko reikalauti, tai revoliucija, karas jau iškovoję, jie parašę tautoms vekselį; bereikią tik suma į juos įrašyti. O ta suma – Nepriklausomybė. Voldemaro nusistatymas buvo tvirtas ir aiškus. Tai palaikė ir visų didžiumos dvasią.

Pirmininkauja Bielskis.

19. IŠKRYPTAIS KELIAIS, ARBA SOCIALISTINĖ KATARINKA

Daug socialistų senu savo papratimu ne bėgamuosius dalykus svarstė, tik savąją doktriną dėstė, savo mėginamuosius ekonominius veiksnius minėjo. Sukė vadinamąją katarinką.

Čia Digrys[39] sakos visai nesiėmęs spręsti Lietuvos dalykus, kurių mes visai nežinome. Girdi, reiktų nuvažiuoti į aną pusę fronto, apsidairyti, pažiūrėti, ko ji pati nori, tai tada tik tarti...

Pirmininkauja Smolskis.

20. CICERO LOQUENS[40]

Ir raskime bendrą žodį, neišsiskirdami dėl taktikos.

Centrinis Seimo asmuo baronas Stasys Šilingas, aušrininkų tėvas, sudarytojas centrininkų Santaros partijos ir jos lyderis drauge su Leonu. Bet kai Leonas vedė kairįjį Santaros sparną ir krypo į socialistus, Šilingas vedė dešinįjį sparną ir labiau krypo į tautininkus. Partinė disciplina ir jį varžė balsuojant ir Seimą

skaldant. Bet tai jis atkentėjo, it pragare, nes visą laiką Cicerono iškalba šaukė nesiskirti dėl taktikos. Gaila buvo žiūrėti, kaip jis pačiame gale dūlina iš Seimo, čia palaidojęs visus savo idealus, visas pastangas. Jo partiją išvedė jo rivalis[41] P. Leonas. Tuokart jis dar neišstojo iš savo gi sudarytosios partijos. Tai padarė tik Kaune, kai vėl teko susikirsti dėl Valstybės Tarybos.

Pirmininkauja Voldemaras.

21. PATENKINTOJAS

Mes težinome kelią į laimę, ramybę ir pasiturėjimą.

Balys, studento uniformoje, nors, sako, tebuvęs liaudies mokytojas. „Kurtka" jam per trumpa, lyg ne jam siūta. Smarkiai mostaguojat ji tiek pasikelia, kad visas kelnių juosmuo ir net marškiniai matos. Socialrevoliucininkas fanatikas, specialistas kunigų ėdikas. Geriausios jo kalbos (maž nevienatinės, bent aš kitomis temomis jo nesu girdėjęs kalbant) tai apie kunigų blogybes. Neapsakomai energingas ir karštas. Sako, iš bolševikų rankų žuvęs Kaukaze ar Kryme. Piešėjo nuomone, visi fanatikai esą pelės tipo, smailanosiai.

22. STAČIOKAS

Būtinai reikalaukime nepriklausomybės. Nei Rusijos, nei Europos diplomatų tuo nenustebinsime.

Martynas Yčas, Dūmos atstovas; vokiečiams Lietuvą okupavus, rusams jos jokiu pavidalu nebežadėjo.

23. VANDUO TEKĄS

Demokratija turi geresnių kelių į nepriklausomybę, kaip tautos valios reiškimas.

Petraškevičius, teisininkas, soc. dem., paskui bolševikams tarnavęs, galop sugrįžęs Lietuvon. Nesustabdomas daugakalbis per paprastus posėdžius ir Seimo, bet tiek skystas, kad sunku atpasakoti. Griežtai nusistatęs buvęs prieš Lietuvos demokratiją. Užmigdytojas, nors greitakalbis, klausytojų.

Miega ir pirmininkaujantis Voldemaras.

34. PROTO BAILĖ

Gilus protas diktuoja dabar nepasisakyti už nepriklausomybę... Nes kas žino, ar Lietuva panorės būti nepriklausoma, kaip Persija, svetimųjų batais mindžiojama...[42]

Petras Leonas, teisininkas, amžium ir darbais Lietuvos naudai žymus, didis autoritetas net kitoms partijoms, sfinksas kitiems, Santaros partijos su Šilingu sudarytojas, jai socialistinės spalvos davėjas, nors pats ne partijoje, Seime prisipažino pirmas Lietuvoje socializmo idėjas Petro Liūto vardu platinęs. Juo Seime žiūrėta, klausyta, iš Seimo paskui jį išsekta su socialistais. Mokslingai teoretizavo neprotingumą skelbtis su savo nepriklausomybe.

Pirmininkauja Smolskis.

25. SOCIALISTAS-TAUTININKAS... TAUTININKAS SOCIALISTAS, ARBA FORMA BE TURINIO

Mes rišam nepriklausomybės klausimą taip, kaip mūsų klasei naudingiau.

Jurgis Smalstys-Smolskis, soc. dem., kun. Tumo kaimynas ir prietelis, buvęs tautininkas ir širdyje toks likęs. Taktikoje soc. demokratas. Daug agitavęs, amžių sugaišino, mokslų nebaigęs. Tad nedidelio jo bagažo; liaudžiai tačiau įtakingas, nes gražus, simpatingas. Dailininkas jį čia padaręs parikmacherio[43] tipu. Bolševikams nepanorėjęs tarnauti. Tėvynėn grįžęs žuvo.

Pirmininkauja Voldemaras.

26. PINIGINĖ NEKALTYBĖ

Rusų socialrevoliucionieriai šelpia pinigais mūsų socialrevoliucionierius. Matyti, kad didžiausias pavergimas bus iš pinigų pusės.

Kun. Juozas Vailokaitis[44], banko įsteigėjas, ekonomistas ir politikas, dabar Steig. Seimo narys.

Pirmininkauja Šilingas.

27. AKURAT UNIONISTAS

Ba jeigu susijungs Lietuva su Lenkija, tai bus akurat Pabaltės Šveicarija.

Bielskis: Dabar žodis priklauso piliečiui Rekašiui.

Rekašius[45]: Mes boikotuojame buržuazų lizdą.

Vaclovas Bielskis, inžinierius, šalininkas unijos su Lenkija ir didžiojo žemės valdymo. Socialistas tačiau. Pas bolševikus žemės ūkio komisaras, bet ne bolševikas.

Rekašius, bolševikas, isterikas. Darė įspūdį nenormalaus, kriminalinio tipo ar degenerato. Sako, pasižymėjęs neregėtu žiaurumu.

28. POEZIJA POLITIKOJE

Draugai, Seimo veikėjai Politikai! Tai niekis, kad trys frakcijos Seimą apleido[46]: nepriklausomybės rezoliucija vis tiek padaryta. Šios laimėjimo valandos aš, kol gyvas būsiu, neužmiršiu! Ji seks mane, it muzika, į senatvės dimisiją, ir testamente paliksiu tą vienatinę per visą amžių laimėtą brangenybę... Ir vis dėlto sudieu, Piliečiai Veikėjai: aš – nebe politikas.

Kun. Juozas Tumas, Tautos Pažangos partijos su J. Kubilium ir Noreika[47] sudarytojas, L. Centro komiteto narys, nepriklausomybės obalsio karštas skelbėjas. Seimui suskilus, gavo širdies ataką ir pasižadėjo nebepolitikausiąs; tai esą virš jo ištesėjimo. Delegatas į Tautų suvažiavimą Kijeve[48] ir į Stokholmo 2-ąją konferenciją[49].

Pirmininkauja Smolskis.

29. RADIKALAS

Šalin zuikiai?

Vladas Nagevičius[50], laivyno gydytojas, „garbės matrosas", patriotas tautininkas, nepartinis, karštas nepriklausomybės gynėjas, smarkiai reagavęs prieš kairiųjų bailę pasiskelbti nepriklausomais: šalin zuikius! Destis bailius. Dabar didelės vertenybės – Karo muziejaus organizatorius.

Rusijos revoliucija daug ką ir iš mūsiškių, bent kai kuriam laikui, atitraukė nuo tautos ir savosios valstybės darbo.

30. SOCIALISTINIS MIŠKAS

Bene tą nejautrumą ir negyvumą saviesiems dalykams dailininkas žinomuosius socialdemokratus papiešęs stuobriais: Petraškevičių, Digrį, Vincą Kapsuką-Mickevičių, drįsusį net savo Tėvynę okupuoti su svetima kariuomene, bolševikams betarnaudamas, Smolskį, Liutkevičių ir Vl. Požerą[51].

Iš to – miškas.

31. ŽYGIS MASKVON

Juos tai „ruskij mužik" Karlo Markso „Kapitalu" nešinas pavilioja į Maskvą, būtent Vl. Požerą, G. Liutkevičių, Smolskį, Digrį, Petraškevičių, Liudą Vienažinskaitę-Purėnienę[52]. Juos šuoliais vejas socialrevoliucininkas Balys.

32. ATOSTOGOS PAS BOLŠEVIKUS

Revoliucijos siautimas Voroneže. Bolševikai ir subolševizėję gimnazijų mokiniai areštuoja savo geradarius mokytojus, jiems gi mokyklas įsteigusius, bendrabučius laikiusius. Štai Centro komiteto nariai: M. Yčas, dekanas Julijonas Jasienskis ir gim. mokytojas Daukša[53], matematikas, Voronežo kalėjimo kieme „atostogas" praleidžia.

33. MATEMATIKO SIELVARTAI

Viduje to pat kalėjimo gaišina laiką Daukšai matematikui užduodami sielvarto M. Yčas, M. Šleževičius ir dek. J. Jasienskis, Voronežo komiteto pirmininkas.

P. S. Už šį mano aiškinimą šaržų autorius dailininkas A. Varnas, žinoma, neatsako. Aš jo nė klausti neesu klausęs, ką būtent jis norėjo savo piešiniais pasakyti.

KAUNAS

Kas Kauno miestą yra įkūręs, autentiškai tepasako viena mitologija, būtent ateivis iš Romos, Lietuvos bajorų pradėtojo Palemono sūnus[1]. Ateiviai iš Romos – Vakarų Europos kultūra: tos vietos bajorai – tos kultūros reprezentantai Lietuvoje. Jie pirmiausia atsiranda – panemunėje, arba palemunėje (iš čia – Palemonas).

Gerai įsižiūrėjęs į dviejų upių santeklį, upių, kurios dviem vandeningom vagom eina per visą Lietuvos kraštą, pats pasakysi, jog čia, ne kame kitur, prasidėjo lietuvių kultūra ir jų istorija. Tauta ėjo palei tas upes iš krašto gilumų, iki sustabdė ją Baltijos jūra; iš jūros tais vienatijais keliais griovės į Lietuvą draugai ir nedraugai.

Tiesiog negalimas dalykas, kad tame santeklyje, toje angoje į visą kraštą nebūtų apsigyvenę patys pirmieji čia atsiradę žmonės, ne iš čia gynę kraštą nuo „barzdotų vyrų iš už jūrių". Tai tebereiškia visa eilė panemunės piliakalnių, kurių senumo joks geologas, joks archeologas nebeatspėja: Jurbarko, Pilės, Raudonės, Veliuonos, Seredžiaus, Kačerginės, Kauno, Punios ir kitų vietų palei Nemuną; palei Nerį gi garsioji Rosa[2], paskui užleidusi rolę Vilniui, pati gi simboliškai pavirtusi nebegyvėlių miestu – kapinynu staigiuose Vileikos skardyse.

Rosa – Vilnius santeklyje dviejų upių: Neries ir Vileikos; Kunas – Kaunas santeklyje Nemuno ir Neries, – tautos instinktas juos čia įkūrė gintis, susisiekti ir gėrėtis. Čia tauta įsikūrė, iš čia sau visą būdą ėmės. Atsistok ant bent katro Nemuno kranto, paleisk savo žvilgsnį aukštyn ar žemyn palei platų Nemuno slėnį, ir tu suprasi lietuvių tautos istoriją ir jos sielą.

Kaunas ir pakaunės per amžius mirko gynėjų kraujuje. Čia pilių liepsnose bevelijo žūti Lietuvos įgulos ir jų vadai kunigaikščiai: Kauno senapilyje žūna Gedimino sūnus Vaidotas[3], Punios Pilėnuose – Margis, o netoliese Veliuonoje ir pats Gediminas, pašautas iš pirmąkart kryžiuočių pavartoto ugninio ginklo.

Panemunėse susiformavo skambiausias lietuvių kalbos dialektas, drąsiausio ir pastoviausio būdo žmonės. Čia pat dzūkų

Dainava, kur susidėjo tobuliausios dainų melodijos ir pati daina, viena įstabiausių Europos poezijos kūrinių.

Pasidairyk po Kauno apylinkę nors tik pro savo automobilio langus: kur tu būsi matęs tokius ąžuolynus, tokias nuolaidžias pakalnes, taip suskeldėjusius kriaušius ir visa to – tokioje gausybėje? „Puikiausias pasaulyje slėnys", nuo Adomo Mickevičiaus betariant, darė kitados foną jo poezijai ir iš viso lietuvių poetingumui.

Štai dėl ko kaunietis nuliekamą valandą skubinasi iš miesto lomos iškilti į slėnio kriaušius: į Vytauto kalną, į Žaliąjį kalną, į Aleksoto Linksmakalnį, į pamarvį, į Napoleono kalną pajiesyje ar dar kur. Lietuviai, jų dainos, jų piliakalniai, puiki jų gamta – tai viena harmoninga čielybė. Svetimybės čia begali pagadinti, ne patobulinti.

NAUJOJO TESTAMENTO LEIDĖJŲ ŽODIS

1921 m. rudenį sukako lygiai pusė tūkstančio metų, kaip Apaštalų Sostas susidarė paskutinę visoje Europoje savo poziciją Dievo Sūnaus valiai ir mokslui skelbti – patvirtino 1417 m. įsteigtąją Žemaičių vyskupiją.

– Eikite į Žemaičių žemę, skelbkite ir jiems Evangeliją, krikštydami juos vardan Tėvo ir Sūnaus ir Šventosios Dvasios!

Šitą sukaktį sutikti buvo senai pradėta ruoštis. Jai pažymėti buvo daug sumanymų, tik įvyko tas vienas – šis plačiajai visuomenei skiriamas Naujojo Testamento išleidimas.

Per vyskupijos kunigų susirinkimą, pirmininkaujant Žemaičių vyskupui Pranciškui Karevičiui[1] jo paties rūmuose, 1920 m. balandžio 25 d. „Tautos" redaktorius kan. Juozas Tumas-Vaižgantas pasiūlijo, šios progos pasigavus, plačiau paskleisti tarp lietuvių rašytąjį Dievo Žodį.

Čia pat buvęs vyskupas Juozapas Skvireckas[2] apsiėmė per metus visai iš nauja išversti pirmai pradžiai Naująjį Testamentą. Susirinkimas tuojau išrinko jam padėjėjus leidimo darbui dirbti,

būtent Žemaičių kunigų seminarijos vicerektorių kanauninką Kazimierą Paltaroką[3] ir patį minėtąjį sumanytoją.

Vyskupui Pr. Karevičiui karštai šį sumanymą remiant, susidariusi trijų komisija tuojau ėmėsi darbo. Į mezliavas leidiniui iš pradžių buvo maniusi tekviesti kunigus. Jie veikiai pritarė. 422 kunigu susiuntė 133 000 auksinų. Tai patyrę, panoro prisidėti ir pasauliečiai; jie aukų, prenumeratos, palikimų per tuos pat kunigus sudėjo 114 618 auks.

Viso susidarė rimta suma 247 618 a., ir jos būtų užtekę, kad ne pasunkėjusios spausdinimo sąlygos, padidinusios viso leidinio kainą dešimteriopai. Dėl jų komisija gavo atsisakyti nuo platinimo Šventojo Rašto beveik dykai ir, atsilyginusi už indėlius egzemplioriais savo kaina, kitiems turės parduoti rinkos kaina.

Komisija tad vėl telkiasi Gerb. Dvasiškiją, kad jai padėtų ūmai išparduoti šį leidinį, nes atidavus užtrauktą didelę paskolą, gautuoju pelnu žada išleisti ir Senąjį Testamentą tokiuo pat pavidalu.

Vertimo darbą padirbo vienas vysk. J. Skvireckas. Kitudu komisijos nariu tepadėjo jam savo patarimais kalbos reikale ir korektūras skaityti. Ir mano šį vertimą būsiant patogiausį šių dienų lietuviui skaityti.

Komisija laiminga yra ištesėjusi galų gale paduoti lietuviams katalikiškąjį Šventojo Rašto vertimą, kurio šviesieji lietuviai senai jau rodės gerokai pasiilgę.

Biblija švietė, kultūrino ir tebekultūrina visą pasaulį, tuo pačiu žygiu vesdama jį išganymo keliu tiesiai į Mokytojo Rūmus, į laukiamąjį Edeną[4].

Šios amžinosios Knygų Knygos yra tiesiog mokslų enciklopedija, visokeriopos išminties aruodas. Už Šventąjį Raštą nėra ir nebus įvairesnių ir turiningesnių knygų, kur tiek žmonių ir tiek jų veiksmų rodytųsi. Šalia visa to, tai kilniausi žmonių būdą švelninanti poezija.

Daug yra laimėjusios tos tautos, kurios laiku yra supratusios rašytojo Dievo Žodžio skaitymo naudingumą. Tai ir lietuvių tautą masinkime, kad kuo daugiausia jį skaitytų, šviestųsi ir dorėtų.

LIETUVOS VISUOMENEI PRIMENAME KLAIPĖDOS KRAŠTĄ

Centro komitetas Vilniaus krašto lietuviams remti ne kartą yra kreipęsis į Lietuvos visuomenę, kviesdamas ją padėti lenkų okupuotai Rytų Lietuvai. Visuomenė neliko kurčia ir kiek galėdama šelpė per Komitetą ir įvairias kitas organizacijas, lietuvius vilniečius ir jų įstaigas.

Dabar kitu labai svarbiu reikalu tenka C. komitetui imti balsas.

Mažojoj Lietuvoj prasidėjo neramumai dėl Klaipėdos likimo[1]. Gandų apie tai pilni mūsų laikraščiai. Iš visa matyti, jog klaipėdiečiai nebeketina daugiau kęsti skriaudas ir pasityčiojimus iš tautinių jų jausmų. Lengva ir netekti kantrybės, kad didžiosios valstybės pripažindamos Lietuvą nepriklausoma valstybe tuo pačiu metu stengiasi ją vargšę užsmaugti.

Ilgi amžiai nelaisvės neišrovė iš klaipėdiečių tautinių lietuvių jausmų ir svyrimo į savo Motiną Lietuvą. Matydami daromas kliūtis susivienyti su Lietuva ir visokeriopus statomus jiems spąstus, klaipėdiečiai griebiasi ginklų savo teisėms ir laisvei ginti. Jie nenori buvusį jungą keisti lenkų–prancūzų jungu[2].

Klaipėdiečių pastangos ne asmeninis jų dalykas, tik visų mūsų reikalas: jie ruošia visai Lietuvai atadvastį ir langą į jūrą. Be jo visa Didžioji Lietuva užtrokštų. Tai visi mes dėkingomis širdimis privalome pabendradarbiauti su kovojančiu pajūriu bendrai laimei. Visi iš vieno turime sukrusti ir padėti nedaugingiems Klaipėdos krašto broliams. Mūsų valdžią diplomatija varžo, bet laisvieji piliečiai gali šiuo atveju ir privalo pasivaduoti tiktai savo širdimi ir nuovoka.

Kas daryti? Turime šaulių būrius, Gynimo komitetus ir kitokių organizacijų Kaune ir provincijoje. Tegu jos ūmai ir giliai susirūpina Mažąja Lietuva, per mitingus, susirinkimus ir spaudą apšviečia visuomenę, parenka aukų ir siunčia jas tuojau į centrus Kaune. Visas Lietuvos jaunimas tegu supranta, jog ši valanda yra visos Tėvynės persilaužimo valanda. Ji nebus pigi, neapsieis be aukų. Bet kas ką yra dykai laimėjęs? Valstybinės

laisvės laimėjimą net savo galvomis, ne tik vargu ir turtu tepasieksime.

Organizavimąsi, aukų rinkimo ir švietimo pareigas primename visuomenei, tikėdamiesi, jog nei Lietuvos Gynimo komitetas[3], nei kitos organizacijos ir laikraščiai neatsisakys smarkiai padirbėti ar bent patarpininkauti Mažosios Lietuvos reikale.

Sukruskime!

KORPORACIJA „FRATERNITAS LITHUANICA"

1922 m. gruodžio 16 d. Lietuvoje įsiteisino 1908 metais Rusijoje susidariusi korporacija „Fraternitas Lithuanica"[1], kuri profesiniais ir dvasiniais ryšiais jungsianti į vieną lietuvius medikus medicinos mokslui bei Lietuvos kultūrai kelti ir patiems susišelpti. Tam tikslui esąs sudarytinas tvirtas kolektyvas iš lietuvių medikų, linkusių tobulintis medicinoje, dalyvauti Lietuvos valstybės bei jos kultūros darbuose, dorintis asmeniškai ir stiprinti korporacinio solidarumo principus. Korporacija turėsianti savo simbolinį žiedą, ženklą ir spalvas, teleistinas vartoti vieniems tikriesiems jos nariams. Nariais tegalėsią būti gydytojai ir 5 semestro studentai medikai. Savo nariais korporacija tepasikviesianti tuos asmenis, kuriems per slaptą balsavimą nebus paprieštaravęs nė vienas jos narys. Garbės nariais be teisių balsuoti galėsią būti ir nemedikai, tuo pat būdu kviečiami. Korporacijos pirmininko pareigas eisią visi nariai iš eilės; tai būsią daroma dėl paraginimo į aktingumą, dėl pratinimo prie atsakomybės ir kad visi pareikštų individualiąją savo iniciatyvą bei asmeninius savo gabumus, ir taip būtų palaikoma narių tarpe pusiausvyra. Netinkamai veikęs pirmininkas, kitam užleisdamas savo pareigas, gausiąs ir korporacijos papeikimą. Susirinkimai būsią trejopi: kasmetiniai suvažiavimai, visuotinieji susirinkimai ir paprasti.

Asmeninius sielos dalykus korporacija paliekanti neliečiančius; ji teoperuosianti bendrosiose doros ribose. Draugišku taktu ir švelnumu tesikišianti į šias ribas. Šiaip jau narių elgimosi

visuomenėje ar politikoje korporacija nevaržysianti. Tačiau į oficialiuosius savo susirinkimus ateiti su savo partijiniais ar tikybiniais skirtumais ir polemikomis nepavelysianti. Dešimtai daliai visų tikrųjų narių iškėlus klausimą, ar belaikyti kuris narys korporacijoje, visuot. susir. arba pats teisia iškeltąją bylą, arba tam tikslui iš narių sudaro Garbės teismą. Jo sprendimai trejopi: išteisinti, viešai papeikti ar iš korporacijos išbraukti, ir pabaigtini, be apeliacijų. Pirmiausiais dvejais nusprendimais priešingosios pusės pasiduoda rankas. Nepasidavę teismo nusprendimams visais trejais atvejais privalą tuojau iš korporacijos išstoti ar tai būtų kaltinamasis ar kaltintojai. Korporacija rūpinsiantis palaikyti artimus ir draugingus savo narių šeimynų santykius. Korporacijos tradicija esanti broliais vadintis.

Nuo pirmųjų korporacijos atsiradimo dienų Lietuvos kaimas buvo jai pirmas ir vienatinis tautinių idealų įkvėpėjas ir galutinas jos veikimo tikslas. Skirdamasi platų dalyvavimą krašto inteligentijos darbe, korporacija stengsiantis eiti bendrais visiems nariams tautinės kultūros takais; nuosekliai ir griežtai kovosianti su lietuvių iš viso ir lietuvių inteligentijos ypačiai nutautimu, nedarydama savo tarpe jokių kompromisų, reikalaudama iš savo narių, kad jų šeimynos būtų grynai lietuviškos; stengsiantis likviduoti moralinės baudžiavos liekanas visuomenėje; priešinsiantis inteligentų dvasios inertingumui ir sieksianti gilesnės, ne vien paviršutinės kultūros.

Nariais steigėjais pasirašę gydytojai: Vladas Nagevičius, Pranas Šližys, Kazys Oželis, Linas Janulionis, Vladas Ingelevičius, Jonas Brundza, Antanas Petraitis, Matas Nasvytis, Juozas Žemgulys ir Juozas Marcinkus[2]. Viso 10.

Po Lietuvių Rašytojų ir Žurnalistų sąjungos, įsiteisinusios kovo 11 d., tai antra korporacija susidaro sau įstatus ne „normaliuoju" šablonu. Kai kitoms korporacijoms įstatai tik išorinių veiksmų tvarkytojai, kad tie veiksmai neprasilenktų su baudžiamaisiais kodeksais, tai „Fraternitas Lithuanica" kvepia į juos vidaus dvasios. Prefesinei sąjungai dedami gilūs doros pamatai. Susidaro ne sąjunga, į kurią patekti tėra ta viena kvalifikacija – amatas, tik tvirta konspiracija žmonių, kurie, be savo profesijos,

dar linkę dorintis, kultūrintis ir – pilietintis. Tai nebe sąjunga, tik brolija su savo ženklais, su aiškia ir stačia atsakomybe visai korporacijai, su priverstinu darbavimusi, idant pasireikštų asmens gabumai, nenyktų inciatyva. Mokama, bent mokinamasi atskirti svarbieji dalykai nuo privatinių. Nedrįstama laužyti individualumų, bet budriai sekama, ar jie nebus tik laužytojai solidarumo ir bendrosios moralybės, ir tiems iškrypimams steigiamas Garbės teismas draugų opinijai pareikšti. Ne negyvas įstatymų kodeksas, tik gyvoji jautrioji ir draugiškoji sąžinė stoja į sargybą protingo ir produktingo, giliai kultūringo susibaudusių inteligentų gyvenimo. Prieš, žinoma, nebėra kur apeliuoti. Nepagedusi, nenutautusi, drauginga šeimyna – tai antras laipsnis pilietiškai susidedančio atskirų žmonių gyvenimo. Suprask, kad iš draugingų šeimynų susidarys ir solidari savo viduje valstybė.

Blaivi visuomeninė orientacija, kaimas, pradžia ir tikslas, alfa ir omega šios rūšies inteligentų. Tas kaimas, kur yra šulas visos valstybės. Ne chimeros ir ne drąsūs bandymai žmonijos laimės kelių, tik realus darbas gula pamatan viso korporacijos ruošimosi. Šie žmonijos slaugytojai ruošiasi tarnauti jai, ne viešpatauti; susibaudžia į viena, ne kad patys iš to turėtų daugiau naudos, tik kad daugiau galėtų visuomenei duoti.

„Fraternitatis Lithuanicae" įsiteisinimas naujoje mūsų valstybėje yra tam žymus faktas; jo reikšmės nė sumesti dar negalime; galime tik nujausti, jog iš to, kaip ir sveiko gemalo, gali prasidėti visos karo pagadintos mūsų visuomenės pagerėjimas. Mes baudžiamės į draugijas ir sąjungas; mes jau turime beveik visas Europoje veikiančias organizacijas. Ir vis dėlto mes neženginame pirmyn[3], mūsų darbai, kad ir kolektyvūs, nespartūs kaip tik dėl to, kad į tąsias savo organizacijas nedėjome dvasios; buvo jos mums mechaninės, kilusios iš tos rusų biurokratų dvasios, kurios mes, vyresnieji, nebepajėgiame nusikratyti, o po mumis einanti karta štai jau sėkmingai kratosi. Ši karta jau lietuviškai valstybiškai ima gyventi ir duoda vilties, kad mes tikrai pasirodysime sugebą pažengti doroje ir kultūroje toliau, kaip buvo pažengusi rusų „činovničestvo"[4]. Jei jos mes atsikratėme, taigi tik dėl to, jog nujėgėme savyje geresnių doros ir kultūros pajėgų.

Ir visos buvusios ir tebesamos sąjungos, kurios tik stipriai veikė ir daug įtakos turėjo, buvo susidariusios kaip tik stipriais dvasiniais motyvais; jie ir materialiesiems dalykams teikė stiprumo. Kuo išaiškinsi kryžiuočių galybę ir jų nuveiktus darbus Drang nach Osten[5]? Kuo masonų įvykintą sostų ir krikščionybės griovimo darbą? Kuo internacionaliojo socializmo revoliucingumą ir lengvai pasiekiamas jų visokeriopas diktatūras? Dvasia ir pasiryžimas duos ir visuomenės srityje tokių pat galingų rezultatų. Tad sekime „Fraternitatis Lithuanicae" metodą. Tegul gi kuo veikiausiai pradeda vykinti savo planus, o lietuvių kultūros istorija neužmirš būrelio iniciatorių.

PADIRBĖKIME PER BLAIVIĄJĄ SAVAITĘ!

Periodinė spauda gana turi sezoninių temų. Užeinant kuriam reikalui, ji šoka iš vieno svarstyti jį. Vieni gina, kiti pliekia, kiti dar pasivydami prideda. Seimas, jo rinkimai, paleidimai atostogoms, priešininkų pasiūlijimai, spėjamieji pavojumai, biudžeto sudarymai, kurios teisės iškovojimas, – ar maža kas?

Pamažu į eilią tokių svarstytinųjų klausimų spraudžias prablaivėjimo klausimas. Jo susyk neišriši: jis pernelyg šakningas; jis rautinas nuolat, kaip krienas: čia nutraukei, rodos, ilgiausią šaknį, čia vėl iš likusios jos viršūnėlės išdygo dar vešlesnis.

Skirkime tad blaivumo klausimui kas metai po vieną kitą sezonėlį. Laikraščiai dėkime šaukiamuosius į blaivinimą antgalvius, rašykime apie tą žmonijos iš viso ir Lietuvos ypačiai nelaimę, svarstykime priemones užkirsti keliui, kuriuo alkoholis iškilmingai eina. Griebkimės patariamąsias priemones tuojau vykinti. Skųskimės per laikraščius visuomenei, kaip alkoholis yra žalingas ir įkyrus sodžiuje.

Tebūnie per sezonines blaivybės savaites pilna garsų su girtybe. Tegul tos savaitės bet kuriame kampelyje palieka atmintinos nors vienu kuriuo laimėjimo mažmožėliu. Bent per tą savaitę neįženkime į gertuves, nė rodykime alkoholio namie.

Padirbkime kaip kas moka ir pagali! Alkoholis – didesnis mūsų valstybei pavojumas už bet kurį kitą išorinį priešą. Alkoholis – žaidimas su savo ir visuomenės mirtimi. Ir iš viso ne metas mums žaisti, kai reikia nauja pastovi valstybė kurti!

STOLYČIŲ DYVAI

Varšuva didžiuojasi savo nalevkomis, Maskva savo Všivaja Gorka, Petrapilis savo Piat Uglov, Ryga savo skabaputra. Nejaugi tik Kaunas būtų tuo atžvilgiu atsilikęs ir neturėtų savo dyvų? Gerai pasidairę, randame jų nemaža.

1. Baltąją Gulbę – lazurkuotą.
2. Šešiolikos metų mergaičių įstaigą – „Kad tekėčia".
3. Senapilės tvorą – sugulusią miesto muziejaus pašalėje.
4. L. K. moterų draugiją – reikalingą nors vieno vyriškojo nario, kad būtų produktinga.
5. „Varpo" bendrovės, atseit liaudininkų, cicelius, kurių jie betgi nebučiuoja.
6. Senapilės sėdybas, kurias licituojant Kauno m. valdyba būtų pajutusi.
7. Tris žydų parašais iškabėles, kurių vasarininkai peckeliai nebuvo pamatę.
8. Galą Nemuno kranto, kurs dar Vaidoto laikais buvo vieną sykį nuo purvų nuvalytas.
9. Vieną valstybinį gatvių skandalą, kuriame Važgantas, koją išlūžęs, nedalyvavo.
10. Du vienamečiu – Vaižgantą ir jo skrybėlę, nežadančiu senti.
11. Vieno oficialo apiširdžių terbelę, prikimštą spalių, ne krutančios mėsos.
12. Lenkų fortecos mūrą, sumarionėjusį iki studentnamio.
13. Tris publicistus, kurie Kauno lietuviškumo klausimu iškabose visiems tylint drįso parašyti – „dla prostoj narod".
14. Burlečius, kurie nesuplyšo labdaringai bešokant politikos tikslais.

15. Naują Klaipėdos epidemiją.

16. Batų valytoją, kurs bešauktų: „Barin, pačistit".

17. Lenko butą, kurs nepanašus į bačką dinamito „Kaunijai" susproginti.

18. Žydą studentą, kurs yra sutikęs savo „rodnoj jazyk" pakeisti valstybiniu.

19. Virtinę valdininkų, kurie lietuviškai lygiai gerai rašo, kaip ir rusiškai: „Korovu čerez jat".

20. Vieno ministerio ūsus, kurie daro įtaką abiem žemės ašigaliam.

21. Vieno paslankaus inteligento kukšterą, ant kurios nekraunama griežtai visų pareigų.

22. Pačią stolyčią, nenusigandusią, jog Klaipėda gali ją „subityti".

23. Vieną lietuviško laikraščio numerio, kur rasta mažiau kaip 9999 riklumai.

24. Stikliaus amatą, pritaikintą raidžių blusinėjimui.

25. Nemuną, kurs dukart per metus apsimeta užšaląs.

26. Vieną vežėją, kurs pirkos arklį, ne kuiną.

27. Žydus, kurie dėl „Varpo" b-vės cicelių nesipiktiną.

LIETUVIŲ TAUTOS VETERANŲ PASISKUNDIMAS PASAULIO TAUTOMS

Šiemet lietuvių tauta švenčia šešių šimtų metų sukaktuves: tiek jau metų praslinko, kai Didieji Lietuvos kunigaikščiai yra pakėlę Vilniaus miestą Lietuvos sostine ir padarę jį virš jos gyvenimo centru. Ir dabar tą šventąjį tautos atminimą suteršė didžiųjų valstybių – Prancūzijos, Anglijos, Italijos ir Japonijos – Ambasadorių konferencijos[1] kovo 14 dienos aktas. Neteisėtas ir neteisingas yra tas aktas, o valstybių santykiuose iki šiolei tokio nebuvo girdėti. Didžioji Santarvė, pripažinusi Lietuvos valstybės suverenumą, dabar neturėdama jos sutikimo (Versalės sutarties ji nėra pasirašiusi), pati viena, ne tik be Lietuvos žinios, bet ir nežiūrėdama tūleriopų jos protestų, savavališkai išveda jai sienas.

Vadinas, lengva širdimi griauna savo pačios pripažintąjį suverenumą, laužo savo principą tik dėl to, kad Lietuva neturi pakankamai durtuvų priešintis, – pasitenkina nelemtuoju „Macht vor Recht"[2].

Labiau įžeisti lietuvių tauta nebuvo galima. Bet tai, ką slepia jos siela savo gilumoj, yra baisiau negu šūkavimas gatvėse. Tai pranešti pasaulio tautoms pasiryžome štai mes, senesnieji tautos veikėjai; mes, kurie pirmieji kėlėme tautos sąmonę; mes, kuriuos pirmuosius palietė noras nepriklausomai gyventi, laisvai dėti savo indėlius į bendrąjį žmonių dvasios iždyną. Mus pirmuosius įžeidė tie, kurių rankose yra šiuo tarpu galybė. Pasaulio tautos, budėkite! Teisėtumo ir teisingumo principų laužymas, tiek širdgėlos ir žalos padaręs šiandien lietuvių tautai, rytoj tiek pat pikta gali padaryti ir kitoms mažosioms tautoms, kurios yra jau pajutusios noro ir gavusios galėjimo savaimingai plėtotis šalia didžiųjų tautų.

Kaip brutaliai buvo sugriautas principas, dėl kurio ir Didysis karas buvo kariautas, būtent dėl visų tautų – didžiųjų ir mažųjų – laisvės, tegu pareiškia Jums eilė šių eksperimentų, padarytų ir tebedaromų lietuvių tautai. Savo laimei ir drauge nelaimei ji gyvena pavydėtinoje vietoje: panemunėje ir pabaltijy. Tos vietos dabar siekia nepasotinami lenkai, o kiti Europos imperialistai jiems pataikauja.

Didžioji Europos Santarvė, laimėjusi karą, apsiėmė sutvarkyti visų Europos tautų padėtį ir santykius, žinoma, kad pagaliau įvyktų Europoje taika, pasitenkinimas ir laimė. Tačiau Lenkija to gražaus uždavinio nepripažįsta. Ji begėdiškai okupuoja svetimų jai tautų – mažarusių, gudų, lietuvių – žemes, nors ir tos tautos kraują liejo ir tebelieja dėl savo nepriklausomybės. Į lenkų–lietuvių santykius įsikiša Didžioji Santarvė ir nebeleidžia daugiau kraujo lieti: kartkartėmis statinėja skiriamąsias sienas, pareikšdama tačiau, jog „demarkacijos" nesprendžia sienų klausimo. Nustato 1919 m. balandžio 26 d. pirmą vadinamąją Fošo[3] liniją, tais pat metais ją daug toliau nukelia gilyn į Lietuvą (antroji Fošo linija – liepos mėn. 27 d.), nes lenkai D. Santarvės nė nemano klausyti. Jie savavališkai pereina ir antrąją liniją, kaip

buvo savavališkai perėję pirmąją. D. Santarvė tyli arba trečią kartą kelia liniją vis gilyn į tą pat Lietuvą (Curzono[4] linija tų pat metų gruodžio 8 d.). Pagaliau patys lenkai su lietuviais nustato Suvalkų sutartimi 1920 m. spalių mėn. 7 d. liniją, bet ir tą lenkai jau antrą dieną po sutarties sulaužo: okupuoja Lietuvos sostinę Vilnių ir trečdalį visos Lietuvos teritorijos, inscenizavę gen. Želigovskio „maištą". Tai buvo apogėjus lenkų nesiskaitymo su D. Santarve, ir ji spalių mėn. 14 d. Leono Bourgeois[5] lūpomis pareiškė, kad lenkai šiuo žygiu sulaužę net tarptautinius pasižadėjimus Tautų Sąjungai, ir pareikalavo griežtų priemonių tam atitaisyti. Bet lenkai griaunasi vis gilyn. Lietuviai, apsidirbę su bermontininkais ir bolševikais, imasi dabar gintis nuo lenkų, smarkiai sumuša juos ties Giedraičiais ir Širvintais, dezorganizuoja Želigovskio armiją, siekia atgriebti savo žemes. Bet D. Santarvė juos sustabdo, iškilmingai pasižadėdama pati įvykdysianti teisybę ir apginsianti Lietuvą nuo grobuonių. Tad nepripažįsta lenkų inscenizuotojo Vilniaus „seimo", kuriame sakyte atsisakė dalyvauti diduma gyventojų: lietuviai, gudai, žydai. Želigovskio vergijoje, paremtoj durtuvais, daugumai tylint, tie patys lenkai Vilniaus vardu pasisako prisidedą prie Lenkijos. Bet tas komedijos aktas taip ir kabojo ore Europos pajuokiamas. Lenkija nuo pat pradžios iki galo daro neteisėtus ir neteisingus žingsnius į nepriklausomą Lietuvos valstybę; turėdama daug durtuvų neklauso nė pačios D. Santarvės opinijos. Ir štai dabar D. Santarvė, kaip *Deus ex machina*[6], visus vakar jos skelbtus neteisėtumus ūmai pripažįsta teisėtais, leidžia „teisėtai" valdyti Lietuvos žemę ir jos sostinę Vilnių! Teisėtumą ir teisybę jai atstojo įvykusieji faktai – pagrobimas.

Pasaulio tautos! Kas gi tai? Kuo Jūs aiškinsite tą protų ir sąžinės aberaciją, kada per akis yra griaunama tvirtieji kaimynių tautų taikos pagrindai – teisėtumas ir teisingumas. Ar tai praeis be kitų akylesniųjų protesto? Ar Europai bus ramu, įsivarius į savo sąžinę tokį pašiną? Jus juk pūdys ją. O ir Lietuvai padaryta žaizda į pat širdį negis.

Dievas mus girdi: mes, lietuvių tautos veteranai, jos laisvei dirbę, nieku gyvu neišsižadėsime savo darbo vaisių, savo sostinės

Vilniaus, savo teritorijos ir savo krašto per nevalią varginamo. Neišsižadės visa to ir visa tauta. Prieš tokius D. Santarvės žingsnius mes protestuojame vardan savo šventenybių. Jūs gi, pasaulio tautos, protestuokite vardan bendrųjų kilniųjų žmonijos principų: griaunant juos, nebus tvirta ir jūsų padėtis.

Kaunas, 1923 m. kovo 23 d.

Generolas *J. Bulota*, Prof. *J. Bagdonas*, Garbės profesorius *A. Jakštas-Dambrauskas*

Prof. *Jodelė*, Garbės profesorius *J. Jablonskis*

Docentas *A. Kriksčiukaitis*, profesorius *Leonas*

Docentas *Vl. Mačys*, Garbės profesorius *J. Maironis Mačiulis*

Viceministeris *Pr. Mašiotas*, finansininkas *V. Matulaitis*

Docentas *P. Matulionis*

Seimo vicepirmininkas dr. *J. Staugaitis*, inž. *J. Šliogelis*, doc. *J. Tumas-Vaižgantas*, inž. *P. Vileišis*, pedagogas *T. Žilinskas*

LIETUVOS MEDŽIŲ SODINIMO ŠVENTĖ

Lietuvai pagražinti draugija[1] pirmon galvon kursto mūsų visuomenę, kad ji visuose miestų miesteliuose ir kaimų kaimeliuose organizuotų iškilmingą medžių sodinimo šventę. Kas metai, ne vieną tik kartą, kad tas gražus paprotys pavirstų tautos papročiu ir pamėgimu.

Kad šitas sodinimas būtų simbolinės reikšmės būsimajai kartai, nutarta šių metų

gegužės m. 1 dieną sodinti „Laisvės Medį" –

ąžuolą, skroblą, liepą, beržą, kas kurį patvarų medį arti ras, ir jį laikyti paminklu penkerių metų Lietuvos nepriklausomybės.

Bet kurios vietos žmonės susitarę išrenka, savo numanymu, patogiausią tam medžiui augti vietą: sode, šventoriuje, kalnelyje, piliakalnyje, pakelėje, kryžkelėje ar šiaip istorinėje vietoje ir jį ten pasodina.

Pasodintam medžiui apsaugoti padaro aukštoką tvorelę, kad gyvuliai nepasiektų ir nenukąstų. Lietuviams geriausiai tai sekas

padaryti, kad medelį įdiegia jau šalia esamojo kryžiaus, tada ir medis gauna lyg didesnės neliečiamybės.

Bet kuri organizacija – draugija, bendrovė, mokykla, sodžiaus jaunuomenė ar k. k., po pamaldų bažnyčioje nuvykę į vietą, sutaiso iškilmingą aktą: patriotinę prakalbą pasako ir Tautos himną pagieda ar pagroja. Per prakalbą privedžioja, kaip gražu ir naudinga yra saugoti gamtos dovanas augmenis, kaip gera ir miela turėti savąjį saugojamąjį augmenį.

Pasodinus čia pat linksminamasi: dainuojama, grojama, einama ratą, šokama, vaikai drauge su augusiais.

Sumanymą laiku paskelbia Lietuvai pagražinti draugijos skyrius, kur toks yra, arba mokyklos mokytojas, viršaitis, kunigas ar kitas kuris šviesuolis. Kur pasiseks surasti pritarėjų medžių sodinimo šventei, jų nebereikia bepaleisti, tik sudaryti iš jų Draugijos skyrių ir centre įregistruoti, kad didesnė būtų apsauga, kad daugiau būtų kam kits kitą daboti ir auklėti augmenų pagarbos dvasioje.

Mums didelis laikas reikštis, kad esame grožio išmanytojai ir mėgėjai, duoti savo Tėvynės savotišką išvaizdą, apželdinti ją. Laikas atgaivinti atminimą istorinių ar pasakinių vietų – žymėti jas jei ne paminklais, rašytais akmenimis, tai bent medžiais. Laikas apsivalyti, kur dvokia, apželdinti, kur nuplikę – keliai, kalneliai. Tegu visi kaimynai mums pavydi mūsų krašto grožės ir tvarkos, mūsų žmonelių kultūrintos dvasios.

Auklėkimės!

LAIMĖSIME, TIK NESVYRUOKIME!

Nei atskirų žmonių, nei jų visuomenės neišauklėsi be principų, kuriais pats vadovaujies, kuriais pasitiki, kurių nori, kad įsišaknėtų ir išsikerėtų. Tie principai turi būti aiškūs ir tau šventi, nes tokiais principais auklėjama visuomenė tepasigauna pastovumo būde ir nuoseklumo darbuose. Ką ji tada dirba, dirbo ateities sumetimu, ir tie darbai intensyvėja, kol pagaliau duoda net didesnių vaisių, neg iš pradžių tikėtasi.

Aiškiausis lietuvių tautos principas, instinktyvas ir karštas jos geismas – vėl gyventi savaimingai, nepriklausomai, kaip ir kitkart gyveno, sudaryti savąją valstybę kiek kitokiais, tiesa, jau demokratiniais pamatais, bet iš to pat Vilniaus ir jo apylinkės branduolio.

Ar tai įvykinamas principas? Kas paabejos, tas niekšas bus. „Honni soit qui mal y pense!"[1] Kai žmogus ko užsimeta ir nuosekliai dirba, to gauna, nors tai būtų karaliaus vainikas; kai pasiryžta kur nueiti ir aiškiai žino, kur ta vieta, nueis, nors tai būtų krašte svieto.

Jei šis principas iš karto būtų mums davęsis įvykinti, mes būtume susyk ištižę, besiilsėdami ant laurų šluotos. Bet dabar mes teesame pusiaukelėje. Nejaugi grįšime iš pusiaukelės? Žinoma ne, nors kelio galas dar būtų toloka. Negrįšime ir nueisime! Tegu tai nuolat jaučia mūsų sostinės okupantai lenkai, tegu nerimsta ir neranda laimės ten, kur jų niekas laiminti negali. Gi mums kultūros kovoje tik stiprės energija ir pasiryžimas, kaip visados ji stiprėja gyvame veiksme.

Airišiai antai kelintas šimtas metų kovoja dėl savo nepriklausomybės[2]. Regis, senai turėjo jų rankos nulėpti, tuo tarpu regi, kokiais šuoliais tvirtėja jų pasiryžimas. Ir jie laimės. Laimėsime ir mes. Tepasidžiaugie priešai tik tam kartui!

VINGIUOTU KELIU, BET MŪSŲ PUSĖN

Gamtoje būta didelių sąmyšių. Jos raukšlėtasi dėl vidaus keitimosi, bet ir paviršiaus keistasi, ledams ir vandenims užplūstant: čia kauburiai susukta, čia duburkai išsukta.

Per nebelygų paviršių vandens pasiieškojo sau takų nutekėti ir pridarė tokių gembėtų upviečių, lyg kas tyčia būtų sukrų siūlą palaidą paleidęs. Pamėgink tai ištiesinti – nepasiseks: vanduo turi savotišką būdą tekėti – gyvačiuku rangytis.

Sąmyšių esti ir dvasios srityje, kultūros ir politikos gyvenime. Ilgai žmonės blaškosi nerimo suimti. Daug esti dvasios revoliucijų, chaoso, o dar nebuvo tokio genialaus žmogaus, kurs tai

būtų nuraminęs ir sutvarkęs, tiesiai išvesdamas liniją. Politikos linijos taip pat esti kreivos ir laužytos, kaip upviečių; jomis ima lietis kultūros ir ekonomijos gyvenimas. Visų politikų tiesintojų pastangos yra ne kas kita, kaip tik trukdymas natūraliojo bėgio.

Tokie gamtiški sumetimai ateina galvon, kai imi atminti mūsų Vilnių. Kurį laiką jis buvo nei mūsų, nei lenkų: jis buvo savo gelmėse žydų, o iš oro, oficialiai – rusų. Tačiau kai lietuvių tautinė dvasia atgijo Prūsų Lietuvoje, ji gana ūmai susikaupė Vilniuje. Kodėl jis atsirado tautinio lietuvių gyvenimo pakalnėje? Tą pakalnę yra sudarę ilgų amžių dvasios potvyniai. Tai faktas. Ūmus Vilniaus „sulietuvėjimas" per 1895–1915 metus nebuvo dirbtinas, nors kažin kaip tai prirodinėjo lenkai. Niekas iš niekur nestūmė ten Vileišių, Matulionių, Smetonų, Tumų: jie patys pakalniui ten nuriedėjo, kaip anaisiais ilgais amžiais riedėjo ir koncentravosi ten visas Lietuvos dvasios gyvenimas.

Čia dygo Lietuvos politika, Lietuvos kunigaikščių imperializmas; čia prasidėjo ir tautinė kultūra plėtotis sulig naujųjų reikalavimų. Lenkams matės jie savo tautybei remti verčia rusus, kad įsteigtų Vilniaus universitetą, o iš tikrųjų įsteigtasis universitetas tapo vieta lietuviškajam romantizmui, kurs išapoteozavo Lietuvos praeitį ir dabartį ir uždegė Lietuvos meilės jausmus ateičiai. Tai faktas natūraliai įvykęs priešingai pašaliniams sumetimams.

Giliau paanalizavę, rastume ko panašaus ir Vilniaus atsispyrime visokioms lenkų dirbtinai sumanomosioms unijoms: jų buvo daug, ne ta viena Liublino unija, ir visos faktinai neįvyko.

Šiandien lenkai vėl „gvaltavoja" Vilnių, nori, kad jis nukryptų tolimosios Varšuvos pusėn. Ir mums vėl aišku, jog tos pastangos tiek turės realių pasekmių, kiek sumanymas, kad Neris imtų atgal tekėti. Vilnius kondensavo lietuvių dvasią ir kondensuos, Vilnius krypo etnografinės Lietuvos pusėn ir kryps, nes ir ekonomija jį ten link kreipia. Lenkų dabartinės pastangos tik dirbtina perturbacija natūraliųjų krypsnių. Bet ir mes patys tiesiosios Vilniui linijos nenutiesime: natūralieji dalykai patys savaime išsidirbs vingiuotą liniją. Tai ims laiko. Bet gale jo – mūsų laimėjimas.

GEGUŽĖS 6 D. MISTERIJOS

Išminties žmonės! Pone Puidiene![1] Malonėkite šiam kartui kur nors prasmegti: aš noriu nesivaržyti jūsų dėsniais, pabuvęs gegužės 5 dieną dviejose tokiose iškilmėse, kurios man davė daugiau įspūdžių, neg aš galiu pakelti. Man ašaros tryško per tris valandas. Tai buvo per daug, kad galėčiau rezonuoti. Tai buvo daugiau, neg Zaglobai[2] pabūti „w miłośnym zapale"[3], kada avinas galėjo jam per tris valandas daužyti ragais į pasturgalį, o jis to visai nejautė.

Pirmiausia medžių sodinimo šventė Vytauto ąžuolyne. Rengta gegužės 1 dieną, bet dėl negiedrumo perkelta į 6 dieną ir taip laimingai, kad ta pirmoji didžioji tautinė šventė sutapo su pirmąja pavasario giedros diena.

Iš ryto miglota diena į pietų laiką tiek pragiedrėjo, tiek šiūptelėjo šviesos ir šilimos spindulių, jog net mane senį įjudino ir davė ūpo. Važiuoju švęsti vienatiniame gal visoje Europoje didžiulio miesto parke – ąžuolyne alėjos, o dešimtis tūkstančių žmonių būriuoja ten link, apimtų tuo pačiu džiaugsmu – gamtos džiaugsmu. Saulė, kaitra skatino juos eiti į „medžią", kur pirmieji pumpurai ima rodytis.

Širdis pilna, net plyšta. Ko? Ogi to nekalto patriotinio džiaugsmo, kurio mums senai senai nebėra davusi politika, nei pripažinimai de jure.

Kas atsitiko? Nieko ypatinga. Vienas jautrus žmogus profesorius T. Ivanauskas[4] ir jo žmona pagauna visuomenės ūpą, tampa „barometru", sumano praktingai palenkti lietuvių visuomenę nors kartą per metus pamylėti gamtą. Ne tik ja pasidžiaugti, bet ir patiekti to, kuo ir būsimosios kartos galėtų pasidžiaugti – pasodinti gražią, tiesiog majestotingą alėją majestotingame Lietuvos gamtos paminkle – Vytauto kalno ąžuolyne.

Džiaugsmas trykšta iš jo veido, kada jis, Lietuvos gamtos žinovas ir mylėtojas, aiškina Valstybės Prezidentui[5], kaip ir kam įvyko šis sumanymas. Džiaugsmas, nekaltas kaip kūdikio, ne politiko, ne visuomenininko, trykšta iš Prezidento veido, kai jis

tam pritaria. Džiaugsmu persiėmę visuomenės organizacijų atstovai trūsia aplink savo sodinamus medelius.

Mažosios Lietuvos atstovas Vanagaitis[6] kalba apie politiką. Prof. M. Biržiška apie Vilnių, ponia Hypatija Yčienė[7] apie Amerikos lietuvius. O visų pamate – gyvybės džiaugsmas, tas natūralusis, kurio dirbtinai niekuo napavaduosi.

Kan. Tumas, rengdamasis pašvęsti tą medžių sodinimą, šaukia pasidaryti naują šventenybę, būtent sugrįžimą prie Leidėjo minties, kada jis, pasaulį darydamas, matė, juog visa buvo gerai ir gražu, o žmonės ėmė gadinti jo kūrinį.

Jausmas, visur jausmas. Širdys plaka, veidai dega. Energija, gamybos pradžia ir gera sąlyga.

Ir visa ko viršūnė – misterijos vadinimas. Ji nesumaninga, bet tokia gyva, toks širdies dalykas, kad tapo būtina šiam momentui. Puikiausiame pasaulyje ąžuolyne trys aukurai ties trimis kelių amžių ąžuolais. Bet viename tedega ugnis. Antrame: „Vae victis"[8] ir „Justitia"[9] užgesusi. Ateina pulkai vaidilučių tų aukurų daboti. Ir liūdi, liūdi, nes tautos aukurai prigesę. Senutis vaidila baigia mirti. Blaškosi nerimu: reiktų tauta ginti, o nėra kam: jis nebepakelia sunkaus kardo, kurs guli po „Vae victis" aukuru. Kruvinomis lūpomis nebeišpučia nė rago. Vis dėlto į tą jo rago balsą kelias karžygiai iš karstų. Atjoja visas šarvais kaustytas kunigaikštis Kęstutis, jis kelia iš karsto savo draugus. Iš visų šonų sulekia baltais žirgais karžygiai, nuo viršaus lig apačiai šarvuoti baltai pilkais šarvais. Klausia, kam juos kunigaikštis prikėlęs? O kunigaikštis rodo Tėvynę ir savo ainių likimą – jie atgimę, bet sostinė nelaisvėje. Ir karstų nabašninkai, kiek tik žirgai iššoka, pasileidžia Vilniaus vaduoti. Priekyje kunigaikštis raudonu apsiaustu, paskui jį eskadronas raitelių, su visais arkliais geležimis apsikaustę.

Dievaž, šito kavalerijos šaržo aš ir mirsiu, neužmiršiu! Akyse ašaros; nori pulti paskui išnykusius raitelius, pribėgti Vilniaus pilę ir dantimis perkrimsti jo ginamąją sieną! O visa to žiūrėjo 10 000 kauniečių. Tai bent vaidinimas! Rask tu man kitą tokį cirką ar vaidyklą, kur gautume tiek žiūrovų!

Toliau. Tauta bunda, jaunimas organizuojasi. Eina puikiai išmuštrinti šauliai, bėga skautai...

Atmintina diena. Ir ko ji bus mus pamokiusi! Dievaž, ko mes neišdarysime, turėdami tokį žaidimo tereną! Tik kurti, kurti, o Europa tai juoba įvertins neg graikų olimpiadą.

„Stebuklo Valandos" misteriją yra sumanęs poetas Liudas Gira ir įvykinęs su režisierium Glinskiu[10], – abudu žinomu savo srityse. Gabesnio artisto ir režisieriaus už Glinskį mes neturime.

Lietuvių Meno Kūrėjų draugija su savo pirmininku Justinu Vienožinskiu[11] davė savotišką misteriją: šventė pamatus (nors jau aukštu užvaryta) Meno mokyklai. Kone visi dailininkai (be atsiskyrusių į „Gaires"[12]) gyvena tuo vienu geismu laukimu, kada gi gaus tinkamus Meno mokyklai rūmus. Rūmai čia, kaip politika anoje misterijoje, tas galingas vidurys, kur spiečiasi visi menininkai profesininkai, nesiskirstydami dėl savo pažiūrų. Jie pilni džiaugsmo, jog sekės gauti tokia tinkama dailės žvilgsniu vieta, viename aukštųjų kalnų, iš kur tikrai mistikinis reginys į visas puses, palei Nemuną ir Nerį.

„Bjaurus Kauno miestas stebuklinguose rėmuose", pasakęs vienas užsienių atstovas. Dabar Kaunas stengiasi ir tuos rėmus paversti miestu. Anot Dailės draugijos atstovo kan. Tumo, Kaunas lyg Atėnai turi septynis kalnus ir kiekviename kalne dabar kuria mokslo ar meno židinius. Antai Žaliojo kalno majestotingai viešpatauja ant viso Kauno „Saulės" mokytojų rūmai; iš šios Devintosios batarėjos viešpataus Meno mokyklos rūmai; iš Vytauto kalno, kur dabar kafešantanas, viešpataus Karo ir kita ko muziejus, iš Aukštosios Fredos botanikos sode iškilo aukštyn dalies universiteto rūmai. Kiek čia belieka iki septynių. Observatorija jau sumanyta. Vis tai – Kauno rėmuose.

Mokyklos pamatus pašventė J. M. vyskupas Pranciškus Karevičius[13], dalyvavo Valstybės Prezidentas ir daug svečių, valdžios ir visuomenės vyrų ir moterų. Pasakyta daug kalbų salėje, kuriai lubas tuo tarpu dangus tepadaro. Ta puota lyg tarp senovės rūmų griuvėsių buvo tikrai mistiška. Ūpas aukštai pakilus. Rūmai būsią dar šiemet pabaigti.

Gegužės 6 diena bus atmintina, nes nors tam kartui prablaivė kauniečius, paskendusius į rinkimų pamazgas[14].

CIRKAS

Dėl valstybingumo. Prieš atvažiuojant cirkui į Kauną, buvo ilgai abejojama, ar jis įsileisti. Nepatogu buvo, kad 80 personalo, gangreit vienų svetimtaučių, įplauks į Lietuvą ir išnaudos ją, nieko lietuviška neduodamas. Spėta, kad jis bus populiarus, labai lankomas. Leidus tačiau, dalykai kitaip pasirodė: daug personalo paimta iš čionykščių žmonių, duota net lietuvių klounų ir aiškintojų, arklys, be ko kita, pašokta ir suktinį. Visa tai gerokai nudažo cirką lietuviškumu ir beveik patenkina publiką. Kitų klounų rusų kalba rodosi nebe taip abuoja.

Dėl išnaudojimo. Tiesa, kad 3000 vietų beveik visados pilnų. Naujiena, Kauno publika atsitraukė nuo kinematografų ir nuo karčemų. Tai ir čia klausimas, kur geriau pinigai praleisti, atkrinta. Kinematografai jau nusibodo, net pakyrėjo. Kad sprogtų karčemos, niekas joms amžino atilsio neištartų. O Kauno pramonei ne blogiausia verstis su tiekuo suvartotojų.

Dėl naudingumo. Cirkas vargu bau ką demoralizuoja. Tiesa, klounai kartais kai ką nušneka gana nepadoriai. Tokių „juokų" jie turėtų vengti; pas mus ne kitur: mums yra gana puritonų. Kad nebijočiau, ir pavardes pasakyčiau. Bet cirko sportas: žongliavimas rankom ir kojom, gimnastika žemėje, ant vielos ir ant trapecų, jojimai, dresuoti arkliai, šunes ir kiti gyvuliai, – visa tai nekalti ir naudingi žaidimai. Visais tais žvilgsniais Forgačo cirkas nedaro gėdos nabašninko Salamonskio[1] cirkui, kurio vardą yra pasivadinęs.

Kriminaliniai kiti veikalai tiek demoralizuoja žmones, jog po jų cirkas – tikras atilsis.

LIETUVIŲ–LATVIŲ VIENYBĖS DRAUGIJA[1]

š. mėn. 16 d. parengė gražią paskaitą. Šaulių teatras dovanojo tam vakarui salę, prof. K. Būga per pustrečios valandos kalbėjo apie lietuvių ir latvių kalbų atsiradimą iš bendrosios prokalbės

ir apie stumdymąsi tų dviejų giminių ir jų giminėlių, kol galų gale pasėdūs pasidarė. Aukštaičiai asimiliuoja sėlių giminę, žemaičiai kuršių, latviai lybių.

Tų dviejų giminių būtų retai kur kitur matomos ekspansijos, kol prisigrūdo prie jūrių. Lietuvių siekta Rezeknės ir Gardino. Latvių išeita iš Vilniaus žemės, ir jų lopšio būta Latgaliuose. Žemaičių susidaryta slėnyje tarp Nevėžio ir Ventos. Rietavo, Plungės, Palangos, Telšių būta kuršių įsteigta.

Publikos buvo nemaža, ir ji buvo labai patenkinta. Prof. Būga pasižadėjo tęsti savo paskaitą. Lauksime įdomaudami.

AMERIKOS LIETUVIŲ PREKYBOS AKCINEI BENDROVEI

Amerikos Lietuvių prekybos akcinę bendrovę[1] veda p. Ramonas[2] (kažin kam užsispyręs vadintis amerikietiškai – Roman). Prieš pat rinkimus jis paėmė „Laisvės" laikraštį į savo globą, įdėjęs daugiau ne tris ketvirčius visų jos pajų ir tapęs pilnu jos šeimininku. Redaktoriauti buvo jo pastatytas savas žmogus p. Virakas[3]. Jis turėjo normuoti buvusiojo „Laisvės" redaktoriaus kun. Bikino[4] taktą. Katras katrą faktinai normavo, visa tasia; gana kad privačios biznierių bendrovės lėšomis buvo išvesta smarki rinkimų į Seimą kampanija vienos krikščionių demokratų partijos naudai. Krik. demokratai rinkimus laimėjo. To mes jiems nepavydime; gal net sveikiname sudarius didžiumą ir gavus galimybės tvirtai vesti Seimo darbus šiuo pačiu pavojinguoju momentu. Bet kai akcija pasibaigė, verta pradėti jos istorija ir likvidavimas.

Šiuo žygiu mes, Amerikos lietuvių prekybos bendrovės akcininkai, paprašysime p. Ramoną viešai mums atsakyti: 1) kada buvo bendrovės visuotinas akcininkų susirinkimas ar bent valdybos susirinkimas, kurs užprotokolavo šiūptelėti didelę bendrovės resursų sumą vienai politikos partijai paremti, ir 2) kokia suma tam tikslui ik šiol išgaišinta be jokios naudos pačiai bendrovei. Tai viešioji opinija privalo žinoti, nes Amerikos lietuvių prekybos akcinė bendrovė nei yra išimtinai vienų amerikiečių,

nei vienos kurios partijos žmonių, nei labdarių, tik visokių, kurie yra savo kapitalus pavedę bendrovei vesti kuo naudingiausiai: kelti Lietuvos pramonei ir dalininkų gerovei. Vadinas, tai ne koks privatus dalykas, tik viešas. Tai aiškiai man dar pradžioje pereitų metų yra griežtai pabrėžęs bendrovės agentas p. Butkus, kada įkalbinėjo mane prisidėti į bendrovę, ne tiek menku kapitalu, kiek asmeniu, idant bendrovė turėtų didesnio pasitikėjimo, o čionykštė visuomenė didesnės galimybės sekti ir vertinti valdybos veikimą: ar tiksliai suvartojama resursai.

Valdyba atsargi. Man yra jos atsakas iš geg. 3 d.: „Lietuvai pagražinti draugijai paskirti subsidijos gaivinti ir tvarkyti istoriniams[5] reikalams nėra Bendrovės asignuota pinigų". Vadinas, valdyba neturinti teisės nė 10 litų išmesti, bendrovei neasignavus. Teisinga. Ta pačia tvarka pabaikime ir mūsų bylą su „Laisvės" pajais, kurie visi yra žuvę, nes laikraštis jokių kitų resursų neturi, kaip tik iš bendrovės, ir duoda tik deficitų, kaip ir kiti dienraščiai.

Apie moralę reikšmę „Laisvės", patekusios į Am. liet. prek. akc. bendrovės rankas, kada nors paskui. Keleto akcininkų vardu.

GARBINGOSIOS JOVALO TRADICIJOS

Kurie yra tvarkos žmonės, tie šiandien nebeapsivėži kiaules penėti gryčioje, nebesutinka su dzūkų principu: kai pastalėje smirda, tai ant stalo kvepia, ir meta lovius iš palovių kartu su rūgstančiu jovalu. „Nyksta senovė", – sako mano tarnaitė, melancholingai linguodama galva ir protestuodama, reiškia senovinį savo patriotingumą: į antrą klebonijos aukštą susiveda dvi kates, svetimą priklydusį šunelį, dvi vištas senas, tris jaunikles ir paršiuką. Reikią gi jie „gerai" prišerti. O kaipgi gerai prišersi, asistuodamas gyvuliams jų kūtėje? Kas kita, kai jie asistuoja šerikei jos salione.

Mano šeimininkė didelė patriotė ir konservatorė, visai be reikalo liūdi poetingosios savo senovės: gerosios mūsų tradicijos toli gražu nėra išnykusios iš viešojo, valstybinio mūsų gyvenimo.

Neišnyko, net nėra mažiausios vilties, kad išnyktų, nes nėra tokios spaudos, kuri išspaustų jas iš jovalinės mūsų sielos. Policijos priemonėmis galima jos kuriam laikui, kaip va, prieš atvažiuojant kalėdninkams, pašalinti, tačiau atavizmo dėsniu jos sugrįžta, dar kalėdninkams neišvažiavus. Jovalo rūgštis, būtinieji lietuviams uostyti kvepalai, kaip hemaroidininkams „pičiuli".

(Šventasai Antanai, – tik ne A. Vienuoli, – padaryk, susimildamas, kad to mano vaižgantizmo neišgirstų ponia Puidienė, ponia Čiurlionienė, ponia ... na, ir visi kiti švelnabūdžiai).

Šiam kartui pavyzdžiui imkime visų moderniausiįį, visų europiškiausiįį mūsų pasirodymą – druką. Lietuviškojo spaudos žodžio tam kartui nevartoju, nes ji kol kas dar nieko neišspaudžia: nei bloga iš gyvenimo, nei gera, aliejaus, iš jo produktų; tepalieka ji mums vienų išspaudų, sausus sėlenų „sūrius", kurius karvių liežuviai teįveikia įimti ir, tik ilgai atsirūgstant, padedant jų (karvių) knygoms pagaliau sugromuloti. Kalbu apie vokiškąjį druką, kurio taip ilgai pavydėjo mums rusai.

Taigi kai desperatiškoji rusų administracija, gavusi per pakaušį Mandžūrijoje[1], smilkinius abiem rankom susiėmusi, pagaliau tarė mums: „Žinokitės, prakeiktieji kontrafikininkai! – drukuokitės, ko tik norite", mes iš anksto žvilgtelėjome į europizmą ir Vilniuje buvome susidarę visai padorią kalbos atžvilgiu laikraštiją. Net pavydas dabar ima, kai atsimeni „Viltį", „Vilniaus – Lietuvos Žinias"[2], „Lietuvos Ūkininką", net labiausiai turiniu pasišiaušusius socialų laikraštukus. Skaitei, kalbos mokeis. Rašybos nelabai mokėta; bet ko mokėta, to rūpestingai laikytasi. Korektūros tiek pat dabota, kaip ir lietuviškumo stiliuje. Rodės, jei Dievas duos mums pagyventi kokį dešimtmetį, tai mes susidarysime laikraštiją tokios pat išvaizdos kaip ir rusų: sklandžiai stilizuojamos, be jokio riklumo rašyboje ir korektūroje. Sueuropėsime.

Mūsų laimei, laiku prabilo mūsų jovalinis atavizmas ir neleido mums išsišerti iš kudlų didesnei mūsų senovės, tos priešvilninės garbei, o archeologijos naudai. Redakcijų grįčiosėn vėl prisinešėme lovių, vėl prisikvietėme k..., bendradarbių, kurie vėl, kaip ir Juozapo Zavadzkio[3] laikais, prijaukė jovalinės kalbos ir rašybos ir taip prirūgino laikraščius, jog nosį susiėmęs gauni nuo jų bėgti šalin.

Rašyboje ir korektūroje jovalo rekordą tuojau paėmė „šv. Kazimiero kantonas"[4] su savo „Laisve", bet neatsiliko nuo jos nė „Krašto Balsas" su kitais draugais. Gavome gramatikų ir jos mokytojų, gavome du tūkstančiu mokyklų, gavome dešimtimis tūkst. inteligentų, bet nustojome visų visų ik vienam redaktorių, kurie mokėtų ir norėtų, prieš atiduodant drukuoti, rankraštį kantriai, akylai ir rūpestingai ištaisyti; ik vienam nustojome korektorių, tų senųjų Stiklių[5], Vaitiekūnaičių, kurie iš proto ėjo, paskui rasdami dar kai ko jų nepasergėta. Paskutines korektūras skaitydavo patys redaktoriai, nesigailėdami brangaus savo laiko. Senuoju papratimu ir aš pats dar bėgiojau kiekvieno numerio perskaitytų prieš atiduodant į mašiną „Nepriklausomąją Lietuvą", „Tautą", „Trimitą"... Dabar korektoriai nei beapsidirba, nei bemoka žiūrėti. Vieną kitą priešakinį raštą dar šiaip taip paskaito, o kas lieka toliau, giliau, užpakaliuose, tai geriau to nė nebežiūrėti. Tiesiog nebėra nė vieno raštingo korektoriaus.

Dabar dalykai taip yra susidarę. Nori įdėti savo raštą, pats budėk valandomis, kol prisiplieksi prie korektūros. Neperskaitei, tai gausi tokį savo raštą, kad nė atminti jo nebenorėsi, ne tik niekam neberodysi. Prof. Jablonskis, rodos, nusipirko pištalietą „Lietuvos" žmonėms, kurie drįstų jo raštą patys įdėti, pirma autoriui nepadavę rinkimo koreguoti. Ar tai profesoriaus pareiga? Pas mus – taip.

Ir iš viso dabartiniai mūsų laikraščiai, kaipo „Drucksachen"[6] kalbos ir rašybos dalykui, yra griežtai be jokios reikšmės. Elta turėtų paskelbti pasauliui, kad jis nedrįstų nė pačių didžiųjų mūsų garsenybių cituoti iš mūsų laikraščių, nes jie neatsakomingi už tą jovalą, kurį sujaukia lietuvių skaitytojų naudai kronikų, telegramų, žinių redaguotojai ir korektoriai, tuo pat „stilium" paleisdami ir rimtuosius mokslininkų raštus. Niekas negali prisipažinti prie bemokslių laikraščio dirbėjų padarų: karo „k*o*mpanija", kai jie nežino, jog yra ir „kampanija"; def*e*citas, inci*n*dentas, ar*e*oplanas, mete*re*ologija. Ignorantia obscura, crassa[7]. Be to, tiek esti sugadintų žodžių, dažnai atmainyta prasme, tiek pridėtų bereikalingų raštženklių, ypač skirsnelių ir prieš bet kurį žodį iš didžiosios raidės taškų, jog net stebiesi rinkėjų fantazija ir korektorių nepastabumu.

Pagaliau tiesiog pavydėtinas lietuvių „rašėjų" gabumas pasisavinti ir niekam nebeatiduoti tiesiog idiotiškai beprasmių kalbos ir rašybos dalykų ir griežtas kretinų užsispyrimas neklausyti dešimtmis kartų daromų pataisų. Dabartinių mūsų laikraščių nepaliečiamieji tabu, tai: „Laisvąją Lietuvą atlankytų" važiuoju (Amerikos „Žvaigždė")[8], galvan sudavė, einu cirkan, kad pamačius arklius, grąsyti, gręsti su visais su vaikais, šiuo atvėju, dėja, beabėjo, abėjoti, Dusėtai, Utėnai, Sėda, Daugpilis. Gali su dalba pliekti „rašėjams" ir korektoriams per galvą, jog tegalima: Lietuvos aplankytų, galvon, einu arklių pamatyti, grasyti, grėsti (gresia, graso), deja, abejoti, be abejo, atveju, Dusetos, Utena, Seda, Dauguvapilis ar Dinabarkas, – kaktos smūgius atmuš, neleisdamos savo smegenims reflektuoti.

Ir jokio pragiedrulio, jog ignorantai apšvies, o nevalos taps valyvi ir darni, lyg iš tikro mūsų laikraštininkai tiesiog nepagyventų nepriterštuose laikraščiuose, kaip sodiečiai nepagyvena vištų ir kiaulių nepriterštose gryčiose. Ir aš jiems galų gale kapituliuoju. Ką bepridės? Geriau nieko neberašyti ir nebespausdinti.

Tad valio garbingosios mūsų jovalo tradicijos – jos mūsų tvirtovės, kurios ilgai dar gins mus nuo proto ir išminties! Šalin rašybos asenizacijos komisija, kurią mėgina sudaryti Humanitarinių mokslų fakultetas! Šalin Lietuvai pagražinti draugiją, kuriai akis gadina net netaisyklingai papieštoji iškaba, ne tik netaisyklingai suredaguotas laikraštis!

Gerbkime ir saugokime savo nevalas ir neišmanėlius už tvirtą jų nusistatymą niekados nesiprausti, nesišukuoti ir nesišviesti! Žiūrėk, kaip dr. A. Maliauskis gerbia savo nemokėjimą lietuviškai „Draugijos" Nr. 3–4[9]. Ir imk iš jo pavyzdį!

ŠOKIAI IR SPORTAS

„Moterų sporto mėgėjų ratelis" 1923 m. gegužės mėn. 31 d. Vytauto kalne Kaune šventė pirmąją savo šventę. Nuo 3–8 val. buvo nuolatinės rungtynės: bėgti, diską mėtyti, šokinėti aukštyn įsibėgėjus, skritulį stumdyti, šokinėti tolyn įsibėgėjus, ietį mėtyti,

estafetę nešti, kilometrą bėgti, basketbolą mėtyti (krepšinis). Be visa to, gimnastikos piramida, kopėčios, išėjimai rikiuote, fotografavimasis. Šventė pasibaigė trumpu dviejų valandų šokių vakaru ir iškilmingu dovanų išdalijimu laimėjusioms.

Visos šventės karalienė (ar karaliūnaičia) buvo nesenai sugrįžusi tremtinė 17 metų Radziulytė[1], labai sveika ir tvirta sportsmenė. Davus jai aukštesnį sporto išsilavinimą, galima būtų padaryti iš jos pirmos rūšies sportininkę, kuri drąsiai galėtų pasirungti su europiečiais: tiek ji ir dabar reiškia pagalėjimo, vikrumo, akių tikrumo, kurio taip reikia mėtymo ir gaudymo ritmikai. Radziulytė visose moterų sporto rūšyse laimėjo pirmuosius prizus.

„Ratelį" veda p. Šulginienė, o p. Šulginas[2] buvo teisėjas ir tvarkdarys. Padėjo ir kiti sportininkai.

Šita šventė tenka sugretinti su buvusiais šokių vakarais, kurie nesenai buvo visiškai išdūkinę mūsų jaunuomenę. Kaune „dėl formos" mažutis, bet koks koncertėlis, paskui šokių ir flirto orgija iki 6–7 val. ryto, paprastai prieš šventą dieną. Iš to būdavo daug naudos. Pirma, materialės. Už tuos pat pinigus, toje pat ankštoje salėje du ar trys šimtai jauniklių pasidarydavo pirtį, nesimaudę bent kelis mėnesius, nusiplaudavo savo pačių prakaitu. Be to, nereikdavo paslaptinių žvakgalių, rusiškai – „ogarki": lytiškai erzintis buvo ir oficialės vietos, kur per 10–11 valandų neršė abiejų lyčių jaunikliai, pasikeldami ūpą gėrimais ir sukimusi kaitulio. Po tokio vakaro, kurs imdavo kone visą pusę paros, jaunimas per dvi savaites vaikščiojo apglušęs, apžlibęs, plovėtais veidais ir atkritusiomis apatinėmis lūpomis – tikra sveikatos ruina[3]. Bjauru būdavo pažiūrėti į vakaravusias mergaites: taip jos rodės nudėvėtos.

Nemaža būdavo ir dvasios pelno. Progresui, destis pirmeivybei, gera būdavo, kad visi tie šimtai, bent penkiose vietose svaigę, šventą dieną pasliuki tyso sopamomis galvomis, bevaldžiais visais nariais ir negali nueiti į bažnyčią. Laisvai minčiai ir laisvai meilei tai buvo „first quality"[4] proga nepasiduoti klerikalų prietarams, nenuskristi į metafiziką bažnyčioje dvasia pagyvenant, tik pabūti arčiau gamtos, pačioje realioje, pačiupinėjamoje realybėje.

Visuomenė ir politikai be galo džiaugės, jog lietuviškoji „chlystovščina"[5] duoda tiek daug savųjų „Rasputinų"[6], kuriems nė ne galvoje, jog šventą dieną daroma mitingai, draugijų posėdžiai, visoki pasitarimai. Visa tai be galo pavojinga, nes duoda proto, o daug proto gauti, žinai, pavojingiau kaip kad jo visai neturint. Taigi nei draugijų, nei mitingų pas mus nebūdavo iš ko sudaryti, ir nedaugelio atsilikėlių nuo „ogarkų" pastangos nueidavo niekais. Visuomenė likdavo rami, kaip plūdrais apžėlęs tvenkinys.

Šokių vakarai – dvasia ir kūnu nusižudėlių klubai, sulyginant su sportininkų žaidimais grynų gryniausiame gojų ore, palaidais drabužiais, skaisčioje šviesoje. Nė per vieną vakarą man neteko matyti tiek jauno džiaugsmo ir jauno klegesio, kiek per gimnastikos ir sporto žaidimus; džiaugsmo, kurio duoda ne sukilę paerzinti nervai, tik muskulais pasireiškianti jauna galybė. Didelė laimė jaustis galint įveikti kurią sunkenybę, tesėti kuriam nepaprastumui.

Visa tai ryškiai rodė „Moterų sporto mėgėjų ratelis". Jo nariu privalo tapti visos jaunosios mūsų mergaitės, kurioms šiaip jau netenka fiziškai dirbti. Spjaukite į idiotiškus ir tiesiog nemoralius šyberius ir kitką šuniška: savo galias ir vikrumą lavinkite olimpiškai, jei norite būti „deivės", ne vyžos!

VISU FRONTU PRIEŠ GIRTYBĘ!

Labai paprastas dalykas, jog į kovą su alkoholiu pirmieji stoja religijos atstovai. Nusigėrimas tai tokia nedorybė, iš kurios kyla dešimteriopų kitų nedorybių, jog žmonės dorinti negalima, nepašalinus nedorybių priežasties. Vis dėlto kova su svaigiaisiais gėrimais nėra tų vienų dvasiškių privalybė. Alkoholis tokia pat žmonijos nelaimė, kaip sifilis, marai ar kiti tokie pat baisūs priepuoliai. Mokslai visokeriopais savo tyrinėjimais ir skaitlinėmis senai yra įrodę alkoholį esant ne mažiau žalingą už sifilį ir džumą; gal dar daugiau jį imant aukų, nes kai kiti priepuoliai veikia pripuolamai, alkoholis veikia nuolat, nesustodamas nė vienai valandėlei. Jis mums nebaisus tik dėl to, kad žmogų jis užmuša

ne tuojau, čia pat akyse, bet per ištisą eilią metų. Užtat užmuša žmogų iki trečios jo kartos: smarkiausiai veikia anūkų paveldėta girtybė. Tokiu būdu svaigalas yra didžiausias valstybių ir tautų apgavikas. Visuomenę jis apgauna tiesiog begėdiškai, per akis pasityčiodamas: visi žino jo niekšybę ir vis dėlto jo vartoja. Su alkoholiu lygiai taip apsieinama, kaip su antkryčiais: žino, kad susirgs, nedezinfekuoja vartojamųjų dalykų.

Padėtis susidaro šitokia. Organizuota visuomenė dieną naktį budi, kad jos neužkluptų cholera, žmonių ar gyvulių marai. Stato medicinos ir veterinarijos sargybas, atsargoje laiko didelius išteklius apsisaugojimo čiepų, brangiai laiko tam tikras kovos įstaigas, – vis tam kartui, kada pasirodys baisioji žmonių nelaimė. Ir kai ji nepasirodo per ištisą eilę metų, visuomenė nėmaž negaili „veltui" išpiltų savo pinigų, nes atsarga gėdos nedaro.

Alkoholis su savo broliu sifiliu iš niekur neateina: jiedu „pilietybės" teisių jau yra gavę visame pasaulyje, visuose jo kampeliuose. Atsarginės linijos nuo jų neišvesi. Gal dėl to matome tokią nevykusią kovą su jais, tokį neatsargumą. Tai tų namų vagis, kurio bijai, dėl kurio griaužies, vis dėlto nepadorėjies ar nepaslenki viską laikyti užrakinėta. O bailė ir atsargumas būtų vienatinė priemonė tikrai kovai su svaigalais ir ištvirkavimu. Bailė ir atsargumas ne tik valstybės ir jos dalių dalelių, bet ir kiekvienos skyrium jos šeimos, kiekvieno atskiro buto, pagaliau bet kurio atskiro žmogaus. Nebegali savo priešų – nelaimių sustabdyti krašto pasienyje, įlindo jie į vidurį krašto, – tai belieka partizanų vis dėlto organizuota kova: bet kuris namas turi tapti blaivybės ir skaistybės tvirtove, bet kuris žmogus turi tapti paties savęs sargybiniu.

Laikas surimtėti. Gana piemeniškus juokus krėsti iš dirgsnių klibinimo svaigalais ir iš lytinės pajėgos, tos pradžios kone visų žmogaus laimių ir nelaimių! Kokia tai despotiška pragaran skandinamųjų žmonių kalba: linksmos vaišės, linksmos sukaktys, šventės, linksmybės namai, suprask, viskas su svaigiaisiais gėralais ir ištvirkimu! Desperatiška, nes bet kas gi žino visas tas „linksmybes" virsiant neilgai trukus pragarinių dančių griežimu ir nuotaika, kuri prives prie elgetos krepšio ar prie nusižudėlio

virvės. Laikas nebesitenkinti vienais lig šiol buvusiais doros ir sveikatos sargybiniais dvasiškiais, ir tais toli gražu ne budriais, tik bet kam savi dalykai imtis į savas rankas. Laikas militarinti visa visuomenė, visa žmonija, nes tik visuotinėmis, nes bendromis pastangomis tėra galima kovoti laimingesnei ateičiai.

Daug kur tai jau supranta. Antai Jungtinės Valstybės Amerikoje, jau sudariusios karantinus alkoholiui[1], pila didelius pinigus... visam pasauliui blaivinti, kaip Rusų sovietai beria visam pasauliui bolševikinti. Skandinavų valstybės irgi nusimano neišliksiančios blaivios katra sau, tad mėgina sudaryti visų sąjungą kovai su alkoholio kontrabanda į tuos kraštus, kur jis griežtai pasmerktas. Nublaivintą Suomiją vėl gadina dar nenublaivintoji Estija. Negarbingo pelno godžiai meta naudingus užsiėmimus ir griebias kontrabandavimo. Suomiai, tiek jūros turėdami, ėmė pristigti žuvų, nes visi žūklėjai beveliją kontrabanduoti alkoholį iš Estijos. Ne geriau ir kitur.

Tai ko čia benorėt, kad sėkmingas būtų darbas, sakysime, vienų katalikų Bažnyčios viduje krašto, kai nepritarėjų tokios minios ją gaubia. Čia pirmon galvon, pačioje visuomenėje, pačiame viduryje valstybės reikia sudaryti griežtai visų sąjungą; jei negalima viena, tai sąjungų sąjunga. Sudaryti bendrą visos visuomenės frontą prieš jos alkoholizaciją ir sifilizaciją. Katalikai jau turi gana stiprią sąjungą. Reformatai, lenkai, rusai (žydai ir be to blaivūs), socialdemokratai, profesininkai, – griežtai visi privalo nieko netrukę susijungti kovai, kas tikėjimo, kas tautybės, kas profesijos ar partijos pamatais; visi kokiais tik nori statutais, bet tik būtų bendras tikslas. Iš visų tada susidarys rimta pajėga viduje, rimtai atstovaujanti Lietuvą tarptautiniame blaivininkų aljanse.

Ką čia pridės tyčiotis iš katalikų blaivybės! Geriau patys padarysime ką nors sumaningiau, kad ir katalikai pasimokytų: jie už tai mokės vien padėkoti. Taigi organizuokimės ir organizuokite visa, kas tik tai kovai pritinka. Ir nieko netrukdami, nes pralaimėti dar vieni metai gali pridaryti nebepataisomos žalos.

LIETUVIŲ–LATVIŲ VIENYBĖ

(Lietuvių–latvių vienybės draugijos ekskursijai
į Rygą atminti)

Lietuviai, latviai, latgaliai, žiemgaliai, sėliai, kuršiai, neminint prūsų giminių, kitkart buvo sudarę tą pačią tautą. Ir tai nebuvo senai. Anot prof. Būgos, galutinai beliko dvi vyriausios kalbos, lietuvių ir latvių, vos tik VI amžiuje Kristui gimus. Pusė kuršių tada pabaigusi ištirpti žemaičiuose, pusė kuršių latviuose, sėliai aukštaičiuose, žiemgaliai – latgaliuose. Skirtumų ieškant, galėtumėm dar ir dabar jų pakankamai pririnkti tarp žemaičių ir aukštaičių, tarp latvių ir latgalių. Ir visai nedaug bereikia, kad iš jų pabaigtų susidaryti visai atskiros kalbos: dvi lietuviški ir dvi latviški. Tegul tik paesti tarp jų nors administracinė siena – ir galas. Kai nėra racijų, kalbos nesusidarys, bet tų racijų atsiradus, suskilimas, sakau, labai lengvas.

Pirmasis tad Lietuvių–latvių vienybės draugų rūpestis yra pirmon galvon asimiliuotis savo viduje bendra tautine kultūra, bendra tautiškai valstybine organizacija, žiūrėti, kad dirbtinai nekiltų antagonizmų tarp žemaičių, klaipėdiškių, aukštaičių, tarp latvių ir latgalių. Aš atmenu pradžią mūsų kultūros darbo, kada tas pats laikraštis reikėjo pavadinti keimariniu vardu: „Lietuvių ir Žemaičių Katalikų Apžvalga"[1]. Jei to nebūtume padarę, būtų buvę du laikraščiu, dviem kalbom. Dabar latviai su latgaliais turi padaryti konfesinį kompromisą, toliau praregėdami neg principą beatus possidens[2]. Kalba apie sugrąžinimą Rygai katalikiškos vyskupijos su padoria katedra (Dom)[3].

Tai sakau štai kuriuo tikslu. Būtent jog bendra kiltis dar nesudaro vienybės. Ji, ta vienybė, yra rūpestingai puoselėtina, augintina kaip lepus augmuo. Be to rūpesčio tas pats augmuo duos dvi tris rūšis, savaime įvyks diferenciacija.

Daugiau, klausimas, ar begalima ir ar beverta atgal versti, kas jau įgijo individualių savumų, ir tie savumai sustiprėjo atskira kultūra. Vienu rėžtu į tai neatsakysi, nes ir vienybės sąvoka nevienoki. Jei vienybę suprasime kaipo sudarymą vieno medžio, kai jis iš to pat kelmo yra išaugęs dviliemenis, tai, žinoma, tokia

„vienybė" nebegalima. Bet jei vienybę paimsime kaipo ūksmę, kurią sudaro vienas bendras abiejų kamienų šakų ir lapų vainikas, taip ji ne tik galima, bet ir privaloma.

Žiūrėkite, kokia puiki sintezė. Du kamienu lygiagrečiai auga iš to pat kelmo. Nori nenori, jų vainikai bendrai saugo savo žemę, iš kurios yra išdygę nuo kaitrių saulės spindulių. Bendrą išskečia tankių lapų skėtį, idant jie, spinduliai, neiščiulptų drėgmės iš po kojų. Kartkarčiais meta sau po kojų lapus ar skujas. Iš jų susidaro storoka antklodė savo žemei tręšti ir drėgmei laikyti. Bendru vainiku apimtas plotas dabar jau tik jų dviejų plotas. Šitame plote jiedu teleidžia šaknis žemėse ir ne toliau, kaip šakos yra nutysusios į erdvę virš žemės. Kitoms šaknims tame apskrityje vietos nėra, kaip nėra sąlygų stiebui gyventi ant žemės, kur saulė užstota. Tuščia būtų lenktyniuoti dilgėlei ar kitai piktžolei su ąžuolu ar guoba tame pat plote.

Lietuvių–latvių ar latvių–lietuvių dvikamienė bendru kelmu tauta. Abidvi apsidengė bendru dviejų kultūrų vainiku, kultūrų lapais. To vainiko tas pat uždavinys: apsaugoti savo teritoriją nuo kepinimų iš šalies ir nuo visimo piktžolių apačioje. Ar galės tai daryti? Be jokio abejojimo, nes kultūros tikrai kaip lapai gali sau keliauti. Vieną lapą iš vieno kamieno gali įskiepyti į kitą ir jis prigis. Tiesa, kad tada viena šaka duos raudonų vaisių, kai kitos duoda geltonų ar antraip. Bet ar tai nelaimė? Nemaž. Dar didesnė medžio vertybė ir įdomumas. Jei latvių kultūros lapas, vienas ar dešimts, bus įskiepytas į lietuvių kamieną, o lietuvių kultūros lapai į latvių kamieną, tai tik patankės tų lapų ir padidės bendras atsparumas nepalankioms aplinkybėms, nėmaž nepakenkiant kamienam. Rūšių kryžiavimas iš viso esąs labai tikslus: didinąs našumą. Mėginkime tad, kaimynai. Bandymai gali būti šimteriopi, nes kultūra šakota: čia mokslai ir mokyklos, čia dailė ir menai, čia pramonė ir vertimasis, čia tikyba ir dora. Kultūra reiškiasi lygiai produkcija, kaip ir konsumpcija[4]. Visaip, visokeriopai. Platu dirvos. Skiepykime kits kitam, ką beišmanydami, gerinkimės savo rūšis, tirštinkime savo tautybės elementus – tai ir bus vienybės darbai.

OKUPUOTOJE VILNIJOJE

Šių atostogų metu Vilnijoje pasidarė ypatingai neramu. To neramumo atbalsių pilni mūsų laikraščiai. Jie verste mus verčia pagalvoti apie Vilnijoj lietuvių ateitį. Ji visai netikra, o mes, nepriklausomosios valstybės lietuviai, vieni tegalime juos užtarti. Mes Vilnių turėjome savo rankose. Vilnius buvo mūsų dvasios gyvenimo centras. Ten mūsų liko labai daug medžiaginio ir dvasinio turto. Tuos turtus dabar lenkai okupantai pasiryžę yra pasisavinti.

Jei mes skubiai nesigriebsime priemonių tai nepakenčiamai padėčiai atitaisyti, mes patys padėsime naikinti nelaiminguosius lietuvius, patekusius į naujos gadynės barbarų rankas.

Aš neatsiimu to žodžio – lenkai barbarai. Tam yra gana kerštо iš paties Dangaus šaukiančių prirodomųjų dalykų.

Baisiausias – tai 30 mūsų nelaisvių padėtis Strzalkowo koncentracijos lagery[1]. Kas yra būti pas lenkus nelaisvėje, galite patirti Karo muziejaus sanitarijos skyriuje, kur nufotografuoti gyvi kariai, skeletai be raumenų, išdžiovinti badu. Lygiai taip pat beširdžiai apsieina lenkai su mūsų belaisviais ir dabar. Jie per ištisą pusę metų, kitus ir ilgiau, maitina šitaip: stipriems augalotiems vyrams davinėja po pusę svaro juodos duonos ir vandens. Nieko daugiau, nei šilto, nei virto, nei kurio kito paįvairinimo. Tai taip maža ir liesa, jog tegali lygintis su rinktinėmis tortūromis. Baltiniai ant jų kūno neskalbiami supuvo. Ir ko jie kalti tie 30, kad jie pateko į nelaisvę, eidami valstybines pareigas? Asmeniškai jie nėra atsakomingi, ir iš jų tyčiotis, pelais juos maitinti, kraują sekinti yra tiek pat padoru kaip ir Afrikos barbarams. Strzalkowo nelaisviai susitarė mirti, nes fiziškos kančios nuo sausos duonos pasidarė nebepakeliamos. Ar tai Europa žino? Kaipgi ji žinos, kad mes niekam nieko nepasisakome, nieko neįgaliojame ištirti, patikrinti, užtarti, pareikalauti, kad tarptautinės belaisvių teisės būtų vykinamos; kad mes, kitiems tarpininkaujant, nesame pasiūlyję pasikeisti belaisviais ar kitaip kaip juos išvaduoti[2].

Lietuva, ar girdi: 30 Tavo sūnų gynėjų bevelija numirti! Siųsk ką nors iš Raudonojo Kryžiaus. Ir tuojau, nes po suvėluotos savaitės gali būti per vėlu...

Daugiau, lenkai Vilnijoje, sumanę pasisavinti mūsų privatinį ir buvusiųjų mūsų draugijų turtą? Priešingai tarptautinėms teisėms nenori „pasisavinti" jų valdytojų. Tarptautinėmis teisėmis, kas yra rasta aneksuojant kraštą, tas eo ipso[3] ten palieka jo piliečiu, jei pats nepanorės emigruoti, Vilniuje gi lenkai yra pasiryžę „išgyventi", ausrotten[4], visus šviesesnius lietuvius, kad nebebūtų griežtai nė vieno, kurs galėtų globoti vargšus ir tamsuolius, tuos iš senų senovės lenkų „materjał etnograficzny" dla powiększenia liczby polaków"[5]. Prasidėjo tai nuo išvežiojimo į Lenkiją nors kiek šviesesnių sodiečių; dabar baigiama tas darbas miestuose, kur dar buvo vienas kitas inteligentas užsikoręs ir dirbo kultūros darbą ar pats uždarbiauja. Jei toks inteligentas ima pasą išvažiuoti iš Vilnijos sienų, jam tai mielai duodama, bet nerašoma „z prawem powrotu"[6] ir nors žodžiais užtikrinama, faktinai nebeįsileidžiama. Kitiems neduodama pilietybės teisių, nors jas net įstatymais turi. Senam mokytojui Kairiūkščiui[7], gimusiam ir gyvenančiam okupuotame krašte, lenkai jokiu būdu nedavė pilietybės Vilniuje. Jis gavo ją gimimo vietoje, Seinuose, kurie, matyt, nebuvo pakankamai primokyti. Daktarui Alseikienei[8] pilietybės neduoda tik dėl to, kad ji... dviem mėnesiais mažiau yra Vilniuje pragyvenusi, negu įstatymai reikalauja, būtent 10 metų nevaldiškoje vietoje. Ką bekalbėti apie tuos, kuriems daugiau laiko trūksta. Susidaro tokia padėtis. Vilniuje, Švenčionyse, parapijose, kur tik yra lietuvių, jie turėjo savas mokyklas. Dabar pareikalavus, kad jų mokytojai būtų Vilnijos piliečiai, Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazija, Mokytojų seminarija, Švenčionių gimnazija ir kitos mokyklos gaus užsidaryti, nes jų vedėjams ir mokytojams neduodama pilietybės teisių. Aš nežinau, kaip Lietuvos valdžia reaguos į tai, bet kad ji turi reaguoti, tai aišku. Na, ir Lietuvoje lenkai turi savo kultūros reikalų; jie gi net pretenduoja į kultūrinę autonomiją kaip tik tuo laiku, kai lietuvių kultūros reikalų jų kaimynai nė minimumo nepatenkina.

Kad lietuvių mokyklos Vilnijoje ūmai išnyktų, Švietimo valdyba dar griebiasi ten daugelio kitų priemonių. Kur atsiranda žmogus Vilnijos pilietis, ten iš jo pareikalauja per didelio mokslo cenzo, kurio jis neturėjo ir nebegali gauti, bet iki šiol ėjo savo

pareigas pakankamai. Kame ir tokio cenzo yra mokytojas, ten pareikalaujama, kad mokyklos butas būtų atatinkamas sanitariniams reikalavimams. Reikalavimas chimerinis. Kurgi tu gausi Dzūkuose visiškai atatinkamą trobą? O jei ir gautumei, tai gydytojas, kurs turi tai kontroliuoti, viena, gyvena Baltstogėje už 60 – 100 kilometrų, ir jo neprisišauksi, o ir prisišaukęs ne ką laimėsi: jis vis ras gana parodyti, kad butas nepakankamai higieniškas. Negelbėtų ir tokis pripažinimas. Daugėliškyje buvo lietuvių visai gera mokykla 7 skyriais su mokytojomis visai atatinkamomis reikalavimams. Tai prieš jas paintrigavo, apšmeižė, nebūtų daiktų prikišo jų moralybei iš iškilojo į kitas vietas, o į Daugėliškį, kur vieni tik lietuviai, tikrų lietuvaičių nebeduoda, kaišioja lenkes arba savo darbo ersatz[9] lietuvaites.

Kad Vilnijos lietuviai nepristigtų savo mokytojų, buvo Vilniuje prie gimnazijos įsteigti mokytojų kursai. Šiemet ūmai pareikalauta, kad į I mokytojų kursą tepriimtų kandidatus, išėjusius keturias klases, ir kad visi būtų lenkų piliečiai. Tokio cenzo dabartiniai kursininkai neturėjo, tai visi jie reiks paleisti, ir šita mokslo įstaiga savaime išnyks.

Mokyklai atidaryti reikia koncesijos. Ji yra duodama tik lenkų piliečiui ir tai tik vieneriems metams. Mokyklos mokytojai tad niekados nėra tikri savo padėjimo; apie išvarymą viso mokyklos kurso ką ir bekalbėti. Pedagogika, metodika čia nepritaikoma. Jokie rūpesčiai gauti lenkų pilietybę neduoda vaisių. Mokytojams teduodama „karta pobytu"[10]. Tai reiškia, kad asmuo gali būti per 24 valandas išguitas už sienos. O ir namie būdamas, jis yra nelaisvis: jam neleidžiama gelžkeliu važiuoti, už miesto gyventi. Direktorius Šikšnys[11] neišleista iš Vilniaus sodžiuje pagyventi sveikatai pataisyti.

Dviejų lietuvių gimnazijų ateitis Vilnijoje nebetikra. Jei ištrems direktorių Šikšnį, vienatinį matematiką, dar Untulį, Matjošaitį[12] iškeltų, tai kas beliks? Be to kabinėjasi prie lokalio[13]. Mokytojai prašo „w drodze łaski"[14] pripažinti jiems pilietybę, teisę mokytojauti. Žinoma, nepripažins. Ir taip jau lietuvių gimnazijos mokslo lenkai nepripažįsta, jų maturistų[15] į savo universitetą neįsileidžia nė laisvuoju klausytoju; gimnazijoms leidžiama duoti tik

„świadectwo"[16], ne atestatai. Brandos atestatams gauti mūsų abiturientai turi griežtai iš visų dalykų persiegzamenuoti lenkiškai prieš kuratorijos[17] komisiją. O mūsų gimnazijos yra priėmusios lenkų reikalavimą: 1) kad lenkų kalbos pamokų būtų tiek pat, kaip ir lietuvių kalbos, ir lenkų kalba būtų pirmoje vietoje; 2) kad lenkų istorijos ir geografijos būtų mokoma lenkiškai, kvalifikuotų tiems dalykams mokytojų lenkų, ir tiek pat mokoma, kiek lenkų mokyklose. Lenkų kalbai dėstyti yra patvirtintas tam ėjęs mokslus Sakavičius[18], geografiją ir istoriją dėstė kun. Skruodis[19]. Į pedagogų kursus lietuviai taip pat yra sutikę reikalaujamą lenkų programą įvesti, bet – „stopniowo"[20]. Nieko tai negelbsti. Lenkai sako, „priwatne szkolnictwo"[21] jie panaikinsią ne vėliau kaip per 3 metus ir įvesią „powszechne państwowe"[22]. Reiškia, žinokite, lietuviai, kad jūsų kultūrinių reikalų nepatenkins Vilnijos lenkai; jūsų Vilniaus gimnazija su 500 mokinių, Mokytojų seminarija su 120, pavyzdinga praded. mokykla su 100, viso 700 mokinių viename Vilniuje pateks į lenkų varstotą, kaip lydiečių pradedamosios mokyklos jau dabar pateko, negalėdamos pastatyti mokytojų su 6 klasių cenzu.

Šių metų lietuvių abiturientų suėmimas[23], nors dedamasi politika, turi tą patį tikslą, kaip ir nedavimas pilietybės lietuvių mokytojams, kaip ir uždraudimas lietuvių poliklinikai pardavinėti vaistus iš savo aptiekos, o poliklinikos vedėjams dr. Alseikai ir dr. Olseikienei[24] praktikuoti; už ką, nepasakyta; nelaukta nė valdžios atsako, kad jiems neduos pilietybės „ani w drodze łaski". Būtent „ausrotten", ausrotten visus lietuvius, o jų turtą ir įstaigas pagriebti.

Tuo tarpu Lietuvoje, Kaune, valstybės lėšomis yra laikoma vidurinė 5 klasių mokykla, virsianti gimnazija. Panevėžio „Oświatos" gimnazijai[25], lygiai kaip „Saulės", „Žiburio", žydų mokykloms duodama pusė išlaikymo – pašalpos. Kaune, Ukmergėje, Telšiuose „Oświatos" draugija laisvai laiko gimnazijas savo lėšomis, nereikalaudamos iš Lietuvos valdžios pašalpos, kurios ji neatsakytų. Lietuvių kalba ten privaloma, po 3 pamokas savaitėje, bet jos mokytojai tokie silpni, jog dažnai silpnesni už savo mokinius. Lenkų ir lietuvių (juokai vieni!) istoriją dėsto „Dzień

Kowieńskio"[26] šulas Steponavičius. Lietuvių istorijos ir geografijos kaipo atskirų dalykų visai nebuvo. Be privatinių mokyklų Raseiniuose ir kitur, Lietuvos valstybės lėšomis laikoma dar 31 lenkų liaudžiai mokykla. Laisvė lenkų mokyklose auklėti lietuvių ir Lietuvos nekentėjus. O, kiek mes jų žinome. Pusmergelės ir pusberneliai dar netgi moka slėptis. Lietuvių kalbos tyčia nesimoko ir nemokinama. Koks tad begalinis skirtumas tarp lietuvių mokyklų teisių Vilnijoje ir lenkų mokyklų teisių Lietuvoje! Ir vis dėlto nėra galo Varšuvos šmeižtams ir Lietuvos lenkų šūkavimams, kaip Lietuvos valdžia juos spaudžianti ir kokia šventa esanti Lenkijos valdžia. To per daug. Mes turime tai visais galimais būdais aikštėn išvilkti. Tai koks gi argumentas labiau įtikintų Vilnijos lenkus, kad jie būtų pakenčiamesni nors per pereinamąjį šį laiką? Reikia tų argumentų ieškoti administracijoje ir tarptautinėje teisėje. Ir – gelbėti Vilnijos lietuvius nuo fizinės ir kultūrinės mirties.

LAIKAS IR DARBAS

Skaudu pasisakyti, vis dėlto pasisakyti reikia, jog mes esame geroki ištižėliai, per greit pavirtome žmonių makštimis (futeralais). Mes – tie, kurie dirbame užmokamą darbą. Visa mūsų inteligentija tapo įkinkyta valstybės administracijos vežimo vežti, ir ji tą vežimą veža kaip išmano ir ištesi. Už vieną ji esti pagiriama, už kitą papeikiama. Tai mums tuo tarpu ne galvoje. Mes esame susirūpinę atliekamu inteligentų valdininkų laiku, į kurį turime teisėtos pretenzijos.

Mūsų valdininkai dirba po 6–7 valandas. Dirba, tiesa, nelengvą darbą, vis dėlto ne tokį sunkų, kad paskui reiktų liekamos 17–18 valandų pasliukam gulėti, kol atsipūsi rytdienai. Vokioje[1] valdininkai, net patys aukštieji, be 6–7 valandų priešpiet, dar dirba 3–5 valandas popiet. Juodadarbiai dirba 10 val. Bolševikai reikalauja iš jų 12 valandų. Apsimetęs tad šiam kartui „bolševiku", aš mielai pareikalaučiau ir iš mūsų inteligentų valdininkų priedo prie valstybinio darbo dar po 4–5 valandas visuomeninio

darbo. Aš norėčiau tai palaikyti net normaliu dalyku, kad valstybės tarnautojas visą popietuvę ar išvakares, valgymui ir prasimankštinimui paskyręs 4 valandas, paskirtų draugijų darbui, posėdžiams, ekskursijoms, planavimui ar studijoms. Miegoti vis dar liktų 8 valandos. To visiškai gana. Savo praktika aš esu tikrai prityręs, jog kiekvienas mūsiškis inteligentas drąsiai galėtų 4–5 valandomis intensyviau padirbti. Dar stipriau pasakius, jog beveik kiekvienas mūsų inteligentas kas dieną sugaišina po 4–5 valandas. Ėmus tik trečdalį mūsų inteligentų, kurie sugebėtų kultūros darbą dirbti, 5000 žmonių, vyrų ir moterų, jie kas dieną sugaišina po 2000–2500 valandų, arba po 200–250 darbo dienų, skaitant po 10 valandų.

Pinigais skaitant, tai būtų šimtai milijonų metams, knygomis – tai būtų kasmet po 265, na, po 300 tomų daugiau prirašyta ar priversta iš kitų kalbų.

Ir nesakykite man, jog tai chimeriniai sumetimai. Jei mes mokėtume taip taupyti laiką, kad jo nė pusvalandis nežūtų nežinia kur, tai šitie sumetimai žymiai dar padidėtų. Čia aš visai nepykstu, kai yra planingai gaišinamas laikas; man pikta ir net baisu, kad šito laiko, viso amžiaus, trečdalis savaime dingsta, nežinia kur, betūpčiojant, betrepsint vietoje, bekemšant pypkeles.

Aš dalyvauju daugelyje draugijų, kur tematau nedaugelį vis tų pačių visuomenės darbuotojų. Seniau, kai jie skųsdavos, jog nėsą kam darbas dirbti, ir geresnės valios žmonėms tenka dėl to dvigubai trigubai plušti, man būdavo liūdna, vis dėlto pakenčiama. Maniau, tai laikinai. Praeis desėtkas antras metų, ir dalykai pakitės. Bet kai tie desėtkai jau praėjo, o ta giesmelė tenka vis ta pati girdėti – nėra darbininkų, tai jau nebe liūdna, tik neramu, ir nusiminimas ima imti.

Kas gi bus toliau? Estai dirba, latviai dirba. Vienas latvių žinovas štai man sako, jie tokių kultūros išdavų gavę ne savo genialumu, tik darbštumu. Lietuviai esą kur kas genialesni. Kai vokiečiai, nelaimių ištikti, šaukia: „Arbeiten, arbeiten, mehr nichts“[2], tai mūsų atsileidimas darosi tiesiog nepakenčiamas ir viešai pliektinas.

Norėtųsi sau ir pasauliui šuktelėti: netiesa, kad lietuviuose nėra kam kultūros darbo dirbti, netiesa, kad tarp lietuvių nėsą gabių žmonių! Tai tik jų ištižimas, paveldėtas nerangumas nulipti nuo savo krosnies ir atliekamu laiku bent knatapalaikių prisisukti. Netiesa, kad tarp mūsų nėra sugebančių laikraštijoje ar kame kitur dalyvauti. Tiesa tik, jog jie šia kryptimi nėra išsitrenavę. Jei mums parūptų, sakysime, nors tik ką paminėta laikraštija, argi mes negautume laiko kas diena parašyti po 30–50 eilučių? O jei kas pamėgintų to gražaus ir neapsakomai malonaus darbo – kelti viešai balsą visuomenės dalykuose, tai, kuriam laikui praėjus, jau jis būtų lygiai taip pat įsivaręs į tą darbą, kaip esti įsivaręs į kortų kombinacijas kortininkas. Rusai gi yra prityrę, jog „privička vtoraja natura"[3].

Piliečiai, mūs niekas nepateisins: mes esame gabūs, mums yra laiko, mes tik tinginiai, ištižėliai, ir tokiais likti šiais laikais visai neprivalu. Padidinkime savo darbo našumą, padaugindami dienos darbą. Tegu niekas nematys mūsų vaikščiojant sunėrus rankas užpakaly.

Atliekamu laiku sukimės bent knatų (kultūros mažmožių).

ATGIMIMO PAMINKLAS ŠVENTYKLA

Didžiausius savo nuotykius tautos žymisi didžiuliais paminklais. Vieni (romėnai) statė puikių puikiausius vartus įeiti nugalėtojams. Kiti (vokiečiai) savo sostinėje pataisė ištisą gatvę – Siegesallee[1] paminklams sustatyti. Mūsų broliai latviai paminėti savo išsiveržimui iš svetimųjų nelaisvės irgi paskyrė didelį galą buvusio Aleksandro bulvaro, kur prieš karą stovėjo paminklas Petrui I[2]. Mūsų geriausieji prieteliai estai tam pačiam tikslui yra sumanę pasistatyti iš kalkinio akmens milžinišką amfiteatrą, kur sutilptų 20 000 choras (šiemet tedainavo 11 000 choras).

Lietuva vargšė vos tetesėjo pasistatyti Karo muziejų ir prastutėlį paminklą žuvusiems už jos laisvę. Dabartinei mūsų dvasiai reikšti to beveik ir pakanka. Čia gen. Nagevičius brendina mūsų valstybingumą.

Iš viso tačiau to yra per maža. Ir nėra jokio abejojimo, jog Lietuva neapsieis be reikšmingesnio paminklo.

Latviai projektui padirbti jau yra paskelbę varžytynes, tik dar svyruoja, katras priimti: klasikinis obeliskas ar futuristinė geometrinių figūrų krosnis.

Ir mes nestingame sumanymų. Jie kol kas tenumato vieną būdą tiksliai ir reikšmingai pažymėti Lietuvos prisikėlimui iš laikinos nelaisvės – išstatyti kuo puikiausią šventyklą, kaip yra austrai Vienoje pasistatę Votiv-Kirche[3], o prancūzai Paryžiaus priemiestėje Montmartre-Sacre Coeur de Jesus[4].

Pirmieji sumanymai bene bus tik paskelbti gerb. prof. dv. Pr. Būčio „Laisvės" 1922 m. vasario 28 d. Nr. 24 „Pasimokykim iš prancūzų"[5]. Spaudoje, kaip paprasta pas mus, šiam sumanymui berods niekas dar nepritarė. Tikrai gi tas sumanymas yra jau gana giliai įstrigęs visuomenei.

Vienas geradaris tam tikslui Žaliajame kalne, kur itin reikalinga bažnyčios, kampe Ukmergės plento (Nr. 52) ir Aukštaičių plento (naujas vardas) yra jau dovanojęs 3215 kv. sieksnių plotą. Jo ir pakaktų bent kiek išsilyginus su kaimynu. Kitas dievobaimingas patriotas amerikietis pavedė 30 000 dolerių jam mirus; kol gyvas, jis gyvena iš tos rentos, iš gaunamųjų nuošimčių. Tai geras laidas paskolai.

Inž. Dubeneckui[6] vietą pripažinus tinkama, nuspręsta: Kauno Žaliajame kalne Lietuvos atgimimui paminėti pastatyti Jėzaus Kristaus iš numirusių Prisikėlimo vardu puikią Lietuvos vardo vertą šventyklą. Projektui padaryti bus paskelbtas konkursas; pirmon galvon, išrinkti, savojo, lietuviškojo, dar neturint, stilių, o paskui jį padabinti jau turimais lietuviškaisiais ornamentais. Jų žinovų mums yra gana: Rimša, Šimonis, Galaunė[7] ir k.

Taigi, kaip ligą supratęs, esti pusiaukelėje į pasveikimą, taip lygiai griežtai ir tvirtai ką paketinęs esi lyg pusę darbo nudirbęs. Lietuvos episkopatas yra tai nulėmęs padaręs tvirtą pradžią: dabar katalikiškajai Lietuvos visuomenei belieka prisidėti. Sumanytasai ir jau dirbamas darbas šiaip ar taip bus padirbtas; jo maštabas betgi priderės nuo visuomenės dalyvavimo. Juo mie-

liau ji pritars, juo daugiau suaukos, juo puikesnis ir minėtinesnis bus pastatytas Lietuvos paminklas.

Šventykla paminklas pasauliui ne naujiena. Antai Amerikos katalikai tokį rengias pastatyti Vašingtone bene už 30 milijonų dolerių: katalikai daro apžadus, pavesdami mylimosios savo Amerikos likimą ir dorą Nek. Pr. Švč. Mergelės Marijos. Doriškai išdrikusią į pesimizmą besvyrančią Prancūziją katalikai buvo pavedę Švč. Jėzaus Širdžiai. Laisvamaniai, žinoma, religiniam motyvui prieštaravo ir prieštaraus; protestantų šalis darys ką kita. Tačiau mūsų šalis privalo turėti kitokios išvaizdos, kaip kitokio yra būdo. Ir liberalai tepriešta raus teoretinai. Iš tikrųjų gerieji tėvynės vaikai tą darbą parems. Parėmė gi Vytauto bažnyčios – tautos paminklo restauravimą: ji atgaivinta toli gražu ne vienų „davatkų" lėšomis. Reimso, Kolonijos[8], Aacheno, Paryžiaus Notre Dame šventyklos lygiai brangios ištikimam katalikui, kaip ir liberalui patriotui. Taigi ir Reimso šventyklą restauruoja visai ne vyskupai, tik pati valdžia ir visuomenė; prancūzų valdžia ir visuomenė.

Katalikų šventyklos ir iš viso yra ir privalo palikti gyva tautos, valstybės istorija. Jos rūpestingiausiai laiko visus, dažnai nieko bendra neturinčius su religija, tautos paminklus. Esu matęs net mamuto kaulus, pakabintus zakristijoje ar brangumynų sandėlyje. Tai niekas nesistebės, kad ir Lietuvos Atgimimas ras garbingą sau vietą katalikų šventykloje. Ir tie patys prieštarautojai religiniam motyvui bei kitatikiai krikščionys paskui gerbs tą šventyklą ir ja didžiuosis. Aš čia drąsiai, nesvyruodamas pasakysiu: lietuviai ev. reformatai bei ev. liuteriai nesvyruodami duos aukų tam tautos paminklui. Jie žmonės nesiauri.

Aš tai rašau, niekieno neprašytas, nė vieno neįgaliotas, savo, patrioto, pareigą eidamas, episkopato sumanymui pritardamas, mintį visuomenėje keldamas. Man rodos, reikia tuojau sudaryti prie kiekvienos bažnyčios tautiniai komitetėliai aukoms rinkti. Jie tegul sau bus, kol nebus visiškai įvykdytas tautos paminklo sumanymas. Komitetai aukas ir pažadus tegul jau dabar pradeda rinkti ir viską, aukas ir pasižadėjimus, siųsti į Kauną, į Konsistoriją kun. Vaitiekūno[9] vardu. Jam yra pavestas

vykdyti sumanymas. Paskui mūsų episkopatas tą darbą, neabejoju, griežčiau sutvarkys.

Pradžiai aš pasižadu visu darbo laiku sumokėti Kristaus Prisikėlimo – Lietuvos Atgimimo šventyklai ne mažiau kaip 1000 litų.

Mūsų spauda malonės apie tai ne tik išsitarti, bet ir sumanymą remti per visą laiką. Tokie dideli sumanymai susyk neįvyksta. Aš manau, lietuvių tauta tesės Laisvės Paminklą pasistatyti ne mažiau kaip už 3–5 milijonus litų. Lietuvių tauta – Didžioji, Mažoji Lietuva ir išeivija.

Lietuvos ir išeivių laikraščius prašyčiau šitas informacijas pirma atsispausdinti, kol ims nuo savęs apie šį rūpimąjį dalyką kalbėti.

KAUNO LIETUVIŲ–LATVIŲ VIENYBĖS DRAUGIJOS REVIZITA LATVIŲ–LIETUVIŲ VIENYBĖS DRAUGIJAI RYGOJE

Latvių–lietuvių v. dr. jau dukart yra buvusi Kaune[1]. Čia pat ji ir tolygią draugiją yra pašaukusi gyventi[2]. Ir ji gyvena, turi keturias dešimtis narių, jau steigiasi bent du skyriai kitur. Ši tad jaunesnioji Vienybės sesuo liepos 29–31 sudarė iš 42 žmonių ekskursiją į Rygą. Dalyvavo valdybos nariai, profesoriai, Seimo nariai, teatro nariai, kunigai, studentai, poetai, muzikai, Amerikos lietuviai ir visokių profesijų žmonės. 28 d. vakare ekskursiją Rygos stotyje sutiko Latvių–lietuvių v. dr. ir Latvių kultūros plėtimo dr. su savo choru. Peronas buvo padabintas tautinėmis spalvomis ir vėliavomis. Lietuvių vagonas turėjo irgi po dvi vėliavi: lietuvių ir latvių. Kultūros choras sutiko ekskursiją Lietuvos himnu ir prakalbomis. Jiems atsakyta. Giedota Latvijos himnas.

Lietuvių ekskursija aplankė Rygos bažnyčias, karo ir miesto muziejų, jubiliejinę 50 m. Giesmių šventę, Nacionalį teatrą, Brolių kapus, kur padėjo gražų vainiką ir pasakė graudžių prakalbų, Ūkio parodą, Valstybės dailės muziejų, Etnografinį muziejų, Seimo rūmą ir Rygos pajūrį.

Ekskursininkams pagerbti buvo Rygos miesto iškelta puikus rautas su daugybe prakalbų, Vienybės pietūs su tiek pat prakalbų ir specialis vaidinimas Nacionaliame teatre – „Senlatvių vestuvės", Jurjono[3] muzika. Be to, Kultūros koncertas diriguojant Prūsiui[4]. Prieš koncertą buvo daug sveikinimų, į kurius lietuviai atsakinėjo iš ložių. Mūsų poetai Juozas Tysliava, Stasys Santvaras ir A. Rimydis skaitė tam tikras improvizacijas. Jas į latvių kalbą buvo išvertęs Borisas Melngailis[5]. Latviai trukšmingai džiaugės.

Ypatingai buvo mūsų pagerbtas didysis latvių poetas Rainis[6]. Teatre būta ir Aspazijos[7].

Daug gražių valandų lietuviai praleido Rygoje. Daug gražių vienybės jausmų prityrė ir išgirdo. Sveikas kaimynų išlikimo instinktas tai diktavo. Latvija Lietuvai ne svetima; taip pat Lietuva Latvijai.

Šie susipažinimo darbai reikia palaikyti. Jie žada duoti nemaža politikos, ekonomijos ir kultūros gerų išdavų. Mažosioms valstybėms lemta drauge gyventi, iš vieno gintis. Kitaip sunku bus išlikti.

Lietuviai pilnomis tikrų jausmų širdimis traukė drauge su latviais jų himną. Jis yra žinotinas visiems mums: *„Dievs svēti Latviju, mūs' dārgo Tēviju, svēti jel Latviju, ak, svēti jel to! Kur latvju meitas zied, kur latvju dēli dzied, lai mums tur laimi dod, mūs' Latvijā!"*[8].

Ekskursiją vedė Lietuvių–latvių v. dr. pirmininkas kan. J. Tumas. Jis gi ir oficialinai atsakinėjo latviams. Valio Latvija!

JUOZO HERBAČEVSKIO[1] PASKAITA

Baltosios Gulbės salėje š. mėn. 7 d. ši paskaita sutelkė daugybę publikos ir apvylė ją. Nepaprasta tema – „Dvasia be vietos", pirmiau paties paskaitininko paskelbtoji laikraščiuose, kur jis žadėjo išaiškinti ir Žaliojo kalno vaidinimąsi, – paviliojo ne tik pusinteligenčius, bet ir tikrus inteligentus. Matės juristų, profesorių ir kit. Publikos ūpas iš pradžių buvo palankus paskaitininkui, kurio vardas daugeliui žinomas iš prieškarinių laikų.

J. Herbačevskis iš pradžių ėmė skaityti iš rašto. Bėrė mokslinėmis ir teologinėmis nesąmonėmis, bet buvo gražu, poetinga, kai kalbėjo apie Lermontovo Demoną[2], Biblijos Liuciferį, pasakos Amžinąjį žydą[3]. Paskui perėjo į romansus kosmose, kaip lietuvių liaudies dainoje: kaip saulė miršta ir gema ir pagal tai žmonės šventes švenčia, kaip Mickevičius[4] buvęs tikrasis vėlių filosofas ir t.t. Susidarė labai įdomus miš maš ne moksline tiesa, tik sugretinimu dalykų.

Toliau prasidėjo tokie stebuklai, kurie iki šiol Lietuvoje dar nebuvo pasivaidinę, nors paskaitininkas Lietuvą avansavo į klasinę vaidinimosi šalį greta Bretanijos ir Škotijos. Pasmaugta lietuvių dvasia nerimstanti, rengianti pasauliui Konradą Valenrodą[5] keršytoją. Pakartotinai pravardžiavo pasaulio „žulikais" kryžiuočius, jėzuitus, diplomatus; kažin kam vis minėjo inkviziciją, kuri neužslopinsianti laisvės. Ir tai dar būtų buvę pusė bėdos, nors publika vis labiau akis plėtė nustebimu ir klausimu, begu tik paskaitininkas nesityčioja iš jos.

Aršiausia pasidarė, kai paskaitininkas ėmė dėstyti „autentiškuosius vaidinimosi faktus" ir aiškinti, dėl ko vaidinamasi. Kriminalinės aukos, nusižudėliai, ypač pasikorę, sukubizmas ir inkubizmas[6], spiritizmas, kabala, astrologija, vampyrai, gimstą iš kunigų gaspadinių abortų, kas dažniausiai klebonijose atsitinką, visi vienuolynai, kuriuose viešpataująs demono garbinimas, kaipo askezos tragedija, diplomatų suerzinti kapai, kurių dvasios imą kelti maištą prieš gyvųjų kvailybę ir nedorybę ir padarysią galų gale tvarką; priemonės, kaip apsisaugoti nuo astralinių utėlių, vampyrų dūrimų diciriais[7]; senai palaidoti nabašninkai, kurie atkasus rasti purvinais batais ir reikėję nudurti, kad nebesivaidintų... Susidarė vėl miš maš, kad net koktu ir sarmata darėsi, jog tai kalba Lietuvos universiteto būsimasis lektorius.

Ir pabaiga. Herbačevskį Lenkuose vadindavę lietuvių agentu, Lietuvoje dabar imą vadinti lenkų agentu. „Atsargiau su manim! Aš padarysiu tokį seansą, kad jūs patys pamatysite, kieno jūs agentai!"

Nieko panašu negirdėjus, tai pasirodė persekiojimo manija. O dėjimasis „čarauninku" be galo komiška.

Paskaitininkui pakvietus duoti paklausimų, vienas pasakė nusižudymo faktą, ir paskui vis dėlto nesivaidinę. Herbačevskis kažin ką burbtelėjo apie jausmingumą.

Kan. Tumas atsiliepė, jog po tokios paskaitos tegalima esanti polemika, o ne aiškinimai. Herbačevskis sutiko. Kan. Tumas, atsiklausęs publikos, ar ji velytų išgirsti priešingą nuomonę, ir gavęs pritarimą, pareiškė, jog spiritizmo ir visokių vaidinimųsi faktai nėsą mokslo pripažinti autentiškais. Tamsi visuomenė instinktyviai jaučianti slaptingų gamtos pajėgų pasireiškimų ir stengiantisi jas pažinti. Iš to kilusios astrologija, alchemija, prietarai ir burtai. Jos davusios astronomiją, chemiją, mediciną, su kuriais apšviestieji besiskaito. Bet dėti į mokslų eilę liaudies prietarus ir juos kaipo faktus sisteminti – esanti tiesiog šarlatanerija. Priminė keletą jam žinomų šaltinių: D'Assier „Ludzkość pośmiertna"[8], Przybyszewskio „Synagoga szatana"[9], iš kurių paskaitininkas sėmės daugelį žinių, ir nepripažino jiems mokslo vertybės.

Paskaitininkas užsigavo ir tarės: „Žmogui, kurs nieko neišmano, neatsakoma", išėjo. Lydėjo homeriškas publikos juokas, jog taip lengvai atsikratė oponentu.

Šarlatanerija pavadinti J. Herbačevskio prietarų patvirtinimą gal bus per daug: vargu bau jis nori kam akis apdumti. Greičiau tai bus patologinis dalykas. Gaila. Iš J. Herbačevskio kai kas laukė rimtų dalykų, o išgirdo minčių ir žinių nuotrupas, palaidas, niekuo nepatvirtintas, kurios tegali balamutyti, o ne šviesti.

ŠIRVINTŲ NUGALĖTOJAMS

Spalių 2 d. per Angelų Sargų atlaidus, Ukmergėje atidengė Brolių kape pastatytąjį paminklą. Lietuvai pagražinti draugijoj Ukmergės skyrius senai jau buvo sumanęs pagerbti Širvintų mūšio[1] karžygius, kurių kūnai buvo atgabenti ir palaidoti Ukmergės kapuose. Rados ir kulgrauža čia pat vietoje, sumanus amatninkas, rados ir labai gražaus raudonojo granito. Taip kad transporto išlaidžiai tuojau atkrito. Darbas padirbtas dar markėms nenustojus savo vertės, sulyginti nebrangiai, vis dėlto tiek

gražiai ir rimtai, jog šis paminklas drąsiai galėjo atsistoti puikiausioje miesto aikštėje. Jis didžiulis ir labai estetingas, gražiai iškaltu parašu: *Žuvusiems už tėvynės laisvę 1919–1923 m.* Šita data atsirado paskui, kadà mūsų karžygiai krito, ir krito lenkų fronte, ir gavo teisės, kad ir juos pagerbtų gyviejie lygiai su širvintiškiais.

Dar vėliau trys pulkai, dalyvavę Širvintų mūšyje, sumanė nuo savęs pagerbti kritusius ir prie to paminklo pridėti po lentą juodojo marmuro. Viena jau prisegta gražiu parašu:

Didvyriai!
Amžius garbins jus lietuviai ir lietuvės,
Kad jūs ėjot savo pareigas šventai,
Kad jūs darbo pabaigtuvės,
Yra garsūs Širvintai!
Žuvusiems kovos draugams!
Butegeidiečiai

Reiktų netrukus prisegti ir kitos dvi lentos, nes dabar išeina, būk šį gražų paminklą pastačiusi ne visuomenė savo lėšomis, tik Butegeidžio pulkas[2].

Paminklo atidengti buvo atvykęs Lietuvai pagražinti draugijos pirmininkas kan. J. Tumas. Jis gi kapų bažnytėlėje laikė gedulo mišias, pašventė paminklą ir pasakė pamokslą. Paminklą atidengė J. M. Valstybės Prezidentas Al. Stulginskis[3], kalbą pasakė ir puikų vainiką ant Brolių kapo padėjo. Gražus tai sukauptas kauburys, viršuje apvedžiotas akmenų skeveldromis. Paskui kalbėjo Krašto apsaugos ministeris inž. Sližys[4] ir vainiką uždėjo, Vyriausias karo vadas gen. Žukauskas[5], komiteto paminklui statyti pirmininkas Žilinskas[6], buv. anuo laiku Ukmergės komendantas, ir pakeliui pasitaikęs ukrainietis Teodozius Maruščak, pirmininkas Centralinio Galicijoj rusinų komiteto Konstantinopolyje.

Kan. J. Tumas sakė: „Žmonės itin gerai gina tą vietą, kur laiko paslėpę savo brangenybes, savo tėvų, brolių, giminių kaulus. Šitoje vietoje mes pasidėjome kūnus tų, kurie daug brangesni už gimines, kūnus tų, kurie už mūsų laisvę praliejo savo kraują, padėjo savo galvas: tautos karžygių kūnus. Drąsi mūsų kariuo-

menė anuomet sudraikė daug galingesnę lenkų kariuomenę, sustabdė ją pačiame pasienyje. Ar vienas ginklas tai padarė? Ne! Man šmėklojasi tarp mūsų, laisvininkų, ir puolikų, pavergėjų, kruvinųjų garų siena. Ir ji tebestovi. Ir ji stovės per amžius, vaidindama tą pat rolę, šaukdama gyvu balsu: gana to kraujo! Jei jis iš viso reiškia, taip bent sakoma, kur tarp dviejų tautų kraujas garuoja, ten tos tautos niekados nesusitaikins. Mes buvome išsiderėję savo žemės galą; lenkai jį mums paglemžė ir ilgai kankino; mes tik gynėmės nuo užpuolikų ir kraują liejome. To galvažudiško lenkų akto lietuvių tauta neužmirš. Tačiau daugybė pralieto kraujo padės, tikiuos, bent rašto, jei ne širdžių, taiką padaryti.

O jei tos gyvos aukos būtų per maža, jei reiktų vėl susiremti (tai įvyktų čia, ne kitur: toks tai jau strateginis punktas), ir mums tektų pasitraukti, tai, karininkai ir kareiviai, paskutiniajam Lietuvos kariuomenės batalionui, paskutinioji gynimosi vieta šitie Ukmergės kapai ir jų akmeninė siena. Jie turi pakartoti Punios pilies ir didžiojo Lietuvos patrioto kunigaikščio Margelio[7] žygį: ant šito Brolių kapo turi atgulti paskutinis Lietuvos laisvės gynėjas.

Girdi mane čia ir lenkai. Te nemanai jie, jog aš, kunigas, atvykau čia tarp dviejų kaimynų neapykantos didinti. Ne! aš čia sakau: būkite sau lenkai, to jums nepavydėsime, jei drauge būsite ir ištikimi Lietuvos Valstybės piliečiai. Bet jei jūs būsite mūsų kankintojai, didinsite eiles mūsų puolikų, mes turėsime teisės gintis lygiai nuo vidaus priešų, kaip ir nuo pašalinių. Taikoje pakaks visiems Lietuvos žemės ir Lietuvos oro laisvai kvėpuoti. O netaikos darytojams Nemezis[8] negailestingai keršija. Tiems, kurie nepagerbia svetimųjų laisvės, atima jų pačių laisvę. Lenkija tai jau yra patyrusi. Nejaugi ji pakartotų tą eksperimentą?

Kariai! Žuvusiųjų Draugai! Jūs štai esate liudytojai, kokia meile ir pagarba mes apklojame šitą bendrąjį kapą. Žinokite, kad ir jums kritus už mūsų laisvę, mes jūsų neužmiršime. Reikš tai granito paminklai, dar daugiaus reikš mūsų širdys, iš kurių trykš karšta malda už jus. Mes savo sielomis būsime viena su jūsų sielomis ir, nors ne karininkai (aš ginklo neesu per visą amžių čiupinėjęs ir nepaimsiu jo į rankas), sudarysime mistikinę vėlių kariuomenę, kuri dar tvirčiau stovės Lietuvos sargyboje, nes ir

be ginklo darys bet kurį lietuvį nenugalimą priešams. Šiuose kapuose jungsis nuo šiol gyvieji ir mirusieji.

Amžinai atminsime savo brolius geradarius. Tesiilsie jie ramybėje..."

Ilgoką pamokslą trukdė lietus, kurs visą laiką nesiliovė. Niekas to tačiau nežiūrėjo. Atviromis galvomis mirko Valstybės Prezidentas, Širvintų mūšio laimėtojas generolas Žukauskas, dabar Vyriausias Lietuvos kariuomenės vadas, ministeriai ir didžiausia minia. Ūpas pakilęs.

Paskui klube buvo pietūs. Burmistras Dirmantas[9] dėkojo Lietuvos pagražinimo Ukmergės skyriaus komitetui, kurs aukas surinko ir visą darbą pakėlė. Itin uolus darbininkas čia pasirodė gerb. apskrities viršininkas ir kiti. Pagražinimo draugijos centras atsiuntė telegrama eiliuotą pasveikinimą.

Paminklo atidengime dalyvavo ir lenkų gimnazija. Ji padėjo gražų vainiką parašu: „Od gimnazjum polskiego"[10], toliau neįžiūrėjau parašo, o jos direktorius dalyvavo pietuose. Tai taktinga. Po „Libera"[11] kan. Tumas uždavė poterius lietuviškai ir lenkiškai: „Za dusze tych, którzy złożyli głowę za wolność, dla każdego przecie miłą"[12]...

Širvintų karžygiams paminklo atidengimas buvo ilgam minėtinas visoje Ukmergės apylinkėje. Tokių iškilmių reikšmė labai didelė auklėjime ir pilietinime. Gaila, kad ne tiek garsiai buvo atidengti paminklai kar. Juozapavičiui[13] Alytaus kapuose vas. 13 d. 3 pulko kuriams žuvusiems ties Varėna, Dauguose, dvejiem metam sukakus spalių 4 d. ir Šiauliuose 1921 m. bal. 23 d. Atskiram Šiaulių batalionui, bermontininkų iššudytam.

Dengias Lietuvos žemė paminklais, didėja ir gražėja Lietuvos istorija.

ŽUVUSIEMS UŽ TĖVYNĖS LAISVĘ 1919–23 M.

Tokiuo parašu Lietuvai pagražinti draugijos skyrius šiemet pašventė jos pastatytąjį Ukmergės Brolių kape paminklą. Priva-

tine iniciatyva, privatinėmis lėšomis atsirado labai gražus, nors nepretenzinis, paminklas tiems, kurių negali Lietuva užmiršti; būtent kurie savo lavonais užstojo kelią į Lietuvą Želigovskio puolikams ir ko tik jo paties nepaėmė į nelaisvę; kurie paskui keletą metų stovėjo toje pat lenkų puolamoje pasienio sargyboje.

Paminklą pašventė, pamokslą sakė, gedulo pamaldas laikė kan. J. Tumas. Paminklą atidengė pats Valstybės Prezidentas A. Stulginskis[1], dalyvaujant Vyriausiajam Lietuvos kariuomenės vadui gen. Žukauskui[2], Krašto apsaugos ministeriui inž. Sližiui[3], Seimo pirmininkui kan. Staugaičiui[4], paminklo statymo komitetui ir daugeliui žmonių iš apylinkių ir svečių iš Kauno.

Lietuva dengiasi paminklais. Tai reiškia, Lietuva sparčiai dirbasi istoriją, ne mažiau prakilnią kaip senovėje, iš kur ji stiprybės semias.

KULTŪROS MUZIEJUS

Švietimo ministerijos rūmuose Duonelaičio g. Nr. 13, apačioje nuo š. m. kovo 12 d. funkcionuoja Humanitarinių mokslų fakulteto sudaromasis muziejėlis visokiai rašliavai laikyti pirmon galvon ir visokiai lietuvių literatūros bei istorijos medžiagai antron.

Muziejėlis sutarta pavadinti tam kartui gal per dideliu vardu – Kultūros muziejum, nes jo uždavinys, tiesą pasakius, yra irgi platesnis už tą, kuris yra aukščiau paminėtas: jame bus vietos ne tik lietuvių, bet ir visos Lietuvos istorijos dalykams. Norima į vieną vietą sukaupti atskirų žmonių veikėjų ruoša ir tai, kuo jie rūpinos. Tad jų raštai, privatinė korespondencija (autografai ar kopijos), žymesniųjų literatūros veikalų originalai, iš kurių buvo išspausdinti, žymesniųjų rašto darbų variantai, žymesniųjų veikėjų fotografijos visuose pavidaluose, jei galima, jų komplektai ir kitoki jų paminklai; rašytojų leidiniai, straipsniai, prakalbos ir paskaitos, korespondencijos laikraščiuose, keliamieji jų ginčai, raštų bibliografija, dailininkų škicai paveikslams, architektorių

darbų projektai, laikraščių komplektai, iškarpos iš jų ar atskiri įdomesnieji numeriai.

Hum. mokslų fakultetui rodos, jog šioji istorijos medžiaga, kuri dabar randasi atskirų žmonių rankose ar net įstaigų archyvuose, privalėtų atsidurti vienoje vietoje, būtent šiame Kultūros muziejuje, idant jie sudarytų rimtą šaltinį Lietuvos iš viso ir lietuvių ypačiai literatūrai ir istorijai tyrinėti. Lietuvos tyrinėjimo darbai jau prasidėjo įsisteigus Universitetui. Taigi bet kurio piliečio pareiga yra ateiti tyrėjams į talką. Kas iš to naudos, kai įdomybės ar retenybės tūno atskirų žmonių tekose ir stalčiuose niekam nežinomos? Dažniausiai joms lemta galų gale žūti be jokios naudos. Joms reikia saugios ir atviros vietos. Tai ir yra Kultūros muziejus, kurs virsta profesoriams ir studentams laboratorija dirbti ar mokytis.

Gaunamosios medžiagos ir pradžių rejestruojamos atskirais katalogais įdėtojų vardu. Priimama ir depozitai jų vardu. Paskui iš jų bus sudarinėjama rūšimis bendras katalogas: spaudiniams, rašliavai, grafikai, vaizdams ir t.t.

Iki šiol įregistruota į kan. J. Tumo katalogą (Nr. 1) 1907 daiktai, Pr. Mašioto (Nr. 4) ir Voronežo lietuvių gimnazijų archyvas – 12, prof. St. Šalkausko[1] 4 luobai – 71, visokių (Nr. 12) – 70, prof. A. Jakšto[2] (Nr. 13) – 1000, prof. Bezzenbergerio[3] (Nr. 15) – 75. Taigi Kultūros spintoje yra jau daugiau ne 3000 raštų ir spaudinių, daugiausia labai svarbių privatinės korespondencijos, ir jau galima ir verta čia rimtai ji pastudijuoti.

Taigi šiuo pranešimu prašom ir kitus mūsų inteligentus sudėti savo rašliavas ir spaudos retenybes pro publico bono[4]. Visais reikalais kreiptis į Kul. muziejaus vedėją docento p. e. J. Tumą – Aleksoto g. Nr. 6. Dovanas galima palikti ir Švietimo ministerijoje su tam tikru lydimuoju raštu pas kurjerą, jei vedėjo tuo kartu nebus.

Tik atsiliepkite! Tik pritarkite!

IŠ MINIŲ PSICHOLOGIJOS

(Iš laiškų „Jaunajam veikėjui")[1]

Kažin kodėl žmonės tuos, kurie pasiduoda bendrajam minios ūpui, negarbingai vadina žmonėmis be savo valios, lyg kokiais mechanizmais. Lenkai tam išreikšti turi dar negarbingesnį žodį: „owczy pęd"[2]; reiškia, ką viena avis pirmeivė padarys, tai padarys ir kitos, nebežinodamos pirmeivės tikslo. Palaikyk prieš einantį būrį kartikę pakėlęs. Kai pirmosios peršoks, atitrauk ją. Sekamos, atėjusios į tą vietą, taip pat pašokės lygiai aukštai, kaip ir pirmosios, nors nebebus reikalo. Tiesa, žmonių minia daug kuo pasižymi, kas ją kvalifikuoja avių ar šiaip jau gyvulėlių būriui. Tačiau ir skirtumo yra: žmonių minia šoka bėgti paskui kits kitą, netekdama valios kitaip padaryti; bet tuo pat žygiu ji gerai nusimano, kur ir ko bėganti. Pavyzdžiui, 1906 metų psichinis antkritis – pastoti kelią tariamiesiems juodašimčiams, kurie iš kažin kur ateiną ramių žmonių kankinti. Bėgo, kaip avys, tan kraštan, kur buvo pasileidęs pirmasis, visai nenusimanydami, jog kaip tik iš ten užeina pavojaus debesys; vis dėlto pasiėmę ginklų – šauti ar kirsti. Tai jau toli gražu nebe „owczy pęd".

Minios akcijoje pasireiškia ir atskirų žmonių. Kurie jautresnės širdies ar karštesnio kraujo, tie eina pirma, pirmieji prideda savo ranką į bendrąjį veiksmą. Paprastai jie atsako už visos minios padarytąjį garbingą ar negarbingą darbą. Vieniems jų pastato paminklus, kitus pakaria. O nei vieno, nei antro jie nesti pelnę. Visai ne dėl to minios ūpas pasireiškia, kad išsišoksta vienas siundytojas, bet atvirkščiai: dėl to atsiranda „Marselietės" autorių[3], kad toks susidaro minios ūpas, kuriuo ji užvaiso talentą. Juk ne dėl to paryžiečiai griovė politikos kalėjimą Bastiliją[4], kad įnirtusios moterys griaužė jos plytgalius; bet buvo tokių, kurios degintą molį ėdė, kad toks buvo minios įnirtimas. Minią bausti, kad toks joje susidaro, sakysime, psichiškai liguistas ūpas, tegali tokie chamai, kaip Tulos ar Tambovo bolševikai, sušaudę minias iš penkių ir daugiau tūkstančių. Kitur, visuomeninei audrai praūžus, minia ir jos išdavos, skyrium pasergėtieji jos nariai, yra amnestijuojami, nors būtų padarę daug žalos.

Yra tačiau ir savavalių žmonių, kuriems nors šnervės išsipučia, minios ūpui užėjus, vis dėlto pajėgia susivaldyti ir, pašūkavę paklykavę katras sau, namie, į minią neįmišta, „owczym pędem" neina. Ko jie moraliai verti, dvejaip sprendžiama. Vieni tokius giria, vadina juos virš minios esančiais, reiškia, peraugusiais minią, šalto proto filosofais. Tačiau jų didybė tepalieka jų pačių gryčios sienose. Jie dideli patys sau; viešai jie nieko nenudirba, juoba niekam nepavadovauja. Kiti tokius pekia, vadindami tiesiog bejausmiais, inertinėmis kaladėmis, tilžėmis, tinginiais, t. ir t.

Savo krauju gyvendamas, aš, brolau, visados su minia, nors ji ir avių būriu rodytųsi. Virš minios stovėjimas man abejotinos vertybės pagyrimas, nes tai reiškia tiek pat, kiek ir ne minioje. Aš dažnai pagalvoju, kaip aš būčiau pasielgęs, jei būčiau gyvenęs caro Petro I laikais Viatkos miškuose, kai minia „raskolnikų"[5] bevelydavo sudegti visiems krūvoje, neg išsižadėti žegnonės dviem pirštais – „za dvuperstnoje krestnoje znamenije"[6]. Tai miniai ne vis tiek buvo, dviem ar trimis pirštais žegnotis. Šiandien mums tai juokas, o anuolaik buvo tai labai rimtas ir tragingas dalykas. Greičiausiai būčiau pabūgęs, nes heroizmo neturiu nė krislelio, tačiau visos mano simpatijos atitenka tiems, kurie savo gyvybe mokėjo stoti už dalelę šventų savo įsitikinimų. Bet kuris anglas džentlmenas pabaus saviškį, kurs drįs čebatuotas įeiti į pagonų pagodą (šventyklą), kai toks yra minios nusistatymas.

Brolau, ne tas bus galingas vadas, kurs vieno savo prasimanymu patrauks didesnę ar mažesnę minią; Žemaičių miškuose „Jonvaikių" draugovė neilgam pateko. Bet tas, kurs minios širdis turės savo širdyje susirinkęs, o ją tebus perauges vienu protu ir sumanumu. O, tas vadas, kurs jaučia už milijoną, bus galingas! Ypač jei tu esi dvasiškis vadas, neprivalai stovėti už savo minios, apsisiautęs skeptiko skraiste. Tu privalai būti minios, tų gyvųjų kanklių, jautriausia, ploniausiai skambančia styga; tuo „prasikišėliu", kurin pirman spiria priešininko perkūnas, nors ne tu sudarai minios nuotaiką, tik ta jos nuotaika tavimi reiškiasi.

Aš negaliu atsigrožėti tuo popu kareivių kapelionu, kurs, šautuvo neturėdamas teisės imtis, kryžių nusitvėręs žingsniavo

priešakyje atakuojančio būrio, šalia karininko, ir krito negyvas. Kristus jam nebuvo liepęs kryžium kraują lieti, kad ir priešininko: jis čia buvo kovojančios už tėvynę savo minios žmogus, jai visas pasidavęs. Ir pykstu, kiek kartų mūsų kunigai, kovoje su rusais leidė vienas pačias minias, nors su ja buvo tų pat principų ir savo širdyse puoselėjo tas pat šventenybes, religijos ar tautos. Manęs visai neįtikina Ojamos[7] pavyzdys, kurs su rusais kovojo Japonijoje sėdėdamas, į patį karo lauką neįžengęs. Mes – ne Ojamos; tokių jungiamųjų prietaisų su savo kariuomene neturime; mes patys turime būti gyva jungė.

Pavyzdžiui, man bjaurus vilniečių lenkų kunigų pasielgimas, kai, rusams išvežant jų vyskupą Roppą[8], siuntė moteris protestuoti, patys iš už kerčios žiūrėdami. Jiems reikėjo drauge su moterimis atgulti ant gelžkelio reikų prieš vežantį jų ganytoją traukinį ir pasiduoti ištrėmimui drauge su juo. Roppas administratorius nebuvo lietuviams palankus. Tai buvo pažymėta septintuoju jo kaltinimo punktu. Roppui administratoriui lietuviai nepritarė; vis dėlto jų moterys drauge su lenkėmis gulo ant reikų, nes buvo išvežamas vyskupas, katalikams didžios vertybės asmuo. Bereikia didesnio lietuvių priešo, kaip buvo Vilniaus vyskupas Zvieravičius[9], dėlto ir jam lietuviai katalikai gulo ant reikų, nes jis buvo – jų vyskupas. Kas nejaučia to vardo skonies ir mano, jog visa tai nukrinta, ligi tik pašalinus iš vietos, tas yra jausmų daltonistas. Su juo tiek pat bus bergždžia kalba, kaip ir su tuo, kuriam raudona ir mėlyna lygiai rodos lelijava.

Minios ūpo reiškėjai baudžiami, nors neprivalėtų būti baudžiami, jei valdžios atstovai vaduotųsi gyvu jausmu, o ne negyvėliais tvarkos dabojimo paragrafais. Aš atmenu, kaip sunku būdavo prieiti prie carų, kaip į jo paties rankas maža kas tepatekdavo iš tam tikros raštinės jo vardu siunčiamiems prašymams priimti. Minioms likdavo viena: patykoti pravažiuojant, pakelti „putšą" – lermą, atkreipti caro atidą ir parodyti, jog turi jam pačiam įteikti popierį. Tai buvo aktas didžiausio nepasitikėjimo caro tarnais, nes demonstratyvus jų aplenkimas; tai buvo darymas „trukšmo viešoje vietoje"; už tai tekdavo iš policistų po keletą kumščių, bet už tai niekas nieko nedėjo į kalėjimą, nes čia

reiškės vaikų jausmas savo tėvui, o ne kuri neprietelinga demonstracija. Ir caras daug, labai daug laimėdavo, kai paliepdavo prašymą paimti ir bent tiek tardavo: „Nu, gerai, gerai – „razsmotrim, posmotrim"[10]. Ir labai daug būtų pralaimėjęs, jei būtų kada nors taręs: „Razognat etu svoloč"![11]

Tuos žodžius pasakyti mane privertė „Lietuvos Žinių" redaktorius[12], mano viešą kreipimąsi į Tautos Tėvą prašymu[13] pavadinęs „putšu", liepęs to nepakęsti, reiškia, nubausti ir padaręs mažą denunciaciją, jog tai buvęs slapto susibaudimo aktas. Jokio susibaudimo čia nebuvo. Mano išsikišimas subrendo vos prieš porą valandų, ir jis buvo net ne mano „išradimas", tik tas mano širdies balso virptelėjimas, pajutus visuomenės ūpą.

DARBAS IR VARGAS

(Iš laiškų „Jaunajam veikėjui")[1]

Pradedu nuo to, kaip žmonės svajoja apie nedarbo laimę. Būtent kodėl mane tėveliai sodiečiai ir broliai išleido mokytis.

Aš buvau visų jauniausias. Kai pradėjau nusimanyti, visus savo brolius ir seseris mačiau jau darbą dirbant. Vieni arė, plovė, kūlė, mynė, braukė, audė, kiti liuobės, žygiavos. Per kiaurą dieną visi krutėjo, rūpinos, nerimo, vos valgytų tesusispiesdami krūvon. Į vakarą, man matės, visi taip pat nuvargę, kaip aš, per kiaurą dieną bėgiojęs, maža tevalgęs. Nebe tiek laukėme vakarienės, kiek miego ir poilsio.

Per vasarą visi pylės prakaitu. Rudenį visus raudonai kirpo šalnos ir žvarbos. Per žiemą visi stireno nuo šalčio, nes vilkėjo plonai ir striukai. Dvidešimties laipsnių šalčiais važinėjo labai toli miškan, vėlai rudenį maudės linamarkose, kuopdami jas, merkdami ar vilkdami linus. Sunku net vaizduotis, kaip jie sveiki bebuvo.

Tiek ten berados ir sveikatos. Visi liesi, rodės, iš vienų gyslų, ne iš raumenų. Tarpais beveik visi kosėjo, o vienas kitas ir visai nesiliovė: juos daugiau ar mažiau ėdė plaučių „blakės", kaip avis. O gryčia surūkusi, kūrenama atviromis durimis. Užsidarysi

jas nuo šalčio, dūmai sugaus galvą, ir vaikščiosi visą pusę dienos išblyškęs sopama galva.

Vargas, vargas, vargas.

Oi, varge, varge, vargeli mano, kada aš tave, varge, išvargsiu, kad tu lapuoji, kad tu šakoji, kad tu ir tarp vartų, kur visi mindžioja, žydi![2]

Darbas ir vargas ėjo grečimai, niekuo nesiskirdami vienas nuo kito. Daug dirbti, menkai valgyti, negražiai vilkėti, nepatogiai gyventi. Ir sekė visą mūsų gyvenimą viliūgė – pasiilgimas nedarbo. Visiems rodės darbas esąs kaltas, kad sunku gyventi žmogui ant svieto. Laimė vaidinosi kaip nuolatinė šventė, kada, darbą paniekę, visi skubinas bažnyčion ar karčemon, miškan ar parugėn apsikaišyti gėlėmis ir šokti rato su mergelėmis, su berneliais, staugti patisos ilgėjimos giesmės.

Darbą teišmanėme žemėtąjį, dulkėtąjį, mėšluotąjį, ūkio darbą. Tai visi kiti darbai rodės ne darbai, tik ūlionė. Nedirba darbų kunigas, nedirba ponas, nedirba raštininkas, nedirba žydas. Tad visi jie nevargsta ir laimingi. Laimingi kurpiai ir siuvėjai, laimingi ponų važnyčiotojai ir visi ponų namų tarnai. O bendras vargas, bendra ašarų pakalnė šioje žemėje buvo bažnyčios pasakymai, kurius visi kartojo, bet niekas tuo netikėjo. Bene vargo – poniškai gyventi, suprask, nesurūkusiam, nešlapiam.

Nesupratome, vis dėlto jautėme, jog darbas nelygu vargui; tik nemokėjome taip padaryti, kad dirbdami nevargtume. O kiti, sako, tai moką padaryti. Antai Amerikoje. Visi labai daug dirbą, o vargo nevargstą. Kaipgi ten pasidaro? Per ištisus metus, nė „atpuskų"[3] neturėdami, dirbą lygiai po dešimtį valandų ir sau turį po keturiolika valandų. Tai visai gana laiko kas dieną nueiti karčemon. Ir esą iš ko. Darbo valandos pamaitiną ir padžiuginą, o namie leidžią poniškai pagyventi. Būtent nešlapiam, nesuodinam, nesušalusiam.

Tai ir buvo visi pasiilgę nevargo, kurio yra – ten, kitur, ne namie. Ir traukė jaunimas į dausas, kaip rudenį paukščiai: į Ameriką, į Afriką, į Australiją; visur, kur tik nori, bet tik ne namie. O kas liko, dūsavo, kaip čia bent iš gryčios išėjus nors kunigu, nors vargamistra, rašeiva. Vieni gieda, dumples lamdo Dievui

pagerbti, žmonėms pasidžiaugti, kiti plunksnele vadžioja po baltą popierėlį. Ir tik pasileidę vaikščioja kiaurais čebatais ir nepavalgę; šiaip jau visi jie ko gi ne ponai?

Maniškiams neteko patiems pabėgti nei į dausas, nei į ponus. Seserims rūpėjo tekėti, ir jos veikiai ištekėjo, broliui vesti, ir jis vedė. Kiti buvo jau seni naujam gyvenimui. Ateitį teturėjau aš, mažas. Tai ir sumanė visi bent mane tą vieną tokį padaryti, kad nereiktų darbo dirbti, vargo vargti, na, kad bent vienas iš visos šeimynos taptų ponas ir laimingas. Ir aš tapau „ponas". Buvau ir laimingas, kaip reta kas. Bet visai ne dėl to, kad nebūtų reikėję darbas dirbti ir vargas kęsti. Kaip tik dėl to, kad visa to reikėjo pritirti ir prisidaryti vertenybių, kurios patenkina ir aukštyn pakelia.

Buvo darbo, buvo vargo, bet buvo ir laimės. Tai visi tie dalykai neina pervien.

Darbas per visus amžius buvo laikomas vargu. Jų ir vardai kitomis kalbomis kone tą pat reiškia. Žmogus apsigema tinginiu. Darban jį teįjudina alkis ar reikalas nuo kita ko apsiginti. Tuo žvilgsniu jis lygus bet kuriam gyvuliui. Pakenčiamai sotus, jis bevelija drybsoti pavėnioje. Žmogus tą pat darytų, kad jam nebebūtų kitokių reikalų: dengtis, linksmintis, lepintis. Tai pavalgęs, jis dar prideda darbo kitiems reikalams patenkinti.

Šit ir kyla jam klausimas, begu reikia tiek daug dirbti, jei iš tiesų tiek maža žmogui tereikia, kad jis būtų sotus, o kai sotus, kad galėtų gyventi ir visti? Tolstojus[4] sakydavo: vadinamoji kultūra, apsišvietimas, išsilavinimas laimėn nevedanti, nes per labai padauginanti reikalų, o neišmokianti gana, kaip jie patenkinti. Kad ir gelžkeliai. Jie nėra patogumui pramanyti, kad visa ko greičiau patiektų; bet greitai mėtydami žmogų iš vienos vietos kiton, visai netesi patenkinti, nors žmogus kur kas daugiau gauna dirbti, neg kai sėdėjo savo giriose ir tenkinosi savo paties rankų patiekalais.

Tai tiesa. Bet ką tu žmogus padarysi, kad kultūra neišvengiama, nesustabdoma. Ji žengia pirmyn be atodairos. Ji įsuka į savo ratą visus, norinčius ir nenorinčius to. Dažnai ji ir nebartina esti. Ji daug duoda to, ko mes patys nemokame ar nepaslenkame

pasitaisyti. Pirmiau viskas reikėjo savo rankom pasidirbti: danga ir ištaigos. Vienas tai mokėjo pasidaryti, kitas ne; tai vienam buvo visa ko daugiau, ir patogumų daugiau, kitam mažiau; šis gavo skursti ne iš savo valios. Kultūrai kitus, bereikia šiaip ar taip pelnytis pinigų, o už juos visi lygiai gali apsirūpinti visa reikmene.

Dabar kilo vėl negerumų: kam tų pinigų tiek daug reikią. Ir ima tą nabagą pinigą visi keikti: jis šioks, jis toks; jis masina, juo patsai šėtonas tesidžiaugia; pinigai – velnio tinklas, kurin ką norėsi pagaus. O velnio čia nedaug tesama kalto; kultūra čia kalčiausia ir drauge geriausia. Ir štai kaip.

Ji verčia žmogų daug daugiau dirbti, neg jis dirbo būdamas nekultūringas; drauge ji ir malonina darbą, kad jis nebebūtų – vargas, skurdas, ir darbas nebetaršytų laimės, jei laime vadinsime sveikatą, šviesą, patogumą, o ne šuns tysojimą paklėtyje. Kuo daugiau žmogus dirba, tuo daugiau ištenka kultūros reikalams; kuo daugiau kultūros dalykų pas mus, tuo daugiau reikia dirbti, nes tada žmogus darosi šakotesnis, gilesnis, aukščiau ima siekti. Dėl to maža bėdos, kad kultūringas žmogus dirba po dešimtį valandų per dieną. Ir ne tai geriau, kad stengiamasi sumažinti jo darbas iki aštuonių ar net šešių valandų; bet tai būtų geriau, kad visi padėtų darbo žmogui kuo daugiausia laimėti kultūros. Aš visai užmiršiu dešimties valandų darbą, kai pabaigęs jį, gausiu tučtuojau visas nusiprausti, ne tik suodis ir dulkes, bet ir prakaitą, kai švariai persivilkęs pareisiu į švarų savo gyvenimą, kur rasiu švarią žmoną, švarius ir sveikus vaikučius, kai minkštai atsilsėsiu, gerai pavalgysiu, švariai ir minkštai išmiegosiu, kai pasiskaitysiu gerų knygų ir įdomių laikraščių, kai retkarčiai nueisiu su visa savo šeimynėle į teatrą ar kitą kurią pasilinksminimo vietą.

Buržujų rojus! Tars kuris neišmanėlis „cicilikiukas". Bet išmintingas socialistas lygiai siekia tokių pat kultūringų patogumų, kaip ir buržujus. Ir visi visame pasaulyje dirba sunkiai, destis daug, labai daug, visai nesakydami, jog tai – nelaimė. Išmintingo darbininko visi reikalavimai yra tie, kurie padeda jam sunkiai dirbant neprarasti sveikatos ir pelnytis tiek, kiek patenkina kultūringojo žmogaus reikalavimus.

Kur yra darbo davėjai, tuos darbininkai spaudžia, kad reikalaudamas iš jų daug ir mokėtų daug. Jei nemoka, kelia streikus, privaro nemokantį ar netesiantį mokėti darbo davėją atsisakyti nuo savo pramonės. Lai ji atitenka labiau sugebančiam produkuoti. Galop imta manyti, kad daugiausia uždirbs ir teisingiau pelnais dalysis, jei darbininkai dirbs patys sau be tarpininko, jei visos fabrikos bus jų. Čia man nerūpi nagrinėti, ar taip yra, ar ne. Man čia įdomu ir linksma matyti, kad taip reiškiasi išmintingas reikalavimas iš pačių savęs. Juo daugiau dirbsime, juo daugiau turėsime, ir tai mums pasaldins sunkumus. Bendradarbiu gali likti ir savininkas fabriko ar kito kurio prasimanymo. Tai nieko nekenkia. Dar padeda tvarkingiau dirbti.

Mūsų kaimas gal dėl to tik ir skursta, kad ūkius turi savo rankose nesumaningi savininkai. Gaišinti darbininkus jie moka, bet nemoka suvartoti juos taip, kad jie daug dirbdami daug padirbtų. O kai bus daug padirbta, galima bus daug atlyginti už darbą ir dar daug pačiam liks. Visi geriau apsirūpins. Dabar darbininkas nekultūrintas nekultūrintą gi dirba darbą ir vos tepraminta. To maža, ir jis apleidžia nesugebantį produkuoti savo darbo davėją. Jis ieško kito, labiau sugebančio, ir nieko jam nesako, kad jis verčia sunkiai dirbti. Dirbs sunkiai, bet tik būtų atlyginama, nebūtų – vargo.

Taip tad priėjome prie to, kad ta pati neva keikiamoji kultūra bus ir mūsų kaimo išganytoja. Jis duos kultūros priemonių sunkiausiems darbams palengvinti, duos mašinų arti, pjauti, kulti, kiloti. Kultūrintas darbininkas ims bendradarbiauti su ūkininku ir išmintingai grynuoju bendrai uždirbtuoju pelnu dalytis. Darbininkas nebebėgs nuo žemės ūkio; kils žemės ūkis ir laimins darbininką. Ranka rankon.

Bet reiks dirbti; daug dirbti, daugiau neg dabar dirbama. Niekas savaime žmogui neateina. Turtų, patogumų tik pasitiekiama, o ne kelyje randama. Joks „dėdė" jais neaprūpins, jei pats vien ant pečiaus gulėsi ir per visą amžių vien snūduriuosi. Ir tai nebebus vargas. Ag patys lietuviai sakos: sveikas žmogus darbo neboja. Pati sveikata darbo pasiilgsta. Žmogus didžiuojasi sunkenybes nugalėdamas. Garsus anglų rašytojas Džekas Londo-

nas[5] visas knygas yra surašęs apie tai, kokius milžiniškus darbus žmogus dirba, padirba ir to visai nelaiko vargu. Vienas stipras žmogus Aliaskoje apsiėmė rogutėmis parvežti paštą. Keturis mėnesius jis pravertė kelionėje, šalta tevalgydamas, sniege temiegodamas. Sugrįžo sveikutėlaitis, tuojau visą uždarbį pragėrė ir išėjo šokti. Apie vargą ir neužsiminė.

Mes sakome, vokiečiai dabar esą didesniame varge. Taip ir yra. Bet jie nesikrapšto pakaušio, neaimanuoja: ai, kaip sunku; tik šaukia: „Arbeiten, arbeiten, mehr nichts" – nieko daugiau, tik dirbkime, dirbkime, jei norime iš vargo išbristi. Ir jie išbris, vėl bus pertekę ir patenkinti, nekeiks didelio savo darbo, greičiau jie didžiuosis juo, kaip dabar didžiuojasi švedai, akmenyje išsikirtę sau gražiausį pasaulyje Stokholmo miestą.

Ir nepriklausomosios Lietuvos ateitis vien darbe. Ji pati nei atsistojo, nei pastovės. Reikėjo pastatyti, reiks ir palaikyti, kad stovėtų ir atsispirt galėtų. Taigi sekime vokiečiais ir – dirbkime, dirbkime, dirbkime!

MEILŪS, LINKSMŪS, BEGĖDŽIAI...

Kuris čia rašytojas gražiai paminėjo savo šunį, jog jis esąs visados linksmas, visados meilus, visados... begėdis[1].

Aš esu irgi nemažas šunininkas: mano taksiukui Kaukui gyvenimo galėtų pavydėti bet kuris buržujus. Tai gaunu progos pasergėti, jog anieji paminėtieji savumai tikrai yra šuns pagrindiniai. Jo begėdystės tenka nematyti dėl jo meilumo ir linksmumo. Jis – šuo; be to jis nebebūtų tos gyvulių rūšies. Šuo – turi būti cinikas, ciniškas, destis šuniškas.

Tačiau yra dar kitokių Dievo padarų, kuriems šitie savumai visai nedera, o jie dažnai pasistengia jais apsirūpinti. Tai – girtuokliai. Kokie jie meilūs, kol geria; kokie jie linksmūs, kai atsigeria; ir kokie jie begėdžiai, kai alkoholis ima jiems paralyžiuoti nervus ir protą.

Antai užvakar grįžtu apie šeštą valandą vakaro iš miesto Rotušės aikšte. Didžiuliame kieme kairėje (Aleksoto gatvės), kur

vieni kromai ir jokios gertuvės, girdžiu riksmą. „Bene žydai macams ką pjaunas?" – burbtelėjo kažkoks juokdarys. „Ne! tai mūsų jaunuomenė linksminas", – atsakė jam kitas.

Iš kiemo vis girdėjos riksmas trijulės choro. Tai jie mėgino sudainuoti, rėkė, kaip bielijami, o balsai plerpė, kaip išgverę kalmuko ratai, ir neatitiko vienas kitam, nes kai vienas pūtė, uždusdamas, pertraukdamas, kvapo netekdamas, kitas jam šaukė: „Brolau... brolau"... ir girdėjosi bučkių pliauškėjimas.

Paprasta girtų scena. Ją įvairino nesutariąs ėjimas; lyg kiekvienas tų trijų būtų ėjęs keturiomis kojomis, ne dviem: tiek daug girdėjos trypimo ir lyg mušininkais barškinimo į sieną. Pagaliau bestijališkai suriko: „Urrra!" ir pulte išpuolo į šaligatvį trys sukibę jaunučiukai kareiviukai, naujintėlėmis uniformomis.

Pasibjaurėjimas pakratė mane ir šaltas prakaitas išpylė. Nusigandau. Pamaniau: dabar prasidės kita scena – suėmimas. Negi gali pavelyti, kad tokią netvarką darytų trys ten, kur žmonės voromis eina ir visi didžiausiu pasibjaurėjimu aplenkia tą kepėstuojančią jaunikaičių gurguolę, kaip kokią šunų rują. Jau jau ėmiau vaizduotis, kaip prišoks baisusis milicininkas, iš kurio kaktos teisybės saulė tviska; ims gaudyti proto netekusius jaunuolius; jie nepasiduos, tai milicininkas bent vieną apvers, ant rankų jam uždės geležinius pančius. Tada tik surakintasis susipras, ims žemintis, vėl kaip šuva, po kojom šliaužioti ir jas bučiuoti, kad nevestų į komendantūrą. Bet kitu du ims draugą vaduoti. Ištiks pasipriešinimas tvarkadariui, einančiam savo pareigas. Kaltininkai atsiduŕs kalėjime. Bus karo teismas; jis vėl duos ilgų metų kalėjimo, ir sudiev, jaunyste, tų trijų nepriklausomosios Lietuvos vilčių piliečių. Bet kuris suėmimas į mane daro įspūdį, lyg gaudymų kartė.

Greičiau, greičiau pro šalį, kad tik visa to nepamatyčiau! Prašokti prašokau. Tačiau dalykai paprasčiau pasibaigė. Milicininko, kaip visados, niekur nesimatė stovint, kur reikėjo jam stovėti. Niekas neatbėgo į tą gyvulių riksmą. Trijulė atsirado čia pat už manęs ir ėmė, matyt, be tikslo, taip sau, skandalui padidinti, sekti paskui mane ir šunų vietoje loti.

Aš – kunigas, jaunimo išpažinčių klausytojas, jų moterystėn

tuokėjas, jų mokytojas katekizmo ir gyvenimo, jų laidotojas, už juos Aukos darytojas, daviau progos pareikšti tretįjį girtuoklių šuniškąjį savumą – begėdystę.

Viduryje sukibusios trijulės esąs jaunikaitis, spirito garų troškinamu balsu lojo:

– Tėveli... tėveli... parodyk mums, kur mes už tris litus galėtume... Tėveli... tėveli... pasakyk, kur galima už tris litus...

Kitas iš šalies atsiliepė:

– Gi ar nežinai – Mažojoje Vilniaus gatvėje[2]...

Ir vėl iš pradžios. Man pašoko ligūstos širdies pyktis. „Imsiu ir užmušiu tuos cinikus. Ne, geriau nutrauksiu vienam kepurę, nubėgsiu su ja į milicininką Vilniaus gatvėje ir tegul suranda tuos, kurie skriaudžia ramiai einančią publiką"... Bet čia švystelėjo tas pats suėmimo vaizdas. Ir mano papykimas trykštelėjo iš akių nuskriaustojo ašaromis. Aš ėmiau bėgti, ausis užsiėmęs, ir taip palikau girtus. Ar ilgai dar jie skriaudė publiką, aš nebežinau.

Gatvės skandalų kronika skelbia kone kasdien į dešimtį suėmimų už girtą trukšmavimą. Manau, visi tie trukšmadariai esti panašūs cinikai, kaip ir čia pažymėtieji. Sakytume, tai gatvės šiukšlės, tai visuomenės išmatos ar bedievybės demoralizuotosios jaunuomenės atstovai taip pareiškė kunigui savo – „pasaulėžiūrą". Aš to nepasakysiu. Šitie trys jaunučiukai, gražiaveidžiai berniokai galėjo būti gerų tėvų vaikai, dievobaimingos motinėlės išauklėti, į bažnytėlę vedžioti. Gal jie ir patys dar eina į bažnyčią. Gal ir mano paties pamokslą bus girdėję, gal tyčia jo pasiklausyti bus kokį kartą atėję. Gal jie šviesūs. Ir matės, kad ne koja į pasturgalį spardomi. Gal jie savanoriai Lietuvos kariuomenėje ir neilgai trukus drąsiai už ją savo galveles padės. Visa tai, ką jie šiuo atveju gatvei parodė, tai ne jų. Jei jų, tai labai giliai buvę paslėpta, stora kultūros žieve padengta. Tai alkoholis nuskrodė nuo jų šitą žievę ir parodė visą vidaus bjaurumą, visą cinizmą, kurio kiekviename žmoguje gana esama, kurį taip rūpestingai žmonės slepia nuo kitų, net nuo paties savęs, kai esti ramūs, nesujudinti. Bet kai žmogus sujudintas kerštu ar pykčiu, tuojau pats apnuogina negražiąsias savo kūno dalis ir... žiūrėk, koks aš esu begėdis, cinikas!

Pirmoje sujudintojų eilėje stovi alkoholis, bet kurio chamizmo brolis ar net tėvas. Antai gražiajame Lietuvių viešbutyje pernai vienas žymus mūsų šviesuolis, akurat kaip šie gatvės vaikai girtas, kabinėjosi kitų šviesuolių, net puikiai apsitaisiusių moterų ponių ir kalbėjo jiems ir joms begėdysčių, tokių pat šlykščių. Alkoholiui nėra kultūros. Tai visi žinome. Alkoholis ūmai, tuo akies mirksniu, grąžina žmogų į tą padėtį, kada jis urvuose tebegyveno, į Polifemo[3] padėtį. Ir visi tie tariamieji linksmumai ir meilumai, dėl kurių geriama ir apsisvaiginama, yra ne kas kita, kaip tik tas pats ciniškumas, begėdystė, tik pradedanti reikštis bučiavimais, mielavimais, kol pasirodys visame nuogume.

Žmonės, girto meilumo, linksmumo ir negėdingumo atstovai, bent šiai Blaivybės savaitei pasitraukite iš civilizuoto pasaulio į Polifemo urvus! Bent per šitą trumpą laiką leiskite negirtiems laisviau pakvėpuoti, be baimės gatvėmis pasivaikščioti!

SENOJI IR NAUJOJI KULTŪRA

(Dvarviečių reikalu)

Mūsų Universiteto profesoriai gamtininkai Ivanauskas ir Regelis[1], „negalėdami ramiai žiūrėti į mūsų gamtos grožės naikinimą, negalėdami jam kelio užkirsti", pasitelkė protestuoti Medžių sodinimo komitetą, Lietuvai pagražinti draugiją, net pačią visuomenę. Profesoriai pajuto nerimą, kai Sodininkystės ir daržininkystės mokykla[2] ėmė tiektis vietos senoje Fredos didžiadvario sodyboje, nuvalydama ją ne tik nuo laukinių, nebeprižiūrimų medžių, bet ir nuo puoselėtųjų, planingai prieš kelias dešimtis metų susodintų liepų alėjų. Medžių sodinimo komiteto narys prof. Žemaitis[3] tuo reikalu per telefoną neramino Žemės ūkio ir valstybės turtų ministerį[4]. Lietuvai pagražinti draugijos pirmininkas pats buvo pas ministerį.

– Jūs skundžiatės, būk Fredoje esanti daroma barbarybė, naikinamas kultūrinis pranokėjų darbas. Gi Ž. Ū. ir V. T. ministerija Fredoje turi tris ištikimus savo atstovus: Departamento direktorių A. Vienožinskį, Mokyklos direktorių Špakevičių ir Tallat-

Kelpšą[5], kuriais negali netikėti, o jie vienan balsan sako, kaip tik jie esą sumanę kultūrinį darbą ir padarysią geriau neg buvo. Katrųjų gi klausyti? Šekit jums automobilis ir važiuokite visi drauge vietoje apsidairyti: Universiteto atstovas, Lietuvai pagražinti dr. atstovas ir Ž. Ūkio ministerijos atstovas.

Geriau ir velyti nebuvo ko. Nuvažiavome. A. Vienožinskis, T. Ivanauskas ir aš. Radome ir Špakevičių su k. Sendvario keliai, kitados, matyt, gerai ištaisyti Fredos molynėje, dabar šlapi. Kaltos buvusios alėjos. Jos siaurokos; liepos dėl to ištekėjo labai aukštos ir po savim uždengė saulę. Dveji mūro vienu aukštu namai oficinos atsirado irgi dviejų alėjų ūksmėje, dėl to irgi padrėkę ir gyventi juose esą nebepatogu. Hektaro dviejų mato keturkampiai tarp tų alėjų, atsiradę jų ūksmėje, aptekę atžalomis, užsisėję kitais medžiais ir virtę nebekultūringu parku. Keliams pataisyti, dvejiems namams pasausinti, aniems kvadratams apdiegti vaisinių ir graznos medelių daigynu ir tenka panaikinti keturių dešimtų metų amžiaus alėjos. Vienas namas jau pirmiau buvęs paliuosuotas nuo alėjos ūksmės. Toliau ta alėja buvusi aukštai nukirsta: dabar ten stirkso bjaurūs stuobriai, menkai viršūnes beatželdinę. Jie reikią ir visai nukirsti. Antrajam namui duota šviesos šiemet, štai nuskinant artimąjį jam alėjos šoną ir abiejų šonų galą. Nebesą prasmės laikyti ir kas belikę. Trečia alėja eina per pasenusį, jau nebenaudingą vaisių sodą. Senieji medžiai reiksią nurauti, jų vieton pasodinti jauni, kurie tarp alėjų derėsią. Kasmet einąs darbas nuravėjimo savaime sudygusių, jau pasenusių, sužeistų, pasausių senmedžių ir jaunažalių. Jų užimamoje vietoje būsią planingai sudiegti medynai, susodintos uogos ir uogienojai, alėjų vietą užimsią žemi žalitvoriai ir prarečiai ūksmės neduodą lenktašakiai uoseliai. Kur dabar kieme suaugę nudžiūvusiomis viršūnėmis ar pasvirę senmedžiai, ten būsią žolynų klombai. Ir viskas būsią tikrai kultūrinta, žmogaus ranką pajutę, neg dabar kad yra apleista. Sodininkystės mokykla kaip tik privalanti turėti kultūrinimo žymių, kurių neprileidžia alėjos. Mokykla nesanti buržuazinė, kad galėtų palikti nepalietus tokius parko plotus, riogsančius dykai. Kvadratų nuravimo darbą dirbanti mokykla pati, savo mokinių rankomis, net ir

mokytojų personalo, ir sutaupanti vyriausybei tūkstančius litų. Pradėta tad skinti ir antra liepų alėja per sodą ir būsią nuo kvadratų kraštų ir kiemo išskinta iki paskutiniam senmedžiui. Geri jie esą savo vietoje, bet kai kliudą, tai nėsą jokios racijos atsižvelgti į medžių nenaikinimo principą; jis kitur esąs taikintinas, tik ne čia. Planas išnaikinti senuosius Fredos medžius mokyklos teritorijoje, šiapus jos fronto, esąs brendęs per keletą metų, nusižiūrint vasaros laiku, ką gera ar bloga jie Fredai duoda.

Tai, rodos, bus ir visa, ką mes su prof. Ivanausku esame išgirdę iš Ž. Ūkio ministerijos atstovų, šeimininkaujančių Fredos mokyklos teritorijoje. Ūksmėje šlapi keliai ir dveji namai, neaugą medelių daigai, ankštumas vietos mokyklos reikalams, – visai tai įtikinantys įrodymai, jog senmedžiai, kurių dalis ima tręšti iš apačios ar iš viršūnės, reikia nurauti. Bet tai toli gražu nenuramino mūsų, kuriems dešimčių ar šimto metų augmuo, kur jis būtų išaugęs, vis tiek, yra tiesiog šventas, turįs teises gyventi ir gamtai tarnauti iki paskutiniosios. Mums rodės, lyg kas senam filosofui ar poetui, kurie iki tol laikė būtina savo kūno dalimi ilgus plaukus, būtų sumanęs juos nukirpti su mašinėle Nr. 0. Racijų kiek tik nori: ir kvaila manyti, kad poetų ir filosofų galvos turi želdinti būtinai ilgus plaukus, ir nehigieninga, kai negali gerai išsitrinkti ir tiesiog bjauru, nes ilguose įprakaitintuose plaukuose vinsta ydas, visokių antkryčių nešiotojas, t. ir t. Vis dėlto iš pradžių be galo komiška išvysti filosofą galva, kaip kelis nuplikinta. Suum cuique[6]; kiekvienam savo fasonas.

Ir mūsų senovės kultūringas elementas, didžponiai, laikė ypatingu savo dvarų kultūros fasonu – didžiulį parką, planingai sodintas alėjas, net tyčia užleidžiamas kur ne kur vietas apsiželdinti ir įgyti neliestos girios išvaizdą. Tam dalykui nešykštėjo žemės vietos, geroką viso dvaro procentą skyrė sodams ir parkui, kitas 3 hektarus, kitas net visą valaką, o Ukrainos Branickiai[7], sako, 800 hektarų. Nejaugi jie neturėjo praktinio sumetimo, jog toje vietoje galį tiek ir tiek centnerių ropučių užaugti ar rugių užderėti? O, didžponiams pinigų reikėjo daug! Bet jei tesėdavo jų išsižadėti, tai, matyt, jų estetikos reikalas buvo ne mažesnis už kitus lygiai brangiai mokamus jų reikalus.

Kai sendvarius parceliuojant dvarvietė atitenka kuriam kumečiui ir jis gauna iš to misti, dar ir valstybei mokėti, mes pateisiname jį, kai jis roputėms pasisodinti ir duonai pasisėti nuskina seną parką, senas alėjas, senas užleistas jo vietas. Reikalas reikalą išstuma. Ir bolševikai pasiteisina buvę priversti arklides ir teatrus įsitaisyti stilingose visokių tikėjimų šventyklose. Bet tai nesumažina kultūringo žmogaus širdperšos, kad tokį „reikalą" laikas sudarė, ir nusimanymo, jog dėlto daug būtų buvę geriau, kad tokio reikalo nebūtų atsiradę.

Kam ūkio, daržų, sodų, gyvulių įstaigoms skirti tokios vietos, kurios tiems tikslams netinka, kurios seniau buvo kam kitam suplanuotos? Nejaugi valstybės turtai tiek susiraukė, jog atsirado būtino reikalo net ant savo krosnies roputes sodinti? Kas už tokį nesutaikinumą atsako? Žemės ūkio ministeris dedasi ištikimais savo atstovais, kurie vietose suplanuoja savo sumanymu ir išmanymu. Atstovai vėl dedasi ministerio ar ministerijos autoritetu, nustumdami nuo savęs atskomybę. Antai Fredos sodų mokyklos direktorius Špakevičius „Kertamųjų alėjų reikalu" straipsnį baigia: „medžių kirtimas yra daromas su Žemės ūkio departamento žinia; nei visuomenei, nei Medžių sodinimo draugijai dėl to rūpintis neteks"[8]. Departamento direktorius A. Vienožinskis gyvena ten pat ir asmeniškai jaučias anų dviejų profesorių užgautas, kam jiem dviem „teko rūpintis" – jo dalykais.

Profesoriams, žinoma, asmens nerūpėjo: jų pareiga buvo pažymėti faktą, kaip ir man štai tas faktas pakartoti. Ir tą pareigą man uždėjo pats direktorius Špakevičius anuoju keistuoju savo pasakymu: Roma locuta – causa finita[9]; Ž. Ū. departamentas nutarė, tai visuomenei nebėsą ko besikišti. Direktorius Špakevičius užmiršo, jog ištisus kabinetus, ne tik departamentus toj jo pašalinamoji nuo rūpinimosi valstybės reikalais visuomenė, kai pasirodo jo darbų netikslumai. Ir aš pažymiu: į Fredos kultūrinimą Lietuvos visuomenei šiuo sykiu tikrai nebetenka kištis, nes per vėlu; bet jau tenka giliai susisieloti, kad tokie sumetimai, kada naujoji kultūra nušluoja senąją kultūrą, nebepasikartotų. Naujoji turi išsitekti šalia senosios. Seniau kultūrintos dvarvietės turi būti palaikomos, kitaip ir kitiems tikslams sunaudojamos.

Pernai mane apvežiojo estai po daugelį suvalstybintų dvarų. Ten radome ir mokyklų. Bet niekur neradome iškirstų alėjų ir į jų vietą sudiegtų žalitvorių. Ir bežemiai, gavę plecių toje pat Fredoje gyvenimams statytis, užprotestavo, kai buvo netiksliai sumatuota, kai būtų reikėję kirsti kitos alėjos; jie privertė permatuoti taip, kad tų alėjų kirsti nereiktų. Jei prof. Regelis, uolusis mūsų Botanikos sodo direktorius, netiksliai yra ką ne ką nukirtęs, žinoma, nebūtų taip pat pateisintas.

LIETUVAI PAGRAŽINTI DR-JOS RINKLIAVOS KOMITETO ATSIŠAUKIMAS

Per nedaugelį metų Lietuvai pagražinti draugija išaugo į didelę kultūrinę organizaciją. Jos darbas labai svarbus ir platus. Draugijos idėja pagražinti ir kultūrinti savo mylimą gamtos atžvilgiu Tėvynę kiekvieno tautiečio širdy iškėlė iškilmingiausių jausmų.

Draugijos iniciatyva buvo surengta Internacional Garden Cities and Town Planing Federation[1] daržnamių miestų planų paroda pernaimet Göteburgo mieste. Dabar daroma susirašinėjimas perkelti šią parodą Kaunan, pritaikius prie Žemės ūkio parodos.

Medžių sodinimo šventę su jos be galo įspūdinga misterija reikia išplėsti į Lietuvos Gamtos šventę, reikia leisti eilę įvairių knygelių, reikia dėti juo daugiausia pastangų, kad mūsų purvini miesteliai įgautų kultūringesnės išvaizdos, reikia sutvarkyti gražias gamtos vietas.

Draugijos 1923 m. visuotinas susirinkimas nutarė sutvarkyti brangias mums istorines vietas: piliakalnius ir t.t.

Draugija skelbia istorinių vietų registraciją. Iš visų pranešimų matyt, kad visuomenė prielankiai priėmė šituos sumanymus ir būtinai reikalauja tas brangias vietas juo skubiausiai sutvarkyti.

Ar neskauda girdėti, kad Gedimino kalnas Veliuonoje, kur žuvo Lietuvos Didysis kunigaikštis Gediminas, Vilniaus mūsų sostinės įkūrėjas, dar nepadarytas Lietuvių tautos parku, kad

Birutės kalnas Palangoje nesutvarkytas, kad po visas kitas istorines vietas ganomi galvijai?

Draugija pasiėmė atlikti vieną didžiausių kultūros darbų, ir gal netoli tas metas, kada ant gražiai sutvarkytų ir medžiais apsodintų piliakalnių skambės dainų ir dūdų orkestro aidai. Tautos garbė reikalauja, kad tai įvyktų juo greičiausiai!

Vilniaus 600 m. Jubiliejaus šventė duoda progos kiekvienam tautiečiui atlikti tautos kultūros kėlime svarbią pareigą. Mūsų ainiai, visas užsienis težiūri stebėdamies į mažutę Lietuvos tautą, vykdančią tokį darbą!

Teskamba Geležinio Vilko kaukimas kiekvieno ausyse: „Jeigu Tavo tautos kultūra, jeigu Tau Vilnius brangus, aukok nepaprastą Vilniaus Jubiliejaus auką!"

KAIP AŠ PATEKAU Į „VILNIAUS ŽINIAS"

1905 m. revoliucija išleido mane iš Panevėžio Vadakčiukų[1], kur vyskupas Paliulionis[2] buvo „radęs man vietą, kad ten pasėdėčiau". 23 ūkininkai parapijos, šiaudinio stogo klebonija, nei darbo, nei turto. Rusų administracija vyskupą palaikė savo sumetimu; ir ji manęs nepaleido iš Vadakčiukų į Salamiestį. Per vasarą ir rudenį 1905 m. tiek buvau „revoliucijai" ir Vilniaus Seimui[3] padirbėjęs, jog viso to buvo jau sočiai gana ir rusams, ir mano klebonui pralotui Styrai[4], ir vyskupui: gruodžio mėnesyje jis „avansavo" mane iš Vadakčiukų į Miškius[5]. Nesuskubau čia sušilti, kaip susigriebta, jog aš būsiu per arti tos vietos, kur dirbau „revoliuciją", ir tuojau dar sykį „avansavo" už 105 kilometrų į Pamituvio Stakius. Pirmomis dienomis kovo 1906 m., pačiame polaidyje, bet kada naktimis tebešalo, ko galo negavau aš ir mano arkliukai, triskart suvažinėję ten ir atgal su mano turteliu. Tokiu keliu niekas nepanorėjo man patalkininkauti.

Dabar suprasite, kokiu mielu noru atsiradau galų gale Pamituvio lygumose – molynėse ir pelkėse. Tariaus dabar tai pasilsėsiąs nuo viso to, kas buvo per pereitus metus pergyventa.

Apsirikau. Rudenį ėmė iš kažkur eiti paskalos, kad inžinierius Petras Vileišis, pirmojo lietuvių dienraščio „Vilniaus Žinios" įsteigėjas ir leidėjas, nebetesėsiąs: jo lėšos išsibaigusios, o Puidos[6] redagavimas nepritraukiąs nei rašytojų, nei skaitytojų. Norint, kad „Vilniaus Žinios" imtų smarkiau eiti, reikia jos perimti į kitas rankas.

Paties P. Vileišio būta Kaune pas kun. A. Dambrauską ir pas vysk. Cirtautą[7]. Pas vysk. Paliulionį nebūta. Iš Kauno P. Vileišio sugrįžta geromis viltimis: „Kaune viskas gerai", būtent Žemaičių ir Vilnijos kunigija sujudusi „Vilniaus Žinias" gelbėti raštais ir prenumerata, o jei to bus maža, tai sudaryti Kunigų lygą subvencijai.

P. Vileišio ne mažiau agituota ir Vilniuje tarp kunigų. Buvo sujudintas kapelionas Vladas Mironas[8] ir pats vyskupas Roppas[9]. Mironas konferavo su kunigu Olševskiu[10], rašė kun. Dambrauskui, dekanui Jarulaičiui, Julijui Maciejauskiui[11]; Dambrauskas konferavo su kapelionu Antanu Bajorinu[12], – Bajorinas ėmė visą dalykų eigą referuoti man į Stakius ir – neraminti.

Iš viso to matės, jog niekas nieko nesugalvoja ir visą tą sielvartą noriai verčia ant manęs, visai manęs nesiklausdami. Aš tylėjau. Daugelio metų mano stažas „Tėvynės Sarge" ir „Žinyčioje"[13] draugams kunigams leido kažin ko iš manęs viltis. O man buvo didžiausios baimės ir nepasitikėjimo savim, kad aš stebuklingai supopuliarinsiu dienraštį, ir jis ims tesėti viena prenumerata laikytis. Kiek tiek patyręs, aš žinojau, jog taip negali būti, jog pasaulyje nėra tokio periodinio leidinio, kurs viena prenumerata būtų gyvas. Apie tai paskui net paskaitą laikiau Marijampolėje.

Bet stebuklas turėjo įvykti kitur, ne iš manęs. Buvo ruošiama minėtoji Lyga. Aš buvau gerai prityręs, jog „didelių tūkstančių" ir ji nesupils. Ale stebuklai man, tikinčiam katalikui, buvo galimi – tikėtis reikėjo nors prieš prityrimą.

Blogiau buvo su pasitikėjimu manimi. Jaunieji pasitikėjo net per daug mano paslankumu ir vikrumu. Vyskupai Paliulionis ir Roppas nepasitikėjo mano „klerikalumu": vienam ir antram aš buvau negana ištikimas, kad mane kunigija galėtų apsirinkti

savo atstovu: ne tik atstovu, bet ir laikytoju aukštai iškėlus Rymo Katalikų Bažnyčios vėliavą.

Spalių 17 dieną sušaukta į Kauną „sanchedrinas"[14]. Atvažiavo ir v. Roppas su savaisiais kunigais lietuviais. Ir kai imta galvoti apie dienraštį, tai ne nuo to pradėta, kas leidėjui P. Vileišiui taip rūpėjo – ne apie medžiaginę jo padėtį ateityje, bet apie tai, kas katalikiškiau galės jį vesti. Manyta katalikiškumu pagauti klebonai, kad jie vėl pagautų skaitytojus prenumeratorius ir patys dėtųsi į Lygą su savo subvencijomis.

Kandidatų „katolicisimų"[15] visai nesurasta. Kas buvo pakankamai katalikas, tas turėjo ir be to aukštas vietas ir nėjo; kiti būtų ėję, tik nebuvo trenuoti rašytojai arba ir visai nemokėjo rašyti, mokėdami gražiai pakalbėti. Jaunuomenė turėjo tą vieną kandidatą – mane ir tą nuolat kaišiojo, vyskupams nė iš tolo nenorint klausyti. Į galą posėdžio nebuvo prieita prie ko nors konkretaus. Pačiame gale pamota ranka: jei kitaip negali būti, v. Paliulionis mane išleis iš savo vyskupijos, o v. Roppas kuriam laikui priims į savo vyskupiją.

Ir kun. Mironas žiūrėjo pesimistiškai į mano rolę dienraštyje: jis spėjo, jog mano krypsnio laikraštis nepatiks nei vyskupams, nei didžiumai kunigų, nors jam ir jam lygiems patiks, o mane patį „sugūbis" materiališkai, o gal ir morališkai. Jis numatė su lenkais konfliktą dėl žinomo jam mano stačiokiškumo ir griežto lietuviško nusistatymo.

Aš visados maniau esąs geras katalikas; pykau, kai v. Roppas skelbė mane esant suspectae fidei – abejotino tikėjimo, o v. Paliulionis – nepakankamą kunigo uolumą, nors aš savo pareigas ėjau, kiek tik begalėdamas geriau, ir mano moralybei niekas nieko neprikišdavo. Suprantama tad, kaip aš jaučiausi užgaunamas ir žeminamas ana girdima vyskupų „per misericordiam"[16] ir buvau pasiryžęs neiti, kad ir prašytų. Netesėjau atsispirti, kai draugai jaunieji, lyg priešingai vyskupų nusistatymui, ėmė mane varu varyti, greičiau kad veržte išveržčiau sau teisę dirbti publicistikos darbą, neg kad pasinaudočiau tąja miserikordija.

Kapelionas A. Bajorinas 1906 m. lapkričio 7 d. rašo man jau nebežinau kelintą kartą: „P. Vileišis pirmais metais faktinajam

savo redaktoriui mokėdavęs po 150 rublių mėnesiui. Dabar temokėsiąs 75 rub. Daugiau iš P. Vileišio negalima reikalauti, kai pats turi deficitų; jei jų nebūtų, jums daugiau duotų. Tik Tamsta turi pagalvoti, kas daryti. Kad neturėtumei „vaikų", skatinčiau ant to slidaus kelio žengti; prisidėdamas obligacijų (honoraro už laikomas mišias. T.) po 2 rubliu; galėtumei mieste misti. Jarulaitis ir Ko tokių obligacijų teiktų pakaktinai. Daugiau ką jie galėtų padaryti, – neišgalvoju. Rasi ir pavyktų jiems Lygą sudaryti. Vileišis nori, kad jau gruodžio mėnesyje pradėtumei darbuotis. Tik ar suskubsi taip greitai likviduoti Stakius? Man regis, Tamstai nereikėtų skubintis pačiam likviduoti iki paskutinei skiebei (?T): tai ir įpėdinis padarytų.

V. Paliulionis nelabai skubinas Tamstą nuo vietos paleisti ir sau galvos tuo nedžiovina. Išleisti Tamstą jis išleis, bet kada jis apie tai rimtai pagalvos, jei nieks jo neskatins? Jei gali tą dalyką atidėlioti ad calendas graecas[17], jei tikrai esi pasiruošęs į Vilnių, jei nebijai dėl visuomenės dar kartą vargą prisiimti, tai, brač, pats tą dalyką varyk pirmyn, ar parašyk, ar atvažiuok į Kauną į vyskupą, susikalbėk, susiderėk.

Aš taip pesimistiškai, kaip kun. Mironas, nežiūriu į tai, kas gali Tamstą ištikti „Vilniaus Žiniose" bedirbant. Jei laikraščio pakraipa ir nepatiktų vyskupams ir kunigams, tai vis dėlto negalės jie kaltinti tik vieną jame dalyvaujantį kunigą. Pagaliau vikaro vieta ir tada bus galima gauti, „V. Žinioms" pabaigtinai nubankrotavus.

Buvau pas v. Paliulionį. Prisiminė ir Tave ir „V. Ž.". Sako, ar tik jo nesumindžios pasauliečiai? Ar pats vienas įstengs atsilaikyti? Atsakiau – nesiduos; dar valdžios, Bažnyčios, dalykus gins ir tai jam pavyks. Už lenkus tai nelaiduoju: jiems iš kun. Tumo gali tekti; tik tai juk nesvarbu. Vyskupas buvo bepradedąs aiškinti, nereikią užpuldinėti lenkų, kam tas separatizmas, regnum divisum desdabitur[18], t. ir t. Bet mažai apie tai tekalbėjo; jam dabar kas kita labiau rūpi – pradėjo kampaniją prieš „Saulę"[19], nori, kad ji vadintųsi katalikiška draugija ir kad jos nariais tegalėtų būti vieni katalikai. Juokdariai taip travestuoja Jo Ekscelenciją: „Właśnie poczyna świecić pogańskie słońce, trzeba je

zakryć piuską"[20] (vyskupų kepurėlė). Saulininkai pasidavė viso sanchedrino teismui. Jis tačiau sėdėjo „ustawia brody"[21], kai saulininkai nenorėjo pasiduoti. Žadame uždrausti kunigams dėtis prie „Saulės" draugijos. Kažin kas bus...

Kunigai labai nenori, kad būtumėm „Vilniaus Žiniose". Man regis, pinigų jie sudės. Važiuok Vilniun – ne tau Pamituvyje smirdėti. Ryžkis drąsiai, nors reikėtų subankrotuoti. Jei prieš N. Metus, vadinas, pradžioje gruodžio rastumeis ten, be abejo, „Vilniaus Žinias" pataisytumei, prenumeratorių atsirastų daugiau. Šv. Mikalojuje galėtumei mišias laikyti; calūninių iš žemaičių pritesėtų mažiausiai 60 rub. mėnesiui. Rasit ir v. Roppas duotų tau kokią vietelę, tai daug laiko tau nepaimtų, o pinigų vėl bent 300 rublių metams būtų: Vilniuje yra gerai užmokamų mokyklų. Roppas sutinka jau, kad Tumas „V. Žiniose" darbuotųsi, jei kito tokio nėra.

Važiuok, Brolau, į Vilnių, ir gana. Pats tuo rūpinkis, kitų neveizdėk. Moralis obligatio[22] kunigams tave šelpti ir – šelps. Geriausiai atvažiuok Kaunan ir pats pareikalauk, kad vyskupas tave išleistų".

XI – 14 kun. Jul. Maciejauskis rašo Kauno kapelionui Bajorinui: „Rašyk Tamsta pats kunigui Tumui, kad mes jam pagalbėsime ir turės daugiau kaip filijoje būdamas. Sudarysime „Kunigų lygą", kuri aukos tam tikslui, o aš jam siunčiosiu obligacijų, tegul tik Vilniuje gauna calūną – turiu po 3 rub. kas dienai, o skaitytinėms mišioms po 2 r. Aš kun. Tumui nerašau – Tamsta tuojau pranešk jam apie tai".

XI – 19 Bajorinas deda man prie to laiško savo prierašą: „Matai, ką rašo kun. Maciejauskis. Jis žada, džiugina, skatina, kad važiuotumei. Nesenai tau esu parašęs, irgi prašydamas, kad važiuotumei į Vilnių. Pabandyk, rasi nepražūsi. Daug naudingesnis būtumei Vilniuje rašydamas neg Stakiuose davatkas spaviedodamas, tą darbą gali dirbti ir kiti, kurie rašyti nemoka. Kam gi turi „marnować się"[23] kokiame užpentyje. Atvažiuok į Kauną ir, atsiliuosavęs nuo Stakių, drožk, skarmalus susigriebęs, Vilniun.

„Saulė" XI – 23 d. turės visuotinąjį susirinkimą Kaune gyvenančiųjų narių. Žadama pertaisyti jos įstatai taip, kaip vyskupas

užsigeidė. Vyskupas dabar bijo „rozłamu w duchowieństwie"[24], tai gali įvykti – vieni per toli nužengė, kiti atsiliko; nebėra harmonijos, vienybės, o tam daugiausia kaltas vyskupas su savo retrogradizmu ir biurokratizmu". (Iš Kultūros muziejaus Nr. 1–1264 ir 1265).

Bankrotavimo aš nebijojau. Daugiau gal tingėjau. Iš viso aš nežmoniškai mėgstu tinginiuoti; į veiksmą mane tegali įjudinti įvairumas, iniciatyva ką nauja prasimanyti arba bažnyčios ir visuomenės pareigos – jų vardan gali mane kur nori įstumti. Aš netikėjau kunigų žadamomis pašalpomis man, kaip ir neesamos Lygos subvencija dienraščiui. Jų ir negavome nieko, nei aš, nei „V. Žinios". Už prenumeravimą tačiau agituota smarkiai.

Išvažiavau į Kauną ir į Vilnių prisirengti dirvos. Kaune vyskupas Paliulionis netikėtai lengvai sutiko mane paleisti iš savo vyskupijos. Paskui pasirodė, dėl ko. Būtent: „Takich mam dwa wagony do wywiezienia"[25]. Dideliu neskanumu tai darė, matyt, nieko gera nelaukdamas, vien tik reikalo tiktas. Ale kai kunigai visi pergelti vaikščiojo ir buvo mirtinai susirūpinę, kad tiek lauktasis ir tas vienas dienraštis nežlugtų, Žemaičių vyskupas buvo suinteresuotas, kad jis „grynai katalikiškas" taptų. Tai buvo tolimesnė „Saulės" akcija už gryną, nekompromisinę, tikybinę pakraipą visa to, prie ko tik kunigai prisideda. Kunigus gi revoliucija ir visas laikotarpis prieš tai buvo padaręs liberalais, palinkusiais į kompromisus su pasauliečiais taktikoje. V. Kudirkos svajojamasai bendras darbas kuniguose, ypač Žemaičių, buvo radęs gražaus pritarimo. O mano obalsis iš pat pradžių buvo taika su pasauliečiais, žinoma, nenusidedant krikščionybės principams. Tuo krypsniu buvo pradėtas leisti „T. Sargas", tuo jis turėjo skirtis nuo nekompromisinės „Apžvalgos"[26], tik netesėjo nuosaikiai išlaikyti toną. Aš pats daugiau jaučiau tą reikalą, neg išmaniau, neg tai pasakyti mokėjau.

Galite suprasti, kaip nusiminiau, kai v. Paliulionis išleidimo salyga padėjo: arba aš į savo deklaraciją įrašysiu: „Vilniaus Žinios" griežtai eis Leono XIII[27] enciklikų nurodymais, arba manęs visai neleis dalyvauti publicistikoje. Aš jaučiau, jog katalikų vyskupas, atmindamas Corpus Juris Cononici[28], kurs reikalauja

iš vyskupų, kad jie kontroliuotų kunigų publicistų darbus, kitaip ir negalėjo pasielgti. Bet drauge jaučiau, jog ant kaktos sau tai pasirašęs, aš išsyk izoliuosiuos iš visų pasauliečių; jie pamanys tai būsiant klerikalizmą ir nepadės dirbti; o dienraštis vienam luomui bus nepakeliamas.

Mėginau gintis. Bet juo karščiavaus, įrodinėdamas sunkumą savo pozicijos, juo vyskupas spyrės, kol išvydo, jog ar šiaip ar taip važiuosiu į Petrą Vileišį tartis ir paleisti deklaracijos. Tad pavelijo važiuoti, bet dar pro duris iškišęs galvą pagrasė: „Žiūrėk, kad, rašydamas savo pareiškimą, įdėtumei: ir sulig Leono XIII enciklikų".

„Gerai, gerai", – burbtelėjau išeidamas nei gyvas, nei numiręs, pats nebežinodamas, kaip aš pasielgsiu. Neklausyti vyskupo aš, kunigas, negaliu, o protas sakė: nieko gera iš to nebus, geriau neapsiimti. Buvau besirengiąs važiuoti atgal namo ir besirengdamas atsidūriau Vilniuje pas redaktorių Kazį Puidą jo bute Antakalnyje.

Čia kilo kitas keblumas. Ponai Puidai buvo seni mano draugai; P. Ona[29] net mano mokinė iš Mintaujos. Aš juos moterystėn sutuokiau, rodžiau palankumo. O dabar turiu su jais konkuruoti ir nukonkuruoti, tiesiog išstumti iš jų pozicijos, pačiam atsisėsti jų vieton ir visa tai prirengti – jų pačių bute. Uždavinys buvo negarbingas, bet neišvengiamas. Tai buvo sunkiausia. Ir aš nedrįsau pasivadinti redaktorium; pasivadinau tik „redakcijos sąnariu", dirbau iki galo bendrai, nors mūsų visų buvo per daug, leidėjui sunku mus išlaikyti, ir jis ne sykį minėjo reikalą sumažinti redakciją, suprask – atleisti Kazį Puidą. Ak, tai man buvo peilis. Tai buvo sudarę arkinetikrus santykius – prietelingus pažiūrėti, o su paslėptu akmeniu užantyje. Kankinaus, atsargiai versdamas K. Puidą pasitraukti ir neprivertęs, nes stačiai to nebuvau pasakęs. P. Vileišis p. p. Puidus irgi mylėjo, tai ir jam nebuvo malonu jį atleisti, dargi be kitos vietos. Varžėmės abudu, mandagūs nedrąsuoliai. P. Puidienė, rodos, jautė, jog aš „intriguoju", ir taip pat nedrįso to į akis pasakyti. Bet kai įžanginių raštų ėmė rastis daugiau, jau galima buvo jais atstoti pravardžiuojamąją „puidovščiną".

P. Vileišis sutiko mane, kaipo kunigų Lygos atstovą. Jo būta ketinta gauti iš tos Lygos atlyginimo nuostolių, kurių buvę „V. Žinias" beleidžiant 33 000 rub. Jo sumanymu, tą sumą jam išmokėjęs, kunigų komitetas paims dienraštį leisti, garantuodamas tolimesnį jo ėjimą. Reiškia, padengdamas vėl tokius pat deficitus, kokių turėjo pirmasis jo leidėjas. Kitaip sakant, „V. Žinias" pasiimti leisti tebuvo galima turint apie 70 000 rub., užtat turint tik laikraščio koncesiją, kuri pirmuoju laiku taip pat nepigiai atsiėjusi. Apie šitą 33 000 sumobilizavimą P. Vileišis ir paskui dažnai rimtai ir primygtinai kalbėdavo, vis man griežtai prieštaraujant.

Aš sąžiningai s t a n t e p e d e[30] atsakiau atstovaująs vien tik pats save, publicistą Vaižgantą, kurio vardas tiek kunigijai reiškia, jog ji rems darbais ir prenumerata dienraštį, bet jokio kapitalo subvencijai neturi sumobilizavę ir, manau, neturės. Tuo pasikliauti negalima. Galima tik agentūromis pasikliauti, ir jei P. Vileišis dar tesi kokį laiką leisti laikraštį, tai pabandykime. Aš pasižadėjau uoliai bendradarbiauti, ne redaktoriauti, nes redaktorium palieka jis pats.

P. Vileišis žmogus minkštas. Liepė rašyti pareiškimą Lietuvos didžiumai, kuri yra katalikai demokratai; pats reikalais išvažiavo į Varšuvą, pasižadėdamas sugrįžti už trijų dienų, kada jau bus parašyta, tada pasvarstysime tą atsišaukimą. Sugrįžo tačiau į devintą ar dešimtą dieną. Man ir akys ištyso belaukiant. Grįžti, nutraukus derybas, buvo nebepatogu.

Sugrįžęs P. Vileišis maža ką besvarstė atsišaukimą. Jis nieko neturėjo prieš tai, kad kreipiamasi daugiau į katalikus, tik bijojo, kad pasauliečiai neboikotuotų ir nesipravardžiuotų klerikalais. Tam apsaugoti padėjo sąlygą, kad redakcijos nariu priimčiau vieną „Ūkininko"[31] bendradarbį. Aš sutikau mielu noru, nežinodamas, kas jis toks bus. Paskui tik pasirodė, jog P. Vileišio pasirinkta šalimais paneryje gyvenąs Antanas Smetona[32], kuriam konfidenciališkai duota instrukcija kontroliuoti mano „veikimą ir neprileisti klerikalizmo".

Kaip paskui mūsų širdys sukrito, man pasitraukus iš krikščionių demokratų, o A. Smetonai pasitraukus iš demokratų ir

susidarius tautininkų demokratų krypsnį (vėliau Tautos Pažanga), visi gerai žino.

Šio „Vilniaus Žinių" laikotarpio charakteristikai pakanka prisiminti anasai mano atsišaukimas, išspausdintas gruodžio mėnesio 4 dieną Nr. 271 ir paskui pakartotas „V. Žinių" 1907 m. Nr. 1[33].

Atsišaukimas buvo aiškus, nėra ko jo čia komentuoti, ir ne vieta tam čia. Buvo pasikliaujama demokratiškaisiais krikščionimis, bet nepažadama būti jų leiborganu; vis dėlto nepatenkino nei kairiųjų pasauliečių, kam pasitikima „klerikalais", nei v. Paliulionio, kam neįdėjau to, ko griežtai reikalavo. O neįdėjau, pasiryžęs geriau nebegrįžti į Vilnių.

Palaukęs kiek, kada laikraštį jau bus gavęs vyskupas, grįžau per Kauną ir užėjau atsiklausti, kaipgi dabar bebus: duos man litteras dimissionales[34] ar ne?

– O tu vis dėlto neįdėjai, ko taip reikalavau: ir sulig Leono XIII enciklikų... – išmetinėdamas palingavo galva.

– Neįdėjau, – ir klausiu, – ar begrįžti.

– Kaip išmanai, – numojo Paliulionis ranka.

Aš likvidavaus ir per Tris Karalius sugrįžau į Vilnių, sausio 10 dieną paleisdamas „Paaiškinimą"[35].

Dirbome su Vilniškiu (A. Smetona) sutartinai, bet ir merdėjome, nes pinigų nebebuvo; bet kelissyk jau jau buvo sumanyta sustabdyti ir vėl su rezignacija leista. Buvo ir konfliktų su kai kuo iš leidėjo namiškių. Vienas inž. P. Vileišis palikęs buvo prisirišęs prie savo dienraščio. Balandžio 7 d. jį sustabdė, nepanorėjęs mums perleisti jo į pilną nuosavybę be atlyginimo. Bet kai pajuto mudu su Smetona triūsiant apie „Vilties" įsteigimą[36], šoko vėl leisti iki galo metų, kol galų gale pasidavė broliui Jonui[37], bet tas sutraukė „V. Žinių" tradicijas, pervesdamas jas į „Lietuvos Žinias"[38] ir taip tapdamas visai nebepriklausomas nuo inž. Petro. Kitokio išėjimo nei nebuvo. Tokiomis sąlygomis, kaip mudu su Smetona dirbova, darbas negalėjo būti konsekventingas[39]. Sunku buvo dairytis į dvi ar tris šalis ir eiti trečiąja ar ketvirtąja kryptimi. „Viltis" tuo žvilgsniu jau patenkino mus.

DĖL PRANCIŠKONŲ AIKŠTĖS

Vytauto bažnyčia, rusų vadintoji Mikalojaus, Raudonuoju, Archijerejaus Žiemiškuoju Soboru, buvo per ilgus dešimčius metų visiškai apleista – aplinkui. Aplink bažnyčią buvo knysyklės ir suverčiamoji vieta. Kaip keldami Prieplaukos krantą paliko lomą šventoriaus vietoje, taip ji nuo 1860 m. ir liko. Neišlyginti buvo net visokių trupmenų kupstai. Vanduo, nutekėdamas į šventoriaus lomą, visaip rausinėjo vagas iki pat Aleksoto gatvės pakalnėlės. Nuo 1860 m. gi ir akmens, kurie buvo likę nuo cimbravimo kranto, buvo čia netvarkoje suversti. Senoji pranciškonų tvora, įtaisyta į mūrytus stulpus, nuversta. Iš Aleksoto gatvės palijus nebebuvo galima į šventorių įlipti: iš ten buvo stati metrinė atmali šlapio molio skardis.

Ėmęs tvarkyti katalikams sugrįžusią šią istorinę aukštos vertės bažnyčią, aš aptvarkiau ir jos apylinkę. Akmenis suvartojau; beliko trys, atritinti į tam tikras vietas atsilsėti; žemę išlyginau, aplink visą bažnyčią apvedžiau rinštoką vandeniui neleisti kur nereikia tekėti ir aptvėriau geležine tvora, gatvei praplatinti palikdamas šaligatvius su medžiais 68 metrų ilgumo. Gražios liepos, kurios taip dabina dabar aikštę ir bažnyčią, liko už tvoros, už šaligatvio. Jų ūksmė tai sodiečių mėgiamoji sustojimo vieta.

Tarp šventorėlio ir Panevėžio gatvės lieka dyka aikštelė. Krantu pro ją nusileidžiama į upės uostą pro miesto ligoninę, antru aikštelės šonu šiuo tarpu pats didysis judėjimas visokių visokiausių vežimų. Pro čia vienatinis senmiesčio susisiekimas su Aleksotu ir Suvalkija. Aikštelė sudaro neliečiamą vietą, kur tik dviratininkai žaidžia. Ją aš miesto valdybą prašiau priskirti prie Vytauto šventoriaus, kad būtų galima ten pastatyti nedidelis, gerai sulig bažnyčios gotiškai stilizuotas rūmiukas bažnyčios rektoriui gyventi, viršuje su geroka sale nedideliems susirinkimams, bent 200 sėdynių. Juk mes neturime tokių pigių salių paskaitoms ir visuotiniems draugijų susirinkimams. Kauno miesto valdyba man to pleciuko neužleido; ne dykai, ne! mainais už paliktąjį miestui šaligatvį. Įrodymas: šventyklos atidengiamos, o ne užstatomos.

Nors iš rytų pusės reginėlis į Vytauto bažnyčią, giliai žeme apipiltą, tad lyg įdubusią, visai paprastas: visas Vytauto bažnyčios gražumas nuo Nemuno ir iš vakarų, iš cimbruvkos, vis dėlto šis įrodymas man pasirodė rimtas. Aš lioviaus to pleciuko reikalavęs. Klebonijėlei pasistatyti buvo man pažadėta kitur duoti vietos. Neduota atamaino už šaligatvį, nors dveitą kartų buvo prašyta. Gerai dar, kad patogioje vietoje gavau pasisamdyti būstą. Amžiniems laikams taip negali likti, jei Kaunui rūpi senoviškiausis Vytauto paminklas palaikyti tam tikro rektoriaus globoje. Tam gi kartui – tiek to.

Lietuvai pagražinti draugiją ir bet kurį kultūringąjį Kauno ir apylinkės pilietį itin nervina kitas dalykas, kurio Kauno miesto valdyba per tiek jau metų nenori matyti ir sutvarkyti. Būtent klasiškai žydiško savo patvorio, bjauraus, supuvusio, viršuje dygiomis vielomis apipinto. Sunku įtikėti, kad šia bjauria tvora atsitverta dalis Vytauto bažnyčios aikštės... Na, kas nežino, kam? Gi miesto kekšėms venerikėms žaisti!... Vilnius toms žmonijos „geradarėms" pavedė vietą Žvėryne[1], už poros kilometrų nuo žmonių akių ir ausių. Kauno miestas paraduoja tuo gyvenimo skauduliu pačioje gyvojoje, pačioje simpatingojoje aikštelėje, suderindamas su Vytauto tradicija, kuriai bet kieno galva linksta.

Kokia šlykštynė šisai miesto valdybos aikštėje laikomas kekšynas, tai sunku pasakyti. Nežinau, kaip venerikės galima imti į bendrąją ligoninę, o ne izoliuoti jas nuo visa ko gyvo. Žinau tik, kad širdį kaip yla varsto nuolatiniai visa supuvusia kakarine klykavimai, ypač vakarais iki pat tamsos. Dar blogiau, kai šios gyvenimo drumzlės dar ligos nesuėstom gerklėm ima traukti harmoningą lietuvišką patriotinę dainelę. Tai tokia Tėvynės profanacija, kuria nebent pats Belzebubas tesidžiaugia.

O aplink supuvusią skylėtą tvorą nuolat, kaip kerpių, aplipę visokių vaikėzų ir mergičkų, vos vos tepradėjusių suprasti, kas ten dygiomis vielomis apipintas esti. Per tvorą gi „flirtuoja" su venerikėmis ir suaugusieji miesto niekšai didesniam miesto gatvės vaikų džiaugsmui. Paskui nuolatinės avantiūros, pabėgimai, padėjimai joms pabėgti... Ir visa tai – didžiajame miesto kelyje!

Šiemet tų Sodomos klyksmų dar nesigirdėjo. Bet bjauri tvora ir dalis miesto aikštės už jos tebėra didesniam miestelėnų ir kultūringųjų sodiečių pasityčiojimui. Viskas tvarkosi, dabinasi. Miestas stilingų namelių nekliūvamoje vietoje pastatyti nepavelija; ir čia pat pats laiko aikštelę susiaurinęs siena, kokia nedera nė kiaulidei. Ir kada gi bus galų gale ta tvora nukelta iš Pranciškonų aikštės? (Taip ji vadinosi ir turi vadintis). Bus vėl atituštinta? Ligoninei šis Kauno nuskriaudimas nėra pirmos eilės dalykas, be kurio nebūtų galima apsieiti, kad ir tam sykiui patogu.

Panaikinkite šitą tvorą. Praplėskite didžiąją susisiekimo vietą! Gražinkite Kauną!

SANCTA SANCTE TRACTATE![1]

(Neo–Lithuanijos korporacijos[2] vėliavos pašventimas gegužės 14 d. Vytauto bažnyčioje)

Draugai studentai tautininkai!

Nejaugi tai pripuolamai sukrito, kad Jūs, Lietuvos universiteto tautininkai, savo vėliavą pašvęsti atsinešėte į seniausią Lietuvoje katalikų bažnyčią, garbingiausio tautos karžygio Vytauto išstatytą, man – taip pat senam tautininkui veikėjui? Man rodos, jus į tai pastūmėjo gyvoji jūsų instinkto logika. Man rodos, jus, kaip ir mus, yra padariusi ta pati tautos tradicija. Lietuvybė – po šiaudų stogais išlikusi tradicija; ir mes esam iš po šiaudinių stogų. Katalikybė ar iš viso krikščionybė taip pat mūsų žemės tradicija, ankštai sutapusi su lietuvybe. Didysis Vytautas – skaisčioji žvaigždė ūkanotoje, dažnai audringoje mūsų amžių glūdumoje. Tauta – religija – istorija. Mes tuo ilgai mitome, kol prisiyrėm iki nebepriklausomosios savo valstybės. Tuos pat pamatus norėtume ir jums palikti tai nepriklausomybei išlaikyti. Mes, seniai, kitokių priemonių tam nenumanom; jūs, jaunieji, ieškote jų, bet ar radote ką pastovesnio už tautiškumą, religiją, istorinę tradiciją? Neradote! Internacionalizmai tik tirpina nedidzkos tautos pajėgas; laisvamanybės, skepticizmai tik praskiedžia pasitikėjimą savim, aną šviesųjį optimizmą, pasi-

kliaujantį Aukščiausiojo pagalba ir palaima net tada, kai paprastų jėgų trūksta; materializmai – tai tik ordinariški tos dienos veiksniai.

Ei, jaunuomene, kilk ik debesų! Šaukė dainius politikas[3]. Nejaugi jo neklausytume, kad mums kas iš šalies pakužda: „O ką ten padebesiuos rasi? Smauk ką žemėj nutverdamas!" Ne! Aukštybės – ne tuščios. Ten – idealai, ten galybės, kokių pažemiai neteikia. Taigi sursum corda![4] O sparnus mums tesega religija, ir tautos istorija, jos Kalvarija ir Kryžiaus kelias per daug amžių.

Atiduodamas jums valdyti tą naują jūsų kolektyvo emblemą, kad sumanyčiau, segte prie jo prisegčiau – tradiciją. Tuo tarpu teprisegu – šventumą. Aš ją pašvenčiau Dievo vardu. Pašvęsti – reiškia išskirti tą daiktą, kad nebebūt skiriamas ad usum profanum[5]. Nuo šiol jūsų organizacijos vėliava teesie jums šventa, tiek šventa, kad ir jus pačius, besispiečiant aplink ją, šventus darytų – dorus, skaisčius, meilės pilnus, švariai besiruošiančius valstybėje ir šeimoje įžymias roles vaidinti; tiek šventa, kad už ją, vėliavą, vadinas, už visą korporaciją būtų pasiryžimo ir galvas pakloti.

Gerbkite ją kaip jaunų Jūsų sielų šventenybę – Sancta sancte tractate. Amen.

LAISVOS LIETUVIŲ KULTŪROS PIONIERIS

Atminti dvidešimties metų sukakčiai, kaip sutrūko mūsų spaudos draudimai, aš Jums parašysiu keletą žinelių, kaip dabar jaučia ir galvoja pirmasis lietuvių tautinės kultūros pionieris, daugiausia pastangų dėjęs jai išvaduoti, inžinieris Petras Vileišis. Minėtinas tai asmuo. Apie jį rašyti lygu apie visą lietuvių tautą kalbėti.

Petrui Vileišiui dabar eina septynios dešimtys ketvirtieji metai; gimęs į pačią pabaigą 1850 m.[1] Pasvalio parapijoj. Tad dar nepersenęs. Tiesa, normalų žmogaus gyvenimą mena esant iki

75 metų; vis dėlto kiek tai turime garbingų senių 80 ir daugiau metų! P. Vileiši jau nuo šių Naujų metų laiko įveikęs nelemtas senatvės reiškinys – skleroza. Ji buvo paguldžiusi P. Vileišį į patalą, kuriam laikui atėmusi nuovoką ir narių laisvumą. Dabar paleido gerokai sulysusį, susilpnėjusiom akim ir susilpnėjusia atmintimi. P. Vileišis tebetarnauja Inžinierių korpuso viršininku Susisiekimo ministerijoje, tebeorientuojasi, tebegalvoja, be sekretoriaus tačiau vienas pats nebepadirba. Puikiausiai tebeatmindamas visą praeitį, ima ir nebeištaria kai kurio paprasčiausio žodžio, kaip va: Basanavičius, Palanga; kai padedi juos ištarti, ilga, inteligentinga kalba toliau laisvai plaukia.

Drebančiom rankom kurias sigarėlę daugiau gal savo susijaudinimui suvaldyti. Į tai dabar greitas. Ima pasakoti nevykusius, be vilties savo žygius, savo pažeminimus vaikščiojant po cenzūros komitetus ir po ministerijas, ir ima lūpos virpėti ir padrėksta senos akys.

Ak, kokios tai brangios ašaros, kiek gražios tėvynės meilės jos reiškia, kaip brangius rodo buvus jo žygius! Taip ir norisi pulti tam doram seneliui patriotui ant kaklo, apkabinti, pamieluoti, pasakyti, kad už maskolių beširdybę šiandien lietuvių tauta jam atsimoka – širdžia. Glamonėti tai aš jį glamonėjau, bet apie tautą nieko nesakiau. Mūsų tauta dar nežino ir nelabai tenori žinoti, kaip baigia amžių jos kultūros pionieriai: P. Vileišis, J. Miliauskis, T. Žičkauskas[2] ir kiti tokie.

– Indiferentė buvo visa mūsų tauta, kai aš pradėjau veikti. Niekas manęs neragino, neprašė, nesiuntė eiti, prašyti, reikalauti. Ką esu daręs, daręs savo paties sumetimais, vienos savo širdies raginamas, savo išmanymu ir savo paties atsakomybe...

Kalbėjo man P. Vileišis, džiaugdamasis, kad aš jį aplankiau š. mėn. 17 d. Jis dabar gyvena pas savo sūnų Vytautą[3], Kauno ruožo gelžkelio viršininką, ties pat stotimi. Erdvas, gražus, aukštas medinis gelžkelio namas, puikus sodelis, gyvybės pilna stotis.

– Išėjau iš savo buto su žmona. Ilgu ir klaiku darosi vienam nuošaly. Čia man ramiau su sūnum ir sūniene.

Tas vienas jam Lietuvoje belikęs vaikas, tebemokąs pagerbti garsųjį savo tėvą, kitą kartą vadintą „nevainikuotu Lietuvos

karalium". Miela buvo matyti, kaip Vytautas, jau brendęs vyras, su pagarba bučiuoja senam savo tėvui ranką, pasisveikindamas, kaip tėvas švelniai, patenkintas atsiliepia:

– Sveikas, vaikeli.

Nors tiek paguodos už visą katorgos darbą šeimynai aristokratiškai išlaikyti. Kiti vaikai nutolo nuo tėvų[4]. Vyriausioji duktė – lenkė. Ji valdo tėvo polocių Vilniuje, o lietuvių vardo, girdime, nepripažįsta demonstratyviai.

Kai aš rašiau savo paskaitas apie draudžiamąjį laiką, daug žinių ėmiaus iš P. Vileišio; bet daug liko nepatikrintų, nes kai jas spausdinau, P. Vileišis buvo be vilties ligonis. Daug nesąmonių ir perdėjimų yra ir kiti paskelbę. Tai mane paskatino vieną sykį nueiti ir grynąją, plikąją teisybę patirti, kurį būtent vaidmenį bus P. Vileišis pavaidinęs pačioje paskutiniojoje akcijoje už išvadavimą lietuvių raidžių iš maskolių nelaisvės. Lygiai tokios pat intencijos būta ir gerbiamojo P. Vileišio širdyje. Ir jo norėta su manim dar kartą pasikalbėti, nes man buvo pavedęs ir pirmesnes savo žinias.

– Norėjo mane interviuoti „L. Žinių" redaktorė[5]. Nesutikau. Atsakiau, viską susakęs kun. Tumui, klauskitės jo. Destis faktus, o juos gražinti, didinti būtų tik meluoti. Aš ne tam.

Tiesa, P. Vileišio vienų faktų sočiai gana, kam da čia priedų.

Radau P. Vileišį pasitiesusį „Krivulės" 4 numerį spaudos sukaktuvėms paminėti[6]. Tas numeris, matyt, labiausiai jį nuramino.

– Žiūrėk, štai parašė Pr. Mašiotas[7]. Jis parašė savo žanru, pasakos pavidalu, bendrai, be faktų. Čia svarbu faktai, ir tiktai faktai. Jie aiškūs ir nenušviečiant. Matyt, aš nepakankamai aiškiai ir plačiai išdėsčiau savo rolę spaudos atgavime, kad vis daroma klaidų tai minint. Malonėk tad mano vardu paskelbti visuomenės žiniai; jei nori, galiu net pasirašyti.

P. Vileišio nežinota, kiek vargo ir rūpesčio dėta daugelio daugelio lietuvių inteligentų, asmeniškai įkyriant, publicistika neraminant, teismais spaudžiant, memorialais aiškinant lietuvių spaudos draudimo neteisėtumą ir pačiai imperijai žalingumą. Jis vienas pats, skyrium nuo kitų būdamas Rusijoje, sirgo, jei ne Weltschmerzu[8], tai bent Lietuvos liga. Vienas pats ją ir gydė. Ir

iki šiol kuo giliausiai įsitikrinęs – jis Lietuvai sugrąžinęs spaudos laisvę, padedant vidaus ministeriui Plėvei[9]. Plėvė, girdi, liepė carui pasirašyti, ir jis pasirašė. Kiti, net palankiausi mums ministeriai to nepadarė. Ir nebūt buvę mums spaudos leista, kad jis, P. Vileišis, nebūt tinkamu laiku į Plėvę nuėjęs ir gavęs jo pažadėjimą, nes nebeilgai betrukus, Plėvė buvo užmuštas, ir nebebūt buvę kam užtarti. Ir gailistauja P. Vileišis, kad Lietuvos žurnalai, iliustruodami draudžiamąjį laikotarpį, lyg tyčia neįdeda didžiausio lietuvių „geradario" – Plėvės portreto. Nelabai įtikinau, paaiškinęs, jog carui buvo paduota pasirašyti visų ministerių tarybos žurnalas, ne vieno vidaus reikalų ministerio: Plėvės „nuopelno" nesumažinau. Bereikią tik susekti motyvai, kuriais Plėvė vadavos, pristatydamas carui lietuvių kultūros „reformą". Nebent jis iš tikrųjų buvo tikras lietuvis, kaip reiškia ir jo pavardė – „plėvė". Reikią pasiteirauti jo giminių. Aš buvau teiravęsis jo sesers dukterų Biržų ev. reformatų superintendento Meškausko vaikų. Meškauskaitės nė iš tolo neprisiduodavo esančios lietuvaitės motinos vaikai: „Plevai" reiškią „pelai" ir esą kilę iš čekų, ne iš lietuvių.

– Jei taip, tai aš visai nebesuprantu ministerio Plėvės ypatingo palankumo man ir lietuviams, kai aš beveik visai su juo nebuvau pažįstamas, – tarė bejėgis.

Štai kuriuos žygius P. Vileišis buvęs padaręs dėl lietuvių spaudos atgavimo pačioje pabaigoje XIX amžiaus.

– Datų nebeatmenu, patikrinti nebegalima, bolševikams mano butą Vilniuje išpūstijus. Galėjo tai būti 1898 ar 9 metai, kai aš galutinai mečiau Glavnoje upravlenije po delam pečati (Spaudos reikalų vyriausią valdybą) ir pasiryžau pradėti kalvariją kitais keliais. Parašiau pareiškimą ir nuėjau į Vidaus reikalų ministeriją. Sekretoris, paskaitęs pareiškimą, pasakė įduosiąs aš jį pačiam ministeriui per kitą priėmimą už savaitės. Nuėjau už savaitės. Sekretoris pareiškimą priėmė, bet atsako iš ministerio gauti pakvietė ateiti už dviejų savaičių. Nesupratau ką tai reiškia. Išaiškino paskui patsai ministeris. Jis sakė:

– Dabar jau žinau, kas tamsta esi. Žinau, jog tamsta nieko bendra neturi nei su nihilistais, nei su socialistais, nei su kitais

dar blogesniais. Tuo žvilgsniu valstybei neesi baisus ir kenksmingas. Vis dėlto tamsta savo prašymais sugrąžinti lietuviams senovinius rašmenis darai griežtai nevalstybinį darbą. Prašai, kad Rusijos administracija lietuviškųjų knygų nekonfiskuotų. Kaipgi tai? Pagauna vežantis – ir nekonfiskuoti! Juk tai kontrabanda! Juk jos eina lygiomis su visokiausia kontrabanda. Kontrabandninkus sodiname į kalėjimus. Bet tai keblu. Daug geriau pasiųsti juos į Sibiriją, laisvus, bet prižiūrimus, kad jie ten per penketą metų atprastų nuo kontrabandavimo. Tai ką gi manai, aš važiuosiu į carą ir prašysiu jį – kad to nedarytų, kad paniekintų savo tėvo parėdymą, jį atmainydamas?! Tai nachalstvo (akiplėšrumas)! Ir tamsta nebedrįsk man čia bepasirodyti šituose rūmuose, jei nenori ko bloga susilaukti!

Vidaus ministerio rūmai buvo Morskojoje gatvėje ties liuteronų bažnyčia.

– Kuris gi tuo metu buvo ministeris? – paklausiau.

– Nebeatmenu ir atminti nenoriu[10]. Tai nesvarbu. Svarbu pats faktas, – nekantriai atšovė Vileišis, papratęs vien su faktais skaitytis.

– Išėjau nusiminęs, prislėgtas, pažemintas, užgautas kaipo lietuvis. Ir nebežinojau kur beeiti ir į ką. Taip praėjo į pusantrų metų. Ir vėl ėmiau nerimti, nieko nebedarydamas. Ir parūpo man dabar paklabenti finansų ministerį Vittę[11]. Jis buvo, kaip ir aš, matematikos kandidatas, ir jo tėvas matematikos mokė Vilniuje, kol iškilo į Odesą. Vėl surašiau pareiškimą ir nunešiau Vittei. Vittė paskaitė ir sako:

– Tai mane interesuoja. Prašom ateiti per sekantį priėmimą pasikalbėti.

– Nuėjau kitą kartą. Interesantų galybės, visi laukia, visi laiko neturi. Ir sako vėl:

– Žinai ką: čia nieko gera nebus, čia mums kliudys. Geriau ateik į mano butą laisvą valandą. Žinai, kur aš gyvenu?

– Žinau, Ekscelencija: Kamename Ostrove.

– Nuėjau 6 valandą vakarą. Ir ėmėm plačiai ir smulkiai svarstyti, kaip ir kiek svetimi žmonės, vokiečiai, spausdina lietuviams vienų maldaknygių, kiek Rusijos kapitalo išeina visai be reikalo į

Prūsiją, o galėtų palikti namie, jei nebūtų draudžiama spausdinti lietuvių knygas Rusijos sienose. Kaip vokiečiai naudojasi J. Zavadzkio[12] vilniškio firma ir jo vardu leidžia visokių „kenksmingų" dalykų. Vittė sutiko, jog tikrai geriau būtų, kad taip nebūtų.

– Kurią dieną, – sako, – būsiu pas ciesorių, visą dalyką jam išdėstysiu ir patarsiu, kad esamąjį įsakymą atmainytų. Ateik Tamsta rytoj...

– Nuėjau kitą kartą. Vittė mane sutiko suerzintas.

– Prašiau, – sako, – bet nesutiko. Man labai gaila. Bet aš tik ministeris, ne įstatymų leidėjas, tai ką gi galiu padaryti?

– Ir vėl praėjo daug laiko, nieko nebeveikiant. Tai buvo gal jau 1902–3 m. Štai gaunu žinią, vidaus ministeriu tapęs geras mano pažįstamas Vilniaus generalgubernatorius kunigaikštis Sviatopolk-Mirskis[13]. Aš pas jį būdavau vienas ir su baronu de Bay. Jis mane visados labai rimtai traktavo. Be to, jis gyveno Moikos gatvėje, nebe ten, kur man buvo griežtai uždrausta ateiti, į Morskąją. Tai nuėjau. Žmonių jūra. Vis dėlto mane pasišaukė. Padaviau prašymą. Jis liūdnas.

– Ponai, asmeniškai aš nieko negaliu padaryti. Aš juk atstovauju – ministeriją, kur žmonių yra kitokio nusistatymo.

Baisu pasidarė. Išėjau, kramtydamas sau pirštus: koks aš mulkis buvau, kad anksčiau, kol Mirskis netapo ministeris, nėjau įraginti jo, kad mūsų reikalu eitų į carą – savo vieno atsakymu, kol nebuvo apsistatęs atsakomingais žmonėmis.

Paskui girdžiu, jau Plėvė ministeris, visų Rusijos žandarų generolas, tad baidyklė lietuviams. Eiti ar neiti? Sunku nėjus; einu. Ties rūmais daugybė automobilių ir tokia daugybė žandarų, kiek niekados neesu matęs. Baisiai nesmagu. Laukiamoji salė pilna žmonių. Padaviau trumpai išdėstęs, kaip ir visados darydavau, prašymą. Plėvė visą ištisai perskaitė, uždavė du klausimu ir trumpai tarė:

– Tamstos prašymas bus patenkintas; raidės, kurios jūsų raštui buvo pritaikintos ir ilgai jūsų vartotos, bus jums sugrąžintos.

Reikėjo matyti, kaip giliai aš jam nusilenkiau! Kaip jis man patiko jau tada, kai tik mano prašymą skaitė! Ramus, energingas veidas, baisiai panašus į Vilniaus daktarą Raduškevičių. Už

savaitės jau buvo mums spauda leista. Taip padarė Plėvė, padėjęs ant mano prašymo palankią savo rezoliuciją ir liepęs carui patvirtinti. O, kad ir dabar būčiau pasivėlinęs, tai spaudos nebebūtume gavę. Plėvę veikiai, už 6 savaičių, užmušė, o su Stolypinu[14] nebuvo ko nė kalbėti. Tai buvo chamas, karjeristas, lietuvių priešas. Jis man senai nepatiko, ir aš pas jį nė eiti nebūčiau ėjęs. Bet ir jį Kijeve užmušė.

O kaip mums svarbu, kad spaudos leidimą gavome keliolika metų prieš revoliuciją! Per revoliuciją būtume be jokių malonių ją gavę, bet būtume buvę neprisirengę pasinaudoti spauda ir pavaidinti tą vaidmenį, kurį dabar pavaidinome.

– Ar teisybė, būk spaudos atgavimas tamstai atsiėjęs 35 000 rublių. Būk tamsta vienam mūsiškiui, kai jis pasididžiavęs kovos išdavu – spaudos laimėjimu, tamsta atsakęs: „Mes spaudą ne iškovojome: mes, ponuliai, ją pirkte nusipirkome..."

Į tai P. Vileišis gyvai atžėrė:

– Neteisybė! Nė trijų skatikų gyvais pinigais neesu prikišęs, rūpindamos spauda. Na, tais reikalais važinėjau, vaikščiojau, bet ne vienais jais; tai pinigais neįkainojama. Du tris kartus teko kuris ministerijų valdininkas pasikviesti į „Francijos" viešbutį ir liuosiau išsiteirauti žinių. Mokėjau už pusryčius ar pietus. Gal kam paskolinau kokią tūkstantėlę. Bet paprikų niekam neesu davęs. Žinių iš ministerijų man pačiam reikdavo...

– Dabar kas iš manęs beliko? Nebepaskaitau nė laikraščių, esu atsilikęs. Jei nepagerėsiu per šiuos metus, tai jau geriau, kad Dievas ir visiškai atsiimtų...

Taip sakė, bet, matyt, dar norėjo gyventi. Tikėkimės gerbiamąjį mūsų patriarchą dar pagyvensiant, dar palaikysiant gyvąją mūsų vargų tradiciją.

IŠ LIETUVIŲ–LATVIŲ VIENYBĖS DRAUGIJOS DARBŲ

Lietuvių–latvių vienybės draugijos visuotinasis susirinkimas VI – 13 ir lietuvių latvių suderinimo Kongresas Rygoje VII – 25–27 d.

Apie gretimuosius kaimynus lietuvius ir latvius skeptikai visaip pakalba. Gyvenimas tačiau eina sava vaga, derindamas ūkio ir kultūros dalykus. Politikai, ekonomininkai ir kultūrininkai tiesia sau iš abiejų pusių rankas, sparčiai eina abiejų tautų difuzija, vieni atvykę į kitų šalį esti visuomenių pageidaujami svečiai. Ir tai nebe pirmi metai.

Lietuvių–latvių vienybės draugija š. mėn. 13 d. penktadienį, 6 v. vakarą, primygtinai šaukia visus savo narius, „Dainos"[1] dalyvius, ekonomininkus ir kultūrininkus susirinkti Universiteto salėje ir aptarti šios vasaros kampaniją.

Dienotvarkėje stovi:

1. Liet.–lat. vien. dr. apyskaita ir naujos valdybos rinkimas.

2. Bendra ekskursija į Rambyno kalną š. mėn. 24 d., latviams į Kauną atvažiuojant po 20 d.

3. Susidarymas organizacinės komisijos galutinai prisiruošti į liet.–lat. Kongresą.

Apie šį Kongresą dar bent kiek žinių.

Rygoje prirengiamasis darbas senai jau dirbamas, bet kai kurie Kongreso darbų klausimai reikia mums skyrium Kaune išspręsti, savajame prirengiamajame komitete, ypač referatų klausimai.

Visi Kongreso darbai suskyla į dvi sekcijas: 1) į ekonominio ir 2) intelektualio susiartinimo darbus. Iš pasižadėjusių referuoti klausimus reiks pasirinkti kai kurie savo referatams paskaityti pačiame Kongrese; kitų referatai eis tiesiai į spaudą, į Kongreso darbų knygas. Kongrese teks skaityti tik apie dalykus, tiesiai nušviečiančius suderinimo vienybės klausimus; labai specialieji referatai juoba teks tiesiai spausdinti, tepranešant kongresui jų turinį.

Latviai kol kas yra sutarę per Kongresą paskaityti ekonominio susiartinimo klausimais: 1) apie žemės ūkio padėtį Latvijoje (lekt. Storcas); 2) apie žemės reformos eigą (l. Cirulis); 3) apie pramonės padėtį ir josios perspektyvas (l. Deidelis); 4) apie finansinę politiką Latvijoje; 5) apie muitų uniją; 6) apie Latvijos prekybą su užsieniais; 7) apie gelžkelius ir k. Intelektualiojo susiartinimo klausimais: 1) lietuvių–latvių intelekt. susiartini-

mas (prof. Plakis); 2) trumpa latvių meno apžvalga (G. Škilters); 3) Latvių ir lietuvių kalbos (prof. Endzelinš); 4) apie Baltijos valstybių folklorą (prof. Šmits); 5) Lietuvos istorijos reikšmė Latvijos istorijai (J. Berzinš) ir k.[2]

Iš mūsų pusės tiesioginai ar netiesioginai pasiūlyta referatai: 1) prof. E. Volterio, – apie kuršį Rėzą; 2) prof. M. Biržiškos – apie Lietuvos folklorą; 3) prof. P. Matulionies – apie Lietuvos ir Latvijos žemės reljefą; 4) kun. dr. Gaigalaičio[3] – apie Daukantą; 5) K. Būgos apie lietuvių latvių tautos ekspansiją; 6) V. Bičiūno – apie naujos rūšies teatrą; 7) Bružo[4] – apie šaulių organizaciją; 8) P. Galaunės – apie dabartinį lietuvių meną; 9) L. Giros – apie lietuvių teatrą. Sutkaus[5] ir k. Visa tai jau metas oficialiai suregistruoti, sugrupuoti ir pranešti Rygos komitetui.

Lietuvių „Dainos" koncertas turi sudaryti Kongreso programos dalį, neįvykus ketintajai lietuvių meno parodai Rygoje.

Tad darbo daug, o laiko jau maža. Skubėkime į šį susirinkimą, nelaukdami atskirų pakvietimų.

BIRŠTONO PATOGUMAI IR ĮDOMUMAI

1922 metais aš pirmas pasiskubinau pasinaudoti Birštono kurortu[1]. Tada jis buvo vos tepradedamas tvarkyti, o ligonių ir pusligonių kaip tyčia buvo suvažiavę daugybė. Teko pritirti daug nemalonumų; nekantriosios žydės šaukė: „Nu, čia greičiau susirgsi, nei išgysi!" ir grįžo namo, pasižadėdamos daugiau Birštono nebelankyti. Apie Birštono kurorto trūkumus ir aš tuomet daug rašiau, rimtai ir juokais; vis dėlto išsivežiau iš ten graudžių atminimų ir gilaus dėkingumo. Visa tai per ilga stiprėjo, ne nyko, nes buvau per vasarą įdomiai prasiblaivęs ir žymiai pasitaisęs sveikatą. Pusei metų praėjus po kuracijos, aš mačiau, jog artritizmas kone visiškai pabėgo iš mano pirštų. Visa tai man sakyte sakė Birštono kurortą, nors tingiai ir mažomis lėšomis atstatomą, patį savaime įgarsėsiant ir būsiant Lietuvai tikra palaimos vieta. Lygiai stipriai tikiu ir Pasvalį tapsiant Lietuvos garsenybe.

1923 m. Birštoną tvarkė daktaras Povilas Kairiūkštis[2], bet svečių turėjo mažiau, visi dar atminė pereitus netvarkos metus. Šiemet svečių jau daugiau, nors galėtų būti trissyk tiek, ir aš jau drąsiai skelbiu: šiemet man nebetenka išgirsti nė vieno pasiskundimo čia pat; manau, kad ir paskui niekam neteks griaustis, kam jis buvo vasaros sezoną praleidęs Birštone kurorte ar tik pravasarojęs Birštone. Visų veidai ramūs ir patenkinti. Pernykštis dr. P. Kairiūkščio darbas ima duoti vaisių. Vonios perdirbtos puikiai, bene visų gražiausias Lietuvoje parkas sutvarkytas, gydytojai net keli praktikuoja, viskas funkcionuoja reguliariai kaip laikrodis. Kurorto administracija mandagi, net meili, tarnautojai palankūs ir nesugižę, dukart per dieną griežia visai įmanomu orkestru. Ir gyveni čia žmogus kasdien didėjančiu džiaugsmu, jog ne kur kitur atvažiavai gydytis ar tik pasilsėti. Ir visi vienan balsan stebisi kauniečių aklumu, kam jie savo pašonėje bevelija visokias kiaulides panemunėmis, neg majestotingą ir visais atžvilgiais patogų Birštoną. Nebepateisina jų nė susisiekimo nepatogumai: kas dieną iš Kauno išeina ir grįžta bent keli automobiliai ir karietos. Automobiliais atlieki per 1 – $1^3/_4$ val.; na „karietkos" savo amžių yra jau atgyvenusios ir jos metas pakeisti kuo pavirkesniu.

Ir mūsų dailininkai ima jau pasergėti Birštono gamtos brangenybes. Štai p. Kajetonas Šklėrius nepailsdamas škicuoja Birštono reginius ir žmones; žmonėms jis patiekia tuos pat gamtos motyvus. Štai fotografas mėgėjas Marčiukaitis[3] rankioja vis įdomesnių reginių: žiūrėk, bus jau kelias dešimtis surinkęs į tiekiamąjį Birštono albumą ir vis teberanda didesnių įdomybių ir akį veriančių grožybių. Itin vykusias jo fotografijas jau nebe vienas mūsų žurnalas yra dėjęs. Bereiktų mums poetų, kurie sonetais išdainuotų tuos jausmus, kurių kupinas esi, beslankiodamas Birštono panemunėmis.

Burtininkė gamta Nemuną čia suraizgė kilpomis, viena labai didele, kitomis mažomis, iškeldama upės skardžius tai iš vienos, tai iš antros pusės. Trijų dešimtų sieksnių skardžiai, stati, negailestingai upelių sukapoti, sudarinėja tiesiog pasakingas „skiauteris" ir piliakalnius. Jų nė pilti nereikėta, tik naudokis kalno

cilinderu, iš visų keturių pusių staigiu, neįlipamu, 20–30 sieksnių aukščio; nei kopėčiomis, nei kitomis priemonėmis piktuoju nepasieksi jų viršaus, kur bus susimetę keli šimtai žmonių gintis.

Ir Birštone būta net trijų tokių piliakalnių: pačiame parke jau žinomasis istorinis Vytauto piliakalnis, iš po kurio gausiai trykšta taip pat jau gana plačiai žinomas mineralinis vanduo gerti ir maudytis; antrapus prieniškės kilpos mitologinis Kerniaus piliakalnis, ties Kernuvėmis (Kiernowo), jau baigiąs susmukti į Nemuną, ir birštoniškėje kilpoje populiariausias žmonėse Paverknių piliakalnis. Visi trys – vos trijų kilometrų plotyje, tiesiai einant, bet 20–25 kilometrų ilgyje, Nemunu plaukiant.

Piliakalniai istorininkams, Kernuvių skiauterys, lygiai kaip ir Rumšiškių skiauterys geologams ir meteorologams duoda keletą dar neišspręstų uždavinių. Gana jau būtų tenkintis vienu beprasmiu nustebimu. Laikas pasiklausti, kodėl čia, ne kitur vėjai išpūtė skiauteris, kodėl čia XIII amžiuje organizavosi viena pačių pirmųjų Lietuvos kunigaikštijų (księstwo Kiernowskie, jei neklystu, pas Narbutą)[4]. Bet ir pačių Nemuno kilpų forma taisyklinga, vienoda, karafos gurklio pavidalu, nemažas uždavinys geologams išspręsti. Žiūrėk į jų viršūnes iš Kernuvių ir Paverknių ir galvok, jei jau pavargai nuo įspūdžių.

O parėjęs mamo, džiaukis uogomis, pieno ir paukščių produktais, kurių čia kas dieną prineša apylinkės moterys daug ir pigiai. Kas gali įsitaisyti savo virtuvę, tam Birštone daug pigiau ir patogiau pragyventi neg kitose panemunėse, kad ir arčiau miesto. Ir nebetolimoje ateityje čia knibždėte knibždės vasarojančių ir ligonių. Kuracijos kursas pradėti dar ir dabar nevėlu.

Šiemet kurorto direktorius – dr. Brundza.

RUOŠKIMĖS Į LATVIŲ–LIETUVIŲ KONGRESĄ 25–27 D.!

Pernykščiai dalyviai lietuvių ekskursijos į Rygą[1] iki šiai dienai tebeatmena, kiek malonių, dažnai pakilių valandų buvo prityrę per tris dienas viešėdami pas brolius Latvių–lietuvių sąjungoje,

kaip tirštai buvo paįvairintas tasai buvimas viename maloniausių pasaulio miestų – Rygoje. Ten viskas didžia: miestas didelis, Ūkio paroda didelė, dainų šventė didelė. O patys latviai – viena mažųjų tautų. Kultūra, lyg mielės, maža tašlos iškelia, kad net virsta per duonkepės utarus. Kultūra latvius, estus suspiečia į vieną krūvą ten, būtent kur reikia, kad matytųsi jų daug.

Šitas mokėjimas solidariai dirbti kurį vieną sumanytąjį darbą, tas patvarumas dirbti jį ne tam sykiui, bet per kelias dešimtis metų iki matysis darbo rezultatai, – tai didelė mokykla mums, dar maža tegavusiems progos solidariai ir vikriai padirbėti savosios kultūros naudai.

Latvių estų mokykla mums prieinamesnė, suprantamesnė. Ji sakyte sako – kiek tiek pastangų ir štai kaip netoli geri išdavai! Didžiųjų tautų pasiektieji rezultatai dažnai mus tik prislėgia. Kur čia jums, paliekuoniams, mus bepavyti sakyte mums sako Berlynas, Paryžius, net Praha. O pasirodo galima esama vytis ir senieji kultūrininkai.

Lietuviai būdavo svetingi; atseit mėgdavo svečiuotis; jiems didesniame būryje linksma būdavo. Pokyliai ir dabar mus apsčiai sukviečia į vieną vietą. Latvių–lietuvių sąjunga žada tokį garbingą ir nenuobodų pokylį, kokio negali duoti jokia vieno žmogaus pramonė: jie žada dvasišką pokylį dviejų kultūrų susisėbravime, paįvairintą tokiu divertismentu, kokio tegali duoti didžiulis ir senas kultūros centras. Pasidalinus pasiektaisiais kultūros rezultatais, gauni visa tai praktikoje pamatyti teatruose, muziejuose, dainų šventėje, ekskursijose į malonybes.

Lietuviai, susilaukę tokios progos, kada jie laukiami, kada jie išleidžiami visokiais patogumais ir palengvinimais, turėtų šimtais, jei ne tūkstančiais pakilti į tą retą pramogą. Juk išlaidžiai mažų mažiausi, ketvirta dalis kelio, savi traukiniai, nemokamos vizos ir nemokamos regyklos palankių mums žmonių sostinėje.

Jei tad norime gauti sau paminklą ilgam laikui, kas tik tesi pasiliuosuoti nuo savo pareigų toms trims dienoms, visus prašom asmeniškai ar raštu užsirašyti Latvių–lietuvių kongreso dalyviais ar svečiais. Griaustis neteks, o dėkavonių gal daugiau pareikšite, neg pernai buvo man pareikšta.

PANEMUNĖS. Panemunės katalikų bažnyčiomis keleivių akims šviečia, lygu Pareinės baronų ir grafų pilimis. Nuo vienos bažnyčios matai kitą, lyg senovės piliakalnių signalus. Jos eina abiem pusėm didžiulės upės, rodydamos, kuriuo Vakarų Europos kultūra ėjo gilyn į Lietuvą, drauge su ja ir mėgintojai pavergti laisvą šalį. Tad Nemunas Lietuvai ne tik kelias į šviesųjį pasaulį, bet ir gražioji senovės kalba. Kas kalnas, tai istorija, o visoms toms istorijoms pažymėti – bažnyčios, atsiradusios pirmiau įgyventosiose vietose. Atimk bažnyčias iš panemunių, ir jos apmirs žmonių vaizduotėj, nors paliks tie patys aukšti krantai, tos pačios staigios skardys, tie patys jau nuplikinti ar dar medžiais tebežaliuoją kalnai, tarp kurių plaukia Nemunas.

NEMUNO KILPOS. Antra Nemuno ypatybė, kurios kitur nerasi, tai, kad jis tarp Birštono ir Nemajūnų lyg sukrus siūlas pamestas. Žemės keliu tarp Birštono ir Nemajūnų šeši km, o upe bene 84. Vaizduokis dabar, kaip jis čia gauna susiraityti, kokių pridaryti vingiais vingių, kad išsitektų visu savo ilgumu čia atsigulti. Sako, technikai panaudosią tą gamtos žaismą visai Lietuvai elektrifikuoti; tada Birštono vardas bus tariamas kasdien bet kurio lietuvio.

BIRŠTONAS PRAEITYJE. Ir be to Birštonas jau yra senai įgarsėjęs. Senovėje Birštone buvęs Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto būklas. Birštono piliakalnyje, viename pačių aukštųjų Lietuvoje, Vytautas turėjęs medinę pilę, gerai paruoštą Nemunui ginti nuo neprašomųjų valkatų, o šiaip jau gyventi ir medžiojimo laikais. Milžiniškos girios, daubos, tarpukalnės tuolaik buvusios pilnos didžiųjų žvėrių. Net karalius Kazimieras Jogailaitis[1] vieną kartą čia visą žiemą pragyvenęs su savo šeimyna.

REGINIAI. Reginiai nuo Vytauto piliakalnio ir gretimųjų jam aukštumų gali patenkinti bet kurį gamtos mėgėją, bet kurią artistišką dvasią. O tos dvasios mūsų kunigaikščiai, tikri lietuviai,

buvo kupini. Lietuvio siela nemėgsta suspausta; jam pirmutinė gražumo sąlyga – kad „tai matytųs". Na, ir matos gi nuo Birštono aukštumų ne tik gražūs Birštono šlaitai, bet ir gilyn per daug km, kur kalnų kalneliai, o reginio jie vis dėlto neužstoja. Šitos regimos tolybės lietuvį, išvargusį ankštuose miestuose, be kitų vaistų, jau pagydo, atverdamos jo sielą, grąžindamos jam, kas įgimta.

BIRŠTONO TOPOGRAFIJA. Birštonas Alytaus apskrityje, pirmiau Trakų, kone pusiaukelėje tarp Kauno ir Alytaus šašiejumi per Prienus. Yra ir kitas kelias, tolesnis, per Rumšiškes, Kruonius, Jiezną, antra puse Nemuno. Nuo Kauno 35 km, nuo Prienų 6, nuo Nemajūnų 6, nuo Alytaus 28 km.

Nemunas čia plaukia tiesiai iš vakarų į rytus, tuojau už jo pasisukdamas į šiaurę, darydamas vingį, apaugusią senu pušynu. Ta kilpa stebėtinai atmena mums Vilniaus Žvėryną ar Užvingį, o Neries vingiai – šiuos Nemuno vinguriavimus. Birštonas dešiniajame aukštajame krante, kurs gerokai atsitraukęs nuo upės. Upė išriečia tą krantą į rytus, palikdama geroką slėnį, drėkinamą iš aukštumų zliaukiančiais vandenimis. Vienoje vietoje tarp Vytauto kalno ir bažnyčios bei miestelio aukštumos jie padaro gilaus dumblo balą, kur iš lygios vietos muša penki šaltiniai – verdenės verda.

UŽUOVĖJA. Toks Birštono, lyg Jaltos į Ai-Petri[2] kalną, įsprausto į išriestą krantą padėjimas kuo geriausiai atitinka kurortui, visiškai užstotam nuo žvarbiųjų vėjų: iš dviejų pusių aukštumos, aukščiau linkės medžių; iš šiaurės, anapus Nemuno, senas pušynas, iš ketvirtos – miestelis ir jaunas pušynas.

SAUSUČIAI SMĖLYNAI. Tuoj už miestelio gilūs sausučiai smėlynai, apaugę nebemažomis pušelėmis. Tai simpatingiausia vieta per kiaurą dieną vaikams smėlyje nardytis ir žaisti, bronchitikams pušų sakais kvėpuoti. Antrapus Nemuno jau tikra giria, pilna visokių uogų – žemuogių, bruknių, mėlynių, kačuogių ir visokiausių grybų. Ten irgi smėliai. Kam sausumoje būti, kam

uogauti, kam grybauti, o visiems ozoną gerti, sakais gaivintis. Ten gražu ir net majestotinga. Netoliese už miško yra taip pat aukštumų, nuo kurių nenori nulipti.

SAULĖS IR ORO TYNĖS šilo ir šilelio užuovėjose – pigi ir naudinga priemonė kūnui užgrūdyti. Šildosi, nuošalius pasirinkę, vaikščiotojų aplenkiami. Nereikia nė būdelių. O apsivilkusiems, dviejų km promenada šilu palei Nemuno krantą, kairįjį, kurs čia irgi gana aukštas. Po tavim ramus Nemunas plukdo savyje skaisčią saulę, nuo tavęs bėga tolumos reginiai. Tai be galo ramina nervus, prablaivo ūpą.

GYDOMIEJI VANDENS. Birštono balos šaltinius apylinkė senai jau laikė gydomais ir naudojosi bačkomis veždamies tynėms (vonioms), mazgodamies skaudamas vietas, gerdami net. Bet plačiau įgarsino juos tik 1846 metais Vilniaus gydytojas B. Bielinskis. Jis pirmas ėmė savo ligonius, reumatikus, artritikus, neurastenikus, pilvo ir pūslės ligomis sergančius, siųsti į Birštoną ir pats buvo nustebęs gerais rezultatais. Jam garsinant, buvusieji Vilniaus universiteto profesoriai ėmė Birštono vandenis tirti: tai buvo Abicht ir Adomavičius[3]. O paskui juos nesiliovė Birštono vandenų domėjęsi visoki mokslo vyrai iki pat šių dienų: Weber-Mayer, Johansonn, Rennard, Radeckis, Serkovskis, Šablovskis, Rusų Med. Tar.[4], Vilniaus ir Lenkų gydytojų draugijos ir sąjungos; pagaliau tą darbą nuodugniau varo Lietuvos universiteto prof. Juodakis[5].

KVINTOS ĮTAISYMAI. Lygiai su pirmaisiais Birštono vandenų ištyrimais, ligi tik paaiškėjo gydomosios jų ypatybės, dvarininkas Bartusevičius (Bartoševičius) išnuomojo iš klebono 15 ha verdenės ir šoko steigti čia kurortą. Visą Birštono lomą ir Vytauto piliakalnį apsodino vaisiniais ir šiaip jau medžiais. Užsodino sodą ir parką, išvadžiojo daugybę alėjų; vieną ilgą įvažiuojamąją iš šašiejaus, šešias iš centro, kelias pakraščiais parko. Beržų alėja pačia upės pakrante ir dabar stebina savo gražumu. Jai fotografuoti nėra galo. Beržai, liepos, klevai, kaštanai, eglės, skroblai

sudarinėja vis kitokią alėją. Daugybė kitokių augmenų tarpsta molinėje Birštono lomoje, lyg būtų rūpestingai maitinami trešiami. 1874 m. tą vietą iš konsistorijos atpirko Jonas Kvinta[6] – ir dar daugiau pristatė tame parke trobesių tynėms, butams gyventi, kontoroms administracijai. Ir Kvintų laikais Birštonas pagarsėjo daug plačiau neg Lietuvos sienos. Varšuva, Petrapilis kasmet čia susiųsdavę po 1–2000 ligonių ir vasarininkų.

VONIŲ RŪMAS dviem sparnais turėjęs 72 vonias trijų rūšių, destis koks jų įtaisymo patogumas. Iš keturių kalnėnų balos šaltinių vanduo renkamas į du dideliu rezervuaru. Iš jų garine mašina traukia vandenį į milžiniškus aukštai iškeltus kubilus, tuo pat garu jį ten šildo ir tiekia karštimo visoms vonioms. Vonių rūmas stovi pačiame paupyje, tad lengvai gauna minkšto upės vandens praustis; lengvai ir suvartotą vandenį į upę nuleidžia. Šaltinių vanduo kietas, nemuilija. Kas dieną tame rūme ligonys gaudavę po 400 vonių.

Į MÜLLERAITĖS-KOCHANOVSKIENĖS[7] rankas Birštono kurortas atiteko 1905 metais. Ji iš pradžių ne mažiau rūpinos, dabino ir gerino kurortą, už kurį gavo Kvintai atiduoti didelį dvarą ties Dotnuva. Bet ištikęs Didysis karas viską sustabdė. Ligonys nebegalėjo lankyti gydomosios vietos, ir jis per aštuonerius metus išbuvo visiškai apleistas. Daugybė trobesių buvo tyčia nugriauta, kitų durys, langai, apkaustymai nuvaginėta; pratekę stogai supūdė lubas ir grindis. Vonių rūme nebeliko nė vieno metalinio daikto. Pati Lydija Kochanovskienė pardavė 7 trobas, kol atsirado *Lietuvos Valstybės rankose*. 1922 m. šiai naudingai ir būtinai tautos sveikatai vietai vyriausybė asignavo nemažą sumą, tuomet dar markėmis, daugiau nei milijoną, ir kibo greituoju taisyti nors vieną dalį vonių rūmo ir nors vieną viešbutį. Tuojau susirado labai daug ligonių, ir tų metų sezonas praėjo labai gyvai, nors didžiausiais nepatogumais. 1923 m. kurortas daug pagerėjo. Vonių rūmas perdirbtas, vonių skaičius padidėjo, parkas sutvarkytas, praretintas, keliai ištaisyti.

DABAR BIRŠTONO KURORTAS, nors dar neturi Europos kurortų patogumų, patekęs į L. Raudonojo Kryžiaus rankas, sparčiai žengia geryn ir žada pavirsti vienu pačių gerųjų gydomųjų vietų, Lietuvai lengvai pasiekiamų. Dabar, be visa to, kas seniau buvo ir tebėra naudinga, galima gauti trejopo patogumo vonių: už 2,50, už 3,50 ir už 5 litus. Pirmos klasės vonios jau tiesiog elegantiškos, nors ir kitos patogios. Administracija ir tarnai jau gana išmiklinti, susisiekimas su Kaunu automobiliais nustatytas. 12,50 litų į vieną galą. Už didelį lagaminą, kaip už žmogų. Karieta veža už 9 litus, bet ji ilgai važiuoja, 5–7 valandas, tuo tarpu kai automobiliu atleki per pusantros ar net greičiau.

Sezonas dabar nustatytas nuo birželio 1 d. iki rugsėjo 1 d., tris mėnesius. Tirščiausia svečių per liepos mėn., o prasiskiedžia pusėje rugpjūčio, stojant mokslo metui. Bet norima sezonas prailginti dviem nėnesiais: gegužiu ir rugsėju, ir per tuos du tiekti medicinos pagalba biednuomenei (kiek suprastinta tvarka), užtat už mažiausią mokestį, kad tik užmokėtų už vandens šildymą. Gražus mūsų rugsėjo mėnuo gali turėti klientų.

Vonių šiemet buvo kasdien pataisoma iki 213 ir kuone tiek pat sezoninių bilietų; reiškia, per liepos mėnesį tiek buvo šeimynų.

KLIMATAS vidutiniškas, vienodas, be didelių skirtumų tarp dienos ir nakties. Turime davinių iš 1905 m. Jie parodė vidutinę temperatūrą per parą: gegužės m. 14,7° R., birželio m. 16,3°, liepos 16,4° ir rugpjūčio 15,2°. Bene 1922 metais dr. Bagdonas[8] žymi: birželio m. 19,4°, liepos m. 20,5°, rugp. 17,6° R. Šiemet, kaip ir 1905 m.

APTIEKA Kurtinaičio rankose; gali aprūpinti visais medikamentais šio ir svetimo krašto.

VANDENŲ VEIKIMAS. Weber-Mayer Birštono mineralinių vandenų lygina Wildungen (Helenenquelle ir Königsquelle) ir Contrexéville[9] vandenų veikimui. Radioaktingumą chemikas J. Sabaliauskis 1911 m. parodė jų santykiu su Kislovodsko Narzanu[10]: kalkinių šaltinių, kurie sunkias iš balos, kur daug dumblo, ir kurių vanduo yra vartojamas tynėms, kaip 7,5 : 17, o chloro

natrio šaltinio (Vytauto), geriamojo, kaip 5 : 17. Versmės, kurių vanduo imamas vonioms, turi daugiau kaip 7,5% sausų liekanų (druskų); jų, anot Johansonno, kuone pusė yra chloro kalkių, 3,5%. Šis šaltinis pradėta naudoti 1878 m., jis duoda į 20 000 viedrų per parą.

„BIRUTĖS" ŠALTINIS senai jau vartojamas, kaip geriausias vanduo, labai gero skonies. Gazuotas daug malonesnis gerti, neg seniau kad buvo „Apolinaris", „Ursus" ir kiti. Ramina nervus. Valstyb. technikos-chemijos laboratorija štai ką tame vandeny rado:

Šaltinio temperatūra 8,25° C. Lyginamasis svoris prie 15° C 1,0009. Reakcija neutralė. 1 litras vandens turi miligramų:

Natrio chlorato (NaCl) – 329,6.
Kalcio bikarbonato Ca $(HCO_3)_2$ – 323,7.
Kalcio sulfato $CaSO_4$ – 190,4.
Magnio chlorato $MgCl_2$ – 134,0.
Silicio dioxido SiO_2 – 19,1.
Oksidacija deguonimi – 1,91.
Aluminio oxido Al_2O_3 – pėdsakai.
Geležies junginių "
Bromidų "
Angliarūgštės liuosos CO_2 "
Kenksmingų junginių nėra.

VYTAUTO ŠALTINYJE (seniau vadinamame „Viktorija") ta pati laboratorija rado:

Šaltinio temperatūra 8,5° C. Lyginamasai svoris prie 15° C – 1,0068. Reakcija neutrali. 1 litras vandens turi miligramų:

Natrio chlorato NaCl – 3846, 4
Kalio chlorato KCl – 382,0
Litio chlorato LiCl – 1,24
Magnio chlorato $MgCl_2$ – 885,9
Kalio bromato KBr – 10,3
Kalcio sulfato Ca SO_4 – 1309,0
Kalcio bikarbonato Ca $(HCO_3)_2$ – 725,2
Geležies bikarbonato Fe $(HCO_3)_2$ – 6,87

Silicio dioxido SiO_2 – 87,0
Aliuminio oxido Al_2O_3 – 6,2
Oksidacija degonimi – 4,02
Jodo junginių – pėdsakai
Mangano junginių "
Angliarūgštės liuosos "
Kenksmingų junginių nėra.

Šitas vanduo stebėtinai tvarko virškinimą, labai stipriai varo šlapumą; gydo vidurius, inkstus, pūslę. To bet kuris pagėręs pritiria labai aiškiai.

Sveikatos departamento duotoji lentelė viename litre (1000 gr) surasta:

	Vonių vandeny (kalkių versmių)		Geriamajame (Chloro natrio vand.)	
	Johanson	Rusų Med. Tar.	Rengardo	Rusų Med. Tar.
Cloro natrio NaCl	0,39652	1,7291	3,7008	3,7
" magnio $Mg Cl_2$	–	0,9319	–	–
" kalcio $Ca Cl_2$	3,52886	1,758	–	–
" kalio KCl	0,05570	0,0557	–	–
Sieros rūgšties kalcio $CaSo_4$	–	1,949	0,7610	0,2919
" " natrio Na_2So_4	–	–	0,5212	0,5218
" " kalio K_2SO_4	1,61729	–	0,0020	0,0022
" " magnio $MgSO_4$	"	–	–	0,4140
Rūgščiosios angliarūgštės kalcio $(HCO_3)_2$	0,66197	2,0745	0,4811	0,9779
Geležies viendeguonio FeO	0,01644	0,0164	0,0151	0,0113
Kalcio deguonio CaO	–	–	–	–
Magnio "	–	–	–	–
Geležies " Fe_2O_3	–	–	–	–
Aliuminio " Al_2O_3	0,00341	0,0034	0,0118	0,0118
Titnago " SiO_2	0,10760	0,107	0,0112	0,0142
Sieros vandenilio SH_2	–	–	–	–
Mangano NH_4HPhO_3	pėdsak.	–	–	–
Organinių dalių	0,0101	0,0101	–	–
Viso:	7,65343	7,6529	5,9451	5,9453

Dabar vartojamasis vonioms vanduo irgi tinka gerti ir bus geriamas, nes dar stipresnis už Vytauto šaltinio vandenį.

EKSKURSIJOS iš Birštono labai įdomios į Kernuvės su liekanomis piliakalnio (2 km), į Verknės tėkmę su Ginkliaus pilele (4 km), į Iezną (ne Jezną) 12 km., į Punią, kur Margio pilė, 19 km, į Alytų, kur Algirdo pilė, 28 km., aplink kilpas Nemunu, laivas per sąsiaurį nuvežant arkliais. Šitoms vietoms aprašyti buvo ir dar bus skyrium straipsniai.

ĮVAIRYBĖS. Kasdien po dukart, kaskart po dvi valandi griežia karo orkestra. Dukart per savaitę šokiai kurorto salėje.
Gimnastika.
Futbolui, kroketui, lontenisui[11] lygumėlės.
Kegelbahn[12].

KURORTO BUFETAS šeria (1924 met.) už 6 litus (triskart valgyti).

PAŠTAS, telegrafas, telefonas.

BUTAI su lovomis ir matracais kurorto viešbutyje po 4 litus (po 5 lit. kas be savo patalo) tiems, kurie daugiau kaip 2 savaiti gyvena. Miesčiuke ir už Nemuno po 200–600 lt. už sezoną; nelygu didumas.

KAS GI DABAR DARYTI SU BŪGOS ŽODYNU?

A. a. prof. Kazimieras Būga, prieš pradėdamas rašyti didįjį savo žodyną, ilgai buvo susirūpinęs, kuris čia metodas būtų tam tikslui patogesnis. Jis mokėjo nusakyti pavyzdžių, kaip žodynų sudarytojai svyruodavę, kaip net po du tris kartus gaudavę pradėtąjį savo darbą ardyti ir iš naujo imtis. Pagaliau nusistovėjo pasigavęs šito metodo: jo žodynas turįs būti lietuvių kalbos

istorija. Šitų žodžių prof. Būga nėra man taikęs stačiai į sumanytąjį žodyną, bet jie krypte krypo ten link, kai jis man ateidamas kalbėdavo iš viso apie lietuvių žodyno prasmę. Prof. Būga vis svajojo apie „thesaurus linguae lituanicae"[1], ne apie paprastąjį „dictionarium"[2]. Bet pilnam žodynui sudaryti reikią ištiso nuolatinio biuro su penketu ar net daugiau kvalifikuotų bendradarbių, kurie nuolatos skaitytų visus spaudos ir rašliavos dalykus ir išrašinėtų vis naujas išraiškas, kol pasidarys bent penketas milijonų kortelių. Tada perkračius jas, paliks bent pusė milijono užrašų žodynui, o visa kita atkris, davę tik patvirtinimų ar neigimų šiam ar tam žodžiui bei metrikos jam – kur ir kas tai yra vartojęs. Tai pat patvirtina ir Būgos užsimojimas spausdinti susyk du žodynu: vieną akademišką, antrą rašomosios kalbos, vartotinąjį. Tačiau veikiai įsitikino, jog dviejų darbų netesės nudirbti, nors antrasis tebūtų ištrauktas iš pirmojo, tik pažymint žodžių kirčius ir kaip kuris žodis natūraliai sutrūksta dalimis, siliabomis.

Prof. Būgos žodynas, kurio pavyzdžiui jis yra davęs penkis didelius spaudos lankus, yra tad ilgo ir gilaus galvojimo išdavas, galutinas jo sumetimas, kuriam galui jis skiriamas. Metodas pasisavintas buvo sąmojingai ir tiksliai; ir jis buvo senai įstrigęs, tai reiškia būdas, kaip jis, jei ne iš pat pradžių, tai bent paklausęs prof. Endzelinio[3], pradėjo žodžius žymėtis. Prof. Būgai tebuvo viena neginčijama kalbos brangenybė: KALBOS FAKTAS ir to fakto konstatavimas rašte ar gyvoje kalboje. Jei rašte, tai kieno ir kur, jei gyvoje kalboje, tai kur ir kieno pasergėtas. Prof. Būgos susirinktoji medžiaga tai tie „17 pūdų" – kalbos faktų; darbas milžinas ir pagrindinis, darbas kruopštus, nudirbtas žmogaus, kuriam buvo duota ypatinga dėmesio dovana ir atidumas. Toks žmogus tegali pasidaryti per ilgus ilgus metus, nuolat trenuodamasis. Žodžiauti – ne grybauti ar uogauti: nuraškei, į krepšį subėrei, ir atliktas kriukis. „Sumeškeriotam" žodžiui, taip vadino savo darbą pats profesorius, reikėjo daug pridėti, kol pateks į skrynią, būtent jis dokumentuoti. Šalia žodžio pasižymėjimo tai antras mokslo svarbumas.

Kam aš visa tai sakau? Štai kam.

Yra labai daug lietuvių inteligentų, kuriems žodyno reikia kaipo darbo įrankio: pasižiūrėti, kaip šis ar tas žodis yra tariamas ir rašomas. Saviškai galvodami, jie pykte pyksta, kam prof. Būga ne taip ketino patiekti žodyną, kaip jiems reikia, kam ne praktikai skyrė. Ir jų balsai šiandien reikalaute reikalauja, kad Švietimo ministerija ar Humanitarinių mokslų fakultetas, jai padedant, sudarytų sparčiai dirbančią komisiją ir per dvejus trejus metus duotų gerą, pilną vien tik vartotinųjų žodžių rinkinį. Prof. Būga tokį teketino duoti, bet jo nepažadėjo. Tokį gerą žodyną antai Vilniuje jau esąs įpusėjęs dr. Jurgis Šlapelis[4], dabar rimtai pasiryžęs sparčiai baigti pradėtąjį darbą. Tam kartui jo būtų ir gana, ir lietuvių praktikų reikalavimai atkrinta.

Palieka, kas ir turi palikti – mokslinis, akademiškasis Būgos žodyno išleidimas, būtent taip, kaip paties autoriaus buvo sumanytas ir pradėtas. Tai padaryti verčia mokslavyrio pagarba. Mes neturime jokios teisės iš šalies sudarkyti planingai sumanytąjį gilaus mokslavyrio, ne kurio pripuolamo lengvabūdžio, darbą. Žodynas – ne pasakaitė, ne „Antanas Valys", kurią pradėjo Gaidamavičius, tęsė kitas draugas, o pabaigė Kudirka[5]. Trijų tėvų vaikas negali būti vykęs, gali gyvuoti – dieną. Žodynui lemta gyventi – amžinai. Už jį turi kas nors mokslui atsakyti. Jis bus cituojamas, juo kalbotyros mokslas remsis. Ką gi mokslas darys atsakomingu, komisijai savotiškai pradėtąjį darbą pabaigus? Kai trys auklės vieną vaiką auklėja, vaikas noselę nusibalnoja ar akį išsiduria. Man „komisijų" darbas būtų visai ne autoritetingas.

Verčia pabaigti prof. Būgos pradėtąjį darbą – kuo greičiausiai spauda fiksuoti mokslo medžiagą, suvartoti milžiniškus užrašus, kad antrą kartą nebereiktų to keblaus darbo dirbti. O gali tekti, nes pasakymas: scripta manent[6] nepritaikomas pelėsiams, žiurkėms ir gaisrams. Mes niekados nesame tikri, kad unikatai amžiams išliks, jei miršta jie, net daugeliu šimtų spauda multiplikuoti.

Prof. Būgos žodynui toliau leisti valstybė turi tuojau asignuoti pakankamai rimtų lėšų, o Šv. ministerija su Hum. mok. fakultetu tuojau sudaryti komisiją sumaningų ir moksliškai sąžiningų žmonių, bet – juodadarbių, ne mandragalvių, kurie prideramu pietizmu paskelbtų – Būgos, ne savo veikalą.

Čia, žinoma, nekalbu apie Būgos turto pasisavinimą. Jį yra paveldėjusi jo šeima, žmona ir vaikai. Tai vienatinis jiems paliktas turtas, iš jo vieno vaikučiai gaus išaugti ir mokslo gauti. Valstybė gaus prof. Būgos knygyną ir rankraštyną tinkama kaina nupirkti.

IŠ LIETUVIŲ KARO METŲ PSICHIKOS

Paskaita

1

Laimingas tas ir garbė tokiam, kas per mokslininkų susirinkimus gali paskelbti galutinas savo tyrinėjimų išdavas. Aiman, aš temoku pirštu tolyn mokslininkus nurodyti:

– Žiūrėkite, mokytieji psichologai ir moralistai: antai nauja, nėkieno dar nepaliesta tyrinėjimo sritis – žmogaus jausmų ir doros kaitaliojimas, veikiant į juos iš oro.

Tai labai įdomu. Kad aš būčiau nors per nago juodymę pamokytas psichologas, aš kolekcionuočiau naujuosius žmogaus sielos apsireiškimus, kaip botanikas kolekcionuoja augmenėlius, žymi visas jų formas ir tų formų atamainas; kaip entomologas renka smulkiuosius gyvūnėlius, o mikrologas tiria ir žymi dar smulkesnius. Aiman, psichologijos reiškinių aš nemoku nei definiuoti, nei klasifikuoti, nei susekti jų šaknių. Tai ir tenkinsiuos, parodydamas tai, kas galima buvo, taip sakant, čiupte apčiupti, kas savaime krito akin ar kas tik dūli mano suvokime.

Žmogaus sielos dugno jokie psichologai dar nėra iškakėję, destis pasiekę, nors tūkstančiai jų iš tos srities semiasi siužetus savo apysakoms ir mėgina duoti psichologinių analizių. Ir niekados ta sritis nebus iškakėjama, nes ji gyva, nuolat evoliucionuoja, mainantis gyvenimo momentams; ypač žymių atamainų duoda, ištinkant nepaprastoms gyvenimo valandoms, kada to nei pats subjektas, nei jo observatoriai to nesitiki.

Mes dažnai pasakome:

– Šisai žmogus tiek jau yra brendęs, jo jausmų drumzlės tiek nusistovėjusios, tiek susitvarkęs, jog iš jo nėra ko belaukia siurprizų.

Tai vienas daugelio konvenansinių mokslo paradoksų ar prietarų. Jei žmogus per ilgesnį laiką vienodai elgės tomis pačiomis, vienodomis aplinkybėmis, tai dar nereiškia, jog jis mokės lygiai vienodai savo stilių išlaikyti ir kitokiomis aplinkybėmis. Be to, dažniausiai mes tik štinkame žmogų taip, ne kitaip pasielgsiant, girdėdami jo paties pareiškimus žodžiais. Kas drąsiai ir karingai kalba ar iš namų neina be revolverio kišenėje, to dar negalime būti tikri, jog lygiai drąsiai puls priešą. Kas balsiai moralizuoja kitus ar pruderiškai[1] piktinasi menkiausiu drąsesniu ir tikresniu žodeliu, to dar maža, kad būtume tikri jo jausmų pagrindo skaistybės ir švarybės. Ir antraip, daug kas definiuojama, nieko nevyniojant medvilniu, tačiau visai nesusitepant savo širdies.

Jausmų apkitimas, paveikus į juos nelaukiamoms išorinėms sąlygoms, dažnai esti pačiam subjektui įdomi naujiena. Įdomu tad daryti eksperimentai ir psichikos srityje. Jei ne daryti, tai bent sekti, kaip pats gyvenimas tai padaro.

Didis rusų juokdarys, dar didesnis psichologas, kuriam lygių reta rasti tarpe pačių garsiųjų beletristų, Arkadijus Averčenka[2], viename savo vaizdelyje „Lakmusinis popierėlis" sako:

– Aš susidarau nuomonę apie žmogų iš tokių mikroskopinių, kitiems neregimų bruoželių, kurie jums, pirmą kartą žvilgterėjus, nieko nepasako. Tikrąjį tiriamojo žmogaus paveikslą tada teišvysi, kada jis atsiras patogiausiose jo ydai aplinkybėse. Kitaip sakant, patirti, ar skysčiuje yra rūgščių, reikia įmerkti lakmusinis popierėlis.

Šis nepaprastas pasaulio karas daugeliui buvo tasai Averčenkos minimasai chemijos analizėse vartojamas lakmusinis popierėlis. Iš kažin kokių žmonių sielos gilybių jis išvertė aikštėn kažin kokių amžių palaikus ir visai kitoje šviesoje parodė paprastuosius žmonių jausmus, tariamąjį skaistybės pamėgimą, giriamąjį patriotizmą ir k. Tikrenybė pasirodė visai kitokia, neg mes tai buvome įsivaizdavę. Mūsų poetizuota ne tai, kas yra, tik tai, kas turi būti; reikšta ne objektyvioji tiesa, tik subjektyvieji pamėgimai ar pasiilgimai.

Vilius Storasta-Vydūnas, aš jį vadinu ne tik dainium, bet ir mokslo vyru, lietuvius apibūdindamas, sako:

– Atminkime, žmonių savumai nėra pastovūs, nepalieka tie patys per visas kartas. Atmainingas žmonių likimas neleidžia žmonių būdui palikti vis tam pačiam.

Tai patvirtina mūsų dėsnį apie jausmų apkitimą. Vis dėlto, kad nebūtų nesusipratimų, turime pareikšti, jog mes nepripažįstame tautinio būdo kitimo iš pat šaknių. Jie kinta tik paviršiuje, tai apsineša kuo, tai vėl pasirodo neapsinešę. Rūšių keitimosi mokslas kalba apie tipų atvirtimą vėl į prototipus. Atminkime Darvino[3] mėgiamąjį balandžių pavyzdį, kurių visos įvairių įvairiausios kūno sudėjimu ir apsiplunksnavimu rūšys per ilgą išsigema ar atsigema į tą patį vienodą mėlynąjį laukinį karvelį.

Man rodos, tasai „mėlynasai karvelis", tos tautinės pirmienos, glūdi kiekviename žmoguje ir kultūra jų nepagali radikaliai atmainyti. Kultūra, sekliau ar giliau veikdama, nepajėgia pasiekti paties žmogaus sielos dugno. Ir šiandieną žmogų regime tuo pat pagrindu, kokį mums literatūra piešia jį prieš du tris tūkstančius metų. Tie du trys tūkstančiai žmonijos biologijoje ir psichologijoje tiek tėra padarę, kiek valandėlė. Žiūr.: psalmus 1[4]:

Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum et in via peccatorum non stetit et in cathedra pestilentiae non sedit[5]. Arba: Liber Ecclesiasticus[6]:

Beatus vir, qui inventus est sine macula et qui post aurum non abiit, nec speravit in pecunia et thesauris. Quis est hic, et laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in vita sua[7].

Šioje paskaitoje aš nemėginsiu apibūdinti lietuvius. Aš to ir netesėčiau padaryti. Aš temėginsiu daugiau feljetono būdu, tai man lengviau neg mokslingai pagauti vieną kitą visai man netikėtą mūsų būdo bruožą, kiek jis pasirodė, pridėjus aną „lakmusinį popierėlį" – karą ir jo įgimtąją bailę.

2

Karo bailė, kuri visoje savo smarkybėje yra išsireiškusi 1915 metais, nėra to vieno karo padaras. Karo bailė yra lietuvių paveldėta iš labai gilių amžių.

Rodos, lyg tai prieštarautų anų laikų lietuvių karingumui, kurį mums nupasakoja istorija. Iš tikrųjų ne. Lietuvių tauta, bent

jos vidurys, buvo ir tebėra nekaringa. Jei tačiau drąsiai ir patvariai gynė savo tėvų žemę nuo atėjūnų, tai tik reiškia arba didelį jų prisirišimą prie savo tėvynės, arba didelę bailę tų žmonių, kurie eidami su kryžium rankoje ir su Kristaus žodžiais lūpose, darė piktesnių barbarybių, neg jų prabočiai gotai ir hunai. Juk ir žvirblienė visa pasipūtusi drąsiai puola milžiną San-Bernardo šunį, kai mato jį einant į iškritusį iš gūžtos jos paukštelį.

Pačių giliųjų amžių karus su bet kuo lietuviai ne tiek atmina, kiek tebejaučia.

Psichologas, užsimetęs surasti nervingo lietuvių bailumo elementus, pusę jų, neabejojame, priskirtų karams ir žvėrims, kurių yra patyrę amžių glūdumose.

Karai senaisiais laikais buvo lygiai nuožmūs ir klastingi, kaip ir plėšriųjų laukinių užpuolimai. Karų buvo daug. Vis dėlto, sakau, lietuvius jie padarė ne karingus, tik bailingus, nes per daug šimtų metų jie nebuvo ramūs.

Nei dieną, nei naktį; nei žiemą, nei vasarą, – griežtai nėkados beginkliai lietuviai nebuvo tikri, jog jų neužklups, šimts žino, iš kur visai nelaukiami atėję „barzdoti vyrai", šnekantys nesuprantama, net klausyti šiurkščia kalba; ką besakyti apie jų turinį! Ne kalba tai buvo, tai nugalėtųjų koneveikimas; ir ne tiek koneveikimas, kiek grasymas mirtimi, kamavimu ir nelaisve.

Baisu buvo nelaiku mirti, baisu kančios kentėti, gailėjo turtų atiduoti, – tik dar baisiau neg čia pat mirti ar kentėti buvo į svetimas, tolimas, nė negirdėtas šalis nelaisviu patekti. Kas tave ten užtars, kas tau gerą širdį parodys, kam tu pasiguosi, kad nei tu jų, nei jie tavęs net nesupranti? Lietuviams niekai buvo vargai kęsti, badas badauti: visa to neišlepinti girininkai buvo papratę. Gi be prietelingos širdies gyventi lietuviai negalėjo, kaip be tyro oro. Lietuvis dienos nepraleis vienas pats. Jei darbe nebus matęsis su kaimynais, tyčia eis į juos, bent valandėlę su bet kuo draugėje pabūti, tos dienos savo rūpesnių apsisakyti, jais pasidžiaugti ar pasiguosti. Net šiaip jau dėl ko nors papykęs, eina su kaimynu pasibarti, nors jis tam dalykui visai neprieša.

Lygia dalimi nei dieną, nei naktį; nei lauke, nei namie senovės lietuvis nebuvo tikras nebūsiąs užpultas plėšriojo laukinio: vilko,

meškos ar lūšio (medinosios katės). Jiems atsiginti visados, iš trobos išeidamas, ėmės vėzdą, ar rengėsi tol eiti, ar čia pat savo sėdyboje žygiuotis.

Dar mano atminimu, baile išplėstom akim klausdavo drąsuolį, nejaugi jis eisiąs visą mylią kelio – „be niekur nieko"? Suprask: be lazdos ar be kitokio ginklo. Girdi, potam da laukinis užpuls. Perserginėjo labo tau velijantys lydėtojai ar išleidėjai, nors tuose kraštuose jau daug bus metų, kaip nebėra nei girių, nei žvėrių.

Lauke ar miške laukinis užeiti – ne dyvai buvo: ten jų buveinė, jų valstybė, miškai kibždėte kibždėjo laukinių. Navatniau, kad ir namie esantį, jei aplinkui ramu ir tylu, net pačiu vidudieniu tave neramino: tai pro žemą langelį įkiš vidun snukį ir apsidairys, ar nėra ko pasigauti; tai pro pamatą kasis, pajutęs viduje, „kur guli kniustas" – kiaulį kriuksint ar veršelį bliaujant; tai brazdins netikusias pintines duris ar plėšis vidun per čiukurą.

Pasižiūrėk tikrojo senovinio žemaičių gyvenimo – „numo". Netesėdami mūro pamatan dėti, dėjos tų pačių rąstų – sienojų. Akmuo, girdi, lengva išversti; rąsto gi, sukirpto sąsparose, neišimsi. Numo langelis tas vienas, ir tas mažutis; be to, iš vidaus storu lentgaliu užbraukiamas, – vis kad meškinas neįlįstų. Numo stogas iš visų keturių šonų nusviręs, kad nebūtų netikusių skliautų, pro kur lūšys ar kiti žalingieji laipiotojai įlįstų.

Ir negulė lietuvis, pirma gerai neapžiūrėjęs visų pašalių, neužkilojęs visų vartų, neuždarinėjęs visų durų, neužsklendęs jų iš vidaus gera kartimi ar bent skląsčiu, nepasistatęs namelyje ties durimis nepaprasto didumo kuokos, arba lazdos drūtu galu, buožės, kurią padaro kai kurių medelių šaknis. Ji pasinešti nepatogu, bet užmušti atsivėdėjus gali ir pačią mešką.

Kuoka ir visa kita bene tai karingumo ir drąsumo reiškėjai? Anaiptol! Jie daugiau reiškia bailę ir atsargumą; ne norą pulti, tik gintis, jei nebegalima pasisaugoti ir iš kelio pavojumui išsilenkti. Kuoka – tik paskučiausi priemonė reikalui, kada užpuoliko kitaip nebenubaidai nei šauksmu, nei aliojimu, kada nuo jo nebepasislepi ar nebepabėgi.

Kiškio būdu senovės lietuvių gyventa, nuolat krūpčiota, nuolatos bijota, nėkuo nepasitikėta.

Ilgi ilgi amžiai, eilė bent kelių dešimtų kartų negalėjo nepalikti ainiams bailumo, negalėjo neapsigimti bailiu. Iš tų tamsios ir rūsčios praeities amžių yra apsčiai pasilikusių visokių nusakymų, prietarų, burtų ar bent nuvokimo, kaip priešai yra nuožmūs ir negailestingi, nors jų savo akimis, veizdėk, kelioliktoji karta nebėra mačiusi. Priešas kareivis, priešas vagis-plėšikas, priešas galvažudys. Tolygus priešas meškinas, kurs savo nagais tau perskrodžia krūtinę ir išlaka tavo kraują ar perskelia tau kiaušą kaip riešutą ir išėda smegenis.

Visa tai, tebeglūdėdami lietuvio prigimtyje, tebedaro jį nervingu, bijančiu tamsio ir ožkabarių, kur visur jis spėja sau pavojumą. Visa tai ypatinga varsa nudažo jo vaizduotę apie bet kurį jau šių amžių karą, kurių betgi per visą XIX amžių nebebuvo savo akim matęs ir jo nuožmumų prityręs.

Lenkmečių neskaitykime: apie juos tepaliko vienų pašaipų tradicija.

3

Vis dėlto pasižiūrėkime, begu ir šieji karai nebus darę savo ypatingos bailinančios įtakos.

Per visą pereitąjį šimtmetį vienat vienas tikras karas tebuvo palietęs Lietuvą; tai prancūzmečio karas[8]. Ir tas pats ėjo praėjo Lietuvos pakraščiu, per Prūsus, Kauną, Vilnių. Nebent marodieriai ir furažininkai siekė krašto gilumą. Vis dėlto šisai karas jau ketvirtos štai kartos atminime stovi taip pat gyvas ir pilnas padavimų, kaip ir paskutinysis švedų įsigriovimas[9].

Šitos prancūzmečio tradicijos, tiesa, nereiškia ypatingų nuožmybių; vis dėlto prancūzų gerokai bijota; nė kiek ne mažiau, kaip ir anųjų senovinių vokiečių ar kitų karų. Prancūzmetis Lietuvoje tebėra lyg vakarykščias, nors jau daugiau ne šimtas metų praslinko. Mūsų pačių namuose dar mano atminimu tebebuvo to laiko ženklų: klėtyje palėpėje tebesivalkiojo nususęs sumaigytas aukštas kareivio kiveris, kol kažin kur dingo, ir didelis, kone metro ilgumo, ir platus kalavijas abiem aštriais šonais, jau be varinės rankenos. Vyrai juo grandė sausą degutą nuo medinių ašių. Buvo ir pasaka, kieno ir kodėl tie šarvai likę pas mano

praseneli. Jos nedokumentuosiu: kai nežinai tikros teisybės, geriau pasaka sekas.

Tebebuvo dar mano atminimu ir viena gyva liudytoja: po ukmergiškius ir zarasiškius tebevaikščiojo elgeta amatninkė prūsė lietuvė Gaidienė, paskutinį kartą sakėsi jau turinti 107 metus, vis dar tebestipra, kiaurą dieną einanti, kiaurą dieną kalbanti; ne tiek poterius (dievai žino, kokio ji buvo tikėjimo!), kiek seno savo gyvenimo prityrimus. Per prancūzmetį ji buvusi jau tokia merga, kuriai pravartu esti pasisaugoti kareivių. Taigi ji dvi dieni išbuvusi it girinė katė miške, aukštoje dravėje, kol visa prancūzų kariuomenė nepersliaužusi per Prūsų Lietuvą.

Gaidienė berods nieko bloga neprityrusi iš prancūzų; tačiau mokėjo vaizdžiai piešti, dėl ko žmonės medin lipė. Ir klausytojai lietuviai jautė ją neperdedant: karas iš viso tiek baisus, jog nė negalima perdėti.

Antras palikęs lietuviams atminimo buvo Krymo karas[10]; ir tai tiems, kurie gyvena palei šašiejų iš Petrapilio–Dinabarko į Kauną–Gardiną ir į toliau į pietus. Rusai, dar nenusitiesę gelžkelių, karo medžiagą ir maistą gavo gabenti žemės keliais. Dieną naktį eidavę virtinių virtinės visais keliais visokių vežimų, sunkių sunkiausios važmos į vieną ir į antrą galą. Pagaliau taip išmušę šašiejų, jog iš duobių ir prasūkų joki arkliai nebegalėdavę beištraukti nepadedami. Tai apylinkės žmones nuo dešimties mylių varydavę su dalbomis stovėti toje ypatingoje kelio stoikoje – traukinėti ir lydėti vežimus. Stoikininkai per savaitę sugrįždavę galutinai sulysę, suvargę, sudriskę ir visi purvini, į žmones nebepanašūs. Visi vienan balsan keikės ir spjaudės ne tiek dėl nuovargio, kiek dėl vežimų dvokimo pagedusiais riebalais. To riebaus aitrumo pauostę, per ilgus ilgus dešimčius metų negalėjo užmiršti. Suprantate, kaip jie vaizdavosi nelaimingų kareivių būtį, tiek vargstančių ir taip maitinamų. Je – karas gyvas ir kankinimas!

Užėjo turkų karas[11]. Pirmą kartą į mirties lauką buvo priverstinai pareikalauta visi tam tikro amžiaus vyriškiai be jokių skirtumų, sulig reformos 1874 metų[12]... Buvo labai keista. Kas kita – gera valia imtis ginklo, muštis, bėgti ar taikintis; kas kita eiti

liepiamam į kažin kokią gretimą valstybę, kiek žmonės tiek esą nuožmūs, kiek nė kryžiuočiai nebuvę.

Mano brolis tuo laiku turėjo stoti į kontungą, tai turkų labai įdomavo ir pilnos sienos buvo prisagstyta pigių paveikslėlių, kurių rusų vyriausybė naštomis dalijo valsčiuose. Rusų nuomone, tie jų „lubočnyja kartinki"[13] turėję sužadinti Rusijos piliečių nuožmumą, lygų turkų nuožmumui, ir kerštai už tai. Tačiau lietuvių jie težadino tą pačią senovinę karo bailę. Visa mūsų šeimyna, pritardama susisielojusiem tėvam, ėjo iš galvos, meldėsi ir aukas darė. Moterys iš miego šokdavo, pasapnavusios paveikslėlių scenas, kaip turkai bulgarus skerdžia, peiliais per kaklą pjauna, už kojų nusitverdami, pusiau plėšia, ant mieto gyvą žmogų arkliais mauna, kažin kaip nepaprastai karinėja.

Gera būtų nuo viso to išgelbėjus nelaimingus slavus; tik jei pats pakliūsi tiems budeliams bašibuzukams[14]; jei patį užtemps ant aštraus rąsto ir iškels aukštyn? Ir žmonės ėjo iš proto. Ak, karas nepakenčiamas dalykas!

Ir koks brangus! Prarijo visus valstybės pinigus. Sidabrinių rublių štai zuja tam tikri agentai, brangiai už juos mokėdami. Jų tuo metu nedaug ir tebuvo; bet ir tuos lietuviai bevelijo į žemes įkasti, ne karo reikalams atiduoti, kad ir už keleriopą kainą.

Pagaliau Japonų karas[15], ketvirtas per tą patį šimtmetį. Jis nebe tiek beįbailino; viena, kad jis buvo kariaujamas per toli; antra, kad ir žmonių sulyginti ne tiek daug pareikalavo.

Japonų karas įkvėpė lietuviams, be visa ko kita, jog jis dar yra griežtai neteisingas, sumanymas savavališkas ir tiesiog kvailas. Jis diskreditavo bet kokią valdžią ir patį carą; paliuosavo piliečių ryšius su ja; surengė pirmąją liaudies revoliuciją tikroje to žodžio prasmėje; metė obalsį, kad liaudis visus savo dalykus, ne tiktai savo kraujo aikvojimą, imtųsi į savo rankas.

Štai ką lietuvių jausmams yra davę kas bertainis šimtmečio pasikartojantys karai. Štai tikras pagrindas tai lietuvių psichikai susidaryti, kuri mums atsiėjo per šį viso pasaulio karą pamatyti.

Žmonių nuomonę apie bet kurio pereito karo nuožmybę, nuo kurios drebėjo ir purtinos sveiko žmogaus širdis, senoviniu būdu didino valstybių laikraščiai per šį pastarąjį karą. Norėdamos įniršinti ramius savo piliečius, valstybės skelbė kita kitos, dažniausiai pramanytas, nuožmybes ir žiaurumus ir gavo, kaip ir seniau, priešingų rezultatų.

Įkalbinėjo šį karą esant nebe kariuomenių karą, tik ištisų visuomenių. Kuri visuomenė būsianti turtingesnė, labiau organizuota, labiau vienybės ryšiais susirišusi, labiau tesinti aukoti, labiau savęs išsižadėti, visa, griežtai visa karo dievaičiui po kojų pakloti, pačiai paliekant alkana ir nuoga.Vokiečiai prie to dėjo dar vieną sunkią sąlygą: ta visuomenė (nebe valstybė!) karą laimėsianti, kuri pasirodysianti stipresnių nervų. Ir ne tam tik kartui: anglai skelbė karą būsiant sunkų tik per pirmuosius trejus metus; toliau būsią lengviau. Per kiek dar metų, nė pranašauti nemėgino.

Prikišama, jog ir aš pridėjęs savo ranką prie įbailinimo lietuvių, kada būdamas „Rygos Garso" sekretorium[16], dėjau per vaizdžius, per drastiškus karo vaizdus. Dėl to tiek daug lietuvių pabėgę nuo karo – savo nelaimei.

Taip lietuviai ir įsivaizdavo šio karo, nebežinia, kieno su kuo, tiesiog nebeišmatuojamą ekonominį ir moralinį sunkumą, kuris prisieis nešti, nežinia, kiek daug metų. Buvo gi karų po septynerius ir trisdešimtis metų[17]. O noro pakelti ir nešti tą sunkumą nebuvo jokio.

Ne tik noro, nė išmanymo, kokiam galui reiktų tokių milžiniškų aukų. Kitos valstybės, įsisukdamos į šį karą, žinojo, kam kariaus; turėjo, taip sakant, savotišką idealą. Vokietis norėjo visą pasaulį subadyti, nes jam per 40 metų buvo ragai išaugę ir parages buvo pradėję nebepakenčiamai nieztėti. Taip knitėjo godumas markių. Anglai tame matė žūtbūtinę: jei vokietis laimės, visą Angliją suardys. Tai geriau tegu Anglija laimi ir visą Vokę suardo. Italija dantį griežė kerštu savo kaimynei Austrijai, kuri kiek kartų su ja sukibo, tiek kartų pribubijo ir ištisas provincijas paglemžė.

Na, o Rusija ko norėjo laimėti, kokį ji turėjo karo idealą? Nebent dar daugiau kumščių gauti, nes per visą XIX šimtmetį ji visados buvo per skaudžiai bubijama; o jei ką ir buvo retkarčiais laimėję, tai tokiomis aukomis, kurios tuo laimėjimu nebuvo užmokamos.

Juoba Lietuva nemato reikalo nei pulti, nei gintis, nes nei šiada, nei tada nesimatė jai teigiamojo veiksnio. Apie Miliukovo Dardanėlius[18] Lietuvoje mažkas teišmanė, o vertinti juos tai jau griežtai niekas nemokėjo. Liko nebent panaikinimas muitų konvencijos, kurią vokiečiai tikru palūkininkų talentu buvo iš Rusijos išveržę.

Taigi toli gražu ne Lietuvos, ypač ne lietuvių, ūpą ir nusistatymą reiškė drauge su kitomis tautomis mūsų atstovai Dūmoje M. Yčas[19] ir kiti, pataikaudami rusų valdžiai. Tai buvo tuščios Rusijos tautų rungtynės, kuri gražiau pakalbės apie tariamąjį savo pasišventimą bendrajai imperijai.

Žodžiai paliko žodžiai, tuščias oro plakimas liežuviais, idant rusams bent tam kartui būtų drąsiau lįsti į prapultį. Deputatų pareiškimai, jog visi ik vieno, be tautų skirtumo, dėsis prie kariaujančiųjų rusų, dideliu malonumu guldys už juos savo galvas ir naikins savo turtą, buvo tiesiog veidmainiškas; ne iš lietuvių psichikos kilęs, tik iš šalies tų primestas, kurie bent tų žodžių buvo toje valandoje reikalingi.

Kaip nieko nereiškė mūsų deputatų žodžiai, tuojau tai pasirodė, ligi tik lietuviai susidūrė su užpuolikais. Niekas nemėgino bent ranką pakelti už rusus: jie bėgo nuo vienų ir kitų.

5

Pirmieji šio karo šūviai buvo paleisti Lietuvių žemėje. Pirmieji juos išgirdo suvalkiečiai lietuviai pirmomis rugpjūčio dienomis 1914 metų kažin kur apie Virbalį. Jie pirmieji ir vokiečius priėmė, slenkant jiems gilyn į Lietuvos kraštą ana puse Nemuno. Šioje pusėje Nemuno buvo dar ilgai ramu (kiek gali būti ramu žmonėms, kas dieną laukiant katastrofos); iki pat vėlybo pavasario 1915 m.

Tik dabar vokiečiai pasipylė didžiaisiais keliais. Per Tilžę, Tauragę, Skaudvilę, Kelmę, Šiaulius, Joniškį, Mintaujos ir Rygos

link ėjo vidurinė kolona. Kairioji kolona ėjo per Klaipėdą, Palangą, Liepoją, Kuldigą, Ventspilę ten pat link. Dešinioji per Kauną, Ukmergę, Zarasus Dinabarko link. Dar kita per Gardiną, Vilnių ten pat link. Taip ir uždėjo vokiečiai savo delnu Lietuvą, lyg iškėstais savo plaštakos pirštais.

Kolonos po kelias dešimtis tūkstančių žmonių visu baisiojo karo aparatu ėjo tirštomis masėmis; kolonos rinktinės, puikiai ekvipuotos, puikiai ginkluotos, sočios, linksmos, net sauvalingos, jau laimėjimų ragavusios, tai nepaprastai padidėjusiais apetitais dar daugiau laimėti.

Tol tol prieš jas po visą kraštą skraidžiojo šmišinėjo tankūs žvalgai-lankonys lengvais arkliais raiti, lyg beginkliai, nieko sunkaus nesivelką, kad būtų vikrūs. Tai buvo armijos akys, akylios ir rūpestingos, kad armija nieko nesutiktų, ko nesitiki.

Žemaičiai vokiečių įsigriovimo laukė visu savo nerimastavimu, kokį tik buvo sudaręs jų karo supratimas: su tikra neperveikiama baile. Ji netruko visame krašte, kur tik ėjo kolonos, pavirsti tikra panika.

Pabaigė žmones išdūkinti rusų kareiviai. Basi ar vos besilaikančia ant kojų avalyne, apdriskę, vos beprisidengę, alkani, beginkliai, iš pradžių nežinia kam Žemaičiuose palikti, be jokio aiškaus gynimo plano, – šitie tik ką mobilizuoti kareiviai pirmieji metė visa, ką tik rankose turėjo, ir bėgo kaip akis išdegę, kone po šimtą kilometrų per parą. Nors niekas jų pridurmai nesivijo, bėgo be atodairų, nes žinojo, jog žvalgai, raiti jodami, bet kurią valandą gali juos pavyti ar net užeiti, ir tada nelauk pasigailėjimo. Karininkų rūbais apsivilkę turėjo guldyti savo galvas nors vien dėl to, kad jų mažiau bebūtų.

Ne priešų kariuomenė, tvanu užliedama Žemaičius, ūžė ir dūko: tai ūžė netvarkiai, be vadų bėganti rusų kariuomenė. Ėjo griuvo, nė pavalgyti niekur nesustodama, vos turėdama laiko tarstelėti įdomaujantiems tos vietos gyventojams:

– Eina... eina! Jie eina... Jau jau eina... Dega pleška, ūžia gaudžia, šaudo kapoja, trobas degina, gyvulius pjauna, turtus atiminėja, moteris žagina, vaikus užmuša, vyrus su savimi išsiveda į kariuomenę ar darbų dirbtų!!!!..

Panika – užkrečiama. Pirmutinis gelbėjimosi būdas, kurio buvo lengviausia nusitverti, tai senovinis, išmėgintas: galvą apsukus, nosies tiesumu bėgti tolyn nuo to tvano. Niekas negalvojo, kur atsidurs. Kitas tiek tepagalvojo: bėgsiu tol, kol vokietis nesustos ėjęs.

Ūkininkai kinkės arklius, ką pagriebdami, krovės į tą vieną vežimą; dažniausiai visai ne pačius reikiamuosius ar pačius brangiuosius daiktus, ir smuko, viską namie palikdami: atviras trobas, gyvulius be priežiūros. Gražiai, kaip per netikėtai iškilusį gaisrą. Ir tik gerą kelių mylių galą nukeliavę, ėmė ataušti, dairytis, kasytis pakaušį ir abejoti, begu tik jie bus gerai padarę. Vieni pagailo paliekamo turto, kiti pabūgo nežinomosios ateities svetur, kur jų niekas nelaukia. Tai kaip galvą apsukę bėgo nuo kariuomenės, taip dabar, galvą apsukę, puolė atgal, net tomis vietomis, kur jau girdėjosi patrankų griovimas.

– Namo, namo, nors negyvam! Bus, kas buvę – Dievo valia...

Šieji daugiausia laimėjo. Kiti vos antrą trečią dieną susigriebė, kai pradėjo pritirti visų klajūno trūkumų: pavasario nakties šalčio, nemigo ir nepatogumų vežime. Ir tie grįžę laimėjo ir džiaugės, kantriai pakeldami visas vokiečių skriaudas per ištisus dvejus trejus metus.

Tiktai tie nuklydo tol už Lietuvos, kurie buvo „kytresni", šaltesniu sumetimu išsiruošę iš tėvynės, mažiau jos gailėję, daugiau norėję pergudravoti patį likimą. Prisirišę po porą karvių prie vežimo, po paršą po vežimu, audeklo būdas išsitempę ant ilgų gardžių, jie varėsi, varėsi tolyn tolyn, bet tik iš akių vokiečiams. Jiems matės, kur nebebus vokiečių, nebebus ir karo. Ten viskas bus, kaip senovėje buvę.

Bet kariuomenė nesustojo. Ėjo ir ėjo. Bėgliai taip pat, nors stabčiodami, traukės ir traukės pirmyn, kol vieni neperžengė Dauguvos ties Dinabarku, kiti ties Kryžbarku[20], dar kiti ties pat Ryga.

Tai buvo nuobodžios šių bailiadūšių žmonelių kelionės dienos, pilnos tos pačios bailės, kad jų vokiečiai nepavytų. Karybos instinktas verste vertė ką nors pradėti. Bet ką? Pačiame vežime nedaug tepasidarysi ištaigų; daugiau nieko nesumanysi.

Ir priverstinas klajūnas pamažėliu virto tinginiu čigonu. Vyrai ganėsi arklius. Tikriau pusgyviai, pusapsnūdėliai ištisomis dienomis sekė, kaip arkliai žolę krumsnoja, nieko nesisielodami. Ir pavydėjo gyvuliams. Senesniosios moterys kaitė katilėlius valgyti virti.

Gi jaunosios – griežtai nieko neturėjo ką veikia. Ir už visus daugiau nuobodžiavo. Mielai užkabinėjo kitus pakeliui; žingeidžiai, blizgančiomis akimis klausės vis tų pačių žinių, kur jau vokiečiai atslinko ir ką jie pakeliui darą. Prisiduodavo ir pačios užkabinėjamos.

Keliai ir pakelės pilnos buvo kareivių. Tai su kuo gi daugiau pasidarysi pažinčių, jei ne su kareiviais? Tarp ištisos jūros rusų reta kame užtikai tautietį. Tai rygiečiai ėmė tyčiotis. Sakydavo, lietuvaitės iš tėvynės pabėgusios rusiškai mokytis iš kareivių.

Ir jos tikrai „mokės" ištisomis valandomis, nuo ryto iki vėlyvo vakaro ir net patamsiais, pakrūmėmis sėdėdamos su kareiviais, skyrium poromis ar būreliais. Kareiviai dantis rodė, niekus tauškė, armonikomis čirpino; merginos juokės, džiaugės; dažnai ėjo šokti su kareiviais.

Negi visos bėglės taip darė. Kurioms pasisekė kur toli iš karto nusigrūsti, tos ir tie susidarė pakenčiamą gyvenimą. Bet ir mirsiu neužmiršiu tų scenų, kurių man, ne kam kitam, prisiėjo matyti tarpe klajūnų, belandžiojant po Rygos apylinkės miškus pabėgėlių šelpimo komiteto reikalais; beieškant nelaimingųjų ir dažnai randant tų „laimingųjų".

Tokio abuojumo per visą amžių nebuvau prityręs. Čia pat tėvai vazojasi, rymoja ant vežimų, dyki, nebežiną, kur akis benubesti. Čia tolėliau po pušimis sėdinėja ar saldotiškai flirtuoja glamonėjasi su rusais kareiviais jų dukterys, Lietuvos tariamosios vaidilutės, namų ugnelės, tos Vydūno „Amžinosios ugnies" dabotojos.

– Žmonės, – sakiau, – kam tai leidžiate? Argi gražu? Nejaugi jums patiems padoru, kad mergaitės sėdinėja su kareiviais? Argi taip namie darėte?

Tėvų akyse nebuvo nieko daugiau matyti, kaip tik vienas giliausis indiferentizmas: labai tai man – ryžkitės! Lyg sakyte sakė:

– Jei viskas dingo, kas man tos liekanos? Ir pačiam reiks galva paguldyti.

Atsakydavo gi dar bjauriau:

– Tai mat kareiviai duonos atneša, miltų, kruopų; kartais ir mėsos. Kad ne jie, iš kurgi begautumei duonos, kad mieste jos nebeparduoda be kortelių, ir į miestą – visa mylia?

– Ar beturite pinigų? Negi amžinai kareiviai jus šelps?

– Tai dar yra bent kiek. Nebebus, parduosime karvę: čia dvigubai joms moka, po šimtą su viršum.

– Še po dešimtį rublių šeimynai.

– Ačiū! Ale geriau duokite, ponas komitete, ko valgomo.

„Ko valgomo" duodavo klajūnams kareiviai ir gaudavo teisės džiaugtis jų palankumu. Anaiptol nesakau tai buvus pirkliavimą savo vaikų dora, tam nėra man ganėtinų prirodymų ir to būtų jau per daug. Vis dėlto buvo baisiai nepadoru, kai žemaitės ir pigesniu būdu viliojo iš kareivių duoną. Gal jos nepamiršo doros dėsnių, kurius skiepijo joms Bažnyčia. Gal... šiame krašte. Tačiau daug daug komitetų, kurie buvo kituose kraštuose, patvirtina net tam tikrais dokumentais, ne tik liudymais, karas į šipulius buvo suskaldęs visą tokiuo rūpesniu diegtąją religinę moralybę. Karas, atmesdamas nelaiminguosius klajūnus nuo savo parapijų, nuo bažnyčios, klebono, iš tos atmosferos, kur sodžiaus viešoji nuomonė viešpatavo ir visus varžė, dabar pasijuto lyg tieji žemaičiai, peržengę Prūsų sieną ir ten radę – atlaidesnį Dievą („Prūsų Dievas – atlaidus"). Gi karo „dievo" lyg ir visai nebūta.

Iš viso mūsų moralybė, asketai sako, esanti stikliniame inde. Gi neramybės ir gyvenimo sutrikimo laikais jos ir visai sudūžtama. Imkime kad ir teisingumą.

Kas prieš karą galėjo bent pamintyti, jog teisingi, pertekę, moralūs mūsų ūkininkai vyrai ūmai, per vieną netvarkos valandą pavirs vagimis, plėšikais, svetimo turto grobikais, net „pogromščikais"[21]; tuo, kas liudija žmogų gilumoje savo esmės tebesant laukinį, pačiame pradedamiame dorinimosi laipsnyje.

Ar daug buvo atsitikimų, kad vokiečiai puolė moteris ir jas žagino, žinoma, statistikos nepadarysi. Ir tai mums nerūpi: tai būtų mechaninis darbas, kurs psichikos gali ir neatmainyti. Blo-

giausia, kad yra liudymų, jog ir moterys per trumpą valandą virsdavo nedorėlėmis, kad vyrai – neteisingais. Lyg kas ūmai būtų nuplėšęs nuo jų uždangą, vienatinę realę savo dorybės apsaugą, nes iš vidaus nebūta atsparumo.

Yra liudymų, jog daugumoje atsitikimų, kur perėjo kariuomenė ir paliko savotiškų pėdsakų, pačios moterys lyg buvo netiesioginės viliotojos; atseit toks jų per malonus, per prietelingas apsiėjimas, kurs vyriškį įdrąsina ir jį bent kiek pateisina. Kur randa atsparumo, kriminalų teesti ne daugiau 1 %.

Ką besakyti apie tikrąjį pasileidimą! Yra žmonių, kurie laikosi padoriai, širdyje tačiau yra tikri ištvirkėliai. Ne sąžinės, ne Dievo jie bijo, tik ką pasakys žmonės. Jei žinotų žmones juos pateisinsiant, visai nesivaldytų. Karas daug ką „teisino", nes jis – prievarta. Ir štai vaizdelis.

Mergytė 16–17 metų. Gana graži; gyvas vaikas, o jau begėdės akelėmis – per plačiomis, per drąsiomis, nebenuleidžiamomis, kai imi žiūrėti į jas. Aš – „Rygos Garso" sekretorius, tai kai ko pasiteirauju, kai pakliūva į mūsų redakciją ir drauge – pabėgėlių biurą, ką jie pergyveno prieš bėgant ir bėgdami.

– Ar vokiečių kareiviai tvirkina mergaites? – klausiu ją.

– Fi, kur tau: jos pačios karstos. Antai mus daug, bent 150 kelmiškių sudarė ir uždarė daržinėje. Tris dienas ten išbuvome sergimi. Buvo vyrų ir moterų, senų ir jaunų. Kas vakarą pavėlinčiai ateidavo kareivis ir sušukdavo:

– Sechs! Arba: Fünf! Tai reiškė, į kareivių vakarušką šaukia bent 5–6 mergaites pašokti. Nereikdavo nė rinktis ar vestis: pačios juokdamos ir liuoksėdamos išeidavo. Reta kuri pirma apsiverkė.

Kunigui juoba drįso pasisakyti. Nuo kitų, ypač vyriškių, būtų slėpusis mergiūkštė. Petrapilyje, Kazaniuje, Voroneže daug buvo aimanų dėl to nenusiturėjimo.

Jei kas mokėtų pasiknisti, kame tų jausmų apkitimo priežastis, sakau, būtų labai įdomi studija ir pavyzdys parodyti, kaip žemiausi panikos bailė, negyvai sušaldanti visus žmogaus jausmus, ūmai virsta kvailu, perdėtu drąsumu; lyg sušalusį ūmai įmetant į šiltą tynę. Visas organizmas, rodos, padvigubina savo funkcijų veikimą ir – peršoka paprastąją laikymosi liniją. Bailė

kūninės skriaudos virsta nachalumu, kai mato, jog nieko bloga, jokios prievartos nebebus.

– Aš tavęs nebebijau! Ką tu man bepadarysi!

Bailė virsta nesuvaldomu džiaugsmu, jog neįvyko laukimai visa ko blogiausia, ir tasai blogumas pasirodo nebe taip blogas. Žmogus šoka ir – įsišoksta.

Dora, išmintis, teisybė, visi teigiamieji jausmai reikiama palaikyti normoje. Per labai įtempti, trūksta ir duoda visai priešingų išdarų.

6

Akloji karo bailė, iš amžių paveldėtoji, panika, virtusi niekais, pavertė ir kilniausį pilietinį jausmą – tėvų gimtojo krašto meilę, patriotizmą. Laukiant užpuolikų ir jiems įsiveržiant į kraštą, niekam nebuvo kilę jokių sumanymų, kaipgi elgtis, kas gi daryti tikriesiems to krašto piliečiams. Gintis ar su duona, su druska prietelingai pasitikti. Jei nei taip, nei taip, tai bent parodyti jiems savo nepalankumą, protestą, griebtis sabotažo, nepardavinėti valgomųjų dalykų, t. ir t.

Lietuvoje mes nepasergstime nieko panašaus. Rusų politika per 119 metų demoralizavo lietuvius savo pačių nenaudai, kaip paskui pasirodė. Bent 4–5 lietuvių kartas rusai išauklėjo nusimanyme, jog Lietuva amžinai žlugo, jos nebėra gyvenime, kaip nebėra žemėlapiuose, beliko „iskoni russkij kraj"[22], kurio rusai niekam nėkados nebeatiduosią ir jokios žemės nė pragaro galybės jos nebeatimsią.

Paskutiniosios bent dvi kartos taip ir manė. Ką čia tu žmogus bepadarysi tam kolosui, Rusijos imperijai! Ir nėmaž netikėjo tais, kurie sakė jį esant molinių kojų. Šviesuomenė dar laikėsi jei ne politinio separatizmo, tai bent savo dvasios nepriklausomybės nuo žiauraus carizmo. Gi liaudis nė to jausmo nejautė. Pasiturinčius žmones rišo prie savo krašto – turtai, dideli ar maži, vis viena: žemė, trobos, kilnojamasis inventorius. Tie jų gailėjo palikti ir nepaliko. Pabėgėlių ūkininkų visoje bėglių masėje tebuvo apie 2%, ir tie patys varo išvaryti, kad pabėgtų. Visi kiti – gryniausi proletarai, von Habenichts'ai[23], neinteligentai ir inteligentai.

Tai buvo žmonės, kurie visą savo turtą galėjo pasinešti ar bent pasivežti, dviem, trims susidėjus. Amatninkai, miestų padieniai darbininkai, dvarų kumečiai, ūkininkų bernai išvydo, karui užėjus, tik naują progą emigruoti iš to krašto, kurs jiems nedavė pertekliaus pirma, kurs tikru badu graso paskui, šimtams tūkstančių ėdikų ateinant iš kitur. Pakilo ieškoti geresnės duonos, kurios seniai jau buvo pasiilgę. Taigi šiojo gaivalo, kurį iš vietų ūmai pakėlė bailė, niekas jau nebetesėjo besustabdyti, nebeprivertė atsijokėti ir grįžti. Priešingai, viskas juos varė tolyn, kur patrankų griausmo nebesigirdi, kur todėl palaimintoji rimtis viešpatauja.

Pagaliau kaipgi karas paveikė į lietuvių inteligentijos psichiką? Ko ji bėgo?

Civilinės inteligentijos iš pradžių kaip ir nebuvo tarp bėglių, nors karo bailė lygiai ir į juos veikė. Kur jie bastėsi, nemoku pasakyti. Veikiausiai labai arti fronto, nesiorientuodama, kur būtų geriau likus.

Civilinės inteligentijos deciziją nukreipė Rusijos pusėn, kai jos valdžia pasiūlė bėgliams ir tremtiniams – valstybės ragaišio; tos pašalpos, be kurios nebuvo galima gyvam išlikti. Tada inteligentijos pasipylė liaudžiai tarnauti, destis misti geraisiais jai skiriamais kąsniais.

Inteligentijos patriotizmas, savo krašto pasiilgimas teatkiuto nurimus, karo trenksmo nebegirdint. Negalima niekais paversti jos darbo išsitrėmus. Jie suorganizavo bėglius, suorganizavo jiems pašalpas, įsteigė mokyklas; tik vis pirminis akstinas buvo, nujau, bene egoistinis: pritaikinti darbui savo pajėgas ir – pelnytis.

Dvasiškoji inteligentija taip pat neatsispyrė karo bailei; bėgo nuo savo avelių, kaip tikri samdiniai, nors dėjosi šiuo ir tuo. Garbei jų, klebonai, kaip ir ūkininkai, beveik nebėgo. Retą teradai ir senesniojo amžiaus. Bėgo šeškum pamuštsieliai jaunieji, nors jų pareiga buvo – mirti drauge su savo ganomaisiais ar vieniems patiems guldyti galvas už ganomuosius.

Kunigams, manau, nebuvo duonos motyvo: jiems visur ji užtikrinta; juoba namie, kad ir invazijos laiku; geresnės nebuvo numanu nekatalikų krašte. Net anasai valstybės pyragas jų, matyti,

neviliojo, kad didžiuma jų nenorėjo dirbti susidariusiuose komitetuose. Bėgo tie, kuriems karo bailė buvo paleidusi kai kurius gyvenimo ryšius; tie žmonės, kurių neramią sielą namie per labai varžė konvenansai, kuriems norėjosi – tolumo...

Daug jų prisidėjo prie darbo ir dirbo labai gražiai, rūpestingai ir sumaningai. Bet kur kas daugiau buvo tokių, kuriems sveikiau būtų buvę namie palikus ir vokiečių okupaciją drauge su liaudimi perkentus.

PILKOJO GYVENIMO DIEMENČIUKAI

Lietuvių Mokslo ir Dailės Draugijos[1] steigėjų tarpe buvo tokių korifėjų, kaip visą savo amžių paskyręs tautamoksliui dr. J. Basanavičius ir visa savo siela daile tegyvenęs Mikalojus Čiurlionis. Tie vardai labai daug mums reiškia. Jų paliktojo testamento mes neprivalome paniekinti. Tai būtų nusidėjimas mūsų autoritetams, mūsų istorijai.

Gerbk savo tėvus, jei nori ilgai gyventi. Baigė gerb. dr. Grinius apie „Varpą", kurį ryžosi atgaivinti[2]. Demokratų „Varpas" juk atgyvenęs savo amžių. Iš „Varpo" demokratų, žiūrėk, kiek prisidarė vaikų trumpesniais, ilgesniais ir labai ilgais pavadinimais. O vis dėlto „Varpas" tebėra visiems tėvas.

Basanavičius ir Čiurlionis – tikrieji mūsų mokslo ir dailės tėvai. Ar jie jau atgyveno savo amžių? Galbūt, gal ne. Tai mums vis tasia – jie mūsų tėvai.

Koks gi kardinalis jų dviejų, niekam iš šalies neprieštaraujant, buvo nusistatymo punktas? Šisai: mokslas ir dailė turi eiti gretimai, norint sparčiai ir visokeriopai kultūrinti tautą. Ką tai reiškia? Ne bendrą tą patį veikimą veikti, tik bendrą kultūros darbą dirbti, nors vieni tašydami, kiti obliuodami, vieni augindami, kiti genėdami. Varstotai gali būti ne tie patys; net veiksmo vieta kitoki; vis dėlto darbas – tas pats.

Ir pynėsi tautamokslis su tautadaile į vieną gražią pynę. Sakoma, karas tą pynę išdraskęs. Ne visai taip. Karas į tą pynę tik kitus raštus įpynė. Menki bebuvo Mokslo Dr. visuotinieji susirin-

kimai, nebėjo „Lietuvių Tauta"[3], neleista pabaigti Tautos namų[4] pastatyti. Užtat M. Dr. teko padirbti, nujau, bene svarbiausį visoje mūsų kultūros istorijoje darbą – paruošti viduriniams mokslams vadovėlių ir nustatyti jų techniškuosius terminus. Nebebuvo Dailės Draugijos garsių parodų, kurių atminimais per ištisus metus gyvendavome; nebebuvo renkama tautadailės pavyzdžiai. Užtat pirmininko dailininko A. Žmuidzinavičiaus[5] pastangomis Vilniuje gyvavo veik per ištisus metus nuolatinė lietuvių tautadailės paroda ir vadinamoji „Arbeitstube"[6], kuri nepailsdama reiškė vokiečiams tautinės mūsų industrijos pradžią ir skonį. Tūkstančiai lankytojų tūkstančius yra čia palikę markių už juostas, kaklaraiščius, prikaiščius, mezginius, siuvinius, ypač tautiškai stilizuotas drobines bliuzeles, medžio darbus ir kitką. Kiek žmonių iš lietuvių dailės mito. Vien tik iš tos dailės, kurią mums yra pagaminusi ir davusi savita, iš niekur nieko nesiskolinusi tauta.

Reikėjo matyti to pilkojo mūsų gyvenimo atstoves toje arbeitštūbėje! Kokio įpratimo vienais pirštais, beveik be jokių prietaisų, nebent tik primityviais šakaliukais ką išdarinėjo tos dailės vergės! Ar jūs pasergėjote šių metų Meno Kūrėjų parodoje storą storą juostelių albumą? Ar jūs atsivožę suskaitėte, kiek ten lapų ir po kiek kiekviename lape pavyzdžių? Reikėjo tai padaryti ir pasiklausti, koks meno kūrėjas ir per kiek metų suko sau galvą, jų pramanydamas. Jums būtų atsakę: tai pilkasai lietuvių gyvenimas buvo artistas dailininkas; tai ištisi amžiai pynė audė šituos gražumėlius, kurius šiandie gali pasergėti pakaklėje ar ant strėnų veik kiekvieno tautiečio ar tautietės, kuriems gyvenimas anaiptol nebe pilkas.

Pilkas tai pilkas jų gyvenimas. Bet yra tame gyvenime vienas veiksnys, gamta, kuri ir surūkusioje gryčioje padaro stebuklus, kai esti kam atsiliepti į tą veiksnį; būtent kai tos gamtos vaikai žmonės reaguoja į gamtos įvairybę ir jos beriamus diemenčiukus.

Be galo įdomus yra lietuvių sielos santykis su gamta, gamtos įtaka į jų sielą, tas panteizmas ar kaip jį pavadinsi, kurį taip aiškiai mums piešia senovės dokumentai – mitologija ir dar aiškiau tebegyvas lietuvių folkloras: prietarai, burtai, dainos,

visa liaudies literatūra. Lietuvį ji piešia „broliu" savo kalnų kalneliams, biržėms girelėms, upėms ežerėliams. Pats susiliedamas su savo gamta, lietuvis ir savo dievybę lieja su ja.

Lietuvos gamta rami smulkiu įvairumu, įvairi, be žymių kontrastų, visa atsišviečia lietuvio sieloje. Dėl to lietuvis taip savo gamtą myli ir ją supranta, net šnekėtis su ja moka, kad yra nuo jos nenutolęs, dar neatsitraukęs nuo jos krūties, iš kurios vienos tebečiulpia sveikojo, saviškojo maisto dvasiai.

...Ir pridarė milžinai Lietuvoje tokios įvairybės, kuri tik žmonių akis savo grazna džiugina, o širdis derlium malonina.

...Saulės varsos. 63 p.[7]

Kukulio trobelė 143, 6

Tabokinė 138–9

Sodžiaus įvairybė 182

Šiūpt saują spindulių tokių neregėtai skaisčių, jog vienais diementais sublizga, sumirga visas pasaulis. Pasakos užburtu pavirsta kiekvienas pakrypęs tvorgalis; diementu saulė atšviečia nuo tų tų pat tik ką bereikšmių piliečio akių.

Čia dirbti buvo patogiau – tikroje pilnoje poezijos gamtos šventykloje. O Napaliui Dievas buvo davęs daug jausmingumo ir liepęs juo gyventi. Tad gyveno vienais gamtos įspūdžiais, jais buvo turtingas.

Pieva 208–209

Nejaugi nematote, kiek vasaros darbuose poezijos.

Lino darbų pasaka 147–8, 151–161.

Pilkasai gyvenimas.

Vokiečiai, veizėdami iš tolo į mūsų sodžius, nutarė juos esant nuobodžiai pilkus. Pilkai saule nudegę trobų sienojai, pilki šiaudiniai stogai, pilkos rąstų tvoros. Lygindami Lietuvos sodžius su Vokės sodžiais, jie rasdavo didei skirtumo. Ten trobos mūrytos, raudonų plytų ar išleketintos betoninės. Ten stogas raudonų dengtukų. Ten žalitvoriai. Viskas akį veria. Akys atsiilsi. Visur kultūros žymės.

Sulig išorinės išvaizdos vokiečiai sprendė ir vidujinį. Jis taip pat rodės pilkas ir nuobodus Lietuvoje, o įvairus savo kultūra Vokietijoje (Michaelis)[8].

Drįstame apie tai paabejoti, viena, kad kultūra žymiai mažintų vidaus pilkumą. Antra, kad vidus Lietuvos sodžių būtų pilkesnis už kitų sodžių vidų. Kultūra, duodama bent kiek patogumų, nedaug tesumažina gyvenimo pilkumą. Tapetai sienoje, banalės firankėlės, pigūs žolynėliai languose, škarmaliukas, pamestas po kojų, visa tai dažniausia tie patys per keliolika ar net kelias dešimtis metų, dažnai miestietiškąjį gyvenimą padaro pikčiau sodžiaus buities, nes sustingina jų valią ir protą. Pasakysime daugiau. Net buržujinis gyvenimas su visomis ištaigomis nėra labai įvairus paties žmogaus viduriui. Tai reiškia nepasėdumas buržujų, nepasitenkinimas esamomis apystovomis. Turtingieji buržujai yra tiesiog bėduliai, sulyginus su sodžium, kurs tą pilkumą įvairina ne paviršutiniais ženklais, tik savo vidaus kūryba. Ką rusų kultūringieji turi gražaus ir įdomaus turį tikros vertybės, ne pereiginės, tai visa paimta iš sodžiaus. Sodžius kūrė ir tebekuria visokeriopą stilių, buržujai tiktai pasisavina.

Fantazija – bailė – dvasios – baidyklės – prajovai – vaidinimos – žiburiai. Žmogus tamsiomis ilgomis naktimis ne vienas, jis svajoja, jis draugo ieško ir randa bet kurioje kertelėje. Čia jį savotiškai kalbina, baido dvasios, čia jam padeda vargą vargti – užtaria ar baudžia negryną jo sąžinę Perkūnas ar nemandagų apsiėjimą (Aitivaras). Prietarai, burtai – tai gryni diemenčiukai. Dievas.

Poezija. Ar poezija tik mūsiškai išlavintoje sieloje? Ar sentimentalizmas – poėza. Sentimentalizmas tiktais alino žmogžudį[9].

Gyvoji lietuvių kultūra įtikino pragiedrulį Rimutį[10], veltui liejama ašaros tų, kurie gedi senovinės lietuvių kultūros ar verkia jai žuvus. Tiesa, jos daug jau žuvo ir tebežūva. Vis dėlto tos kultūros, kurią manė bereiškianti archeologija dar labai daug tebesama Lietuvoje. Tik ji apskretusi dabartine modernine Europos kultūra, į kurią dažnokai visai nemoka reaguoti, nesugeba su ja sutapti ir baigia tragingai.

Taigi iš tikrųjų pragiedrulių rolę Vizgirda vaizdavosi ne kaip storinimą Europinės paviršutinės luobos, tik dažniau jos nulupinėjimą; ne per rūpestingą tepimą Europos pokostu, tik senojo, saviškojo pagrindo kėlimą aikštėn, idant juo tarptų Europos šviesos veiksme.

Tai nieko, jog mes tuo tarpu dar negalime duoti bendrojo lietuvių kultūros vaizdo, pastatyti iš jos tokius savotiškai stilizuotus rūmus, kad iš tolo matytųsi. Rūmai sukraunama iš atskirų plytelių. Sumanęs rūmus statytis, pasitiek bent milijoną tų atskirų plytelių, destis tavo kultūros smulkmenų. Sintezė paskui nebesunku bus pasidaryti.

Tačiau ir tai neteisybė, jog mūsų kultūra smulkmenomis tesireiškia. Esama ir ištisų rūmų, ir ne Babilonijos griuvėsių; tik nemokame jų stiliaus pažinti.

DIDESNEI GARBEI DIEVO ir mūsų dvasiškajai naudai Bažnyčia trečioje Viešpaties dienoje po Sekminių skaito evangeliją, parašytą šv. Luko 15, 1–2 perskyrime:

„Anuo metu į Jėzų artinosi muitininkai ir nusidėjėliai jo klausytų. O fariziejai ir Rašto žinovai murmėjo ir sakė: Tas priima nusidėjėlius ir su jais valgo".

Taip sakė veidmainiai ir daktarai – žmonės; Dievažmogis gi buvo visiškai priešingos nuomonės. Ir jis labai daug laimėjo tuo savo taktu.

Lietuvos universiteto Teologijos ir filosofijos fakulteto ekstraordinarinis profesorius kunigas daktaras A. Maliauskis[1] šitam sekmadieniui parašė „Laisvės" Nr. 127 pamokslą, kuriame visa Kristaus ramybe ir aiškiai, kaip ant delno, išdėstė, kaip pragaištingas esąs kan. J. Tumo veikimas, būtent dėl to, kad jis katalikystės priešininkus „priimąs" ir su jais valgąs.

Kan. J. Tumas, sekdamas Mokytoju, buvo visiškai priešingos nuomonės ir manės savo taktu daugiau katalikybei laimėsiąs, neg Sienkiewicziaus Krispus[2] laimėjo.

Rašto žinovo dr. Maliauskio murmėjimai iš pradžių jam pasirodė dar labiau „hadka gęba"[3], neg mano; o jau kas nežino mano vaižgantizmų. Tačiau į pabaigą atsileidė, atminęs ir antrą dalį Zaglobos[4] charakteristikos: „a serce najlepsze"[5].

Manęs dar niekas nėra taip krikščioniškai pagyręs, kaip didis katalikybės tvarkytojas prof. Maliauskis, kai jis savo pamokslą pabaigė šiais žodžiais: tie, kurie Tumą pažįsta, laiko jį pražilusiu

kūdikiu. Tas faktas, kad kan. J. Tumas yra žilas kūdikis, žymiai sumažina jo atsakomybę, „vis dėlto... ar ne laikas sudrausti tą žilą kūdikį docentą kan. Tumą".

Dievuli brangus, aš dabar tegaunu žinoti, pasiekęs aukščiausį krikščionybės idealą!

„Aš gi jums sakau: mylėkite savo neprietelius, gera darykite tiems, kurie jūsų nekenčia ir melskitės už persekiojančius ir šmeižiančius jus, kad būtumėte vaikai jūsų Tėvo" (Mt 5, 44–45).

„Jėzus, pasišaukęs kūdikį, pastatė jį į mokytinių tarpą ir tarė: „Iš tikrųjų sakau jums, jei jūs nesigrįšite ir nepasidarysite kaip kūdikiai, neįeisite į dangaus karalystę" (Mt 18, 2–3).

Tai kokių gi begali būti represijų – kūdikiui? Jų nė nebus. Katalikišką darbą, jei tik jis yra katalikiškas, aš remiu pačiais paskutiniaisiais litais; žinoma, iš savo, ne iš svetimos kišenės.

Tiek ir tebus mano atsakymo Rašto žinovui prof. Maliauskiui, nes kiti jo prikalbėti dalykai tokie, jog vargu kas jais patikės.

PAAIŠKINIMAI

SANTRUMPOS

KB – Krašto balsas.
LB – Lietuvos balsas.
LtB – Lietuvių balsas.
TB – Tėvynės balsas.
VR–3 – Vaižganto Raštai. – T. 3. – K., 1922.
VR–4 – Vaižganto Raštai. – T. 4. – K., 1922.
VR–13 – Vaižganto Raštai. – T. 13. – K., 1929.
VR–14 – Vaižganto Raštai. – T. 14. – K. 1929.

REDAKCINĖS PASTABOS

Vienuoliktajame Vaižganto Raštų tome spausdinama 1920 – 1924 m. publicistika. Ji skelbta „Tautoje", „Trimite", „Lietuvos balse", „Lietuvių balse", „Krašto balse", „Tėvynės balse", „Laisvėje", „Lietuvoje", „Lietuvyje", „Sekmojoje dienoje", „Moteryje", „Sargyboje", „Mūsų senovėje", „Kultūroje", „Krivulėje", „Lietuvos mokykloje", „Vaire", „Tautos vaire", „Jaunojoje Lietuvoje", „Klaipėdos žiniose". Į tomą taip pat įtraukti Vaižganto įžanginiai straipsniai kitų autorių knygoms (A. Balsio nuotraukų albumui „Kaunas", A. Varno politinių šaržų knygai „Ant politikos laktų", Naujajam Testamentui). Didžioji dalis 1920–1921 m. publicistikos buvo pakartota VR–3 ir VR–4, po vieną straipsnį – VR–14 („Tomas Ferdinandas Žilinskis") ir VR–13 („Laisvosios lietuvių kultūros pionieris"). 1922–1924 m. publicistika nekartota. Tomo pabaigoje pirmą kartą publikuojami keli rankraščiais likę straipsniai. Nededami 1920 m. „Ganytojuje" ir „Tautoje" bei 1924 m. „Tretininkų kalendoriuje" spausdinti straipsniai, įėję į 1925 m. išleistą Vaižganto straipsnių rinkinį „Jaunajam veikėjui", kuris bus spausdinamas tolesniame šių Raštų tome.

Dedama keletas kolektyvinių kreipimųsi bei straipsnių be parašo. Jie spausdinami remiantis tuo, kad pats Vaižgantas nurodė esąs jų autorius rankraštinėje savo publikacijų bibliografijoje (J. Vaižganto Bibliografija. – VU BR, f. 1, D 651). Kreipimasis „Lietuvių tautos veteranų pasiskundimas pasaulio tautoms" publikuojamas radus rankraščiu išlikusį pirmąjį jo variantą.

Tomo tekstai išdėstyti dvejopai. Paimtieji iš VR–3 ir VR–4 pateikiami taip, kaip, rengdamas savo Raštus, juos sutvarkė Vaižgantas – tematinėmis grupėmis, paliekant ir jų antraštes. Nekartoticji straipsniai sudėstomi chronologine tvarka.

Duodama tomo tekstų bibliografijos, komentuotinų realijų paaiškinimai ir žodynėlis.

BIBLIOGRAFINIAI DUOMENYS IR KOMENTARAI

ĮŽANGA

DRAUGAS DRAUGUI. Publikuota: Tauta. – 1920. – Rugs. 21. – Nr. 49. Rubrikoje „Laiškai redaktoriui". Parašas : *Redaktoris kun. Tumas*. Pakartota: VR–3. – P. 5 (po tekstu: *Tauta*, 49.).

[1] *„Tauta"* – kultūros ir politikos laikraštis, ėjęs Kaune 1919–1920 m. Leido Tautos pažangos partija, nuo 12 nr. redagavo J. Tumas.

[2] *„Lietuvos ūkininkas"* – savaitraštis, leistas Vilniuje 1905–1915 ir 1918 m. ir Kaune 1918–1940 m.

[3] Antanas Kungis (1872 – po 1940), kunigavo Joniškyje, Pociūnėliuose, 1918–1922 m. Tauragnų, po to Truskavos klebonas.

RINKIMŲ SŪKURYJE

PAR MOTUTĘ. Publikuota: Tauta. – 1920. – Bal. 17. – Nr. 12. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota : VR–3. – P. 6–10 (po tekstu: *Tauta,12, 20 m. IV–17.*).

[1] *Toli būdamas* – nuo 1918 m. gegužės mėn. beveik iki pat Steigiamojo Seimo rinkimų (1920.IV.14–15) Vaižgantas gyveno Vilniuje.

[2] *„evangelium secundum Pažangam tautae"* (lot., hibr.) – Tautos pažangos antrąją evangeliją; Tautos pažanga – tautininkų partija, kurios vienas kūrėjų buvo Vaižgantas.

[3] *Vienuolio žodžiais tariant* – greičiausiai turima omenyje 1920 m. balandžio 2 d. „Lietuvos" Nr. 75 išspausdintas A.Vienuolio feljetonas „Į žmones".

[4] *Kuriamajame Seime* – Kuriamuoju vadinamas Steigiamasis Seimas, dirbęs 1920 –1922 m..

[5] *Piršote Lietuvai karalių* – turima galvoje istorija su Wilhelmu von Urachu (1864–1930), Viurtembergo grafu, kurį 1918.VII.11 Lietuvos Taryba buvo išrinkusi Lietuvos karaliumi (Mindaugu II).

[6] Andrius Bulota (1872–1941) – advokatas, visuomenės veikėjas; Steigiamojo Seimo rinkimuose atstovavo valstiečiams liaudininkams.

[7] Georgijus Čičerinas (1872–1936) – rusų politikas, 1918–1930 m. Sovietų Rusijos (nuo 1922 m. Sąjungos) užsienio reikalų komisaras.

[8] *Lietuvos valdžios pasiūlymą taikiai su jais gyventi* – taikos derybos su Rusija prasidėjo 1920 m. pradžioje ir baigėsi tų metų liepos 12 d. sutarties pasirašymu.

SUSIGRIOVIMAS AUTORITETŲ. Publikuota: Tauta. – 1920. – Bal. 17. – Nr. 12. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR–3. – P. 11–16 (po tekstu: *Tauta, 12, 20 m. IV – 17.*).

[1] *vyno monopolį įvedant* – greičiausiai turimas omenyje 1890 m. Rusijoje įvestas degtinės ir vyno monopolis.

[2] Žemės reformos įstatymas priimtas 1922 m.; čia greičiausiai kalbama apie 1920 m. sausio 23 d. „Įstatymą žemei pirkti ir keisti".

[3] Cituojama M.Keršio slapyvardžiu 1919 m. išėjusi kun. Mykolo Krupavičiaus (žr. str. „Dvi galybi" 2 paaišk.) knyga „Lietuvių politikos partijos".

[4] Santara (Demokratinė tautos laisvės santara) – politinė organizacija, įsikūrusi 1917 m. Rusijoje, laikiusis vidurio kelio; Pažanga (Tautos pažangos partija) – įsteigta 1916 m. J.Tumo, L. Noreikos ir kt., 1924 m. įsijungė į Tautininkų sąjungą; Žemdirbiai (Lietuvos žemdirbių sąjunga) – 1919 m. įkurta politinė organizacija, artima Tautos pažangai, nepalanki tuo metu siūlytai žemės reformai.

[5] Lietuvos darbo federacija – krikščionių darbininkų organizacija, įsteigta 1919 m.; rūpinosi kultūriniais ir profesiniais darbininkų reikalais, politiniu jų atstovavimu.

[6] *jų lyderio* – galvoje turimas Mykolas Krupavičius (žr. str. „Dvi galybi" 2 paaišk.).

[7] *užpernykščių bolševikų* – turimi omenyje socialdemokratai.

LUOMŲ KOVA. Publikuota: Tauta. – 1920. – Bal. 21. – Nr. 13. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR–3. – P. 16–21 (po tekstu: *Tauta, 13, 20 m. IV – 21.*).

[1] trapistai – XVII a. viduryje Prancūzijoje įsteigtas vienuolių ordinas, pasižymėjęs ypač griežta regula.

[2] adomitai (adamitai) – II a. atsiradusi krikščionių sekta, biblinį Adomo gyvenimą rojuje laikiusi sektinu laimės ir tobulybės pavyzdžiu.

[3] mormonai – JAV 1830 m. susikūrusi krikščionių sekta, praktikuojanti buities askezę, darbštumą, taupumą.

[4] *„chlystovščina"* – pravoslavų sekta Rusijoje, atsiradusi XVII a. viduryje; atmetė viešas apeigas, reikalavo griežto dorovingumo, sudievino savo lyderius.

[5] *Związek Katolicki* (lenk.) – katalikų sąjunga; vyskupo E. von Roppo 1906 m. Vilniuje sukurta lenkų krikdemų partija.

[6] Tautinė bažnyčia – nuo Katalikų Bažnyčios atskilusi religinė bendruomenė; nepripažino popiežiaus primato, celibato, praktikavo viešą išpažintį ir kt.; XIX a. pab. – XX a.pr. buvo populiari Lenkijoje, Vokietijoje, JAV tarp lenkų išeivijos.

[7] Dmitrijus Merežkovskis (1865–1941) – rusų poetas, romanistas, kritikas ir kultūrfilosofas; Dmitrijus Filosofovas (1872–1940) – rusų publicistas, kritikas; kartu jie yra išleidę knygą „Caras ir revoliucija" (1906).

[8] *„vierovanije"* (rus.) – tikėjimą, pažiūras.

[9] *Arakčejevo priemonėmis* – Aleksejus Arakčejevas (1769–1834) – rusų generolas, karo ministras, pasižymėjęs žiaurumu.

[10] *„Darbo" Nr. 28* – „Darbas" – socialistų liaudininkų laikraštis, ėjęs Kaune 1919–1920 m; minimas balandžio 18 d. jo numerio nepasirašytas straipsnis „St. Seimo atstovus išrinkus".

[11] Minimi liaudininkų veikėjai: Mykolas Sleževičius (1882–1939) – advokatas, 1918–1919 ir 1926 m. Ministrų kabineto pirmininkas; Felicija Bortkevičienė (1873–1945) – publicistė, leidėja, filantropė, 1922–1926 m. „Lietuvos žinių" redaktorė; Jonas Vileišis – žr. str. „Pigusis asimiliavimos" 5 paaiškinimą.

[12] *„kramolos"* (rus.) – revoliucijos, maišto.

DVI GALYBĖ. Publikuota: Tauta. – 1920. – Bal. 24. – Nr. 14. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR–3. – P.22–27 (po tekstu: *Tauta, 14, 20 m. IV – 24.*).

[1] Tautos pažangos rinkimų sąraše buvo įrašytas pirklys Leiba Chodas.

[2] Mykolas Krupavičius (1885–1970) – politikas, krikščionių demokratų partijos pirmininkas 1919–1923 ir 1926–1927 m., žemės ūkio ministras 1923–1926 m.; Simonas Šultė – žr. str. „Kunigas kunigams" 1 paaiškinimą; Mamertas Lumbys (Lumbė) (1884–1942) – krikščionių demokratų partijos veikėjas, kunigavo Tauragėje, Kaune, Ramygaloje, Šeduvoje.

[3] Ernestas Galvanauskas (1882–1967) – politikas, visuomenės veikėjas, 1919–1920 ir 1922–1923 m. ministras pirmininkas.

PYKA IR PATAIKAVIMAS. Publikuota: Tauta. – 1920. – Geg. 1. – Nr. 16. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR–3. – P. 27–32 (po tekstu: *Tauta, 16, 20 m. V–1.*).

[1] *kaip sako „Laisvė" Nr.90* – minimas 1920 m. balandžio 25 d. „Laisvės" straipsnis „Inteligentija ir liaudis", pasirašytas kriptonimu *B*.

[2] *kaip sako „Lietuva" Nr. 93* – minimas 1920 m. balandžio 28 d. „Lietuvos" anoniminis straipsnis „Steigiamojo Seimo sudėtis".

PIGUSIS ASIMILIAVIMOS. Publikuota: Tauta. – 1920. – Geg. 8. – Nr. 18. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR–3. – P. 32–36 (po tekstu: *Tauta, 18, 20 m. V–8.*).

[1] *per ipsum et cum ipso et in ipso* (lot.) – per tą patį ir su tuo pačiu, ir tame pačiame.

[2] *Čiurlionienės Dolpelis* – Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės (1886–1958) knygos „Dolpelis ministerijoje tarnauja" (1920) veikėjas, menko išsilavinimo, bet liaudiškos išminties ir humoro.

[3] *egzinteruoja* (lot. *exentero)* – išmėsinėja.

[4] *„poklonus muša"* (rus. *бить поклоны*) – žemai lankstosi.

[5] *„v mordu"* (rus.) – į snukį.

[6] Jonas Vileišis (1872–1942) – advokatas, varpininkas, visuomenės veikėjas, vienas valstiečių liaudininkų vadų; Kauno burmistras 1921–1933 m.

[7] Povilas Matulionis (1860–1932) – miškininkas, publicistas, visuomenės veikėjas, 1924–1928 m. Lietuvos Žemės ūkio akademijos rektorius.

[8] *karikatūrą A.Varnas papiešė „Vaire"* – Adomas Varnas (1879–1979), dailininkas, pedagogas, visuomenės veikėjas, „Vaire" spausdino politinių veikėjų šaržus.

[9] Kazio Rimšos (1895–1950), gydytojo, vieno Vilniaus bolševikų vadų, 1915–1917 m. Dorpate (Tartu) studijavusio mediciną, žmona.

[10] *„kosovorotkomis"* (rus.) – marškiniais šone susegama apykakle.

[11] Levas Tolstojus (1828–1910) – rusų rašytojas, propagavęs ėjimo į liaudį, suartėjimo su ja idėjas.

[12] *„barin"* (rus.) – ponas.

DĖL ŽEMĖS

KAM PIRMIAUSIA ŽEMĖS DUOTI. Publikuota: Tauta. – 1920. – Bal. 28. – Nr. 15. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota : VR–3. – P. 37–40 (po tekstu: *Tauta, 15, 20 m. bal. 26.*).

ŽEMĖS VARSTOTAI. Publikuota: Tauta. – 1920. – Geg. 5. – Nr. 17. Parašas : *Aiškūnas*. Pakartota : VR–3. – P. 40–44 (po tekstu: *Tauta, 17, 20 m. V – 5.*).

[1] Vaclovas Bielskis (1870–1936) – inžinierius, visuomenės veikėjas, aktyvus socialdemokratas, vėliau liaudininkas.

[2] *Kančių, Zubovų* – Kančiai (Končiai) – lietuvių dvarininkų giminė nuo Ukmergės; Zubovai – garsi švietėjų ir filantropų grafų giminė, valdžiusi dvarus apie Šiaulius.

[3] *„kustarių"* (rus.) – smulkių amatininkų.

[4] *kaip ir ispanams maurų išgujimas* – nurodoma ispanų–maurų (musulmonų arabų) karai IX–XV a., po kurių žemės buvo iš naujo sunkiai įsisavinamos.

VISKĄ IŠ VALAKO, O VALAKUI NIEKO. Publikuota: Tauta. – 1920. – Geg. 11. – Nr. 19. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR–3. – P. 44–50 (po tekstu: *Tauta, 19, 20 m. V – 11.*).

[1] 99 *„Laisvės" skyriuje* – minimas 1920 m. gegužės 8 d. „Laisvės" straipsnis „Dėl Seimo rinkimų ir darbų", pasirašytas Kazio Petrukėlio.

[2] *Bolševikija* – Sovietų Rusija.

[3] Nurodomas 1920 m. gegužės 8 d. „Tautoje" paskelbtas anoniminis straipsnis „Neteisingumai".

[4] *do ut des* (lot.) – duodu, kad duotum.

[5] *„soderžanka"* (rus.) – išlaikytinė.

LAISVAS ŽEMIŲ SMULKINIMAS. Publikuota: Tauta. – 1920. – Birž. 2. – Nr.25. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR–3. – P. 50–54 (po tekstu: *Tauta, 25, 20 m. VI – 2.*).

[1] *„sovietskija choziajstva"* (rus.) – sovietiniai ūkiai.

[2] *„žyznju polzujsia žyvuščij"* (rus.) – kol gyvas, naudokis gyvenimu.

[3] Turimas omenyje Valstybės Tarybos 1920 m. sausio 23 d. priimtas „Įstatymas žemei pirkti ir keisti".

[4] *„perepliunut"* (rus.) – prk. pralenkti.

[5] Albinas Rimka (1886–1944) – visuomenininkas, ekonomistas; į Steigiamąjį Seimą išrinktas Valstiečių sąjungos sąraše; vienas žemės ūkio reformos įstatymo rengėjų.

[6] *„sovietam rabočich deputatov"* (rus.) – darbininkų deputatų taryboms.

[7] *„i soldatskich"* (rus.) – ir kareivių.

[8] *„diktatura proletariata"* (rus.) – proletariato diktatūra.

VARŽYMAI. Publikuota: Tauta. – 1920. – Liep. 2. – Nr. 26. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR –3. – P. 54–57 (po tekstu: *Tauta, 26, 20 m. VII – 2.*).

[1] *„Voronežskago tolka"* (rus.) – Voronežo krypties; kalbama apie karo metais Voroneže aktyviai veikusius lietuvių bolševikus.

KUNIGAS KUNIGAMS. Publikuota: Tauta. – 1920. – Rugs. 17. – Nr. 48. Parašas: *Tumas – kunigas*. Pakartota: VR–3. – P. 57–63 (po tekstu: *Tauta, 48, 20 m. IX – 17.)*.

[1] Simonas Šultė (1876–1920) – krikščionių demokratų veikėjas, teologijos daktaras, Palėvenėlės klebonas; pasirašinėjo Simano Barjonos slapyvardžiu; čia minimas jo „Atviras laiškas J. Tumui", kuriame piktinamasi, kad Vaižgantas šmeižiąs krikdemus, tuo padėdamas tikybiniam indiferentizmui.

[2] Katalikų Veikimo Centras – 1919 m. įkurta lietuvių pasauliečių katalikiška organizacija, veikusi vadovaujama Bažnyčios hierarchijos; pirmininkais buvo A. Stulginskis, A. Tumėnas, kun. V. Mieleška, vysk. T. Matulionis ir kt.

[3] Henrikas Sienkiewiczius (1846–1916) – lenkų rašytojas, daugelio istorinių romanų autorius, Nobelio premijos laureatas (1905).

[4] Turima galvoje 1902 m. Žemaičių dvasinės konsistorijos nagrinėta J. Tumo byla dėl Bažnyčios kanonų nesilaikymo.

[5] Stanislovas Stakelė (1862–1930) – kunigas Pasvalyje, Benekainyse, Dusetose, Rageliuose ir kitur; už lietuvišką veiklą rusų valdžios ir lenkininkų persekiotas, tremtas į Kretingos vienuolyną.

[6] Antanas Eidimtas (1838–1909) – Kuršėnų klebonas nuo1879 m., priešiškas tautiniam lietuvių atgimimui; Juozapas Zaleskis (1838–1910) – Viekšnių dekanas nuo 1868 m.; Adolfas Račkauskis (1842–1919) – ilgametis Ukmergės klebonas, vėliau kunigavo Šakynoje, Žagarėje.

[7] Aleksandras Silvestravičius (1857–1911) – Mečislovo Davainio-Silvestraičio brolis, polomanas, atkakliai kovojęs prieš lietuvių tautinį atgimimą.

[8] Jonas Gruževskis – Kuršėnų ir Micaičių dvarininkas, skundęs Vaižgantą rusų policijai, kad jis platinąs proklamacijas ir agituojąs darbininkus streikuoti.

[9] Turima omenyje 1905 m. gruodžio 7 d. Vaižganto iniciatyva Vadaktuose įvykęs susirinkimas, kuriame buvo įsteigta politinė kuopa, pavadinta Lietuvių krikščionių demokratų sąjunga.

[10] Į Vadaktėlius Vaižgantas buvo perkeltas 1902 m. gegužės mėn.

[11] *eo ipso* (lot.) – tuo pačiu.

[12] „Nepriklausomoji Lietuva" – Vilniaus lietuvių dienraštis, redaguojamas J. Tumo, ėjęs 1919 m. balandžio – gruodžio mėn.; uždarytas bolševikų.

[13] Pirmojoje publikacijoje po tekstu (*B.d.*), t. y. bus daugiau, bet vėlesniuose „Tautos" numeriuose šio straipsnio tęsinio nėra.

PAS J. E. SEINŲ VYSKUPĄ A. KAROSĄ. Publikuota: LtB. – 1921. – Gruod. 13. – Nr. 18. Parašas: *kan. J.Tumas*. Pakartota: VR–3. – P. 63–64 (po tekstu: *L. B. 21 m. XII – 13.*).

[1] Antanas Karosas (1856–1947) – Žemaičių kunigų seminarijos profesorius ir rektorius (1883–1907), nuo1910 m. Seinų vyskupas, 1920 m. lenkų ištremtas į Lietuvą, apsigyveno Marijampolėje, marijonų vienuolyne, sudarius Vilkaviškio vyskupiją (1926 m.) paskirtas jos vyskupu.

DĖL VIDAUS

SVEIKINAME STEIGIAMĄJĮ SEIMĄ! Publikuota: Tauta. – 1920. – Geg. 14. – Nr. 20. Be parašo. Pakartota: VR–3. – P. 64–66 (po tekstu: *Tauta, N 20, V – 14.*).

[1] *„učreditelnoje sobranije"* (rus.) – Steigiamasis susirinkimas; Rusijoje išrinktas 1917 m. lapkričio mėn., sušauktas 1918 m. sausio 5 (18) d., bet kitą dieną bolševikų išvaikytas.

[2] *Juodžiaus kelmas* – centras, orientyras prie kryžkelės Vaižganto „Pragiedruliuose".

STEIGIAMOJO SEIMO ŠVENTĖ. Publikuota: Tauta. – 1920. – Geg. 18. – Nr. 21. Be parašo. Pakartota: VR–3. – P. 66–75 (po tekstu: *Tauta, 21, 20 m. V – 18.*).

[1] *Žmuidzino* – turimas galvoje Antanas Žmuidzinavičius (1876–1966), žinomas lietuvių dailininkas, labiausiai pasižymėjęs peizažais.

[2] Petras Rimša (1881–1961) – skulptorius, grafikas, medalininkas.

[3] *„Die gancė pastroikė"* (vok., rus.) – didžiulis statinys.

[4] Kazys Šimonis (1887–1978) – tapytojas, pedagogas.

[5] Adomas Galdikas (1893–1969) – tapytojas, grafikas.

[6] Paulius Galaunė (1890–1988) – grafikas, meno istorikas ir muziejininkas.

[7] *Žemaičių vyskupui sergant* – tuo metu Žemaičių vyskupas buvo Pranciškus Karevičius (1861–1945); vyskupavo 1914–1926 m., po to pakeltas tituliniu arkivyskupu, įstojo į marijonų vienuolyną Marijampolėje.

[8] Juozapas Skvireckas (1873–1959) – Žemaičių vyskupo pagalbininkas 1919–1926 m., po to iki 1944 m. – Kauno arkivyskupas metropolitas.

[9] *celebransas* (lot.) – kunigas, laikąs pamaldas.

[10] *Prezidentas su Vyriausiuoju vadu* – Antanas Smetona, Lietuvos prezidentas 1919–1920 ir 1926–1940 m.; Jonas Galvydis-Bykauskas (1864–1942), generolas, 1920 m. Lietuvos kariuomenės vadas, 1919 ir 1921–1926 m. Karo mokyklos viršininkas.

[11] Vilius Jomantas (1891–1960) – dailininkas, daugiausia reiškėsi kaip grafikas.

[12] Pranas Ysakas – tuo metu Vyriausios rinkimų komisijos sekretorius.

[13] *Laisvasis lietuvių universitas* – greičiausiai turimi omenyje nuo 1920 m. pradžios Kaune veikę Aukštieji kursai, padėję pagrindus Lietuvos universiteto atsiradimui.

[14] *mes, Dovydai menki, nugalėjom Goliatus* – Dovydas (1042–972 pr. Kr.) pranašas ir poetas, antrasis ir žymiausias Izraelio valdovas; piemeniu būdamas, pagal Bibliją, užmušė milžiną Galijotą.

[15] *1905 m. pasisavino teisę kalbėti patiems apie savo reikalus ir likimą* – kalbama apie Didįjį Vilniaus Seimą.

[16] Ona Muraškaitė-Račiukaitienė (1896 – ?) – mokytoja, visuomenės veikėja, į Steigiamąjį Seimą išrinkta nuo krikščionių demokratų.

[17] sufražistė (angl. *suffrage* – rinkimų teisė) – judėjimo už moterų rinkimų teisę dalyvė.

[18] Be straipsnyje paminėtųjų G. Petkevičaitės ir O. Muraškaitės-Račiukaitienės, į Steigiamąjį seimą buvo išrinktos dar trys moterys – Magdalena Galdikienė (1891–1979), Emilija Spudaitė-Gvildienė (1887–1965) ir Salomėja Stakauskaitė (1890 – ?).

[19] Aleksandras Stulginskis (1885–1969) – pirmųjų Lietuvos vyriausybių ministras, 1920–1922 m. Seimo pirmininkas, antrasis Respublikos prezidentas (1922–1926).

[20] Vladas Natkevičius (1893–1945) – teisininkas, diplomatas, valstybės veikėjas, į Steigiamąjį seimą išrinktas pagal socialistų liaudininkų ir Valstiečių sąjungos bloko sąrašą.

TESĖTI AR PASIKLIAUTI. Publikuota: Laisvė. – 1920. – Gruod. 10. – Nr. 8. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–3. – P. 75–78 (po tekstu: *Laisvė, 8, 20 m., XII –10.*).

[1] Graikijos išsivadavimo iš turkų kovas XIX a. pradžioje rėmė ir jose dalyvavo daugelio šalių piliečiai, tarp jų ir anglų poetas romantikas lordas Džordžas Gordonas Baironas (Byron, 1788–1824).

[2] *kaip milžinas Kristupas kūdikėlį* – pagal XII a. atsiradusią legendą Kristupas išgelbėjo Jėzų Kristų, pernešdamas jį per upę.

[3] Estijos sienos su Rusija didžioji dalis eina Pskovo (Pleskau) ir Čiudo ežerais.

[4] Latvija, pasinaudodama Lenkijos agresija prieš Lietuvą, 1920 m. spalio 12 d. atsiėmė iš Lietuvos Ilūkstės sritį.

[5] Zigfrydas Mejerovičius (Meierovics, 1887–1925) – Latvijos užsienio reikalų ministras 1918 ir 1924–1925 m., 1921–1924 m. – ministras pirmininkas.

[6] *Juodasis Kalnas* – Juodkalnija (Černogorija), dabartinės Jugoslavijos respublika.

[7] Lietuvių – latvių vienybės idėją Jonas Šliūpas plačiausiai kėlė savo knygoje „Lietuvių ir latvių respublika ir Šiaurės Tautų sąjunga" (1918).

[8] Anglija ir iš dalies Estija siūlė Pabaltijo šalių sąjungą su Lenkija ir Suomija, bet Lietuva dėl konflikto su Lenkija su šiuo pasiūlymu nesutiko.

[9] Meno kūrėjų draugija – menininkų organizacija, veikusi 1920–1933 m., jos pirmininkai buvo A. Varnas, B. Sruoga, F. Kirša; lietuvių dailės paroda Rygoje buvo suorganizuota 1928 m..

PATYS TAPĘ, NE PADARYTIEJI. Publikuota: Laisvė. – 1921. – Kovo 3. – Nr. 49. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–3. – P. 79–81 (po tekstu: *Laisvė, 49, 21 m. III.*).

[1] *„parafianščinos"* (rus.) – parapijiškumo.

[2] Antantė pripažino Latvijos ir Estijos nepriklausomybę de jure 1921.I.26, o Lietuvos tik 1922.XII.22.

ŽYDŲ ATSTOVŲ KALBOS LIETUVOS STEIGIAMAJAME SEIME DĖL VALDŽIOS DEKLARACIJOS. Publikuota: Tauta: – 1920. – Rugs. 21. – Nr. 49. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR–3, – P. 81–83 (po tekstu: *Tauta, 49, 20 m. IX – 21.*).

[1] *paties Lenino žodžiai apie būtinumą taikiai gyventi su Lietuva* – greičiausiai minimas 1920 m. vasarį vykęs Lenino pokalbis su Amerikos laikraščio „The World" korespondentu Linkolnu Eiru.

[2] *gminos* (lenk.) – bendruomenės.

LAISVĖS NEŠĖJAI. Publikuota: LB. – 1921. – Liep. 19. – Nr. 37. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–3. – P. 83–88 (po tekstu: *L. B., 37, 21 m. VII – 19.*).

[1] *pėovū* – POW (Polska organizacja wojskowa) – lenkų karinė organizacija, 1919 m. ruošusi sukilimą Lietuvoje, bet lietuvių žvalgybos išaiškinta ir likviduota.

[2] *dekasterijų* (gr.) – valdžios institucijų.

[3] Rusijos tautų kongresas Kijeve 1917 m. rugsėjo 8–16 d. pripažino lietuvių teisę į suverenią valstybę.

[4] *„Rešimost istiazujemago"* (rus.) – kankinamo ryžtas.

ŠVEICARAI PRIPAŽINO MUS DE JURE. Publikuota: LB. – 1921. – Rugpj. 23. – Nr. 51. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–3. – P. 88–90 (po tekstu: *L. B., 51, 21 m. VIII – 23.*).

[1] Vaclovas Sidzikauskas (1893–1973) – teisininkas, diplomatas, 1919–1922 m. Lietuvos atstovas Šveicarijoje, vėliau daugelyje kitų šalių, VLIK'o veikėjas.

[2] Giuseppe Motta (1871–1940) – 1920–1940 m. Šveicarijos užsienio politikos vadovas, penkiskart federacijos prezidentas.

[3] Lietuvą pripažino: Vokietija 1918.III.23, Rusija 1920.VII.12, Meksika 1921.V.5, Argentina 1921.III.24, Latvija 1921.II.12, Estija 1921.III.10.

VIRKŠNOMS IR VIRPŠOMS ATMINTI. Publikuota: Lietuva – Laisvė – Idiše štime – Litauische Rundschau. Spalio 13 d. Lietuvos gynimo numeris. – 1920. Parašas: *Vaižgantas*.Pakartota: VR–3. – P. 90–93 (po tekstu: *1921. Lietuvos Gynimo numeris.*).

Straipsnis išspausdintas didžiausių Lietuvos dienraščių lietuvių, rusų, žydų ir vokiečių kalbomis bendrai išleistame leidinyje, Lietuvą užpuolus Želigovskiui.

[1] Prancūzija rėmė Lenkijos siekius Paryžiaus taikos konferencijoje ir vėliau svarstant Vilniaus klausimą.

[2] Belgijos kovos dėl nepriklausomybės XVIII a. pab. – XIX a. pr. truko apie penkiasdešimt metų.

PASIKALBĖJIMAS SU PIL. M. YČU. Publikuota: Laisvė. – 1921. – Vas. 10. – Nr. 32. Parašas: *V.* Pakartota: VR–3. – P. 93–96 (po tekstu: *Laisvė, 37.*).

[1] Martynas Yčas (1885–1941) – visuomenės, valstybės veikėjas tuo metu važinėjo po Europą daugiausia verslo reikalais.

[2] *Lietuvos garlaivių bendrovė* – M.Yčo, J. Šliūpo ir kt. 1919 m. suorganizuota jūreivystės bendrovė.

[3] Hypatija Julija Yčienė (1893 – po 1985) – Jono Šliūpo ir Liudmilos Malinauskaitės-Eglės duktė, Martyno Yčo žmona, ištekėjusi antrą kartą – Žiūrienė; reiškėsi kaip evangelikų-reformatų veikėja, parašė atsiminimų.

[4] Liudas Stulpinas (1871–1934) – jūrų kapitonas, 1923–1933 m. Klaipėdos uosto viršininkas.

[5] Vladimiras Burcevas (1862–1942) – rusų visuomenės veikėjas, žurnalistas, didžiąją gyvenimo dalį praleidęs emigracijoje.

[6] „Obščeje delo" ir „Poslednija novosti" („Bendras reikalas", „Paskutinės naujienos") – rusų emigrantų laikraščiai.

[7] „Rul" („Vairas ") – rusų emigrantų laikraštis.

[8] J. Pilsudskis Paryžiuje 1921 m. vasario mėn. pasirašė Lenkijos – Prancūzijos draugystės sutartį, žymiai sustiprinusią Lenkijos pozicijas.

[9] *Danską* – Gdanską.

[10] Galvanauskas – žr. str. „Dvi galybi" 3 paaiškinimą.

[11] *plebiscitas Vilniuje* – lenkai reikalavo plebiscito Vilniaus krašto priklausomybės klausimu, bet Lietuva su tuo nesutiko, kol Vilniuje bus lenkų kariuomenė; lietuvių boikotuotą plebiscitą lenkai organizavo 1922.II.1, jo rezultatai buvo iš anksto aiškūs.

SU ŠAULIAIS

PULTI AR GINTIS. Publikuota: Trimitas. – 1920. – Nr. 1. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–3. – P. 96–102 (po tekstu: *Trimitas N 1.*).

Prieš straipsnį redakcijos prierašas:

Nors yra vietų šiame straipsny, kurios nesutinka su mūsų nusistatymu, nors mes dar visai taip nestatome klausimo „mes – ar kariuomenė", kaip gerb. autorius nori statyti, tačiau, rasdami šiame straipsny, ypač jo gale, tokių vietų, kurios labai vykusiai reiškia mūsų ideologiją, ir gerbdami patį autorių, duodame vietos šiam straipsniui savo organe.

Šaulių tikslas yra vienui vienutėlis išauginti Lietuvai vikrų, išlavintą, savarankų pilietį, pasiryžusį ligi paskutinio atsidūsėjimo ginti savo šalies nepriklausomybę. Ir nieko daugiau...

[1] „Trimitas" – savaitinis Lietuvos šaulių sąjungos žurnalas, leistas Kaune 1920–1940 m.; Vaižgantas buvo jo Nr. 2–13 redaktorium.

[2] *iš tolo būdamas* – žr. str. „Par motutę" 1 paaiškinimą.

[3] *heros-bohater* (gr., sl.) – didvyris.

[4] *„Virtuti Militari"* (lot.) – kariniam narsumui, už karinį narsumą; aukščiausias Lenkijos karinis ordinas, įsteigtas 1792 m.

[5] *virtuti civili* (lot.) – pilietinei dorybei.

LIETUVOS JAUNIME – TĖVYNĖS GYNĖJAU! Publikuota: Trimitas. – 1920. – Rugpj. 11. – Nr. 2. Be parašo. Pakartota: VR–3. – P. 102–104 (po tekstu: *N 2.*).

ŠALIN ĮSIKIŠĖLIUS! Publikuota: Trimitas. – 1920. – Rugpj. 25. – Nr. 4. Be parašo. Pakartota: VR–3. – P.104–107 (po tekstu: *N 4.*).

[1] *Lietuvos Pilietis...* – nurodoma „Trimito" Nr. 2 išspausdintas straipsnis „Prakeiktoji mūsų valdžia", pasirašytas neišaiškintu slapyvardžiu *Lietuvos Pilietis*.

VISUR REIKIA ŠAULIŲ! Publikuota: Trimitas. – 1920. – Rugs. 10. – Nr.6. Be parašo. Pakartota: VR–3. – P. 107–110 (po tekstu: *N 6.*).

NAUJAS PAVOJUS – NAUJAS DARBAS. Publikuota: Trimitas. – 1920. – Rugs. 15. – Nr. 7. Be parašo. Pakartota: VR–3. – P. 110–113 (po tekstu: *N 7*).

[1] Minimos Radviliškio kautynės su bermontininkais 1919 m. lapkritį, kuriose svarbų vaidmenį suvaidino vietiniai partizanai; bermontininkai – rusų generolo Bermondt-Avalovo (1881–1935) vadovaujama samdyta kariuomenė iš rusų ir vokiečių monarchistų, kovojusi prieš Pabaltijo valstybių nepriklausomybę.

[2] Trockininkai – rusų bolševiko Levo Trockio (tikr. Leiba Bronštein, 1879–1940), propagavusio pasaulinės revoliucijos idėjas, šalininkai; čia šiuo žodžiu vadinami bolševikinės rusų kariuomenės likučiai, bastęsi tą kariuomenę 1919 m. išstūmus iš Lietuvos.

[3] Kerzono linija – Antantės nustatyta Lenkijos rytinė siena; Kerzonas (George Nathaniel Curzon, 1859–1925) – šios linijos projekto autorius, anglų politikas, 1919–1924 m. Britanijos užsienio reikalų ministras.

[4] Augustavo kanalas – pietinio Suvalkų krašto ežerų, perkasų ir kanalizuotų upių sistema, jungianti Vyslos baseiną su Nemunu; iškastas 1824–1836 m., XX a. viduryje prarado savo reikšmę.

[5] 1772 m. įvyko pirmasis Lenkijos-Lietuvos padalijimas.

[6] *„oblavas"* (rus.) – gaudynes.

JAUNIMO TIPAI IR KUOPAVIMAISI. Publikuota: Trimitas – 1920. – Rugs. 22. – Nr. 8. Be parašo. Pakartota: VR–3. – P. 113–117 (po tekstu: *N 8.*).

JAUNIMAS IR VYRESNIEJI. Publikuota: Trimitas. – 1920. – Rugs. 29. – Nr. 9. Be parašo. Pakartota: VR –3. – P. 117–122 (po tekstu: *N 9.*).

ŠAULIŲ BŪRIO REIKŠMĖ VILNIUI. Publikuota: Trimitas. – 1920. – Spal. 6. – Nr. 10. Be parašo. Pakartota: VR–3. – P. 122–126 (po tekstu: *N 10.*).

[1] Cituojama Maironio eilėraščio „Vilnius" antroji strofa.

[2] *Rečpospolitą* – Žečpospolitą (lenk. *Rzeczpospolita* – respublika), unijinę Lenkijos-Lietuvos valstybę.

[3] *Gardino ir Vilniaus lenkų deputacija* – turima galvoje 1919 m. rugsėjyje į Varšuvą vykusi delegacija, vadovaujama Lydos daktaro Harnevičiaus.

[4] *Rygos derybose* – kalbama apie Lenkijos ir Rusijos derybas 1920 m. vasarą.

[5] Bańkowskis – tuo metu Vilniaus miesto burmistras; B. Krzyżanowskis – Vilniaus advokatas, liberalios krypties veikėjas, Pilsudskio ir Vilniaus lenkų atstovas Versalio taikos derybose.

LAISVIEJI LIETUVIAI! Publikuota: Trimitas. – 1920. – Spal. 13. – Nr. 11. Be parašo. Pakartota: VR–3. – P. 127–130 (po tekstu: *N 11.*).

[1] Vaclavas Ivaškevičius (Iwaszkiewicz, 1871–1922) – lenkų generolas, 1918 m. iš Vilniaus krašto gyventojų suorganizavęs vadinamąją lietuvių–gudų diviziją, kuri užėmė Volkovyską, Slanimą.

[2] Teofilis Šopa (Szopa) – varšuviškis inžinierius, architektas, Vilniuje reiškėsi kaip endekų veikėjas, L. Želigovskio sudarytos Viduriniosios Lietuvos valdymo komisijos narys; Vytautas Abramovičius (1871 –?) – politikas, 1919 m. lenkams užėmus Vilnių, jo burmistras, vėliau Želigovskio dešinioji ranka, valdė Druskininkus; Lucjanas Želigovskis (Żeligowski, 1865–1946) – lenkų generolas, kurio vadovaujama kariuomenė 1920 m. užgrobė Vilnių.

[3] Žr. straipsnio „Virkšnoms ir virpšoms atminti" 2 paaiškinimą.

KAS PRIEŠAS? Publikuota: Trimitas. – 1920. – Spal. 22. – Nr.12. Be parašo. Pakartota: VR–3. – P. 130–134 (po tekstu: *N 12.*).

[1] Aleksandras Brückneris (1856–1939) – lenkų filologas slavistas, Berlyno universiteto profesorius; domėjosi lietuvių kalba, literatūra, mitologija, bet darbuose faktus dažnai interpretavo nepalankiai lietuviams.

[2] Kalbama apie Lenkijos kariuomenės žygį prieš Ukrainą 1919 –1920 m., pasibaigusį lenkų pralaimėjimu.

[3] *Adeso* – Odesos.

[4] Li-Chun-Čangas (Li Chung-Džangas, Li Chun-čžanas, 1823–1901) – Kinijos valstybės veikėjas, diplomatas, nuolaidomis ir susitarimais bandęs sukiršinti valstybes, siekusias Kinijoje įtakos.

[5] Ignacas Paderevskis (Paderewski, 1860–1941) – lenkų pianistas ir kompozitorius, valstybės veikėjas, 1919 m. – Lenkijos ministras pirmininkas, 1920–1922 m. – atstovas Tautų Sąjungoje; lietuvių spaudoje buvo keliama jo lietuviškos kilmės versija.

[6] *„Jesteśmy zrujnowani"* (lenk.) – esame sugriauti, sužlugdyti.

[7] *„pagalam"* (lat.) – visiškai.

VAIKAI STOJA TĖVYNĖS GINTŲ. Publikuota: Trimitas. – 1920. – Spal. 28. – Nr. 13. Be parašo. Pakartota: VR–3. – P. 134–137 (po tekstu: *N 13.*).

[1] Vytautas Riauba (1899–1920) – vienas pirmųjų Nepriklausomos Lietuvos lakūnų, žuvęs aviakatastrofoje.

[2] Juozas Kumpis (1901–1920) – lietuvių karo lakūnas, lenkų numuštas ties Varėna pateko į nelaisvę, kur netrukus mirė; kūną lenkams grąžinus, palaidotas Šiauliuose.

[3] Vincas Dovydaitis (1899–1920) – pirmasis Nepriklausomybės kovose žuvęs šaulių būrio vadas.

[4] Michailas Dragomirovas (1830–1905) – rusų generolas, karo teoretikas ir pedagogas.

[5] *vaikų ekspedicija Kristaus Grabo vaduotų* – 1212 m. organizuotas vadinamasis Vaikų kryžiaus žygis, kuris sužlugo vos pradėtas.

[6] Sandoros skrynia – biblinė judėjų relikvija, kurioje buvo laikomos lentelės su dešimčia Dievo įsakymų.

[7] *Rorate* (lot.) – rasokite; cituojama giesmė Švč. Marijai, prasidedanti žodžiais „Rorate coeli" („Rasokite, dangūs").

NERIKIUOTĖS ŠAULIAI. Publikuota: Trimitas. – 1920. – Lapkr. 25. – Nr. 17. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–3. – P.137–142 (po tekstu: *N 17.*).

[1] Želigovskis – žr. str. „Laisvieji lietuviai" 2 paaiškinimą;...Zindramas Marjanas Koscialkovskis (Kościałkowski, 1892–1946) – 1919 m. lenkų kontražvalgybos viršininkas, rengęs POW sukilimą Lietuvoje; 1935–1936 m. Lenkijos ministras pirmininkas.

[2] *viltininkai* – lietuvių kultūrininkai, būrėsi apie laikraštį „Viltis", ėjusį Vilniuje 1907–1913 m.; „Rytas" – Vilniaus krašto lietuvių švietimo draugija, veikusi 1913–1940 m.

[3] *Sąjunga lietuvių kalbai ginti Vilniaus vyskupijos bažnyčiose* (tikslus pavadinimas – „Sąjunga pagrąžinimui teisių lietuviškai kalbai Rymo katalikų bažnyčiose Lietuvoje") – organizacija, veikusi Vilniaus vyskupijoje 1907–1915 m.

[4] 1920 m. rudenį Lietuvos vyriausybei įkūrus Vyriausią Lietuvos gynimo komitetą, vietose buvo kuriami Tėvynės gynimo komitetai, kurie daug nuveikė organizuojant bei remiant krašto gynybą.

KUR ČIA GAVUS GINKLŲ? Publikuota: Trimitas. – 1920. – Gruod. 10. – Nr. 19. Parašas: *Vaižgantas*.Pakartota: VR–3. P. 142–145 (po tekstu: *N 19.*).

[1] *Santarvė* – čia turimos galvoje Anglija ir Prancūzija.

[2] Apie spirito kontrabandos faktus „Tautoje" rašyta dažnai.

DĖL VILNIAUS SU LENKAIS

NUĖJUS VILNIUN. Publikuota: Tauta. – 1920. – Rugpj. 6. – Nr. 36. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR–3. – P. 145–148 (po tekstu: *Tauta, 36, 20 m. VIII – 6.*).

[1] marijavitai – XIX a. pab. Lenkijoje atsiradusi katalikų sekta; fetišavo Marijos garbinimą, atmetė individualias išpažintis, celibatą, pripažino moterų teisę į kunigystę; 1906 m. ekskomunikuota popiežiaus.

[2] *„kościół narodowy"* (lenk.) – tautinė bažnyčia.

[3] *„O strategicznem znaczeniu miasta Dynaburga"* (lenk.) – apie strateginę Dinaburgo miesto reikšmę (Dinaburgas – Daugpilis).

[4] *Lygą Rabotniczą* (lenk.) – Darbininkų lygą; greičiausiai turima omenyje lenkų endekams artima Tautinė darbininkų sąjunga (Narodowy związek robotniczy), įkurta 1905 m.

[5] *Precz z litwinami...* (lenk.) – šalin lietuvius, šalin baltarusius, šalin žydus – į Varšuvą, į Varšuvą!

[6] Vladislovas Jazukevičius (1886–1958), kunigavo Molėtuose, Vilniuje, Stakliškėse; visuomenininkas, veikė „Ryto" draugijoje, Vilniaus lietuvių komitete.

[7] *ojczyzna* (lenk.) – tėvynė.

[8] *narodowo-demokratyczną programą endekizmu* (lenk.) – tautine demokratine endekizmo programa.

[9] *status quo ante* (lot.) – prieš tai buvusią padėtį.

[10] Minimi lenkai endekai, daugiausia vilniečiai kunigai, XX a. pradžioje atkakliai priešinęsi Vilniuje stiprėjusiai lietuvybei, siekę Lietuvos integravimo į atsikuriančią Lenkijos valstybę.

VYRAI, KAS TIK GALI, Į VILNIŲ! Publikuota: Tauta. – 1920. – Liep. 20. – Nr. 31. Be parašo. Pakartota: VR–3. – P.148–149.

[1] *„exodus"* (gr.) – išėjimas, emigracija.

[2] *Šiandien Vilnius teisėtai mūsų* – 1920.VII.10 Aukščiausioji Santarvės taryba Spaa mieste (Belgija) privertė lenkus atsisakyti pretenzijų į Vilnių Lietuvos naudai.

VILNIUS MŪSŲ! Publikuota: Tauta. – 1920. – Liep. 20. – Nr. 31. Pakartota: VR–3. – P. 149–152 (po tekstu: *Tauta, 31, 20 m. VII – 20.*).

[1] *die Kunststädte* (vok.) – meno miestai.

[2] *Bauža* – Ksaveras Bogušas (1746 – 1820), studijos „Apie lietuvių tautos ir kalbos pradžią" (1808) autorius.

[3] *Adomas* – Adomas Mickevičius.

[4] Muravjovas, Kachanovas, Orževskis – XIX a. II pusės Vilniaus generalgubernatoriai.

[5] *Pilsūdiškis* – Juzefas Pilsudskis (1867–1935) – Lenkijos valstybės vadas ir prezidentas; buvo kilęs iš lietuvių bajorų giminės, kurios vienas atstovų XVI a. Žemaičiuose valdė Pilsūdų dvarą ir nuo jo gavo Pilsudskio pavardę; Koscialkovskis – žr. str. „Nerikiuotės „šauliai"" 1 paaiškinimą; J. Osmolovskis – lenkų okupuoto Vilniaus krašto administratorius 1919 m.; Bankovskis – žr. str. „Šaulių būrio reikšmė Vilniui" 5 paaiškinimą; Janas Obstas (1875–1950) – lenkų publicistas, istorikas mėgėjas, gavęs „lietuvių ėdiko" pravardę.

[6] *„Lasciate ogni speranza"* (it.) – „Įeinantys palikite viltį" – užrašas virš įėjimo į pragarą Dantės „Dieviškojoje komedijoje".

[7] *„Do broni"* (lenk.) – prie ginklų.

[8] *„do ucieczki"* (lenk.) – į kojas, bėgti.

[9] *Zigmantai* – Didieji Lietuvos kunigaikščiai Žygimantas Kęstutaitis (m. 1440), Žygimantas Senasis (1467–1548), Žygimantas Augustas (1520–1572).

[10] *Adomas* – žr. 3 paaiškinimą.

VILNIAUS NUOTAKOS KRAITIS. Publikuota: Tauta. – 1920. – Rugpj. 20. – Nr. 40. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR–3. – P. 152–154 (po tekstu: *Tauta, 40, 20 m. VIII – 20.*).

[1] *Antru kartu Lietuvon atėję bolševikai* – bolševikų kariuomenė Vilnių buvo užėmusi 1919.I – III ir 1920.VIII, vydama lenkų kariuomenę, bet po kelių dienų pasitraukė, pagal 1920.VII. 12 taikos sutartį palikdama Vilnių Lietuvai.

[2] *Jono Baisiojo opričniną* – primenamas XVI a. Rusiją valdęs caras Ivanas IV, žinomas Ivano Rūsčiojo (rus. *Groznyj*) vardu, ir opričnina vadinta jo įvesta karinio teroro diktatūra bei ją žiauriai vykdžiusi kariuomenė.

[3] *črezvičaika* (pilnas pavadinimas – Črezvičainaja komisija, sutrumpintai ČK) – Ypatingoji komisija, 1918 m. bolševikų sukurtas teroro organas, veikęs ypatingai žiauriais metodais.

[4] *Bundas* – žydų darbininkų sąjunga ir politinė partija Lietuvoje, Lenkijoje ir Rusijoje, įkurta 1897 m.

[5] *P.O.W.* – žr. str. „Laisvės nešėjai" 1 paaiškinimą.

SURSUM CORDA! Publikuota: Tauta. – 1920. – Rugs. 7. – Nr. 45. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR–3. – P. 154–156 (po tekstu: *Tauta, 45, 20 m. IX – 7.*).

[1] *kakov pop, takov i prichod* (rus.) – koks popas, tokia ir parapija.

MANIFESTACIJŲ KALBOS. Publikuota: Tauta. – 1920. – Liep. 20. – Nr. 31. Pakartota: VR–3. – P. 157–159 (po tekstu: *Tauta, 31, 20 m. VII – 20.*).

[1] Tai Damazo Treigio slapyvardžiu pasirašyto straipsnio „Liepos 16 d. manifestacija" dalis, kurią Vaižgantas į VR–3 įtraukė dėl pateikiamų savo kalbų; Damazas Treigys – tikr. Antanas Šilgalis (1885–1953), knygnešys, publicistas, Steigiamojo Seimo narys.

[2] *dar vieną žingsnį laisvės keliu pažengę* – žr. straipsnio „Vyrai, kas tik gali, į Vilnių!" 2 paaiškinimą.

[3] *Vive la France!* (pranc.) – tegyvuoja Prancūzija!

[4] *Jūs pirmieji ištiesėte mums prietelingą ranką* – Prancūzija ir Anglija tarpininkavo pasirašant Spaa sutartį (žr. str. „Vyrai, kas tik gali, į Vilnių!" 2 paaišk.).

[5] St. Tallents – pulkininkas, tuo metu anglų diplomatinės misijos Baltijos valstybėse vadovas; R. B. Ward – jo pavaduotojas Lietuvai.

[6] Primenama Lietuvių meno kūrėjų draugijos apžvalginė dailės paroda, atidaryta Kaune 1920.V.1.

[7] *Japonai ... per 25 metus pavijo Europą* – turima galvoje 1867–1868 m. antifeodalinė japonų revoliucija, po kurios prasidėjo greitas Japonijos gyvenimo modernėjimas ir europėjimas.

[8] Kęstutis Šliūpas (1888–1932) – fizikas, Jono Šliūpo sūnus, gausiai reiškėsi spaudoje; 1920 m. dirbo Užsienio reikalų ministerijoje.

KASĘ DUOBES KITIEMS. Publikuota: Laisvė. – 1920. – Gruod. 15. – Nr. 12. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–3. – P. 159–161 (po tekstu: *Laisvė, 12, 20 m. XII – 15.*).

[1] *sovietai* (rus.) – tarybos, valdžios institucijos.

[2] „Borba" („Kova") – Lietuvos komunistų nelegalus laikraštis, leistas rusų kalba Kaune 1920–1922 m.; užuomina į straipsnį „Mes ir vyriausybė", pasirašytą *Ja.*

[3] Pleskava – latviškas Pskovo pavadinimas.

[4] Lietuva tuo metu vedė derybas su Lenkija dėl pasikeitimo belaisviais, Želigovskio pasitraukimo iš Vilniaus krašto ir galimo plebiscito dėl jo priklausomybės.

[5] Lenkijos karinis konfliktas su Ukraina vyko 1920–1922 m., įsikišus bolševikinei Rusijai, lenkai karą pralaimėjo.

[6] Česlavas Jankovskis (Jankowski, 1857–1929) – lenkų rašytojas ir žurnalistas, I Rusijos dūmos atstovas, be kitų leidinių redagavęs „Kurier Litewski", „Tygodnik Wileński".

[7] Simonas Petliūra (1879–1926) – ukrainiečių politikas, Nepriklausomos Ukrainos vadovas 1918–1921 m., ukrainiečių kariuomenės vyriausiasis vadas.

[8] *statsmanas* (angl. *statesman*) – valstybės veikėjas.

[9] Piotras Vrangelis (1878–1928), Antonijus Denikinas (1872–1947) – rusų generolai, po bolševikų perversmo – vieni kovos prieš juos vadų.

[10] Nemezis (Nemezidė) – senovės graikų teisingumo ir atpildo deivė, baudusi už piktadarybes ir išdidumą.

[11] *„ułaskawieni"* (lenk.) – paglostyti, nuraminti.

KUR ŠIRDIS LINKSTA. Publikuota: Laisvė. – 1920. – Gruod. 16. – Nr. 13. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–3. – P. 161–164 (po tekstu: *Laisvė, 13, 20 m.*).

[1] P.O.W. – žr. str. „Laisvės nešėjai" 1 paaiškinimą.

[2] Giedraičių kautynės vyko 1920.X.31 tarp Lietuvos kariuomenės ir želigovskininkų; lietuviai kautynes laimėjo, sustabdydami lenkų veržimąsi į krašto gilumą.

[3] *„przeklęstwą"* (lenk.) – prakeikimą.

[4] *„ryczała"* (lenk.) – raudojo, rėkė.

[5] *N.D.* – Narodowa demokracja (lenk.) – Tautinė demokratija; lenkų nacionalistinė partija (endekai).

[6] Primenama JAV Nepriklausomybės karas su Anglija 1775–1783 m.

[7] *Irlandija nori atsiskirti nuo Anglijos* – tuo metu vyko kovos dėl Airijos nepriklausomybės; nepriklausoma valstybe Airija tapo 1922 m.

JIE MŪSŲ NEPAŽĮSTĄ! Publikuota: Laisvė. – 1921. – Vas. 16. – Nr. 37. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–3. – P. 164–166 (po tekstu: *Laisvė, 37, 20 m. II.*).

[1] Žr. str. „Pasikalbėjimas su pil. M. Yču" 1 paaiškinimą.

[2] *šutsmanų* (vok. *Schutzmann*) – policininkų; *kliučvaitų* (sl.) – Lenkijos-Lietuvos valstybėje dvaro ar kelių dvarų (vad. rakto, lenk. *klucz*) valdytojų.

LIETUVIŲ GOLGOTA VILNIUJE. Publikuota: LB. – 1921. – Spal. 8. – Nr. 71. Be parašo. Pakartota: VR–3. – P.167–169 (po tekstu: *Lietuvos Balsas, 71, 20 m. X – 8.*).

[1] *„Vidurinėje Lietuvoje"* – Želigovskis, užėmęs Vilnių ir demonstruodamas tariamą savo nepriklausomumą nuo Lenkijos, skelbė naujos valstybės – Vidurinės Lietuvos – sudarymą.

[2] ultramontanai – katalikybės kryptis, reikalaujanti popiežiui neribotos valdžios Bažnyčioje ir teisės kištis į visas pasaulietinio gyvenimo sritis.

[3] Nuo 1918 m. Vilniaus vyskupu buvo Jurgis Matulaitis (Matulevičius, (1871–1927); lenkų valdžios spaudžiamas, 1925 m. iš šių pareigų ir Vilniaus turėjo pasitraukti; 1987 m. paskelbtas palaimintuoju.

[4] *depravotų* (lenk. *deprawowany*) – demoralizuotų, sugriautų.

[5] *Kościół narodowy, niezależny* (lenk.) – tautinė, nepriklausoma Bažnyčia; žr. str. „Luomų kova" 6 paaiškinimą.

[6] *Didžioji prieglauda* – Vilniaus lietuvių labdarybės draugijos prieglauda, buvusi Subačiaus gatvėje.

[7] Neaišku, kuris iš Kairiūkščių, tėvas ar sūnus, minimas: Juozas Kairiūkštis (1855–1937) – pedagogas, visuomenės veikėjas, Vilniaus mokytojų seminarijos direktorius ir lietuvių gimnazijos mokytojas, ar Stasys Kairiūkštis (1889–1941) – Vilniaus lietuvių gimnazijos, Lietuvių mokytojų seminarijos mokytojas, Vilniaus mergaičių gimnazijos direktorius.

[8] *pasikartojusi Šiaulių gimnazijos scena* – primenamas įvykis Šiauliuose 1919 m. rugsėjo 29 d., kai vokiečių kareiviai, siekę užimti gimnazijos patalpas, jėga išmetė į gatvę mokinius, nemaža jų sumušdami.

[9] *Niech żyje Polska...* (lenk.) – Tegyvuoja Lenkija nuo jūrų iki jūrų! Tegyvuoja lygybė, laisvė, brolybė! Tegyvuoja Lietuvos unija su Lenkija!

KOMITETO VILNIAUS KRAŠTO LIETUVIAMS REMTI ŠAUKIMAS. Publikuota: Lietuva. – 1921. – Gruod. 25. – Nr. 290. Parašas: *Centro Komitetas Vilniaus krašto lietuviams remti: Pirmininkas Z. Žemaitis, Pirmininko Padėjėjas ir iždininkas Kun. kan. J. Tumas, Nariai Vacl. Biržiška, Vinc. Krėvė-Mickevičius, Juoz. Vileišis, Ant. Valaitis. Sekretorius A. Marcinkevičius*. Pakartota: VR –3. –P. 170–172 (po tekstu: *Lietuva, 290, 21 m. XII – 25.*).

[1] *Straż kresowa...* (lenk.) – Pakraščių sargyba, Krašto saugumo sąjunga, Lenkų karinė organizacija.

[2] Šventėnų – Švenčionių.

[3] *„galileičikai"* – čia turima galvoje Galicijos gyventojai.

[4] Ciešinas – Lenkijos miestas prie Čekijos pasienio, ilgai buvęs lenkų ir čekų ginčo objektu.

KIETA RANKA IR MINKŠTA ŠIRDIS. Publikuota: LB. – 1921. – Bal. 26. – Nr. 3. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–3. – P. 172–175 (po tekstu: *Lietuvos Balsas, 3, 21 m. IV – 26.*).

[1] Adomas Asnykas (1838–1897) – lenkų poetas, dramaturgas, kūriniuose neretai naudojęs lietuviškąją tematiką; Vinco Kudirkos išversta jo tragedija „Kęstutis" paskelbta „Varpe" 1896 m. ir atskiru leidiniu 1897 m.

ASPIRANTAMS KUNIGAIS. Publikuota: Tauta. – 1920. – Rugpj. 24. – Nr. 41. – Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR–3. – P. 175–176 (po tekstu: *Tauta, 41, 20 m. VIII – 24.*).

[1] Kazimieras Michalkevičius (Michalkiewicz, 1865–1940) Vilniaus vyskupiją administravo 1908–1918 m., vėliau Vilniaus vyskupas sufraganas.

SU LATVIAIS IR ESTAIS

LIETUVOS IR LATVIJOS SIENŲ SPRENDĖJAI. Publikuota: Laisvė. – 1921. – Saus. 5. – Nr. 3. Parašas: *V.*; saus. 6. – Nr. 4. Parašas: *Vaižgantas* (nuo šio numerio Vaižganto reportažai iš Latvijos buvo spausdinami pavadinimu „Dėl sienos su Latvija"); saus. 9. – Nr. 6. Parašas: *V.*; saus. 11. – Nr. 7. Parašas: *V.* Pakartota: VR 3. – P. 177–186 (po kiekvienos dienos reportažo tekstu: *Laisvė, 3; Laisvė, 6; Laisvė, 7; Laisvė, 4.*).

[1] Antanas Smetona (1874–1944) – pirmasis Lietuvos prezidentas, kalbamu metu laikraštininkas, Tautos pažangos partijos spaudos redaktorius; 1921 m. vadovavo Lietuvos delegacijai sienai su Latvija nustatyti; Martynas Yčas pirmųjų vyriausybių finansų ministras, tos pat delegacijos narys.

[2] Pijus Bielskus (1880–1958) – filosofijos daktaras, Lietuvos delegacijos narys Paryžiaus derybose (1919), Prezidento kanceliarijos viršininkas 1921–1940 m.

[3] Kazimieras Būga (1879–1924) – kalbininkas, žodynininkas; Tomsko u-te profesoriavo 1919–1920 m., grįžęs į Lietuvą, dirbo Švietimo ministerijoje, po to universitete.

[4] Feliksas Vizbaras (1880–apie 1970) – inžinierius architektas, „Židinio" bendradarbis.

[5] Džeimsas Jangas Simpsonas (1873–1934) – britų zoologas, teologas ir visuomenės veikėjas; pabaltijiečių interesus rėmė būdamas britų delegacijos narys Versalio taikos konferencijoje; 1921 m. komisijos Latvijos–Lietuvos sienai nustatyti pirmininkas.

[6] Dovas Zaunius (1892–1940) – diplomatas, 1929–1934 m. užsienio reikalų ministras, 1920–1923 m. atstovas Latvijoje ir Estijoje.

[7] Vladislavas Bandurskis (1865–1932) – Lvovo vyskupas, pamokslininkas, rašytojas; 1920 m. kartu su Želigovskiu atsikraustė į Vilnių, buvo kariuomenės kapelionu, vykdė lenkinimą; Fedoravičius – galvoje turėta greičiausiai Teodorovičius (Józef Teodorowicz, 1864–1938), Lvovo vyskupas, 1919–1922 m. Lenkijos seimo narys, aktyviai rėmęs lenkų pretenzijas į Vilnių.

[8] Antanas Buivydas (1878 –?) – pedagogas, lietuviškų mokyklų Rygoje steigėjas.

[9] Aleksandras Juodvalkis (Juodavolkis, 1883 –?) – kunigas, Latvijos lietuvių veikėjas, vienas Rygos lietuvių gimnazijos steigėjų, pirmasis jos direktorius, „Rygos balso" redakcinės tarybos narys ir redaktorius.

[10] „Dievs svētī Latviju" (lat.) – „Dieve, laimink Latviją" – Latvijos nacionalinis himnas.

[11] Janis Rozentalis (1866–1916) – vienas žymiausių latvių dailininkų.

[12] Henrikas Siemiradzkis (1843–1902) – lenkų dailininkas realistas, tapęs daugiausia istorinių siužetų paveikslus.

[13] Mejeravičius – žr. str. „Tesėti ar pasikliauti" 5 paaiškinimą.

[14] *De l'assemblée Constituante de Latvie* (pranc.) – Latvijos konstitucinė asamblėja; turima omenyje Latvijos steigiamasis seimas.

[15] Latgalija (Latgala) – viena iš keturių Latvijos žemių, rytinė jos dalis, besiribojanti su Estija, Rusija ir Lietuva.

[16] Janis Rainis (tikr. Pliekšanas, 1865–1929) – latvių poetas, rašytojas ir politinis veikėjas, po 1905 m. revoliucijos gyveno Šveicarijoje, į Latviją grįžo 1920 m.; Aspazija (tikr. Elza Rozenberg, 1868–1943) – latvių poetė ir dramaturgė, J.Rainio žmona.

[17] V. Bielskis – žr. str. „Žemės varstotai" 1 paaiškinimą.

[18] *kaip yra Varšuvoje „Krywulto"* – turima galvoje Varšuvos dailės salonas, įsteigtas 1881 m. A. Krywulto (1848–1903) ir veikęs iki XX a. pradžios.

[19] *Urbonas* – gal tai Konradas Ubanas (1893–1981) – dailininkas peizažistas, Latvijos dailės akademijos profesorius; Vilhelmas Purvitis (1872–1945) – dailininkas, 1919–1934 m. Latvijos dailės akademijos rektorius; Margrieta Cielminia (1897–1983) – tapytoja; Zigfridas Aleksandras Bilenšteinas (1869–1949) – Latvijos vokiečių kilmės tapytojas, grafikas, 1939 m. repatrijavęs į Vokietiją; Teodoras Karlas Otas Krausas (1866–1948) – Latvijos vokiečių dailininkas portretistas, 1939 m. repatrijavęs į Vokietiją.

[20] Ivanas Aivazovskis (1817–1900) – rusų tapytojas marinistas; Julijus Kleveras (1850–1924) – rusų tapytojas peizažistas; Gavrijilas Kondratenko (1854 – ?) – rusų dailininkas peizažistas.

[21] Karlis Ulmanis (1877 – po 1942) – Latvijos valstybės veikėjas, ministras pirmininkas, po 1931 metų perversmo faktinis Latvijos vadovas, 1936–1940 m. Prezidentas.

[22] „Brīva Zeme" (lat. „Laisvoji žemė") – visuomeninis politinis dienraštis, leistas Rygoje 1919–1940 m..

[23] Adolfas Kaktinis (1885–1965) – latvių operos dainininkas baritonas.

[24] *absida* – pusės ratlankio formos patalpos, paprastai pastato gale, kurių lubos apskritai skliautuotos.

[25] Peteris Kundzinis (1886–1958) – latvių dailininkas, scenografas.

[26] Voldemaras Komisaras (1899–1931) – latvių baleto artistas ir baletmeisteris.

[27] Piotras Vladimirovas (1893–1970) – 1911–1919 m. Peterburgo Marijos teatro baleto artistas.

[28] Klara Gentel (1894–1958) – žymi latvių baleto artistė.

[29] *lenkų akcija prieš Rusiją* – Vaižgantas čia, matyt, turi galvoje paskutinį, 1795 m., Žečpospolitos padalijimą ir po to vykusį rusų okupuotų Lietuvos žemių administracinį pertvarkymą.

[30] Mykolas Tiškevičius nupirko Palangos dvarą ir miestelį 1824 m.; Kuršo gubernijai Palanga buvo priskirta 1819 m., pagal sutartį su latviais Lietuvai grįžo 1921 m..

[31] *nerekia jokių Lesepsų* – Lesepsas (Ferdinand Lesseps, 1805–1894), prancūzų diplomatas ir verslininkas, įsteigęs ir vadovavęs bendrovei, vykdžiusiai 1859–1869 m. Sueco kanalo kasimo darbus.

[32] Brunovai – Kuršo vokiečių baronų giminė.

[33] Nežinia, kuris Tyzenhauzas turimas galvoje; Rokiškio dvarą grafai Tyzenhauzai valdė nuo XVIII a. pradžios, paskutinis jo valdytojas buvo Rainoldas Tyzenhauzas, miręs 1879 ar 1880 m.

POLITIKOS POEZIJA. Publikuota: Laisvė. – 1921. – Saus. 8. – Nr. 5. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–3. – P. 186–189 (po tekstu: *Laisvė, 5.*).

[1] Latvijos ir Estijos sutartis dėl sienos pasirašyta 1920. VII. 3.

[2] Vilhelmas Telis – legendinis šveicarų didvyris, kovotojas už Šveicarijos laisvę.

[3] Valonai – keltų kilmės tauta, gyvenanti Belgijos pietuose; flamandai – germanų tauta, gyvenanti Belgijos, Olandijos ir Prancūzijos teritorijose.

[4] *Hinterlandas* (vok.) – užnugaris.

[5] *Semigalijos* – Žiemgalos.

[6] *„psikusą"* (lenk.) – pokštą, juoką.

ESTAI. Publikuota: LB. – 1921. – Bal. 26. – Nr. 3. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–3. – P. 189–192 (po tekstu: *Lietuvos Balsas, 3, 21 m., IV–26.*).

[1] *„Aplink Baltiją"* – Vaižganto kelionių po Skandinaviją, Latviją, Estiją, Suomiją apybraižų knyga, išleista 1919 m. Vilniuje (žr. šių Raštų 8 t., p. 209–294).

[2] Wardas – žr. straipsnio „Manifestacijų kalbos" 5 paaiškinimą.

[3] Suomija 1808 –1917 m. priklausė Rusijos imperijai autonomijos teisėmis ir turėjo gana plačią savivaldą.

[4] Estijai kovojant dėl nepriklausomybės, Suomija jai suteikė finansinę paramą ir į pagalbą pasiuntė 2000 savanorių.

[5] M. Yčas (žr. str. „Pasikalbėjimas su pil. M. Yču" 1 paaišk.) čia Vaižganto minimas kaip Lietuvos jūrininkystei nusipelnęs žmogus; po I pasaulinio karo kartu su Jonu Šliūpu jis įsteigė iki 1928 m. veikusią Lietuvos garlaivių bendrovę, jai vadovavo.

PAVOJUI GRESIANT. Publikuota: Tauta. – 1920. – rugpj. 10. – Nr. 37. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR–3. – P. 193–195 (po tekstu: *Tauta, 37. 20 m., VIII – 10.*).

[1] Balkanų pusiasalis tuo metu buvo daugelio karinių ir politinių konfliktų židinys.

[2] *Amerikos Štatams* – Jungtinėms Amerikos Valstijoms.

[3] *Randstaatų* (vok.) – pakraščio valstybių.

[4] *1772 m. sienų* – Lenkijos-Lietuvos valstybės sienų iki pirmojo jos padalijimo 1772 m.

NEBEAPSIGAUDINĖKIME! Publikuota: Tauta. – 1920. – Liep. 27. – Nr. 33. Be parašo. Pakartota: VR–3. – P. 196–198 (po tekstu: *Tauta, 33, 20 m., VII – 27.*).

[1] Žr. straipsnio „Par motutę" 8 paaiškinimą.

[2] „parchomis" (lenk. *parch*) – susnomis.

[3] *sustabdyta... „Nepriklausomoji Lietuva"* – bolševikų uždrausta 1919.IV.25–XII.21 Vilniuje ėjusi Vaižganto redaguota „Nepriklausomoji Lietuva" 1920 m. buvo atnaujinta, bet, teišėjus 4 nr. (VII.17–22), ją uždraudė lenkai.

[4] „Echo Litwy" – Vilniaus lietuvių dienraštis lenkų kalba; ėjo 1919–1920 m., leidėjas ir redaktorius Mykolas Biržiška; „Komunistas" – Lietuvos komunistų partijos laikraštis (vėliau žurnalas), 1918–1920 m. leistas Vilniuje, po to iki 1932 m. Smolenske ir Tilžėje.

[5] Vladas Kurkauskas (1895 – ?) – 1919–1923 m. Lietuvos kariuomenės karininkas, 1920 m. Vilniaus komendantas, vėliau daugiausiai dirbo ūkinėse organizacijose, 1935–1936 m. Klaipėdos krašto gubernatorius.

BOLŠEVIKIJOJE. Publikuota: Tauta. – 1920. – Geg. 8. – Nr. 18. Be parašo. Pakartota: VR–3. – P. 198–201 (po tekstu: *Tauta, 18, 20 m., V – 8.*).

[1] *didžiumiečių* – bolševikų.

[2] *„na jevreiskich mozgach...* (rus.) – žydų smegenimis, latvių durtuvais, rusų kvailiais.

[3] *črezvičaika* – žr. str. „Vilniaus nuotakos kraitis" 3 paaiškinimą.

[4] *„sovietskija choziaistva"* (rus.) – tarybiniai ūkiai.

[5] „Pravda" („Tiesa") – pagrindinis Rusijos komunistų laikraštis, einantis nuo 1912 m.; „Izvestija" („Žinios") – Rusijos bolševikinių tarybų laikraštis, ėjęs nuo 1917 m.; „Ekonomičeskaja Žizn" („Ekonomikos gyvenimas", vėliau „Ekonomičeskaja gazeta") – savaitraštis, leistas nuo 1918 m.

[6] „Bednota" („Varguomenė")– dienraštis valstiečiams, ėjęs Maskvoje 1918–1931 m.; „Krasnoarmejec" („Raudonarmietis") – nuo 1919 m. Raudonosios armijos vadovybės leistas žurnalas.

[7] *„po revoliucionnoj sovesti"* (rus.) – pagal revoliucinę sąžinę.

[8] *Centralnyj ispolnitelnyj komitet* (rus.) – Centrinis vykdomasis komitetas; 1917–1938 veikęs vyriausias įstatymų leidimo, tvarkymo ir kontrolės organas.

[9] Vincas Mickevičius-Kapsukas – žr. str. „Vilnius mūsų" 6 paaiškinimą; Vaineikis – greičiausiai turimas galvoje Liudas Vaineikis (1869–1938), gydytojas,

socialdemokratinių pažiūrų visuomenės veikėjas, kultūrininkas (atrodo, nei vienas, nei antras nebuvo CIK nariai).

[10] *„naturalnyj nalog"* (rus.) – natūrinė prievolė, mokestis natūra.

ŽVILGTERĖK, VALDŽIA, Į TROKŠTANČIUS GRĮŽTI! Publikuota: LB. – 1921. – Rugpj. 9. – Nr. 46. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–3. – P. 201–205 (po tekstu: *Lietuvos Balsas, 46, 21 m., VIII – 9.*).

[1] Žr. straipsnį „Su kuo grįžtama ?"

[2] Vladas Aglinskas (1878–1926) – inžinierius, Kauno universiteto docentas, į Lietuvą grįžo 1922 m.

[3] Juozas Demikis (1867–1927) – kunigas, 1900–1924 m. klebonavo Tomske, grįžęs į Lietuvą, kunigavo Dubingiuose, Kernavėje; Julijonas Gronskis (1877– po 1940) kunigavo Sibire, Užbaikalėje, grįžęs į Lietuvą, buvo Panoterių, Pašušvio klebonu; Pranciškus Jakštys (1886– po 1940), grįžęs iš Rusijos, direktoriavo ir mokytojavo Alytaus gimnazijoje.

[4] Dantė (Alighieri Dante, 1265–1321) – italų renesanso poetas, savo poemoje „Dieviškoji komedija" vaizdžiai aprašęs pragaro kančias.

[5] *kreizų* (vok. *Kreis*) – apskričių.

[6] *Značit, vy litovskoj very?* (rus.) – vadinas, jūs lietuvių tikėjimo?

VADUOKITE BOLŠEVIKŲ SKAISTYKLOJE KENTANČIUS! Publikuota: LB. – 1921. – Rugpj. 11. – Nr. 47. Parašas *Vaižgantas*. Pakartota: VR–3. – P. 205–208 (po tekstu: *L.B., 47, 21 m., VIII – 11.*).

[1] Žr. str. „Žvilgterėk, Valdžia, į trokštančius grįžti!"

[2] *kiek vokiečiams Belgijos neutralumas* – prasidėjus I pasauliniam karui, Belgija pasiskelbė esanti neutrali, bet vokiečiai sulaužė jos neutralumą ir beveik visą užėmė.

[3] juodašimčiai – rusų monarchistai pogromininkai, kurių organizacijos atsirado 1905 m. revoliucijos metu.

[4] kadetai – Rusijos konstitucinių demokratų partija; nuvertus carą, įėjo į Laikinąją vyriausybę.

[5] *optacija* – pilietybės pasirinkimas pereinant vienos valstybės teritorijai ar jos daliai kitai valstybei arba panašioje situacijoje.

[6] *„moskovskoj volokity"* (rus.) – maskvietiškojo vilkinimo.

[7] šv. Augustinas (354–430) – vienas didžiųjų krikščionybės mokytojų, įtakingiausias katalikų Bažnyčios teologas; cituojama iš jo „Išpažinimų" pirmosios knygos pirmos dalies.

[8] *alteracijos* (lenk.) – nerimasties, rūpesčio.

[9] Vsevolodas Garšinas (1855–1888) – rusų rašytojas; jo apsakyme „Attalea princeps" alegoriškai pavaizduotas narodninkų iliuzijų žlugimas.

RYTIEČIŲ APEIGŲ (RUSŲ) KATALIKAI. Publikuota: LB. – 1921. – Geg. 3. – Nr. 6. Parašas *Vaižgantas*. Pakartota: VR–3. – P.208–214 (po tekstu: *Lietuvos Balsas, 6, 21 m., V – 3.*).

[1] Leonidas Fiodorovas (? – 1935) – pirmasis Rusijos katalikų egzarchas, nukankintas bolševikų kalėjime.

[2] *kongrese Vielhrade* – Velehrado (Moravija) kongresai vyko 1907, 1909, 1911, 1924, 1927, 1931, 1936 metais ir buvo skirti unitų sąjūdžiui stiprinti; neaišku, kurį iš trijų pirmųjų kongresų Vaižgantas turi omenyje.

[3] Andrijus Šeptickis (1865–1944) – Galicijos unitų metropolitas, žymus ukrainiečių dvasinis ir tautinis vadovas.

[4] Egzarchas – stačiatikių vyskupas, egzarchato valdytojas.

[5] *„Acta Sedis Apostolicae"* – tikr. „Acta Apostolicae Sedis" (lot., „Apaštališkojo sosto žinios") – oficialus periodinis Vatikano leidinys, einantis nuo 1909 m.

[6] Aleksandras Kerenskis (1881–1970) – teisininkas, valstybės veikėjas, 1917 m. Laikinosios vyriausybės, valdžiusios Rusiją nuvertus carą, ir nuverstos bolševikų, pirmininkas.

[7] *šv. Kotrynos oratorijoje* – Šv. Kotrynos bažnyčios koplyčioje; šv. Kotrynos bažnyčia – viena Peterburgo katalikų bažnyčių, kurios parapijai priklausė dauguma šiame mieste prieš I pasaulinį karą gyvenusių lietuvių.

[8] *Maltos bažnyčia* – šv. Jono Krikštytojo bažnyčia Peterburge, priklausiusi Maltos ordinui.

[9] *Spalių 25 d. perversmas* – 1917 m. spalio 25 (lapkričio 7) d. bolševikų perversmas.

[10] Piotras Stolypinas (1862–1911) – rusų valstybės veikėjas, nuo 1906 m. ministras pirmininkas, tais pat metais Rusijoje pradėtos žemės reformos iniciatorius ir vykdytojas; nužudytas revoliucionierių.

[11] Sergejus Solovjovas (1885–1946) – rusų rašytojas, katalikų veikėjas.

[12] Vladimiras Solovjovas (1853–1900) – rusų filosofas; buvo palankus katalikybei, nemėgstamas valdžios ir slavofilų; darė įtaką lietuvių filosofijai.

[13] *prozelitizmas* – siekimas patraukti kitatikius į savo tikėjimą.

[14] Bresto unija – katalikų ir stačiatikių Bažnyčių susijungimas, paskelbtas 1596 m.

[15] hotentotai – pietvakarių Afrikos gentis.

RUSIJOS TIKYBOS DALYKAI. Publikuota: LB. – 1921. – rugs. 1. – Nr. 55; Rugs. 6. – Nr. 57. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–3. – P. 214–221 (po tekstu: *L. B., 55, 57. 21 m. IX – 1, 6.*).

[1] *Mes esame jau davę žinių...* – žr. str. „Rytiečių apeigų (rusų) katalikai".

[2] *„malebolge"* (it.) – pragaro ratas.

[3] Pijus X (Giuseppe Melchiorre Sarto, 1835–1914) – popiežius nuo 1903 m., 1954 m. paskelbtas šventuoju.

[4] maronitai – rytų apeigų katalikai, popiežiui pavaldūs nuo XIII a.; daugiausia jų yra Libane.

[5] *„Placet"* (lot.) – leidimą, sutikimą.

[6] Leonas XIII (tikr. Gioacchino Pecci; 1810–1903) – popiežius nuo 1878 m.; „Orientalium dignitas" – jo 1894 m. lapkričio 30 d. enciklika, kuria įsakoma lotynų apeigų rytų kraštuose dvasininkams teikti pagalbą rytų apeigų katalikams, išsaugant jų teises ir privilegijas.

[7] *„Beatissime Pater..."* (lot.) – „Švenčiausiasis Tėve, Andrius Šeptickis, Galičo metropolitas, Kijevo ir visos Rusios metropolijos, taip pat Vladimiro,

Polocko, Smolensko arkivyskupysčių ir Lucko, Ostrogo, Vitebsko, Mstislaveco, Oršos, Mogiliovo, Seversko, Chelmo, Pinsko, Turovo, Bresto vyskupysčių administratorius, taip pat ir Podolės Kameneco vyskupas, prie Jūsų Šventenybės kojų parkritęs kuo nuolankiausiai maldauja: lai teikiasi Jūsų Šventenybė maloningai paskelbti, kad visi nutarimai ir nuostatai, visi potvarkiai, pareiškimai ir nurodymai, esantys Jūsų šviesaus atminimo pirmtako Popiežiaus Leono XIII enciklikoje „Orientalium dignitas Ecclesiarum", minėtųjų diecezijų teritorijose turi visą įstatymo jėgą ir galią".

Šviesiausiasis mūsų valdovas Popiežius Pijus X teikėsi pasirašyti šiais žodžiais: „Tvirtinama ir pavedama laikytis".

[8] *dirmavonės sakramentą* – sutvirtinimo sakramentą; krikščionių sakramentas, traktuojamas kaip krikšto tęsinys ir užbaigimas; stačiatikių ir Rytų katalikų bažnyčioje teikiamas krikštijant.

[9] *Caro vartai* – stačiatikių cerkvėse išpuoštas įėjimas prie altoriaus, pro kurį pasauliečiams eiti draudžiama.

[10] *vartoja rusų kalbą vieton slavų* – rusų stačiatikių pamaldos atliekamos bažnytine slavų kalba.

[11] *„smutnoje vremia"* (rus.) – neramūs, maištingi laikai; rusų istoriografijoje taip vadinamas 1584–1613 m. laikotarpis nuo Ivano Rūsčiojo mirties iki Michailo Romanovo atėjimo į sostą.

[12] Avraamijus Palicynas (XVI a. vid. – 1626) – Rusijos „maištingųjų laikų" veikėjas, pasižymėjęs permaininga, veidmainiška politika.

[13] *„zlodejanijami"* (rus.) – piktadarybėmis.

[14] *sako Ber (Bussov)* – Konrad Bussow (XVI a. vid. – 1617) – vokiečių kilmės avantiūristas, veikęs Lenkijoje, Rusijoje; autorius metraščio apie „maištinguosius laikus", kuris ilgai buvo nepagrįstai priskiriamas jo žentui Martinui Berui (m. 1646).

[15] *„pasvavalijo"* (rus.) – pasavavaliavo, pasiautėjo.

[16] *„jarlykai"* (rus.) – pavadinimai, iškabos.

[17] *„iš Aigipto mėsos ir katilų"* – aliuzija į S. Testamentą (Iš 16,3): „Ir Izraelio sūnūs juodviem sakė: verčiau būtumėm numirę per Viešpaties ranką Egipto žemėje, kai sėdėjome prie puodų su mėsa ir valgėme duonos lig sočiai."

[18] *„netlennych"* (rus.) – netrūnijančių.

[19] *Vulgus vult decipi* (lot.) – liaudis nori būti apgaunama.

[20] *„populus"* (lot.) – liaudis.

[21] *visos Rusijos Soboras* – stačiatikių Bažnyčios susirinkimas; turimas omenyje 1917 – 1918 m. vykęs susirinkimas, sumažinęs patriarcho valdžią.

[22] Konstantinopolį, slavų vadintą Cargradu, turkai užėmė 1453 m.

[23] Pjetro Gasparis (Gasparri, 1852–1934) – italų kardinolas, 1914–1930 m. Vatikano valstybės sekretorius; 1927 m. pasirašė konkordatą su Lietuva.

[24] Georgijus Čičerinas – žr. str. „Par motutę" 7 paaiškinimą.

„ŠTUKŲ" DARYTOJAS. Publikuota: LB. – 1921. – Rugs. 10. Prieš pavadinimą: *A. Averčenka.* Parašas: *V.* Pakartota: VR-3. – P. 222–225 (po tekstu: *(Iš Averčenkos). L. Balsas, 59. 21 m. IX – 10.).*

Arkadijus Averčenka (1881–1925) – rusų rašytojas, humoristinių apsakymų, parodijų autorius, nemaža verstas ir spausdintas to meto lietuvių spaudoje.

[1] *ein, zwei, drei* (vok.) – viens, du, trys.

[2] *tavoriščiai* (rus.) – draugai, bičiuliai.

[3] Chlestakovas – rusų rašytojo N. Gogolio komedijos „Revizorius" veikėjas, apgavikas ir pagyrūnas; Maliuta Skuratovas (tikr. Grigorijus Skuratovas-Bielskis; ? – po 1573) – vienas iš Ivano Rūsčiojo opričninos vadų, pasižymėjęs ypatingu žiaurumu.

[4] Karlas Marksas (Marx, 1818–1883) – vokiečių filosofas, marksizmo pagrindėjas; „Kapitalas" – svarbiausias jo politinės ekonomijos doktrinos veikalas.

[5] *„prokliatoje mužičjo"* (rus.) – prakeikti mužikai.

YPATINGASIS SKYRIUS TAIKOS SUTARČIAI SU RUSIJA VYKINTI. Publikuota: LtB. – 1921. – Gruod. 17. – Nr. 20. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–3. – P. 225–228 (po tekstu: *Lietuvių Balsas, 20. 21 m. XII – 17.*).

[1] Vincas Kalnietis (1876 – po 1941) – teisininkas, Valstybės Tarybos narys, dalyvavo komisijoje išvežtam turtui iš Rusijos grąžinti; Jonas Sabaliauskas (1879–1967) – inžinierius, derybų komisijos su Sovietų Rusija narys; Paulius Galaunė (1890–1988) – grafikas, meno istorikas ir muziejininkas, vadovavęs meno vertybių grąžinimui iš Rusijos.

[2] Ermitažas – valstybinis meno ir kultūros istorijos muziejus Peterburge, įsteigtas XVIII a. Jekaterinos II.

[3] *po 1795 metų* – po trečiojo, paskutinio, Lenkijos-Lietuvos padalijimo, per kurį Lietuva buvo inkorporuota į Rusijos imperiją.

[4] Lietuvos Metrika – Lietuvos didžiojo kunigaikščio kanceliarijos dokumentai; iki XVI a. saugota Trakų pilyje, po to Vilniuje; Lietuvą užėmus Rusijai, 1795 m. išvežta į Peterburgą, o XIX a. pab. pergabenta į Maskvą, kur tebelaikoma iki šiol.

[5] Eustachas Tiškevičius (1814–1873) – muziejininkas, archeologas; vadovavo Vilniaus archeologinei komisijai ir jos Senienų muziejui, paskelbė darbų apie Lietuvos archeologinius paminklus.

[6] *„pod šumok"* (rus.) – pasinaudodami triukšmu, sumaištim.

SU ROMA

KVIRINALAS IR VATIKANAS. Publikuota: Lietuva. – 1920. – Gruod. 24. – Nr. 282. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–3. – P. 228–231 (po tekstu: *Lietuva, 282. 20 m., XII – 24.*).

[1] Kvirinalas – viena iš septynių Romos kalvų, kur tuomet buvo Italijos karaliaus, vėliau prezidento rezidencija; perkeltine prasme – Italijos vyriausybė.

[2] Minimas anoniminis „Lietuvos" 1920 m. gruodžio 21 d. straipsnis „Lietuviška Valio Italams".

[3] Tautų Sąjunga – tarptautinė organizacija, sukurta Versalio taikos sutartimi, pradėjusi veikti 1920 m.; tais pačiais metais Lietuva kreipėsi prašydama priimti į šią organizaciją, bet prašymas buvo atmestas; Lietuva įstojo į Tautų Sąjungą 1921 m.

[4] Žr. str."Kas priešas" 5 paaiškinimą.

[5] Romos papa – tuo metu popiežius buvo Benediktas XV (Giacomo Chiesa, 1854–1922), popiežiavęs nuo 1914 m.

[6] *taip – taip, ar ne – ne, nes kas viršo yra, melas yra* – Mt 5, 37; N. Testamento 1972 m. leidime: „Taip, jei taip, ne, jei ne, o kas viršaus, tai iš piktojo."

[7] *statssekretoriato* – valstybės sekretoriato – vykdomosios valdžios.

[8] *sub specie aeternitatis* (lot.) – amžinybės požiūriu.

VATIKANAS NEIGIA LIETUVOS VALDŽIĄ. Publikuota: Lietuva. – 1921. – Saus. 16. – Nr. 12. Be parašo. Pakartota: VR–3. – P. 231–234 (po tekstu: *Lietuva*, 12., 21 m. V.).

[1] Rattis (Achille Ratti, 1857–1939) – Katalikų Bažnyčios veikėjas, 1918–1921 m. apaštališkasis vizitatorius ir nuncijus Lenkijai ir Lietuvai; 1922 m. išrinktas popiežium pasivadino Pijum XI.

[2] Teodoravičius – Józefas Teodorowiczius (1864–1938), Lvovo arkivyskupas, 1919–1922 m. Lenkijos seimo narys, endekų rėmėjas; kultūrologas, parašė knygų krikščionybės reikšmės žmonių civilizacijai temomis.

[3] *prelatas Pacevičius* – Pranciškus Pacevičius (1862–1927), kalbamuoju metu kunigavo Kaune.

[4] *placówką* (lenk) – sargybą, forpostą.

[5] Jurgis Narjauskas (1876–1943) – Lietuvos episkopato atstovas Vatikane 1919–1922 m.; profesoriavo Seinų ir Telšių kunigų seminarijose, dėstė Kauno u-te; Dantės „Dieviškosios komedijos", antikinės literatūros vertėjas.

[6] *rusų padarytuoju konkordatu* – turimas omenyje 1907 m. Vatikano su Rusija pasirašytas konkordatas.

[7] P.O.W. – žr. str. „Laisvės nešėjai" 1 paaiškinimą.

[8] *egzempto* – egzempcija – bažnytinio asmens, bendruomenės ar įstaigos atpalaidavimas nuo tiesioginio viršininko valdžios su teise priklausyti aukštesniajam ar aukščiausiajam dvasiniam autoritetui.

ATGALAINIO SUMETIMAI

NIEKO NEDIRBU – „GERAI" UŽDIRBU. Publikuota: LB. – 1921. – Rugpj. 2. – Nr. 43. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–3. – P. 234–238 (po tekstu: *Lietuvos Balsas, 43, 21 m. VIII – 2.*).

ATVIRKŠTIEJI SUSIPRATIMAI. Publikuota: LB. – 1921. – Rugpj. 4. – Nr. 44. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–3. – P. 238–241 (po tekstu: *L. B., 44, 21 m. VIII – 4.*).

[1] *padėtyje Vienuolio kaimiečio...* – užuomina į A.Vienuolio monologą „Parapijos komiteto įgaliotinio pasipasakojimas", išspausdintą knygoje „Keturi monologai" (1920).

[2] *šūktelėjo mums iš „Lietuvos Ūkininko"* – „Lietuvos ūkininkas" – savaitraštis, ėjęs Vilniuje (1905–1915) ir Kaune (1918–1940); greičiausiai turimas omenyje ne konkretus straipsnis, o nuolat vykusios diskusijos tarp tautininkiškos „Vilties" ir socialdemokratinės pakraipos „Lietuvos ūkininko" bei „Lietuvos žinių".

[3] Felicija Bortkevičienė – žr. str."Luomų kova" 11 paaiškinimą; Juzefa Okuličienė (1875–1935) – visuomenės veikėja, F.Bortkevičienės sesuo; Kazys Okuličius (1865–1921) – inžinierius, visuomenės veikėjas.

[4] *G.Petkevičaitė parašė ilgą straipsnį...* – greičiausiai tai 1910 m. „Lietuvos žiniose" Nr. 99 išspausdintas nepasirašytas straipsnis „Lietuviai ir lenkai".

[5] Iš Vilniaus, kur dirbo „Vilties" redakcijoje, J. Tumas-Vaižgantas lenkininkų reikalavimu bažnytinės vyresnybės 1911 m. buvo iškeltas į Laižuvą.

[6] *lenkiškojo Vilniaus universito atidaryme* – Stepono Batoro vardu pavadintąVilniaus universitetą lenkai atidarė 1919 metų rudenį; kaip lietuvių atstovas atidarant dalyvavo Vaižgantas ir pasakė lietuviškai sveikinimo kalbą.

[7] *skiria grafą Lietuvai atstovauti* – turimas galvoje grafas Alfredas Tiškevičius (1882–1930); Lietuvos atstovu Didžiojoje Britanijoje jis buvo 1920–1921 m.

[8] *eksterminuoti* – sunaikinti, likviduoti.

[9] Jonas Masiulis (1870–1941) – agronomas, visuomenės veikėjas, į Steigiamąjį Seimą išrinktas Valstiečių sąjungos sąraše.

[10] Žr. str. „Laisvas žemių smulkinimas" 5 paaiškinimą .

[11] *Znočijas* (rus.) – vadinasi.

[12] *„St. Antonius Kloster"* (vok.) – šv. Antano vienuolynas.

SU KUO GRĮŽTAMA? Publikuota: LB. – 1921. – Rugpj. 6. – Nr. 45. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–3. – P. 241–245 (po tekstu: *Lietuvos Balsas, 45, 21 m. VIII – 6.*).

[1] Molochas – saulės dievas finikiečių religijoje, minimas ir Senajame Testamente; perkeltine prasme – tai, kas reikalauja didelės aukos.

[2] *čortovy kožy* (rus.) – velnio odos.

[3] *Kaune laikraštį redaguoja* – A. Smetona tuo metu redagavo „Lietuvos balsą".

[4] *Dekanas Mironas* – Vladas Mironas (1880–1953), visuomenės ir valstybės veikėjas; kunigavo Vilniuje, Valkininkuose, Merkinėje, Dauguose, buvo Lietuvos kariuomenės kapelionas, 1938–1939 m. ministras pirmininkas; sovietų ištremtas.

[5] Malinauskaitė – greičiausiai tai Liudmila Malinauskaitė-Šliūpienė (1864–1928), aušrininko Jono Šliūpo žmona, Eglės slap. pasirašinėjusi poetė; nuo XIX a. 9–ojo dešimtmečio išeivė JAV, 1920 m. grįžusi į Lietuvą, gyveno Kaune.

[6] „Dilgėlės" – socialistinės pakraipos satyros ir humoro žurnalas, leistas JAV 1906–1921 m.

VIKARŲ POLITIKA. Publikuota: LB. – 1921. – Rugs. 10. – Nr. 59. Parašas: *Kanauninkas Juozas Tumas*. Pakartota: VR–3. – P. 245–248 (po tekstu: *Lietuvos Balsas, 59, 21 m. IX – 10.*).

[1] Cituojamas 1921 m. rugpjūčio 28 d."Laisvėje" išspausdintas K. Ajerėlio slapyvardžiu pasirašytas feljetonas „Politikos pranešimas", kuriame pašiepiama Tautos pažangos partija.

[2] *suum cuique* (lot.) – kiekvienam savo.

[3] *piroksilinas* – nitroceliuliozė, sprogstamoji medžiaga.

[4] *„buršuotų"* – elgtųsi iššaukiančiai, agresyviai; taip elgdavosi buršais vadinami vokiečių studentai korporacijų nariai.

[5] Ruošdamas pirmąji savo raštų leidimą, šioje vietoje Vaižgantas praleido tokią pirmosios publikacijos pastraipą:

„Į tai teverta atsakyti anos mergelės žodžiais. Lyja. Eina ji, pasikeldama suknelę. Bloznas šaukia jai: aukščiau, aukščiau! O ji sau ramiai: Sąsiuvinius aukščiau!"

[6] *Regnum in se divisum* (lot.) – susiskaldžiusi karalystė.

FETIŠIAI. Publikuota: LB. – 1921. – Rugs. 24. – Nr. 65. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–3. – P. 249–252 (po tekstu: *Lietuvos Balsas, 21 m. IX – 24.*).

[1] sartai – vidurinės Azijos tautelė, kurios vardas buvo tapęs nevykusio prekybininko ir amatininko sinonimu.

[2] *„liberum veto"* (lot.) – veto teisės.

[3] *„russkoj spesi"* (rus.) – rusiškos puikybės.

[4] *„rycerstwo"* (lenk.) – riterija, kilmingieji.

[5] *„oplot trona i gosudarstva"* (rus.) – sosto ir valstybės ramstis, pamatas.

[6] *prošepanus* (lenk. *proszę pana* – prašau pono, prašom, pone) – ponus; lenkams įprasto etiketinio kreipinio ironiška parafrazė.

[7] *suum cuique* – žr. str. „Vikarų politika" 2 paaiškinimą.

ŽMONIŲ „MAKŠTYS"

INTELIGENTIJOS VALSTYBINIMAS. Publikuota: LtB. – 1921. – Lapkr. 26–27. – Nr. 11 (antrašte „Žmonių makštys"). Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–4. – P. 5–8 (po tekstu: *Lietuvių balsas, 11, 21. m. XI–26.*).

[1] *dvadcatogo čisla* (rus.) – dvidešimtos dienos.

[2] *in gremio* (lot.) – kartu, drauge.

[3] *pyktelėjo vikarai už prikišimą jiems politikos* – užuomina į patiės Vaižganto straipsnį „Vikarų politika" (žr. šio tomo 195 p.)

ORGANIZAVIMASIS DRAUGIJOMIS. Publikuota:LtB. – 1921. – Gruod. 8–9. – Nr. 16.Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–4. – P. 8–11 (po tekstu: *Lietuvių Balsas, 16, 21 m. XII–8.*).

[1] *Aš pažįstu vieną buržujų* – Vaižgantas čia kalba apie save patį.

[2] *jis „sugrįžo" Kaunan* – žr. straipsnio „Par motutę" 1 paaiškinimą.

[3] *prisiėmė iš karto du vesti* – grįžęs į Kauną, Vaižgantas 1920 m. redagavo „Tautą" ir „Trimitą".

[4] *Liepė jam vieną istorijos paminklą trobesį restauruoti* – 1920 m. kovo 31d. Žemaičių vyskupo P. Karevičiaus Vaižgantas buvo paskirtas paminklinės Vytauto bažnyčios rektoriumi; bažnyčią jis turėjo atnaujinti, tam reikalui rinko aukas.

[5] *sifiliokliastu* (gr.) – kovotojas su sifiliu; turimas omenyje Vaižganto dalyvavimas steigiant draugiją kovai su venerinėmis ligomis.

[6] Žr. str. „Štukų darytojas" 3 paaiškinimą.

[7] *Pirmosios revoliucijos metu* – turima omeny 1905 m. revoliucija .

[8] *„pan prezes"* (lenk.) – ponas pirmininkas.

[9] Aukštieji kursai – žr. str. „Steigiamojo Seimo šventė" 13 paaiškinimą.

[10] *anot „Laisvės"* – greičiausiai minimas Meškaus slapyvardžiu pasirašytas straipsnis „Daugiau teisingumo!" (Laisvė. – 1921. – Lapkr. 18. – Nr. 260.), kuriame rašoma apie Profesinės mokytojų sąjungos ir katalikiškosios visuomenės konfliktą dėl tikybos dėstymo mokyklose; Meškaus slapyvardžiu pasirašinėjo Justinas Staugaitis (1866–1943), Nepriklausomybės akto signataras, visuomenės veikėjas, publicistas, rašytojas, nuo 1926 m. Telšių vyskupas.

ŠKICAI–ALKOHOLIU

Įžanginė straipsnių ciklo „Škicai–alkoholiu" dalis publikuota: LB. – 1921. – Geg. 19. – Nr. 12. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–4. – P.12–13.

[1] *Sienkiewiczius dirbo vaizdus angliu* – Henrikas Sienkiewiczius – žr. str. „Kunigas kunigams" 3 paaiškinimą; greičiausiai tai užuomina į jo apsakymų rinkinį „Eskizai anglimi", išleistą 1877 m.

[2] Kajetonas Šklėrius (Sklėrius, 1876–1932) – dailininkas, tapytojas, skulptorius.

[3] *„uživotojas"* (rus.) – vartotojas.

GEGUŽINĖS SUPRASTĖJO. Publikuota: LB. – 1921. – Geg. 19. – Nr. 12. Be parašo. Pakartota: VR–4. – P. 13–16 (po tekstu: *L.B. 12, 21 m. V – 19.*).

[1] *Sivuchos* (rus.) – nevalytos degtinės.

[2] Pirmojoje publikacijoje toliau cenzūros išbraukta 8 eilučių pastraipa, VR–4 Vaižgantas tai nurodo pastaba skliausteliuose: „Cenzūros išbraukta."

[3] Švento Juozapo darbininkų draugija prelato K.Olšausko buvo įsteigta Kaune 1906 m.; veikė iki 1940 m., rūpinosi darbininkų kultūriniais ir savišalpos reikalais.

[4] *„spahanili"* (baltr.) – sugadino, subjaurojo.

INTELIGENTIJA SUBURŽUAZĖJO. Publikuota: LB. – 1921. – Geg. 21. – Nr. 13. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–4. – P. 16–22 (po tekstu: *Lietuvos Balsas, 13, 21 m. V – 21.*).

[1] *„narodnyja gulianija"* (rus.) – liaudies vaikštynės.

[2] mandarinas – aukštas Kinijos valdininkas, perkeltine prasme – išpuikęs, pasipūtęs žmogus.

[3] *„naživa"* (rus.) – pelnas, nauda, pasipelnymas.

[4] *Ad majorem Dei gloriam patriaeque utilitatem* (lot.) – didesnei Dievo garbei ir tėvynės naudai.

[5] *kultūrtrėgeris* (vok.) – kultūros nešėjas, kultūrininkas.

[6] *per ipsum et cum ipso et in ipso* (lot.) – žr. str. „Pigusis asimiliavimos" 1 paaiškinimą.

[7] *gente plebs... natione* (lot.) – žinomo posakio „Gente lituanus, natione polonus" parafrazė – pagal kilmę prasčiokai, pagal tautybę...

[8] „smutnie až do śmierci" (lenk.) – mirtinai graudžiai.

[9] *„Geležinis Vilkas"* – atrodo, kalbama apie 1920 m. įsteigto kariuomenės pulko, pavadinto „Geležinio vilko" vardu, karišką, greičiausiai tuometinį pulko vadą J. Litviną (žr. str. „Karo istorijos kolegija" 3 paaiškinimą).

[10] *„visa ko naujintojų – Kristuje"* – turimi omenyje ateitininkai, kurių organizacijos šūkis buvo „Instaurare omnia in Christo" („Visa atnaujinti Kristuje").

[11] *„Jaunajam Veikėjui"* – Vaižganto straipsnių ciklas „Jaunajam veikėjui", spausdintas 1920 m. „Ganytojuje" (Nr. 1–5, 7–9); papildytas 1925 m. jis išleistas atskira knyga.

[12] *per kanauninkų instaliaciją* – kalbama tikriausiai apie Vaižganto surengtas vaišes, jam 1921 m. balandžio 21 d. suteikus kanauninko titulą.

[13] Lietuvių katalikų blaivybės draugija buvo įkurta Kaune 1908 m., Nepriklausomoje Lietuvoje atnaujino veiklą 1919 m.

[14] *comme il fautinė* (pranc. *comme il faut*) – padorioji, pavyzdingoji.

KAUNO SODOMA. Įžanginė dalis publikuota: Tauta. – 1920. – Rugpj. 24. – Nr. 41. Parašas: *J. Tumas*.Kiti prie jos jungti tekstai skelbti ten pat (Nr. 41, 42, 43, 45). Viskas pakartota: VR–4. – P. 22–27 (po dalių tekstais: *Tauta, N 41, 1920, VIII – 24.;Tauta, 42. VIII – 27.;Tauta, N 43, VIII – 31.; Tauta, N 45, IX – 7; Tauta, N 47, IX – 14; Tauta, N 20, V – 14.*).

[1] Sodoma – Sodoma ir Gomora – legendiniai miestai, pasak Biblijos, dievo Jahvės sunaikinti už palaidą gyvenimą.

[2] sivuchinis aliejus (rus.) – fizelis, nuodingas spirito varymo produktas.

[3] mėlynasis akmenėlis – kristalinis mėlynos spalvos vario sulfatas.

[4] *erzac* (vok. *Ersatz*) – pakaitalas, surogatas.

[5] *vakzalo* (rus.) – stoties.

[6] Juozas Mikuckis (1891–1970) – poetas, karininkas, 1918–1920m. buvo pirmasis Kauno karo komendantas, nemaža prisidėjo prie Lietuvos kariuomenės organizavimo, tarnavo policijoje; 1941 m. pasitraukė į Vokietiją, vėliau atsidūrė JAV, dirbo sovietinei žvalgybai.

[7] „Metropolis" – tarpukario metais žinomiausias Kauno restoranas.

[8] Antanas Dirsė (1891–1920) – spaustuvininkas, verslininkas, vienas 1919m. Kaune įsteigto tabako ir papirosų fabriko savininkų.

[9] *„russkavo pošiba deržimorda"* (rus.) – rusiško tipo akiplėša, storžievis.

[10] *„soderžanką"* (rus.) – išlaikytinę.

[11] *Karevivių klube* – turima omeny Karininkų Ramovė – Lietuvos kariuomenės ir karo valdininkų klubas, pradėjęs veikti 1919m., arba tais pat metais įsteigtas Kauno įgulos karių klubas, kuris dėl patalpų stokos ir nedidelio narių skaičiaus vėliau buvo uždarytas.

[12] *viršininko* – VR–4 praleista pirmojoje publikacijoje buvusi pavardė – Merkio; Antanas Merkys (1887–1955) – majoras, kelių kabinetų Krašto apsaugos ministras, 1939–1940 m. ministras pirmininkas; tuo metu buvo visų komendantūrų viršininkas.

[13] *apleidusiems Generalinio štabo pareigas girtuokliams generolams* – pirmojoje publikacijoje toliau vardijamos pavardės: Katchei, Nastopkai ir Jakaičiui; generolas Maksimas Katchė (1879–1933), Lietuvos nepriklausomybės kovų dalyvis, 1921–1922 m. generalinio štabo viršininkas; Stasys Nastopka (1881–1938) – 1919–1920 m. Generalinio štabo viršininkas tiekimui, 1920 m. laikinai ėjo

kariuomenės vado pareigas; pulkininkas Aleksandras Jakaitis (m. 1935 m.) pulko, 1923–1926 m. divizijos vadas.

[14] *sulig ministerio nusprendimu* – turimas galvoje Konstantinas Žukas (1884–1962), pulkininkas, nuo 1920 m. birželio iki 1921m. balandžio ėjęs Krašto apsaugos ministro ir Vyriausiojo karo vado pareigas.

[15] Toliau po tekstu Vaižganto pastaba: (*Daugiau cenzūros išbraukta. Išbraukta ir įžanginis straipsnis.*). Pirmojoje publikacijoje cenzūra išbraukė 10 paskutiniųjų straipsnio eilučių.

[16] Spausdinta kaip atsakymas į tame pat 43 „Tautos" numeryje paskelbtą J. Zubricko „Laišką redakcijai", kur paneigiami kai kurie Vaižganto str. „Kauno Sodoma" minimi faktai; Justinas Zubrickas (1868–1925) – teisininkas, poetas, 1919–1924 m. valstybės kontrolierius.

[17] *Kunigą Tumą daug kas skatina...* – tai prierašas (*P. S.*) prie straipsnio „Skundas ar agitacija", pasirašyto neišaiškintu slapyvardžiu *Taip pat kariškis*; jame polemizuojama su slapyvardžiu *Kariškis* pasirašyta publikacija „Dėl kunigo Tumo str. „Kauno Sodoma" (Lietuva. – 1920. – Rugpj. 31. – Nr. 186.).

[18] *M. K.* – generolas Maksimas Katchė; žr. šio straipsnio 13 paaiškinimą.

[19] *laiškas yra reklamuojamas visuose laikraščiuose* – „Lietuvoje" (1920. – Rugs. 5. – Nr. 191) paskelbtas „P. „Tautos" redaktoriui atviras laiškas", pasirašytas M. Katchės; jame J. Tumui priekaištaujama dėl nepagarbos Lietuvos kariuomenei ir asmeninio M. Katchės įžeidimo str. „Kauno Sodoma".

[20] *sulig rusų spaudos įstatymais...* – greičiausiai minimi 1905 m. lapkričio 24 d. carinis spaudos įstatymas ir jo 1906 m. kovo 18 d. papildymai.

[21] Jeronimas Pečkaitis (1885–1925) – kunigas pranciškonas, 1917–1918 m. vikaravo Darbėnuose, 1921 m. paskirtas pranciškonų provincijolu ir Kretingos vienuolyno gvardionu.

[22] 1921 m. buvo išleistas naujas J. Skvirecko Naujojo Testamento vertimas.

[23] *invokaciją* (lot.) – kvietimą.

[24] Mamertas Lumbys – žr. str. „Dvi galybi" 2 paaiškinimą.

KRONIKA

PALIEGĖLIAI. Publikuota: Laisvė. – 1920. – Gruod. 10. – Nr. 8. Parašas: *V.* Pakartota: VR–4. – P. 29–30 (po tekstu: *Laisvė, 20 m. 8.*).

[1] *b. jėzavitų namų* – minimi „Perkūno namai" Kaune (Aleksoto g. 5), kuriuose 1642 m. jėzuitai įkūrė kolegiją ir įrengė koplyčią; 1924 m. šie namai grąžinti jėzuitams.

HOLBEKAI. Publikuota: Laisvė. – 1920. – Gruod. 3. – Nr. 3. Parašas: *V.* Pakartota: VR–4. – P. 30 (po tekstu: *Laisvė, 3, 20 m.*).

[1] Jurgis Šaulys (1879–1948), Vasario 16-osios akto signataras, Valstybės Tarybos narys, diplomatas, publicistas, vertėjas.

ELEKTRA. Publikuota: Laisvė. – 1920. – Gruod. 4. – Nr. 4. Parašas: *Dviejų laikraščių Redaktorius*. Pakartota: VR–4. – P. 31 (po tekstu: *Laisvė, 4, 20 m.*).

[1] *Dviejų laikraščių Redaktorius* – tuo metu Vaižgantas redagavo „Tautą" ir „Trimitą" (žr. str. „Organizavimasis draugijomis" 3 paaiškinimą).

TRAMVAJAI. Publikuota: Laisvė. – 1920. – Gruod. 5. – Nr. 5. Parašas: *V.* Pakartota: VR–4. – P. 31–32 (po tekstu: *Laisvė, 5, 20 m.*).

[1] *fünf Mark* (vok.) – penkios markės.

„TRANVAJAI". Publikuota: Laisvė. – 1920. – Gruod. 11. – Nr. 9. Parašas: *V.* Pakartota: VR–4. – P. 32–33 (po tekstu: *Laisvė, 9.*).

[1] *Volksgrammatik* (vok.) – liaudies gramatika, t.y. šnekamoji kalba.

[2] *„to maslo"* (rus.) – tas sviestas.

MOTERS VALDININKĖS. Publikuota: Laisvė. – 1920. – Gruod. 8. – Nr. 7. Parašas: *V.* Pakartota: VR–4. – P.33 (po tekstu: *Laisvė, 7, 20 m.*).

MOTERS IR VYRAI VALDININKAI. Publikuota: Laisvė. – 1920. – Gruod. 14. – Nr. 11. Be parašo. Pakartota: VR–4. – P. 34–35 (po tekstu: *Laisvė, 11.*).

[1] *Mūsų pastaba Nr. 7* – minimas straipsnis „Moters valdininkės".

KARO ISTORIJOS KOLEGIJA. Publikuota: Laisvė. – 1921. – Saus. 27. – Nr. 21. Parašas: *Kovotojų Galerijos Komisija.* Pakartota: VR–4. – P. 35–36.

[1] *Karo istorijos kolegija* – turima omeny Karo muziejaus kolegija, sudaryta iš karinių dalinių vadų ir įvairių įstaigų viršininkų.

[2] Tuo metu Krašto apsaugos ministru buvo Konstantinas Žukas; žr. str. „Kauno Sodoma" 13 paaiškinimą.

[3] Katche – žr. str. „Kauno Sodoma" 13 paaiškinimą; Juozas Kraucevičius (1880– po 1945), 1921–1922 m. Lietuvos kariuomenės vadas; Vladas Nagevičius (1881–1954), gydytojas, Lietuvos kariuomenės karo sanitarijos viršininkas, 1921–1925 m. Valstybinės archeologijos komisijos narys, rūpinosi Karo muziejaus steigimu, vadovavo jam nuo pat įsteigimo 1921 m.; Juozas Litvinas (? – 1925), nuo 1920 m. I husarų pulko, po to dragūnų Geležinio Vilko pulko vadas; Mykolas Gedgaudas (1885– ?), nuo 1919 m. artilerijos tiekimo skyriaus viršininkas, 1922–1923 m. Geležinio Vilko pulko vadas; Pranas Sližys (1889–1961), karo gydytojas, vienas Kauno Medicinos draugijos steigėjų; Leonas Šilingas (1884–1969), karo inžinierius, 1920 m. Lietuvos kariuomenės inžinierių viršininkas; Juozas Papečkys (1890–1942), pulkininkas, poetas, teisininkas, nuo 1929 m. – Valstybės Tarybos narys, 1941 m. bolševikų suimtas ir Rusijoje sušaudytas; Vytautas Steponaitis (1893–1957), pulkininkas, karinės spaudos redaktorius, bibliografas, tuo metu dirbo Kariuomenės štabo spaudos ir švietimo skyriuje; Jonas Laurinaitis (1894–1966), pulkininkas, spaudos bendradarbis, tuo metu Kariuomenės štabo spaudos ir švietimo skyriaus vedėjas, Krašto apsaugos ministerijos Terminologijos komisijos pirmininkas; Užupis – greičiausiai tai Antanas Užupis (apie 1892–1963), pulkininkas, 1918–1926 m. vienas Lietuvos kariuomenės generalinio štabo žvalgybos skyriaus vadovų; Stasys Dirmantas (1887–1975), generolas, tuo metu Karo mokyklos inspektorius ir Aukštųjų kursų geodezijos dėstytojas, 1935–1938 m. Krašto apsaugos ministras; Jurgis Bobelis (1895–1954), pulkininkas, 1921–1924 m. Kariuomenės štabo rikiuotės viršininkas; Juozas Urbšys (1896–1991), valstybės veikėjas, diplomatas, baigė Karo mokyklą,

Nepriklausomybės kovų dalyvis, 1939–1940 m. Užsienio reikalų ministras; Kazys Trumpis (1890–1969), husarų pulko veterinarijos gydytojas; Juozas Grigaitis (1881–1947), teisininkas, nuo 1919 m. Kariuomenės intendantas, 1922–1926 Kariuomenės teismo narys; Vladas Putvinskis (Putvys, 1873–1929), vienas Šaulių sąjungos steigėjų, 1919–1922 jos pirmininkas, rašytojas, publicistas.

[4] Valstybės archeologijos komisija, sudaryta 1919 m. prie Švietimo ministerijos senovės paminklams globoti, veikė iki 1936 m., kai jos funkcijas perėmė Vytauto Didžiojo Kultūros muziejaus taryba.

[5] *Duonelaičio g. manieže ties arklių rinka* – patalpos muziejui buvo skirtos Donelaičio gatvėje prie Turgaus (vėliau Vienybės) aikštės, kur rusų valdymo laikais buvo 111 Dono pulko jojykla ir dalinio cerkvė.

[6] Šalia J.Tumo minimi kiti garsūs visuomenininkai ir kultūrininkai: Kazimieras Šaulys (1872–1964), prelatas, Nepriklausomybės akto signataras, Kauno kunigų seminarijos profesorius; Liudas Gira (1884–1946), poetas, dramaturgas, publicistas, kritikas, visuomenės veikėjas; Liudas Noreika (1884–1928), publicistas, vienas Tautos pažangos partijos kūrėjų; Petras Leonas (1864–1938), teisininkas, publicistas, nuo 1922 m. Kauno universiteto profesorius; Šilingas – greičiausiai tai Stasys Šilingas (1885–1962), teisininkas, valstybės ir visuomenės veikėjas, Valstybės Tarybos narys, tuo metu advokatas Kaune; Kazys Grinius (1866–1950) – gydytojas, visuomenininkas, trečiasis Lietuvos prezidentas (1926 m.); Augustinas Janulaitis (1878–1950), teisininkas, istorikas; Petras Avižonis (1875–1939), publicistas, gydytojas, Aukštųjų kursų, po to Kauno u-to profesorius; Petras Kalpokas (1880–1945), dailininkas, tapytojas; Antanas Žmuidzinavičius – žr. str. „Steigiamojo Seimo šventė" 1 paaiškinimą.

MUZIKOS MOKYKLOS AKTAS. Publikuota: LB. – 1921. – Birž 11. – Nr. 21. Be parašo. Pakartota: VR–4. – P.36–37.

[1] Muzikos mokyklą Kaune 1919 m. įsteigė Juozas Naujalis (1869–1934), kompozitorius, pedagogas; mokyklai jis ir vadovavo, o vėliau, jai išaugus į konservatoriją, joje profesoriavo.

[2] Vladislava Polovinskaitė-Grigaitienė (1890–1960) – dainininkė, pedagogė; Elena Bilminiūtė-Čiurlienė (1892– ?) – pianistė, pedagogė; Aleksandras Kačanauskas (1882–1959) – kompozitorius, dainininkas, pedagogas; Juozas Bieliūnas (1890–1955) – dainininkas, vienas Lietuvos operos kūrėjų.

[3] *Motjukas* – greičiausiai tai Kazys Matiukas (1909–1978), smuikininkas, pedagogas; Anatolijus Grišonas (1902–1977), muzikas, chorvedys, nuo 1930 m. diplomatas įvairiose Pietų Amerikos šalyse; Vladas Jakubėnas (1904–1976) – kompozitorius, pedagogas, muzikos kritikas.

[4] Minimos operos solistės, tuo metu studijavusios Muzikos mokykloje, Marija Marcinkevičiūtė-Lipčiuvienė (1899–1970) ir Jadvyga Vencevičaitė-Kutkuvienė (1898–1984).

WARDO IŠLEISTUVĖS. Publikuota: Tauta. – 1920. – Lapkr. 12. – Nr. 56 (antrašte: *Kauno Dienynas. Anglų atstovo pulkininko R.B.Wardo išleistuvės.*). Parašas: *V.* Pakartota: VR–4. – P.37 (po tekstu: *Tauta, N 56, XI – 12.*).

[1] R.B.Ward – žr. str. „Manifestacijų kalbos" 5 paaiškinimą.

[2] *Italų atstovui Sala* – pirmojoje publikacijoje Umberto Sala.

[3] Pirmojoje publikacijoje toliau dar buvo sakinys: *Visi lydi – žmogų, ne diplomatą, ir gaili jo.*

[4] Petras Rimša – žr. str. „Steigiamojo Seimo šventė" 2 paaiškinimą; minima jo skulptūra „Satyras".

[5] Meno kūrėjai – Lietuvių meno kūrėjų draugija, įsteigta Kaune 1920 m.

[6] Greičiausiai turima omenyje Lietuvių dailės draugijos 1912 m. išleistas menotyrininko ir dailininko Antano Jaroševičiaus (1870–1956) parengtas albumas „Lietuvių kryžiai".

KŪDIKIŲ „LOPŠELIS"! Publikuota: Laisvė. – 1921. – Lapkr. 15. – Nr. 257. Parašas: *Kanauninkas Juozas Tumas (Aleksoto g. N 6 b. 4).* Pakartota: VR–4. – P. 38–41 (po tekstu: *Laisvė, 27, 21 m.*).

[1] „Lopšelis" – iki 1922 m. Kaune veikusi valdžios išlaikoma kūdikių prieglauda.

[2] *„nedodelan"* (rus.) – nebaigtas kurti.

[3] *lokalyje* (lenk. *lokal*) – patalpoje.

[4] Čiobiškis – miestelis dabartiniame Širvintų raj., kur tuo metu ir vėliau veikė vaikų prieglauda.

[5] Aldona Šliūpaitė (1886–1980) – Jono Šliūpo duktė, gydytoja, visuomenės veikėja; „Lopšelį" ji prižiūrėjo nuo 1920 m. spalio mėn.

[6] Vaclovas Viršila (1871–1929) – gydytojas, Kauno u-to lektorius, 1921 m. buvo Kauno miesto gydytojas.

M.K. ČIURLIONIES GALERIJOS KLAUSIMU. Publikuota: LB. – 1921. – Rugs. 29. – Nr. 67. Parašas: *Vaižgantas.* Pakartota: VR–4. – P. 41–43 (po tekstu: *L. B., 67.*).

[1] M.K. Čiurlionio dailės galerija buvo įsteigta 1921 m. gruodžio 14 d. Steigiamojo Seimo įstatymu.

[2] V. Mickevičiaus-Kapsuko vyriausybė 1919 m. vasario 5 d. priėmė nutarimą nacionalizuoti M.K. Čiurlionio kūrinius ir jų pagrindu įkurti Valstybinį dailės muziejų Tiškevičių rūmuose (dabar Vilniaus viešoji A.Mickevičiaus biblioteka).

[3] Meno kūrėjų draugija – žr. str. „Wardo išleistuvės" 5 paaiškinimą.

[4] *našlė Čiurlionienė* – rašytoja Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė (1885–1958).

[5] *tarp 112 tautos atstovų* – tiek narių buvo Steigiamajame Seime.

EKONOMINIS PASPAUDIMAS. Publikuota: Tauta. – 1920. – Bal. 21. – Nr. 13. Be parašo. Pakartota: VR–4. – P. 44–47 (po tekstu: *Tauta, 13, 20 m., IV–21.*).

[1] Martynas Jankus (1858–1946) – spaustuvininkas, visuomenės veikėjas, Valstybės Tarybos narius buvo iki Steigiamojo Seimo rinkimų.

[2] *valstybės palaikė savo rankose Klaipėdą* – po Pirmojo pasaulinio karo iki 1923 m. Klaipėda buvo laikoma laisvuoju uostu, kontroliuojamu Antantės.

[3] Erdmonas Simonaitis (1888–1969) – Mažosios Lietuvos lietuvių veikėjas, 1920–1922 m. Klaipėdos krašto direktorijos narys, 1926 m. – pirmininkas, 1930–1937 m. Klaipėdos apskrities viršininkas. Mirė išeivijoje.

[4] Ozeris Finkelšteinas (1863–1932) – advokatas, žydų visuomenės veikėjas, Steigiamojo, II ir III Seimų atstovas.

[5] Petras Leonas – žr. str. „Karo istorijos kolegija" 6 paaiškinimą.

MŪSŲ GELŽKELIAI. Publikuota: Tauta. – 1920. – Bal. 24. – Nr. 14. Be parašo. Pakartota: VR–4. – P. 48–50 (po tekstu: *Tauta, 14, 20 m., IV – 21.*).

[1] *Finansų ministeris* – Ernestas Galvanauskas – žr. str. „Dvi galybi" 3 paaiškinimą.

[2] *Šeštakavo* – Šeštokų.

[3] 1919 m. Versalio sutartimi Klaipėdos kraštas buvo atskirtas nuo Vokietijos ir perduotas Antantės dispozicijai.

VIENAŠALIS MOKSLAS. Publikuota: LB. – 1921. – Rugpj. 27. – Nr. 53. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–4. – P. 51–53 (po tekstu: *L. B. 53, 21 m. IX – 27.*).

[1] *pil. Rimka kitą kartą yra dovanojęs ištisą labai koneveikiantį feljetoną* – užuomina į „Lietuvos žiniose" 1910 m. liepos 31 d. Nr. 60 išspausdintą Albino Rimkos straipsnį „Kokios lietuviai turėtų laikytis etikos", pasirašytą *A.R.*; Albinas Rimka – žr. str. „Laisvas žemių smulkinimas" 5 paaiškinimą.

[2] *„Laisvė" Nr. 183* – cituojamas 1921 m. „Laisvės" straipsnis „Lietuvos katalikų universiteto reikalu", pasirašytas Ateitininko slapyvardžiu; jo autorius greičiausiai Pranas Kuraitis (1883–1964), kunigas, vienas žymiausių katalikų ir ateitininkų veikėjų.

[3] Pagal Versalio taikos sutartį dalis Ruro baseino (Elzasas) atiteko Prancūzijai, Silezija – Lenkijai, šiaurinė Šlezvigo–Holšteino dalis – Danijai, Klaipėda buvo administruojama Antantės.

UŽJAUSKIME SAVO KAREIVĄ! Publikuota: Tauta. – 1920. – Rugpj. 27. – Nr. 42. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–4. – P. 54–56 (po tekstu: *Tauta, N 42, 20 m., VIII – 27.*).

[1] *Abraomas, pasiryžęs Dievui paaukoti... Izaoką* – pagal Senąjį Testamentą Abraomas turėjo paaukoti Dievui vienintelį sūnų Izaoką, bet Dievas, pamatęs Abraomo nuolankumą, nebereikalavo žmogaus aukos ir priėmė paaukotą ožį.

[2] *„kazionnaja"* (rus.) – valdiška.

[3] Kareivių prietelių draugija – 1919 m. pradžioje Kauno įgulos kapeliono Broniaus Bumšos ir kitų suorganizuota draugija, siekusi materialiai remti ir šviesti Lietuvos kariuomenę.

GELBĖKIS! Publikuota: LtB. – 1921. – Gruod. 17. – Nr. 20. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–4. – P. 56–57 (po tekstu: *Lietuvių Balsas, 20, 21 m., XII – 17.*).

[1] Draugija kovai su venerinėmis ligomis veikė Kaune 1920–1940 m.; Vaižgantas prisidėjo ją organizuojant, bet žymiau veikloje nepasireiškė.

KAS LIKS... Publikuota: Tauta. – 1920. – Liep. 6. – Nr. 27. Parašas: *Aiškūnas*. Pakartota: VR–4. – P. 57–60 (po tekstu: *Tauta, 27, 20 m., VII – 6.*).

[1] *Alboż to nie honor bogatemu chłopowi* (lenk.) – argi negarbinga turtingam mužikui.

PALANGA – SVIETO PABANGA. Publikuota: Sekmoji diena. – 1921. – Bal. 10. – Nr. 6. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–4. – P. 60–66 (po tekstu: *Sekm. Diena, 21 m. N 6.*).

[1] *Palangos atsiimtų* – Palangą Lietuva atgavo 1921 m. kovo 31 d. pagal sutartį dėl sienų su Latvija; Rusijai valdant, Palanga priklausė Kuršo gubernijai, todėl su šia gubernija buvo ir atitekusi nepriklausomą valstybę sukūrusiems latviams.

[2] *„Palangos miestelio"* – užuomina į poeto Silvestro Valiūno (1789–1831) daina virtusią baladę „Birutė".

[3] *„Vilniaus miesto žalių bromų"* – cituojama lietuvių liaudies karo daina, žinoma tautosakoje daugeliu variantų.

[4] *Žydų ministerijos* – Žydų reikalų ministerija buvo įsteigta po 1920 m. Steigiamojo Seimo rinkimų K. Griniaus sudarytoje vyriausybėje ir veikė E. Galvanausko vyriausybėse po pirmojo ir antrojo Seimo rinkimų.

[5] *aukščiausį visoje apylinkėje kalną* – turimas omenyje Birutės kalnas.

[6] *Iš Ariogalos kilo...* – kai kurių istorikų nuomone, iš Ariogalos buvo kilęs pirmasis Lietuvos karalius Mindaugas, o iš Naugarduko – didieji kunigaikščiai Algirdas ir Kęstutis.

[7] *samobytnost* (rus.) – savitumas.

[8] Katalikų koplyčia Birutės kalne buvo pastatyta dar 1506 m. Onos Jogailaitės rūpesčiu.

[9] Pagal vieną padavimų Vavelio kalno papėdės oloje, kuri tebėra ir dabar, gyvenęs drakonas, be pasigailėjimo rijęs apylinkės gyventojus; jį nugalėjęs legendinis Krokuvos įkūrėjas karžygys Krakas.

[10] *„Te Deum laudamus"* (lot.) – „Tave, Dieve, garbinam" – katalikų bažnytinis himnas, sukurtas VI a.

[11] *Seimo pirmininkui, Vyriausiajam karo vadui ir Derybų su latviais komisijos pirmininkui* – Aleksandrui Stulginskiui (žr. str. „Steigiamojo Seimo šventė" 19 paaišk.), Konstantinui Žukui (žr. str. „Kauno Sodoma" 14 paaišk.) ir Antanui Smetonai (žr. str. „Lietuvos ir Latvijos sienų sprendėjai" 1 paaišk.).

[12] *Sauliai* – užuomina į „Pragiedrulių" veikėją Zigfrydį Iešmantą-Saulių ir jo įsivaizduojamą piliakalnyje miegančią Lietuvos kariuomenę.

TEISĖ IR TESĖJIMAS. Publikuota: Moteris. – 1921. – Nr. 6. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–4. – P. 67–73 (po tekstu: *Moteris, 6, 21 m.*).

[1] *L. K. moterų dr.* – Lietuvių katalikių moterų draugija; 1908 m. įsteigė ir su nedidele pertrauka iki 1940 m. vadovavo Magdalena Galdikienė (žr. str. „Steigiamojo Seimo šventė" 18 paaiškinimą).

[2] Toliau VR–4 tekste Vaižganto pastaba skliausteliuose: *Moteries sudarkytas ir nebeatitaisomas tekstas*. Kiek jo buvo išbraukta, nežinia. Tolesnis sakinys pirmojoje publikacijoje pradedamas žodžiu *Einant*, kuris VR–4 praleistas.

[3] *„prav naroda"* (rus.) – liaudies teisių.

[4] *serafiniškasis Pranciškus* – Pranciškus Asyžietis (tikr. Giovanni Francesco Bernardone, 1182–1226), šventasis, trijų vienuolių ordinų įkūrėjas, propagavęs asketizmą, artimo meilę; yra vienas labiausiai garbinamų katalikų šventųjų.

[5] piroksilinas – žr. str. „Vikarų politika" 3 paaiškinimą.

[6] Emmeline Pankhurst (1858–1928) – anglų moterų veikėja, kovotoja už jų teises, garsėjusi chuliganišku elgesiu.

[7] Harriet Elisabeth Beecher-Stowe (1812–1896) – amerikiečių rašytoja, išgarsėjusi romanu „Dėdės Tomo trobelė", kuriame pasakojama apie negrų vergiją.

[8] *„udarnych batalionov"* (rus.) – smogiamųjų batalionų.

[9] Anglijoje moterys rinkimų teises gavo 1918 m., bet jos buvo ribotos, Prancūzijoje moterims šios teisės pripažintos po II pasaulinio karo, Belgijoje moterys galėjo dalyvauti tik renkant savivaldybes.

ALLELUJA! Straipsnis dviejų dalių. Pirmoji publikuota: Tauta. – 1920. – Kovo 31. – Nr. 10. Parašas: *Vaižgantas*; antroji (prasidedanti pastraipa *Nazareto Mokytojas, Jėzus*): Laisvė. – 1921. – Kovo 27. – Nr. 66. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–4. – P. 74–78 (po dalių tekstais: *Tauta, 10, 20 m. III – 31; Laisvė, 66, 1921 m.*)

[1] *Alleluja!* (hebr. *hallelu-Jah*) – garbinkite Dievą.

[2] *per... didžiąją krikščionybės sukaktį* – per Velykas.

[3] *qui potest capere, capiat* (lot.) – kas gali talpinti, tegu talpina.

[4] *omnia restaurare in Christo, per Christum* (lot.) – visa atnaujinti Kristuje, per Kristų.

[5] *restaurant ipsum Christum* (lot.) – atnaujinti patį Kristų.

[6] *Logos* (gr.) – žodis.

[7] *Titanai* – senovės graikų dievai,įkūnioję gamtos jėgas ir stichijas.

[8] Babelio bokštas – biblinis bokštas, statytas žmonių, panorusių pasiekti dangų; dievui Jahvei statytojus už tai nubaudus negalėjimu susikalbėti („kalbų sumaišymu"), nebaigtas statyti.

[9] Rezurekcija (lot. *resurrectio* – prisikėlimas) – iškilmingos Velykų pamaldos Didžiojo šeštadienio vakare arba Velykų dienos rytą.

TOMAS FERDINANDAS ŽILINSKIS. Publikuota: Lietuvos mokykla. – 1920. – Kn. 3. – P. 610–612. (Pavadinimas: „Žilinskiai" – tautos simbolai"). Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–14. – P. 81–86 (po tekstu: *Lietuvos Mokykla, 1920 m. 610 – 2 p.*).

Pirmojoje publikacijoje redakcijos pastaba: *„Šis straipsnis atsiųstas jubiliejiniam Žilinskio numeriui vienas pačių pirmutinių, straipsnio autoriui dar Vilniuje besant. Red."*

[1] Tomas Ferdinandas Žilinskas (Žilinskis; 1840–1925) – varpininkas, ilgametis Veiverių mokytojų seminarijos mokytojas, 1919–1920 m. mokytojas Kaune buhalterijos kursuose ir „Saulės" gimnazijoje, Švietimo ministerijos patarėjas.

[2] Juozas Kairiūkštis – žr. str. „Lietuvių golgota Vilniuje" 7 paaiškinimą; Petras Kriaučiūnas (1850–1916) – pedagogas, tautinio atgimimo veikėjas, spaudos bendradarbis ir platintojas.

[3] *vyresnįjį jo sūnų* – Tomas Žilinskas (1866–1934) – kunigas, spaudos ir visuomenės veikėjas, didesnę gyvenimo dalį kunigavo lenkiškojoje Seinų vyskupijos dalyje, o nuo 1908 m. su nedidelėmis pertraukomis – JAV.

[4] *jam pačiam čia atvykus* – į Kauną T. Žilinskis persikėlė 1903 m.

[5] *antras tebesimoko* – Aleksandras Žilinskis (1885– po 1941) – teisininkas, kultūros ir visuomenės veikėjas, nuo 1920 m. dirbo Kauno apygardos teisme, 1928–1934 m. teisingumo ministras, 1941 m. ištremtas mirė Sibire.

[6] *Staniškių* – Vincas Staniškis (apie 1850–1920?) – kalbininkas, varpininkas, buvo vedęs vokietę; *Kadarų* – pavardė Lietuvos kultūroje nežinoma.

[7] Minimi lietuvybės laikęsi ir ją gynę žmonės: *Kairiūkščiai* – žr. 2 paaišk.; *Balvočiai* – Jonas Balvočius (1842–1915) – kunigas, rašytojas, kunigavo Kėdainiuose, Dusetose, Eriškiuose, parašė ir išvertė religinių ir mokslo populiarinimo knygelių; *Stašių* – Konstantinas Stašys (1843–1919) – kunigas Vilniaus krašto parapijose, švietėjas; *Styros* – Romualdas Styra (1841–1915) – atlietuvėjęs kunigas Naumiestyje ir Kaune.

SENIŲ SUSIRINKIMAS. Publikuota: Laisvė. – 1921. – Saus. 18. – Nr. 13. Rubrikoje „Kauno kronika". Parašas: *V.* Pakartota: Mūsų senovė. – 1921. – Nr. 1. – P. 76 (nepasirašyto str. „Kaip „Mūsų senovė" dygo" dalis).

[1] Susirinkime, inicijavusiame istorijos žurnalo „Mūsų senovė" leidimą, dalyvavo: Jonas Jablonskis (1860–1930) – kalbininkas, publicistas; Povilas Matulionis – žr. str. „Pigusis asimiliavimos" 7 paaišk.; Vincas Čepinskis (1871–1940) – fizikas, 1922–1936 m. Kauno u-to profesorius; Aleksandras Dambrauskas (Adomas Jakštas, 1860–1938) – kunigas, visuomenininkas, poetas, kritikas; Kazys Grinius – žr. str. „Karo istorijos kolegija" 6 paaiškinimą; Antanas Kriščiukaitis (1864–1933) – teisininkas, Kauno u-to profesorius, rašytojas; Petras Leonas – žr. str. „Karo istorijos kolegija" 6 paaišk.; Jonas Mačiulis-Maironis (1862–1932) – poetas, Kauno kunigų seminarijos rektorius; Pranas Mašiotas (1863–1940) – vaikų rašytojas, pedagogas; Juozas Tumas-Vaižgantas; Eduardas Volteris – etnografas, literatūros istorikas, Kauno u-to profesorius; žr. str. „Latvių–lietuvių vienybė" 8 paaiškinimą.

[2] „Russkaja Starina" („Rusų senovė") – mėnesinis istorijos žurnalas, leistas 1870–1918 m.; „Živaja Starina" („Gyvoji senovė") – Rusijos Geografijos draugijos etnografijos skyriaus ketvirtinis žurnalas, leistas 1890–1916 m.; „Vitebskaja starina" („Vitebsko senovė") – baltarusių istoriko Aleksejaus Sapunovo (1851–1924) surinkti ir išleisti 5 archyvinių dokumentų tomai.; „Smolenskaja starina" („Smolensko senovė").

„MŪSŲ SENOVĖ". Publikuota: Laisvė. – 1921. – Saus. 26. – Nr. 20. Rubrikoje „Kauno kronika". Parašas: *V.*

[1] Jonas Bulota (1855–1942) – visuomenės veikėjas, generolas, veterinarijos gydytojas; Kazimieras Būga (1879–1924) – kalbininkas; Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė (1886–1958) – rašytoja; Petras Klimas (1891–1969) – istorikas, diplomatas; Jonas Laurinaitis (1894–1966) pulkininkas, 1920–1940 m. Kariuomenės štabo spaudos ir švietimo skyriaus tarnautojas; Vincas Palukaitis (1855–1932) – mokytojas, visuomenės veikėjas, varpininkas; Antanas Vireliūnas (1887–1925) – pedagogas, visuomenės veikėjas, 1919–1921 m. švietimo ministerijos tarnautojas.

[2] Augustinas Janulaitis (1878–1950) – istorikas, publicistas.

[3] „Mūsų senovė" leista Kaune 1921–1923 m. redaguojama J.Tumo ir 1937–1939 m. redaguojama V. Biržiškos.

NUNCIJUS LENKIJAI IR LIETUVOS VALDŽIA. Publikuota: LB. – 1921. – Bal. 23. – Nr. 2. Rubrikoje „Kauno kronika". Parašas *V.*

[1] „Corriere della Sera" („Vakarinės žinios") – nepriklausomas italų dienraštis, einantis nuo 1876 m. Milane.

[2] Ratti – žr. str. „Vatikanas neigia Lietuvos valdžią" 1 paaiškinimą.

DARBO IR MENŲ ŠVENTEI GEGUŽĖS 1 DIENĄ. Publikuota: LB. – 1921. – Bal. 30. – Nr. 5. Parašas: *Vaižgantas*.

[1] *daidalams* – Daidalas arba Dedalas – mitinis senovės graikų išradėjas.

[2] *„Bračnaja Gazeta"* (rus.) – „Vedybų laikraštis".

ŽEMAIČIŲ VYSKUPIJOS 500 METŲ SUKAKTIES ŠVENTIMAS. Publikuota: LB. – 1921. – Birž. 24. – Nr. 18. Be parašo.

[1] Kazimieras Prapuolenis (1858–1933) – kunigas, raštijos ir visuomenės veikėjas, žurnalų „Šaltinis" ir „Vadovas" leidėjas, 1912–1921 m. dirbo Romoje, grįžęs į Lietuvą 1921–1925 m. vadovavo Tikybų departamentui.

[2] Jonas (Jan Rzeszowski, m. 1436) – Lvovo arkivyskupas, 1415 m. Konstancos bažnytinio susirinkimo įgaliotas 1417 m. atvyko į Lietuvą, kur krikštijo žemaičius ir pašventino pirmąjį Žemaičių vyskupą Motiejų I Trakiškį.

[3] Petras (Piotr Jastrzębiec, m. 1421) – 1414 m. išrinktas Vilniaus vyskupu, daug prisidėjo krikštijant žemaičius.

[4] Martynas V (Oddo Colonna, 1368–1431) – popiežius nuo 1417 m.

[5] *„Miserabilis Deus"* (lot.) – „Gailestingasis Dievas".

[6] *ukazai* (rus.) – įsakai.

[7] *tėvams augustijonams* – augustinų (augustinijonų) vienuolių ordinui; ordinas įkurtas XIII a. viduryje, Lietuvoje veikė XV–XIX a.

[8] Mečislovas Paliulionis (1834–1908) – Žemaičių vyskupas nuo 1883 m.

[9] Gasparas Cirtautas (1841–1913) – Žemaičių vyskupas nuo 1910 m.

NAFTALIS FRIDMANAS. Publikuota: LB. – 1921. – Rugs. 3. – Nr. 56. Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota: VR–14. – P. 96–98 (po tekstu: *Lietuvos Balsas 1921 m. 56 nr.*).

[1] Naftalis Fridmanas (1863–1921) – žydų politikas, teisininkas, 1888–1907 m. advokatas Panevėžyje, 1920–1921 m. Steigiamojo Seimo sekretorius.

[2] Aleksandras Kerenskis – žr. str. „Rytiečių apeigų (rusų) katalikai" 6 paaiškinimą.

[3] Georgijus Lvovas (1861–1925) – rusų politikas, 1917 m. kovo–liepos mėn. pirmosios pocarinės Laikinosios Rusijos vyriausybės ministras pirmininkas.

[4] Romanas Skirmuntas (1868–1939) – baltarusių politinis veikėjas, 1917–1918 m. Baltarusių tautinio komiteto Minske vadovas, vienas 1918 m. paskelbtos Baltarusijos Liaudies Respublikos organizatorių.

[5] Boleslovas Jaloveckis – Švenčionių apylinkių dvarininkas, 1906 m. Rusijos Dūmos narys, lietuvių, lenkų ir gudų vienybės šalininkas; Aleksandras Babianskis (1853–1931) – rusų kariuomenės generolas,visuomenės veikėjas, kilęs iš Žemaičių, bendravo su lietuviais, po I pasaulinio karo gyvendamas Varšuvoje siūlė įvairius kompromisus sutaikinti Lietuvą su Lenkija; Stanislavas Maciejevičius (1869–1940) – Vilniaus kunigas, Rusijos Dūmos narys, polomanas.

[6] Vladas Požela (1879–1960) – advokatas, visuomenės veikėjas, vienas Lietuvos socialdemokratų partijos vadovų, Steigiamojo ir I Seimų narys, 1926 m. vidaus reikalų ministras.

[7] *bundistai* – Bundo organizacijos nariai; Bundas – žr. str. „Vilniaus nuotakos kraitis" 4 paaiškinimą.

[8] *„rabolepstvoval"* (rus.) – keliaklupsčiavo, pataikavo.

GERBIAMIESIEMS LIETUVOS BAŽNYČIŲ REKTORIAMS. Publikuota: TB. – 1922. – Vas. 4. – Nr. 12. Esąs šio prašymo teksto autorius Vaižgantas nurodo paties sudarytoje savo darbų bibliografijoje. Kaip prašytojai ir jų rėmėjai po prašymu pasirašę:

Kražių Vidurinės Mokyklos laikymo Draugijos Valdyba

Jūsų, Tėveliai, bendradarbiai Kristaus Avidėje: Pirmininkas kun. Justinas Urbonavičius. Sekretorius kun. Kazimieras Bumbulis. Paštas čia pat.

Viršišdėstytam Kražių Mokyklos laikymo Draugijos prašymui pilnai pritariu ir laiminu.

Pranas Karys, Žemaičių vyskupas.

Justinas Urbonavičius (1890–po 1940) – kunigavo Šaukėnuose, Raudondvaryje, Kražiuose, Pandėlyje, Tryškiuose, Grūšlaukėje ir kitur; Kazimieras Bumbulis (1870–po 1940)– kunigavo Kražiuose, Stulgiuose, Krakėse; Pranu Kariu, matyt, pasidavęs ano meto madai lietuvinti pavardes, pasirašė Pranciškus Karevičius.

[1] *Kražių gimnazija, gyvavusi ir veikusi 1616–1840 m.* – iš tikrųjų mokykla Kražiuose veikė 1614–1844 m.

[2] *Kražiuose susikūrė Varnių kunigų seminarija* – Varnių kunigų seminarija, įkurta 1622 m., 1628–1744 m. veikė Kražiuose.

[3] *Sarbievijaus, pralenkusio patį Horacijų* – Motiejus Kazimieras Sarbievijus (1595–1640) – poetas, pamokslininkas, 1617–1618 m. sintaksės ir poetikos dėstytojas jėzuitų Kražių kolegijoje; Horacijus (Quintus Horatius Flaccus, 65–8 pr. Kr.) – vienas žymiausių romėnų poetų ir didžiausias lyrikas.

[4] Albertas Vijūkas-Kojelavičius (1609–1677) –istorikas, Vilniaus akademijos auklėtinis, vėliau jos profesorius; Vaižgantas mini jo svarbiausius veikalus – „Lietuvos istorija" ir „DLK herbynas"; Kražių gimnazijos dėstytoju buvo ne jis, o jo brolis Kazimieras Vijūkas-Kojelavičius (1617–1674).

[5] Andrius Benediktas Klongevičius (1767–1841) – Vilniaus vyskupas nuo 1840 m., 1789–1797 m. Kražių gimnazijos mokytojas.

[6] Motiejus Valančius 1834–1840 m. buvo Kražių gimnazijos kapelionas.

[7] *1893 metų istorija* – turima omenyje tais metais rusų kariuomenės įvykdytos kražiečių, gynusių savo bažnyčią, skerdynės.

ALMA MATER. Publikuota: TB. – 1922. – Vas. 28. – Nr. 22. Parašas: *Vaižgantas.*

[1] *Alma mater* (lot.) – motina maitintoja; viduramžiais atsiradęs aukštųjų mokyklų, paprastai universitetų, pavadinimas.

[2] *Alma Redemptoris Mater* (lot.) – Atpirkėjo motina maitintoja.

[3] *Habemus Almam Matrem!* (lot.) – turime universitetą.

[4] *carissima, amantissima* (lot.) – brangiausia, mylimiausia.

[5] *iš savo realinės mokyklos Dinabarke* – Daugpilio (Dinabarko) realinėje mokykloje Vaižgantas mokėsi 1881–1888 m.

[6] *straipsnį „Tėvynės Balso" Nr. 20 iš vas. 23 d.* – minimas A. Voldemaro straipsnis „Lietuvos universiteto reikalu", kuriame kritikuojami universiteto steigimo ir Statuto netikslumai bei pirmasis rektorius J. Šimkus; Augustinas Voldemaras (1883–1944) – valstybės ir visuomenės veikėjas, atidarius Lietuvos universitetą, buvo paskirtas jo socialinių mokslų fakulteto dekanu.

[7] *unitis viribus* (lot.) – bendromis jėgomis.

[8] Jonas Šimkus (1873–1944) – chemikas, visuomenės veikėjas, kelių vyriausybių narys, 1922–1923 m. pirmasis Lietuvos universiteto rektorius, ilgametis chemijos technologijos katedros vedėjas.

[9] *„Pan małżonek"* (lenk.) – ponas vyras, ponas sutuoktinis.

[10] Viktorija (1819–1901) – Didžiosios Britanijos ir Airijos karalienė nuo 1837 m., kurios valdymo metu suklestėjo valstybė; Albertas (1819–1861) – jos pačios pasirinktas vyras, ilgainiui įgijęs daug įtakos valstybės gyvenime.

[11] *Genesis* (gr.) – kilmė, pradžia; Senojo Testamento pirmoji dalis, Pradžios knyga.

NUO DEGTINĖS TVAIKO LIETUVA APAKO. Publikuota: TB. – 1922. – Bal. 14. – Nr. 46. Parašas: *Vaižgantas*.

[1] JAV prohibicijos įstatymas veikė 1917–1933 m.; Skandinavijoje alkoholiniai gėrimai buvo parduodami pagal korteles, kitur „sausojo įstatymo" buvo laikomasi I pasaulinio karo metu.

[2] *„a bissel Bier, a bissel Wein"* (žyd.) – truputį alaus, truputį vyno.

[3] *in statu, quo ante* (lot.) – ankstesnėje padėtyje.

[4] Mefistas – J.W. Goethės „Fausto" veikėjas velnias.

[5] *Vates, wieszcz* (lot., lenk.) – pranašas.

[6] Cit. iš Maironio poemos „Mūsų vargai" III giesmės. Poemoje citatos pirmoji eilutė tokia: „Bet jo skundais neatsiimsi".

[7] *Žemaičių vyskupas Motiejus III* – vyskupas Motiejus Valančius.

STATYKIME GIRTUOKLIAMS PAMINKLUS! Publikuota: TB. – 1922. – Bal. 27. – Nr. 55. Parašas: *Vaižgantas*.

[1] *buvome pernai sušukę...* – žr. šio tomo straipsnį „Kauno Sodoma".

[2] *„Blaivybės" draugija* – žr. šio tomo str. „Inteligentija suburžuazėjo" 13 paaiškinimą.

[3] *Augijo staines* – užuomina į graikų mitų herojaus Heraklio vieną iš žygdarbių, kai pakreipęs upės vandenis jis išvalė niekad nemėžtas karaliaus Augijo arklides.

VILNIAUS KOMEDIJAI PASIBAIGUS. Publikuota: TB. – 1922. – Bal. 30. – Nr. 58. Parašas: *Vaižgantas*.

[1] 1922 m. balandžio 23 d. Kauno Rotušės aikštėje vyko protesto mitingas prieš lenkų įvykdytą Vilniaus prijungimą prie Lenkijos, iškilmingai Vilniuje švęstą balandžio 18–19 d.

[2] *lenkų valstybės viršininkas* – Juzefas Pilsudskis; žr. str. „Vilnius mūsų" 5 paaiškinimą.

[3] *Pirmasis kalbėtojas* – pirmas tame mitinge kalbėjo Mykolas Biržiška.

[4] *Andrzejem z Kapuściszek* (lenk.) – Andrium iš Kopūstiškių.

[5] Tuo pat metu Lenkija prisijungė ir vakarines Baltarusijos teritorijas, tarp jų Beloviežo girią.

[6] Cituojama iš Maironio poemos „Mūsų vargai" III giesmės.

[7] Cituojamas Vinco Kudirkos eilėraštis „Maniemsiems".

VYDŪNO PASKAITA. Publikuota: TB. – 1922. – Geg. 28. – Nr. 80. Parašas: *V.*

[1] *taip buvo Spartai ir Atėnams nutikę* – Sparta ir Atėnai, senovės graikų miestai valstybės, neteko savo savarankiškumo ir reikšmės IV a. pr. Kr.

LATVIŲ – LIETUVIŲ VIENYBĖ. Publikuota: TB. – 1922. – Birž. 11. – Nr. 91. Parašas: *V.*

[1] Iš suminėtų žmonių plačiau žinomi: Peteris Ozolinis (1864–1938), latvių režisierius ir aktorius; Janis Riteris (1867–1945) – inžinierius, vienas Lietuvių–Latvių draugijos steigėjų, jos pirmininkas iki 1940 m.; Augustinas Vronevskis (1880–1943) – varpininkas, Latvijos lietuvių veikėjas.

[2] Mykolas Krupavičius – žr. str. „Dvi galybi" 2 paaiškinimą.

[3] Vilimas Ernits (1891–1982) – estų žurnalistas, politikas, pedagogas, 1919–1928 m. estų Blaivybės draugijos pirmininkas.

[4] Adomas Brakas (1886–1952) – dailininkas, Mažosios Lietuvos visuomenės ir kultūros veikėjas; Jurgis Lebartas (apie 1880 – po 1944), Klaipėdos krašto lietuvių veikėjas.

[5] Vladas Nagevičius – žr. str. „Karo istorijos kolegija" 3 paaiškinimą.

[6] Justinas Kudirka (1893–1983) – vargonininkas, chorų vadovas, 1920–1923 m. Valstybės operos solistas; Antanas Sodeika (1890–1979) – dainininkas, 1920–1950 m. Lietuvos operos solistas.

[7] Juozas Eretas (1896–1984) – šveicarų kilmės literatūros tyrinėtojas, publicistas, visuomenės veikėjas, 1919–1920 m. organizavo Užsienio reikalų ministerijos spaudos biurą, Eltą, kurį laiką buvo jos direktorium, nuo 1922 m. dėstė Kauno universitete.

[8] Emilija Prūsa (Prūsienė, 1878–1950) – latvių rašytoja, 1918–1922 m., ištekėjusi už lietuvio Adomo Prūso, gyveno Lietuvoje, rašė ir lietuviškomis temomis; Eduardas Volteris (1856–1941) – Latvijos vokiečių kilmės baltistas ir etnografas, 1922–1934 m. Lietuvos universiteto profesorius; Antanas Jakobas (apie 1895– po 1965) – teisininkas, advokatas, tuo metu teisės studentasLietuvos universitete.

[9] Juozas Buzelis (1888–po 1940) – gydytojas, visuomenės veikėjas, Steigiamojo seimo narys nuo valstiečių liaudininkų partijos, vėliau gyveno ir dirbo Zarasuose.

BIRŠTONO GYDOMOJI VIETA. Publikuota: TB. – 1922. – Liep. 13. – Nr. 115; liep. 22. – Nr. 123; rugpj. 18. – Nr. 145. Parašas: *Vaižgantas.*

[1] *Zakret* (lenk.) – vingis; taip lenkai vadino dabartinį Vingio parką.

[2] *Carskoje Selo* – Rusijos carų rezidencija netoli Petrapilio.

[3] Ignacas Kvinta – Birštono savininkas 1874–1906 m.

[4] *Krakula* – šis vandenvardis (tarmiškai Krakula, bendrine kalba Krokulė) teturimas iš vienos vietos – juo vadinamas žmonių stebuklingu laikytas šaltinis Šventosios pakrantėje prie Užpalių; iš gretimos Svėdasų parapijos kilęs Vaiž-

gantas apie jį girdėjo, yra paminėjęs viename savo straipsnių (žr. šių Raštų 10 t. p. 408); tarmišku Krokulės vardu Birštono šaltinį jis pavadino kaip analogišką gamtos reiškinį; birštoniečiams toks pavadinimas nežinomas.

[5] Lydija Müller-Kochanowska – Birštono savininkė XX a. pradžioje, pirkusi jį iš I. Kvintos (žr. 3 paaišk.).

[6] *vokiečių ir čekų „Badus"* (vok. *das Bad* – kurortas) – turimi omenyje garsūs Europoje mineralinių vandenų kurortai: Karlsbadas (Karlovy Vary), Marienbadas (Marianské Lazne, abu Čekijoje), Baden Badenas, Wiesbadenas (Vokietijoje) ir kt.

[7] Odesos (Ukraina) limanų (buvusių upių žiočių) vanduo prisodrintas mineralų; jį gydymui panaudoja keli šalia įkurti kurortai.

[8] *morbus birštonensis* (lot.) – Birštono liga.

[9] *„bolotnaja goriačka"* (rus.) – pelkių karštinė.

[10] Atrodo, turima galvoje V. Krėvės „Dainavos šalies senų žmonių padavimų" legenda „Sūrūs vandenys"; joje pasakojama apie Liškiavos kunigaikštį, kuris, išgyvendamas savo širdies dramą, sukėlė tiek nelaimių žmonėms, kad nuo jų išlietų ašarų sūrūs pasidarė visi to krašto vandenys.

[11] Kazimieras Oleka (1880–1971) – teisininkas, valstybės veikėjas, I ir II Seimų atstovas, 1920–1923 m. vidaus reikalų ministras.

[12] *Medikų draugija* – Kauno Medicinos draugija – 1919 m. įkurta gydytojų organizacija jungusi ir provincijos medikus.

[13] *Atstatymo komisariatas* – Vidaus reikalų ministerijos statybos departamentas, veikęs 1921–1923 m., vėliau reorganizuotas į Vyriausiąją statybos inspekciją.

[14] *Krylovo Podagra* – užuomina į rusų pasakėtininko Ivano Krylovo (1768–1844) pasakėčią „Podagra ir Voras".

[15] *Kaip Haufo pasakoje* – primenama vokiečių rašytojo Wilhelmo Hauffo (1802–1827) pasaka „Istorija apie vaiduoklių laivą".

[16] *Jakštas... apie ją „Draugijoje" rašo* – užuomina į Adomo Jakšto (Aleksandro Dambrausko, 1860–1938) straipsnį „Telepatija ir teleidija" 1922 m. „Draugijos" Nr. 3–4 ir 5–6; „Draugija" – literatūros, mokslo ir politikos mėnesinis žurnalas, leistas Kaune 1907–1915 ir 1919–1923 m. ir redaguotas A.Jakšto.

[17] *Gefahr!* (vok.) – Pavojus!

[18] Amerikos lietuvių akcinė bendrovė, įsteigta Kaune 1920 m., viena pirmųjų pradėjo tarpmiestinį keleivinį susisiekimą autobusais.

[19] Babilonija – II–I tūkstantmetyje pr. Kr. Tigro ir Eufrato tarpupyje gyvavusi valstybė.

[20] *„Načalstvo"* (rus.) – valdžia, viršininkai.

[21] *Wilsono* – turimas omenyje 28-asis JAV prezidentas Thomas Woodrow Wilsonas, prezidentavęs 1913–1921 m.

[22] *saloonų* (angl.) – barų, smuklių.

[23] *Atstatymo komisaras pasigyrė „Lietuvoje"* – minimas 1922 m. rugpj. 5 d. „Lietuvos" Nr. 174 išspausdintas inž. A. Macijausko straipsnis „Birštono kurortas"; Antanas Macijauskas (1874–1950) – inžinierius, visuomenės veikėjas, 1919–1930 m. Lietuvos atstatymo komisaras ir vyr. statybos inspektorius.

[24] *pokaznaja storona* (rus.) – parodomoji, geroji pusė.

[25] *Valstybės kontrolieris* – tuo metu juo buvo Justinas Zubrickas (žr. str. „Kauno Sodoma" 16 paaiškinimą); *Atstatymo komisaras* – žr. šio str. 13 paaišk.; *Sanitarijos viršininkas* – matyt, juo vadinamas Sveikatos departamento direktorius, kurio pareigas tuomet ėjo Juozas Bagdonas (1866–1956); *Vidaus ministeris* – žr. šio str.11 paaišk.

[26] Oginskio kanalas – Vilniaus vaivados Mykolo Kazimiero Oginskio sumanymu 1765–1768 m. iškastas kanalas, jungiantis Nemuno intaką Ščiarą su Jesiolda, Pripetės intaku.

IŠSPROGINAMAS KAUNAS. Publikuota: TB. – 1922. – Liep. 20. – Nr. 121. Parašas: *Vaižgantas*.

[1] „*Šikų*" – užuomina į Alfonsą Šiką, pramonininką, besivertusį alkoholinių gėrimų importu ir prekyba.

AMERIKAI PAGERBTI. Publikuota: TB. – 1922. – Liep. 30. – Nr. 130. Parašas: *V*.

[1] *Laisvės Varpas* – Amerikos lietuvių dovanotas Lietuvai varpas, 1922 m. pakabintas Karo muziejaus bokšte; juo buvo skambinama per didžiąsias šventes.

[2] *Dabkevičiukas* – Jurgis Dobkevičius (1900–1926), karo lakūnas, aviacijos inžinierius, lėktuvų konstruktorius.

[3] Santarvininkai – Santarvės nariai; – žr. str. „Kur čia gavus ginklų" 1 paaiškinimą.

[4] Kazimieras Ambrozaitis (1892–1957) – politikas, vienas Darbo federacijos vadovų, Steigiamojo, I, II, III Seimų narys.

[5] Georgas Washingtonas (1732–1799) – pirmasis JAV prezidentas 1787–1797 m.; Abrahamas Lincolnas (1809–1865) – šešioliktasis JAV prezidentas 1860–1865 m., panaikinęs vergiją.

[6] Warrenas Gamalielis Hardingas (1865–1923) – 29-asis JAV prezidentas 1921–1923 m.

[7] Kęstutis Šliūpas – žr. str. „Manifestacijų kalbos" 8 paaiškinimą.

[8] Petras Ruseckas (1883–1945) – politikas, visuomenės veikėjas, vienas Valstiečių sąjungos įkūrėjų, jos atstovas Steigiamajame Seime.

[9] Ernestas Galvanauskas – žr. str. „Dvi galybi" 3 paaiškinimą.

[10] *manifestacijos laikinai Vilnių atgavus* – žr. str. „Manifestacijų kalbos".

AMERIKIEČIŲ MEDALIS L. NEPRIKLAUSOMYBĖS PASKELBIMUI. Publikuota: TB. – 1922. – Rugs. 2. – Nr. 158. Parašas: *V*.

[1] Jonas Juozas Romanas (Ramanauskas, 1894–?), vienas Tarptautinio banko Kaune steigėjų, 1919–1928 m. Amerikos lietuvių prekybos bendrovės pirmininkas; Julius Kaupas (1890–1945), finansininkas, visuomenės veikėjas, 1920–1922 m. Steigiamojo Seimo narys; Bronius Kazys Balutis (1879–1967), diplomatas, visuomenės veikėjas; Vincas Stulpinas (1888–1961), JAV lietuvių veikėjas, 1922 m. organizavęs ekskursiją į Lietuvą, kur užmezgė ryšius su jos verslininkais; Juozas Landžius (JAV vadinosi Seymour, 1894–1967), JAV lietuvių visuomenės veikėjas, gydytojas; Matas Zujus (1892–?), visuomenininkas, spaudos darbuo-

tojas, 1913–1920 m. gyveno JAV, grįžęs į Lietuvą dirbo „Kario" redakcijoje, redagavo „Garsą"; Juozas Šeštokas (1867–1958), kunigas, dirbo lietuviškose JAV parapijose, keliskart lankėsi Lietuvoje; Norbertas Pakalnis (1888–1973), kunigavo Anykščiuose, Utenoje, 1915 m. išvyko į JAV, kur veikė tarp vietos lietuvių; Nikodemas Petkus (1866– po 1944), kunigavo Skiemonyse ir Alantoje, 1907–1924 m. JAV, grįžęs į Lietuvą – Klaipėdoje; Vaclovas Matulaitis (1870–1938), kunigas, visuomenės veikėjas, nuo 1893 m. gyveno JAV, 1916 m. su kitais įkūrė Lietuvos atstatymo bendrovę.

[2] Justinas Zubrickas – žr. str. „Kauno Sodoma" 16 paaiškinimą; Silvestras Žukauskas (1860–1937), generolas, kelis kartus kariuomenės vadas, vadovavo svarbiausioms Nepriklausomybės kovų karinėms operacijoms; Antanas Merkys – žr. str. „Kauno Sodoma 12 paaiškinimą; greičiausiai minimas Stasys Šilingas (žr. str. „Karo istorijos kolegija" 6 paaišk.); Justinas Staugaitis – žr. str. „Organizavimasis draugijomis" 10 paaiškinimą; Augustinas Voldemaras – žr. str. „Alma mater" 6 paaiškinimą; Liudas Noreika – žr. str. „Karo istorijos kolegija" 6 paaiškinimą.

[3] Lietuvių numizmatikos ir istorijos draugija veikė JAV 1917–1936 m., vėliau savo kolekcijas dovanojo Kauno Karo istorijos muziejui.

[4] Juozas J. Ambrozaitis – greičiausiai minimas Juozas Ambraziejus (1877–1959), spaudos darbuotojas 1905 m. Vilniaus lietuvių seimo atstovas; nuo 1908 m. gyveno JAV, 1909–1916 m. buvo „Vienybės lietuvninkų" administratorius, 1920–1928 m. Lietuvos atstatymo bendrovės direktorius.

[5] Aleksandras M. Račkus (1893–1965), gydytojas, numizmatas, visuomenės veikėjas, JAV gyveno nuo 1910 m.

[6] *Lincolnas* – žr. str. „Amerikai pagerbti" 5 paaiškinimą.

[7] *J. B. Kudirka* – žr. str. „Latvių–lietuvių vienybė" 6 paaiškinimą.

[8] *Garšino palmė attalea princeps* – žr. str. „Vaduokite bolševikų skaistykloje kentančius" 9 paaiškinimą.

[9] *graikų tragedijai...* – aliuzija į Sofoklio tragediją „Antigonė".

AR AŠ BE POLITIKAS? Publikuota: TB. – 1922. – Rugs. 13. – Nr. 167. Parašas: *Kanauninkas Juozas Tumas.*

[1] Mykolas Krupavičius – žr. str. „Dvi galybi" 2 paaiškinimą.

[2] *per Petrapilio Seimą* – turimas omenyje Petrapilio lietuvių seimas 1917 m. gegužės 27 – birželio 3 d.

[3] *suardydami puikiausį kovos už laisvę darbą – vienybėje* – kairieji Petrapilio seimo dalyviai pirmas dvi dienas išeidami iš salės trukdė seimo darbą.

[4] Petras Leonas – žr. str. „Karo istorijos kolegija" 6 paaiškinimą.

[5] Liuda Vienožinskaitė-Purėnienė (1884–1972) – advokatė, visuomenės veikėja, viena Lietuvos socialdemokratų partijos veikėjų, jų atstovė I ir II Seimuose.

[6] Stasys Šilingas – žr. str. „Karo istorijos kolegija" 6 paaiškinimą.

[7] *belialis* (hebr.) –pikta dvasia, pragaro valdovas.

[8] *B. Sruoga dar nesenai „Skaitymų" XVII knygose mane charakterizavo* – kalbama apie B.Sruogos straipsnį „Keli žodžiai", kuriame apibendrinamas „Skaitymų" ir Tumo ginčas.

[9] „Tėvynės sargą" Vaižgantas redagavo 1896–1902 m.

[10] *Vilniaus vyskupas Jurgis* – Jurgis Matulaitis; žr. str. „Lietuvių golgota Vilniuje" 3 paaiškinimą.

[11] *parsisamdau pavaduotoju marsininkams* – greičiausiai kalbama apie Vaižganto prisiėmimą redaguoti Šaulių sąjungos žurnalą „Trimitas".

[12] Justinas Vienožinskis (1886–1960) – dailininkas, pedagogas, visuomenės veikėjas; per Steigiamojo Seimo rinkimus buvo Rokiškio gimnazijos direktorius, dalyvavo socialdemokratų agitacijoje.

[13] *Aiškūno lūpomis ilgokai liejos per „Tautą"* – Aiškūno slapyvardžiu pasirašyta nemaža dalis Vaižganto straipsnių, spausdintų „Tautoje".

[14] *species aeternitatis* (lot.) – amžinybės požiūris.

[15] *„Nie tędy droga szanowni Ojcowie"* (lenk.) – ne tas kelias, gerbiami tėvai.

[16] *to vardo brošiūroje* – minima brošiūra „Politikos ar visuomenės kunigų darbas", išleista Vilniuje be datos, greičiausiai 1919 m.

[17] *rinkimų sąraše* – turimi omenyje I Seimo rinkimai, vykę 1922 m.

[18] *episkopato oficialusis atstovas*– greičiausiai turimas omenyje Józefas Teodorowiczius; žr. str. „Vatikanas neigia Lietuvos valdžią" 2 paaiškinimą.

[19] *„wprost wstrętem przejmują"* (lenk.) – tiesiog ima pasibjaurėjimas.

„BALTOJI GULBĖ". Publikuota: TB. – 1922. – Rugs. 15. – Nr.169. Parašas: *Vaižgantas.*

[1] Kazimieras Būga – žr. str. „Lietuvos ir Latvijos sienų sprendėjai" 3 paaiškinimą; jo straipsnių bei recenzijų rink. „Kalba ir senovė" išėjo Kaune 1922 m.

[2] *rašytojas Šlaitas* – turimas galvoje poetas Artūras Regratis (tikr. Kazys Šlaitas, 1894–1924), bet jam „Baltosios Gulbės" pavadinimo autorystė priskiriama klaidingai.

[3] *Dieviškąja proporcija pavadino jį Jakštas savo „Draugijoje"* – nuoroda į A. Jakšto-Dambrausko straipsnį „Dieviškoji proporcija. Matematiškas dailės dėsnis", paskelbtą „Draugijos" žurnale 1921 m. Nr. 11–12.; „Draugija" – literatūros, mokslo ir politikos žurnalas, redaguojamas A. Jakšto, ėjo Kaune 1907–1915 ir 1919–1923 m.

[4] Vaikelio Jėzaus draugija, įsteigta 1919 m., daugiausia rūpinosi našlaičiais ir pamestinukais.

[5] Jonas Vileišis – žr. str. „Pigusis asimiliavimos" 6 paaiškinimą.

KUNIGAI KANDIDATAI IR 139 KANONAS. Publikuota: TB. – 1922. – Rugs. 21. – Nr. 174. Parašas: Kan. *J. Tumas.*

[1] *M. d. V.* – Raffaele Merry del Val (1865–1930) – ispanų kilmės kardinolas, Vatikano valstybės sekretorius 1903–1914 m.

[2] *Pont. Commissio ad Cod. Canones...* (lot.) – Pontifikato komisija kanonų teisei interpretuoti. Abejonės dėl 139 kanono:

2. Ar vyskupijų valdytojai, leidžiantys dvasininkams siekti kandidatavimo į deputatų susirinkimą turėtų šį kandidatavimą apsunkinti, ar palengvinti?

Atsakymas į antrąjį klausimą. Teigiamas į pirmą dalį, neigiamas į antrą.

Roma, 1922 m. balandžio 25 d., „Kard. Gasparri." Lotyniškas tekstas cituojamas iš M. Vaitkaus straipsnio „Kunigija ir ateinantieji Seimo rinkimai";

„Ganytojas" – dvasininkų laikraštis, leistas Kaune 1919–1940 m., redaguotas A. Jakšto ir M. Vaitkaus.

[3] *„sancta sancte tractate"* (lot.) – šventų švenčiausias veikalas.

[4] *Sancta Mater Ecclesia* (lot.) – šventoji motina Bažnyčia.

[5] *„naczelnika państwa"* (lenk.) – valstybės vadovą.

[6] *„Nepriklausomojoje Lietuvoje" ir tyčia paleistoje tada brošiūroje „Politikos ar visuomenės kunigų darbas"* – žr. str. „Ar aš be politikas?" 16 paaiškinimą.

[7] *Didžiosios Revoliucijos* – minima Didžioji Prancūzijos revoliucija, įvykusi 1789 m.

[8] *laicizavosi* (lot. *laicus* – priklausąs pasauliečiams) – supasaulietėjo.

[9] *„Lietuva" aprašė „kandidato" Vilimo pastangas* – minimas 1922 m. rugsėjo 14 d. „Lietuvoje" (Nr. 207) išspausdintas straipsnis „Ir tai dar XX amžiuje" pasirašytas *Kl. Sk.*, kuriame aprašoma, kaip A. Vilimas mitinguose gina suimtą šundaktarį; Adomas Vilimavičius (Vilimas, apie 1888 – ?) – iškunigis, kooperatininkas, ekonomistas, advokatas, krikdemų atstovas pirmuosiuose Lietuvos seimuose.

[10] *per fas et nefas* (lot.) – tiesa ir netiesa, visomis priemonėmis.

[11] Kazimieras Paltarokas (1875–1958), kunigas, Panevėžio vyskupas nuo 1926 m., 1914–1926 m. Kauno kunigų seminarijos vicerektorius; čia greičiausiai užuomina į 1921 m. išleistą jo veikalą „Visuomeninis kunigo veikimas".

PRADŽIA VILNIAUS–SOSTINĖS JUBILIEJAUS. Publikuota: TB. – 1922. – Spal. 4. – Nr. 185. Parašas: *V.*

[1] *Šv. Mykolo Arkangelo dieną* – rugsėjo 29 d.

[2] Juozas Stanaitis (1865–1925) – Lietuvos kariuomenės vadas 1921–1923 m., po to išėjo į atsargą.

[3] *prezidentą* – Aleksandrą Stulginskį; žr. str. „Steigiamojo Seimo šventė" 19 paaiškinimą.

[4] Po Vaitkevičiaus pavardės pirmojoje publikacijoje įterpta redakcijos pastaba: *(Ji buvo išspausdinta „Alegorijų Vaizduose" ir vėl bus pakartota Vaižganto Raštų VI tome. Red.).* Vaitkevičius – greičiausiai tai Anupras Vaitkevičius (1862–1912), Vilniaus lietuvių visuomenės veikėjas, spaudos bendradarbis, istorinių dokumentų rinkėjas ir tyrinėtojas.

[5] Toliau pirmojoje publikacijoje redakcijos pastaba: *(žiūrėk N. A. Vrockio-Navrockio eiles apie Kazanės pilies pamatų tiesimą. Red.).* Aleksandras Navrockis (1839–1914) – rusų rašytojas, poetas, publicistas, pasirašinėjęs N. A. Vrockio slapyvardžiu, kūryboje kartais naudojęs lietuvišką tematiką; turima omenyje jo baladė „Koromyslova bašnia" („Svirties bokštas").

[6] *33 veikėjus* – 33 lietuvių ir gudų veikėjai 1922 m. sausį lenkų buvo suimti ir vasario 5 d. ištremti iš Vilniaus į Nepriklausomą Lietuvą.

[7] Antanas Juozapavičius (1894–1919) – pirmas Lietuvos kariuomenės karininkas, žuvęs kovose už Nepriklausomybę Alytuje.

[8] Jonas Yčas (1880–1931) – istorikas, pedagogas, evangelikų veikėjas, nuo 1922 m. Kauno universiteto profesorius.

[9] Vladas Nagevičius – žr. str. „Karo istorijos kolegija" 3 paaiškinimą.

[10] Aleksandras Kačanauskas (1882–1959) – kompozitorius, pedagogas, dainininkas, chorų vadovas; 1923 m. suderino Kauno Karo muziejaus varpus.

KULTŪRA IR PORNOGRAFIJA. Publikuota: KB. – 1922. – Lapkr. 12. – Nr. 12. Parašas: *Vaižgantas.*

[1] Paulas Hymansas (1865–1941) – belgų politikas, 1921 m. Tautų sąjungos komisijos Vilniaus klausimui sureguliuoti pirmininkas.

[2] Jurgis Baltrušaitis (1873–1944) – poetas, diplomatas, 1920–1939 m. Lietuvos pasiuntinys Maskvoje; į rusų kalbą išvertė nemaža Vakarų Europos literatūros.

[3] *kažin koks idiotas Zarasuose* – užuomina į 1922 m. lapkričio 8 d. „Lietuvos" Nr. 253 skyrelyje „Vertėjų žiniai" išspausdintą Leono Žurausko iš Zarasų žinutę.

[4] *„Monte Kristo"* – prancūzų rašytojo Aleksandro Diuma (Dumas, 1803–1870) nuotykių romanas „Grafas Monte Kristas".

[5] *Arcibaševo „Saniną"* – Michailas Arcibašovas (1878–1927), rusų rašytojas, daugiausia vaizdavęs fiziškai ir morališkai degradavusius žmones; „Saninas" – žymiausias jo romanas, išėjęs 1907 m.

[6] Visockienė – rusų rašytoja Anastasija Verbickaja (1861–1928), rašiusi laisvos meilės, moterų teisių temomis melodraminius romanus, XX a. pr. labai populiari; „Laimės raktai" – vienas žinomiausių jos romanų.

[7] Dmitrijus Merežkovskis – žr. str. „Luomų kova" 7 paaiškinimą.

[8] Sergejus Aksakovas (1791–1891) – vienas žymiausių XIX a. rusų rašytojų.

[9] *„Detstvo", „Otročestvo"* (rus.) – „Vaikystė", „Paauglio metai"; dvi pirmosios (trečioji „Jaunystė") L.Tolstojaus autobiografinių apysakų trilogijos dalys.

KUN. J. TUMO SVEIKINIMAS LIETUVIŲ–ŠVEDŲ KOMITETO POSĖDYJE STOKHOLME 1917 M. X – 26. Publikuota: Mūsų senovė. – 1922. – Nr. 4–5. – P. 807–808.

[1] Ignas Jurkūnas-Šeinius (1889–1959) – rašytojas, diplomatas, visuomenės veikėjas, nemažą savo gyvenimo dalį praleidęs Švedijoje.

[2] *švedai buvo keletą kartų užplūdę Lietuvą* – minimi švedų karai su Lenkija-Lietuva 1600–1629 ir 1655–1660 m. bei 1701–1721 m. Šiaurės karas.

[3] Liudvikas Krzywickis (1859–1941) – lenkų sociologas, antropologas, Lietuvos piliakalnių tyrinėtojas, 1919–1936 m. Varšuvos universiteto profesorius.

[4] *varengai* – taip vikingus vadino rytų slavai ir Bizantijos graikai.

[5] Jonušas Radvila (1612–1655) – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybės ir karo veikėjas, 1655 m. vadovavo bajorams, pasirašiusiems su Švedija Kėdainių sutartį, pripažinusią Švedijos karalių Lietuvos valdovu.

[6] Gadonai – bajorų giminė, atsikėlusi į Žemaitiją iš Livonijos, kur vadinosi von Gaden; Gadunavą netoli Telšių jie valdė nuo 1638 m.

ANT POLITIKOS LAKTŲ. Tai to paties pavadinimo A. Varno politinių šaržų rinkinio, išleisto Kaune 1922 m., įvadinis straipsnis. Parašas: *Vaižgantas.*

[1] Stasys Šilingas – žr. str. „Karo istorijos kolegija" 6 paaiškinimą.

[2] Aleksandras Orłowskis (1777–1832) – lenkų tapytojas ir grafikas, nupiešęs nemaža karikatūrinių portretų.

[3] *Rusijos Lietuvių Seimą* – turimas galvoje Rusijos Lietuvių suvažiavimas Petrapilyje 1917 m.

[4] *in flagranti* (lot.) – nusikaltimo vietoje.

[5] *kun. Tumą išvaro iš Vilniaus* – 1911 m. sausyje, lenkams reikalaujant, J. Tumas buvo iškeltas iš Vilniaus į Laižuvą.

[6] Fabijonas Kemėšis (1879–1954), vikaravo Tauragėje, Subačiuje, Vabalninke, 1911–1913 m. redagavo „Viltį", vėliau kunigavo Škotijoje, JAV, 1924 m. grįžęs į Lietuvą dėstė ŽŪA, 1948 m. ištremtas mirė Sibire.

[7] Juozas Dabužis (1878–1934), visuomenės veikėjas, kunigavo Dotnuvoje, Kaltinėnuose, Josvainiuose, Kaune, Joniškyje, JAV, Mažeikiuose, Telšiuose, Pašvitinyje, 1913 m. kartu su F.Kemėšiu dirbo „Vilties" redakcijoje.

[8] Antanas Maliauskis (1877–1941), publicistas, visuomenės veikėjas, 1922–1931 m. Kauno u-to profesorius.

[9] šv. Kazimiero draugija knygoms leisti veikė Kaune 1906–1940 m.; 1906–1938 m. jai pirmininkavo A. Jakštas-Dambrauskas, kai kuriuos savo kritikos raštus pasirašinėjęs Druskiaus slapyvardžiu.

[10] *coup d'etat* (pranc.) – valstybės perversmas.

[11] Pranas Dovydaitis (1886–1942) – filosofas, visuomenės veikėjas, Kauno universiteto profesorius 1922–1940 m., vienas ateitininkų vadų nuo pat jų susikūrimo iki 1940 m., 1913–1915 m. „Vilties" redaktorius; ateitininkai – mokslus einančios katalikiškosios jaunuomenės ir sendraugių organizacija, įkurta 1911 m.

[12] Emilija Jasmantaitė-Vileišienė (1861–1935) – Vilniaus lietuvių veikėja; Antanas Vileišis (1856–1919) – gydytojas, Vilniaus lietuvių veikėjas, lietuviškos spaudos bendradarbis.

[13] *šanteklėru* – užuomina į prancūzų rašytojo Edmondo Rostando (1868–1918) satyrinę simbolinę dramą „Šantekler" („Chantecler"), kurioje veikia gyvūnai, o pagrindinis veikėjas – gaidys.

[14] *1812 metų būdu norėdami priešininkui bepalikti dykynę* – 1812 m. karo su Prancūzija metu rusų armija, traukdamasi į šalies gilumą, naudojo „išdegintos žemės" taktiką.

[15] Jurgis Linartas (1882–1945) – visuomenės veikėjas, 1909 m. „Rygos garso" redaktorius, 1914–1915 m. Rygos lietuvių nuo karo nukentėjusiems šelpti komiteto pirmininkas, Nepriklausomoje Lietuvoje valdininkas, vėliau verslininkas; Juozapas Bikinas (1875–1956) – kunigas, visuomenės veikėjas, publicistas, kunigavo Endriejave, Rietave, 1910–1918 m. Rygoje, kur leido ir redagavo „Rygos garsą", 1918–1924 m. Kaune, vėliau Jurbarke.

[16] Juozas Kubilius (1878–1917) – visuomenės veikėjas, publicistas, I Rusijos dūmos narys, 1915–1917 m. Centrinio lietuvių komiteto dėl karo nukentėjusiems šelpti iždininkas, vienas Tautos pažangos partijos kūrėjų.

[17] Andrius Bulota – žr. str. „Par motutę" 6 paaiškinimą.

[18] Be kitų žinomų veikėjų minimi: Augustinas Janulaitis (1878–1950) – teisininkas, istorikas, politikos veikėjas; Petras Kraujalis (1882–1933) – visuomenės

veikėjas, rašytojas, nuo 1912 m. Vilniaus dvasinės seminarijos profesorius, vadovavo „Ryto" draugijai.

[19] Demostenas (384–322 pr. Kr.) – garsus Atėnų oratorius ir politikas.

[20] Jonas Mašiotas (1874–1947) – inžinierius, valstybės veikėjas, 1906–1914 m. Vilniaus technikos mokyklos mokytojas, Nepriklausomoje Lietuvoje – vienas Valstybės kontrolės vadovų.

[21] Martynas Yčas – žr. str. „Pasikalbėjimas su pil. M. Yču" 1 paaiškinimą.

[22] *„Jau žvaigždė vilties...* – Antano Vienažindžio (1841–1892) eilėraščio parafrazė.

[23] *Karaliūnaičios Tatjanos komitetas* – didžiosios kunigaikštytės Tatjanos komitetas karo pabėgėliams šelpti – visos Rusijos karo pabėgėlių šalpos organizacija įsteigta 1914 m. Petrapilyje A. B. Neidgardo sumanymu.

[24] Neidgardas – Rusijos Valstybės tarybos narys.

[25] Petras Balys (1895–1918) – 1917 m. vienas socialistų liaudininkų vadų, Petrapilio lietuvių seimo dalyvis, vėliau pritapęs prie bolševikų ir sušaudytas rusų monarchistų; „Jaunoji Lietuva" – greičiausiai Petrapilyje leistas kairiosios pakraipos laikraštis, dabartiniuose bibliografiniuose žinynuose neminimas.

[26] Gabrielius Liutkevičius (1880–1926) – teisininkas, visuomenės veikėjas, Petrapilio lietuvių seimo dalyvis; vėliau bolševikų veikėjas, nuo 1919 dirbo Ukrainoje.

[27] *Magnus Dux Mohilovensis* (lot.) – didysis Mogiliovo kunigaikštis.

[28] *Pax vobis* (lot.) – ramybė jums.

[29] Juozas Povilas Grajauskas (1882–1930) – 1909–1914 m. Seinų vyskupijos konsistorijos sekretorius ir vyskupo kapelionas, po I pasaulinio karo Seirijų klebonas.

[30] *zadnim chodom* (rus.) – atbulą.

[31] Martynas Jankus – žr. str. „Ekonominis paspaudimas" 1 paaiškinimą.

[32] Jurgis Smalstys-Smolskis (1881–1919) – visuomenės veikėjas, rašytojas, Petrapilio seime atstovavo socialdemokratams.

[33] Mykolas Šleževičius – žr. str. „Luomų kova" 11 paaiškinimą.

[34] Česlovas Petraškevičius (1886–1941) – advokatas, visuomenės veikėjas, Nepriklausomoje Lietuvoje advokatas Panevėžyje.

[35] Vaclovas Bielskis – žr. str. „Žemės varstotai" 1 paaiškinimą.

[36] *providens* (lot.) – numatoma.

[37] Blažiejus Čėsnys (1884–1944) – teologas, 1911–1918 m. Petrapilio dvasinės akademijos, 1919–1921 Liublino universiteto, 1922–1940 m. Kauno universiteto profesorius.

[38] Voldemaras – žr. str. „Alma mater" 6 paaiškinimą; 1917–1918 m. profesoriavo Permės universitete.

[39] Stasys Digrys (1886–1959) – ekonomistas, bankininkas, pirmasis taupomųjų valstybės kasų direktorius, Steigiamojo Seimo narys.

[40] *Cicero loquens* (lot.) – kalbąs Ciceronas; Ciceronas (lot. Marcus Tullius Cicero; 106–43 pr. Kr.) – žymiausias Romos oratorius.

[41] *rivalis* (lot.) – varžovas, konkurentas.

[42] *Persija, svetimųjų batais mindžiojama* – nuo XIX a. vidurio Persija (Iranas) buvo anglų kolonija.

[43] *parikmacherio* (vok., rus.) – kirpėjo.

[44] Juozas Vailokaitis (1880–1953) – visuomenės veikėjas, Steigiamojo ir I Seimų narys.

[45] Vladas Rekašius (1893–1920) – poetas, bolševikų veikėjas, Petrapilio seime paskelbė jų deklaraciją, trukdė seimo darbą.

[46] *trys frakcijos Seimą apleido* – pradžioje Petrapilio seimą paliko socialdemokratai, socialistai liaudininkai ir „Santara".

[47] Liudas Noreika – žr. str. „Karo istorijos kolegija" 3 paaiškinimą.

[48] *Tautų suvažiavimą Kijeve* – žr. str. „Laisvės nešėjai" 3 paaiškinimą.

[49] Stockholmo 2-oji lietuvių konferencija vyko 1917 m. spalio 18–20 d. ir pakartojo bei papildė ankstesnę rezoliuciją dėl Lietuvos nepriklausomybės.

[50] Vladas Nagevičius – žr. str. „Karo istorijos kolegija" 3 paaiškinimą.

[51] Vladas Požela – žr. str. „Naftalis Fridmanas" 6 paaiškinimą.

[52] Liuda Vienožinskaitė-Purėnienė – žr. str. „Ar aš be politikas?" 3 paaiškinimą.

[53] Julijonas Jasienskis (1874–1934) – kunigas, visuomenės veikėjas, kunigavo Šiauliuose, I pasaulinio karo metais Petrapilio lietuvių komiteto įgaliotinis M. Yčo gimnazijai Voroneže globoti; Liudas Daukša (1890–1948) – mokytojas, Rusijoje bolševikų suimtas ir kalinamas, Nepriklausomoje Lietuvoje dirbo Švietimo ministerijoje, parengė matematikos uždavinyną, prisidėjo rengiant kitus vadovėlius.

KAUNAS. Publikuota: Kaunas. – K. – 1922. – P. 3–5 (Įžanginis straipsnis be pavadinimo lietuvių, anglų ir prancūzų kalbomis A. Balsio fotografuotų Kauno vaizdų albumui). Parašas: *Vaižgantas*. Pakartota pavadinimu „Kaunas": Trimitas. – 1924. – Spal. 30. – Nr. 211. Parašas: *Vaižgantas*.

[1] Primenama XVI a. Lietuvos metraščiuose užrašyta legenda apie Romos kunigaikštį Palemoną, kuris, bėgdamas nuo imperatoriaus Nerono persekiojimų, su keliais šimtais valdinių V a. atkeliavo į Baltijos pakrantes ir, įsikūręs prie Nemuno, davė pradžią lietuvių bajorijai; vienas jo sūnų, Kunas, pagal šią legendą, buvęs Kauno įkūrėjas.

[2] *Rosa* – Rasos; Rasų priemiestis minimas XVI a., o kapinės čia įkurtos 1769 m.

[3] Vaidotas buvo Kęstučio, o ne Gedimino sūnus.

NAUJOJO TESTAMENTO LEIDĖJŲ ŽODIS. Publikuota: kn.: Naujasis mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus Testamentas. Vertė vyskupas Juozapas Skvireckas. Kaunas, 1922. Parašas: *Leidimo Komisija*.

[1] Pranciškus Karevičius – žr. str. „Steigiamojo Seimo šventė" 7 paaiškinimą.

[2] Juozapas Skvireckas – žr. str. „Steigiamojo Seimo šventė" 8 paaiškinimą.

[3] Kazimieras Paltarokas – žr. str. „Kunigai kandidatai ir 139 kanonas" 11 paaiškinimą.

[4] *Edenas* – pirmųjų žmonių, Adomo ir Ievos, buveinė, biblinis rojus.

LIETUVOS VISUOMENEI PRIMENAME KLAIPĖDOS KRAŠTĄ. Publikuota: KB. – 1923. – Saus. 14. – Nr. 10. Po tekstu: *Centro Komitetas Vilniaus Krašto Lietuviams remti. 1923 m. sausio 12 d.*

Esąs šio straipsnio autorius Vaižgantas nurodo savo bibliografijoje.

[1] *Mažojoj Lietuvoj prasidėjo neramumai* – kalbama apie Klaipėdos krašto lietuvių judėjimą, kurio išdava buvo 1923 m. sausio 15 d. sukilimas, sujungęs Klaipėdos kraštą su Lietuva.

[2] *lenkų–prancūzų jungu* – pagal Versalio taikos sutartį Klaipėda buvo laisvasis miestas, o tuo metu ją administravo prancūzai.

[3] *Gynimo Komitetas* – žr. str. „Nerikiuotės šauliai" 4 paaiškinimą.

KORPORACIJA „FRATERNITAS LITHUANICA". Publikuota: Laisvė. – 1923. – Saus. 21. – Nr. 17. Parašas: *Vaižgantas*.

[1] „Fraternitas Lithuanica" (Lietuviška brolija) – lietuvių gydytojų korporacija, įsteigta 1908 m. Petrapilyje, iki 1917 m. veikusi nelegaliai, vėliau Nepriklausomoje Lietuvoje – legaliai.

[2] Vladas Nagevičius – žr. str. „Karo istorijos kolegija" 3 paaiškinimą; Pranas Sližys – žr. str. „Karo istorijos kolegija" 3 paaiškinimą; Kazys Oželis (1886–1960) – 1920–1939 m. Kauno karo ligoninės viršininkas, 1929–1944 m. Kauno universiteto profesorius; Linas Janulionis (1888–1940) – karo gydytojas, Lietuvos kariuomenės savanoris; Vladas Ingelevičius (1889–1985) – 1920–1940 m. Karo sanitarijos viršininko padėjėjas; Jonas Brundza (1890–1927) – nuo 1920 m. Karo ligoninės Kaune gydytojas; Antanas Petraitis (1894–1954) – Lietuvos kariuomenės savanoris, Raseinių, Kauno apskričių gydytojas; Motiejus Nasvytis (1890–1971) – 1920–1923 ir 1925–1939 m. Lietuvos kariuomenės epidemiologas, Karo ligoninės gydytojas; Juozas Žemgulys (1890–1941) – 1923–1935 m. chirurgas Karo ligoninėje Kaune, vėliau Klaipėdoje ir Panevėžyje, kur 1941 m. bolševikų nužudytas; Juozas Marcinkus (1889–1947) – okulistas, Lietuvos kariuomenės savanoris, 1922–1939 m. Karo ligoninės akių ligų skyriaus vedėjas.

[3] Pirmojoje publikacijoje po šio žodžio laikraščio redakcijos (ar redaktoriaus) poleminis įtarpas – *(? R.)*.

[4] *„činovničestvo"* (rus.) – valdininkija.

[5] *Drang nach Osten* (vok.) – veržimasis į rytus.

PADIRBĖKIME PER BLAIVIĄJĄ SAVAITĘ! Publikuota: KB. – 1923. – Saus. 31. – Nr. 24. Po tekstu: *L. K. Blaivybės Dr. Centro Komitetas. Laikraščius prašome tai atsispausdinti. KOMITETAS.*

Esąs šio kreipimosi autorius Vaižgantas nurodo savo straipsnių bibliografijoje.

STOLYČIŲ DYVAI. Publikuota: Laisvė. – 1923. – Vas. 16. – Nr. 39. Parašas: *Daugiau pasidairysiąs*. Prieš antraštę žanrinis įvardijimas: *Feljetonėlis*.

Feljetoną „Stolyčių dyvai" sudaro užuominos, kuriomis ironizuojama tuometinio Kauno gyvenimo realijos. Vienas jų sunku beatskleisti, kitos paaiškinamos. Pastarųjų reikšmės žemiau surašomos.

nalevkomis (lenk.) – antpilais.

Všivaja Gorka (rus., Utėlių kalnelis) – Maskvos senamiesčio dalis prie Jauzos ir Maskvos upių santakos.

Piat Uglov (rus., Penki kampai) – Peterburgo dalis.

Skabaputra (latv.) – kruopienė su rūgusiu pienu.

Baltąją Gulbę – Kauno rotušę.

L. K. moterų draugiją – žr. str. „Teisė ir tesėjimas" 1 paaiškinimą.

„Varpo" bendrovės – turima omenyje „Varpo" bendrovė knygoms ir laikraščiams leisti; įsteigta 1920 m., steigėjai varpininkai ir liaudininkai (K.Grinius, F.Bortkevičienė ir kt.).

vasarininkai peckeliai – protestuotojai prieš nelietuviškas Kauno iškabas, 1922 m. vasarą jas savavališkai uždažinėję.

Vaidotas – žr. str. „Kaunas" 3 paaiškinimą.

„dla prostoj narod" (rus.) – paprastai liaudžiai.

Naują Klaipėdos epidemiją – greičiausiai turimas galvoje 1923 m. sausio sukilimas prieš Lietuvos uostamiestį administravusius prancūzus.

„Barin, pačistit" (rus.) – pone, nuvalyti.

„rodnoj jazyk" (rus.) – gimtąją kalbą.

„Korovu čerez jat" (rus.) – karvę su jat, t.y. neraštingai, su raide, kurios tame žodyje negali būti; jat (*ять*) – ikisovietinių metų rusų kalbos alfabeto raidė ѣ, vėliau pakeista raide e.

LIETUVIŲ TAUTOS VETERANŲ PASISKUNDIMAS PASAULIO TAUTOMS. Publikuota: Lietuva. – 1923. – Kovo 30. – Nr. 72; KB. – Kov. 30. – Nr. 72. Po signatarų parašais: (*„Elta"*).

Šis kreipimasis Vaižganto susidarytoje savo raštų bibliografijoje nefigūruoja, tačiau tai neabejotinai jo darbas. Yra išlikęs pirminis Vaižganto ranka rašytas kreipimosi tekstas, kuris saugomas Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (F1–F58, p. 191–195). Jo pirmojo lapo pradžioje, virš pagrindinio teksto, pats Vaižgantas vėliau įrašęs paaiškinančią pastabą: *Amb. Konfer. formaliai neteisėtai, nes mūsų tiesas tegali pravesti tik susitarus su mumis, kurius patys pripažino suverenais. Jie pasitikėjo Macht. Negirdėtas aukojimas suverenumo principo, tuojau iš jo atimant.* Po tekstu irgi vėlesnis jo autoriaus prierašas pieštuku: *Juodraštis. Eltos išplatintas. J. Tumo redaguotas.*

Skelbtasis ir rankraštinis kreipimosi tekstai iš tikrųjų nėra tolygūs. Antrąjį, paskelbtąjį, tekstą Vaižgantas paredagavo tikriausiai atsižvelgdamas į kitų jį pasirašiusiųjų nuomones bei pastabas. Teksto turinys ir struktūra išliko. Ribotasi iš esmės stilistiniais taisymais. Jais pašvelninti kai kurie kategoriškesni teiginiai, prislopintas raiškos emocingumas bei retoriškumas, krepimasis padarytas ne toks publicistiškas, jam suteikta daugiau dokumentalumo. Ar prie šio redagavimo yra prisidėję kiti kreipimosi signatarai, sunku pasakyti. Bet viena aišku – pasirašyti kreipimąsi neperžiūrėjęs jo kalbos negalėjo kalbininkas Jonas Jablonskis. Tvirtinimas, kad to dokumento „Kalba neabejotinai redaguota Jablonskio" (žr. A. Piročkinas. Jablonskis – bendrinės kalbos puoselėtojas. V., 1978, p. 151), matyt, pagrįstas.

Pirmasis kreipimosi tekstas, kaip netolygus skelbtajam, pateikiamas žemiau, po pastarojo komentarų.

[1] Ambasadorių konferencija – tarptautinis politinis organas, veikęs 1919–1931 m. Paryžiuje ir turėjęs įgyvendinti Versalio taikos sutartį.

[2] *„Macht vor Recht"* (vok.) – jėga prieš teisę.

[3] Ferdinandas Fochas (1851–1929) – Prancūzijos, Anglijos, Lenkijos maršalas, 1919 m. karo tarybos pirmininkas, nuo 1919 m. Prancūzų Mokslų akademijos narys.

[4] George Nathaniel Curzon – žr. str. „Naujas pavojus – naujas darbas" 3 paaiškinimą.

[5] Leonas Viktoras Augustas Bourgeois (1851–1925) – prancūzų politikas, 1920–1923 m. Prancūzijos Senato pirmininkas, 1920 m. Nobelio taikos premijos laureatas.

[6] *Deus ex machina* (lot.) – pažod. Dievas iš mašinos; nelauktai, netikėtai, kaip iš dangaus.

Pirmasis rankraštinis šio kreipimosi variantas:

Pasaulio Tautoms

Lietuvių Tautos Senųjų pasiskundimas

Šiemet lietuvių tauta švenčia šešių šimtų metų sukaktį, kaip Lietuvos Kunigaikščių įkurtasis Vilnius tapo Didžiosios Kunigaikštijos sostine ir viso jos gyvenimo centras. Šiemet didžiųjų valstybių Prancūzijos, Anglijos, Italijos ir Japonijos Ambasadorių konferencija kovo 14 d. už mūsų pečių prieš daugiariopus mūsų protestus priskyrė tą sostinę savo bičiuliams lenkams. Labiau įžeisti lietuvių tautą nebuvo galima. Lietuvių tauta tiek nusiminė ir nustėro, jog nė nešūktelėjo. Bet tai, kas slepias jos sielos gilumoje, yra baisiau, neg pašūkavimas gatvėse. Ir tai pasaulio tautoms pranešti pasiimame, štai mes, tautos senieji darbininkai. Mes, kurie pirmieji kėlėme tautos sąmonę, mes, kurius pirmuosius palietė noras nepriklausomai gyventi, laisvai dėti savo indėlius į bendrąjį žmonijos dvasios iždyną. Mus pirmon galvon įžeidė tie, kurių rankose šiuo tarpu galybė, kurią jūs, pasaulio tautos, turite sužinoti, pajusti ir jos laužymą papeikti, idant ir kitos mažosios tautos, kurios pajuto norą ir gavo galimybės savistoviai gyventi ir plėtotis, nebepritirtų tokios širdgėlos, kaip lietuvių tauta pirma kad prityrė, kad nelemtas principas „Macht vor Recht" nebesityčiotų iš žmonių teisių.

Imperialistinis didžiųjų Europos tautų egoizmas, pats savo rankomis sugriovęs principą, dėl kurio šį Didįjį karą kariavo, visų tautų, didžiųjų ir mažųjų, laisvę, brutališkiausius savo gi principų eksperimentus daro ant lietuvių tautos, kuri tiek tėra Europai kalta, kad gyvena pavydėtinoje geografinėje vietoje, panemunėje ir pabaltėje: tos vietos dabar siekia vakarykšti politiniai nabašninkai lenkai, o kiti Europos imperialistai jiems pataikauja didžiausiai savo ir žmonijos negarbei. Tegul nuliūsta žmoniškos jūsų širdys dėl visos eilės šių faktų, už kurius atsakyti tenka didžiosioms Europos valstybėms.

Didžioji Europos Santarvė, laimėjusi karą, apsiėmė sutvarkyti visų Europos tautų padėtį ir santykius. Žinoma, kad būtų galų gale Europoje taika, patenkinimas ir laimė, kurie visi teplaukia iš laisvės ir teisėtumo. Lenkija tos gražios užduoties nepripažįsta. Ji begėdiškai okupuoja jau laisvą mažarusių tautos žemę, besiveržiančių į laisvę baltarusių žemę ir nebepriklausomais tapusių lietuvių žemę. Lietuviai ginas. Didžioji Santarvė neleidžia lietuviams ir lenkams belieti kraują, kurio ir be to jau per daug buvo išlieta. Nustato tad kaimynams laikiną demarkacijos liniją, vadinamą Focho, 1919 m. balandžio 26 d. Lenkai neklauso, ją pereina. D. Santarvė tyli, sakydama abiem pusėm, jog nespręsdami sienų klausimo demarkacijos linija. 1919 m. liepos m. 27 d. nustato antrą Focho liniją, kurios lenkai, kaip ir pirmosios, nesilaiko. D. Santarvė tyli. Tiek pat tegelbsti ir 1919 m. gruodžio 8 d. nustatytoji Curzono dem. linija. Pagaliau patys lenkai su lietuviais nusistato Suvalkų sutartimi 1920 m. spalių 7 d. liniją, kurią lenkai jau antrą dieną po sutarties sulaužo, okupuoja Lietuvos sostinę Vilnių ir eina vis gilyn į Lietuvos kraštą,

inscenizavę gen. Želigovskio „smurtą". D. Santarvė iškilmingai Leono Bourgeois lūpomis spalių 14 d. pareiškia: lenkai sulaužė tarptautinius savo pasižadėjimus Tautų sąjungai ir reikalavo griežtų priemonių atitaisyti. Protestuoja prieš lenkų sauvalę, bet ir lietuvius nebeleidžia lig galo atmušti užgrobtąsias žemes tada, kada nugalėjus Lenkus ties Giedraičiais ir Širvintais, to galima buvo pasiekti. D. Santarvė pasižada pati įvykinti teisybę ir apginti Lietuvą nuo grobuonių. Ji gi nepripažįsta nė lenkų inscenizuoto Vilniaus seimo, kurs tų pat lenkų lūpomis pasisakė prisidedąs prie Lenkų; protestuoja prieš rinkimus su durtuvais Želigovskio vergijoje, kada dauguma: lietuviai, gudai, žydai, sakyte atsisakė rinkti tokį seimą. Ir po visų tų protestų, po visų tų pripažinimų, jog lenkai nuo pradžios iki galo darė neteisėtus ir neteisingus žingsnius į Lietuvos valstybę, ta pati D. Santarvė ūmai sau prieštarauja š. m. kovo 14 d. ir visus neteisėtus lenkų grobimus pripažįsta teisėtais, teisėtai pagrobtą Lietuvos sostinę Vilnių! Įvykusieji faktai jai atstoja teisėtumą ir teisybę. Trečdalį Lietuvos vienu parašu atplėšia nuo Lietuvos, kuri tiek tekalta, kad netesi ginklu nepripažinti jos nusprendimo, kaip tai darė ir tebedaro jos bičiuliai lenkai ir už tai gauna iš jo – pritarimo!

Pasaulio tautos! Kas gi tai? Kuo Jūs aiškinate tą protų ir sąžinės aberaciją? Juk tai savo rankomis griovimas teisėtumo ir teisingumo pamatų, kurie vieni tėra tvirti kaimyninių tautų santykiuose. Ar tai praeis be pasaulio protesto? Ar pasauliui, ypač Europai, bus ramu, įsivarius į savo sąžinę tokią rakštį? Ar ji užgys? Ne! Lietuvių tauta amžindien neleis jai užgyti, kaip neužgys ir jai pačiai padaryta žaizda į pačią širdį, atimant jai sostinę Vilnių. Jai duonos gana.

Dievas mus girdi: mes, lietuvių tautos senieji, jos laisvei dirbę, neišsižadėsime savo darbo vaisių, savo sostinės Vilniaus, savo teritorijos, kaip neišsižadės jų ir visa tauta. Prieš tokius Santarvės žingsnius mes protestuojame vardan savo šventenybių, Jūs, pasaulio tautos, protestuokite vardan bendrųjų kilniųjų žmonijos principų, kurius ėmus griauti, menka rasis ir Jūsų pačių padėtis.

Kaune, 1923 m. kovo m. 23 d.

LIETUVOS MEDŽIŲ SODINIMO ŠVENTĖ. Publikuota: KB. – 1923. – Bal. 20. – Nr. 87. Po tekstu: *Lietuvai pagražinti Draugijos Centro Valdyba. Kaunas, 1923 m. kovo 20 d.*

Esąs šio kreipimosi teksto autorius, Vaižgantas nurodo savo straipsnių bibliografijoje.

[1] *Lietuvai pagražinti draugija* – įkurta 1921 m., veikė iki sovietinės okupacijos 1940 m., turėjo skyrius apskrityse; rūpinosi aplinkos tvarkymu, medžių sodinimu; Vaižgantas buvo vienas jos iniciatorių, valdybos narys.

LAIMĖSIME, TIK NESVYRUOKIME! Publikuota: Lietuvos Žinios. – 1923. – Geg. 3. – Nr. 98. Po tekstu: *Gegužės 3 d.* Parašas: *Vaižgantas.*

[1] *„Honni soit qui mal y pense!* (pranc.) – gėda tam, kas blogai apie tai galvoja.

[2] *Airišiai... kovoja dėl savo nepriklausomybės* – žr. str. „Kur širdis linksta" 7 paaiškinimą.

VINGIUOTU KELIU, BET MŪSŲ PUSĖN. Publikuota: KB. – 1923. – Geg. 3. – Nr. 97. Parašas: *Vaižgantas.*

GEGUŽĖS 6 D. MISTERIJOS. Publikuota: KB. – 1923. – Geg. 8. – Nr. 101; geg. 9. – Nr. 102. Parašas: *Vaižgantas*.

[1] Ona Pleirytė-Puidienė (Vaidilutė, 1882–1936) – rašytoja, spaudos darbuotoja.

[2] Zagloba – lenkų rašytojo Henriko Sienkiewicziaus (1846–1916) istorinio romano „Ugnimi ir kalaviju" veikėjas, pagyrūno, karo nuotykių bei avantiūrų ieškotojo ir kartu riteriškos širdies lenkų bajoro tipas.

[3] *„w miłośnym zapale"* (lenk.) – meilės įkarštyje.

[4] Tadas Ivanauskas (1882–1970) – gamtininkas, zoologas, 1922–1940 m. Kauno universiteto, vėliau Vilniaus u-to profesorius.

[5] *valstybės prezidentui* – Aleksandrui Stulginskiui – žr. str. „Steigiamojo Seimo šventė" 19 paaiškinimą.

[6] Jonas Vanagaitis (1869–1946) – Mažosios Lietuvos visuomenės veikėjas, spaudos darbuotojas.

[7] Hypatija Julija Yčienė – žr. str. „Pasikalbėjimas su pil. M. Yču" 3 paaiškinimą.

[8] *„Vae victis"* (lot.) – vargas nugalėtiesiems.

[9] *„Justitia"* (lot.) – teisingumas.

[10] Kastantas Glinskis (1886–1938) – aktorius ir režisierius, 1921–1924 m. pagrindinis Valstybės teatro režisierius.

[11] Justinas Vienožinskis – žr. str. „Ar aš be politikas" 12 paaiškinimą.

[12] „Gairės" – modernistinis meno ir literatūros žurnalas; ėjo 1923–1924 m. Kaune, redaktorius Kazys Puida.

[13] Pranciškus Karevičius – žr. str. „Steigiamojo Seimo šventė" 7 paaiškinimą.

[14] *rinkimų pamazgas* – tuo metu vyko rinkimų į I Seimą agitacija.

CIRKAS. Publikuota: KB. – 1923. – Geg. 19. – Nr. 110. Rubrikoje „Kauno kronika". Parašas: *V*.

[1] A. Salamonskis (1839–1913) – cirkų organizatorius, 1873 įkūrė cirką Berlyne, po 1879 m. – Maskvoje, Rygoje, Odesoje; Salamonskio cirkai ne kartą gastroliavo ir Lietuvoje.

LIETUVIŲ–LATVIŲ VIENYBĖS DRAUGIJA. Publikuota: KB. – 1923. – Geg. 19. – Nr. 110. Rubrikoje „Kauno kronika". Parašas: *V*.

[1] Lietuvių-latvių vienybės draugija buvo įkurta 1923 m. Vaižganto ir E. Volterio iniciatyva, veikė iki sovietinės okupacijos.

AMERIKOS LIETUVIŲ PREKYBOS AKCINEI BENDROVEI. Publikuota: KB. – 1923. – Geg. 26. – Nr. 115. Parašas: *Vaižgantas*.

[1] Amerikos lietuvių akcinė bendrovė įsteigta 1920 m., veikė iki 1940 m. birželio mėn., prekiavo žemės ūkio mašinomis, ėmėsi pramonės gamybos.

[2] p. Ramonas – Jonas Juozas Romanas – žr. str. „Amerikiečių medalis L. Nepriklausomybės paskelbimui" 1 paaiškinimą.

[3] Pranas Virakas, „Laisvės" laikraščio redaktorius 1923.I.17 – VI.20.

[4] Juozapas Bikinas – žr. str. „Ant politikos laktų" 15 paaiškinimą. „Laisvės" redaktorius 1920 – 1923 m. sausio mėn.

[5] Toliau, atrodo, praleista nežinia kiek žodžių.

GARBINGOSIOS JOVALO TRADICIJOS. Publikuota: Lietuva. – 1923. – Birž. 3. – Nr. 121. Parašas: *Vaižgantas.*

[1] *gavusi per pakaušį Mandžūrijoje* – užuomina į Rusijos pralaimėtą 1904–1905 m. karą su Japonija.

[2] Norėta pasakyti „Vilniaus Žinias", „Lietuvos Žinias".

[3] Juozapas Zavadzkis (Zawadzki, 1778–1838) – Vilniuje įkūrė spaustuvę ir knygyną, kurie jo vardu vadinosi ir po jo mirties; spaustuvėje buvo išspausdinta nemaža lietuviškų knygų.

[4] *„šv. Kazimiero kantonas"* – šv. Kazimiero draugija knygoms leisti, įkurta 1905 m., leido katalikišką spaudą („Draugiją", „Nedėldienio skaitymą", „Vienybę" ir kt. laikraščius).

[5] Kostas Stiklius (1880–1962) – spaudos darbuotojas, ilgametis įvairių leidinių redaktorius ir korektorius, rašytojas.

[6] *„Drucksachen"* (vok.) – spausdinti dalykai, tai, kas spausdinta.

[7] *Ignorantia obscura, crassa* (lot.) – tamsus, šiurkštus nemokšiškumas.

[8] „Žvaigždė" – JAV 1901–1944 m. leistas katalikiškos pakraipos laikraštis.

[9] Antanas Maliauskis – žr. str. „Ant politikos laktų" 8 paaiškinimą.

ŠOKIAI IR SPORTAS. Publikuota: KB. – 1923. – Birž. 8. – Nr. 125. Parašas: *Vaižgantas.*

[1] Paulina Radziulytė-Kalvaitienė (1905 – po 1985) – lengvaatletė, krepšininkė, 1928 m. Paryžiaus olimpiados dalyvė.

[2] Jurgis Šulginas (1896 – ?) – Šaulių sąjungos sporto instruktorius, daugelio sporto šakų Lietuvoje pradininkas; kartu su žmona Joana Šulginiene suorganizavo ir vadovavo Moterų sporto mėgėjų rateliui.

[3] *ruina* (rus.) – griuvėsiai.

[4] *„first quality"* (angl.) – aukščiausios rūšies.

[5] *„chlystovščina"* – žr. str. „Luomų kova" 4 paaiškinimą.

[6] Grigorijus Rasputinas (1871–1916) – rusų avantiūristas, religinis fanatikas, turėjęs daug įtakos carui Nikolajui II.

VISU FRONTU PRIEŠ GIRTYBĘ! Publikuota: Sargyba. – 1923. – Birž. 15. – Nr. 7. Parašas: *Vaižgantas.*

[1] *Jungtinės valstybės... sudariusios karantinus alkoholiui* – prohibicijos įstatymas JAV veikė 1917–1933 m.

LIETUVIŲ – LATVIŲ VIENYBĖ. Publikuota: Rygos balsas. – 1923. – Rugpj. 4. – Nr. 30. Parašas: *Tumas-Vaižgantas.*

[1] Šis 1889–1896 m. gyvavęs Tilžėje spausdintas laikraštis ėjo „Žemaičių ir Lietuvos apžvalgos" pavadinimu.

[2] *beatus possidens* (lot.) – laimingas turintis.

[3] Domo katedra – pagrindinė Rygos bažnyčia; pradėta statyti 1215 m., po gaisro XVI a. viduryje perstatyta; iki 1931 m. priklausė evangelikams liuteronams vokiečiams, po to latviams.

[4] *konsumpcija* (lot.) – vartojimas.

OKUPUOTOJE VILNIJOJE. Publikuota: Lietuva. – 1923. – Rugpj. 12. – Nr. 179. Parašas: *Aiškūnas.*

[1] *30 mūsų nelaisvių padėtis Strzalkowo koncentracijos lagery* – kalbama apie lietuvius karo belaisvius; kur buvo šis lageris, neaišku, nes vietovių nurodomu pavadinimu Lenkijoje esama ne vienos.

[2] *kaip juos išvaduoti* – po šiais žodžiais pasibaigiančiu sakiniu nuoroda į išnašą ir skilties apačioje redakcijos ar redaktoriaus replika: *Vyriausybė du kartu prašė Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus tarpininkavimo belaisvių išvadavimo reikalu. Red.*

[3] *eo ipso* (lot.) – kaip tik dėl to.

[4] *ausrotten* (vok.) – išnaikinti, išgyvendinti.

[5] *„materjał etnograficzny" dla powiększenia liczby polaków"* (lenk.) – „etnografinė medžiaga" lenkų skaičiui padidinti.

[6] *„z prawem powrotu"* (lenk.) – su teise grįžti.

[7] Juozas Kairiūkštis – žr. str. „Lietuvių golgota Vilniuje" 7 paaiškinimą.

[8] Veronika Janulaitytė-Alseikienė (1883–1971) – gydytoja, Vilniaus lietuvių veikėja, 1918–1931 m. Vilniaus lietuvių ligoninės gydytoja, vėliau gyveno Kaune.

[9] *ersatz* (vok.) – netikras.

[10] *„karta pobytu"* (lenk.) – buvimo kortelė.

[11] Marcelinas Šikšnys (1874–1970) – pedagogas, Vilniaus lietuvių visuomenės veikėjas, rašytojas, 1922–1939 m. buvo Vilniaus lietuvių Vytauto Didžiojo gimnazijos direktorius.

[12] Matas Untulis (1889–1952) – pedagogas, lietuvių kalbos žodžių ir tautosakos rinkėjas, 1920–1923 m. Švenčionių gimnazijos direktorius, vėliau mokytojavo, dirbo kitus darbus Lietuvoje; Stasys Matjošaitis (1877–1949) – pedagogas, rašytojas, 1920–1933 m. Vilniaus lietuvių gimnazijų mokytojas, 1933 m. ištremtas iš Vilniaus gyveno Kaune.

[13] *lokalio* (lenk.) – buto; gyvenamos vietos.

[14] *„w drodze łaski"* (lenk.) – malonės tvarka.

[15] *maturistų* (lenk. *maturzysta*) – abiturientų.

[16] *„świadectwo"* (lenk.) – liudijimas.

[17] Kuratorija – mokyklų ir švietimo reikalus administruojanti įstaiga Lenkijos vaivadijose.

[18] Vladimiras Sakavičius – Vilniaus krašto lietuvių veikėjas, nuo 1919 m. Vilniaus gimnazijų mokytojas, lietuvių laikraščių lenkų kalba darbuotojas.

[19] Jonas Skruodys (1882–1935) – Vilniaus krašto lietuvių veikėjas, 1918–1925 m. Vilniaus kunigų seminarijos dėstytojas ir Vytauto Didžiojo lietuvių gimnazijos mokytojas, 1925–1932 m. mokytojavo Švenčionių gimnazijoje.

[20] *„stopniowo"* (lenk.) – laipsniškai.

[21] *„priwatne szkolnictwo"* (lenk.) – privatų mokymą.

[22] *„powszechne państwowe"* (lenk.) – visuotinį valstybinį.

[23] *Šių metų lietuvių abiturientų suėmimas* – 1923 m. buvo suimti 5 lietuviai abiturientai ir 1924 m. kovo 28 d. nuteisti pagal sufabrikuotus kaltinimus.

[24] Danielius Alseika (1881–1936) – Vilniaus lietuvių veikėjas, 1918 m. suorganizavo lietuvių polikliniką ir ligoninę, kur pats dirbo; Olseikienė – greičiausiai Veronika Alseikienė – žr. 8 paaiškinimą.

[25] *„Oświatos" gimnazijai* – „Oświata" („Švietimas") – Lietuvoje nuo 1919 m. veikusi lenkų švietimo draugija, kurios centras buvo Panevėžyje.

[26] *„Dzień Kowieński"* – dienraštis, leistas lenkų kalba Kaune 1920–1935 m.

LAIKAS IR DARBAS. Publikuota: Lietuva. – 1923. – Rugpj. 17. – Nr. 182. Parašas: *Aiškūnas*.

[1] *Vokioje* – Vokietijoje.

[2] *„Arbeiten, arbeiten, mehr nichts"* (vok.) – dirbti, dirbti,daugiau nieko.

[3] *„privička vtoraja natura"* (rus.) – pripratimas – antras prigimimas.

ATGIMIMO PAMINKLAS ŠVENTYKLA. Publikuota: Lietuva. – 1923. – Rugpj. 19. – Nr. 184. Parašas: *Kan. J. Tumas-Vaižgantas*. Kiek sutrumpintai pakartotas: Sargyba. – 1923. – Spal. 20. – Nr. 11.

[1] *Siegesallee* (vok.) – pergalių alėja.

[2] Petras I (1672–1725) – rusų caras nuo 1682 m.; siekė moderninti Rusiją.

[3] *Votiv-Kirche* (vok.) – įžadų bažnyčia.

[4] *Sacre Coeur de Jesus* (pranc.) – švenčiausios Jėzaus širdies.

[5] Pranciškus Petras Būčys (1872–1951) – kunigas marijonas, 1922–1930 m. Kauno universiteto profesorius, 1924–1925 m. jo rektorius, nuo 1930 m. Rytų apeigų katalikų vyskupas, nuo 1939 m. gyveno Romoje.

[6] Vladimiras Dubeneckis (1888–1932) – architektas, scenografas.

[7] Rimša, Šimonis, Galaunė – žr. str. „Steigiamojo Seimo šventė" 2, 4, 6 paaiškinimus.

[8] *Kolonijos – Kölno;* Kolonia – lenkiškas šio vidurio Vokietijos miesto pavadinimas.

[9] Petras Vaitiekūnas (1889–po 1940) – Kauno konsistorijos sekretorius, vėliau kunigavo Jonavoje.

KAUNO LIETUVIŲ–LATVIŲ VIENYBĖS DRAUGIJOS REVIZITA LATVIŲ–LIETUVIŲ VIENYBĖS DRAUGIJAI RYGOJE. Publikuota: Krivulė. – 1923. – Rugpj. mėn. – Nr. 2. Parašas: *Vaižgantas*.

[1] *Latvių–lietuvių v. dr. jau dukart yra buvusi Kaune* – nuo 1922 m. Latvių –lietuvių vienybės draugija Kaune apsilankydavo kasmet.

[2] Lietuvių – latvių vienybės draugija – žr. str. „Lietuvių – latvių vienybės draugija" 1 paaiškinimą.

[3] Pāvuls Jurjans (1866–1947) – kompozitorius, dirigentas, latvių nacionalinės operos pagrindėjas.

[4] Hermanis Prūsis (1890–1970) – chorvedys, pedagogas, įkūręs Latvijos liaudies konservatoriją.

[5] Borisas Melngailis (1904–1965) – vertėjas, poetas, „Keturių vėjų" bendradarbis.

[6,7] Rainis, Aspazija – žr. str. „Lietuvos ir Latvijos sienų sprendėjai" 16 paaiškinimą.

[8] *„Dievs svēti Latviju..."* – „Dieve, laimink Latviją, mūs brangiąją Tėvynę, laimink gi Latviją, ak, laimink gi ją. Kur latvių dukros žydi, kur latvių sūnūs dainuoja, tegul mums ten laimę duoda, mūsų Latvijoje"; autentiškas Latvijos

himno II posmas yra toks: „Kur latvju meitas zied,/ Kur latvju dēli dzied,/ Laid mums tur laimē diet,/ Mūs' Latvijā!" (Kur latvių dukros žydi,/ Kur latvių sūnūs dainuoja,/ Leisk mums ten laimingiems šokti/ Mūs Latvijoje!").

JUOZO HERBAČEVSKIO PASKAITA. Publikuota: Lietuva. – 1923. – Rugs. 13. – Nr. 205. Be parašo.

[1] Juozapas Albinas Herbačiauskas (1876–1944) – rašytojas, kritikas; dėstė Kauno universitete, 1933 m. išsikėlė į Lenkiją.

[2] Lermontovo Demonas – rusų poeto Michailo Lermontovo (1814–1841) poemos „Demonas" pagrindinis veikėjas.

[3] Amžinasis žydas – biblinis personažas Ahasveras, pasmerktas klajoti iki pasaulio pabaigos, nes neleido prie savo namų pailsėti į Golgotą vedamam Jėzui Kristui.

[4] Turimas galvoje lenkų poetas Adomas Mickevičius.

[5] Konradas Valenrodas –Adomo Mickevičiaus to pat pavadinimo poemos veikėjas, keršijęs kryžiuočiams.

[6] *sukubizmas ir inkubizmas* – moteriškų (sukubų) ir vyriškų (inkubų) demonų sangulavimas su priešingos lyties žmonėmis.

[7] *diciriais* – greičiausiai korektūros klaida; matyt, turėtų būti *dicinais; dicinas* (lat.) – didelis peilis.

[8] *D' Assier „Ludzkość pośmiertna"* (lenk.) – neišaiškinto autoriaus knyga „Pomirtinis žmoniškumas".

[9] Przybyszewskio „Synagoga szatana" – lenkų rašytojo iracionalisto Stanislavo Przybyszewskio poema proza „Šėtono sinagoga" (1897).

ŠIRVINTŲ NUGALĖTOJAMS. Publikuota: Vairas. – 1923. – Spal. 18. – Nr. 5. Parašas: *Vaižgantas.*

[1] Ties Širvintomis Lietuvos kariuomenės kautynės vyko 1919 m. gegužės 7 d. su rusų bolševikais ir 1920 m. lapkričio 17–20 d. su lenkais.

[2] 7 pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butegeidžio pulkas, įkurtas 1919 m., pasižymėjo Širvintų kautynėse su lenkais; 1923 m. jis buvo perkeltas į Klaipėdos kraštą.

[3] Aleksandras Stulginskis – žr. str. „Steigiamojo Seimo šventė" 19 paaiškinimą.

[4] Balys Sližys (1885–1957) – inžinierius, pulkininkas, 1922–1924 m. krašto apsaugos ministras, 1924–1926 m. susisiekimo ministras.

[5] Silvestras Žukauskas – žr. str. „Amerikiečių medalis L. Nepriklausomybės paskelbimui" 2 paaiškinimą.

[6] Juozas Žilinskas (1898–1937) – mokytojas, Lietuvos kariuomenės savanoris.

[7] *Margelio* – turimas omenyje legendinis Pilėnų kunigaikštis Margiris.

[8] *Nemezis* – žr. str. „Kasę duobes kitiems" 10 paaiškinimą.

[9] Boleslovas Dirmantas (1882–1950) – teisininkas, advokatas, kelis kartus buvo Ukmergės miesto burmistru.

[10] *„Od gimnazijum polskiego"* (lenk.) – nuo lenkų gimnazijos.

[11] *„Libera"* (lot. išlaisvink) – laidotuvių apeigų giesmė.

[12] *Za dusze tych...* (lenk.) – už sielas tų, kurie paguldė galvą už laisvę, kiekvienam brangią.

[13] Antanas Juozapavičius – žr. str. „Pradžia Vilniaus-sostinės jubiliejaus" 7 paaiškinimą.

ŽUVUSIEMS UŽ TĖVYNĖS LAISVĘ 1919–23 M. Publikuota: Krivulė. – 1923. – Spal. mėn. – Nr. 4. Parašas: *V.*

[1] Aleksandras Stulginskis – žr. str. „Steigiamojo Seimo šventė" 19 paaiškinimą.

[2] Silvestras Žukauskas – žr. str. „Amerikiečių medalis L. Nepriklausomybės paskelbimui" 2 paaiškinimą.

[3] Balys Sližys – žr. str. „Širvintų nugalėtojams" 4 paaiškinimą.

[4] Justinas Staugaitis – žr. str. „Organizavimasis draugijomis 10 paaiškinimą.

KULTŪROS MUZIEJUS. Publikuota: Lietuva. – 1923. – Lapkr. 4. – Nr. 249. Parašas: *J. Tumas.*

[1] Stasys Šalkauskis (1886–1941) – filosofas ir pedagogas, 1922–1940 m. Kauno universiteto profesorius.

[2] Adomas Jakštas – žr. str. „Senių susirinkimas" 1 paaiškinimą.

[3] Adalbertas Bezzenbergeris (1851–1922) – vokiečių kalbininkas, archeologas, lietuvių kalbos ir senovės tyrinėtojas, 1890–1922 m. Karaliaučiaus universiteto profesorius.

[4] *pro publico bono* (lot.) – visuomenės gerovei.

IŠ MINIŲ PSICHOLOGIJOS. Publikuota: Vairas. – 1923. – Lapkr. 15. – Nr. 9. Parašas: *Vaižgantas.*

[1] *Iš laiškų „Jaunajam Veikėjui"* – žr. str. „Inteligentija suburžuazėjo" 11 paaiškinimą.

[2] *„owczy pęd"* (lenk.) – bandos jausmas.

[3] *„Marselietės" autorių* – „Marselietė" – Prancūzijos nacionalinis himnas, revoliucinė daina, kurią 1792 m. sukūrė Claude Joseph Rouget de Lisle (1760–1836).

[4] Bastiliją, Paryžiaus poilitinį kalėjimą, paryžiečių minia sugriovė 1789 m. liepos 14 d.; ši diena dabar Prancūzijos nacionalinė šventė.

[5] *„raskolnikų"* (rus.) – atskalūnų; taip vadinami rusų religiniai sektantai, XVII a. viduryje atskilę nuo oficialiosios Rusijos stačiatikių Bažnyčios, ypač žiauriai persekioti Petro I laikais.

[6] *„za dvuperstnoje krestnoje znamenije"* (rus.) – už žegnojimąsi dviem pirštais; sentikiai žegnojasi dviem, o stačiatikiai – trimis pirštais.

[7] Ivao Ojama (1842–1916) – japonų generalfeldmaršalas, 1904–1905 m. Japonijos – Rusijos kare japonų karinių pajėgų Mandžiūrijoje vyriausiasis vadas.

[8] Eduardas Roppas (1851–1939), nuo 1903 m. Vilniaus vyskupas, 1907 m. rusų ištremtas.

[9] Steponas Zvierovičius (Zwierowicz, 1842–1907), Vilniaus vyskupas nuo 1897 m., 1902 m. rusų valdžios iš Vilniaus ištremtas.

[10] *„razsmotrim, posmotrim"* (rus.) – išnagrinėsim, pažiūrėsim.

[11] *„razognat etu svoloč"* (rus.) – išvaikyti šiuos niekšus.

[12] *„Lietuvos Žinių" redaktorius* – Kazys Grinius, trečiasis Lietuvos prezidentas; šį liaudininkų laikraštį jis redagavo 1922–1924 m.

[13] *mano viešą kreipimąsi į Tautos Tėvą prašymu* – Vaižgantas turi omenyje 1923 m. lapkričio 11 d. incidentą Valstybės teatre, kai jis per vaidinimo pertrauką viešai kreipėsi į teatre buvusį prezidentą A.Stulginskį, prašydamas paleisti iš kalėjimo Antaną Smetoną, tuo metu „Vairo" redaktorių, įkalintą už opozicinės spaudos dalykus.

DARBAS IR VARGAS. Publikuota: Kultūra. – 1923. – Nr. 1. – P. 38–41. Parašas: *Vaižgantas*.

[1] *Iš laiškų „Jaunajam veikėjui"* – žr. str. „Inteligentija suburžuazėjo" 11 paaiškinimą.

[2] *Oi, varge, varge, vargeli mano* – liaudies dainos citata; daina priklauso šeimos tipo dainoms, paplitusi daugeliu variantų, žinoma jau iš A. Juškos užrašymų.

[3] *„atpuskų"* (rus.) – atostogų.

[4] Levas Tolstojus – žr. str. „Pigusis asimiliavimos" 11 paaiškinimą.

[5] Džekas Londonas (John Griffith, 1876–1916) – amerikiečių rašytojas; toliau trumpai atpasakojamas jo apsakymo „Moters galia" epizodas.

MEILŪS, LINKSMŪS, BEGĖDŽIAI... Publikuota: Rytas. – 1924. – Vas. 3. – Nr. 29. Parašas: *Vaižgantas*.

[1] *Kuris čia rašytojas gražiai paminėjo savo šunį...* – turima omenyje Petro Vaičiūno versta Friedricho Nietzschės filosofinė miniatiūra „Mano šuo", išspausdinta 1924 m. sausio 17 d. „Vairo" Nr. 3.

[2] *Mažojoje Vilniaus gatvėje* – Vilniaus gatvė tuo metu garsėjo savo viešaisiais namais.

[3] Polifemas – graikų mitų kiklopas, vienaakis milžinas, gyvenęs urve.

SENOJI IR NAUJOJI KULTŪRA. Publikuota: Lietuva. – 1924. – Bal. 10. – Nr. 84. Parašas: *Lietuvai pagražinti Draugijos Pirmininkas kan. J. Tumas*.

[1] Tadas Ivanauskas – žr. str. „Gegužės 6 d. misterijos" 4 paaiškinimą; Konstantinas Regelis (1890–1970) – botanikas, 1922–1940 m. Kauno universiteto profesorius, Botanikos sodo vedėjas; toliau tekste cituojamas „Lietuvoje" 1924 m. kovo 29 d. Nr. 74 išspausdintas jų straipsnis „Medžių sodinimas ir naikinimas".

[2] Sodininkystės ir daržininkystės mokykla (nuo 1925 m. aukštesnioji) įsteigta 1920 m. Kauno priemiestyje Aukštojoje Fredoje.

[3] Zigmas Žemaitis (1884–1969) – matematikas, nuo 1922 m. Kauno, nuo 1940 m. Vilniaus universiteto profesorius, 1946–1948 m. jo rektorius.

[4] *Žemės ūkio ir valstybės turtų ministerį* – tuo metu šiuo ministeriu buvo Mykolas Krupavičius – žr. str. „Dvi galybi" 2 paaiškinimą.

[5] Julijonas Špakevičius (1888–1956) – agronomas, pedagogas, Fredos sodininkystės ir daržininkystės mokyklos direktorius 1920–1934 m.; Jonas Tallat-Kelpša (1892–1946) – agronomas, topografas, 1924–1928 m. Žemės ūkio ministerijos referentas, vėliau Žemės ūkio rūmų direktorius.

[6] *suum cuique* (lot.) – kiekvienam savo, kiekvienam, kas priklauso.

[7] Branickiai – lenkų magnatai, turėję žemių Lenkijoje, Ukrainoje, vaidinę nemenką vaidmenį unijinės Lenkijos-Lietuvos valstybės gyvenime.

[8] Cituojamas „Lietuvoje" 1924 m. balandžio 7 d. Nr. 81 išspausdintas J. Špakevičiaus straipsnis „Kertamųjų alėjų reikalu".

[9] *Roma locuta – causa finita* (lot.) – Roma pasakė – ginčas baigtas; tai Aurelijaus Augustino (354–430) posakis iš jo veikalo „Pamokslai".

LIETUVAI PAGRAŽINTI DR-JOS RINKLIAVOS KOMITETO ATSIŠAUKIMAS. Publikuota: Lietuva. – 1924. – Bal. 15. – Nr. 88. Po atsišaukimo tekstu: *Kaunas. 1924 m. Balandžio 12 d. Lietuvai Pagražinti Draugija. Centro Valdybos Pirmininkas: pas. kan. J. Tumas. Rinkliavos Komiteto Pirmininkas pas. J. Meižis.*

[1] Internacional Garden Cities and Town Planing Federation (angl.) – Tarptautinė miesto parkų ir miestų projektavimo federacija.

KAIP AŠ PATEKAU Į „VILNIAUS ŽINIAS". Publikuota: Krivulė. – 1924. – Nr. 4. – P. 14–17. Parašas: *Kun. J. Tumas-Vaižgantas.*

[1] Vadaktėliuose (Vadakčiukuose) Vaižgantas kunigavo 1902–1905 m.

[2] Mečislovas Paliulionis – žr. str. „Žemaičių vyskupijos 500 metų sukakties šventimas" 8 paaiškinimą.

[3] *Vilniaus Seimui* – lietuvių visuomenės atstovų suvažiavimui Vilniuje 1905 m. gruodžio 4–6 d.

[4] Romualdas Styra (Styravičius, 1841– 1915) Vaižgantui kunigaujant Vadaktėliuose buvo jo dekanas; lenkomanas, nepalankiai žiūrėjo į lietuvišką kunigų veiklą.

[5] Miškių–Sidabravo filijoje Vaižgantas kunigavo 1905 m. gruodžio – 1906 m. kovo mėn.

[6] Kazys Puida (1883–1945) – rašytojas, spaudos darbuotojas, vertėjas; „Vilniaus žinių" redaktorium buvo 1906 m.

[7] Gasparas Cirtautas – nuo 1897 m. Žemaičių pavyskupis, nuo 1908 m. vyskupijos valdytojas, nuo 1910 m. vyskupas.

[8] Vladas Mironas – žr. str. „Su kuo grįžtama" 4 paaiškinimą.

[9] Eduardas Roppas – žr. str. „Iš minių psichologijos" 8 paaiškinimą.

[10] *su kunigu Olševskiu* – minimas Konstantinas Olšauskas (1867–1933), prelatas, visuomenės veikėjas, nuo 1904 m. Kauno karmelitų parapijos klebonas.

[11] Vincentas Jarulaitis (1859–1939), kunigavo Jurbarke, Joniškyje, Šiauliuose, Plungėje ir kitur, spaudos bendradarbis, I Rusijos dūmos atstovas; Julius Maciejauskis (1868–1947), kunigavo Ramygaloje, Panevėžyje, Švėkšnoje, 1938 m. išvyko į JAV.

[12] Antanas Bajorinas (1876–1927), kunigavo Kaune, Kupiškyje, bendradarbiavo „Vilniaus žiniose".

[13] „Tėvynės sargą" Vaižgantas redagavo 1896–1902, „Žinyčią" – 1900–1902 m.

[14] *sanchedrinas* (hebr. *sanhedrin*) – sinedrionas, kolegialus senovės žydų valstybės aukščiausios religinės, politinės, teisminės ir administracinės valdžios organas; Vaižgantas ironizuodamas taip vadina bendrą kunigų ir pasauliečių susirinkimą.

[15] *„katolicisimų"* (gr., lot.) – katalikiškiausių.

[16] *„per misericordiam"* (lot.) – iš gailestingumo.

[17] *ad calendas graecas* (lot.) – iki graikiškų kalendų (kurių graikai neturėjo), niekada.

[18] *regnum divisum desdabitur* (lot.) – negrįžtamai suskaldyta karalystė.

[19] *pradėjo kampaniją prieš „Saulę"* – „Saulė" – švietimo draugija, įkurta 1906 m.; iš pradžių įstatuose buvo numatyta, kad jos nariais gali būti visi lietuviai, po to, kai vyskupas suspendavo draugiją, įstatai buvo pakeisti, ir draugijos nariais galėjo būti tik katalikai.

[20] *„Właśnie poczyna świecić pogańskie słońce, trzeba je zakryć piuską* (lenk.) – kaip tik pradeda šviesti pagoniška saulė, reikia ją uždengti vyskupo kepurėle.

[21] *„ustawia brody"* (rus.) – atkišę barzdas.

[22] *Moralis obligatio* (lot.) – moralinis įsipareigojimas.

[23] *„marnować się"* (lenk.) – vegetuoti.

[24] *„rozłamu w duchowieństwie"* (lenk.) – dvasiškijos skilimo.

[25] *„Takich mam dwa wagony do wywiezienia"* (lenk.) – tokių turiu du vagonus išvežimui.

[26] Kalbama apie 1889–1896 m. ėjusią „Žemaičių ir Lietuvos apžvalgą".

[27] Leonas XIII – žr. str. „Rusijos tikybos dalykai" 6 paaiškinimą.

[28] *Corpus Juris Cononici* (lot.) – bažnytinės teisės kodeksas.

[29] *P. Ona* – Ona Pleirytė-Puidienė – žr. str. „Gegužės 6 d. misterijos" 1 paaiškinimą.

[30] *stante pede* (lot.) – tuojau pat.

[31] Turimas galvoje „Lietuvos ūkininkas", nuo 1905 m. Vilniuje, vėliau Kaune ėjęs liaudininkiškos pakraipos savaitraštis.

[32] Antanas Smetona „Lietuvos ūkininko" redaktoriumi buvo 1905–1906 m.

[33] „Vilniaus žinių" atsišaukimas į didžiumą lietuvių"; jo tekstą žr. šių Raštų 7t., p. 52–56.

[34] *litteras dimissionales* (lot.) – paleidimo raštus.

[35] „Paaiškinimo" tekstą žr. šių Raštų 7 t., p. 56–59.

[36] J. Tumo-Vaižganto ir A. Smetonos inicijuota „Viltis" pradėta leisti 1907 m. spalyje.

[37] Jonas Vileišis – žr str. „Pigusis asimiliavimos" 6 paaiškinimą.

[38] „Lietuvos žinios" pradėtos leisti 1909 m.

[39] *konsekventingas* (lot. *consequens*) – nuoseklus.

DĖL PRANCIŠKONŲ AIKŠTĖS. Publikuota: Lietuva. – 1924. – Geg. 16. – Nr. 110. Parašas: *Lietuvai pagražinti Draugijos Pirmininkas: Kan. J. Tumas, Vytauto b. rektorius.*

[1] *Vilnius... pavedė vietą Žvėryne* – užuomina į 1908 m. Žvėryne pastatytą užkrečiamųjų ligų ligoninę.

SANCTA SANCTE TRACTATE! Publikuota: Jaunoji Lietuva. – 1924. – Geg. 25. – Nr. 2. Parašas: *Doc. p. e. Vaižgantas, Vytauto bažnyčios rektorius.*

Pirmojoje publikacijoje po tekstu dar yra tokia pastraipa:

Ritualini pašventimo žodžiai.

Viešpatie Jėzau Kristau, kurio tikinčiųjų bendruomenė lygu gerai sutvarkyta kariuomenė: palaimink šią vėliavą, idant visi, kurie tik aplink ją spiesis, regimuosius ir neregimuosius savo priešus begyvendami nugalėtų ir nugalėję būtų verti danguje triumfuoti.

Par Tave gi patį, Jėzau Kristau, kursai gyveni ir viešpatauji su Dievu Tėvu ir Šventąja Dvasia per amžių amžius. Amen.

[1] *Sancta sancte tractate* (lot.) – šventų švenčiausias veikalas.

[2] Neo–Lithuanija – lietuvių studentų tautininkų korporacija, įsteigta 1922 m.

[3] *Šaukė dainius – politikas* – t.y. Vaižgantas; „Ei, Jaunuomene, kilk ik debesų" – tai straipsnio pavadinimas jo publicistikos knygoje „Jaunajam veikėjui" (1925).

[4] *sursum corda!* (lot.) – aukštyn širdis.

[5] *ad usum profanum* (lot.) – naudoti neišmanėliams.

LAISVOS LIETUVIŲ KULTŪROS PIONIERIS. Publikuota: Klaipėdos žinios. – 1924. – Birž. 8. – Nr. 104. Parašas: *Doc. p. e. J. Tumas*. Pakartota: VR-12. – P. 121–128 (po tekstu: *„Klaipėdos žinių priedas 1924 m. 104 Nr.*)

[1] P. Vileišis gimė 1951 m. sausio 25 d.

[2] Juozapas Miliauskas-Miglovara (1845–1937), Tomas Žičkus (1844–1929) – poetai, aušrininkai.

[3] Vytautas Vileišis (1887–1937) – inžinierius, diplomatas, 1929–1934 m. susisiekimo ministras, nuo 1934 m. pasiuntinys Latvijoje.

[4] *Kiti vaikai nutolo nuo tėvų* – P.Vileišis turėjo 6 vaikus – tris sūnus ir tris dukteris. Iš sūnų vardą lietuvių kultūroje tepaliko Vytautas. Petras mirė vaikystėje, 12 metų. Jonas notaravo Kaune, nacių buvo išvežtas darbams į Vokietiją, po karo atsidūrė Lenkijoje, kur 1946 m. mirė. Visos dukterys ištekėjusios nutraukė ryšius su Lietuva; Elena ir Marija žuvo per 1944 m. Varšuvos sukilimą, Kazimiera gyveno Paryžiuje, ten 1977 m. žuvo autokatastrofoje.

[5] *„L. žinių" redaktorė"* – Felicija Bortkevičienė; žr. str. „Luomų kova" 11 paaiškinimą.

[6] „Krivulė" – iliustruotas žurnalas, redaguojamas K.Puidos ėjęs Kaune 1923–1926 m.; spaudos atgavimo 20-ties metų sukakčiai pažymėti skirtas 1924 m. jo 4 nr.

[7] Pranas Mašiotas – žr. str. „Senių susirinkimas" 1 paaiškinimą; kalbama apie „Krivulėje" paskelbtą jo straipsnį „Keturių dešimtų metų kova".

[8] *Weltschmerzu* (vok.) – pasaulio skausmu.

[9] Viačeslavas Plėvė (Плеве 1846–1904) – iš lietuviškas šaknis turėjusios šeimos kilęs Rusijos valstybės veikėjas, vidaus reikalų ministras 1902–1904 m.; nužudytas revoliucionierių.

[10] Kalbama apie Ivaną Goremykiną (1839–1917), vidaus reikalų ministru buvusį 1895–1899 m., arba apie Dmitrijų Sipiaginą (1853–1902), šias pareigas ėjusį 1899–1902 m.

[11] Sergejus Vitte (1849–1915) – Rusijos valstybės veikėjas, 1892–1903 m. finansų ministras, 1905–1906 m. Ministrų tarybos pirmininkas.

[12] Juozapas Zavadzkis – žr. str. „Garbingosios jovalo tradicijos" 3 paaiškinimą.

[13] Piotras Sviatopolkas-Mirskis (1857–1914) – 1902–1904 m. Vilniaus generalgubernatorius, palankus spaudos draudimo panaikinimui; vidaus reikalų ministru jis buvo 1904–1905 m.

[14] Piotras Stolypinas – žr. str. „Rytiečių apeigų (rusų) katalikai" 10 paaiškinimą.

IŠ LIETUVIŲ–LATVIŲ VIENYBĖS DRAUGIJOS DARBŲ. Publikuota: Lietuva. – 1924. – Birž. 11. – Nr. 130. Parašas: *Liet.–Lat. Vien. Dr. pirmininkas doc. J. Tumas. Vicepirm. prof. E. Volteris.*

[1] „Dainos" draugija Kaune veikė nuo 1899 m., turėjo chorų, teatro trupę.

[2] Kongreso lektoriais nurodomi žinomesni latvių kultūros žmonės; Pēteris Starca (1887 – po 1938) – agronomas, nuo 1921 m. Latvijos universiteto dėstytojas; Juris Plākis (1869–1942) – kalbininkas, 1921–1939 m. Latvijos universiteto profesorius; Gustavas Šķilteris (1874–1954) – skulptorius, grafikas, tapytojas, 1924–1932 m. Latvijos dailės akademijos pedagogas; Jānis Endzelīnas (1873–1961) – kalbininkas baltistas, nuo 1920 m. Rygos universiteto profesorius; Pēteris Šmitas (1869–1938) – kalbininkas ir tautosakininkas, 1903–1919 m. Petrapilio, nuo 1920 m. Rygos universiteto profesorius; Jānis Bērzinis (1883–1940) – istorikas, Latvijos universitete dėstė Lietuvos istoriją, nuo 1925 m. Latvijos valstybės archyvo direktorius.

[3] Vilius Gaigalaitis (1870–1945) – evangelikų kunigas, Maž. Lietuvos veikėjas, 1925–1936 m. Kauno universiteto profesorius.

[4] Antanas Bružas (1893–1970) – publicistas, 1920–1924 m. Šaulių sąjungos centro kultūros propagandos skyriaus vedėjas, „Trimito" redaktorius.

[5] Antanas Sutkus (1892–1968) – aktorius ir režisierius, Vilkolakio, Tautos teatrų vadovas, 1926–1928 m. Valstybės teatro direktorius.

BIRŠTONO PATOGUMAI IR ĮDOMUMAI. Publikuota: Lietuva. – 1924. – Liep. 8. – Nr. 151. Parašas: Doc. *J. Tumas.*

[1] *aš pirmas pasiskubinau pasinaudoti Birštono kurortu* – žr. str. „Birštono gydomoji vieta".

[2] Povilas Kairiūkštis (1868–1932) – gydytojas, 1923–1924 m. Birštono kurorto direktorius, 1926–1928 m. Kauno ligoninės direktorius.

[3] *Marčiukaitis* – greičiausiai tai Juozas Marčiukaitis (1861–1932) – smuikininkas, visuomenės veikėjas, chorų organizatorius.

[4] *księstwo Kiernowskie* (lenk.) – Kernavės kunigaikštystė; ją Teodoras Narbutas mini savo veikale „Lietuvių tautos istorija"; manoma ją buvus daline kunigaikštyste.

RUOŠKIMĖS Į LATVIŲ–LIETUVIŲ KONGRESĄ 25–27 D.! Publikuota: Lietuva. – 1924. – Liep. 15. – Nr. 157. Parašas: *Pernykštės ekskursijos vadas doc. J. Tumas.*

[1] *lietuvių ekskursijos į Rygą* – žr. str. „Kauno Lietuvių–latvių vienybės draugijos revizita Latvių–lietuvių vienybės draugijai Rygoje".

BIRŠTONO GYDOMOJI VIETA. Publikuota: Tautos vairas. – 1924. – Liep. 31. – Nr. 21. Parašas: *Doc. J. Tumas.*

[1] Kazimieras Jogailaitis (1427–1492) – nuo 1440 m. Didysis Lietuvos kunigaikštis, nuo 1447 m. ir Lenkijos karalius.

[2] Ai Petris – kalnas Kryme prie Alupkos.

[3] Adolfas Abichtas (1783–1860) ir Adomas Ferdinandas Adamovičius (1802–1881) – pirmieji Birštono mineralinių vandenų tyrinėtojai.

[4] *Rusų Med. Tar.* – Medicinos tarnybos veikė carinės Rusijos valsčiuose ir gubernijose; čia Vaižgantas greičiausiai turi omenyje Vilniaus medicinos draugiją, veikusią 1805–1920 m. ir, be kitų darbų, tyrusią krašto mineralinius šaltinius.

[5] Petras Juodakis (1872–1940) – chemikas, 1922–1923 m. švietimo ministras, vėliau Kauno universiteto profesorius.

[6] Jonas Kvinta – žr. str. „Birštono gydomoji vieta" 3 paaiškinimą.

[7] Lydija Müller-Kochanowska – žr. str. „Birštono gydomoji vieta" 5 paaiškinimą.

[8] Juozas Bagdonas (1866–1956) – gydytojas, visuomenės veikėjas, varpininkas, 1919–1923 m. Sveikatos departamento direktorius, nuo 1922 m. Kauno universiteto profesorius.

[9] Wildungenas (Bad Wildungen) – miestas ir kurortas Vokietijos Hesseno žemėje; Contrexeville – Prancūzijos mineralinių šaltinių kurortas.

[10] Narzanas – vieno Kislovodsko kurorto Kaukaze mineralinio vandens šaltinio pavadinimas, vėliau virtęs bendriniu mineralinio vandens pavadinimu.

[11] *lontenisui* (angl. *lawntennis*) – lauko tenisui, tenisui.

[12] *Kegelbahn* (vok.) – kėgliai, kėgelbanas.

KAS GI DABAR DARYTI SU BŪGOS ŽODYNU? Publikuota: Lietuvis. – 1924. – Gruod. 19. – Nr. 6. Parašas: *Doc. J. Tumas.*

[1] *„thesaurus linguae lituanicae"* (lot.) – lietuvių kalbos lobynas.

[2] *„dictionarium"* (lot.) – žodyną.

[3] Jānis Endzelīnas – žr. str. „Iš Lietuvių–latvių vienybės draugijos darbų" 2 paaiškinimą.

[4] Jurgis Šlapelis (1876–1941) – gydytojas, kalbininkas, visuomenės veikėjas, 1921–1932 m. Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos mokytojas.

[5] *„Antanas Valys", kurią pradėjo Gaidamavičius...* – varpininko Jono Gaidamavičiaus (1860–1911) nebaigta apysaka „Antanas Valys" skelbta „Varpe" 1889 m.; dabartiniai literatūros tyrinėtojai visą žinomą jos tekstą priskiria J. Gaidamavičiui.

[6] *scripta manent* (lot.) – kas parašyta – išlieka.

IŠ LIETUVIŲ KARO METŲ PSICHIKOS. Paskaita, Vaižganto skaityta 1919 m. pabaigoje ir 1920 m. pradžioje Lietuvių Mokslo draugijoje. Autografas saugomas VU bibliotekos rankraštyne (F 1 – F 470, p. 91–183). Spausdinama pirmą kartą.

[1] *pruderiškai* (pranc. *prude* – apsimestinai doras.

[2] Arkadijus Averčenka – žr. str. „"Štukų" darytojas" 1 paaiškinimą.

[3] Charles Darwinas (1809–1882) – anglų gamtininkas, evoliucijos teorijos kūrėjas.

[4] *psalmus 1* – t.y., ST psalmyno pirmosios knygos pirmoji psalmė.

[5] *Beatus vir, qui non abiit...* (lot.) – Laimingas turtuolis, rastas be dėmės, nevergaująs savo turtams! Kas jis, kad galėtume jį pasveikinti? Juk jis padarė nuostabių darbų saviesiems!

[6] *Liber Ecclesiasticus* – Šventojo Rašto ST Siracido (Sir) knyga (Ekleziastikas).

[7] *Beatus vir, qui inventus...* (lot.) – Laimingas, kas atmeta nedorėlių patarimą, kas neina nusidėjėlių keliu ir nebendrauja su pašaipūnais (Ps 1, 1).

[8] *prancūzmečio karas* – 1812 m. Rusijos–Prancūzijos karas.

[9] *paskutinysis švedų įsigriovimas* – 1700–1721 m. Šiaurės kare tarp Rusijos ir Švedijos dėl viešpatavimo Baltijos jūroje ir jos pakrantėse švedų kariuomenė į Lietuvą buvo įsibrovusi kelis kartus, paskutinįjį 1707–1708 m.

[10] *Krymo karas* – 1853–1856 karas tarp Rusijos ir sąjungą sudariusių Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, Turkijos ir Sardinijos.

[11] *turkų karas* – 1877–1878 m. Rusijos–Turkijos karas.

[12] *sulig reformos 1874 metų* – 1874 m. Rusijoje buvo panaikintas rekrūtų ėmimas ir priimtas visuotinės karinės prievolės įstatymas.

[13] *„lubočnyja kartinki"* (rus.) – paveikslėliai, padaryti tradicine rusų liaudies medžio raižinių technika.

[14] bašibuzukai – nereguliari turkų kariuomenė, pasižymėjusi plėšimais, žiaurumais ir nedrausmingumu.

[15] *japonų karas* – 1904–1905 m. Rusijos–Japonijos karas.

[16] *būdamas „Rygos Garso" sekretorium* – „Rygos garso" redakcijoje Vaižgantas dirbo 1915 m.; šiame laikraštyje spausdintus jo straipsnius žr. šių Raštų 9 t.

[17] turima galvoje du teritorinių užkariavimų siekę, daugelį Europos kraštų apėmę karai: Septynerių metų (1756–1763) ir Trisdešimties metų (1618–1648); abu jie, ypač pirmasis, palietė ir Lietuvą.

[18] *Miliukovo Dardanėlius* – Pavelas Miliukovas (1859–1943) – rusų politikas, kadetų partijos steigėjas ir vadovas, 1917 m. Laikinosios vyriausybės užsienio reikalų ministras; kilus I pasauliniam karui, kėlė Konstantinopolio aneksijos idėją, kurią realizavusi Rusija galėtų kontroliuoti Juodąją ir Egėjo jūras jungiantį Dardanelų sąsiaurį.

[19] Martynas Yčas – žr. str. „Pasikalbėjimas su pil. M. Yču" 1 paaiškinimą.

[20] *Kryžbarku* – Krustpiliu (Latvija).

[21] *„pogromščikais"* (rus.) – pogromininkais.

[22] *„iskoni russkij kraj"* (rus.) – nuo seno rusiškas kraštas.

[23] *von Habenichts'ai* (vok.) – beturčiai, nieko neturintys.

PILKOJO GYVENIMO DIEMENČIUKAI. Spausdinama pirmą kartą. Paskaita, Vaižganto skaityta 1920 m. liepos 6 d. Lietuvių Dailės draugijos organizuotame vakare Kauno miesto salėje. Autografas saugomas Vilniaus u-to bibliotekos rankraštyne (F1 – F58, p. 125–142).

[1] *Lietuvių Mokslo ir Dailės Draugijos* – Lietuvių Mokslo draugija ir Lietuvių Dailės draugija, įkurtos 1907 m., veikė atskirai, bet dažnai derino savo veiksmus.

[2] *dr. Grinius apie „Varpą", kurį ryžosi atgaivinti* – Kazys Grinius – žr. str. „Karo istorijos kolegija" 6 paaiškinimą; K. Griniaus iniciatyva atgaivintas „Varpas", redaguojamas A. Rimkos, ėjo 1920–1921 m.

[3] „Lietuvių tauta" – Lietuvių Mokslo draugijos Vilniuje 1907–1936 m. leistas žurnalas.

[4] *neleista pabaigti Tautos namų* – Lietuvių Mokslo ir Lietuvių dailės draugijos 1908 m. iškėlė įdėją pastatyti Vilniuje Tautos namus, kuriuose galvota įrengti Tautos muziejų ir dailės galeriją; statybai suaukoti pinigai per I pasaulinį karą žuvo banke ir Mokslo draugijai tebuvo nupirkti P. Vileišio namai.

[5] Antanas Žmuidzinavičius – žr. str. „Steigiamojo Seimo šventė" 1 paaiškinimą; Lietuvių dailės draugijos valdybos pirmininku A. Žmuidzinavičius buvo 1907–1915 ir 1926–1928 m.

[6] *„Arbeitstube"* (vok.) – dirbtuvė.

[7] Čia ir toliau nurodoma „Pragiedrulių" temos ir pirmojo jo leidimo (1918–1920) puslapiai.

[8] Michaelis (Paul Michaelis) – vokiečių žurnalistas, I pasaulinio karo metais korespondentas prie okupacinės kaizerio kariuomenės Lietuvoje ir Latvijoje; išleido du kartus pakartotą nedatuotą reportažų knygą „Kurland und Litauen in deutschen Hand" („Kuršas ir Lietuva vokiečių rankose"), kurioje šalia karinių aprašymų, pateikė okupuotųjų kraštų tautų gyvenimo ir kultūros charakteristikų.

[9] Rankraštyje po šio sakinio nuoroda *Žiūr.*; į ką ja norėta skaitytoją nukreipti – į tai, kas sakoma tolesnėje pastraipoje, ar į kokį neįrašytą šaltinį – neaišku.

[10] *įtikino pragiedrulį Rimutį* – minimas neišlikusios IV „Pragiedrulių" dalies veikėjas kunigas Rimutis Vizgirda, visuomenininkas, 1905-ųjų m. revoliucijos įvykių dalyvis.

DIDESNEI GARBEI DIEVO... Straipsnis be pavadinimo. Sprendžiant iš turinio, parašytas 1923 m. birželio mėn. Parašas: *Kan. J. Tumas.* Autografas saugomas Vilniaus u-to bibliotekos rankraštyne (F1 – F58, p. 235–237). Spausdinama pirmą kartą.

[1] Antanas Maliauskis – žr. str. „Garbingosios jovalo tradicijos" 9 paaiškinimą; toliau kalbama apie jo straipsnį „Pragaištingas kan. J. Tumo veikimas", išspausdintą „Laisvėje" 1923 m. birž. 10 d., Nr. 127, kur Vaižgantas užsipuolamas dėl jo straipsnio „Amerikos lietuvių prekybos akcinei bendrovei" (žr. šio tomo p. 362).

[2] Krispus – lenkų rašytojo Henriko Sienkiewicziaus istorinio romano „Quo vadis", vaizduojančio imperatoriaus Nerono laikų Romą, veikėjas, skelbęs antrąjį Kristaus atėjimą, už fanatišką atsidavimą krikščionybei nubaustas mirtimi ant kryžiaus.

[3] *„hadka gęba"* (lenk.) – bjauri burna.

[4] Zagloba – žr. str. „Gegužės 6 d. misterijos" 2 paaiškinimą.

[5] *„a serce najlepsze"* (lenk.) – o širdis geriausia.

ŽODYNĖLIS

abazninkas (sl.) gurguolininkas
aficierius (sl.) karininkas
aktingumas veiklumas
akurat (sl.) lygiai kaip, taip pat, kaip tik
aldija eldija, valtis
ale (sl.) bet
ančdėti, -deda, -jo uždėti
andarokas (sl.) sijonas
apglušti, -glūšta, -o (sl.) apkvaišti, sukvailėti
apgulniai (sl.) bendrai, už visą darbą
aplotas (sl.) gyvulių turgus
apskirsti, apskrinta, -o apibrėžti, suapvalinti
aptieka (sl.) vaistinė
armota (sl.) patranka
atgalainis atžagareivis
atmalus, -i klampus, slidus
atsidvėsti, -ia, -ė atsikvėpti, atsigauti
atsijokėti, -ėja, ėjo atsitokėti, suprasti
atsitūrėti, atsituri, -ėjo atsilaikyti, atsispirti

bagotas, -a (sl.) turtingas
balamūtijimas (hibr.) klaidinimas
baudu: savu baudu savaip, saviškai
bevelyti, -ija, -ijo (sl.) labiau norėti, teikti pirmumą
biednas, -a (sl.) neturtingas, vargšas
bielyti, -ija, -ijo (sl.) lupti, dirti
bizas (germ.) kasa
bloznas, -a (sl.) menkas, netikęs
blūdas (sl.) kvailiojimas, svaičiojimas
brantai (germ.) sifilis
broma (sl.) vartai
brostva (sl.) brolija, religinė draugija
brovaras (sl.) spirito varykla
būdyti, -ija, -ijo (sl.) rūkyti
būklas būstinė, buveinė
burletis (sl.) batas trumpu suvarstomu aulu

calūniniai (hibr.) pinigai už gedulingas mišias
ciceliai (hebr.) kutai, skaruliai
cimbravimas (hibr.) tvirtinimas, apmūrijimas
cirata cerata

čarauninkas (sl.) burtininkas
čebatas (sl.) aulinis batas
čeverykos (sl.) batai
čielybė (hibr.) visuma
čiepas (sl.) skiepas, vakcina

daugingas, -a gausus, gausingas
dėjos (sl.) įvykiai, darbai

delikatnas, -a (sl.) delikatus
depravuoti, -uoja, -avo (sl.) pakrikdyti, iškreipti
desėtkas (sl.) dešimtis
dignatorius (lot.) kilmingasis
diktas, -a stambus, storas
ditka (sl.) 3 kapeikų pinigas
dyvas (sl.) nuostabus dalykas, keistenybė, stebuklas
došytis, -ijasi, -ijosi lakstyti, šėlti
drukas (sl.) spauda
dvilinkumas veidmainingumas
džokėjas žokėjus
džuma (sl.) maras

egzinteruoti, -uoja, -avo (hibr.) skrosti, išdarinėti, pjaustyti
ekspozitūra (lenk.) atstovybė

fanaberija (sl.) tuščias išdidumas, pasipūtimas
folvarkas (sl.) dvarelis, palivarkas
francai prancūzligė, sifilis
furmanas (germ.) vežikas

garmoška (sl.) armonika
gaudešis gaudytojas
gešeftas (germ.) biznis, verslas
grandiotybė (hibr.) didybė
grazna grožis, pagražinimas, papuošimas
grebežis (sl.) užgrobimas
griekas (sl.) nuodėmė
gūbyti, -ija, -ijo (sl.) naikinti, skriausti
gurstas gaištas, gaišatis
gvaltavoti, -oja, -ojo (sl.) prievartauti

hemoroidas hemarojus

ydas (sl.) parazitai
įdomauti, -ja, -avo domėtis
iškakėti, iškaki, -ėjo pasiekti
išmislas (sl.) prasimanymas, išmonė
išpindėti, -ėja, -ėjo išpendėti, sumenkti
išskleisti, išskleidžia, išskleidė išeikvoti, išleisti
įtremptinai reikiama jėga, našiai
jeibė žala, nuostolis

kantuotas, -a (sl.) briaunuotas, kampuotas
karafa (sl.) ropinė
kartė virtinė, eilė
katarinka (sl.) ryla
kazarmė (sl.) kareivinės
kermošius (sl.) prekymetis per atlaidus
kiltas, -a kilnus
kiltis kilmė
klapatingas (hibr.) vargingas, keliantis rūpestį
kloniotis, -iojasi, -iojosi (sl.) lenktis, lankstytis
kolyta (sl.) senoviška piniginė, kapšas
konvenansinis, -ė (lenk.) gero tono, mandagus
kryželis dešimtis metų
kromas (sl.) turtas; našta
krota (sl.) narvas
kūlgrauža akmenkalys
kumurnas, -a (sl.) skurdus, vargingas
kuracija (lot.) gydymas
kurtka (sl.) striukė

laikiai anksti
leketuoti, -uoja,-avo negreitai važiuoti
lelijavas, -a (sl.) violetinis
liaksistas ištižėlis, išglebėlis, silpnavalis
lineika (sl.) lengvas vežimas su lingėmis
litiliuoti, -uoja, -avo stoviniuoti, lūkuriuoti
liuosuoti, -uoja, -avo (germ.) laisvinti

mačyti, -ija, -ijo (sl.) padėti
majestotingumas (hibr.) didingumas
mandragalvis, -ė (hibr.) išmintingas, išmaningas
menkadūšis (hibr.) silpnadvasis
mieryti, -ija, -ijo (sl.) siekti
motas: savo motu savo ruožtu
mušininkas ritmuša, geinys

nabašninkas (sl.) velionis, mirusysis
nabaštikas žr. nabašninkas
navyna (sl.) naujiena
nažutka (sl.) moteriška palaidinė, trumpikė
neapvežėjimas neapkentimas
nedickas, -a nedidelis, nedidukas
neprietelis (sl.) priešas, nedraugas
nešysta nešiosena
nevalia (sl.) prievarta, smurtas
nujėgti, -ia, -ė nujausti
nusiturėjimas susilaikymas
nusiturėti, -turi, -ėjo susilaikyti
nutrūkti, -sta, -o nudriksti, nuskursti

obalsis (sl.) šūkis
oficierius žr. aficierius
oficina (lot.) dvaro rūmų patalpa arba atskiras pastatas tarnams
oktava (lot., lenk.) aštuonių dienų laikas
otelis (pranc.) hotelis, viešbutis

pablūsti, -ta, -blūdo (sl.) pamišti, paklaikti, sukvailioti
padėjimas padėtis
padla (sl.) maita, bjaurybė
pagalam (lat.) visiškai
pagraženė puošmena
paibelis (sl.) nelabasis
palabinti, -ina, -ino pagerinti
paliuosuoti, -uoja, -avo (hibr.) atleisti
palocius (sl.) rūmai
panaberija žr. fanaberija
panaceumas panacėja
papa (lot.) popiežius
paprikas kyšis
paravė (hibr.) pagriovys
pasažiras (sl.) keleivis
pasėkmingas, -a sėkmingas
pasilaiduoti, -uoja, -avo pašlyti
pasingas, -a pasyvus
pavirkus, -i patogus
peckelis (sl.) pienburnis
planka (germ.) stora lenta
plecius (sl.) žemės gabalas, sklypas
plūša karna, plėša
potam (sl.) be to, taip pat
prajovas (sl.) keistas nepaprastas dalykas, reiškinys
presija (lot.) spaudimas
priepuolis nelaimė, bėda
prietelius (sl.) draugas, bičiulis
prigulėti, -i, -ėjo priklausyti
prisiduoti, -da, prisidavė prisipažinti
prisitikti, -tinka, -o prisiliesti
producentas (lot.) gamintojas
provizija (lot.) maistas, maisto produktai
pūstijimas (hibr.) naikinimas, ardymas, griovimas
pustretinė dvidešimt penki rubliai

ramatas reumatas
ravas (sl.) griovys
razbainikas (sl.) plėšikas
regė taikinys, tikslas
reika (sl.) geležinkelio bėgis
rinštokas (germ.) gatvės griovelis vandeniui nutekėti
ryzas (sl.) skuduras

sambalsis balsis
sarmotis, -ojasi, -ojosi gėdytis, drovėtis
savabaudis, -ė savarankiškas
scenerija (lenk.) scenos vaizdas
skiebė (lat.) skiautė
sostapilė sostinė
spaviedoti, -oja, -ojo (sl.) klausyti išpažinčių
staldas (germ.) tvartas
steliuotis, -iuojasi, -iavosi (hibr.) pasitiekti, ticktis
stolyčia (sl.) sostinė
stuika (sl.) pastotė
subityti, -ija, -ijo (hibr.) įveikti, nugalėti, pralenkti
suėmimas pajamos
susigodoti, -oja, -ojo (hibr.) susigalvoti, susimanyti

šaroti, -oja, -ojo skubėti
šašiejus (sl.) plentas
ščyraširdis, -ė (hibr.) nuoširdus, doras, sąžiningas
šyberis (germ.) spekuliantas, sukčius
šildas (germ.) iškaba, atvaizdas
šinkuoti, -uoja, -avo (hibr.) prekiauti svaiginamaisiais gėrimais
šiurti, -sta, -o šiurpti, šiaušti
šmugleris, -ė (germ.) kontrabandininkas, spekuliantas
šmugliuoti, -iucja, -iavo (hibr.) daryti machinacijas, sukčiauti
šniūrelis (hibr.) raištelis
šorai (sl.) plėškės
štybelis pokštas, išdaiga
štikti, štinka, -o spėti
štuka (sl.) pokštas, išdaiga; menas
šūdleterė (hibr.) mėšlavežio vežimo gardė
šviečius galimybė, koziris

tarantasas (sl.) senoviškas vežimas su lingėmis
teka (gr.) ministro portfelis, ministro pareigos
terenas (pranc.) vieta, laukas
tęviršt netrukus, ilgainiui, vėliau
tifas (sl.) šiltinė
tynė (germ.) vonia
travestuoti, -uoja, -avo (hibr.) parodijuoti
tvaistytis, -ijas, -ijos švysčioti

ūlionė (sl.) linksmybė, pramoga
urėdninkas (sl.) policininkas
utarai (sl.) statinės šulų įpjovos dugnui tvirtinti
uždas mokestis
užkabavoti, -oja, -ojo (hibr.) užkabinėti

valnyti, -ija, -ijo (sl.) vaduoti, laisvinti
vargamistra (sl.) vargonininkas
velyti, -ija, -ijo (sl.) leisti
vėlukas vėliava
viedras (sl.) kibiras
viekas (sl.) jėga
virkšna verksnys
vitraktis (hibr.) visraktis
vyzis akis

zalemunčikas (*zanemunčikas*, sl.) užnemunietis, suvalkietis

žekė (germ.) kojinė
žulikas (sl.) apgavikas, sukčius

TURINYS

STEIGIAMAJAME KAUNE 1920–21 M.

Įžanga 9
Draugas Draugui 9

RINKIMŲ SŪKURYJE

Par motutę 10
Susigriovimas autoritetų 14
Luomų kova 18
Dvi galybi 22
Pyka ir pataikavimas 26
Pigusis asimiliavimos 30

DĖL ŽEMĖS

Kam pirmiausia žemės duoti 34
Žemės varstotai 36
Viską iš valako, o valakui nieko 40
Laisvas žemių smulkinimas 44

Varžymai 47
Kunigas kunigams 49
Pas J. E. Seinų vyskupą A. Karosą 53

DĖL VIDAUS

Sveikiname Steigiamąjį Seimą! 55
Steigiamojo Seimo šventė 57
Miesto papuošimas 57
Vyskupo Skvirecko kalba 58
Kariuomenės paradas 58
Ąžuolų pasodinimas 59
Kun. Tumo kalba 59
St. Seimo posėdis 61
Tesėti ar pasikliauti 64
Patys tapę, ne padarytieji 66
Žydų atstovų kalbos Lietuvos Steigiamajame Seime dėl Valdžios deklaracijos 68
Laisvės nešėjai 70
Šveicarai pripažino mus de jure 73
Virkšnoms ir virpšoms atminti 75
Pasikalbėjimas su pil. M. Yču 77

SU ŠAULIAIS

Pulti ar gintis 81
Lietuvos Jaunime – Tėvynės Gynėjau! 85
Šalin įsikišėlius! 87
Visur reikia šaulių! 89
Naujas pavojus – naujas darbas 91
Jaunimo tipai ir kuopavimaisi 94
Jaunimas ir vyresnieji 97
Šaulių būrio reikšmė Vilniui 101
Laisvieji Lietuviai! 104

Kas priešas? ... 106
Vaikai stoja Tėvynės gintų ... 110
Nerikiuotės šauliai ... 112
Kur čia gavus ginklų? ... 116

DĖL VILNIAUS SU LENKAIS

Nuėjus Vilniun ... 119
Vyrai, kas tik gali, į Vilnių! ... 121
Vilnius mūsų! ... 122
Vilniaus nuotakos kraitis ... 124
Sursum corda! ... 126
Manifestacijų kalbos ... 128
Kalba prancūzams ... 128
Kun. Tumas kalba ... 128
Kasę duobes kitiems ... 129
Kur širdis linksta ... 131
Jie mūsų nepažįstą! ... 134
Lietuvių Golgota Vilniuje ... 135
Vyskupas – lietuvis ... 135
Vaikai lietuviai ... 137
Komiteto Vilniaus krašto lietuviams remti šaukimas ... 138
Kieta ranka ir minkšta širdis ... 139
Aspirantams kunigais ... 141

SU LATVIAIS IR ESTAIS

Lietuvos ir Latvijos sienų sprendėjai ... 143
Politikos poezija ... 150
Estai ... 152

SU BOLŠEVIKAIS

Pavojui gresiant 155
Nebeapsigaudinėkime! 157
Bolševikijoje 159
Žvilgterėk, Valdžia, į trokštančius grįžti! 161
Vaduokite bolševikų skaistykloje kentančius! 164
Rytiečių apeigų (rusų) katalikai 167
Rusijos tikybos dalykai 171
Badas 171
Visos Rusijos administratorius 172
Pravoslavija 173
„Štukų" darytojas 177
Ypatingasis skyrius Taikos sutarčiai su Rusija vykinti 179

SU ROMA

Kvirinalas ir Vatikanas 182
Vatikanas neigia Lietuvos valdžią 184

ATGALAINIO SUMETIMAI

Nieko nedirbu – „gerai" uždirbu 187
Atvirkštieji susipratimai 190
Su kuo grįžtama? 192
Vikarų politika 195
Fetišiai 198

ŽMONIŲ „MAKŠTYS"

Inteligentijos valstybinimas 201
Organizavimasis draugijomis 203

ŠKICAI–ALKOHOLIU

Gegužinės suprastėjo 208
Inteligentija suburžuazėjo 210
Kauno sodoma 215
A.a. Antano Dirsės užmušimas 216
Lietuvių inteligentų klubo pirmininkui Zubrickui 218
Generonui leitenantui M. K. 218
Lakštingalos garsui 219
Tėvui Jeronimui Pečkaičiui 219
Kunigui Lumbiui, Ramygalos klebonui 220

KRONIKA

Paliegėliai 221
Holbekai 222
Elektra 222
Tramvajai 223
„Tranvajai" 224
Moters valdininkės 224
Moters ir vyrai valdininkai 225
Karo istorijos kolegija 226
Muzikos mokyklos aktas 227
Wardo išleistuvės 227
Kūdikių „Lopšelis" 228
M. K. Čiurlionies galerijos klausimu 232
Ekonominis paspaudimas 235
Mūsų gelžkeliai 235
Vienašalis mokslas 238
Užjauskime savo kareivą! 240
Gelbėkis! 242
Kas liks... 243
Palanga – svieto pabanga 245
Teisė ir tesėjimas 250
Alleluja! 255

Tomas Ferdinandas Žilinskis 259
Senių susirinkimas 263
„Mūsų senovė" 264
Nuncijus Lenkijai ir Lietuvos valdžia 265
Darbo ir menų šventei gegužės 1 dieną 265
Žemaičių vyskupijos 500 metų sukakties šventimas 266
Naftalis Fridmanas 269
Gerbiamiesiems Lietuvos bažnyčių Rektoriams 271
Alma Mater 272
Nuo degtinės tvaiko Lietuva apako 275
Statykime girtuokliams paminklus! 277
Vilniaus komedijai pasibaigus 279
Vydūno paskaita 283
Latvių–lietuvių vienybė 283
Birštono gydomoji vieta 286
Blogumai 293
Pasikalbėjimas su dr. Brundza 295
Kas dar lieka padaryti 296
Išsproginamas Kaunas 298
Amerikai pagerbti 300
Amerikiečių medalis L. nepriklausomybės paskelbimui 303
Ar aš be politikas? 306
„Baltoji Gulbė" 310
Kunigai kandidatai ir 139 kanonas 312
Pradžia Vilniaus–sostinės jubiliejaus 315
Kultūra ir pornografija 320
Kun. J. Tumo sveikinimas Lietuvių–švedų komiteto posėdyje Stokholme 1917 m. X–26 323
Ant politikos laktų 325
I. Prieš karą 327
II. Pradžioje karo Vilniuje 329
III. Per karą Petrapilyje 331
IV. Rusijos Lietuvių seimas 334
V. Į galą Didžiojo karo Rusijoje 341
Kaunas 342
Naujojo Testamento leidėjų žodis 343

Lietuvos visuomenei primename Klaipėdos kraštą 345
Korporacija „Fraternitas Lithuanica" 346
Padirbėkime per Blaiviąją savaitę! 349
Stolyčių dyvai 350
Lietuvių tautos veteranų pasiskundimas pasaulio tautoms 351
Lietuvos medžių sodinimo šventė 354
Laimėsime, tik nesvyruokime! 355
Vingiuotu keliu, bet mūsų pusėn 356
Gegužės 6 d. misterijos 358
Cirkas 361
Lietuvių–latvių vienybės draugija 361
Amerikos lietuvių prekybos akcinei bendrovei 362
Garbingosios jovalo tradicijos 363
Šokiai ir sportas 366
Visu frontu prieš girtybę 368
Lietuvių–latvių vienybė 371
Okupuotoje Vilnijoje 373
Laikas ir darbas 377
Atgimimo paminklas šventykla 379
Kauno Lietuvių–latvių vienybės draugijos revizita Latvių–lietuvių vienybės draugijai Rygoje 382
Juozo Herbačiauskio paskaita 383
Širvintų nugalėtojams 385
Žuvusiems už tėvynės laisvę 1919–23 m. 388
Kultūros muziejus 389
Iš minių psichologijos 391
Darbas ir vargas 394
Meilūs, linksmūs, begėdžiai... 399
Senoji ir naujoji kultūra 402
Lietuvai pagražinti dr-jos Rinkliavos komiteto atsišaukimas 406
Kaip aš patekau į „Vilniaus žinias" 407
Dėl Pranciškonų aikštės 416
Soncta sancte tractate! 418
Laisvos lietuvių kultūros pionieris 419

Iš Lietuvių–latvių vienybės draugijos darbų 425
Birštono patogumai ir įdomumai 427
Ruoškimės į Latvių–lietuvių kongresą 25–27 d. 429
Birštono gydomoji vieta 431
Kas gi dabar daryti su Būgos žodynu? 438
Iš lietuvių karo metų psichikos 441
Pilkojo gyvenimo diemenčiukai 458
Didesnei garbei Dievo 462

Paaiškinimai 464
Žodynėlis 532

Vaižgantas
Va-133 Raštai / Vyr. redaktorius V. Vanagas. – V.: LL
1999.

ISBN 9986-513-38-3

T. 11: Publicistika, 1920–1924 / Parengė Eglė Bie
kytė, Eligijus Daugnora. – 542, [1] p.: portr. – Biblio
paaišk. ir komentarai, p. 464–531. – ISBN 998-513-77

Vaižganto Raštų XI tome spausdinama 1920–1924 m.
šytojo publicistika (straipsniai), skelbta „Tautoje", „Krai
balse", „Lietuvos balse", „Laisvėje", „Lietuvių balse", „L
tuvoje", „Tėvynės balse", „Trimite" ir kt. Tomo pabaigoj
tekstų bibliografija, komentarai, žodynėlis.

UDK 888.2

VAIŽGANTAS
RAŠTAI
XI TOMAS

Redaktorius Vytautas Rakauskas
Dailininkas Saulius Chlebinskas
Maketuotoja Vida Misevičienė

1999 10 20. Užsakymas 264
Spaudai parengė ir išleido Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto
leidybos centras
Antakalnio g. 6, 2055 Vilnius, tel. 225 332, fax 61 62 54

Spausdino P. Kalibato Į „Petro ofsetas"
Žalgirio g. 90, 2600 Vilnius, tel. 73 33 47